Cervantes

DON QUIJOTE

I.

Rbl. 250

Cervantes

DON QUIJOTE

Miguel de Cervantes Saavedra

TERAVMEELNE HIDALGO DON QUIJOTE LA MANCHAST

1.

TALLINN
KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
1987

T(Hispaania)
C32

Originaali tiitel:
Miguel de Cervantes Saavedra
El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha
Leipzig, Brockhaus, 1891

Kolmas trükk

Hispaania keelest tõlkinud Aita Kurfeldt
Luuletused tõlkinud Johannes Semper
Kunstiliselt kujundanud Mai Einer

C $\frac{4703000000—447}{901(15)—87}$ 238—88

© Tõlge eesti keelde
Kirjastus «Eesti Raamat», 1987

BÉJARI HERTSOGILE GIBRALEONI MARKIILE BENALCÁZARI JA BAÑARESE KRAHVILE, ALCOCERI VIKONTILE, CAPILLA, CURIELI JA BURGUILLOSE ISANDALE*

Lootes sellele heale vastuvõtule ja lugupidamisele, mida Teie Hiilgus iga liiki raamatute vastu osutab väärstina, kes nii lahkesti toetab kauneid kunste, iseäranis neid, mis oma suursugususes ei alanda end rahva suure hulga teenimiseks ja tema poolehoiu võitmiseks, olen otsustanud oma teose «Teravmeelne hidalgo don Quijote La Mancha'st» välja anda Teie Hiilguse kuulsusrikka nime varju all ja palun Teid kõige aukartusega, mida ma Teie kõrgele seisusele võlgnen, et Teie ta lahkesti oma kaitse alla võtaksite, nõnda et ta, kuigi tal puudub see peenuse ja teadusliku harituse hinnaline ehe, mis tavaliselt kaunistab õpetatud meeste kodudes kirjutatud teoseid, võiks Teie nime varjus julgesti ilmuda mõnede inimeste arvustuse ette, kes ei jää oma teadmatuse piiridesse, vaid kellel on viisiks teiste teoste üle kohut mõista liiga suure valjuse ja liiga vähese õiglusega. Kui Teie Hiilgus pöörab oma tarkuse pilgu minu heale tahtele, siis loodan, et ta selle nii alandliku annetuse kasinust pahaks ei pane.

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

EESSÕNA

Tegevuseta lugeja, sa võid vandetagi uskuda, kui väga ma oleksin tahtnud, et see raamat, minu vaimu laps, oleks nii ilus, meeldiv ja teravmeelne, nagu üldse võib ette kujutada. Aga ei ole minagi saanud loodusseaduse vastu, mille järgi iga olevus sigitab endataolisi. Ja mida siis võiski mu viljatu ja kehvalt haritud vaim sigitada muud kui loo kõhnast, kortsulise näoga veidrast pojast, kelle pea kubiseb mitmesugustest mõtetest, mäherdusi iial kellelegi teisele meelde pole tulnud, nagu ongi loomulik sellele, kes on sigitatud vangimajas*, kus on igasuguse ebamõnususe kodupaik ja kõiksuguse kurva müra eluase? Vaikus, meeldiv paik, naeratavad väljad, selge taevas, allikate vulin ja hingerahu aitavad selleks palju kaasa, et kõige viljatumadki muusad muutuvad viljakaks ja kingivad maailmale lapsi, kes kõigis ütlematut imestust ja heameelt äratavad. Mõnel isal juhtub olema inetu ja igapidi ebameeldiv poeg, aga armastus oma lapse vastu paneb talle sideme silmade ette, nii et ta tema vigu ei näe, vaid peab neid ennemini tarkuseks ja kenaduseks ja räägib nendest oma sõpradele nagu teravmeelsustest ja naljadest. Mina aga, kes ma küll näin don Quijote isana, kuid olen ainult tema võõrasisa*, ei taha hariliku kombevooluga kaasa minna ega sind peaaegu pisarsilmi paluda, nagu teevad teised, armas lugeja, et sa annaksid andeks või jätaksid tähele panemata vead, mis sa mu pojas näed, sest sina ei ole ju ta sugulane ega sõber, sul on oma hing omas kehas ja vaba tahe niisama nagu kõige targemal, oma kodus oled sa niisamasugune peremees nagu kuningas kroonumaksude üle, ja sa tead ju ka kõnekäändu: oma mantli all tapan ma kuninga. Kõige selle pärast ei tarvitse sa millestki hoolida ega mingit sundust tunda, vaid võid selle loo kohta kõik öelda, mis sa mõtled, kartmata, et sind halva otsuse pärast laimatakse või sulle hea eest tasu antakse.

Oleksin ainult heameelega saatnud ta su kätte puhtana ja paljana, ehtimata teda eessõnaga ja kombekohaste lugematute sonettide, epigrammide ja kiidusalmidega, mis harilikult raamatu algusse pannakse*. Sest ma võin sulle öelda, et kuigi selle loo sepitsemine mult teatavat vaeva nõudis, ei olnud mulle ometi miski raskem kui selle eessõna kirjutamine, mida sa praegu loed. Mitu korda võtsin sule kätte, et seda kirjutada, ja mitu korda panin ta jälle käest, sest ma ei teadnud, mida kirjutada. Ja ükskord, kui ma nii nõutult istusin, paber ees, sulg kõrva taga, küünarnukk lauale ja põsk käele toetatud, mõteldes, mis öelda, astus äkki sisse üks minu sõpradest, teravmeelne ja arukas poiss, ja nähes mind nii mõttes, küsis selle põhjust. Mina ei salanud ka asja ja ütlesin talle, et mõtlen järele eessõna üle, mille pean kirjutama «Don Quijote» loole, ja olen sellega nii hädas, et mul enam himugi pole seda kirjutada ega üldse selle suursuguse rüütli tegusid maailma ette saata. «Kuidas võiksitegi nõuda, et ma poleks segaduses, mõeldes sellele, mis ütleb see vana seaduseandja, keda kutsutakse rahvahulgaks, kui ta näeb mind, seejärel kui ma nii palju aastaid unustusevaikuses olen uinunud*, tulevat nüüd välja, kogu oma aastatekoorem turjal*, esitama talle lugu, mis on nii kuiv nagu espartohein, ilma leidlikkuseta, kehv stiililt, vaene teravmeelsete naljade poolest, milles puudub igasugune tarkus ja õpetlikkus, millel pole märkusi lehekülgede äärtel ega märkmeid raamatu lõpus, kuna ma ometi näen, et teised raamatud, isegi need, mis on täitsa välja mõeldud ja ilmalikud, on nii täis Aristoteleselt, Platonilt ja kogu filosoofideparvelt laenatud mõtteteri, et lugejad satuvad imestusse ja peavad nende kirjutajaid paljulugenud, õpetatud ja kõneosavateks meesteks. Ja kui nad veel pühakirja ette toovad! Siis ei oska muud öelda, kui et nad on lausa pühad Toomad ja muud õpetatud kirikuisad; ja seejuures mõistavad nad nii leidlikult sündsusenõudeid täita, et ühel real kirjeldavad kergemeelset armastajat ja teisel peavad väikese kristliku jutluse, nii et otse rõõm ja mõnu on neid kuulata või lugeda. See kõik puudub minu raamatus, sest mul ei ole midagi leheäärele märkida ega lõppu üles tähendada, samuti ei tea ma, missuguste kirjanikkude järgi ma seal käin, nii et ma ei saa nende nimesid, nagu kõik teised teevad, raamatu algusse panna tähestiku järjekorras, alustades Aris-

totelesest ja lõpetades Xenofoniga ja Zoilose või Zeuxisega, kuigi esimene nendest viimastest oli laimaja ja teine maalija. Minu raamat peab jääma ilma ka algusse asetatavaist sonettidest, vähemalt neist sonettidest, mille kirjutajaiks on hertsogid, markiid, krahvid, piiskopid, daamid või ülikuulsad luuletajad, ehkki ma tean, et kui ma neid paarilt-kolmelt sõbralt-ametivennalt paluksin, saaksin neid kindlasti, ja veel niisuguseid, et meie Hispaania kõige kuulsamate värsimeistrite omad end nendega võrrelda ei võiks.

Ühesõnaga, mu härra ja sõber,» jätkasin ma, «minu otsus on, et isand don Quijote jääb maetuks La Mancha arhiividesse, kuni taevas saadab kellegi, kes teda ehib kõige sellega, mis tal puudub, sest mina ei suuda asja parandada oma võimete puudulikkuse ja oma väheste teadmiste tõttu ja ka sellepärast, et ma olen loomu poolest loid ja laisk otsima kirjanikke, kes ütlevad seda, mida ma ise ilma nendeta öelda oskan. Sellest tuleb kõhklemine ja segadus, milles te mind leidsite, ja nagu te mult kuulsite, on mul küllalt põhjust niisugusesse olekusse sattuda.»

Seda kuuldes lõi mu sõber endale käega otsaette, pahvatas valjusti naerma ja ütles:

«Jumala eest, vennas, nüüd saan ma viimaks ühest eksiarvamusest lahti, mis mul oli teie kohta kogu see pikk aeg, mil ma teid tunnen: ma pidasin teid nimelt alati targaks ja mõistlikuks kõigis teie tegudes. Nüüd aga näen, et te olete sellest nii kaugel kui taevas maast.

Kuidas on võimalik, et nii tähtsusetud ja nii kergesti parandatavad asjad suudavad segadusse ja kohmetusse viia mõistust, mis on nii küps nagu teie oma ja nii loodud võitma ja kõrvaldama teisi, palju suuremaid raskusi? Ausõna, see ei tule mitte oskuse puudusest, vaid liiga suurest laiskusest ja vähesest järelemõtlemisest. Kas tahate näha, et see on tõsi, mis ma ütlen? Kuulake siis tähelepanelikult, ja te näete, kuidas ma ühe silmapilguga teen tühjaks kõik teie raskused ja leian abi kõigi nende puuduste vastu, mis, nagu te ütlete, teid nõutuks teevad ja röövivad teilt julguse saata maailma lugu oma kuulsast don Quijotest, kogu rändrüütelkonna kõige säravamast tähest ning ideaalist.»

«Ütelge,» vastasin ma tema sõnadele, «kuidas mõtlete täita seda kartüstäratavat tühikut ja tuua selgust mu kõhkluste segadikku?»

Seepeale vastas tema:

«Teie esimese mure vastu, et teie loo algul puuduvad sonetid, epigrammid ja kiidusalmid, mis peaksid liiatigi olema kirjutatud tähtsate ja suursuguste isikute poolt, leiab sel viisil abi, et teie ise vaevaks võtate need valmis sepitseda, ja pärast võite ristida nad kelle nimele tahes, andke nende isaks üles kas või India preester Johannes* või Trapezundi keiser, kellest kõneldakse, niipalju kui ma tean, et nad olevat olnud kuulsad luuletajad. Ja kui see ka nii ei oleks, ja mõned tähenärijad ja bakalaureused teid seljatagant hammustada mõtleksid ja lobiseksid välja, kuidas asi tõeliselt on, siis ärge sellest sugugi hooligе, sest kuigi nad tõeks teevad, et te olete valetanud, ei raiu nad teil ometi kätt maha, millega te seda kirjutasite.

Mis puutub sellesse, et märkida leheäärtele raamatuid ja kirjanikke, kellelt olete võtnud lauseid ja ütlusi, mida te oma jutusse lisasite, siis tarvitseb teil vaid siin-seal mõned sententsid või ladinakeelsed väljendid parajas kohas sisse poetada, mida te peast teate või mida te vähemalt kerge vaevaga üles otsida oskate. Nii näiteks, rääkides vabadusest ja vangistusest, võiks panna selle:

*Non bene pro toto libertas venditur auro**.

Ja siis märkida äärele Horatius või kes seda on öelnud. Kui te räägite surma vastupandamatust võimust, tulge kohe sellega välja:

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
*Regumque turres**.

Kui on jutt sõprusest ja armastusest, mida jumal käsib oma vaenlaste vastu tunda, võtke kohe pühakiri käsile. Võite seda teha üsna rahuliku südamega, ja tooge sealt ette koguni jumala enda sõnad: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros**. Kui te räägite kurjadest mõtetest, tarvitage evangeeliumi sõnu: *De corde exeunt cogitationes malae**. Kui sõprade püsivusetusest, on Cato valmis teile laenama oma distihhoni:

Donec eris felix, multos numerabis amicos,
*Tempora si fuerint nubila, solus eris**.

Kui te siis tarvitate neid ja muid seesuguseid ladinakeelseid lauseid, peetakse teid vähemalt grammatikuks, mis meie päevil ei paku mitte vähe au ja kasu.

Mis puutub märkuste asetamisse raamatu lõppu, siis võite seda kindlasti teha järgmisel viisil: kui te kõnelete oma jutus mõnest hiiglasest, siis nimetage teda Koljatiks, ja juba sellest saate, ilma et see teil peaaegu mingit vaeva maksaks, pika märkuse, kuna te võite öelda: «Hiiglane Koljat ehk Goliath oli vilist, kelle karjapoiss Taavet tappis suure kiviga Tärpentiniorus, nagu jutustatakse Kuningate raamatus, peatükis, kus te leiate sellest kirjutatud olevat.»

Edasi, kui tahate näidata, et olete haritud humanistlikkudes teadustes ja olete kosmograaf, tehke nii, et teie jutus tuleks ette Tajo jõe nimi, siis võite kohe jälle uue toreda märkuse teha: «Tajo jõgi on saanud oma nime ühe Hispaania kuninga järgi; ta saab alguse seal ja seal kohas, voolab ookeani, suudeldes kuulsa Lissaboni linna müüre, ja tema liivas arvatakse leiduvat kulda», jne. Kui on kõne varastest, pakun teile Cacuse* loo, sest tean seda peast; kui liiderlikkudest naistest, siis on olemas Mondoñedo* piiskop, kes laenab teile Lamia, Laïsi ja Flora, ja see märkus annab teile palju kaalu juurde; kui halastamatutest naistest, siis loovutab Ovidius teile Medea; kui võludest ja nõidadest, siis on Homerosel Kalypso ja Vergiliusel Kirke; kui vahvatest pealikutest, siis Julius Caesar ise pakub end teile oma «Märkmetes...», ja Plutarchos annab teile tuhat Aleksandrit. Kui te kõnelete armuasjadest, siis, osates mõne sõna toscana keelt, leiate León Hebreo* juures kuhjaga kõik mis vaja. Ja kui te ei taha minna võõrastesse maadesse, siis on teil kodus Fonseca* «Jumala armastusest», mis sisaldab kõik, mida teie ja kõige teravmeelsem vaim oskate säärases aines soovida. Ühesõnaga, teie kandke ainult selle eest hoolt, et nimetada oma jutus neid nimesid või puudutada neid lugusid, mis ma siin ette tõin, märkuste ja tähenduste tegemine aga jätke minu mureks, ja ma vannun teile, et täidan leheääred ja kirjutan raamatu lõppu veel mitu poognat täis.

Tuleme nüüd küsimuse juurde kirjanikkude loetlemisest, mis teistes raamatutes esineb, teie omas aga puudub. Selle vastu saab väga kergesti abi, sest teil ei ole muud vaja kui otsida raamat, kus nad kõik on märgitud, A-st kuni Z-ni*, nagu te ütlesite. Noh, ja sellesama tähestikulise nimekirja panete teie ka oma raamatusse, sest kuigi pettus on ilmne, kuna teil ju vaevalt tarvis on olnud neid

kasutada, pole sellest midagi, ja võib-olla leidub veel mõni lihtsameelne, kes usub, et teie olete kõiki neid kasutanud oma lihtsas ning kavaluseta loos. Ja kui sellest pikast kirjanikkude nimestikust ka muud tulu pole, siis vähemalt see, et ta teie raamatule esimesel pilgul teatud mõjuvõimu annab. Seda enam, et keegi ei hakka uurima, kas te olete neid kirjanikke järele aimanud või mitte, kuna see inimesi põrmugi ei huvita. Pealegi, kui ma õigesti aru saan, ei vaja teie raamat midagi sellest, mis tal ütlete puuduvat, sest ta on tervenisti ainult pilge rüütliromaanide pihta, mis Aristotelesel kunagi mõttesse ei tulnud, millest püha Basilius pole sõnagi rääkinud ega Cicerol aimugi polnud. Teie loo väljamõeldud narruste piiridesse ei kuulu tõe täpsed üksikasjad ega astroloogilised vaatlused; talle pole tähtsad geomeetrilised mõõtmised ega retoorikas tarvitatavate põhjenduste ümberlükkamine; ega ole tal ka vaja kellelegi jutlustada, segades inimlikku jumalikuga, mis on säärane segu, et seda ei või ükski aus kristlik arusaamine omaks võtta. Teie peate selles oma töös katsuma ainult järeleaimamist silmas pidada, sest mida täielikumalt see õnnestub, seda parem saab see, mis kirjutatakse. Ja kuna teie raamatu ainsaks otstarbeks on kaotada mõju ja poolehoid, mis rüütliromaanidel on kõrgemas seltskonnas ja lihtrahva hulgas, siis pole teil vaja minna kerjama filosoofide sententse, pühakirja õpetusi, kirjanikkude väljamõeldisi, retoorikute kõnesid, pühakute imetegusid, vaid teie peate ainult püüdma, et teie lausedja perioodid, sisaldades lihtsaid, kujukaid, selgeid ja kohaseid sõnu, tuleksid välja kõlavad ning meeldivad ja et nad teie oskust ja võimalust mööda kujutaksid teie kavatsust, väljendades teie mõtteid, neid keeruliseks ja tumedaks tegemata. Püüdke ka seda, et teie juttu lugedes nukker naerma hakkaks, naerev veel lõbusamaks muutuks, lihtsameelne igavust ei tunneks, tark imetleks selles ilmnevat leidlikkust, tõsine seda halvaks ei paneks ja mõistlik kiitmata ei jätaks. Iseäranis pidage alati silmas eesmärki maha kiskuda see nõrgal alusel seisev rüütliromaanide ehitus, mida paljud vihkavad, aga veel palju suurem hulk ülistab; kui teie selle eesmärgi kätte saate, siis ei ole te vähe kätte saanud.»

Ma kuulasin sügavas vaikuses oma sõbra juttu ja tema sõnad mõjusid minusse nii tugevasti, et ma nad vastu vaidlemata heaks kiitsin ja otsustasin just nendest teha

selle eessõna, millest sina, lahke lugeja, näed, kui tark mees on mu sõber, kui hea õnn mul oli, et ma õigel ajal nii tarviliku nõuandja leidsin, ja missuguseks kergenduseks on sinule, et sulle pakutakse nii puhtana ja lihtsana lugu kuulsast La Mancha don Quijotest, kes kõigi Montieli lagendiku piirkonna elanikkude arvamise järgi oli kõige karskem armastaja ja kõige vahvam rüütel, keda pika aja jooksul neis paigus on nähtud. Ma ei taha pidada liiga suureks sulle osutatud heategu, tutvustades sind nii tähtsa ja aulise rüütliga, aga ma loodan, et sa oled mulle tänulik tutvuse eest kuulsa Sancho Panzaga, tema kannupoisiga, kelles ma enda teada esitan sulle kokkukogutult kõik meeldivad kannupoisi-omadused, mis on laiali puistatud kogu selles tühiste rüütliromaanide virnas. Ja nüüd — andku jumal sulle tervist ja ärgu ta mindki unustagu. *Vale**.

RAAMATULE LA MANCHA DON QUIJOTEST

Urganda Tundmatu*

Kui sa, raamat, satud va-(hest)
selle kätte, kel on tai-(pu),
latraja sind siis ei lai-(da),
nagu märki sa ei ta-(baks).

Kui sa aga vahest sa-(tud)
ootamatult lolli pih-(ku),
siis sa näed, et ta ei tih-(ka)
ära pannagi sind kä-(est):
kuigi mõttetusi näe-(eb),
huvi näidata ta ih-(kab).

Õpetab meid eluvaat-(lus):
see, kes heale puule naal-(dub),
mõnusat võib varju saa-(da),
Béjaris — nii tahab saa-(tus) —

kuningliku puu* võid saa-(da),
millelt vürste viljaks põi-(mad),
hertsogi nüüd leiad õi-(eks),
teise Aleksander Suu-(re).
Asu tema tüve juur-(de):
julgus ikka soosib või-(tu).

Seal La Mancha õilsa rüüt-(li)
vesta suurest seiklemi-(sest),
kellel jõude-lugemi-(ne)
aju lõkendama süü-(dand).

Daamid, relvad, uljad rüüt-(lid)
talle säärast hoogu and-(sid),
et ta nagu hull Orlan-(do)
aru kaotas armulõõ-(mas)
ning siis abil võimsa mõõ-(ga)
võitis Dulcinea Tobo-(sost).

Hieroglüüfe ebapuh-(taid)
ärgu leidugu su kil-(bil):
sest kel käes on aina pil-(did),
selle mäng võib minna luh-(ta)*.

Kui sind alandlikkus juh-(tind),
ei siis pilkajailt sa kuu-(le):
näe, don Álvaro de Lu-(nat)*,
näe, kus Hannibal Kartaa-(gost),
kuningas François Hispaa-(nias),
kes kõik siunanud Fortu-(nat).

Kui kord taevas pole mää-(rand),
et sind õpetatuks pee-(taks)
kui Juan Latinot*, neeg-(rit),
ära ladinat siis rää-(gi).

Peenutsused ära jää-(gu),
targutustest eemal' põik-(le):
et kes mõhkugi ei mõis-(ta),
sull' ei ütleks irvel suu-(ga)
kõigest, mis ta kõrvad kuul-(nud):
«Milleks mulle kõik need õil-(med)?»

Ära arutele lii-(ga),
teiste asju ära uu-(ri),
sest mis meisse just ei puu-(tu),
parem sellest mööda hii-(li).

Tihti saab see hoope kii-(relt),
kes ei ole kõnes kin-(del).
Sinul aga olgu in-(du)
oma nime tõsta au-(ga):
kes kord trükkind lollust lau-(sa),
põlise tall' loob see pin-(na).

Tea, et teeksid üsna vil-(tu),
kui sul endal katus klaa-(sist)
ja sa kive pihku haa-(rad)
ning neid naabri pihta pil-(lud).

Väärtuslik saab toode, mil-(les)
looja kõndinud, tina jal-(gel);
aga see, kes poognaid val-(geid)
neidudele uisapäi-(sa)
ruttab ajaviiteks täit-(ma),
ise muutuda võib al-(biks).

GALLIA AMADIS* LA MANCHA DON QUIJOTELE

Sonett

Sa, kes mu nutuküllast elu jäljendanud,
kui kõigist eemal, kõigi teiste põlatuna
ma ülal Vaesel kaljul* elutsesin, kuna
kõik rõõmud olin kahetsuseks ahendanud;

sa, kelle janu üksinduses kustutanud
on kibe silmavesi, ohtralt valatuna,
kes hõbedast ning kullast ilmajäetuna
vaid paljal maal on oma nälga vähendanud —

sa ole kindel: igaveseks ajaks säilib,
või seni vähemalt, kui mööda taevavõlvi
kuldjuus Apollon oma hobustega ajab,

su kuulus vaprus; teiste hulgas vastu hällib
su kodumaa kui esimene; inimpõlvi
su looja nimi aga ainulaadselt kajab.

KREEKAMAA DON BELIANIS* LA MANCHA DON QUIJOTELE

Sonett

Ma enam murdsin, muserdasin, raiusin
kui vahest ükski teine rändav rüütelmees,
ja olin osav, südikas, kui taplus kees,
ning tuhat teotust, ülekohut tasusin.

Kui oma sangartegudele asusin,
mus õilis armastusetuli hõõgus sees.
Näis kääbusena iga hiiglane mu ees,
ma kahevõitlust ausana vaid pidasin.

Õnn jalge ees mul lamas, alandlik ja truu,
ei juhus iial tõugata mind suutnud teelt,
sest tarkust tukast kinni hoidsid minu peod.

Ent kuigi säraks hoopis kõrgemal kui kuu
mu täht, on siiski äratand mus kademeelt,
oo suur Quijote, sinu kuulsad vägiteod.

SENJOORA ORIANA* TOBOSO DULCINEALE

Sonett

Kes suudaks ometi, oo kaunis Dulcinea,
mu Miraflorese* Tobosoks kahetada
ja Londoni su küla vastu vahetada,
kus rahulikult puhkama võiks panna pea!

Kuis oma ihu, oma hinge oleks hea
kord sinu ihalduste rüüga kaunistada,
su õnnelikuks tehtud rüütlit näha saada,
kes ebavõrdseid taplusi on võitnud rea!

Ah, õnnestuks mul säilitada sama süütust
mu armsa Amadísi* juurest põgenedes
kui sinul ülla rüütli don Quijote kätest!

Kuis rõõmustaksin, eemal igast murest tüütust,
sellal kui teised kadedusest sõgenedes
mind näeksid muretuna joovat õnnelättest

GALLIA AMADÍSI KANNUPOISS GANDALÍN DON QUIJOTE KANNUPOISILE SANCHO PANZALE

Sonett

Sind, kuulus mees, ma tervitan. Ei hetkeks taha
õnn sinust lahkuda, kes kilbikandjaks said
ja keda saatus ikka hellitanud vaid,
kes nurinat ei tea, ei ühtki päeva paha.

Sa näitasid: ei alanda töö sirbi, saha
rändseiklemist. Ent küll võib see, kes lihtsamaid
vaid kombeid tunneb*, süüdistada ninakaid,
kes ülbelt nõuavad kas kuudki taevast maha.

Ma kadestan su eeslit ja su kuulsat nime,
ka sinu reisipaunu vaatan kadestades,
mis näitavad suurt ettenägelikkust mehes.

Sind tervitan ma veel kord, Sancho! Pole ime,
kui meie maa Ovidius end kummardades
sind siiralt austab, kuigi ninanipsu tehes.

MITMEKÜLGNE LUULETAJA NALJAHAMMAS* SANCHO PANZALE JA ROCINANTELE

Sanchole

Kannupoiss ma Sancho Pan-(za)
manchalase don Quijo-(te),
seadsin sammud rännu poo-(le),
elada et oleks tar-(gem).

Aga kogu elutar-(kus)
vaikival Villadie-(gol)*
seisis tagas'tõmbunud e-(lus).
Samad vaated «Celesti-(nas)»*
teoses siis ehk jumali-(kus),
oleks inimlik ses lee-(bem).

Rocinantele

Olen kuulus Rocinan-(te),
pojapojapoeg Babie-(cal)*.
Et mind väga kronuks pee-(ti),
don Quijotele mind an-(ti).

Sõrkisin ma laisal sam-(mul),
kuid ei kartnud kabjavae-(va),
kui vaid nuhutasin kae-(ru).
Õpitud see Lazari-(llolt)*,
kes jõi pimeda käest vii-(na)
läbi kõrre plaskukae-(las).

RAEVUNUD ORLANDO LA MANCHA DON QUIJOTELE

Sonett

Peer* küll sa pole, aga olla seda võid,
sest pole võrdset sulle tuhandete seas.
Ei sinutaolist võindki olla nende reas,
sest, ise võitmatu, sind järgis kõikjal võit.

Orlando ma. Mind armastusekired sõid,
kui uitsin meredel, Angelica* vaid peas.
Ja vahvuse, mis püsiv sajandite-eas,
mu käed kuulsusaltarile ohvriks tõid.

Ei saa ma sinuvõrdne olla. Nagu aur
su kõrval hajub minu kangeluseind,
ja kuigi mõlemal meil peast on aru läinud.

Ent võrdud mulle siis, kui ülbe sküüt ja maur
su käe all taltuvad; ka haarand mind kui sind
on armastus, mis ainult ebamenu näinud.

PÄIKESERÜÜTEL* LA MANCHA DON QUIJOTELE

Sonett

Ei ole võrdne minu mõõk te mõõgaga,
Hispaania Phoibos, kelle käsi kartmatuna
teind vägitegusid ja kellest võrratuna
kui päiksekiirest valgus löönud kiirgama.

Ma võisin troone, kuningriike põlata,
mis mulle pakkus punavärvne Ida, kuna
kõik hülgasin, et Claridiana* palgepuna
vaid võiksin nagu koitu hardalt vaadelda.

Ta oli mulle ainus, haruldane ime.
Kui kadus minult tema armastus, siis tea:
kõik võimud minu raevust värisesid põrgus.

Ent sinu au, Quijote, sinu üllast nime
on igavesti jäädvustanud Dulcinea.
Kuid sinult pärit tema tarkus, au ja kõrgus.

SOLISDÁN* LA MANCHA DON QUIJOTELE

Sonett

Kui mõni lihtsameelne vahest arvab sust,
et sinu aru kaldunud on väära rada,
siis keegi ometi ei saa sind kahtlustada,
et mõni sinu tegu oleks halb või must.

Su vägiteod annavad ju tunnistust
su sihist — kõikjal ülekohut kaotada,
ja kui sa see-eest oled saanud nüpeldada,
siis viletsailt, kel hing täis nurjatust.

Kui ongi olnud halb su kaunis Dulcinea
sind sõimates, kui õrnusi sul oli vaja,
ja kui su kannatuste vastu puudus arm,

siis oma ahastuses lohutuseks tea,
et Sancho Panza oli rumal kupeldaja,
sa ise saamatu ja Dulcinea karm.

KAHEKÕNE BABIECA JA ROCINANTE VAHEL

Sonett

B.: Miks, Rocinante, olete kui nahk ja luu?
R.: Kõht ikka tühi, aga tööd on palju lõhku'!
B.: Mis! Kas siis kaeru te ei saagi ega põhku?
B.: Kust saan? Ei anna peremees, ei keegi muu.

B.: Mu härra, hoopis harimatu teie suu,
kui nõnda eeslikeeles ropendate õhku.
R.: Ah, eesel — see on tema! Pole mitte mõhku
ta parem. Vaadake, kui ta on armunu!

B.: Kas armastus on lollus? R.: Suur tarkus pole ta.
B.: Te metafüüsik olete. R.: Jah, paast mu loomus.
B.: Te siunake siis kannupoissi. R.: Mis sest katsud,

sest kuidas läedki oma hädas siunama,
kui isand ja ta kannupoiss ning majordoomus
on samad setukad kui mina, nende ratsu?

I PEATÜKK

Mis kõneleb kuulsa hidalgo La Mancha don Quijote meelelaadist ja tegevusest

Ühes La Mancha külas, mille nime ma ei hakka meelde tuletama, elas mõne aja eest üks neid hidalgosid, kel on piik relvavarnas, vanaaegne kilp, lahja hobusekronu ja hurdakoer jahi jaoks. Enam looma- kui lambalihast valmistatud *olla**, õhtuti harilikult lihasalat, laupäeviti munakook ajuga, reedeti läätsed, mõni metstuvi lisaks pühapäeviti — see neelas kolm neljandikku ta sissetulekutest. Ülejäänud osa kulus pühapäevariietuse, nimelt mustast kalevist kuue, sametist pükste ja sellestsamast materjalist kingade peale; argipäeviti pidas ta endale auks kanda kõige peenemast kodukootud hallist villasest riidest rõivaid. Tema peresse kuulusid majaemand, üle neljakümne aasta vana, ligemale kahekümneaastane õetütar ja üks sulane põllu- ja majatööde jaoks, kes niihästi setukat saduldas kui ka viinapuukääridega ümber käis. Meie hidalgo vanus ulatus viiekümne lähedale; ta oli tugeva kehaehitusega, kuivetanud, näost kõhn; ta armastas hommikuti vara tõusta ja oli suur jahisõber. Räägitakse, et ta liignimi olevat olnud Quijada või Quesada (selles küsimuses on lahkuminekuid autorite vahel, kes sellest asjast kirjutavad), kuigi tõenäoliste oletuste põhjal võib arvata, et ta nimi oli Quijana. Aga see ei ole meie loole kuigi tähtis; aitab sellest, kui selle jutustamisel kriipsuvõrragi tõest kõrvale ei kalduta.

Lugu on siis nii, et see ülalnimetatud hidalgo pühendas end oma jõudeajal (ja seda oli tal peaaegu aasta läbi) rüütliromaanide lugemisele niisuguse õhina ja heameelega, et peaaegu hoopis unustas jahilkäimise ja isegi oma majapidamise juhtimise. Ta huvi ja tahtsematu lugemisiha läksid nii kaugele, et ta palju *hanega*'sid* põllumaad maha

müüs selleks, et võida endale rüütliromaane osta, ja nõnda kogus ta neist oma majja kõik, mis ta vähegi kätte sai. Kõige enam meeldisid talle need, mis oli kirjutanud kuulus Feliciano de Silva*, sest tema proosa selgus ja tema keerulised mõttekäigud näisid talle otse pärlitena, iseäranis kui ta juhtus lugema armuavaldusi ja kahevõitlusekutseid, kus nii mitmeski kohas oli kirjutatud: «Minu mõistusele sündiva ülekohtu põhjus nõrgestab nii mu mõistust, et see põhjendab põhjust kaevata teie ilu üle.» Ja teisal jälle: «Kõrge taevas, mis jumalikult kinnitab tähtedega teie jumalikkust, teeb teid selle väärikuse vääriliseks, mida väärib teie kõrgus.»

Niisuguseid keerulisi lauseid lugedes kaotas vaene rüütel aru. Ta nägi suurt vaeva, et neid mõista ja selgitada nende tähendust, mida ei oleks välja uurinud ega taibanud Aristoteleski; kui ta ka ainuüksi selle jaoks jälle ellu oleks ärganud. Meie hidalgo ei olnud just väga rahul haavadega, mida don Belianís jagas ja sai, sest tema arvates pidi kangelasel, isegi kui teda olid tohterdanud kõige paremad haavaarstid, ometi nägu ja kogu keha olema täis arme ja märke. Aga kõigest hoolimata kiitis ta autorit selle eest, et ta lõpetas raamatu lubadusega jutustada lõpuni see lõppematu seiklus, ja mitu korda tuli tal tahtmine võtta sulg ja ise kirjutada lõpp, täpipealt nii, nagu seal oli lubatud. Kahtlemata oleks ta seda teinudki ja sellega ka hästi toime saanud, kui mitte teised, tähtsamad ja püsivamad mõtted teda selles poleks takistanud.

Ta vaidles tihti oma küla kirikisandaga (kes oli õpetatud, Sigüenzas* teadusliku kraadi omandanud mees) selle üle, kumb oli parem rüütel, kas Inglismaa Palmerín või Gallia Amadís. Meister Nicolás, sellesama küla habemeajaja, aga ütles, et ükski ei ulatunud Päikeserüütlini, ja kui üldse keegi end temaga võrrelda võis, siis don Galaor, Gallia Amadísi vend, sest tal oli osavust kõigeks, ta polnud hepik ega niisugune piripill nagu tema vend, ja vahvuse poolest ei jäänud ta temast maha.

Lühidalt, meie hidalgo süvenes nii lugemisse, et ta veetis sellega kogu aja hommikust õhtuni ja õhtust hommikuni, ja nõnda, vähesest unest ja liiga suurest lugemisest kuivas ta aju sel määral, et ta kaotas aru. Kogu ta mõttekujutus täitus sellega, mis ta luges neist raamatuist: nõidumiste ja tülidega, lahingute, väljakutsete ja haavadega, õrnutsemiste ja armuseiklustega, südamevalu

ja võimatute narrustega; ja oma meeles uskus ta nii kindlalt kõigi nende petlikkude väljamõeldiste tõelikkust, mida ta luges, et tema jaoks ei olnud maailmas ühtki usutavamat lugu. Tal oli viisiks öelda, et Cid Ruy Díaz* oli küll väga tubli rüütel, aga teda ei saa siiski võrrelda Leekiva Mõõga rüütliga, kes üheainsa hoobiga raius keskelt pooleks kaks hirmsat ja koletu suurt hiiglast. Paremini meeldis talle Bernardo del Carpio*, sest see oli Roncesvalleses surmanud võlutud Rolandi*, tarvitades sedasama kavalust mis Herakles, kui ta Antaiose, Maa poja, oma käte vahel kägistas. Väga head arvamist avaldas ta ka hiiglase Morgante kohta, sest et tema ainukesena kogu selles ülbes ja ebaviisakas hiiglastetõus oli lahke ning hästikasvatatud. Aga kõige enam oli tema meele järgi Montalbano Rinaldo, ja iseäranis, kui ta nägi teda oma lossist välja tulevat ja kõiki paljaks röövivat, kes ta teele sattusid, või varastavat võõral maal Muhamedi kuju, mis oli tehtud puhtast kullast, nagu tema loos jutustatakse. Selle eest aga, et võiks läbi nüpeldada truudusetu Galalóni*, oleks ta nõus olnud ohverdama oma pereemanda ja õetütre veel pealekauba.

Viimaks, kui ta mõistus juba täitsa segi oli läinud, sattus ta kõige veidramale mõttele, mis iial mõnel hullul pähe on tulnud. Talle näis nimelt kohane ja vajalik, nii oma au tõstmiseks kui ka oma kodumaa teenimiseks, hakata rändrüütliks ja minna oma sõjariistade ja hobusega välja maailma seiklusi otsima ja kõiki neid tegusid toime panema, mida — nagu ta oma raamatutes oli lugenud — rändrüütlid toime panid, tehes heaks kõiksugust ülekohut ja astudes vastu paljudele hädaohtudele ja võitlustele, et nende lõpuleviimisega teenida surematut nime ja kuulsust. Oma meeles kujutles vaene rüütel juba, kuidas ta oma käsivarre vapruse läbi vähemalt Trapezundi keisriks kroonitakse. Ja nõnda, õhutatud imelikust heameelest, mida need nii meeldivad mõtted talle valmistasid, ruttas ta oma kavatsust teoks tegema. Tema esimeseks tööks oli puhastada vana raudrüü, mis kunagi oli kuulunud ta esiisadele, kuid ammu juba nurka heidetud ja sinna roostetama ning hallitama unustatud. Ta puhastas ja seadis selle korda nii hästi kui sai, aga ta nägi, et sel varustusel oli üks suur puudus, nimelt selle hulgas ei olnud täielikku kiivrit, vaid ainult raudkübar. Aga siin tuli talle appi ta leidlikkus: ta meisterdas papist midagi

näovarju taolist, mis koos raudkübaraga andis sellele täieliku kiivri välimuse. Tõsi küll, kui ta nüüd, selleks et proovida, kas kiiver on ka küllalt tugev ja suudab hoobile vastu panna, mõõga välja võttis ja talle paar hoopi andis, purustas juba esimene hoop ühe silmapilguga terve nädala töö. Rüütlit pahandas muidugi see, et kiivri näovari nii kergesti puruks läks, ja et end selle hädaohu vastu kindlustada, tegi ta uue näovarju, kinnitades ta seestpoolt paari raudplekiribaga, nii et ta selle tugevusega rahule jäi; ja pidades edasisi katsetusi ülearuseks, tunnistas ta selle üpris toredaks näovarjuga kiivriks.

Seejärel läks ta vaatama oma hobusekronu, ja kuigi see oli nii lahja, et tal võis kõik kondid ära lugeda, ja ta üldse oli veel viletsam kui Gonella* hobune, kes *tantum pellis et ossa fuit**, näis meie hidalgole, et ei Aleksandri Bukephalos ega Çidi Babieca olnud temaga üheväärsed. Tal kulus mitu päeva mõtlemiseks, missugune nimi hobusele panna, sest (nagu ta iseendale ütles) ei olnud õige, et nii kuulsa rüütli hobune, kes pealegi iseendast on nii tore loom, jääks ilma tähtsa nimeta. Seepärast püüdis ta leida talle nime, mis näitaks, milline oli hobune olnud enne, kui ta rändrüütli ratsuks sai, ja seda, mis ta nüüd oli; sest õiglus nõudis, et kui isand oma seisust muutis, pidi ka hobune nime vahetama ja saama kuulsa ning kõlava nime, mis sobiks uue seisuse ja uue tegevusega, millele ta peremees end nüüd oli pühendanud. Ja nõnda, pärast seda kui ta oli mõttes ja kujutluses palju nimesid moodustanud, kustutanud ja kõrvale jätnud, kokku pannud, lahutanud ja uuesti ühendanud, pani ta talle lõpuks nimeks Rocinante*, nime, mis tema meelest oli suurepärane, kõlav ja tähendusrikas: see näitas, et hobune oli olnud kronu, enne kui ta sai selleks, mis ta nüüd oli, nimelt maailma kõige väljapaistvam ja kõige tähtsam kronu.

Kui ta nüüd oma hobusele oli pannud nime, mis oli nii väga ta meele järgi, tahtis ta ka endale nime võtta. Mõtisklemine selle üle kestis veel nädalapäevad ja lõpuks nimetas ta enda don Quijoteks, millest, nagu eespool öeldud, selle tõepärase loo kirjutajad järeldasid, et ta nimi pidi kahtlemata olema Quijada* ja mitte Quesada, nagu mõned arvasid. Aga kuna tal meelde tuli, et vahva Amadís ei leppinud ainuüksi Amadísi nimega, vaid lisas sellele oma kodumaa nime, et teda kuulsaks teha, ja nimetas end niisiis Gallia Amadísiks, otsustas ka tema nagu tubli rüütel kunagi lisada oma nimele oma kodumaa nime ja kutsuda end La Mancha don Quijoteks, millega ta enda arvates väga selgesti ilmutas oma päritolu ja kodumaad ja tegi viimasele au sellega, et laenas temalt oma lisanime.

Kui ta siis niiviisi oma raudrüü oli puhastanud, kiivri korda seadnud, oma hobusele nime pannud ja enda oma kinnitanud, arvas ta, et nüüd pole tarvis enam muud kui otsida daam, kellesse armuda, sest rändrüütel ilma armastuseta oli nagu puu ilma lehtedeta ja viljata, nagu keha ilma hingeta. Ta ütles endale: «Kui ma karistuseks oma pattude eest või oma hea õnne tõttu kuskil mõne hiiglasega kokku saan, nagu rändrüütlitel harilikult juhtub, ja ma ta kokkupõrkes sadulast paiskan või ta pooleks raiun või ta lõpuks võidan ja alla heidan, eks ole siis hea, kui on keegi, kelle juurde ta saata, et ta mu magusa käskijanna ette astuks, põlvili langeks ja alandliku ning aukartliku häälega ütleks: «Armuline proua, mina olen hiiglane Caraculiambro, Malindrania saare isand, kelle võitis kahevõitluses La Mancha don Quijote, rüütel, keda tial küllalt ülistada ei jõuta, ja ta käskis mind ilmuda teie helduse ette, et teie kõrgus mind oma heaksarvamise järgi käsutaks».» Oo, kuidas meie tubli rüütel rõõmustas, kui ta selle kõne oli lausunud, ja veel enam siis, kui ta leidis, kelle oma daamiks valida! Kuulu järgi oli lugu nimelt nii, et ühes naaberkülas elas väga kena välimusega talutüdruk, kellesse meie rüütel oli mõnda aega armunud olnud, kuigi, nagu arvatakse, tüdruk sellest midagi ei teadnud ega ka kõige vähematki hoolinud. Tüdruku nimi oli Aldonza Lorenzo, ja temale arvaski meie rüütel heaks oma mõtete valitsejanna aunime anda. Otsides talle nime, mis tema omast mitte väga lahku ei läheks ja mõne printsessi ja suure daami omale läheneks, nimetas ta tema Toboso Dulcineaks, sest tüdruk oli pärit Toboosost*; see nimi tundus talle niisama kaunikõlaline, harukdane ja tähendusrikas nagu needki, mis ta oli pannud endale ja oma hobusele.

II PEATÜKK

Mis jutustab teravmeelse don Quijote esimesest väljasõidust oma kodunt

Kui siis need ettevalmistused olid tehtud, ei tahtnud ta kauem oma kavatsuse täideviimisega oodata, sest teda kihutas taga mõte kahjust, mis maailmale tema viivituse läbi sündis, kuna ta oli ette võtnud teotuste eest kätte tasuda, kõverusi õigeks pöörata, ülekohut heaks teha, kuritarvitusi kaotada ja kohustusi täitma sundida. Ja nõnda kellelegi oma kavatsusest teatamata ja ilma kellegi nägemata pani ta endale ühel hommikul enne koitu (see oli üks palavaid juulikuupäevi) raudrüü ümber, istus Rocinante selga, halvasti kokkupaigatud kiiver peas, kilp käsivarrel, võttis oma piigi ja sõitis õue tagavärava kaudu välja vainule, üliväga rahul ja rõõmus selle üle, et ta hea kavatsuse teostamine oli nii kergesti alanud. Aga vaevalt oli ta vainule jõudnud, kui tal kohutav mõte peast läbi käis, otse seesugune mõte, et palju ei puudunud ja ta oleks oma alustatud ettevõttest taganenud: talle tuli nimelt meelde, et ta ei ole veel rüütliks löödud ja et vastavalt rüütluseseadusele ta ei või ega tohi ühegi rüütliga võidelda; ja isegi kui ta rüütlilöögi oleks saanud, oleks ta algaja rüütlina pidanud kandma puhtaid sõjariistu ja kilpi ilma deviisita, kuni ta selle oma vahvusega on võitnud. Need mõtted panid ta oma kavatsuses kõhklema, aga kuna ta hullus oli tugevam kõigist muudest põhjendustest, võttis ta nõuks lasta lüüa end rüütliks esimese vastutulija poolt, paljude teiste eeskujul, kes nii olid teinud, nagu ta oli lugenud raamatutest, mis tema enda niisugusesse olukorda olid viinud. Mis puutub puhtaisse sõjariistadesse, siis mõtles ta omad parajal juhul teha puhtamaks kui lahitsa valge kasukas. Sellega jäi ta rahule ja jätkas oma teed, lastes hobusel minna, kuhu ta tahtis, sest tema arvates selles just seisiski seikluste tuum.

Nõnda oma teed rännates kõneles meie tuliuus seikleja endamisi järgmiselt: «Kes võiks kahelda, et tulevastel aegadel, kui näeb maailmavalgust minu kuulsate tegude tõepärane lugu, see tark mees, kes neid kirjeldab, asudes jutustama minu esimest väljasõitu varajasel hommikutunnil, algab järgmiselt: «Vaevalt oli punapalgeline Apollon

maa laiale ja avarale näole laotanud oma kaunite juuste kuldsed salgud ja vaevalt olid väikesed kirjusulised linnukesed oma kandlekõlalisel häälel magusa ja sulava lauluga tervitanud roosasõrmelise Aurora tulekut, kes, lahkunud oma armukadeda kaasa pehmest sängist, näitas end surelikkudele La Mancha silmapiiri ustel ja rõdudel, kui kuulus rüütel La Mancha don Quijote, jättes maha laiskusele meelitava sulgedest aseme, istus oma kuulsale hobusele Rocinantele ja asus teele mööda vana ning tuntud Montieli lagendikku.»» Ja tõeliselt ta sõitiski mööda seda lagendikku. Ta kõneles edasi: «Õnnelik ajajärk ja õnnelik aastasada, millal tulevad päevavalgele mu kuulsad kangelasteod, mis on väärt, et neid valataks pronksi, raiutaks marmorisse ja maalitaks lõuendile nende mälestamiseks tulevikus! Oh sina, tark võlur, kes sa iganes oleksid, kellele langeb osaks olla selle imeväärse loo kirjapanija! Palun sind, ära unusta mu head Rocinantet, mu igavest kaaslast kõigil mu teedel ja sõitudel.» Siis rääkis ta edasi, nagu oleks ta tõesti armunud: «Oo printsess Dulcinea, mu vangistatud südame käskijanna! Te olete mind sügavasti haavanud mind enda juurest ära saates ja valjult keelates mul teie kauni palge ette ilmuda. Võtke vaevaks, käskijanna, meelde tuletada seda teie meelevalla all olevat südant, mis armastuse pärast teie vastu nii suuri piinu kannatab.» Sellele lisas ta muid narrusi, ikka selletaolisi, nagu ta oma raamatutest oli õppinud, ja püüdis jõudumööda ka nende keelt järele aimata. See-juures liikus ta nii aeglaselt edasi ja päike tõusis nii kiiresti kõrgemale ning paistis nii kuumalt, et see oleks sulatanud ta aju, kui tal seda veel oleks olnud.

Ta rändas peaaegu kogu selle päeva, ilma et talle midagi nimetamisväärset oleks juhtunud, ja see viis ta meeleheitele, sest ta igatses kohe kellegagi kokku sattuda, kelle vastu oma tugeva käsivarre jõudu proovida. Mõned autorid ütlevad, et esimene seiklus, mis talle juhtus, oli Läpice mäekuru oma, teised jälle, et tuuleveskite oma. Aga niipalju kui mina selle asja kohta olen võinud kindlaks teha ja selle järgi, mis ma olen lugenud La Mancha ajaraamatutest, rändas ta kogu selle päeva läbi ja õhtuks olid tema hobune ja ta ise väsinud ning näljast poolsurnud. Vaadates igale poole ringi, kas ei paista kuskil mõni loss või karjaseonn, kus võiks peavarju leida ja oma suuremat tarvidust rahuldada, nägi ta üsna tee lähedal kõrtsi,

ja see paistis talle tähena, mis teda juhatas mitte ainult pääsemise eesõue, vaid otse selle lossi. Ta kannustas hobust ja jõudis pimeduse tulekul maja juurde. Juhtumisi seisid väravas kaks noort naist nende hulgast, keda kutsutakse helde anniga tüdrukuteks; nad olid nimelt teel Sevillasse muulaajajatega, kes sellesse kõrtsi olid öömajale jäänud. Ja kuna meie seiklejale kõik, mis ta mõtles, nägi või kujutles, näis sarnanevat sellega ja sündivat sel viisil, nagu ta oma raamatuist oli lugenud, siis tuli talle ette, niipea kui ta kõrtsi nägi, et see on loss nelja torni ja läikivast hõbedast tornitippudega, kus ei puudu tõstesild, vallikraav ja kõik need asjad, millest räägitakse sääraseid losse kujutades. Ta sõitis kõrtsi poole (mis temale näis lossina) ja veidi maad sellest eemal tõmbas ta Rocinante ratsutid pingule, lootes, et müüriharjale ilmub mõni härjapõlvlane pasunapuhumisega märku andma sellest, et lossi on jõudmas rüütel. Aga nähes, et see viibib ja Rocinante kibedasti talli kipub, ratsutas ta kõrtsivärava ette ja nägi seal kaht kergemeelset tüdrukut, kes tema silmis paistsid lossivärava ees jalutlevate kaunite neitsitena või kenade daamidena. Parajasti sel silmapilgul juhtus, et üks seakarjus, kes kõrrepõllult sigu kokku ajas (antagu andeks, aga nii on nende elajate nimi), puhus sarve, mille kõla peale loomad kogunesid, ja otsekohe kujutles don Quijote seda, mida ta soovis, nimelt, et keegi päkapikumees andis ta tulekust signaali. Ja nii sõitis ta sügava rahuldustundega kõrtsi ette ja daamide juurde, kes säärast raudrüüs ja piigi ning kilbiga meest nähes tahtsid hirmunult majja joosta. Aga don Quijote, mõistes nende põgenemisest, et nad teda kardavad, tõstis papist näovarju üles, paljastas oma tolmuse kuivetanud näo ja ütles neile lahke ilme ja rahuliku häälega:

«Ärge põgenege, aulised daamid, ärge kartke midagi sündmatut, sest selle rüütliordu liikmeil, kuhu mina kuulun, ei ole viisiks ega omane haavata kedagi, seda enam nii suursuguseid neitseid, nagu teie oma tegumoe järgi paistate olevat.»

Tüdrukud vaatasid ta otsa ja püüdsid näha ta nägu, mida halb näokaitse varjas. Aga kui nad kuulsid endid nimetatavat neitsiteks — asi, mis nende elukutsest oli nii kaugel —, ei saanud nad naeru pidada ja türtsatasid, nii et don Quijote vihastas ja neile ütles:

«Mõõdukus sobib hästi iluga, ja pealegi on naer, mis

tõuseb tühisest põhjusest, väga rumal, aga ma ei ütle seda teile mitte selleks, et teid kurvastada või pahandada, sest minu soov on ainult teid teenida.»

See kõnepruuk, mida tüdrukud ei mõistnud, ja meie rüütli viletsväljanägemine panid tüdrukud veel rohkem tõkerdama ja see omakorda küttis üles don Quijote viha, nii et asi oleks võinud lõppeda halvasti, kui sel silmapilgul poleks välja tulnud kõrtsipidaja — väga paks ja seetõttu väga rahuarmastaja mees. Kui ta nägi kentsakat kuju kokkulapitud varustuses, mille moodustasid valjad, piik, kilp ja raudrüü, ei puudunud palju, et temagi oleks tüdrukute lõbusa tujuga kaasa läinud. Aga kuna talle suur sõjariistade hulk siiski hirmu tegi, otsustas ta võõraga viisakalt rääkida ja ütles nii:

«Kui teie, auline rüütlihärra, ulualust otsite, siis leiate siin kõrtsis kõike suures külluses, ainult mitte voodit, sest neid pole ühtegi.»

Don Quijote, nähes linnuse vardja alandlikkust (sest sellena paistsid talle kõrts ja kõrtsimees), vastas:

«Mina olen kõigega rahul, härra kastellaan, sest minu ehteks on relvad ja mu puhkuseks on võitlus*» ja nõnda edasi.

Kõrtsimees arvas, et küllap võõras nimetas teda sellepärast kastellaaniks, et pidas teda tubliks kastiillaseks*, kuigi tema oli andaluuslane, nimelt Sanlúcari* rannikult pärit ja mitte väiksem varas kui Cacus ega väiksem irvhammas kui mõni rändav õpilane või paaž. Ja ta vastas temale:

«Niisugusel korral on aulise härra voodiks küll kõvad kaljud ja ta magamine alaline valvamine, ja kuna lugu nii on, siis võite julgesti hobuse seljast maha tulla ja kindel olla, et selles onnis leiate küllalt ja küllalt võimalust ja juhust terve aasta magamata olla, mis siis ühest ööst rääkida.»

Seda öeldes astus ta don Quijote juurde ja võttis jalusest kinni, mispeale rüütel suure vaeva ja pingutusega sadulast maha tuli, nagu on arusaadav inimesest, kes terve päeva jooksul ivagi hamba alla ei ole saanud. Kohe käskis ta kõrtsimehel hobuse eest hästi hoolitseda, sest see olevat kõige parem loom, kes iganes maailmas otri sööb. Peremees vaatas hobust ja see ei paistnud talle pooltki nii hea olevat, nagu don Quijote ütles. Viinud looma talli, tuli ta tagasi, et järele kuulata, mis soovid

külalisel on. Vahepeal olid neitsid (kes olid don Quijotega juba leppinud) teda raudrüüst vabastama hakanud, ja kuigi nad rinna- ja seljakaitse maha olid võtnud, ei osanud ega suutnud nad kaelakaitset lahti teha ega päästa teda vormitust kiivrist, mis oli roheliste paeltega kinni köidetud. Et tüdrukud sõlme lahti ei saanud, oleks tulnud paelad katki lõigata, aga sellega ei tahtnud don Quijote mingi hinna eest nõus olla, ja nii jättiski ta kiivri endale kogu ööks pähe, pakkudes kõige kentsakamat ning iseäralikumat pilti, mida üldse võib ette kujutada. Ja sel ajal kui tänavatüdrukud, keda ta pidas lossi härraste hulka kuuluvaiks suursugusteks daamideks, teda sõjariistadest vabastasid, ütles ta neile valitud viisakusega:

«Ialgi veel ühtki rüütlit
pole daamid teenind nõnda,
nagu ükskord don Quijotet,
kui ta oma külast tuli:
neitsid ümmardasid teda
ja printsessid tema ratsut*

ehk Rocinantet, sest nii, armulised daamid, on minu hobuse nimi, ja minu nimi on La Mancha don Quijote. Mul oli küll kavatsus end teile mitte enne tunda anda, kui teie teenistuses toimepandud kangelasteod mind teile oleksid ilmsiks teinud, aga vajadus kohaldada käesolevale olukorrale seda vana romanssi Lancelotest oli põhjuseks, et te mu nime enneaegu teada saite. Küllap tuleb päev, millal teie, armulised daamid, mind käsutate ja mina käsku täidan, ja minu käsivarre ramm annab siis tunnistust agarusest, millega ma teid teenida soovin.»

Tüdrukud, kes ei olnud harjunud kuulma niisugust ilukõnet, ei vastanud sõnagi, vaid küsisid talt ainult, kas ta midagi süüa soovib.

«Ma sööksin küll ükskõik mida,» vastas don Quijote, «sest niipalju kui ma aru saan, oleks see mulle praegu väga kohane.»

Juhtus olema parajasti reedene päev* ja kogu kõrtsis ei olnud muud söögipoolist kui paar portsjonit tursakala, mida Kastiilias nimetatakse abtikeseks, Andaluusias bakalaureuseks, mõnes kohas preestrikeseks ning teisal jälle forellikeseks. Nad küsisid temalt, kas auline härra sööks ehk forellikesi, kuna muud kala talle pakkuda ei olevat.

«Kui on mitu forellikest, võivad nad ühe forelli aset täita,» vastas don Quijote. «Sest on ju ükskõik, kas mulle antakse kaheksa ühereaalist* raha või üks kaheksareaaline. Seda enam, et nende forellikestega võib olla nagu vasikalihaga, mis on parem kui loomaliha, või nagu kitsetallelihaga, mis on parem soku omast. Aga olgu kuidas tahes, toimetage see kohe siia, sest sõjariistade raskust ja vaeva ei suuda inimene kanda, kui ta kõhu nõudmisi ei täida.»

Et jahedam oleks, asetati laud kõrtsi ukse ette ja peremees tõi portsjoni halvasti leotatud ja veel halvemini keedetud tursakala ja leiba, mis oli niisama must ja määrdunud nagu don Quijote sõjariistad. Tema söömisviis jõgi juuresolijaile palju nalja, sest kuna tal oli kiiver peas ja näovari ees, ei saanud ta oma käega midagi suhu pista, vaid keegi teine pidi talle andma ja suhu panema, ja üks eespool nimetatud naistest täitiski seda ülesannet. Aga talle juua anda oli võimatu ja oleks võimatuks jäänudki, kui kõrtsimees poleks õõnestanud roohõrre, selle ühe otsa talle suhu pistnud ning teisest talle veini sisse valanud. Kõige sellega leppis rüütel kannatlikult, peaasi et polnud vaja kiivri paelu katki lõigata.

Sel ajal tuli juhuslikult kõrtsi juurde kuldilõikaja, kes puhus lähenedes neli-viis korda oma roovilet; see kinnitas lõplikult don Quijote arvamist, et ta on mõnes kuulsas lossis, et teda lõbustatakse söögiajal muusikaga, et tursad on forellid, must leib kõige peenem sai, lirvad on daamid ja kõrtsimees lossiülem, ning seetõttu pidas ta oma ettevõtet ja esimest väljasõitu täiesti kordaläinuks. Muret valmistas talle aga asjaolu, et ta ei olnud veel rüütliks löödud, sest talle näis, et tal pole seaduslikku õigust ühtegi seiklusse astuda, kuni ta rüütliks ei ole pühitsetud.

III PEATÜKK

Kus jutustatakse, missugusel naljakal viisil don Quijote rüütliks löödi

Sellest mõttest vaevatud, lõpetas ta kiiresti oma lihtsa kõrtsi-õhtusöögi, kutsus siis peremehe, läks temaga hobusetalli, langes ta ette põlvili ja ütles:

«Vapper rüütel, ma ei tõuse siit paigast, enne kui teie oma lahkuses nõus ei ole tegema mulle heategu, mida ma teilt paluda mõtlen ja mis tuleb teile auks ja inimsoole kasuks.»

Kõrtsimees, nähes külalist oma jalgade ees ja kuuldes niisugust kõnet, vaatas tema peale segaduses ega teadnud, mis teha või öelda; ta palus teda tungivalt püsti tõusta, aga teine ei jäänud muidu nõusse, kui kõrtsimees pidi tõotama, et täidab tema palve.

«Ma ei oodanudki vähemat teie suurest heldusest, aus härra,» vastas don Quijote. «Ja nüüd ütlen teile, et heategu, mida ma teilt palusin ja mida teie suuremeelselt mulle teha lubasite, seisab selles, et teie homme hommikul mu rüütliks lööte. Täna öösel pean ma sõjariistade-valvet teie lossi kabelis ja homme, nagu öeldud, läheb täide minu palavalt igatsetud soov ja ma võin siis, nagu kord ja kohus nõuab, rännata kõigi nelja ilmakaare poole otsima seiklusi hädaliste kasuks, nagu on rüütelkonna ja minutaoliste rändrüütlite ülesandeks, kes põlevad ihast niisuguste kangelastegude järele.»

Kõrtsimees, nagu öeldud, oli omajagu võrukael ja juba haisu ninasse saanud, et ta külalise mõistusega pole kõik korras, ning hakkas seda lõplikult uskuma, kui ta temalt säherdust juttu kuulis, ja et öösel nalja saada, otsustas ta tema tahtmist täita. Nii ütles ta siis, et külalise soov on väga mõistlik ja säärane ettevõte on kohane ja loomulik nii suursugusele rüütlile, nagu tema näib olevat ja nagu tema tore käitumine ilmutab. Ka tema, kõrtsimees, olevat end noores eas pühendanud sellele aulisele tegevusele, rännanud mitmel pool maailmas seikluste otsingul, kusjuures ta ei olevat jätnud käimata Málaga kalarannas*, Riaráni saartel, Sevilla Compásis, Segovia turuplatsil, Valencia Oliveral, Granada Rondillal, Sanlúcari rannikul, Córdoba Potrol ja Toledo kõrtsides ja paljudes teistes paikades, kus ta oli harjutanud oma jalgade väledust ja käte osavust, teinud hulga sulitempe, trööstinud lesknaisi, rikkunud mõnegi neitsi, petnud alaealisi ja niiviisi lõpuks viimaks tutvust teinud peaaegu kõigi alamate ja ülemate kohtutega, niipalju kui neid Hispaanias oli. Lõpuks oli ta asunud siia oma lossi, kus elas oma ja teiste varast, võttes siin vastu kõiki rändrüütleid, olgu nad mis seisusest või mis laadi tahes, ainuüksi suurest poolehoiust, mida ta nende vastu tundvat, ja ka sellepärast, et nad saaksid oma vara temaga jagada tasuks tema heatahtlikkuse eest. Ta ütles don Quijotele veel, et tema selles lossis ei olevat kabelit, kus võiks sõjariistade-valvet pidada, sest vana kabel olevat maha lõhutud, et uus ehitada; aga tema teada võivat hädakorral pidada sõjariistade-valvet kus tahes ja täna öösel võivat neid valvata lossiõues ja hommikul pidavat siis jumala abiga leidma aset vastavad pidulikud talitused, et teda rüütliks lüüa, ja veel niisuguseks rüütliks, et kangemat terves maailmas ei või enam ollagi.

Siis küsis peremees, kas tal raha kaasas on, ja don Quijote vastas, et tal pole mitte krossigi, sest ta pole iial rändrüütlite lugudest lugenud, et keegi neist oleks raha kaasas kandnud. Seepeale ütles kõrtsimees, et ta eksib, ja kui juttudes seda ei märgita, sest nende kirjutajate meelest ei olnud tarvis nimetada nii selget ja hädavajalikku asja kui see, et raha ja puhtaid särke peab kaasas olema, ei tarvitseks sellepärast veel arvata, et neid kaasas ei kantud; ta võis niisiis päris kindlasti uskuda, et kõigil rändrüütlitel (kellest nii palju raamatuid rääkis ja tunnistust andis) olid kaasas pungil rahakotid kõigi võimalikkude juhtumuste puhuks ja samuti oli neil särke ning väike kastike täis salve nende haavade arstimiseks, mis nad said, sest lagedatel väljadel ja kõrbetes, kus nad võitlesid ja haavata said, ei olnud ju mitte iga kord kedagi käepärast, kes neid oleks rohitsenud, kui neil just ei olnud sõbraks mõnd tarka nõida, kes neile kohe abi andis, saates pilvel läbi õhu mõne neitsi või härjapõlvlase pudelikesega, mis sisaldas nii mõjusat vett, et kui haavatud rüütlid sellest mõne tilga jõid, paranesid nad oma vermetest ja haavadest kohe, nagu ei oleks neil üldse midagi viga olnudki. Kui aga neil niisugust avitajat ei olnud, pidasid endisaja rüütlid väga vajalikuks, et nende kannupoisid oleksid varustatud raha ja muude hädatarvilikkude asjadega, nagu sidemed ja salvid, millega end arstida.

Ja kui juhtus, et neil rüütlitel kannupoisse ei olnud (mis vähestel ja harvadel kordadel ette tuli), kandsid nad ise kõike seda kaasas väga väikeses reisipaunas, mida tähelegi ei pandud ja mis oli kinnitatud hobuse laudjale, nagu oleks see midagi hoopis tähtsamat; sest tavaliselt ei olnud paunade kaasaskandmine rändrüütlitele mitte just omane komme. Ja nõnda siis annab ta temale nõu (kuigi ta teda nagu oma peatset kaitsealust ka käskida võiks), et ta kunagi edaspidi ei asuks teele ilma rahata ja eelnimetatud ettevaatusabinõudeta, ja küllap ta saavat näha, kui kasulikud nad talle on just siis, kui ta kõige vähem sellele mõtleb.

Don Quijote tõotas täpipealt kõik täita, mis teine talle soovitas, ja siis määrati kohe kindlaks, kuidas tal tuleb pidada sõjariistade-valvet suures karjaõues kõrtsi kõrval. Korjanud kokku oma varustuse, tõstis don Quijote selle kaevu juures olevale künale, võttis vasakule käsivarrele kilbi, haaras piigi ja hakkas vahva ilmega küna ees edasi-tagasi käima. Kui ta oma kõndimist alustas, oli öö juba kätte jõudmas.

Peremees pajatas kõigile kõrtsilistele oma külalise hullusest, ta sõjariistade-valvest ja rüütlikslöömisest, mida ta ootas. Imestades nii iseäraliku hulluse üle, läksid kõrtsilised teda eemalt vaatama ja nägid, kuidas ta kord rahuliku ilmega edasi-tagasi kõndis, siis jälle piigile toetudes pilgu oma sõjavarustusele pööras ja seda tükk aega üksisilmi vahtis. Oli juba sügav öö, aga kuu paistis nii heledasti, et võis peaaegu võistelda sellega, millelt ta oma valguse laenas, nii et kõik, mis meie algaja rüütel iganes tegi, oli kõigile hästi näha.

Sel ajal tuli ühel kõrtsis öökorteris oleval muulaajajal mõte minna oma loomi jootma ja seepärast pidi ta don Quijote sõjariistad künalt maha tõstma. Niipea kui don Quijote nägi teda liginevat, ütles ta valju häälega:

«Oo sina, hulljulge rüütel, kes sa ka iganes oled ja kes sa tuled ning tahad sõjariistu puudutada, mis kuuluvad kõige vapramale kõigist rändrüütlitest, kes kunagi mõõka vööle on pannud, mõtle järele, mis sa teed, ja ära puuduta neid, kui sa ei taha jätta oma elu tasuks oma hulljulguse eest!»

Muulaajaja ei hoolinud sellest kõnest (ta oleks paremini teinud, kui oleks hoolinud, sest see oleks talle terviseks olnud), vaid viskas rihmast haarates raudrüü kõige

täiega täkk maad eemale. Kui don Quijote seda nägi, tõstis ta silmad taeva poole, pööras mõtte (nagu näis) oma käskijannale Dulcineale ja hüüdis: «Oo mu käskijanna, rutake mulle appi esimeses teotuses, mis teie poolt allaheidetud südamele osaks saab; ärge jätke mind esimesel otsustaval silmapilgul ilma oma abi ja toetuseta!»

Neid ja teisi samasuguseid sõnu rääkides laskis ta kilbist lahti, tõstis piigi kahe käega üles ja andis sellega muulaajajale tugeva hoobi pähe, paisates mehe maha nii viletsas seisukorras, et kui too veel teise niisuguse löögi oleks saanud, poleks enam ühtki tohtrit tema ravitsemiseks vaja läinud. Kui see oli tehtud, kogus don Quijote oma varustuse uuesti kokku ja hakkas endise rahuga edasi-tagasi kõndima. Natukese aja pärast tuli teine muulaajaja, kes ei teadnud, mis oli juhtunud (esimene lamas alles meelemärkuseta olekus maas), kavatsedes samuti oma loomi joota. Vaevalt oli ta hakanud sõjariistu maha tõstma, et küna vabaks teha, kui don Quijote heitis sõna lausumata ja kelleltki toetust palumata teist korda kilbi kõrvale, tõstis teist korda piigi, ja ilma et see oleks purunenud, lõi teise muulaajaja pea mitmest kohast lõhki. Kära peale jooksis rahvas kõrtsist kohale ja teiste hulgas ka peremees. Seda nähes võttis don Quijote kilbi käsivarrele, pani käe mõõgapärale ja ütles:

«Oo ilu kuninganna, mu nõdra südame jõud ja tugevus! Nüüd on aeg, et sa oma kõrgusest pööraksid pilgu sinu vangistuses olevale rüütlile, kellel seisab ees nii koletu seiklus!»

Sellest sai ta enda arvates nii palju julgust, et ta ei oleks sammugi taganenud, kui ka kõik maailma muulaajajad talle kallale oleksid tunginud. Kui haavatute kaasteed oma seltsimehi niisuguses seisukorras nägid, hakkasid nad don Quijotet eemalt kividega pilduma, mille eest meie rüütel varjas end oma kilbiga nii hästi kui sai ega julgenud küna juurest lahkuda, et mitte oma sõjariistu kaitseta jätta. Kõrtsimees karjus, et don Quijote rahule jäetaks, sest ta oli neile juba öelnud, et ta on hull ja hulluna pääseb karistusest, isegi kui ta nad kõik maha lööks. Don Quijote aga karjus veel kõvemini, nimetades neid salakavalateks äraandjateks ja öeldes, et lossihärra on autu ja kõlvatu rüütel, kuna ta lubab rändrüütlitega

nii ümber käia, ja et kui tema, don Quijote, oleks juba rüütliks pühitsetud, annaks ta lossihärrale ta äraandlikkuse eest korraliku õppetunni. «Teist aga, räpane ja alatu rahvarämps, ei hooli ma üldsegi: loopige kive, tungige kallale ja teotage mind niipalju kui jaksate, küll te siis näete, missugust tasu te oma rumaluse ja jultumuse eest saate.»

Ta ütles seda niisuguse tulisuse ja julgusega, et ajas kõigile kallaletungijatele koleda hirmu peale, nii et nad nii sellepärast kui ka peremehe soovitust kuulda võttes kivide pildumise järele jätsid; don Quijote omalt poolt laskis teistel haavatud ära viia ja asus jälle oma sõjariistu valvama samasuguse kõigutamatu rahuga nagu enne.

Kõrtsimehele ei meeldinud ta külalise tembud ja ta otsustas asjale rutem lõpu teha ning anda talle selle neetud rüütlilöögi kohe, enne kui mõni uus õnnetus juhtub. Seepärast astus ta don Quijote juurde, palus vabandust häbematuse eest, mida see alatu rahvas täiesti ilma tema teadmata rüütli vastu oli ilmutanud, ja ütles, et nad olevat saanud oma jultumuse eest teenitud karistuse. Ta kordas, mida ta juba varem oli öelnud, nimelt et selles lossis ei olevat kabelit ja selle jaoks, mis neil veel on teha, polevat seda vajagi, sest niipalju kui tema rüütlikspühitsemise kommet tundvat, olevat selles peaasjaks kuklalöök ja õlalöök, ja neid võivat toimetada kas või lagedal väljal. Mis sõjariistade valvamisse puutus, siis oli don Quijote selles osas oma kohustuse täitnud, sest jätkuvat kahest tunnistki, tema aga oli valvanud juba üle nelja tunni.

Don Quijote uskus kõike seda ja ütles, et ta on otsekohe valmis tema käsku kuulama, ja palus teda ainult teha võimalikult lühidalt, sest kui temale pärast rüütlikssaamist veel kord kallale tungitakse, ei mõtle ta terves lossis kedagi ellu jätta peale nende, keda lossiülem käsib ja kellele ta siis lugupidamisest tema vastu armu annab.

Hoiatatud ja hirmul sellest, mis ta kuulis, tõi lossiülem kohe raamatu, kuhu ta harilikult märkis, kui palju põhku ja otri ta muulaajajatele andis; küünlajuppi kandva poisikese ja mõlema eespool nimetatud neitsi saatel tuli ta don Quijote juurde tagasi, käskis teda põlvili lasta, ja lugedes oma arveraamatust nagu laasudes mõnd pühalikku palvet, tõstis ta lugemisel käe ja andis

don Quijotele tugeva löögi kaelale ja seejärel tema oma mõõgaga mehise õlalöögi — ikka läbi hammaste pomisedes, nagu palvetaks ta. Kui see oli tehtud, palus ta üht daami rüütlile mõõk vööle panna, mida palutu ka suure sundimatuse ja tagasihoidlikkusega tegi — tõeliselt pidi ta end küll väga tagasi hoidma, et piduliku talituse igal silmapilgul mitte naerma pahvatada; aga vägiteod, mida nad algaja rüütli poolt juba olid näinud, sundisid neid oma naeru talitsema. Don Quijotele mõõka vööle kinnitades ütles lahke daam:

«Jumal tehku teie heldus väga õnnelikuks rüütliks ja andku teile võitlustes edu.»

Don Quijote küsis ta nime, et ta edaspidi teaks, kellele ta saadud heateo eest tänu võlgneb, sest ta mõtleb lasta teda osa saada sellest aust, mis ta oma käsivarre rammuga endale võidab. Tüdruk vastas väga alandlikult, et tema nimi olevat La Tolosa*, et ta olevat ühe Toledo paikaja tütar, elavat Sancho Bienaya poodide juures ja olevat alati valmis, kus ta iganes peaks viibima, meie rüütlit teenima ja oma isandaks pidama. Vastuseks palus don Quijote tüdrukut tema vastu niisugust armu üles näidata, et ta end edaspidi aadlikuks peab ja donja Tolosaks nimetab. Tüdruk lubas seda teha. Nüüd pani teine daam don Quijotele kannused külge, ja temaga pidas rüütel peaaegu samasuguse kahekõne nagu mõõgakandjaga. Ta küsis tüdruku nime, ja see vastas, et teda kutsutavat La Molineraks* ja ta olevat ühe auväärt möldri tütar Antequerast. Ka teda palus don Quijote aadliau omaks võtta ja end donja Molineraks kutsuma hakata, pakkudes ka temale oma teeneid ja kaitset.

Kui need seninägematud pidulikud talitused olid nii tulistjalu ja rutuliselt lõpule viidud, ei jõudnud don Quijote enam ära oodata aega, millal ta hobuse selga istub ja seikluste otsingule sõidab. Ta saduldas kohe Rocinante, istus tema selga, ja kaelustades peremeest ning tänades teda rüütlikslöömise eest, rääkis talle nii veidrad asju, et neid ei oska kuidagi edasi jutustada. Et aga temast lahti saada, vastas peremees tema sõnadele mitte vähem ilukõneliselt, kuid lühemalt ja laskis tal jumala nimel minna ega nõudnud isegi kõrtsiarve tasumist.

IV PEATÜKK

Sellest, mis meie rüütliga juhtus, kui ta kõrtsist lahkus

Hommik hakkas koitma, kui don Quijote kõrtsist lahkus nii rahulolevana, uhkena ja õnnelikuna enda rüütliks saamise üle, et tal rõõm pakatas lausa hobuse sadulavööstki. Aga kuna talle tulid meelde kõrtsimehe nõuanded hädavajalike tarbeasjade, iseäranis raha ja särkide kaasavõtmise kohta, siis otsustas ta koju tagasi pöörata ja muretseda endale kõik need asjad ja samuti ka kannupoisi. Selleks lootis ta saada ühe oma küla talumehe, kes oli varast vaene ja lastest rikas, aga väga kohane rüütli kannupoisi ameti jaoks. Selle mõttega juhtis ta Rocinante jälle oma küla poole, ja loom, otsekui haistes juba kodutalli lähedust, hakkas nii väledasti jooksma, et tundus, nagu ei puudutaks ta jalad üldse maad.

Don Quijote ei olnud veel kaugele jõudnud, kui talle näis, et paremat kätt asuvast tihedast metsast kostis tasaseid hääli, nagu kaebleks seal keegi. Vaevalt oli ta seda kuulnud, kui ta ütles:

«Tänu olgu taevale armu eest, mida ta mulle osaks laseb saada, pakkudes mulle nii ruttu juhuse täita seda, mida mu amet nõuab, ja noppida oma heade kavatsuste vilja. See on kindlasti mõne hädalise, mehe või naise hääl, kes vajab minu kaitset ja abi.»

Ta pööras kohe Rocinante ümber ja juhtis ta sinna, kust tema arvates hääl kostis. Vaevalt oli ta mõne sammu metsas edasi sõitnud, kui ta nägi ühe tamme külge seotud hobust ja teise külge seotud umbes viieteistaastast poissi, kelle ülakeha oli paljas. Poiss oligi see, kes kaebas, ja mitte ilma põhjuseta, sest üks tüse talumees parkis teda rihmaga, saates iga hoopi laituse ja manitsusega. Ta ütles parajasti:

«Suu olgu kinni ja silmad lahti!»

Ja poiss vastas:

«Ma ei tee seda enam, peremees, Kristuse kannatuse nimel, ma ei tee seda enam, ja ma tõotan, et edaspidi hoolsamini karja valvan.»

Nähes seda, mis sündis, ütles don Quijote vihase häälega:

«Ebarüütellik rüütel, teil ei kõlba sellele kallale tungida, kes ei saa end kaitsta. Asuge oma hobuse selga ja võtke oma piik (sest ka talumehel oli piik ja see seisis tamme najal, mille külge hobune oli kõidetud), ja ma näitan teile, et argpükside viis on nii talitada, nagu teie praegu teete.»

Nähes enda kohal pealaest jalatallani sõjariistus olevat kogu, kes ta näo ees piiki vibutas, arvas talumees oma surmatunnikese tulnud olevat ja vastas lahkete sõnadega:

«Rüütlihärra, see poiss, keda ma nuhtlen, on minu teenistuses ja ta peab siin ümbruses mu lambakarja hoidma. Aga ta on nii hooletu, et iga päev üks lammas kaotsi läheb, ja kui ma teda ta hooletuse või kelmuse eest nuhtlen, ütleb ta, ma tegevat seda ihnsusest, et mul ei pruugiks maksta talle palka, mis tal on saada. Aga vannun jumala ja oma hinge juures, ta valetab.»

«Valetab! Seda ütled sa minu juuresolekul, vilets mats?» ütles don Quijote. «Päikese nimel, mis meile paistab, mul on himu teid oma piigiga läbi pista. Makske talle kohe välja, ilma vastu rääkimata, või, kõige vägevama jumala nimel, ma löön teid siinsamas paigas pihuks ja põrmuks. Silmapilk päästke ta lahti!»

Talumees laskis pea norgu ja päästis sõna lausumata poisi lahti, kellelt don Quijote küsis, kui palju peremees talle võlgu olevat. Poiss ütles, et üheksa kuu palga, seitse reaali kuus. Don Quijote arvas järele, leidis, et see teeb välja kuuskümmend kolm reaali, ja ütles talumehele, et ta silmapilk raha välja laoks, kui ta ei taha eluga hüvasti jätta. Kohkunud talumees vandus koha nimel, millel ta seisis, ja vande juures, mille ta oli andnud (kuigi ta veel midagi vandunud ei olnud), et võlg nii suur ei olevat, sest sealt tulevat maha võtta ja arvesse panna kolm paari kingi, mis ta poisile andnud, ja üks reaal kahe aadrilaskmise eest, mis talle haiguse ajal olevat tehtud.

«Väga hea,» vastas don Quijote, «aga las kingad ja aadrilaskmised jäävad vastutasuks hoopide eest, mis ta teilt ilmsüütult sai. Sest kui tema lõhkus nende kingade nahk, mis teie tema eest välja maksite, siis teie lõhkusite tema oma nahka, ja kui habemeajaja laskis tal verd haiguse ajal, siis teie lasksite seda neil päevadel, kui ta terve oli; nii et sellest küljest vaadates ei võlgne ta teile midagi.»

«Paha on see, et mul pole siin raha ühes, rüütlihärra; aga las Andrés tuleb minuga koju kaasa, siis maksan talle kõik viimase reaalini välja.»

«Temaga kaasa minna?» hüüdis poiss. «Või veel! Kirevase päralt! Ei, härra, ma ei mõtlegi seda teha, sest kui ta mu jälle üksi kätte saab, nülib ta mul kindlasti naha maha nagu pühal Bartolomeusel.»

«Seda ta ei tee,» vastas don Quijote. «Minu käsust aitab, et teda sõnakuulmisele sundida, ja kui ta vannub seda mulle rüütliseaduse nimel, mis ta omaks on võtnud, siis lasen tal vabalt minna ja vastutan selle eest, et sa oma palga kätte saad.»

«Mõtelge järele, aus härra, mis te ütlete,» vastas poiss. «Minu peremees ei ole rüütel ega ole mingisse rüütliordusse vastu võetud, ta on rikas Juan Haldudo Quintanarist.»

«See pole tähtis,» vastas don Quijote. «Ka Haldudode seas võib rüütleid olla, seda enam et igaüks on oma tegude poeg.»

«Tõsi küll,» ütles Andrés, «aga missuguste tegude poeg on see minu peremees, kes ei taha mulle mu higi ja vaevaga teenitud palka maksta?»

«Ma ei ütle, et ma sulle maksta ei taha, vend Andrés,» vastas talumees. «Ole ainult lahke ja tule minuga kaasa, ja ma vannun kõigi maailma rüütliordude juures, et tasun sulle, nagu juba ütlesin, kõik viimase reaalini ja isegi intressidega.»

«Intressidest ma vabastan teid,» ütles don Quijote. «Andke talle aga summa reaalides kätte, siis olen rahul. Ja vaadake, et te kõik nii täidate, nagu te vandusite, või muidu, ma kinnitan seda sellesama vandega, tulen ma uuesti teid otsima, et teid karistada, ja ma leian teid üles, kui te end ka paremini ära peidaksite kui sisalik. Ja kui te teada tahate, kes teile selle käsu annab, et te seda tõsisemalt kohustatud oleksite seda täitma, siis teadke, et mina olen vapper don Quijote La Manchast, teotuste eest tasuja ja ülekohtu heakstegija. Nüüd aga jääge jumalaga ja ärge unustage, mis te olete tõotanud ja vandunud, kui te lubatud karistuse alla ei taha langeda.»

Öelnud seda, andis ta Rocinantele kannuseid ja kappas peagi minema. Talumees vaatas talle järele, kuni ta nägi

rüütlit metsast välja jõudvat ja silmist kaduvat, siis pööras ta jälle Andrési poole ja ütles talle:

«Tule siia, mu poeg, ma tahan sulle tasuda, mis ma sulle võlgu olen, nagu see ülekohtu heakstegija käskis.»

«See on õige, peremees,» ütles Andrés, «ja ma vannun, et teete hästi, kui täidate seda, mis see tubli rüütel käskis, kellele jumal tuhat aastat elu andku, sest ta on nii vahva ja nii hea kohtumõistja, et kui te mulle ei maksa, tuleb ta ilmtingimata tagasi ja viib selle täide, mis ta lubas!»

«Sedasama vannun ka mina,» vastas talumees. «Aga kuna sa mulle nii väga armas oled, siis tahan ma võlga suurendada, et ka tasu suurendada saaks.»

Ja haarates poisil käsivarrest, sidus ta tema uuesti lamme külge ja andis talle niisugust parki, et teine jäi lamama nagu surnu.

«Noh, isand Andrés,» ütles talumees, «kutsuge nüüd oma ülekohtutasuja ja vaadake, kas ta ei tasuks ka selle eest siin. Ja ometi näib mulle, et ma sinuga veel päris valmis pole, sest mul tuleb himu sind elusalt nülgida, nagu sa kartsid.»

Kuid viimaks päästis ta poisi lahti ja andis talle loa minna otsima oma kohtunikku, et see määratud otsuse täidaks. Andrés läks tusasena ära, vandudes, et ta otsib üles vahva rüütli La Mancha don Quijote ja jutustab talle täpipealt kõik, mis oli juhtunud, nii et ta peremehele selle eest seitsmevõrra kätte tasuks. Kuid ometigi astus poiss nuttes edasi, ta peremees aga jäi talle naerdes järele vaatama.

Nüüdsi oli vapper don Quijote ülekohut parandanud, ja tundes ise suurt heameelt selle üle, mis oli sündinud, kuna talle näis, et ta oli oma rüütlitegudele kõige õnnelikuma ja suurepärasema alguse andnud, rändas ta suure rahulolutundega oma koduküla poole, rääkides poolvaljusti:

«Oo kaunimatest kaunim Toboso Dulcinea! Tõesti, sa võid pidada end õnnelikumaks kõigist naistest, kes praegu maa peal elavad, kuna sulle on osaks langenud hoida oma vangistuses ja täielikult oma tahte ja meelevalla all nii vaprat ja kuulsat rüütlit, nagu on nüüd ja edaspidi La Mancha don Quijote, kes, nagu kogu maailm teab, eile rüütliks pühitseti ja täna heaks tegi kõige suurema teotuse ja ülekohtu, mille ebaõiglus välja mõtles ja

õelus täide saatis: täna tõmbasin ma piitsa halastamatu vaenlase käest, kes ilma põhjuseta peksis õrna last.»

Nii kõneldes jõudis ta paika, kus tee nelja suunda hargnes ja ta kujutlusse kerkisid kohe teeristid, kus rändrüütlitel viisiks oli järele mõelda, missugusele neist teedest pöörata. Et neid järele aimata, jäi ta mõneks ajaks paigale. Pika mõtlemise peale laskis ta ratsutid lahti ja andis end oma setuka tahte alla, kes oma esimesest kavatsusest kinni pidades asus teele kodutalli poole.

Kui don Quijote umbes kaks penikoormat edasi oli ratsutanud, silmas ta suurt inimeste salka; need olid, nagu ta hiljem teada sai, Toledo kaupmehed, kes läksid Murciasse siidi ostma. Neid oli kuus ja nad tulid oma päevavarjudega, kaasas neli ratsateenrit ja kolm jalgsi kõndivat muulapoissi. Vaevalt oli don Quijote neid märganud, kui ta kujutles, et siin on tegemist uue seiklusega; ja et võimalikult täpselt järele aimata juhtumusi, millest ta oma raamatutes oli lugenud, valis ta ühe, mis näis talle siin eeskujuks kohane. Julge kehahoiuga ja kartmatult sättis ta end kindlamini sadulasse, haaras piigi tugevamini kätte, tõstis kilbi rinna ette, peatus keset teed ja jäi ootama rändrüütlite lähenemist (tema juba pidas ja arvas kaupmehi nendeks). Kui tulijad nii lähedale olid jõudnud, et võisid teda näha ja kuulda, tõstis don Quijote häält ja ütles neile kõrgi ilmega:

«Kõik jäägu paigale, kui mitte kõik ei tunnista, et terves maailmas pole ilusamat naist kui La Mancha keisrinna, võrratu Toboso Dulcinea.»

Kaupmehed jäid seisma, kuuldes niisugust kõnet ja nähes veidrat kogu, kes neid sõnu lausus. Ja tema välimuse ning sõnade järgi mõistsid nad kohe, et mees peab olema hull. Aga nad tahtsid lähemalt teada, mis lugu on selle tunnistusega, mida neilt nõutakse, ja üks nendest, kes oli omajagu hambamees ja väga teravmeelne, ütles talle:

«Aus rüütlihärra, meie ei tunne seda ilusat prouat, kellest teie räägite. Näidake teda meile, ja kui ta tõesti nii ilus on, nagu te ütlete, siis tunnistame heameelega ja ilma sundimata seda tõde, mida teie meilt nõuate.»

«Kui ma teda teile näitaksin,» vastas don Quijote, «mis väärtus oleks siis sellel, kui te tunnistaksite nii silmanähtavat tõde? Tähtis on, et te ilma teda nägemata peate uskuma, tunnistama, kinnitama, vanduma ja kaitsma või

muidu tuleb teil minuga võidelda, te koletud ja ülbed inimesed. Kas tulete ükshaaval, nagu nõuab rüütliseadus, või kõik korraga, nagu teiesugustel on viisiks ja halvaks kombeks, siin ootan ma teid, kindel selles, et õigus on minu poolel.»

«Rüütlihärra,» vastas kaupmees, «kõigi vürstide nimel, kes me siin oleme, palun teie heldust: ärge nõudke, et me peaksime koormama oma südametunnistust, kinnitades asja, mida me iial pole näinud ega kuulnud, seda enam, et see kõigile Alcarria ja Extremadura keisrinnadele ja kuningannadele niivõrd kahjuks tuleb, vaid olge nii lahke ja näidake meile mõnd selle proua pilti, kas või nisuterasuurust, sest lõngaotsa järgi leitakse kätte terve kera, ja siis võime meie rahule jääda ja kindlad olla, ning teie helduski võib heameelt tunda, et ta nõudmised on täidetud. Ja minu arvates oleme teiega juba niivõrd ühel meelel, et isegi kui ta pildi järgi ühe silmaga kõõrdi vahiks ja teisest tal kinaveri ja väävlit tilguks, siis ometi ütleksime, selleks et teile heameelt teha, tema kiituseks kõik, mis aga soovite.»

«Tal ei tilgu, alatu lurjus,» vastas don Quijote leegitseva vihaga, «tal ei tilgu, ütlen ma, seda, mis sina räägid, vaid kõige õrnemat ambrat ja muskust hoovab temast, ja ta ei ole kõõrdsilm ega kõverselg, vaid sirgem kui Guadarrama kedervars. Aga see koletu laim, mis te mu käskijanna võrratu ilu kohta laususite, läheb teile kalliks maksma.»

Ja seda öeldes tormas ta, piik torkevalmis, mehe poole, kes oli kõnelnud, ja tegi seda niisuguse ägeduse ja vihaga, et liiga julgel kaupmehel oleks halvasti läinud, kui mitte Rocinante poleks tema õnneks keset teed komistanud. Rocinante kukkus ja ta peremees veeres tükk maad eemale väljale, ja kui ta tõusta tahtis, ei suutnud ta seda, sest teda takistasid piik, kilp, kannused ja kiiver ning vana, aegse raudrüü raskus. Ja sel ajal, kui ta kõigest jõust rabeldes asjatult tõusmiskatseid tegi, rääkis ta:

«Ärge põgenege, argpüksid, orjahinged! Oodake, sest mitte enda, vaid oma hobuse süü läbi laman ma siin maas.»

Üks salga hulgas olevaist muulapoistest, kes nähtavasti polnud kuigi heasoovlik, ei suutnud vaeselt maaslamajalt niisuguseid halvakspanevaid sõnu kuuldes ennast tagasi hoida ja andis talle vastuse ribide vahele. Poiss astus

tema juurde, võttis ta piigi, murdis selle tükkideks ja hakkas ühe tükiga meie don Quijotet nii tümitama, et hoolimata ta raudrüüst tampis tema pehmeks nagu pudru. Poisi peremehed hüüdsid talle, et ta teisele liiga ei teeks ja ta rahule jätaks, aga poiss oli juba hoogu sattunud ega tahtnud mängu enne lõpetada, kui oli kogu oma viha välja valanud. Haarates ülejäänud piigitükid, peksis ta needki pilbasteks õnnetu maaslamaja pihta, kes kogu selle kaela sadanud hoopiderahe all suud ei sulgenud, vaid ähvardas maad ja taevast ja teeröövleid, kellega arvas kokku juhtunud olevat.

Viimaks poiss väsis ära ja kaupmehed sõitsid edasi, kusjuures seiklus vaese peksasaanuga pakkus neile kogu teekonnaks jutuainet. Leides end üksi, katsus see jälle tõusta. Aga kui ta ei olnud suutnud seda teha tervena ja täies jõus olles, kuidas pidi ta sellega toime tulema nüüd, kus ta oli nii vanutada saanud ja peaaegu sodiks tehtud? Ometi pidas ta end õnnelikuks, sest talle näis, et see äpardus kuulus rändrüütlite elukutse juurde, ja ta pani kogu süü oma hobuse arvele; aga tõusta ta ei suutnud, nii rängalt muljutud oli kogu ta keha.

V PEATÜKK

Kus jätkub jutustus meie rüütli ebaõnnest

Nähes, et ta end tõesti liigutada ei suuda, otsustas don Quijote oma hariliku abinõu tarvitusele võtta, nimelt mõtelda mingile juhtumusele oma raamatutes. Ja ta hullunud ajus kerkis kohe mälestus Balduini ja Mantova markii loost, nimelt sellest, kuidas Carloto* markii haavatuna mäestikku jättis, — see on jutt, mida teavad lapsed, mis ei ole tundmatu noortele, mida kiidavad ning usuvad vanad ja mis ometi pole rohkem tõsi kui Muhamedi imed. See lugu näis talle nagu loodud olukorra jaoks, milles tema oli, ja nii hakkas ta end maas veeretama, ilmutades suurt valu ja lausudes nõrga häälega

sedasama, mida kuulu järgi olevat rääkinud haavatud rüütel metsas:

Kus sa viibid, minu kallim,
ei mu valust hooli sa?
Või see teadmata sul, armsam.
Võlts ehk oled, armuta?

Ja nii ütles ta romanssi edasi, kuni jõudis värssideni, mis lausuvad:

Üllas Mantova markii, mul
onu lihane ja isand.

Juhus tahtis, et parajasti kui ta selle värsini jõudis, sattus sealt mööda minema naabrimees tema omast külast, kes oli käinud nisukoormat veskile viimas. Nähes inimest maas, astus talumees ta juurde, küsis, kes ta on ja mis tal viga, et ta nii haledasti kaebab. Don Quijote uskus kahtlemata, et see on tema onu Mantova markii, ja nii ei vastanud ta talumehele, vaid jätkas oma romanssi, milles jutustas talle oma ebaõnnest ja keisripoja armuvahekorrast tema abikaasaga — kõik täpipealt nii, nagu romansis lauldakse. Talumees imestas neid narrusi kuulates; ta võttis lamajal katkilöödud näovarju ära ja tegi ta näo tolmust puhtaks. Niipea kui ta seda oli teinud, tundis ta mehe ära ning ütles:

«Härra Quijada (nii pidi küll tema nimi siis olema, kui ta veel mõistuse juures oli ning rahulikust hidalgost polnud veel rändrüütel saanud), kes on teie helduse niisugusesse olekusse viinud?»

Kuid rüütel jätkas oma romanssi ega hoolinud teise küsimustest. Seda nähes võttis tubli talumees tal rinna- ja seljakaitse ära, et järele vaadata, kas ta on haavatud; aga ta ei näinud ei verd ega mingit haavamärki. Ta püüdis teist maast tõsta ja sai ta viimaks suure vaevaga oma eesli selga upitada, sest eesel näis talle rahulikuma ratsuna. Ta kogus kõik sõjariistad kokku, isegi piigipilpad, sidus nad Rocinante selga, võttis siis hobuse ratsuteid- ja eesli ohelikkupidi järele ning hakkas liikuma koduküla poole, mõtiskledes nende narruste üle, mida ta kuulis don Quijotet lausuvat. Mõtlik oli ka don Quijote, kes oli nii läbiklohmitud ja jõuetu, et suutis vaevalt eesli seljas

püsida, ning aeg-ajalt nii raskeid ohkeid taeva poole saatis, et talumees pidi temalt uuesti küsima, mis tal viga on. Ja näib, nagu oleks vanakuri ise kõik need lood talle meelde toonud, mis ta oma juhtumustega kokku sobisid. sest nüüd oli ta unustanud Balduini ja talle tuli meelde maur Abindarráez*, kelle Antequera linnuse ülem Rodrigo de Narváez* vangi võttis ja oma linnusesse viis. Nõnda et kui talumees don Quijotelt uuesti küsis, kuidas ta end tunneb ja mis tal viga on, ütles don Quijote temale vastuseks needsamad sõnad ja ütlused, mida lausus vangistatud Abencerraje Rodrigo de Narváezile, nii nagu ta oli lugenud seda Jorge de Montemayori «Diana» loost*, kus seda kirjeldatakse. Ja ta puistas neid nii agaralt, et talumees vandus tulist kurja, et oli sunnitud niisugust narrustejoru kuulama. Nüüd mõistis ta, et ta naaber on hull, ja ta püüdis kiiresti koju jõuda, et pääseda teise pikast tüütavast kõnest. Selle kõne lõpul lausus don Quijote:

«Teadke, armuline härra don Rodrigo de Narváez, et see ilus Jarifa, kellest ma rääkisin, on nüüd veetlev Toboso Dulcinea, kelle pärast ma olen teinud, teen nüüd ja ka edaspidi kõige kuulsamaid rüütlitegusid, mida maailmas iial nähtud, nüüd nähakse ja tulevikus näha saadakse.»

Seepeale vastas talumees:

«Tule jumal appi, auline härra! Saage ometi aru, et ma ei ole mitte mingisugune don Rodrigo de Narváez ega Mantóva markii, vaid teie naaber Pedro Alonso, ja teie heldus ei ole mitte Balduin ega Abindarráez, vaid lugupeetud hidalgo härra Quijada.»

«Mina tean, kes ma olen,» vastas don Quijote, «ja tean, et võin olla mitte ainult need, keda ma nimetasin, vaid kõik kaksteist Prantsusmaa peeri ja isegi kõik üheksa Kuulsuse vägilast*, sest minu kangelasteod ulatuvad üle kõigest, mis nemad kõik koos ja igaüks üksikult korda on saatnud.»

Nõndaviisi kõneldes jõudsid nad vastu õhtut küla juurde; aga talumees ootas, kuni veel pisut pimedamaks läks, et inimesed ei näeks, kui vilets ratsanik on läbipekstud hidalgo. Kui siis talumehe arvates õige aeg kätte oli jõudnud, pööras ta külasse ja läks otseteed don Quijote majja, kus valitses suur ärevus. Seal viibisid parajasti küla kirikisand ja habemeajaja — mõlemad don

Quijote suured sõbrad —, kellele pereemand kõneles valju häälega:

«No mis te ütlete, auline litsentsiaadihärra Pero Pérez (nii oli kirikuõpetaja nimi), minu isanda õnnetuse kohta? Juba kolm päeva on ta ise, tema hobune, kilp, piik ja raudriided kadunud! Oh ma õnnetu! Ma aiman, ja see on niisama tõsi, kui mina olen suremiseks sündinud, et ta mõistuse ajasid segi need neetud rüütliraamatud, mida ta nii usinalt luges. Nüüd tuleb mul meelde, kuidas ta mitu korda omaette rääkis, et ta tahaks rändrüütliks hakata ja välja maailma seiklusi otsima minna. Saatan ja Barabbas võtku säherdusi raamatuid, mis kogu La Mancha kõige terasema pea nii nahka panid!»

Oetütar ütles sedasama ja veel rohkemgi:

«Teate, meister Nicolás (sest nii oli habemeajaja nimi), juhtus mitu korda, et mu onu luges kaks päeva ja kaks ööd järgemööda neid jõledaid õnnetuseraamatuid, siis lõpuks raamatu käest heitis, mõõga haaras ja hakkas vastu seina hoope jagama. Kui ta oli juba üsna väsinud, ütles ta, et surmas neli tornisuurust hiiglast, ja higi, mis tal väsimuse tõttu voolas, oli tema sõnade järgi veri haavadest, mis ta võitluses oli saanud. Siis jõi ta suure kruusitäie külma vett, oli siis jälle päris mõistlik ja rahulik ning ütles, et see vesi olevat väga kallis jook, mille talle oli saatnud tark Esquife, suur nõid ning tema sõber. Ja nüüd olen mina kõiges süüdi, sest ma ei rääkinud teile oma onu hullusest; teie oleksite võinud asja parandada, enne kui see nii kaugele läks, ja põletada kõik need äraneetud raamatud, mida tal on nii palju ja mis on väärt tulesurma, nagu oleksid nad ketserite kirjutatud.»

«Seda ütlen mina ka,» sõnas kirikisand, «ja tõesti, veel enne kui möödub homne päev, mõistetakse nende üle avalikult kohut ja nad kõik määratakse põletamisele, et nad teisigi, kes neid loevad, ei ajaks sedasama tegema, mida minu hea sõber nähtavasti on teinud.»

Kõike seda kuulsid don Quijote ja talumees, kellele tema naabri hullus nüüd täiesti selge oli ja kes valju häälega hüüdis:

«Tehke uks lahti härra Balduinile ja Mantova markiile, kes siin raskesti haavatuna tuleb, niisamuti härra maur Abindarráezile, kelle vapper Rodrigo de Narváez, Antequera linnuse ülem, on vangi võtnud ja kaasa toob.»

Nende sõnade peale jooksid kõik välja, ja tundes ära oma sõbra, teised jälle isanda ja onu, kes veel eesli seljast maha polnud suutnud tulla, ruttasid teda kaelustama. Tema aga ütles:

«Jääge kõik paigale, sest ma sain raskesti haavata oma hobuse süü läbi. Viige mind voodisse ja kutsuge, kui võimalik, tark Urganda, et ta mu haavu raviks ja parandaks.»

«No näete!» sõnas nüüd pereemand. «Oh häda! Eks mu süda aimanud õieti, missugust jalga mu isand lonkab! Tulge aga rahulikult tuppa, armuline härra, siin oskame me teid ka ilma selle Urgandata terveks teha. Neetud, ütlen ma, ja veel kord ning sada korda neetud olgu need rüütliraamatud, mis teie helduse niisugusesse seisukorda on viinud!»

Ta pandi kohe voodisse, aga kui nad siis ta haavu järele vaatama hakkasid, ei leidnud nad ühtki, ja don Quijote ütles, et ta olevat saanud ainult põrutada, kukkudes rängalt oma hobuse Rocinantega, sel ajal kui ta võitles kümne kõige hirmsama ja jultunuma hiiglasega, keda kogu maakeral iganes võib leida.

«Või nii,» ütles kirikisand, «hiiglased on siis mängus? Ausõna, ma põletan nad homme, enne kui õhtu kätte jõuab.»

Nad esitasid don Quijotele veel arvutu hulga küsimusi, aga tema ei tahtnud ühelegi neist vastata, vaid palus ainult, et talle süüa antaks ja teda magada lastaks, sest seda olevat tal kõige enam vaja. Nii sündiski, ja kirikisand päris talumehelt põhjalikult järele, kuidas ta don Quijote oli leidnud. Mees jutustas talle kõik, ka narrustest, mis don Quijote maas olles ja koduteel oli rääkinud, ja see sisendas litsentsiaadile aina kindlamat soovi teha seda, mis ta järgmisel päeval täide viis; selleks kutsus ta oma sõbra, habemeajaja meister Nicolási, ja läks temaga don Quijote juurde.

VI PEATÜKK

Suurest ja lõbusast uurimisest, mis kirikisand ja habemeajaja meie teravmeelse rüütli raamatukogus toime panid

Don Quijote magas ikka veel. Kirikisand palus õetütrelt selle toa võtmed, kus õnnetusetekitajad raamatud olid, ja see andis nad suure heameelega. Kõik astusid tuppa, pereemand ühes nendega, ja leidsid üle saja suure ja hästi köidetud raamatu ning lisaks veel väikesi. Niipea kui pereemand neid nägi, läks ta toast jälle suure rutuga välja ning tuli siis tagasi pühitsetud vee astjaga ja pintsliga ning ütles:

«Võtke, auline litsentsiaadihärra, ja pritsige seda tuba, nii et mõni neist paljudest nõidadest, kes meis raamatutes ette tulevad, siia ei ilmuks ja meid ära ei nõiuks karistuseks selle eest, et me nad maailmast kaotada tahame.»

Litsentsiaat naeris pereemanda lihtsameelsuse üle ja käskis habemeajajat hakata talle raamatuid ükshaaval kätte andma, et näha, millest nad kõnelevad, sest nende hulgas võis leiduda mõningaid, mis tulesurma ei olnud ära teeninud.

«Ei,» ütles õetütar, «ei maksa ühelegi armu heita, sest nad kõik on kahjutegijad. Kõige parem oleks nad aknast õue visata, seal nendest riit teha ja tuli otsa pista, või viia nad karjaaeda ja teha seal lõke, siis ei tülita suits kedagi.»

Sedasama ütles ka pereemand: säärase õhinaga soovisid nad mõlemad nende süütute surma. Aga kirikisand ei olnud sellega nõus, vaid tahtis enne lugeda vähemalt raamatute pealkirju. Esimene, mille meister Nicolás tema kätte andis, oli neli köidet «Gallia Amadísi», ja kirikisand ütles:

«See on imelik juhus, sest nagu ma olen kuulnud, on see esimene Hispaanias trükitud rüütliromaan ja kõik teised on sellest alguse saanud, ning seepärast näib mulle, et me peame tema kui selle halva usulahu asutaja armutult tulesurma mõistma.»

«Ei, härra,» ütles habemeajaja, «mina jälle olen kuulnud, et see olevat kõige parem kõigist selles laadis kirju-

tatud raamatutest, ja nii tuleb temale kui ainukesele oma liigis armu anda.»

«Tõsi jah,» ütles kirikisand, «ja seepärast kingime talle sedakorda elu. Vaatame õige seda teist ta kõrval.»

««Esplandiáni vägiteod»*, see räägib Gallia Amadísi seaduslikust pojast,» ütles habemeajaja.

«Ei, tõesti,» sõnas kirikisand, «isa headus pojale väärtust juurde ei anna. Sähke, aus pereemand, avage aken ja visake see õue — alguseks tuleriidale, mida me teha kavatseme.»

Pereemand täitis suure heameelega käsu ja tubli Esplandián lendas õue ning jäi kannatlikult ootama teda ähvardavat tulesurma.

«Edasi,» ütles kirikisand.

«Nüüd tuleb «Kreekamaa Amadís»,» ütles habemeajaja, «ja ka kõik need teised siin kõrval kuuluvad minu arvates sellessesamasse Amadísi suguvõsasse.»

«Õue kõik!» ütles kirikisand. «Sest selle eest, et võida põletada kuninganna Pintiquinestra ja karjane Darinel ühes kõigi ta karjaselauludega ja autori kuradima keerulise lobaga, põletaksin ma ühes nendega ka oma lihase isa, kui ta rändrüütli kujul siia ilmuks.»

«Seda arvan mina ka,» ütles habemeajaja.

«Ja mina samuti,» lisas õetütar juurde.

«Kui lugu nii on,» ütles pereemand, «siis andke nad aga siia ja käigu õue.»

Raamatud anti ta kätte, ja kuna neid oli tubli hulk ja ta ei viitsinud trepist käimise vaeva näha, viskas ta nad kõik aknast alla.

«Mis mürakas see seal on?» küsis kirikisand.

«See on «Don Olivante de Laura»,» vastas habemeajaja.

«Selle raamatu autor,» ütles kirikisand, «on seesama, kes kirjutas «Lilleaia», ja tõepoolest, ma ei oska öelda, kumb neist kahest raamatust rohkem tõtt, või õigemini öeldud, vähem valet sisaldab: tean ainult seda, et see siin oma pöörase ja ülespuhutud lobaga tuleb õue saata.»

«Järgmine on «Hürkaania Florismarte»*,» ütles habemeajaja.

«Või härra Florismarte ka siin?» sõnas kirikisand. «Mingu aga kohe õue, vaatamata oma iseäralikule sündimisele* ja unistuslikkudele seiklustele, sest ta tuim ja

kuiv stiil ei ole paremat väärt; õue tema ja ka see teine, aus pereemand.»

«Heameelega, õpetajahärra,» vastas pereemand ja täitis käsu suure rõõmuga.

«See siin on «Rüütel Platir»,» ütles habemeajaja.

«See on vana raamat,» sõnas kirikisand, «ja ma ei leia temas midagi, mis armu vääriks; saatke ta ilma pikema jututa teistele seltsiks.»

Nii sündiski. Nad avasid järgmise raamatu ja nägid, et selle pealkiri oli «Ristirüütel».

«Sel raamatul on nii püha nimi, et selle pärast võiks talle ta rumaluse andeks anda. Aga öeldakse ka, et risti taga varitseb kurat, mingu tulle.»

Habemeajaja võttis jälle ühe raamatu ja ütles:

«See on «Rüütluse ideaal».»

«Tunnen seda saksa,» ütles kirikisand. «Siin uidab Montalbano Rinaldo oma sõprade ja kaaslastega, kes on hullemad vargad kui Cacus, ja samuti leiame siin kaksteist peeri ühes tõearmastaja ajalookirjutaja Turpiniga*. Tõesti, ma olen selle poolt, et saata nad ainult igavesse maapakku, kas või üksnes sellepärast, et nendelgi on osa kuulsa Matteo Boiardo* teoses, millest ka kristlik luuletaja Lodovico Ariosto oma kanga kudumiseks ainet sai. Kui ma viimase siit leian ja näen, et ta kõneleb mõnd muud keelt peale oma keele, ei ilmuta ma tema vastu kõige vähematki lugupidamist. Räägib ta aga oma emakeeles, siis panen ta endale pea peale*.»

«Minul on ta itaalia keeles,» ütles habemeajaja, «aga ma ei mõista seda.»

«Ei olekski hea, kui te seda mõistaksite,» vastas õpetaja, «ja me ei paneks pahaks ka ühele teatud kapteni-härrale*, kui ta teda Hispaaniasse ei oleks toonud ega hispaanlaseks teinud, sest ta vähendas palju tema algupärast väärtust. Ja sedasama teevad kõik need, kes värsiraamatuid teise keelde tõlkida mõtleksid, sest tehku nad seda kui tahes hoolsasti ja osavasti, iial ei jõua nad algupärandi kõrgusele. Ma panen siis ette, et see raamat ja kõik teised siin leiduvad, mis neid Prantsusmaa lugusid jutustavad, viidaks ära ja pandaks tallele mõnda kuiva kaevu, kuni me pikemalt järele kaalume ja vaatame, mis nendega teha; välja arvata tuleb teatud «Bernardo del Carpio», mis kindlasti kuskil siin on, ja teine, mille nimi on «Roncesvalles», sest kui ma need kätte saan, siis

rändavad nad pereemanda kätesse ja sealt ilma mingi armuta tulle.»

Kõige sellega oli habemeajaja nõus, pidades seda heaks ning õigeks, sest tema arvates oli kirikisand nii hea ristiinimene ja nii suur tõearmastaja, et ta mingi hinna eest poleks midagi öelnud, mis tõele vastu käis. Avades siis järgmise raamatu, leidis ta, et see oli «Õlipuu Palmerín»*, ja selle kõrval oli teine, mille nimi oli «Inglismaa Palmerín»*. Neid nähes ütles litsentsiaat:

«Tehke mul see «Õlipuu» kohe pilbasteks ja põletage ta, nii et temast isegi tuhka järele ei jääks; see «Inglismaa Palmerín» aga tuleb alles jätta ja alal hoida ning tema jaoks teha samasugune kastikene nagu see, mille Aleksander Dareioselt võetud sõjasaagi hulgast leidis ja milles ta käskis luuletaja Homerose teosed alal hoida. See raamat, kulla sõber, on tähtis kahel põhjusel: esiteks sellepärast, et ta on iseendast väga hea, teiseks sellepärast, et ta olevat, nagu räägitakse, ühe väga targa Portugali kuninga kirjutatud. Kõik Miraguarda lossis asetleidvad seiklused on ülitoredad ja väga osavasti sepitsetud, kõne on viisipärane ja selge ning suure tabavuse ja arusaamisega kooskõlasse viidud igakordse kõneleja seisusega. Seepärast arvan ma, et kui teie nõus olete, meister Nicolás, siis jätame selle raamatu ja «Gallia Amadísi» põletamata, kõik teised aga saagu ilma pikema uurimise ja valimiseta tuleroaks.»

«Ei, auväärt sõber,» vastas habemeajaja, «sest mul on siin käes kuulus «Don Belianís».»

«Noh,» vastas kirikisand, «see ühes oma teise, kolmanda ja neljanda jaoga vajaks veidi rabarbrit, siis saaksid nad üleliigsest sapist puhtaks. Peale selle tuleks välja jätta kõik, mis puutub Kuulsuse lossisse, ja muud suuremad rumalused. Selleks anname neile veel armuaega, ja sedamööda kuis nad end parandavad, talitame nendega halastuse või õigluse järgi. Niikauaks aga, mu sõber, viige nad enda juurde koju, aga ärge andke neid kellelegi lugeda.»

«Heameelega!» vastas habemeajaja, ja kuna ta ei tahtnud end enam rüütliromaanide läbivaatamisega vaevata, käskis ta pereemandal kõik suured köited võtta ja õue visata.

Ta ei öelnud seda kurdile ega tölbile, sest pereemandale valmistas nende raamatute põletamine rohkem lõbu kui

mõne suure ja peene kanga alustamine; nii haaras ta siis umbes kaheksa raamatut korraga, et need aknast välja visata. Kuna ta nii palju korraga võttis, kukkus üks köide maha habemeajaja jalgade ette, kes, tahtes teada, mis raamat see on, tõstis selle üles ja nägi «Lugu kuulsast rüütlist Tirant Valgest».

«Jumal kaitsku!» hüüdis kirikisand valjusti. «Või Tirant Valge on ka siin! Andke ta siia, sõbrake, ma loodan, et olen temas leidnud heameele aarde ja ajaviite kaevanduse. Siin on vahva rüütel Montalbano don Kyrieeleison ja ta vend Montalbano Tomás ja rüütel Fonseca, samuti ka vapra Tiranti võitlus verekoera vastu, neitsi Mueluröömu teravmeelsused, leskproua Rahuliku armulood ja riukad ja keisriproua, kes on armunud oma teenrisse Hippolytosse. Uskuge mind, sõber, oma kirjutuslaadilt on see raamat kõige parem maailmas: siin rüütlid söövad ja magavad, surevad oma voodis ja teevad enne surma testamendi; ja siin on veel muudki, mis puudub kõigis teistes seda laadi raamatutes. Kõigest sellest hoolimata ütlen teile, et raamatu kirjutaja oleks väärt olnud eluks ajaks galeeridele saata, kuna ta meelega nii palju rumalusi kokku sepitses. Viige raamat koju ja lugege seda, siis näete, et mul on õigus.»

«Olgu nii,» ütles habemeajaja, «aga mis teeme nende väikeste raamatutega, mis on järele jäänud?»

«Need,» ütles õpetaja, «ei peaks olema minu arust mitte rüütlijutud, vaid luuleteosed.»

Ta avas ühe neist, leidis, et see oli Jorge de Montemayori «Diana», ja (arvates, et kõik teised on sedasama laadi) ütles:

«Need ei ole tulesurma ära teeninud nagu teised, sest nad ei ole teinud ega tee ka edaspidi niisugust kahju, nagu rüütliromaanid on teinud; need raamatud pakuvad meelelahutust, ilma et nad kellelegi kahjuks tuleks.»

«Ah, õpetajahärra!» ütles õetütar. «Te võiksite nad siiski ühes teistega põletada lasta, sest kui mu onu rüütlihaigusest paranedes neid raamatuid lugema satub, võib talle kergesti pähe pista lamburiks hakata, ja lauldes ning mängides mööda metsi ja aasu luusima minna või, mis veel halvem oleks, luuletajaks hakata, sest see kuulukse olevat parandamatu ja külgehakkav haigus.»

«Sel neiul on õigus,» ütles kirikisand, «ja me teeme hästi, kui oma sõbra teelt ka selle komistuskivi ning häda-

ohu kõrvale veeretame. Ja kui me nüüd Montemayori «Dianaga» algame, siis arvan ma selle kohta, et me teda ei põleta, vaid jätame temast välja kõik, mis käib targa Felicia ja nõiutud vee kohta, niisamuti kõik suuremad ja pikavärsilised luuletused; jäägu talle minugipoolest proosa ja au olla esimene seda laadi raamat.»

«See, mis nüüd tuleb,» ütles habemeajaja, «on «Diana», kutsutud «Salamancalase Teine Diana», ja see järgmine, mis kannab sedasama nime, on Gil Polo kirjutatud.»

«Salamancalase oma,» vastas kirikisand, «saadame seltsiks ja lisaks hukkamõistetuile õues, Gil Polo oma aga tuleb alal hoida, nagu oleks Apollon ise tema kirjutanud. Ja edasi, kulla sõber, teeme rutemini, sest aeg kipub hiliseks jääma.»

«Siin,» ütles habemeajaja jälle uut köidet avades, «on «Kümme raamatut armujuhtumustest», kirjutatud Sardiinia luuletaja Antonio de Lofraso poolt.»

«Nii tõesti kui ma preestriks olen pühitsetud,» ütles kirikisand, «ja niikaua kui Apollon on Apollon, muusad muusad ja luuletajad luuletajad olnud, ei ole kirjutatud teist nii lõbusat ja nii pöörast raamatut nagu see. Ta on oma sündmuste käigult kõige parem ja võrdlematu ühegi teisega, niipalju kui neid selles laadis eales maailmavalgust on näinud, ja kes teda ei ole lugenud, võib olla kindel, et ta pole iial lugenud midagi meeldivat. Andke ta siia, vennas. Et ma leidsin selle raamatu, on mulle rohkem väärt, kui et ma Firenze riidest ametikuue oleksin kingituseks saanud.»

Ta pani raamatu suure mõnuga kõrvale, ja habemeajaja rääkis edasi:

«Nüüd tulevad «Ibeeria karjane», «Henarese nümfid» ja «Armukadeduse parandamine».»

«Siin ei ole muud teha,» ütles kirikisand, «kui anda nad pereemanda ilmaliku käsivarre hoolde, ja ärge küsige minult, miks, sest muidu ei jõua me iial lõpule.»

«See, mis nüüd tuleb, on «Fílida karjane».

«See ei ole karjane,» ütles kirikisand, «vaid väga vaimukas õukondlane. Hoidke seda alal nagu kallihinnalist ehet.»

«See suur, mis nüüd tuleb,» ütles habemeajaja, «kannab pealkirja «Mitmesuguste luuletuste varaait».»

«Kui neid nii palju ei oleks,» ütles kirikisand, «siis peetaks neist rohkem lugu. See raamat tuleb puhastada ja

temast välja juurida mõned viletsad, kõlbmatud osad, mis ta kaunistuste hulgas ette tulevad. Hoidkem ta alal seepärast, et ta autor on minu sõber, ja lugupidamisest teiste, kuulsusväärsemate ning ülevamate teoste vastu, mis ta on kirjutanud.»

«See,» jätkas habemeajaja, «on López Maldonado «Lauludekogu».»

«Ka selle raamatu kirjutaja,» vastas kirikisand, «on mu hea sõber, ja kõik, kes ta salme tema suust kuulevad, imetlevad neid; kui ta neid laulab, on ta hääl nii mahe, et ta kõiki kütkestab. Ta karjaselaulud on veidi pikad, aga head ei ole iial liiga palju. Jäägu alles ühes teiste äravalitutega. Aga mis raamat on see seal tema kõrval?»

«Miguel de Cervantese «Galatea»,» vastas habemeajaja.

«See Cervantes on juba palju aastaid mu hea sõber olnud ja ma tean, et ta on vilunum õnnetustes kui salmide tegemises. Tema raamatus on leidlikkust, ta on alustanud mõndagi, ei vii aga midagi lõpule. Tuleb ära oodata teine jagu, mida ta lubab*: võib-olla parandab ta end seal ja võidab halastuse, mida talle praegu tuleb keelata. Seni kui seda näha saab, pidage teda oma majas vahi all, kulla sõber.»

«Heameelega!» vastas habemeajaja. «Ja nüüd tulevad kolm korraga: don Alonso de Ercilla «La Araucana», Córdoba kohtuniku Juan Rufo «La Austriada» ja Valencia luuletaja Cristóbal de Viruési «El Monserrate».»

«Need kolm raamatut,» ütles kirikisand, «on kõige paremad, mis kastiilia keeles heroilises värsimõõdus on kirjutatud ja mis võivad võistelda Itaalia kõige kuulsamate teostega. Jäägu nad alale kõige kallimate luuleaaretena, mis Hispaanial olemas.»

Kirikhärra oli väsinud raamatute läbivaatamisest ja tahtis kõik ülejäänud umbropsu tuleohvriks anda, aga habemeajaja oli juba avanud ühe, mille nimi oli «Angélica pisarad»*.

«Ma oleksin ise pisaraid valanud,» ütles kirikisand, kuuldes seda nime, «kui oleksin lasknud põletada selle raamatu, sest ta autor on üks kuulsamaid luuletajaid mitte ainult Hispaanias, vaid terves maailmas, ja ta on ülihästi tõlkinud mõned Ovidiuse luuleteosed.»

VII PEATÜKK

Meie tubli rüütli La Mancha don Quijote teisest väljasõidust

Kui nad parajasti niikaugele olid jõudnud, kuulsid nad don Quijotet valju häälega hüüdvat:

«Siia, siia, vahvad rüütlid, siin peate oma vaprate käsivarte rammu näitama, muidu võidavad õukondlased turniiri!»

Kuna kirikisand ja habemeajaja selle kisa ja kära peale don Quijote juurde ruttasid, ei jätkanud nad enam ülejäänud raamatute läbivaatamist ja seepärast arvatakse, et nägematult ning kuulmatult rändasid tulle «La Carolea» ja «Hispaania Lõvi», samuti ka «Keisri vägiteod», mis kirja pandud don Luis de Ávila poolt, sest need raamatud pidid kahtlemata järelejäänute hulgas olema ja nad ei oleks ehk nii karmi otsuse osaliseks saanud, kui kirikisand oleks neid näinud.

Kui nad don Quijote juurde jõudsid, oli too juba voodist tõusnud ja karjus ning jampsis ikka veel, jagades eest- ja tagantkätt igale poole hoope, ja oli nii ärkvel, nagu poleks ta iial maganud. Nad haarasid tal ümbert kinni ja viisid ta väevõimuga voodisse tagasi. Kui ta veidi rahulikumaks oli jäänud, pööras ta kirikisanda poole ja ütles:

«Tõesti, härra peapiiskop Turpin, on suur häbi, kui meie, kes me end kaheteistkümneks peeriks nimetame, laseme asja ees, teist taga õukonnarüütleid turniiris võitjaks jääda seejärel, kui meie, seiklusrüütlid, kolmel eelmisel päeval oleme võiduhinna endale saanud.»

«Olge aga rahul, armas sõber,» ütles kirikisand, «sest kui jumal tahab, pöörab saatus end jälle ja see, mis täna kaotatakse, võidetakse homme tagasi. Praegu aga hoolitsege ainult oma tervise eest, sest mulle näib, et te olete tublisti väsinud, kui mitte koguni raskesti haavatud.»

«Haavatud ma ei ole,» vastas don Quijote, «aga läbipekstud ja muljutud küll, selles pole kahtlust, sest see värdjas don Roldán* materdas mind tammetüvega puhtast kadedusest, kuna ta nägi, et mina üksi vahvuses tema vastu saan. Aga nii tõesti kui mu nimi on Montalbano Rinaldo, maksan ma talle kätte, niipea kui ma siit voodist tõusen, hoolimata kõigist ta nõidustest. Nüüd

aga tooge mulle midagi süüa, sest ma tean, et seda on mul kõige enam vaja, ja jäägu mu kättemaks minu enda hooleks.»

Nii tehtigi: talle anti süüa ja ta uinus uuesti, teised aga jäid tema hullust imestama.

Sel ööl heitis pereemand tulle ja põletas kõik raamatud, mis olid õues ja majas, ja arvatavasti said tuleroaks nii mõnedki, mis oleksid väärt olnud igaveseks ajaks alale jääma; kuid nende saatus ja uurija laiskus ei võimaldanud seda ja nii läks nende juures täide sõna, et nõiged peavad mõnikord patuste eest kannatama.

Üheks abinõuks, mille kirikisand ja habemeajaja esialgu oma sõbra parandamiseks tarvitusele võtsid, oli see, et nad müürisid kinni ta raamatutoa, nii et ta üles tõustes neid enam ei leiaks (ühes põhjuse kõrvaldamisega kaoks võib-olla ka tagajärg), ja seletuseks otsustasid nad öelda, et keegi nõid on ta raamatud ühes toa ja kõigega ära viinud. See plaan viidigi täide nii ruttu kui võimalik.

Kahe päeva pärast tõusis don Quijote voodist ja tema esimene mure oli oma raamatuid vaatama minna. Et ta aga ei leidnud tuba, kuhu ta nad oli jätnud, käis ta seda otsides ühest kohast teise. Ta jõudis sinna, kus oli olnud uks, kobas seda kohta kätega ja vaatas igale poole ringi ilma sõnagi lausumata. Aga tüki aja pärast küsis ta pereemandalt, kus asub raamatutetuba. Pereemand, kellele oli hästi kätte õpetatud, mis ta peab vastama, ütles:

«Mis tuba või mis asja armuline härra otsib? Ei siin majas ole enam tuba ega raamatuid, vanakurat ise viis kõik minema.»

«See ei olnud kurat,» ütles õetütar, «vaid nõid, kes tuli siia pilve peal järgmisel ööl pärast seda päeva, kui teie siit lahkusite. Ta astus maha lendmao seljast, kellel ta oli ratsutanud, läks tuppa, ja ma ei tea, mis ta seal tegi, aga veidi aja pärast lendas ta katuse kaudu jälle välja, jättes maja täis suitsu. Ja kui me siis ruttu vaatama läksime, mis ta oli teinud, ei näinud me enam mingit tuba ega raamatuid. Ainult seda mäletame mina ja pereemand väga hästi, et lahkudes hüüdis see õel vanamees valju häälega, et salaviha pärast, mis temal nende raamatute ja toa peremehe vastu olevat, teinud ta selles majas kahju, mida saadakse hiljem näha. Ta ütles ka, et tema olla tark Muñatón.»

«Ta ütles vist küll Frestón,» sõnas don Quijote.

«Ma ei tea,» vastas pereemand, «kas ta nimi oli Frestón või Fritón, tean ainult, et nimi lõppes tón-iga.»

«Nii see on,» ütles don Quijote. «See on tark nõid, minu verivaenlane, kes minu peale sellepärast viha kannab, et ta teab oma kunstide ja raamatute kaudu, et mina kunagi edaspidi astun kahevõitlusse ühe rüütliga, kes on tema kaitsealune, ja et ma võidan oma vastase, ilma et tema seda takistada suudaks. Sellepärast püüab ta mulle igasugu pahandusi teha, mis ta vähegi saab, aga ma võin talle kindlasti öelda, et tema ei suuda milgi viisil sellele vastu panna ega sellest pääseda, mis taevas on määranud.»

«Selles ei ole kahtlust,» ütles õetütar. «Aga kes kihutab teid neisse sekeldustesse, armuline onu? Kas ei oleks parem rahulikult oma kodus elada ja mitte minna maailma otsima paremat leiba kui nisuleib, hoopis kõnelemata sellest, et mõnigi läheb villa otsima ja tuleb tagasi pöetuna?»

«Oh õetütar,» vastas don Quijote, «kui halvasti sa asja tunned! Enne kui mind pöetakse, olen ma igaühel, kes mul ainustki juuksekarva kõverdada tahab, habeme juurteni välja katkunud.»

Kumbki naine ei tahtnud talle enam vastu rääkida, sest nad nägid, et ta viha oli süttimas.

Läks siis nii, et ta jäi nüüd kaheks nädalaks rahulikult koju, ilma et oleks näidanud tahtmist uuesti oma endisi meeletusi tegema hakata. Selle aja sees vestis ta oma sõprade, kirikisanda ja habemeajajaga, väga kena ja mõnusat juttu, kinnitades, et maailmas olevat kõige kibedam puudus just rändrüütlitest ja et tema isikus ärkavat rändrüütlite seisus jälle ellu. Mõnikord rääkis kirikisand talle vastu ja mõnikord andis järele, sest ilma seda kunsti tarvitamata ei oleks ta temaga hakkama saanud.

Selsamal ajal püüdis don Quijote saada oma nõusse üht talupoega oma naabrusest, auväärt meest (kui seda aunime võib anda vaesele), kellel aga ei olnud pikka aru. Lühidalt öeldud: ta rääkis mehele nii palju, käis talle peale ja tõotas nii rohkesti, et vaene talupoeg otsustas temaga kaasa minna ja hakata tema kannupoisiks. Muu hulgas ütles don Quijote talle, et ta peaks temaga heal meelel kaasa tulema, sest võiks juhtuda niisugune seik-

lus, et tema, don Quijote, saab ühe silmapilguga mõne saare oma võimusesse ja määrab siis oma kannupoisi selle valitsejaks. Nende ja teiste samasuguste tõotuste peale jättis Sancho Panza* (nii oli talumehe nimi) oma naise ja lapsed maha ja hakkas oma naabri kannupoisiks.

Don Quijote hakkas kohe raha muretsema: ta müüs mõned asjad, pantis teised, ja andes kõik ära poolmuidu, sai kokku kenakese summa. Ta varustas end ümmarguse kilbiga, mille palus ühelt sõbralt laenuks, parandas oma purustatud kiivri nii hästi kui sai ja teatas siis oma kannupoisile Sanchole päeva ja tunni, millal ta mõtleb teele asuda, et temagi hangiks endale kõik, mis ta kõige hädatarvilikumaks peab; iseäranis pani ta Sanchole südamele, et too reisipauna kaasa võtaks. Sancho lubas seda teha ja ütles, et ta peale selle mõtles ühes võtta oma väga hea eesli, sest ta ei olnud harjunud palju jala käima. Eesli asjas lõi don Quijote veidi kõhklema ja püüdis meelde tuletada, kas ühelgi rändrüütlil on olnud kannupoissi, kes ratsutas eesli seljas, kuid tal ei tulnud ühtki meelde. Aga sellest hoolimata lubas ta kannupoisil eesli kaasa võtta selle mõttega, et ta Sanchole, niipea kui võimalus tuleb, väärikama ratsu muretseb, võttes hobuse esimeselt viisakuseta rüütlilt, kellega ta kokku satub. Ta varustas end särkide ja muude asjadega, mis ta sai, nagu kõrtsimees oli nõu andnud. Kui kõik see oli tehtud ja kirjas, lahkusid nad ühel õhtul külast, ilma et Sancho Panza oma naise ja lastega või don Quijote oma pereemanda ja õetütrega jumalaga oleks jätnud ja ilma et keegi oleks neid näinud, ning rändasid öö jooksul nii palju edasi, et nad koidu ajal uskusid end kindlad olevat, et keegi neid ei leia, isegi kui neid otsitaks.

Sancho Panza sõitis nagu patriarh oma eesli seljas, oma reisipauna ja veinilähkriga, ja tundes suurt himu näha end juba saare valitsejana, mille ta isand oli talle lubanud. Juhtumisi oli don Quijote valinud sellesama suuna ja tee kui oma esimesel väljasõidul, nimelt üle Montieli lagendiku, aga seekord ei olnud sõit nii väsitav kui möödunud korral, sest oli varajane hommikutund ja päikesekiired, langedes viltu, ei vaevanud neid nii. Siis ütles Sancho Panza oma isandale:

«Armuline rändrüütlihärra, vaadake, et te ei unusta, mis te mulle selle saare asjas lubasite. Küll ma teda juba valitseda oskan, olgu ta nii suur kui tahes.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Tea, sõber Sancho Panza, et endisaja rändrüütlitel oli väga harjunud kombeks määrata oma kannupoisse valitsejateks nendel saartel või kuningriikides, mis nad võitsid, ja mina olen otsustanud nii kiiduväärt kommet mitte rikkuda. Ennemini mõtlen selles asjas teistest veel kaugemale minna, sest nemad ootasid mõnikord, ja võib-olla isegi enamasti, kuni nende kannupoisid vanaks jäid, ja alles siis, kui nad olid küllalt kaua teeninud ja näinud halbu päevi ning veel halvemaid öid, nimetati nad mõne enam või vähem tähtsusetu oru või maakonna krahviks või kõige enam markiiks. Kui aga sinul ja minul elupäevi on, võib väga hästi juhtuda, et enne kui kuus päeva on möödas, võidan ma niisuguse kuningriigi, mille juurde kuulub veel teisi — säherdusi, mis kõlbavad parajasti selleks, et sind ühe niisuguse kuningaks kroonida. Ja ära pane seda imeks, sest rändrüütlitele juhtub nii ennenägematuid asju ja sündmusi, et ma sulle kergesti veel rohkem võin anda, kui luban.»

«Nii et,» vastas Sancho Panza, «kui mina mõne niisuguse ime läbi, millest härra räägib, kuningaks saan, saab ju minu eit Juana Gutiérrez kuningannaks ja mu lapsed printsideks.»

«Kes selles kahtleb?» vastas don Quijote.

«Mina kahtlen selles,» ütles Sancho Panza, «sest mina arvan, et isegi kui vanajumal kroonisid maa peale sadada laseks, ei passiks ükski nendest Marí Gutiérreze* pähe. Uskuge, härra, kuninganna-ametis ei oleks ta kaht maravediidki* väärt. Kraffvinnaks kõlbaks ta paremini, aga sellekski läheks jumala abi vaja.»

«Jäta see kõik jumala hooleks, Sancho,» vastas don Quijote, «küll tema annab talle seda, mis talle kõige kohasem on. Aga ära sina oma meelt nii alandlikuks tee, et sa lepid vähemaga kui maavalitseja-ametiga.»

«Seda ma ei tee, härra,» kostis Sancho, «seda enam et teie heldus, minu hea isand, kindlasti oskate anda mulle kõike seda, mis mulle heaks tuleb ja mida ma kanda jõuan.»

VIII PEATÜKK

Sellest, kui hea edu oli vapral don Quijotel hirmsas ja ennenägematus seikluses tuuleveskitega, ja ka teistest sündmustest, mida kõlbab mõnuga mäletada

Nüüd silmasid nad kolmekümmend või neljakümmend tuuleveskit, mis väljal seisid, ja niipea kui don Quijote neid nägi, ütles ta oma kannupoisile:

«Õnn juhib meie asju paremini, kui me ise soovida oskaksime, sest vaata, sõber Sancho, seal ilmuvad kolmkümmend või rohkem vägevat hiiglast, kellega ma tahan võitlusse astuda ja nad kõik surmata. Ja nendelt võetud saak olgu meie rikkuse aluseks, sest see on hea võitlus ja me teeme jumalale meelepärase teo, kui hävitame maa pealt nii halva seemne.»

«Mis hiiglased?» küsis Sancho.

«Need, keda sa seal näed,» vastas isand, «pikkade käsivartega, mis mõnel ulatuvad peaaegu kahe penikoorma peale.»

«Vaadake järele, härra,» vastas Sancho, «need, mis seal paistavad, ei ole kellegi hiiglased, vaid tuuleveskid, ja need, mis nende küljes nagu käsivarred välja näevad, on veskitiivad, neid ajab tuul ümber ja nad panevad siis veskikivi käima.»

«On kohe näha,» vastas don Quijote, «et sa seikluste asjas ei ole vilunud. Need on hiiglased, ja kui sa kardad, siis mine siit ära ja palveta, senikaua kui mina nendega vihasesse ja ebavõrdsesse võitlusesse astun.»

Nende sõnadega andis ta oma ratsule Rocinantele kanuseid, ilma et ta oleks hoolinud Sancho hüüetest, kes teda hoiatas, et need, kellele ta kavatseb kallale tungida, on ilma kahtluseta tuuleveskid ja mitte hiiglased. Don Quijote aga, kindel selles, et need on hiiglased, ei kuulanud oma kannupoisi hüüdeid ega saanud ka aru, kuigi ta oli juba üsna lähedal, mis nad õieti on, vaid hüüdis valju häälega:

«Ärge põgenege, arad ja viletsad olevused, üksainus rüütel astub teile vastu!»

Sel ajal tõusis kerge tuul ja suured veskitiivad hakkasid liikuma. Seda nähes hüüdis don Quijote:

«Vehkige aga peale oma käsivartega! Olgu teil neid

rohkemgi, kui oli hiiglasel Briareosel*, aga minu käest te ei pääse!»

Seda öeldes andis ta end kõigest südamest oma käskijanna Dulcinea kaitse alla, paludes teda olla talle abiks selles suures hädaohus, kattis end siis hästi kilbiga, seadis piigi torkevalmis ja pani minema niisugust kapakut, nagu Rocinante vähegi suutis, ning tormas esimese eesseisva tuuleveski kallale. Aga sel ajal kui ta piigi veskitiivasse pistis, pööras tuul tiiba niisuguse metsiku hooga, et piik lendas pilbasteks, hobune ja ratsanik aga tõsteti üles, kust nad viletsas seisukorras eemale väljale veeresid. Sancho Panza ruttas oma isandale appi nii kiiresti, kui ta eesli jalad võtsid, ja pärale jõudes leidis ta, et rüütel ei suuda end liigutada: nii rängalt oli ta ühes Rocinantega kukkunud.

«Jumal tule appi!» hüüdis Sancho. «Kas ma ei öelnud teile, härra, et vaadake hästi järele, mis te teete, et need pole muud kui tuuleveskid, ja kes sellest aru ei saa, sel peavad endal samasugused tuuleveskid peas olema!»

«Vaiki, sõber Sancho,» vastas don Quijote, «sõjaasjad on heitlikumad kui miski muu; seda enam, nagu ma arvan ja nagu ka tõsi on, et see tark Frestón, kes röövis minult mu toa ja raamatud, on moondanud need hiiglased veskiteks, et võtta minult nende võitmise au: niisugust vaenu kannab ta minu vastu. Aga viimaks peavad ta nurjatud tembud minu tubli mõõga ees ikkagi võimetuks jääma.»

«Annaks jumal!» vastas Sancho Panza ja aitas oma isandal uuesti istuda sapsust pooleldi vigase Rocinante selga.

Läbielatud seiklust arutades jätkasid nad teed Lápice mäekuru poole, sest seal, ütles don Quijote, pidavat neid kindlasti ootama palju igasuguseid seiklusi, oli see ju paljukäidav koht. Ta kahetses ainult väga, et tal piik puudub, ja sellest oma kannupoisile kõneldes ütles ta:

«Nagu mäletan, olen ma lugenud, et üks hispaania rüütel nimega Diego Pérez de Vargas, kelle mõõk oli võitluses purunenud, murdis tamme küljest tugeva oksa ja tegi sellega tol päeval sääraseid tegusid ja hävitas nii palju maure, et talle jäi lisanimeks Machuca, Purustaja, ja nii tema kui ka ta järeltulijad nimetasid end sellest päevast peale Vargas y Machuca. Rääkisin sulle seda sellepärast, et minagi mõtlen esimese ettesattuva tamme küljest niisama suure ja tugeva oksa murda, nagu oli too,

ja kavatsen siis saata sellega toime niisuguseid vägitegusid, et sa võid lugeda end õnnelikuks, kuna oled osutunud vääriliseks neid nägema ja olema tunnistajaks asjadele, mida vaevalt uskuda suudetakse.»

«Annaks jumal,» vastas Sancho, «mina usun kõike, mis isa heldus räägib. Aga ajage end veidi rohkem sirgu, te olete kuidagi nagu ühele küljele vajunud, eks see tule vist sellest kukkumise põrutusest.»

«See on tõsi,» vastas don Quijote, «ja kui ma valu üle ei kaeba, siis sellepärast, et rändrüütlitel ei ole lubatud kaevata ühegi haava üle, tulgu neil kas või soolikad selle kaudu välja.»

«Kui lugu nii on, siis pole mul selle kohta midagi öelda,» vastas Sancho, «aga jumal näeb, mulle oleks väga meeltmööda, kui teie heldus kurdaks, kui tal kuskilt valutab. Enda kohta võin ma öelda, et mina tõstan küll kisa ja väikesegi valu korral, mida ma tunnen, kui nüüd see kaebamise keeld viimaks ka rändrüütlite kannupoiste kohta ei käi.»

Don Quijote ei saanud teisiti, kui pidi naerma oma kannupoisi lihtsameelsuse üle, ja seletas talle, et ta võib väga hästi kurta, millal ja kuidas süda kutsub, tahes või tahtmata, sest seni polnud ta rüütliseadustes midagi selle vastupidist lugenud.

Sancho tuletas talle meelde, et on söögiaeg. Isand vastas, et tema esialgu ei tunne vajadust selle järele, aga et sõgu Sancho, millal tal tahtmist on. Selle loaga sättis Sancho end oma eeslil nii mugavalt istuma, kui sai, võttis reisipaunast seda, mis ta sinna oli pannud, ja süües laskis eeslit väga pikkamööda isanda kannul sörkida, aegajalt kummutades suule nahkset veinilähkrit niisuguse mõnuga, et teda oleks võinud kadestada kõige suurem malasmokk Málaga trahteripidajate hulgast. Ja kuna ta nii sõitis ja üsna sagedasti lähkrist rüüpas, ei olnud tal meeles ühtki lubadust, mis ta isand talle oli andnud, ega pidanud ta ka mingiks tööks, vaid lausa puhkuseks rännata niiviisi seikluste otsingul, olgu nad kui tahes hädaohtlikud.

Selle öö saatsid nad mööda puude all ja don Quijote murdis ühe puu küljest kuiva oksa, mis hädapärast kõlbas talle piigiks, ning kinnitas selle külge murdunud piigi raudotsa. Kogu selle öö don Quijote ei maganud, vaid mõtles oma käskijannale Dulcineale, püüdes nii-

viisi järele aimata seda, mis ta oli lugenud oma raamatuist rüütlite kohta, kes saatsid palju öid mööda metsades ja üksikuis paikades, andudes mälestustele oma daamidest. Hoopis teisiti saatis öö mööda Sancho Panza. Kuna ta kõht oli kõvasti täis, ja mitte sigurivett, siis magas ta magusasti terve öö, ja poleks ta isand teda hüüdnud, ei oleks suutnud teda äratada ei päikesekiired, mis talle näkku paistsid, ega arvutute lindude laul, kes rõõmsasti uue päeva tulekut tervitasid. Tõustes kobas ta oma veinilähkrit. Leides selle olevat kõhnema kui eelmisel õhtul, läks ta meel kurvaks, sest tema arvates ei tulnud nendel niipea võimalust seda puudust parandada. Don Quijote ei soovinud pruukosti võtta, sest, nagu öeldud, ta jäi kindlaks selle juurde, et toitis end ainult meeldivatest mälestustest. Nad jätkasid alustatud teed Lápice mäekuru poole ja umbes kella kolme paiku päeval silmasid nad eemalt seda kohta.

«Siin,» ütles don Quijote mäekuru nähes, «siin, vend Sancho Panza, võime käed küünarnukkideni pista sellesse, mida nimetatakse seiklusteks. Aga pea silmas, et kui sa näed mind kas või kõige suuremas hädaohus, ei tohi sa haarata mõõka, et mind kaitsta, või olgu ainult siis, kui need kallaletungijad on rahvarämps ja alatud inimesed, sest niisugusel korral võid sa mulle küll appi tulla. On nad aga rüütlid, siis ei tohi sa ega ole sul ka rüütliseaduste järgi lubatud mulle mingil moel abi anda, seni kui sa ise pole rüütliks löödud.»

«Olge mureta, armuline isand,» vastas Sancho, «selles asjas tahan ma hoolega teie käsku täita, pealegi olen oma loomult rahuarmastaja ja püüan igasugustest tülidest ja riidudest eemale hoida. Tõsi küll, kui asi nii on, et mul omaenda nahka kaitsta tuleb, siis ei hooli ma kuigipalju neist rüütliseadustest, sest jumala ja inimeste seadused lubavad, et igaüks võib end kaitsta selle vastu, kes talle kurja tahab teha.»

«Ega minagi muud ütle,» vastas don Quijote, «aga selles minu avitamise asjas rüütlite vastu tuleb sul oma loomulikku ägedust talitseda.»

«Ma ütlen ju, et ma seda teen,» vastas Sancho, «ja ma pean seda niisama kindlasti kui pühapäeva pühitsemise käsku.»

Sel ajal kui nad nii kõnelesid, ilmusid teel nähtavale kaks Püha Benedictuse ordu munka, ratsa nii suurte muu-

jade seljas, et need näisid dromedaridena. Reisijad kandsid reisiprille näo ees ja päikesevarje. Nende järel tuli tõld nelja või viie ratsaniku saatel ja kaks muulapoissi jäta. Tõllas oli, nagu hiljem teada saadi, üks daam Viscayast, kes sõitis Sevillasse kokku saama oma mehega, kelle taheti saata Indiasse* väga tähtsale kohale. Munkad ei reisinud ühes daamiga, aga nad läksid sedasama teed. Vaevalt oli don Quijote neid silmanud, kui ta ütles oma kannupoisile:

«Ma peaksin väga eksima, kui sellest ei saa kõige toredam seiklus, mida iial on nähtud, sest need mustad kogud, mis seal paistavad, peavad olema ja kahtlemata ongi nõiad, kes viivad selles tõllas röövitud printsesse, ja seda ülekohut pean ma kõigest jõust katsuma heaks teha.»

«Nüüd tuleb veel hullem lugu kui tuuleveskitega,» ütles Sancho. «Vaadake, isand, need on ju Püha Benedictuse ordu mungad, ja tõllas sõidavad vist küll mõned reisijad. Kuulake, mis ma ütlen: vaadake hästi ette ja ärge laske kuradil end eksitada!»

«Ma juba ütlesin sulle, Sancho,» vastas don Quijote, «et sina ei tea seiklustest suurt midagi. See, mis ma räägin, on tõsi, ja sa näed seda kohe.»

Öelnud nii, sõitis ta edasi ja jäi seisma keset teed, mida mööda mungad tulid. Kui viimased nii lähedale jõudsid, et nad don Quijote arvates tema sõnu kuulda võisid, hüüdis ta valju häälega:

«Teie, kuradisulased, koletised, laske kohe vabaks kõrged printsessid, keda te vägivaldselt selles tõllas veate, või muidu olge valmis vastu võtma peatset surma õiglase karistusena oma pahade tegude eest!»

Mungad pidasid oma muulad kinni, ja üllatatud nii don Quijote kujust kui sõnadest, vastasid:

«Aus rüütlihärra, meie ei ole kuradisulased ega koletised, vaid Püha Benedictuse ordu mungad, meie läheme oma teed ega tea, kas selles tõllas on mingisugused vägivaldselt röövitud printsessid või mitte.»

«Minu juures ei maksa ilusad sõnad midagi, sest ma tunnen teid, petised ja matsid,» karjus don Quijote.

Ja vastust ootamata andis ta Rocinantele kannuseid, seadis piigi torkevalmis ja tormas esimese munga kallale niisuguse metsiku hoo ja julgusega, et kui munk ei

oleks end kiiresti muula seljast maha heitnud, oleks don Quijote ta sealt vastu tema tahtmist alla toonud, ja küllap raskesti haavatuna, kui ta ehk koguni surnult poleks maha kukkunud. Kui teine munk nägi, kuidas ta seltsimehega ümber käidi, surus ta kannad muulale külgedesse ja tormas nagu tuul mööda välja edasi.

Nähes munka maas, tuli Sancho Panza nobedasti eesli seljast alla, astus maaslamaja juurde ja hakkas tal riideid seljast kiskuma. Nüüd tulid munkade kaks teenrit ja küsisid temalt, miks ta nende peremeest alasti kisub. Sancho vastas neile, et see kõik kuulub seaduse järgi temale kui sõjasaak, sest tema isand don Quijote oli lahingu võitnud. Teenrid ei mõistnud nalja ega saanud aru, mida see jutt sõjasaagist ja lahingust tähendab, ja nähes, et don Quijote oli juba eemale sõitnud ja rääkis tõllasistujatega, tormasid nad Sanchole kallale, lõid ta pikali, katkusid ta habeme viimase karvani välja ja tagusid teda jalgadega nii, et ta jäi hingetult ja meelemärkuseta lamama. Silmapilkugi viivitamata ronis kohkunud munk hirmust värisedes ja näost kahvatuna jälle oma muula selga ja kihutas oma kaaslasele järele, kes oli tüki maad eemal ootama jäänud, et näha, millega see äkiline kallaletung lõpeb. Nad ei soovinud kogu vahejuhtumi lõppu ootama jääda, vaid jätkasid oma teed, vahetpidamata risti ette lüües, nagu oleks neil vanakurat kannul.

Nagu öeldud, vestles don Quijote tõllas istuva daamiga.

«Mu kaunis proua,» ütles ta, «te võite nüüd talitada oma isikuga oma heaksarvamise järgi, sest juba on teie röövijate jultumus heidetud põrmu minu tugeva käsivarre läbi. Ja et teil ei oleks vaeva oma päästja nime teadasaamisega, siis teadke, et ma olen La Mancha don Quijote, rändrüütel ja võrratu ning kauni daami Toboso donja Dulcinea ori. Ja tasuks heateo eest, mis teile minu poolt osaks sai, ei taha ma muud, kui et te pööraksite tagasi ja läheksite Tobososse ning minu nimel esitleksite end sellele daamile ja ütleksite talle, mis ma teie vabastamiseks olen teinud.»

Kõike seda, mis don Quijote rääkis, kuulis üks tõlda saatvaist teenritest, kes oli viscayalane. Nähes, et don Quijote ei taha lasta tõlda edasi sõita, vaid nõuab, et see kohe Tobososse tagasi pöörduks, astus ta rüütli juurde,

võttis tal piigist kinni ja ütles halvas kastiilia ja veel halvemas viscaya keeles nii:

«Mine, rüütel, ja käi kus kurat! Jumala nimel, kes mind loonud, kui sa ei lase tõlda edasi sõita, tapan su nii tõesti, kui olen siin Viscaya mees!»

Don Quijote mõistis teda väga hästi ja vastas talle suure rahuga:

«Kui sa oleksid rüütel, kes sa mitte ei ole, siis oleksin sind juba karistanud su rumaluse ja su jultumuse eest, ürjahing.»

Selle peale vastas viscayalane:

«Mina ei ole rüütel? Jumala eest, sa valetad nagu ristiinimene. Kui piigi viskad ja mõõga võtad, varsti näed, kudamoodi kassi vette viin*. Viscaya mees maa peal, hidalgo mere peal, hidalgo kus kurat, ja vaat valetad, kui muud ütled.»

«Nüüd saate näha, ütles Agrages*,» vastas don Quijote.

Ta viskas piigi maha, tõmbas mõõga, võttis kilbi käsivarrele ja tungis viscayalase kallale nõuga ta tappa.

Nähes teda nii tulevat, tahtis viscayalane küll muula seljast maha karata, sest see oli vilets üüriloom, kelle peale ei võinud kindel olla, aga ta jõudis ainult mõõga haarata. Onneks juhtus ta tõlla lähedal olema, nii et ta sai sealt kahmata padja, et seda kilbina tarvitada, ja järel tormasid nad teineteise kallale, nagu oleksid nad surmavaenlased. Teised juuresolijad tahtsid neid lepitada, aga ei saanud, sest viscayalane ütles oma viletsas keeles, et kui teda ei lasta võitlust lõpule viia, siis tapab tema ise oma perenaise ja kõik, kes teda takistavad. Tõllas istuv proua, imestunud ja ehmunud kõige üle, mis ta nägi, andis kutsarile märku sõita veidi kõrvale ja jäi eemalt vaatama seda hirmsat võitlust, mille jooksul viscayalane andis don Quijotele nii ränga hoobi kilbi pihta õla kohal, et kui poleks olnud kaitset, oleks see löök ta vööni lõhestanud. Tundes selle koletu hoobi raskust, hüüdis don Quijote valju häälega:

«Oo, mu südame valitsejanna Dulcinea, iluduse õis! Tulge appi oma rüütlile, kes selleks, et teenida teie kõrget rahulolemist, on sattunud sesse hirmsasse hädaohtu!»

Lausuda need sõnad, haarata mõõk, katta end hästi kilbiga ja tormata viscayalase kallale — kõik see oli ühe silmapilgu töö, sest ta tahtis kindlasti kõik üheainsa

löögiga otsustada. Nähes teda nii enda kallale tormavat, mõistis viscayalane ta ägeduse järgi, kui suur on ta viha, ja otsustas talitada niisamuti nagu don Quijote. Nõnda siis ta ootas teda, padi kaitseks ees, aga oma muula ei saanud ta pöörata ei ühele ega teisele poole, sest see oli nii väsinud ja sääraste vempudega harjumata, et ei suutnud astuda sammugi. Don Quijote tormas siis, nagu öeldud, ettevaatliku viscayalase kallale tõstetud mõõgaga ja kindla kavatsusega vastane keskelt pooleks raiuda, ja viscayalane omalt poolt ootas teda oma padja varjus niisamuti tõstetud mõõgaga. Kõik juuresviibijad olid hirmul ja põnevil selle üle, mis peab saama neist koletuist hoopidest, millega nad teineteist ähvardasid. Tõllas istuv proua ja tema ümmardajad saatsid tuhandeid palveid ja tõotusi kõigi Hispaania pühakujude ja palvekodade poole, et jumal päästaks nende teenri ja neid endid sellest suurest hädaohust, milles nad viibisid.

Aga kahjuks jätab selle loo kirjutaja võitluse just sel silmapilgul ja niisuguses olukorras pooleli ja otsustamata, vabandades end sellega, et ta pole don Quijote nende vägitegude kohta leidnud enam mingisuguseid kirjalikke teateid peale nende, mis ta juba on jutustanud. Kuid selle teose teine autor ei tahtnud uskuda, et nii huvitav lugu oleks jäetud unustusehõlma või et La Mancha ärksamad vaimud oleksid asja vastu nii vähe huvi tundnud, et nende arhiivides või laualaegastes ei leiduks mõningaid pabereid, mis käiksid selle kuulsa rüütli kohta. Nii mõeldes ei kaotanud ta lootust leida viimaks selle mõnusa loo lõpp, ja kuna taevas oli talle armuline, leidiski ta selle — viisil, nagu teises jaos* jutustatakse.

IX PEATÜKK

Kus otsustatakse ja lõpule viiakse südi viscayalase ja vapra manchalase imestamisväärne võitlus

Selle jutustuse esimeses jaos lahkusime vaprast viscayalasest ja kuulsast don Quijotest parajasti siis, kui nad, paljad mõõgad püsti, olid kumbki valmis virutama nii hirmsa hoobi, et täie hooga tabades oleksid nad teine-

teise ülevalt kuni alla pooleks raiunud ja lõhestanud nagu granaatõuna. Ja sellel nii otsustamata silmapilgul katkes nõnda lugu ning jäi pooleli, ja kirjutaja pole meile mingit teadet jätnud, kust võiks leida selle, mis puudu jäi.

See valmistas mulle palju tuska, sest heameel selle vähese üle, mis ma olin lugenud, muutus pahameeleks mõtte juures, kui raske on leida seda paljut, mis minu arvates sellest meeldivast loost veel puudus. Mulle näis võimatu ja igasuguse mõistliku kombe vastane, et nii tubli rüütli jaoks ei oleks leidunud ühtki tarka meest, kes oleks võtnud vaevaks panna kirja ta, ennenägematud vägiteod. Ei puudunud ju ühelgi neist rändrüütlitest, kes, nagu öeldakse, käivad seiklusi otsimas, niisugune mees, vaid igaühel neist oli käepärast üks või kaks säärast tarka, kes mitte ainult nende tegusid üles ei märkinud, vaid kes kirjeldasid ka nende kõige tähtsusetumaid mõtteid ja tühisemaid tujusid, nii salajased, kui need olidki. Ei võinud ometi nii tublil rüütlil olla nõnda palju ebaõnne, et tal oleks puudunud see, mida Platiril ja teistel temasugustel oli külluses. Seepärast ei suutnud ma uskuda, et nii suurepärane lugu oleks jäänud poolikuks ja puuduliku, vaid veeretasin süü kõikeneelava ja kõikehävitava aja kurjusele, mis oli kas peitnud või hävitanud ka selle loo jätku.

Teiselt poolt, kuna don Quijote raamatute hulgas oli leidunud ka uuema aja teoseid, nagu «Armukadeduse parandamine» ja «Henarese nümfid ja karjased», siis näis mulle, et tema omagi lugu peab olema uus ja elama tema küla ja selle ümbruskonna rahva mälus, kuigi seda veel ei olnud kirja pandud. See mõte kiusas mind ja õhutas minu soovi teada saada täielikku tõde meie kuulsa hispaanlase La Mancha don Quijote, La Mancha rüütelkonna kõige säravama tähe ja ideaali elu ning imeliste tegude kohta, sest tema oli esimene, kes meie päevil ja sel raskel ajal võttis enda peale rändrüütli vaevalise ameti: asus kaotama ülekohut, avitama lesknaisi, kaitsma neitseid — neid, kes, koormatud kogu oma neitsilikkusega, rändasid, piits käes, oma teldrite seljas mööda mägesid ja orgusid; sest kui mitte mõni autu kelm, mõni tapri ja sõjakübaraga mats või mõni koletu hiiglane neid ei vägistanud, leidus endisel ajal neitseid, kes kaheksakümne eluaasta järel, mille kestel nad ei olnud ühtki ööd katuse varjus maganud, läksid hauda niisama puu-

tumatutena, nagu ema nad oli sünnitanud. Ma ütlen niisiis, et neil ja paljudel teistel põhjustel väärib meie vapper don Quijote alalist ja raugematut ülistust, ja minulegi ei peaks seda keelatama vaeva ja hoole eest, mida ma nägin selle mõnusa loo lõpu otsimisel, ehk ma küll väga hästi tean, et kui taevas, juhus ja õnn mulle abiks ei oleks olnud, oleks maailm jäänud ilma ajaviitest ja meelelahutusest, mida võib-olla paariks tunniks saab see, kes seda tähelepanelikult loeb. Selle leidmisega oli siis lugu järgmine.

Kui ma ühel päeval Toledos Alcanál* olin, tuli keegi poiss ühele siidikaupmehele mingisuguseid vihikuid ja vanu pabereid müüma. Et ma väga lugeda armastan, isegi tänavalt leitud katkisi paberitükke, siis võtsin oma loomuliku kalduvuse sunnil ühe neist vihikuist kätte, mida poiss müüs, ja nägin, et see oli kirjutatud tähtedega, milles ma ära tundsin araabia tähed. Aga kuigi ma neid tundsin, ei osanud ma neid lugeda ja vaatasin ringi, kas ei ole kuskil näha mõnd hispaania keelt rääkivat moriski*, kes mulle kirja ära loeks. Niisuguse tõlgi leidmine ei olnudki väga raske, sest isegi kui ma teda mõne parema ja vanema keele* jaoks oleksin otsinud, oleksin ta leidnud. Lühidalt, juhus saatis mulle ühe niisuguse, kellele ma oma soovi avaldasin. Ma andsin raamatu tema kätte, ta avas selle keskelt, ja kui oli veidi lugenud, hakkas ta naerma. Küsisin temalt, mille üle ta naerab, ja ta vastas, et märkuse üle, mis raamatus ühele leheveerele oli kirjutatud. Ma palusin, et ta mulle selle ette loeks, ja tema lausus ikka veel naerdes:

«Siin äärel, nagu ma ütlesin, on kirjutatud järgmist: «Räägitakse, et sellel Toboso Dulcineal, keda siin jutus nii sagedasti nimetatakse, olevat seasoolamises olnud osavam käsi kui ühelgi teisel naisel kogu La Manchas.»»

Ma imestasin ja jahmusin, kuuldes Toboso Dulcinea nime, sest mulle tuli kohe mõte, et need vihikud sisaldavad don Quijote lugu. Selle aimusega kiirustasin moriski algust lugema. Ta tegigi seda, ja tõlkides kohe araabia keelest kastiilia keelde, ütles teose pealkirja olevat nii: «La Mancha don Quijote lugu, kirjutatud Cide* Hamete Benengeli, araabia jutukirjutaja poolt». Oli vaja palju tagasihoidlikkust, et varjata rõõmu, mida tundsin raamatu pealkirja kuuldes. Ma haarasin ta siidimüüja käest ja ostsin poisilt kõik paberid ja vihikud poole reaali eest.

Kui ta oleks olnud terasem ja aru saanud, kui väga ma neid tahtsin, oleks ta võinud nõuda ja ka saada oma kauba eest enam kui kuus reaali. Ma läksin siis kohe moriskiga eemale, peakiriku ristikäiku, ja palusin teda tõlkida kastiilia keelde nendest vihikutest kõik, mis käib don Quijote kohta, ilma midagi välja jätmata või juurde lisamata, ja lubasin maksta talle, mis ta nõuab. Ta leppis kahe *arroba** rosinate ja kahe *fanega** nisuga ja lubas kõik tõlkida hästi ning täpipealt ja väga lühikese ajaga. Et aga asja veel kergendada ja nii head leidu mitte käest anda, viisin ta enda juurde koju, kus ta veidi rohkem kui poolteise kuuga tõlkis kogu loo nii, nagu seda siin jutustatakse.

Esimeses vihikus oli väga loomutruult joonistatud pilt don Quijote võitlusest viscayalasega. Nad seisid sessamas asendis, nagu lugu jutustab, mõõgad tõstetud, üks oma kilbi, teine padja varjus, ja viscayalase muul oli kujutatud nii loomutruult, et juba vibupüssi laskekauguselt võis näha, et ta oli üüriloom. Viscayalase jalge alla oli kirjutatud: «Don Sancho de Azpeitia», mis kahtlemata pidi olema tema nimi, ja Rocinante jalge all oli teine pealkiri, nimelt: «Don Quijote». Rocinante oli imeväärselt joonistatud: nii pikk ja venitatud oli ta, nii kleenuke ja lahja, nii teravaselgne ja nii lootusetult rinnutu, et oli kohe näha, kuivõrd läbikaalutult ning tabavalt talle oli antud nimi Rocinante. Tema kõrval seisis Sancho Panza, hoides oma eeslit ohelikust, ja tema jalge juures oli jälle pealkiri, mis lausus: «Sancho Zancas»*. Nagu pilt näitas, pidi tal olema paks kõht, lühike kere ja pikad koivad, ja sellepärast vist pandi talle nimeks Panza ja Zancas, sest nende kahe nime all tuleb ta jutustuses mitu korda ette.

Oleks veel märkida mõni pisiasi, kuid nad on kõik väikese tähtsusega ega avalda mõju loo tõepärasusele, ükski lugu aga ei ole halb, kui ta on tõetruu. Kui meie loo tõepärasuse kohta võiks mõni vastuvaidlus kerkida, siis ainult sellepärast, et ta kirjutaja oli araablane, sest selle rahva liikmetele on valetamine väga omane. Aga pidades silmas, et nad kõik on meie vaenlased, võiks ennem arvata, et ta midagi ära jättis, kui et liiga ütles. Ja minu arvates ongi lugu nii, sest seal, kus ta võiks ja peaks sulele nii tubli rüütli kiitmiseks vaba voli andma, näib ta meelega sellest vaikides mööda minevat. See on halb tegu ja veel halvem mõte, sest jutukirjutajad peavad olema täpsed,

tõearmastajad ja erapooletud, ei kasuhimu ega hirm, ei viha ega poolehoid tohi neid kallutada kõrvale tõest, mille emaks on ajalugu, see aja võistleja, tegude alalhoidja, mineviku tunnistaja, oleviku eeskuju ja nõuandja, tuleviku hoiatus. Ma tean, et selles loos siin leidub kõik, mida mõnusalt jutustuselt soovida võidakse, ja kui temas midagi head puudub, siis, usun mina, on ennem süüdi see tuulepea kirjutaja kui aine ise. Lühidalt, jutu teine jagu algab tõlke järgi nii:

Teravad mõõga paljastatud ja kõrgelt tõstetud, näisid mõlemad vahvad ja vihased võitlejad ähvardavat kogu maad, taevast ja põrgut: nii julgelt ja otsustavalt seisid nad seal. Esimesena andis hoobi ägedaloomuline viscayalane, ja nimelt niisuguse jõuga ja metsikult, et kui mõõk ei oleks teel pöördunud, oleks sellest ainsast hoobist jätkunud, et teha lõpp hirmsale võitlusele ja kõigile meie rüütli seiklustele. Aga helde saatus, mis hoidis teda tähtsamate asjade jaoks, käänas ta vastase mõõga nii, et kuigi see tabas teda vasakust õlast, ei teinud see talle muud kahju, kui et pühkis sellelt poolelt kogu ta kehakaitse, viies mööda minnes kaasa suure osa ta kiivrist ja poole kõrva, mis kõik varises puntras maha, jättes rüütli väga viletsasse seisukorda.

Sa armas jumal, kes oskaks küll vääriliselt kirjeldada viha, mis meie manchalase südant täitis, kui ta nägi end nii koheldavat! Ütleme ainult niipalju, et ta viha oli nõnda suur, et ta kergitas end uuesti jalustes, haaras mõõga kahe käega ja laskis selle säärase metsiku hooga viscayalase peale langeda, tabades teda otse padja pihta ja pähe, et heast kaitsest hoolimata oleks nagu mägi tema peale kukkunud. Tal hakkas ninast, suust ja kõrvadest verd jooksma ja paistis, et ta kohe muulalt maha kukub, mis oleks kahtlemata juhtunudki, kui ta poleks kätega looma kaela ümbert kinni haaranud. Ometi libisesid tal jalad jalustest välja, ta laskis käsivarred lahti, ja koledast hoobist ehmunud muul pistis punuma mööda välja ning takka üles lüües viskas oma isanda maha.

Don Quijote vaatas seda suure rahuga pealt, aga kui ta nägi viscayalast kukkuvat, hüppas ta hobuse seljast maha, jooksis nobedasti vastase juurde, pani mõõga otsa ta silmade ette ja nõudis, et ta alla annaks, ähvardades tal muidu pea maha raiuda. Vicayalane oli nii uimane, et ei suutnud sõnagi vastata, ja don Quijote nii pimedat viha

täis, et mehel oleks tõesti halvasti läinud, kui mitte tõllas sõitvad daamid, kes seni võitlust suure hirmuga pealt olid vaadanud, rüütli juurde poleks tulnud ja teda tungivalt palunud neile nii suurt armu ja vastutulelikkust osutada, et ta nende teenri ellu jätaks. Sellele vastas don Quijote uhkelt ja suure väärikusega:

«Mu ilusad daamid, muidugi teen ma heameelega seda, mida teie minult palute, aga ainult ühel tingimusel ja kokkuleppel, nimelt peab see rüütel mulle tõotama, et ta läheb Toboso külasse ja esitleb end minu nimel võrratule donja Dulcineale, et see talitaks temaga oma äranägemise järgi.»

Mõistmata, mida don Quijote nõuab, ja küsimata, kes on Dulcinea, tõotasid hirmul ja ahastuses olevad naised, et nende teener teeb kõik, mis rüütel käsib.

«Teie lubadust uskudes,» ütles don Quijote, «ei tee ma talle enam viga, kuigi ta on seda tõesti ära teeninud.»

X PEATÜKK

Don Quijote ja ta kannupoisi Sancho Panza vahelistest naljakatest kõnelustest

Vahepeal oli munkade teenrilt parkida saanud Sancho Panza tõusnud ja tähelepanelikult oma isanda don Quijote võitlust pealt vaadanud, paludes oma südames jumalat, et see annaks temale võidu ja laseks teda omandada mõne saare, mille valitsejaks ta tema, Sancho, teeks, nagu ta oli lubanud. Nähes nüüd, et võitlus on lõppenud ja ta isand jälle Rocinante selga tahab asuda, ruttas ta temale jalust hoidma, ja enne kui teine sadulasse sai, langes ta tema ette põlvili, haaras ta käe, suudles seda ja ütles:

«Palun teid, mu armuline isand don Quijote, olge nii lahke ja andke mulle nüüd valitseda see saar, mille te selles hirmsas tapluses võitsite. Olgu see nii suur kui tahes, ma tunnen endas jõudu ja jaksu valitseda seda niisama hästi kui iga teine, kes iganes maailmas on saari valitsenud.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Pane tähele, vend Sancho, et see seiklus ja teised sellesarnased ei ole mingid saareseiklused, vaid teeristiseiklused, milles võib võita vaid lõhkise pea või kaotada ühe kõrva. Aga kannatust: küll tuleb seiklusi, mille läbi ma võin sind teha mitte ainult maavalitsejaks, vaid veel suuremakski härraks.»

Sancho tänas teda väga, suudles veel korra ta kätt ja soomusrüü äärt, aitas teda Rocinante selga istuda, asus ise eesli selga ja järgnes oma isandale, kes sõitis kiirel sammul lähedal asuvasse metsa, ilma et oleks tõllasistujatega jumalaga jätnud või üldse nendega veel midagi rääkinud. Sancho järgnes talle nii ruttu, kui eesel traavida jaksas, aga Rocinante liikus sedavõrd nobedasti, et kannupoiss nägi end maha jäävat ja oli sunnitud oma isandale hüüdma, et ta ootaks. Don Quijote tegigi nii, hoides Rocinante ratsuteid pingul, kuni ta väsinud kannupoiss järele sõrkis. Tema juurde jõudes ütles Sancho:

«Teate, härra, minu arust me teeksime õieti, kui läheksime kuhugi kirikusse varjule, sest kuna see, kellega te võitlesite, nii armetus olekus maha jäi, siis ei oleks ime, kui asjast Pühale Vennaskonnale* teada antaks ja meid kinni võetaks, ja ausõna, kui nii läheb, siis saame tublisti higistada, enne kui vangist pääseme.»

«Vaiki!» ütles don Quijote. «Kus sa iial oled näinud või lugenud, et mõnda rändrüütlit oleks kohtu ette kutsutud, olgu ta kui tahes palju mõrvu toime pannud.»

«Mina ei tea, mis asjad need mõrvad on, ma ei ole neid eladeski näinud, tean ainult, et Pühal Vennaskonnal on tegemist nendega, kes teedel märulit teevad, ja muu ei ole minu asi.»

«Ära muretse, sõber,» vastas don Quijote, «sest ma päästaksin su isegi kaldealaste võimusest, seda enam siis Püha Vennaskonna käest. Aga ütle mulle nii tõesti, kui sa elad: kas sa oled kogu sessinatses maailmas näinud vahvamat rüütlit kui mina? Kas oled lugenud juttudes mõnest teisest, kes oleks julgemalt kallale tunginud, püsivamalt vastu pannud, tabavamaid lööke andnud ja osavamalt vastast maha paisanud?»

«Tõtt öelda,» kostis Sancho, «ei ole ma iial mingit juttu lugenud, sest ma ei oska lugeda ega kirjutada. Aga selle peale võiksin ma kihla vedada, et julgemat isandat kui teie heldus ei ole ma teeninud kogu oma eluajal, ja annaks

jumal, et teile selle julguse eest mitte nii ei tasutaks, nagu ma ütlesin. Nüüd aga palun ma härrat, et te laseksite oma haava kinni siduda, sest sellest kõrvast jookseb palju verd, ja mul on siin reisipaunas haavasidet ja veidi valget salvi.»

«Kõike seda poleks tarvis olnud,» sõnas don Quijote, «kui mul oleks meeles seisnud valmistada pudelitäis Fierabrási* palsamit, millest üks tilk aitab aega ja arstirohtu kokku hoida.»

«Mis pudel ja mis palsam see on?» küsis Sancho.

«See on palsam,» vastas don Quijote, «mille valmistamisviis on mul meeles ja millega ei tarvitse tunda hirmu surma ees ega karta ühtegi haava. Nii et kui ma seda valmistan ja sinu kätte annan ja sina siis näed, et mind mingis võitluses on keskelt pooleks raiutud, nagu tihti juhtub, ei ole sul muud tarvis teha kui see kehapool, mis maha on kukkunud, ilusti üles tõsta ja asetada ta, enne kui veri tarretub, hästi hoolsasti teise poole peale, mis sadulasse on jäänud, vaadates, et sa ta ühetasaselt ja õigesti teisega kokku paned. Seejärel annad sa mulle juua ainult kaks lonksu palsamit, millest ma rääkisin, ja sa saad näha, et ma olen jälle terve nagu õun.»

«Kui lugu nii on,» sõnas Panza, «siis ütlen ma end jalamaid selle lubatud saare valitsemisest lahti ega taha oma hea ja hoolsa teenistuse eest muud kui seda, et härra õpetaks mind valmistama seda suurepärast vedelikku, millest üks unts on minu arvates igal pool enam kui kaks reaali väärt, ja rohkem ei ole mul vaja, et oma elu rahulikult ja muretult ära elada. Aga nüüd peaks veel teadma, kas see valmistamine väga kalliks läheb.»

«Vähem kui kolme reaali eest saab teha kolm *azumbre*'t*,» vastas don Quijote.

«Helde taevas!» hüüdis Sancho. «Mis te siis ootate, härra, et te seda kohe ei tee ja ka mulle ei õpeta?»

«Vaiki, sõber,» vastas don Quijote. «Ma mõtlen sulle õpetada veel suuremaid saladusi ja teha sulle veel suuremaid heategusid, nüüd aga arstime end, sest kõrv valutab rohkem, kui mulle meeldib.»

Sancho võttis reisipaunast haavasideme ja salvi välja. Kui aga don Quijote nägi, et ta kiiver on katki, pidi ta peaaegu mõistuse kaotama. Ta pani käe mõõgapärale, tõstis silmad taeva poole ja ütles:

«Ma vannun kõigi asjade looja ja nelja püha evan-

geeliumi kõige täielikuma üleskirjutuse juures, et tahan elada niisugust elu nagu suur Mantova markii, kui ta vandus kättemaksu oma õepoja Balduini surma eest ja tõotas mitte süüa linaga kaetud laualt, mitte vallatada oma naisega ja muud, mida ma küll ei mäleta, aga mis ma arvan selle vande sisse, kuni olen täielikult kätte maksnud sellele, kes tegi mind niisuguse teotuse osaliseks.»

Seda kuuldes ütles Sancho talle:

«Pange tähele, armuline härra don Quijote, et kui rüütel on täitnud selle, mis teie tal käskisite, nimelt läinud armulise Toboso Dulcinea ette, siis on ta oma kohuse täitnud ja ta ei ole muud karistust ära teeninud, kuni ta mõnd uut kurja teeb.»

«See on õige jutt ja läheb täppi,» vastas don Quijote. «Seepärast tunnistan ma oma vande tühjaks, niipalju kui ta käib selle kohta, et temale uuesti kätte maksta, aga ma kordan ja kinnitan seda selles asjas, et tahan elada niisugust elu, nagu ütlesin, seni kui ma mõnelt teiselt rüütlilt olen väevõimuga ära võtnud samasuguse ja niisama hea kiivri kui see. Ja ära arva, Sancho, et ma seda kuidagi uisapäisa teen, ei, mul on selle jaoks hea eeskuju olemas, sest täpipealt nõnda juhtus Mambrino kiivriga, mis Sacripantele* nii kalliks maksma läks.»

«Saatke ometi niisugused vanded kus kurat, armuline härra,» vastas Sancho, «sest nad toovad kahju tervisele ja teevad halba südametunnistusele. Või ütelge mulle: kui me nüüd võib-olla paljude päevade jooksul ei trehva ühtki kiivriga meest, mis me siis teeme? Kas peab ikkagi vannet pidama, kuigi selle pärast tuleb kannatada niisugust kitsikust ja raskusi nagu see, et magada riietes, saata ööd mööda lageda taeva all, ja tuhat muud vaeva, mis tulid ette selle vana hullu Mantova markii vande tõttu, mida härra nüüd jälle maksma tahab panna? Vaadake ometi hästi, härra, kõigil neil teedel siin ei liigu kuskil pool raudrüüs mehi, vaid ainult muulaajajad ja voorimehed, kel ei ole kiivreid ja kes võib-olla pole neist eluilmas kuulnudki.»

«Selles sa eksid,» ütles don Quijote, «sest me saame vaevalt kaks tundi neil teeristidel olla, kui näeme rohkem raudrüüs mehi, kui neid läks Albraca peale Ilusat Angelicat* võitma.»

«Hea küll, olgu siis pealegi nii,» ütles Sancho, «ja

annab jumal, et meil õnne oleks ja varsti aeg tuleks, millal me võidame selle saare, mis mulle nii kalliks maksma läheb. Ja pärast tulgu või surm.»

«Ma ütlesin sulle juba, Sancho, et sa endale selle pärast mingit muret ei tarvitse teha, sest kuigi saart ei peaks leiduma, on olemas Taani või jälle Sobradisa* kuningriik, mis sobivad sulle nagu sõrmus sõrme, ja sa peaksid seda enam rõõmustama, et nad asuvad kindlal maal. Aga küll see omal ajal tuleb, sina aga vaata nüüd järele, kas sul reisipaunas midagi söögipoolist leidub, et pärast söömist saaksime hakata mõnd lossi otsima, kus see öö mööda saata ja palsamit valmistada, millest ma sulle rääkisin, sest jumala eest, kõrv valutab mul pärist kõvasti.»

«Mul on siin sibul, natuke juustu ja paar leivapalukest,» ütles Sancho. «Aga ega see söömaaeg kõlba niisugusele vahvale rüütlile, nagu härra on.»

«Kui vähe sa sellest asjast mõistad!» vastas don Quijote. «Tea, Sancho, et rändrüütlitel on auasjaks terve kuu söömata olla, ja kui nad söövad, siis seda, mis neil parajasti käepärast on. Ja see oleks sulle ammugi selge, kui sa nii palju jutte oleksid lugenud nagu mina, sest niipalju kui neid oligi, mitte ühesainsaski ei räägitud sellest, et rändrüütlid oleksid söönud muidu kui juhuslikult mõnel uhkel pidusöögil, mis nende auks korraldati. Muul ajal aga on nad üsna kehva kosti peal. Muidugi peab arvama, et nad ei võinud läbi saada söömata ja kõiki teisi loomulikke tarvidusi täitmata, sest lõpuks olid nad inimesed nagu meiegi, aga teiselt poolt tuleb oletada, et kuna nad suurema osa oma elust metsades ja üksildastes kohtades rännates mööda saatsid, kus neil kokka käepärast polnud, siis nende kõige harilikumaks söögiks olid niisugused lihtsad toidud, nagu sina mulle praegu pakud. Nii et, sõber Sancho, ärgu kurvastagu sind see, mis minule meele järgi on, ära taha maailma uueks luua ega rändrüütluse korda muuta.»

«Andke mulle andeks, härra,» ütles Sancho, «aga kuna ma, nagu ma juba ütlesin, lugeda ega kirjutada ei oska, siis ei tea ega tunne ma rüütliameti määrusi. Ja edaspidi täidan ma oma reisipauna igasuguse kuivatatud puuviljaga teie helduse jaoks, kes te rüütel olete, enda jaoks aga, kes ma seda pole, muretsen muud, tahedamat ning toekamat.»

«Ma ei ütle, Sancho,» vastas don Quijote, «et rändrüütlid pidid tingimata ainult niisugust puuvilja sööma, nagu sa räägid, vaid et see pidi nende harilikumaks toiduks olema, nagu ka mõned väljadel kasvavad taimed, mida nemad tundsid ja mida ka mina tunnen.»

«Niisuguseid taimi on kasulik tunda,» vastas Sancho, «sest ma nagu aiman, et ühel päeval tuleb meil seda tundmist tarvis.»

Seepeale kraamis ta välja, mis ta ütles endal kaasas olevat, ja nad sõid kahekesi rahus ning heade seltsimeestena. Aga kuna nad tahtsid selleks ööks veel ulualust otsida, lõpetasid nad ruttu oma kehva ja kuiva õhtusöögi. Nad asusid ratsude selga ja kiirustasid, et jõuda enne pimenemist kuhugi inimeste asukohta. Aga parajasti kui nad kitsekarjaste onnide juurde jõudsid, kadus päike ja ühes sellega lootus jõuda sinna, kuhu nad soovisid, ja nii otsustasid nad öö siinsamas mööda saata. Sanchole valmistas meelehärmi, et nad kuhugi asustatud kohta ei jõudnud, tema isand aga magas heameelega lageda taeva all, sest iga kord, kui see juhtus, oli see tema arust nagu mingiks uueks tõenduseks, mis aitas kinnitada tema rüütliseisust.

XI PEATÜKK

Sellest, mis don Quijotel kitsekarjastega juhtus

Kitsekarjased võtsid ta sõbralikult vastu, ja kui Sancho oli Rocinante ja oma eesli eest nii hästi hoolt kandnud kui sai, läks ta sinnapoole, kuhu teda kutsus lõhn, mida levitasid tulel paja sees podisevad kitselihatükid. Ta oleks heameelega kohe järele vaadanud, kas nad on küllalt küpsed, et katlast kõhtu rännata, aga jättis selle siiski tegemata, sest kitsekarjased võtsid need tulelt, laotasid paar lambanahka maha, seadsid kiiresti oma lihtsa söögilaua valmis ja pakkusid väga lahkesti mõlemale võõrale seda, mis neil oli. Kõik kuus karjast, kes onnis olid, võtsid istet nahkade ümber, seejärel kui nad kohmaka

viisakusega olid don Quijotet palunud istuda kummuli pööratud künale, mille nad talle valmis olid seadnud. Don Quijote võttis istet, Sancho aga jäi püsti, et ulatada talle sarvest jooginõu. Nähes teda püsti seisvat, ütles ta isand temale:

«Et sa mõistaksid, Sancho, missuguseid häid külgi on rändrüütlusel ja kui kergesti need, kes mingit sellele alale kuuluvat ametit peavad, võivad maailmas au ja lugupidamist võita, soovin ma, et sa võtad istet siin minu kõrval, nende tublide inimeste seltskonnas ja oled ühesugune minuga, kes ma olen su isand ja loomulik käskija, et sa sööd minu taldrikust ja jood sealt, kust mina joon, sest rändrüütluse kohta võib öelda sedasama mis armastuse kohta — ta teeb kõik ühesuguseks.»

«Palju tänu!» ütles Sancho. «Aga ma võin ütelda härrale, et kui mul ainult tublisti süüa oleks, sööksin ma niisama hea ja veel paremagi meelega püsti seistes ja üksi omaette olles kui mõne keisri kõrval istudes. Ja tõtt ütelda maitseb mulle see, mida ma söön oma nurgas ilma igasuguste vigurite ja peente kommeteta, kui see ka ainult leib ja sibul oleks, palju paremini kui kalkunid teiste laudade juures, kus ma pean pikkamisi närima, vähe jooma, ühtelugu suud pühkima ja kus ei tohi aevastada ega köhida, kui selleks himu tuleb, ega teha muudki, mis üksildus ja vabadus endaga kaasa toovad. Nii et ma palun armulist härrat, et te kõik selle au, mis te mulle kui rändrüütelkonna teenrile ja liikmele — mida ma kui teie helduse kannupoiss olen — anda tahate, muudaksite millekski muuks, mis oleks mulle mõnusam ja kasulikum. Selle pakutud au peale vaatan ma küll nii, nagu oleksin ma ta täiesti kätte saanud, aga ma ütlen ennast temast lahti nüüdsest ajast igavesti.»

«Sellegipärast pead sa istet võtma, sest kes iseennast alandab, seda ülendab jumal,» ja haarates Sancho käe, sundis ta teda enda kõrval istet võtma.

Kitsekarjased ei mõistnud kogu seda segast juttu kannupoistest ja rändrüütlitest, vaid sõid ainult vaikides edasi ja vaatasid oma külalistele, kes suure mõnu ja hea isuga rusikasuurusi lihakäntsakaid neelasid. Kui liharoog oli söödud, puistasid karjased lambanahkadele suure hulga söödavaid tammetõrusid ja nende kõrvale panid veel pool juustu, mis oli nii kõva, nagu oleks ta lubjast tehtud. Ka joogisarv ei seisnud sel ajal jõude, vaid käis nii sagedasti

ringi, pea täiena, pea tühjana, nagu veetõsteratta kopp, et teine kahest nähtaval olevast veinilähkrist varsti tühi oli. Seejärel kui don Quijote oli oma kõhu vajadused hästi rahuldanud, võttis ta peotäie tammetõrusid kätte, vaatas neid tähelepanelikult ja tõstis oma häält järgmiseks kõneks:

«Õnnelik ajajärk ja õnnelikud need aastasajad, mida muistse aja inimesed nimetasid kuldseteks, ja mitte sellepärast, et kuld (mida nüüdsel rauaajal nii väga hinnatakse) oleks sel õnnelikul ajal olnud kättesaadav ilma mingi vaevata, vaid et inimestele, kes siis elasid, olid tundmatud need kaks sõna: sinu ja minu. Sel õndsal ajajärgul oli kõik ühine: oma igapäevase toiduse muretsemiseks ei tarvitsenud keegi rohkem vaeva näha kui käsi välja sirutada ja noppida seda tugevatelt tammedelt, mis lahkesti kutsusid igaüht maitsma oma magusat ja küpset vilja. Selged allikad ja kiiresti voolavad jõed pakkusid neile küllaga maitsvat ja läbipaistvat vett. Kaljulõhedes ja puuõõntes asutasid oma riike usinad ja targad mesilased, pakkudes igaühele ilma mingi kasupüüdmiseta oma magusa töö rikkalikku saaki. Tugevad korgipuud andsid endast ainuüksi oma lahkuse tõttu, ilma et muud kunsti oleks vaja olnud, oma laia ja kerget koort, millega inimesed hakkasid katma oma lihtsatele vaiadele toetuvaid maju, mida nad ehitasid ainult kaitseks kurja ilma vastu. Siis valitses kõikjal aina rahu, aina sõprus, aina üksmeel. Painutatud adra rõhuv tera ei olnud veel julgenud avada ja lõhestada meie ürgema lahket põue, sest sundimatult pakkus ta igal pool oma viljakandvas ja avaras rüpes seda, mis võis toita, ülal pidada ja rõõmustada tema lapsi, kelle päralt ta siis oli. Tol ajal käisid tõesti süütud ja ilusad lamburinnad mööda orgusid ja künkaid, juuksed valla või palmitsetud, seljas ainult niipalju riideid, nagu oli vaja, et katta seda, mida viisakus käsib ja alati on käskinud katta. Nende ehted ei olnud niisugused, nagu nüüdsel ajal tarvitatakse ja mida Tüürose purpur ja mitmel viisil piinatud siid kalliks teevad, vaid selleks olid roheliste takjate ja luuderohuga kokkupõimitud lehed, millega nad näisid võib-olla niisama toredad ja kenad nagu nüüd meie õukonnadaamid iseäralikkude ja veidrate väljamõeldustega, millele neid on juhatanud tegevusetu edevus. Tol ajal avaldasid armutunded end lihtsal ja otsekohesel viisil ja laadil, nagu hing neid läbi elas, ilma et oleks otsi-

tud sõnade kunstlikke käändusid ja pöördeid, et neile rohkem väärtust anda. Pettus, vale ja kurjus ei seganud end veel tõe ja otsekohesusega. Õigus püsis oma piirides, ilma et teda oleksid julgenud segada või solvata erapoolikus ja kasuhimu, mis teda nüüdsel ajal nii alandavad, segavad ja taga kiusavad. Omavoliseadus ei olnud siis veel kohtunikkude meeles maad võtnud, sest sel ajal ei olnud millegi ega kellegi üle kohut mõista. Neitsid kogu oma süütuses liikusid siis, nagu ma juba ütlesin, igal pool üksi, kartmata, et teiste häbematus ja kõlvatud himud neile kahju teeksid, ja nende langemine sündis nende omal soovil ja vabal tahtel. Nüüd aga, neil meie hulludel aegadel, ei või ükski neitsi enam julge olla, kuigi teda varjaks ja suleks niisamasugune labürint nagu Kreeta oma, sest isegi sinna tungib pragude kaudu või läbi õhu kurja himu kihutusel armastuse katk ja sunnib neid kogu oma häbelikkust kõrvale heitma. Ja sedamööda kuidas aeg edasi läks ja kurjus kasvas, asutati nende julgeolekuks rändrüütlite ordu, et kaitsta neitseid, toetada lesknaisi ja aidata vaeslapsi ja hädasolijaid. Sellesse ordusse kuulun mina, vennad kitsekarjased, ja ma tänan teid võõrustuse ja hea vastuvõtu eest, mida te mulle ja mu kannupoisile osaks lasksite saada. Sest kuigi loomuliku seaduse järgi kõik elavad olevused on kohustatud rändrüütlitele abiks olema, on siiski kohane, kuna te mind ilma selle sunduse teadmiseta vastu võtsite ja kostitasite, et ma teid teie heatahtlikkuse eest tänan nii hästi, kui oskan.»

Kogu selle pika kõne (mis väga hästi oleks võinud ära jääda) lausus meie rüütel sellepärast, et tammetõrud talle kuldse aja meelde tõid, ja tal turgatas pähe pidada see kasutu kõne kitsekarjastele, kes kuulasid teda sõnagi vastamata, juhmilt ning imestusega. Sanchogi vaikis ja sõi tammetõrusid ning käis väga sagedasti külastamas teist veinilähkrit, mis oli riputatud korgipuu otsa, et vein jahe seisaks.

Don Quijote kõne kestis kauemini kui õhtusöök, ja kui see oli lõppenud, ütles üks karjane:

«Et teie, auline rändrüütlihärra, võiksite suurema õigusega ütelda, et me teid lahkesti ja sõbralikult vastu oleme võtnud, tahame teid sellega lõbustada ja rõõmustada, et laseme laulda ühel meie kaaslasel, kes varsti siia jõuab. See on väga arukas ja kõrvuni armunud noormees, kes

pealegi oskab lugeda ja kirjutada ja nii hästi viiulit* mängib, et paremat ei või soovidagi.»

Vaevalt oli karjane need sõnad lausunud, kui nende kõrvu kostsid viiulihelid, ja veidi aja pärast ilmus ka viiulimängija ise: see oli umbes kahekümne kahe aastane väga kena noormees. Ta kaaslased küsisid temalt, kas ta on õhtust söönud, ja kui ta jaatavalt vastas, ütles seesama karjane, kes oli kiitnud tema võimeid:

«Siis võid sa meile küll seda heameelt teha, Antonio, et sa veidi laulad, nii et see isand, kes on meie külaline, näeks, et ka mägedes ja metsades leidub inimesi, kes muusikakunsti tunnevad. Me rääkisime talle sinu headest võimetest ja soovime, et sa neid näitaksid ja meie sõnad tõeks teeksid. Seepärast palun sind tungivalt, istu siia ja laula oma armastuslaulu, mille sinu onu, prebendaar, sulle sepitses ja mis külarahvale nii väga meeldis.»

«Heameelega,» vastas noormees. Ja laskmata end rohkem paluda, istus ta maharaiutud tamme kännule, seadis oma viiuli häälde ja hakkas natukese aja pärast väga meeldivalt laulma järgmist laulu:

ANTONIO

Tean, Olalla, et mind sallid.
Ei sa sõna lausu sellest,
ei sa vihja pilkudega,
sellest tummal armukeelel.

Ma ju tean, et mõistad kõike,
julgustust saan sinu lembest.
Pole õnnetu veel olnud
armastus, mis saanud teadvaks.

Tõsi, küll, et sa, Olalla,
oled vahel näidand selgelt,
kuis su valge rind on kivist
ning su süda lausa teras.

Ent su noomimiste vahelt
ja su keeldumuste keskelt
lootus sagedasti näitab
vargsi oma kuuehõlma.

Sööstnud sinu sööda peale
minu truudus, mille kestvust
ei küll kahanda su külmus
ega suurenda su heldus.

Kui on arm üks taevaande,
võin ehk loota sinu lembest,
et mu ootamiste lõpul
täitub see, mis igatsetud.

Ja kui vahel südant võivad
pehmendada armuteened,
eks siis suurenda mu lootust
needki mõned, mis ma teinud.

Kui sul pisut pilku olnud,
oled märgand, kuis ma ennast
pühapäevariietega
esmaspäeval tihti ehtind.

Kuna ühte rada käivad
armastus ja iluehted,
tahtsin ainult ehituna
ilmuda su silme ette.

Ei ma tantsimisest räägi
ega muusikaga kelgi,
mida kuulasid mult vahel
kukelaulul esimesel.

Ei ma kiidusõnust räägi,
mis su ilu minult teenind,
sest ei olgugi need õiged,
ikka vihkaks mind siis keegi.

Kord Teresale sind kiitsin,
tema vastas: Vaata ette!
Mõni armsamat peab ingliks,
kui ka pärdik tal on lembeks.

Seda teevad kõik need litrid,
kiharad, mis pole ehtsad,
ilu, mis on puhas valskus
ja mis Amoritki petaks.

Hüüdsin: Vale! Aga tema —
vihastas, ja nõbu saatis
väljakutse. Heitlesime.
Tead ju, mis siis korda saatsin.

Ei ma armasta sind huupi,
ei ma püüa ega teeni
seks, et sind vaid võrgutada.
Ei, mu soov on sootuks teine.

Kirikul on omad kütked,
need on siidist heietatud.
Pane oma peake ikke,
olen minagi siis rakmes.

Muidu pühakute nimel,
kes teind imesid, ma vannun:
Ehin ennast mungarüüsse,
kui siit mägedest kord lahkun!

Sellega lõpetas kitsekarjane oma laulu, ja kuigi don Quijote teda palus veel midagi laulda, ei olnud Sancho Panza sellega nõus, sest tal oli rohkem himu magada kui laule kuulata. Nii ta siis ütles oma isandale:

«Härra, te võiksite nüüd küll varsti sinna asuda, kus teil see öö tuleb mööda saata, sest need tublid mehed teevad päev läbi nii rasket tööd, et nad ei või öid laulmise peale raisata.»

«Ma mõistan sind, Sancho,» vastas talle don Quijote. «Ma saan väga hästi aru, et veinilähkril-käimine nõuab vastutasuks ennem und kui muusikat.»

«Vein maitses, jumal tänatud, meile kõigile hea,» vastas Sancho.

«Selle vastu ma ei vaidle,» ütles don Quijote. «Aga heida sina, kuhu tahad, minu ametisse kuuluvail inimestel sobib paremini valvata kui magada. Igatahes aga oleks hea, Sancho, kui sa veel kord mu kõrva vaataksid, sest ta valutab rohkem kui vaja.»

Sancho tegi, mis kästi. Kui üks kitsekarjastest haava nägi, ütles ta, et ei maksa muretseda, et tema paneb peale rohtu, mis haava kergesti parandab. Ta võttis paar rosmariinilehte, mida seal rohkesti kasvas, näris

neid, segas veidi soola juurde, pani kõik selle kõrva peale ja sidus hoolega kinni, korrates uuesti, et muud rohtu vaja ei lähe; ja see oligi tõsi.

XII PEATÜKK

Sellest, mis üks kitsekarjane jutustas neile, kelle juures don Quijote oli

Nüüd tuli sinna üks teine noormees — nendest, kes karjastele külast toidumoona toovad, ja ütles:

«Kas teate, poisid, mis külas sünnib?»

«Kust meie seda teada võime?» vastas üks nendest.

«Noh, siis teadke,» jätkas noormees, «et täna hommikul suri kuulus üliõpilasest karjane Grisóstomo, ja räägitakse, ta olevat surnud armastusest selle pagana Marcela, rikka Guillermo tütre vastu, kes karjustüdrukuriietes siin laanes ringi uitab.»

«Või Marcela pärast?» küsis üks karjane.

«Just Marcela pärast,» vastas viimati tulnud kitsekarjane. «Ja mis kõige toredam, ta käskis oma testamendi järgi ennast matta väljale, nagu oleks ta maur, ja nimelt kaljujalale, kus allika kohal kasvab korgipuu, sest kuulu järgi, ja nagu ta ka ise olevat rääkinud, näinud ta tüdrukut esimest korda just sellel kohal. Ja peale selle käskis ta veel muudki, mida küla vaimulikkude arvates täita ei või ega olegi hea täita, sest need on nagu paganlikud asjad. Kõige selle peale ütleb tema suur sõber üliõpilane Ambrosio, kes temaga koos karjaseriided selga tõmbas, et kõik tuleb täita nii, nagu Grisóstomo on määranud, ja selle üle on terve küla ärevuses. Aga arvatakse, et lõpuks tehakse seda, mis Ambrosio ja kõik kadunu sõbrad karjased tahavad, ja et ta homme maetakse suure toredusega sinna, kuhu ma ütlesin. Ja mina arvan, et see asi on väärt vaadata. Mina igatahes ei jäta sinna minemata, isegi kui ma homme külasse tagasi ei saaks.»

«Meie läheme kõik,» vastasid kitsekarjased, «ja heidame liisku, kes kõikide kitsesid hoidma jääb.»

«See on õige jutt, Pedro,» ütles üks karjane. «Aga teil

ei ole tarvis seda vaeva näha, sest mina jään kõikide eest. Ja ärge arvake, et ma teen seda headuse pärast või et ma pole uudishimulik, vaid ma astusin endale hiljuti pinnu jalga ja see ei lase mul käia.»

«Siiski oleme sulle tänulikud,» vastas Pedro.

Don Quijote palus Pedrot ütelda talle, kes oli too surnu ja kes too karjaneiu. Seepeale vastas Pedro, et tema teada oli surnu rikas hidalgo kuskilt külast siin mäestikus. Ta oli õppinud mitu aastat Salamancas ja siis kodukülasse tagasi tulnud väga õpetatud ja paljulugenud mehe kuulsusega. «Nagu räägiti,» lisas Pedro juurde, «olevat ta iseäranis hästi tundnud täheteadust ja kõike seda, mis sünnib kuu ja päikesega seal üleval taevas, sest ta ütles meile täpipealt ette päikese ja kuu kadumised.»

«Varjutusteks, mitte kadumisteks, nimetatakse nende kahe suure taevakeha pimenemist, mu sõber,» tähendas don Quijote.

Aga Pedro, kes ei hoolinud pisiasjadest, jutustas edasi:

«Niisama aimas ta ka ette, kas tuleb hea või iketuseaasta.»

«Ikalduseaasta tahate öelda, sõber,» sõnas don Quijote.

«Iketuse või ikalduse, see teeb üks välja,» vastas Pedro. «Nojah, ja vaadake, selle abil, mis tema ütles, ajasid end ta isa ja ta sõbrad, kes teda uskusid, väga rikkaks, sest nad tegid alati nii, nagu tema neile nõu andis: sel aastal, ütles ta, külvake otri, mitte nisu; sel aastal jälle võite külvata herneid ja mitte otri; tulevane aasta on hea õliaasta ja kolmel sellele järgneval ei saa te tilkagi.»

«Selle teaduse nimi on astroloogia,» ütles don Quijote.

«Mina ei tea, kuidas ta nimi on,» vastas Pedro, «aga ma tean, et tema teadis kõike seda ja rohkemgi. Lühidalt öeldud, mõni kuu pärast seda, kui ta Salamancast tagasi oli tulnud, ilmus ta äkki ühel päeval karjaseriietes, sauaga ja lambanahaga; ta oli pikad üliõpilaseriided kõrvale heitnud, ja ühes temaga pani end karjaseriietesse ka tema suur sõber Ambrosio, kes õppimise ajal oli tema kaaslane olnud. Mul läks meelest ütelda, et Grisóstomo, kadunuke, oskas väga osavasti salme kokku seada, nii et tema tegi meile kõik jõululaulud ja Issanda Ihu püha näitemängud, mida meie küla noormehed ette kandsid, ja kõik kiitsid neid väga heaks. Kui külarahvas äkki nägi kaht õpetatud meest karjaseriietes, panid nad seda väga

imeks ega võinud arvata põhjust, mis oli neid sundinud seesugust imelikku muudatust ette võtma. Sel ajal suri parajasti meie Grisóstomo isa, ja noormees päris suure varanduse: nii liikuvat vara kui maad, rohkesti karjaloomi, suuri ja väikseid, ja hea hulga raha. Kõige selle üle oli ta nüüd täielik peremees. Ja tõesti, ta oli seda ka väärt, sest ta oli hea seltsiline, helde, ausate inimeste sõber, ja tema nägu oli nagu selge õnnistus. Pärast tuli välja, et ta oli vahetanud riided ainult selleks, et neis üksildastes kohtades siin käia karjaneiu Marcela järel, keda meie seltsimees ennist nimetas ja keda kadunud Grisóstomo, vaeseke, oli armastama hakanud. Ja nüüd tahan teile ütelda, kes see tüdruk on, sest on hea, kui te seda teate. Võib ju olla, ei, isegi päris kindlasti ei satu te oma eluajal teist säherdust lugu kuulma, kui te ka vanemaks elaksite kui Jeruusalemm.»

«Öelge Metuusalem,» tähendas don Quijote, kes ei võinud sallida, et kitsekarjane kõik sõnad ära vahetas.

«Jeruusalemm sai küllalt vanaks,» vastas Pedro. «Ja kui te iga sammu peal mu sõnu laidate, härra, siis ei jõua me aastaga lõpule.»

«Andke andeks, sõber,» kostis don Quijote. «Ma ütlesin seda ainult sellepärast, et Jeruusalemma ja Metuusalemi vahel on nii suur vahe. Aga teie vastasite väga hästi, sest Jeruusalemm püsis kauem kui Metuusalem, ja jätkake aga nüüd oma jutustust, ma ei ütle enam midagi vahele.»

«Teadke siis, kulla härra,» rääkis kitsekarjane edasi, «et meie külas oli üks teine veel rikkam talumees kui Grisóstomo isa, ja ta nimi oli Guillermo. Temale oli jumal peale suure rikkuse kinkinud tütre, kelle sünnitamisel suri ta ema, kõige auväärsem naine terves siinses ümbruskonnas. Ma näen veel praegugi tema nägu enda ees, mis oli ühelt poolt nagu kuu ja teiselt poolt nagu päike, aga mis peaasi, ta oli nii töökas ja nii sõbralik vaeste vastu, et minu arvates maitseb ta hingeke praegusel silmapilgul teises ilmas taevalikku õndsust jumala palge ees. Kurvastusest nii hea naise surma üle suri ta mees Guillermo, jättes oma väikese ja rikka tütre Marcela ühe tema onu hoole alla, kes on meie küla preester ja prebendaar. Tüdruk kasvas nii ilusaks ja tuletas meile oma ema suurt ilu meelde, ja arvati isegi, et tütar saab temast veel kaunim. Ja nii läkski: kui ta nelja- või viieteistkümneaas-

taseks sai, ei võinud keegi, kes teda vaatas, jumalat tänamata jätta, et ta tema nii ilusaks oli loonud, ja väga paljud olid temasse hullupööra armunud. Onu hoidis tüdrukut hoolega ja pidas teda väga kinniselt, aga kõik see ei aidanud midagi, vaid kuulsus tema suurest ilust läks nii laiali, et nii selle kui ka tema suure rikkuse pärast mitte ainult meie küla noormehed, vaid ka eemalt kaugelt, mitme penikoorma takka, kõige tublimad mehed tema onu palusid ja talle peale käisid, et ta tüdruku neile naiseks annaks. Onu, kes on tõesti hea kristlane, oleks tüdruku küll heameelega kohe mehele pannud, niipea kui ta selleealiseks sai, aga ta ei tahtnud seda teha ilma tüdruku nõusolekuta ja sealjuures ei pidanud ta sugugi silmas kasu ega paremusi, mis ta ise sellest sai, kui tüdruk niipea mehele ei läinud ja varandus oli tema hoole all. Seda räägitakse tubli preestri kiituseks enam kui ühes küla jutunurgas. Sest vaadake, te peate teadma, rändrüütlihärra, et niisugustes väikestes külades räägitakse ja sosistatakse kõigest, nii et te võite kindel olla, nagu minagi kindel olen, et preester peab tõesti väga hea olema, kui ta koguduseliikmed temast head räägivad, iseäranis maakohas.»

«See on tõsi,» ütles don Quijote, «ja rääkige edasi, sest teie lugu on väga kena ja teil, tubli Pedro, on hea anne seda jutustada.»

«Jumala arm olgu minuga, see on kõige parem anne. Heakene küll, kuulge siis edasi. Onu teatas tüdrukule kõigist neist paljudest noormeestest, kes teda naiseks tahtsid, nimetas igaühe head küljed ja soovitas tal mehele minna ja oma tahtmise järgi valida, aga tüdruk vastas alati ja ainult, et ta ei taha veel mehele minna, ja olles liiga noor, ei tunne end kõlvulisena abielukoormat kandma. Need vabandused näisid onule õiged ja ta jättis tüdruku rahule, oodates, kuni ta saab veidi vanemaks ja oskab oma maitse järgi endale kaaslase valida. Sest tema ütles, ja täitsa õieti, et vanemad ei pea oma lapsi vastu nende tahtmist meheleminekule ega naisevõtmisele sundima. Aga säh sulle, ühel ilusal päeval, enne kui keegi midagi aimab, ilmub see peps Marcela äkki karjatüdruku-riietes. Ja ei hoolinud ta onust ega külarahvast, kes ta mõtte ära laitsid, läks aga ühes teiste karjastega väljadele ja hakkas oma karja hoidma. Kui ta nüüd nõndaviisi rahva sekka tuli ja ta ilu avalikult nähtavaks sai, ei oska ma teile ütelda,

kui paljud rikkad noormehed, hidalgod ja talupojad, endale sarnasugused riided selga panid nagu Grisóstomo, ja neil väljadel tema järel käima ning tema ümber lipitsema hakkasid. Üks nendest, nagu juba öeldud, oli meie kadunuke, kellest räägiti, et ta tüdrukut mitte ainult ei armastanud, vaid lausa jumaldas. Ja kuigi Marcela alustas niisugust vaba ja iseseisvat elu, kus ta peaaegu sugugi üksi ega omaette olla ei saanud, ei maksa arvata, et ta sellepärast oleks lasknud paista kõige vähemat märki, mis ta aususele ja viisakusele varju heidaks; hoopis selle vastu, ta on nii hoolega oma au eest valvel, et ükski neist, kes teda teenivad ja kosivad, ei ole kiidelnud ega tõepoolest võigi kiidelda, nagu oleks Marcela talle andnud kõige pisematki lootust, et ta soov täitmist leiab. Kuigi ta ei põgene ega põika kõrvale karjaste seltskonnast ega jutuajamisest nendega ja on nende vastu lahke ja sõbralik, heidab ta nad endast nagu viskemasinaga eemale, niipea kui mõni neist talle oma mõtte avaldab, olgu see kas või nii õiglane ja püha nagu abielukavatsus. Ja niisuguse ülespidamisega teeb ta siinmail rohkem kahju, kui oleks teinud katk; sest ta lahkus ja ilu meelitavad kõikide südameid, kes temaga kokku puutuvad, teda teenima ja armastama, aga tema kõrkus ja tõrjuv olek viivad nad meeleheitele, nii et nad ei oska muud ütelda, kui nimetavad teda valjusti südametuks ja tänamatuks ja muude niisuguste nimedega, mis näitavad hästi tema loomulaadi. Kui teie, härra, mõneks päevaks siia jääksite, siis kuuleksite, et kõik need mäed ja orud kajavad tema järel käivate pettunud noormeeste kaebustest. Siin lähedal on paik, kus kasvab umbes kaks tosinat kõrgeid pöökpuid, ja nende hulgas ei ole ainustki, mille sileda koore sisse ei oleks lõigatud ja kirjutatud Marcela nime, ja mõnel puul on selle kohale lõigatud kroon, nagu tahaks armastaja täie selgusega ütelda, et Marcela kannab ja on väärt kandma kogu inimliku ilu krooni. Siin ohkab üks karjane, seal kaebab teine; siit kostab armusalme, sealt meeleheitlikke kaebuslaule. Mõni istub terve öö kusagil tamme all või kaljujalal, ilma et ta oma nutuseid silmi suleks, ja hommikul leiab teda päike sealsamas unistamas ja sügavasti mõtlemas; teine jälle ei pea sugugi vahet ega puhkust oma ohkamisega, vaid kõige kuumemal suvepäeval, põletava lõunapalavusega lamab tulisel liival ja saadab oma kaebeid halastaja taeva poole. Ja nii selle kui

teise ja kõikide üle kokku valitseb kergesti ja muretult ilus Marcela. Meie kõik, kes me teda tunneme, ootame, millega ta kõrkus lõpeb ja kes on see õnnelik, kes nii karmi loomuse taltsutab ja nii suure kauniduse omaks võidab. Kuna kõik, mis ma teile jutustasin, on sulatõsi, siis arvan ma, et on tõsi ka, mis meie seltsimees Grisóstomo surma põhjustest rääkis. Sellepärast annan ma teile nõu, härra, et te homme kindlasti tema matusele läheksite. See on väärt vaadata, sest Grisóstomol on palju sõpru, ja siit ei ole sinna kohta, kuhu ta end matta käskis, poolt penikoormatki.»

«Mina mõtlen küll minna,» ütles don Quijote, «ja tänan teid lõbu eest, mida te mulle selle meeldiva loo jutustamisega pakkusite.»

«Oh,» vastas kitsekarjane, «ma ei tea pooli asjugi sellest, mis Marcela armastajatele on juhtunud, aga võib olla, et homme saame teel kokku mõne karjasega, kes meile neid pajatab. Nüüd aga oleks hea, kui te ulualla magama heidaksite, sest ööõhk võiks teie haavale kahju teha, kuigi sellele niisugust rohtu peale pandi, et mingit pööret halvemale karta ei ole.»

Sancho Panza, kes endamisi oli juba saatnud kuradile kitsekarjase pikad jutud, soovitas ka omalt poolt, et tema isand Pedro onni magama läheks. Rüütel tegigi seda ja saatis kogu ülejäänud öö mööda sellega, et mõtles oma käskijanna Dulcinea peale, aimates niisiis järele Marcela armastajaid. Sancho Panza seadis end Rocinante ja oma eesli vahele ja magas, mitte nagu õnnetu armastaja, vaid nagu inimene, kelle kere on pehmeks klopitud.

XIII PEATÜKK

Kus lõpeb lugu karjaneiust Marcelast ja jutustatakse veel teisigi sündmusi

Vaevalt hakkas päike idapoolsel taevaserval nähtavale tulema, kui viis kuuest kitsekarjasest tõusid, äratasid don Quijote ja ütlesid talle, et kui ta ikka veel mõtleb Grisóstomo iseäralikku matust vaatama minna, on nad val-

mis temaga ühes tulema. Don Quijote, kes muud ei soovinudki, tõusis ja käskis Sanchol kohe ratsud saduldada, mida Sancho ka kärmesti tegi, ja niisama kärmesti asusid nad kõik teele. Nad ei olnud veel veerand penikoormatki edasi liikunud, kui ühel teeristil nägid endile vastu tulevat kuut karjast, kellel olid seljas mustast lambanahast vammused, peas küpressi- ja oleandripärjad. Käes kandis igaüks jämedat okastammest saua. Nendega ühes tulid veel kaks aadlimeest ratsa, väga ilusates reisiriietes, kolme teenri saatel, kes neile jala järgnesid. Kokku saades teretasid kõik vastastikku viisakalt, küsisid üksteiselt, kuhu minek oli, ja teada saades, et kõik olid teel matusepaiga poole, hakkasidki siis kõik üheskoos edasi liikuma. Üks ratsameestest pöördus oma kaaslase poole ja ütles talle:

«Ma arvan, härra Vivaldo, et aeg, mis me selle iseäraliku matuse vaatamisega viidame, ei ole mitte asjata raisatud, sest ta peab tõesti iseäralik olema, kui otsustada kõige selle järgi, mis need karjased meile niihästi surnud karjasest kui tema hukutajast karjaneiust on jutustanud.»

See kõneaine lõppes ja kerkis üles uus, kui Vivaldoksnimetatu küsis don Quijotelt, mis põhjusel ta nii rahulikul maal sääraselt sõjariistus ringi käib. Selle peale vastas don Quijote:

«Minu amet ja tegevus ei luba ega salli, et ma teisiti rändaksin. Mõnus elu, hea söök ja puhkus on välja mõeldud ainult hellitatud õukondlaste jaoks; vaevad, rahutu elu ja sõjariistad aga on loodud ja määratud ainult nende jaoks, keda maailm nimetab rändrüütliteks, kelle hulka ka mina, küll vääritu, kuulun väiksemana kõigist.»

Niipea kui nad seda kuulsid, pidasid nad kõik teda hulluks; et aga sellele rohkem kinnitust saada ja näha, mis laadi tema hullus on, küsis Vivaldo temalt, mis ta õieti rändrüütlite all mõtleb.

«Kas teie heldused,» vastas don Quijote, «ei ole siis lugenud Inglismaa ajaraamatuid ja lugusid, milles jutustatakse kuningas Arthuri kuulsatest kangelastegudest? Selle kuninga kohta, keda meie oma kastiilia keeles Artúsiks nimetame, käib kogu Suurbritannia kuningriigis vana ja üldiselt tuntud jutt, et ta ei surnud, vaid moondus nõiakunsti abil kaarnaks ja tuleb aja möödudes jälle valitsema ning pärib oma riigi ja valitsuskepi tagasi,

mistõttu ka ei saa tõeks teha, et kunagi, tollest ajast kuni meie päevadeni, ükski inglane oleks mõne kaarna tapnud. Noh, selle tubli kuninga ajal asutati kuulus Ümarlaua Rüütlite ordu ja tol ajal juhtusidki täpipealt nii, nagu neid jutustatakse, kõik need Järve Lancelote ja kuninganna Ginevra armuseiklused, mille juures vaheltsobitajaks ja kaasteadjaks oli too nii lugupeetud duenja Quintañona, — sellest tekkiski see tuntud romanss, mida meil Hispaanias nii palju lauldakse:

Iialgi veel ühtki rüütlit
pole daamid teenind nõnda
nagu ükskord Lanzarotet,
kes Bretañast* koju jõudis.

Ja sedasi järgneb see nii meeldiv ja kena lugu ta armu- ja kangelastegudest. Sellest ajast peale levis ja laienes see rüütliordu vähehaaval paljudes mitmesugustes maailma osades ja tema keskel olid oma vägitegude poolest kuulsad ja tuntud vapper Gallia Amadís kõigi oma laste ja lastelastega kuni viiendast põlvest saadik, mehine Hürkaania Felixmarte, siis Tirant Valge, keda iial küllalt ülistada ei jõuta, ja võitmatu ning vahva rüütel Kreekamaa don Belianís, keda me peaaegu veel meie päevil nägime, kuulsime ja temaga kokku puutusime. Seda siis, ausad härrad, tähendab olla rändrüütel ja niisugune on siis nende ordu, millesse ka mina patune, nagu ma juba ütlesin, püha tõotusega olen liikmeks astunud, ja sedasama ametit, mis siinnimetatud rüütlid pidasid, pean ka mina, ja seepärast käin ma ringi neis üksildastes ja tühjades paikades, otsides seiklusi kindla otsusega, et nõrkade ja hädaliste avitamiseks usaldan oma käsivarre ja oma isiku kõige hädaohtlikumassegi seiklusse, mille saatus mulle määrab.»

Nendest tema sõnadest selgus reisijatele lõplikult, et don Quijote mõistus pole korras ja mis laadi hulluse võimuses ta on, mille üle nemad niisama imestasid nagu kõik teisedki, kes seda esimest korda tundma õppisid. Et seda lühikest teeosa, mis neil öeldi kuni matusepaigani mägedes veel minna olevat, mõnusamini mööda saata, tahtis Vivaldo, kes oli väga teravmeelne ja rõõmsa loomuga mees, don Quijotele võimalust anda oma narrusi jätkata. Ta ütles temale:

«Minu arvates olete teie, härra rändrüütel, astunud

ühte kõige valjemasse ordusse, mis maailmas olemas, ja ma usun, et isegi kartuuslaste mungaordu ei ole nii vali.»

«Niisama vali võib ta küll olla,» vastas meie don Quijote, «aga kas ta maailmas niisma vajalik on, selles ma peaaegu kahtlen. Sest tõtt-öelda, sõdur, kes viib täide selle, mida ta kapten teda käsib, ei tee mitte vähem kui kapten ise, kes käsu annab. Sellega tahan ma öelda, et vaimulikud paluvad täies rahus taevalt õnne ja edu maailmale; aga meie, sõdurid ja rüütlid, viime täide seda, mida nemad paluvad, kaitstes kõike seda oma käsivarte rammuga ja oma mõõkade teraga mitte katuse varjus, vaid lageda taeva all, olles suvel väljakannatamatult põletava päikese kiirte märklauaks ja talvel käreda külma võimuses. Nii et meie oleme jumala teenrid maa peal ja käsivarred, mille abil tema siin kohut mõistab. Ja kuna sõjategusid ja muid nendesse puutuvaid ja nendega ühenduses olevaid asju ei saa täide viia teisiti kui higistades, pingutades ja vaeva nähes, siis järgneb sellest, et need, kes sellega tegemist teevad, näevad kahtlemata rohkem vaeva kui need, kes vaikses rahus jumalat paluvad, et ta jõuetuid aitaks ja toetaks. Ma ei taha öelda ega tule mul seda pähegi, et rändrüütliseisus on niisama hea kui kloostriüksinduses elava munga oma; ma tahan ainult sellest, mis ma ise kannatan, järeldada, et selles kahtlemata rohkem vaeva ja rohkem hoope, rohkem nälga ja janu, rohkem viletsust, räpasust ja täisid ette tuleb, sest on kindel, et ka endisaja rändrüütlid said oma elu jooksul palju kannatusi tunda. Ja kui mõned neist oma tugeva käsivarre jõul keisriteks tõusid, siis maksis see neil kindlasti palju higi ja verd; ja kui nendel, kes nii kõrgele jõudsid, ei oleks olnud abiks nõidu ja tarku, oleksid nad oma soovides ja lootustes väga petta saanud.»

«See on ka minu arvamine,» vastas reisija. «Aga iseäranis üks asi teiste hulgas näib mulle väga halb rändrüütlite juures, ja nimelt see, et astudes mõnda suurde ja kardetavasse seiklusse, milles neid ilmsesti ähvardab hädaoht elu kaotada, ei tule neil sel silmapilgul iial meelde anda end jumala hoolde, nagu iga ristiinimese kohus on seesuguses hädaohus, vaid nad usaldavad end oma daamide hoolde niisuguse õhina ja hardumusega, nagu oleksid nemad nende jumalad. See on asi, mis minu arvates veidi paganuse järele lõhnab.»

«Mu härra,» vastas don Quijote, «see ei saa kuidagi

teisiti olla, ja häbi teeks endale see rändrüütel, kes teisiti talitaks, sest rändrüütelkonnal on viisiks ja kombeks, et rändrüütel, kui ta mõnda suurde taplusse astub, oma daami mõttes enda ette seab ja oma silmad õrnuse ning armastusega tema poole tõstab, nagu paludes nendega tema kaitset ja toetust selles kardetavas võitluses, millesse ta astub. Ja isegi kui keegi seda ei kuule, on ta ometi kohustatud pomisema mõned sõnad, millega end täiest südamest tema hoolde annab; ja selle kohta on meil arvutuid eeskujusid rüütlilugudes. See ei tähenda aga, et rändrüütlid end sugugi jumala hoolde ei pea usaldama, sest selleks leidub neil aega ja võimalust veel võitluse kestes.»

«Ometi jääb mulle teatud kahtlus,» vastas reisija. «Ma olen nimelt tihti lugenud, kuidas kaks rändrüütlit vaidlusse satuvad, kuidas mõlemas vähehaaval viha süttib, kuidas nad äkki hobused ümber pööravad, tükk maad teineteisest eemale väljale sõidavad ja siis ilma pikema jututa täie hooga teineteisele vastu kihutavad, sõidu ajal end kiiresti oma daamide hoolde andes. Ja kokkupõrke tagajärjeks on harilikult, et üks nendest vastase piigist läbipistetuna hobuse seljast maha kukub ja teinegi ei pääseks kukkumisest, kui ta mitte oma hobuse lakast kinni ei hoiaks. Mina ei mõista, kuidas võiks surmasaanud rüütel niisuguse kiire kokkupõrke jooksul aega leida end jumala hoolde usaldada. Oleks parem olnud, kui ta need sõnad, mis ta pealetungi ajal raiskas oma daami poole pöördumiseks, oleks selleks tarvitanud, milleks ta kui ristiinimene kohustatud oli, seda enam, et minu arvates mitte kõigil rändrüütlitel pole daame, kelle hoolde end anda, sest mitte kõik pole armunud.»

«Seda ei või olla,» sõnas don Quijote. «Ma ütlen, et ei või olla ühtki rändrüütlit ilma daamita, sest olla armunud on nendele niisama omane ja loomulik kui taevale tähed. Kindlasti ei ole veel iial nähtud ühtki lugu, milles tuleks ette rändrüütel, kes ei armasta, ja kui niisugune rüütel leiduks, siis ei peetaks teda just selsamal põhjusel seadusepäraseks rüütliks, vaid värdjaks, kes nimetatud rüütelkonna kindlusesse mitte ukse kaudu pole sisse tulnud, vaid üle müüride, nagu varas ning röövel.»

«Sellest hoolimata,» ütles reisija, «arvan ma lugenud olevat, kui ma õieti mäletan, et don Galaoril, vahva Gallia Amadísi vennal, ei olnud iial ühtki kindlat daami, kelle

kaitse alla end anda, ja ometi ei peetud teda sellepärast halvemaks, ja ta oli väga vapper ning kuulus rüütel.»

Seepeale vastas meie don Quijote:

«Mu härra, üks pääsuke ei too veel kevadet, pealegi tean ma, et see rüütel oli salaja vägagi armunud, aga tunda nõrkust kõigi naiste vastu, kes talle kenad näisid, oli loomulik kalduvus, millele ta vastu ei saanud. Sellest hoolimata on väga kindalt tõestatud, et temal oli üksainuke daam, kelle ta oma tahte käskijannaks oli valinud ja kelle kaitse alla ta end tihti ja väga salaja usaldas, sest ta luges endale auks olla salapärane rüütel.»

«Noh, kui see on nii oluline, et iga rändrüütel peab kellessegi armunud olema,» ütles reisija, «siis võib arvata, et ka teiega, armuline härra, lugu nii on, kuna te sellesse ordusse kuulute. Ja kui teie heldus ei loe endale auks olla niisama salapärane nagu don Galaor, siis palun teid tõsiselt kogu selle seltskonna ja iseenda nimel, ütelge meile oma daami nimi, kodukoht, seisus ja kirjeldage tema ilu, sest ta loeb end kindlasti õnnelikuks, kui terve maailm teada saab, et teda armastab ja teenib niisugune rüütel, nagu teie heldus näite olevat.»

Nüüd ohkas don Quijote sügavasti ja ütles:

«Ma ei tea just kinnitada, kas mu magusale vaenlannale meeldib või mitte, et terve maailm teada saab, et mina teda teenin. Ma võin ainult öelda, vastates teie nii viisakatele küsimustele, et tema nimi on Dulcinea ja tema kodukoht La Manchas asuv küla Toboso; seisuselt peab ta olema vähemalt printsess, kuna ta on minu kuninganna ning käskijanna; tema ilu on üliinimlik, sest temas on saanud tõeks kõik need võimatud ja unistuslikud ilu omadused, millega luuletajad oma daame ehivad: ta juuksed on kuld, ta otsaesine Elüüsiumi väljad, ta kulmud taeva vikerkaared, silmad päikesed, põsed roosid, huuled korallid; helmed ta hambad, alabaster ta kael, marmor ta rind, elevandiluu ta käed; ta ihu valge nagu lumi, ja need kehaosad, mida häbelikkus inimeste pilkude eest varjab, on minu arvamise ja arusaamise järgi niisugused, et ainult vaikiv vaatlus võib nende väärtust küll mõista, aga mitte neid võrrelda.»

«Me tahaksime teada ka tema päritolu, perekonda ja suguvõsa,» ütles Vivaldo.

Seepeale vastas don Quijote:

«Tema esivanemateks ei ole Rooma vanad Curtiused,

Gaiused ega Scipiod, ei ka uuemad Colonnad ega Orsinid, samuti mitte Kataloonia Moncadad ega Requesénid, ei Valencia Rebellad ega Villanovad, ei Aragóni Palafoxid, Nuzad, Rocabertid, Corellad, Lunad, Alagónid, Urread, Fozid ega Gurread, ei Kastiilia Cerdad, Manriqued, Mendozad ega Guzmánid, ei Portugali Alencastrod, Pallad ega Menesed, vaid ta on pärit La Mancha Toboso tõust, mis oma noorusest hoolimata on niisugune, et temast võivad saada suursuguse alguse tulevaste aastasadade kõige üllamad suguvõsad. Ja ärgu keegi mulle selles asjas vastu vaielgu, kui ei ole täidetud tingimused, mis Zerbino* Rolandi sõjariistadest tehtud võidumärgi alla kirjutas:

Ei keegi puutuda neid tohi,
kes Orlandoga võistelda ei saa.»

«Mina ise olen küll Laredo Cachopínide* soost,» vastas reisija, «aga ma ei julge neid La Mancha Tobosode kõrvale seada, kuigi ma, tõtt-öelda, tänini veel iial säärast sugunime kuulnud ei ole.»

«Kuidas see küll võis juhtuda?» sõnas don Quijote vastu.

Kõik teised kuulasid tähelepanelikult nende jutuajamist ja isegi kitse- ja lambakarjused mõistsid meie don Quijote suurt arupuudust. Ainult Sancho Panza pidas kõike tõeks, mis ta isand ütles, sest ta teadis, kes ta oli, ja tundis teda juba sündimisest saadik. Veidi kahtlane ainult tundus talle uskuda seda, mis ta isand ilusast Toboso Dulcineast oli kõnelnud, sest ta ei olnud iial niisugust nime ega niisugusest printsessist midagi kuulnud, kuigi ta elas nii Toboso lähedal. Nõnda juttu vestes liikusid nad edasi, kui äkki nägid kaljulõhest kahe kõrge mäe vahelt umbes kahtkümmend karjast alla tulevat, kõigil mustast lambanahast vammused seljas ja peas pärjad, mis olid mõnel tehtud jugapuulehtedest ja mõnel küpressidest, nagu hiljem selgus. Kuus neist kandsid raami, mis oli kaetud mitmesuguste lillede ja okstega. Kui üks karjastest tulijaid nägi, ütles ta:

«Need, kes sealt tulevad, kannavad Grisóstomo surnukeha ja seal mäejalal on koht, kuhu ta end käskis matta.»

Seepärast kiirendasid nad sammu ja jõudsid pärale siis, kui tulijad surnuraami olid juba maha pannud ja neli

nendest raiusid teravate kirkadega hauda kõva kalju jalal.

Kõik teretasid üksteist viisakalt; siis läksid don Quijote ja need, kes ühes temaga olid tulnud, surnuraami vaatama ja nägid seal lillede all umbes kolmekümneaastase noormehe surnukeha karjaseriietes. Surmast hoolimata võis näha, et tal elusana oli olnud ilus nägu ja kaunis kehakuju. Tema ümber raamil oli mitu raamatut ja palju osalt kokkurullitud, osalt lahtisi pabereid. Niihästi vaatajad kui need, kes hauda kaevasid, ja ka kõik teised juuresviibijad olid imevaiksed, kuni üks nendest, kes oli surnut kandnud, ütles teisele:

«Vaata hästi järele, Ambrosio, kas see on seesama koht, mis Grisóstomo ütles, sest sa tahad ju, et kõik täpipealt nii täidetaks, nagu tema oma testamendis käskis.»

«Seesama ta on,» vastas Ambrosio, «sest nii mitu korda jutustas mu õnnetu sõber siin mulle oma kannatuste lugu. Ta ütles mulle, et siin oli ta esimest korda seda inimsoo verivaenlannat näinud, siin avaldas ta talle esimest korda oma ausameelset armastust ja siin oli ka viimne kord, mil Marcela ta lootused lõplikult purustas ja ta endast ära tõukas, nii et ta oma viletsa elu kurbmängule lõpu tegi. Ja nii paljude õnnetuste mälestuseks tahtis ta, et ta keha siia paika igavese unustuse hõlma maetaks.»

Pöörates siis don Quijote ning reisijate poole, jätkas ta:

«Ausad härrad, selles kehas, mida te nüüd kaastundlikkude pilkudega vaatate, asus hing, millele taevas oli kinkinud ütlemata palju oma heldeist andidest. See keha on Grisóstomo oma, kes oli ainulaadselt vaimukas, võrratult viisakas, väljapaistvalt lahke, tööniks sõpruses, piiritult helde, tõsine, kuid mitte kõrk, rõõmus ilma labasuseta — lühidalt, esimene kõige selle poolest, mis on hea, ja ka õnnetuses polnud talle võrdset. Ta armastas, ja teda vihati: ta jumaldas, ja ta põlati ära; ta palus metslooma, ta õhkas marmori poole, ta jooksis tuule järele, tõstis häält kõrbes, teenis tänamatust — ja tasuks selle eest jäeti ta surma saagiks keset eluteed, millele tegi lõpu karjaneiu, keda tema tahtis igavesti jäädvustada inimeste mälestuses. Kõike seda võiksid teile tõendada need paberid, mida te siin näete, kui tema poleks mul käskinud need tuleroaks anda, seejärel kui ta keha on mulda pandud:»

«Kui te seda teeksite,» ütles Vivaldo, «siis talitaksite nendega valjemini ja halastamatumalt kui nende oma peremees, sest ei ole õige ega kohane täita inimeste tahet, kes oma käskudes mõistliku mõtlemise piiridest üle astuvad. Ka Caesar Augustus ei oleks hästi teinud, kui ta oleks lubanud seda täide viia, mis Jumalik Mantualane* oma testamendis käskis. Nii et, härra Ambrosio, kui te oma sõbra keha maapõue matate, ärge ühes sellega matke unustusehõlma tema kirjutusi, sest ei ole hea, kui teie mõtlematult täidate seda, mis tema meelekibeduses käskis. Parem kinkigem neile paberitele elu, sest sellega panete jäädavalt elama ka Marcela julmuse, nii et see oleks tulevastele põlvedele eeskujuks ja hoiataks neid samasugusesse kuristikku langemast. Mina ja need teised, kes ühes minuga siia on tulnud, tunneme juba teie armunud ja meeleheitele viidud sõbra lugu, teame teie sõprust ja tema surma põhjust ning seda, mis tema oma elu lõpul käskis. Sellest kurvast loost võib mõista, kui suur oli Marcela südametus, Grisóstomo armastus, teie ustav sõprus, ja ka seda, missugune lõpp saab osaks nendele, kes ülepeakaela kihutavad mööda rada, mida meeletu armastus neile juhatab. Eile õhtul kuulsime Grisóstomo surmast ja sellest, et ta peab siia kohta maetama; nii põikasime siis uudishimu ning kaastunde pärast oma otseselt teelt kõrvale ja otsustasime tulla oma silmaga vaatama seda, mis kuulmise juures oli meid nii sügavasti liigutanud. Tasuks selle osavõtlikkuse eest ja meis ärganud soovi eest abi anda, kui see võimalik oleks, palume sind, oo tark Ambrosio — vähemalt palun mina sind omalt poolt tungivalt —, et sa need paberid põletamata jätaksid ja lubaksid mul mõned nendest kaasa võtta.»

Karjase vastust ootamata sirutas ta käe ja võttis mõned paberid, mis talle kõige lähemal olid. Seda nähes ütles Ambrosio:

«Viisakuse pärast, aus härra, olen nõus sellega, et teie jätate endale need paberid, mis te juba võtsite, aga kui te arvate, et ma teised põletamata jätan, siis te eksite.»

Vivaldo, kes tahtis väga näha, mis paberid sisaldavad, avas kohe ühe neist ja nägi, et see kandis pealkirja «Ahastuse laul». Ambrosio kuulis seda ja ütles:

«See on viimne, mille see õnnetu kirjutas, ja et teie, härra, näeksite, kui kaugele ajas teda ta raske saatus,

lugege seda nii, et kõik kuuleksid. Te jõuate seda parajasti teha, sest hauakaevamisega läheb veel aega.»

«Ma teen seda heameelega,» ütles Vivaldo, ja et kõigil juuresviibijail oli seesama soov, kogunesid nad tema ümber ja ta luges selge häälega järgmised salmid.

XIV PEATÜKK

Mis sisaldab surnud karjase ahastuslaulu ja muid ootamatuid sündmusi

GRISÓSTOMO LAUL.

Kuna sa, kalk, veel ise annad hoogu,
et ühest keelest teise, riigist riiki
su südametu hinge kuulsus kajaks,
siis põrgu ise aidaku ja toogu
mu kurba rinda toone seda liiki,
et oma hääl mul sumbuks tükiks ajaks.
Ja kui siis nõnda muutun jutustajaks
su tegudele kui mu valudele,
hääl värisegu suurest valupingest
ja kostku sekka oigeid haigest hingest,
nii et neist valmiks piinu südamele.
Seepärast, kui sa kuulad, hästi taju,
ei mahedat mu häält, vaid hingeraju
ja kisa, mida keegi vaevalt taluks
ja mis mu rinna sügavusest tõuseb
nii trööstiks minule kui sulle valuks.

Lõukoera möirged, hundi ulgumine,
jälk sisin mao, kes soomusega kaetud,
ürgmetsas mõne koletise jorin,
kraaks kaarnapaarilt pahaendeline,
ja merel tuulte kohevile aetud
ning tormi piitsutatud lainte torin,
ja võidet' härja leppimatu korin,

leskurteltuvi kudrutus ja huikeid
öökullilt; kõige jubeduse lisaks
hull põrguliste nutt, mis muutund kisaks, —
sest kõigest hinge, mis täis valuhuikeid,
üksainus hääl jääb, ühendatult kajab,
kõik mõtted ja kõik meeled segi ajab.
Sest kõik see piin, mis minu hinge vaevab,
on senitundmatu, ja väljenduseks
ta vastseid radu enesele kaevab.

Nii ränga kannatuse kurbi kaju
ei kuule iial Tajo laineliivad,
ei kuulsa Baetise* oliivisalu,
sest teisal kostab minu hingeraju:
mu hääle kaljud, mäelõhed viivad
ja surnud keelel räägib elav valu.
Ta kostab orus, kus ei keegi talu
ta süngust, kostab tühjal liivaluitel,
kus ükski inimene pole käinud
ja mis ei ole iial päikest näinud,
seal, kus metsloomi mürgiseid on uitel,
neid, keda toitvad Lüübia lagendikud.
Las kuulevad mind ainult tühjendikud,
kui laulan sinu võrdlematut karmust;
ja kui nad ulatuvad laia ilma,
siis kurva elu tasuks saatusarmust.

Eks põlgus tapa? Ja kas kannatlikkus
ei hävi kahtlustusest, kuigi väärast?
Mis kiivusest veel valusamalt lõikaks?
Eks kurna eemalolu liigne pikkus?
Kes teab, kas ongi õnnelootust säärast,
mis unustusehirmu vastu mõikaks?
On, nagu surm sest kõigest vastu hõikaks.
Ent mina — ennenägematu ime! —
ma elan! Eemal, põlatud ja kiivas
ning kindel kahtlemises hukkaviivas
ja unustuses, kui on ümberringi pime
ning rohkeis piinus ühtki silmapilku,
mil aimaksin ühtainust lootusvilku.
Ei igatsegi seda keset meeleheitu,
vaid pigem vannun: piinlemiste jätkuks
mu eest ta jäägu igavesti peitu.

Kas võimalik on loota ja ühtaegu
ka karta? Või on seda parem teha,
kui ohud kartust hästi põhjendavad?
Kui armukadedus mind vaevab praegu,
kas sulgema pean silmad? Ei, sest näha
ka silmadeta võivad hingehaavad!
Kes ise põlgust ilmselt tunda saavad,
kes näevad oma ränga kahtlustuse
tõeks muutuvat ning tõe puhta pale
nii ähmuvat, et välja paistab vale,
eks kaota need viimaks usaldust.
Ah, armukadeduse julma kihku!
Pistoda ulata mu raevund pihku!
Ja sina, põlgus, poomisnöör mull' kingi!
Mind õnnetut! Kuis mälestused sinust
ei jäta ründamast mu valuringi!

Mind ootab surm. Ei õnne, nii ma tean,
mul pole loota elus ega surmas.
End mõttes tunnen seda kindlamana.
Kes armastab, ma seda õigeks pean.
Ma tean, et armuköidikute hurmas
hing tunneb ennast kõige vabamana,
et sel, kes kannab vaenu igivana
mu vastu, on nii kaunis hing ja keha;
ma ise see, kes lembe ajand nurja,
ja kuna Amor tekitab meis kurja,
ta omas riigis püüab rahu teha.
Ses veendumuses lähen, silmuspaela
veel kandes alistunult ümber kaela;
ükskõik siis, kuhu põlgus ka ei aja,
ma tuulte hoolde jätan hinge, keha,
ei tulevasi loorbereid ma vaja.

Ja sina, kelle kibe ülekohus
mull' põhjust andnud elu põlastada,
et talle selja pöörata võin tüütult, —
kui näed mu südant haavades ja ohus
ja märkad, kuidas ennast alistada
ma võind su kalkusele rõõmsalt — süütult;
ma võind su kalkusele rõõmsalt-süütult;
kui tunned, et siit ilmast ärahüütult
ma võin sul silme taevaselget sära

ehk ähmastada, hoidu sellest juba,
ma tasu saada endale ei luba,
kaastundmuse ma tõukan lahkelt ära.
Sa parem naera kurva teate puhul,
las rõõmupidu olla sul sel juhul!
Ent on ehk kohtlane, et seda nõuan,
sest tean, sa seda endal' aukski loed,
kui kiiremini lõpujaama jõuan.

Aeg saabunud. Nüüd alustagu kulgu
nii janus Tantalos kui Sisyphoski,
kel mäkke veeretada oma kalju.
Ka Tityos, kes kotka seltsis, tulgu,
Ixion ärgu viivitagu kuski,
ka mitte õeksed*, kel vaeva palju.
Kõik need, kes halisema pandud valju,
mu südamesse oma valu kandku
ja tasa (kui ehk väärib ahastaja)
siis kostku leinalaulu kurblik kaja,
muld surnurõivad mulle selga andku.
Ja kolmenäone põrguvalvur tulgu
ja alustagu oma vastu-ulgu,
koos saatjaiks tuhat tonti ja kimääri.
Näib nõnda, et üks surnud armastaja
ei mingit viisakamat matust vääri.

Oo, ahastuse laul, sa jäta halin,
ma endale nüüd teise seltsi valin.
Ja et mu piinapõhjustaja lauas
ei sigiks minu õnnetusest rõõmu,
siis hoidu halisemast ka veel hauas.

Kuulajatele meeldis Grisóstomo laul, kuid laulu ettelugeja ütles, et tema arvates laul ei vastavat sellele, mis ta oli kuulnud Marcela kombekusest ja voorusest, kuna seal kaebas Grisóstomo armukadeduse, kahtlustuste ja eemaloleku üle, mis kõik Marcela heale nimele ja kuulsusele varju heitis. Selles vastas Ambrosio, kes tundis oma sõbra kõige salajasemaidki mõtteid:

«Et teile selle kahtluse kohta rahuldavat seletust anda, aus härra, ütlen teile, et siis, kui too õnnetu selle laulu kirjutas, oli ta Marcelast eemal ja oli nimelt vabatahtlikult temast eemale jäänud, et näha, kas eemalolek ka

temale oma harilikku mõju avaldab; ja kuna eemalviibivat armastajat kõik piinab ja igasugu kahtlused on tal kannul, siis piinasid ka Grisóstomot ettekujutatud armukadedus ja arvatavad kahtlustused, nagu oleksid nad tõelised. Seepärast on täiesti õiged need kuulujutud, mis Marcela voorust ülistavad, sest peale selle, et ta on halastamatu ja veidi kõrk ning väga eemaletõrjuv, ei või ega saa talle isegi kadedus mingit viga ette heita.»

«See on tõsi,» vastas Vivaldo.

Ta tahtis hakata lugema veel üht neist paberitest, mis ta tule käest oli päästnud, aga teda takistas selles imeline nägemus (sest niisugusena see paistis), mis ootamatult nende silmade ette kerkis: selle kalju tipule, mille juures hauda kaevati, ilmus karjaneiu Marcela — nii ilusana, et ta tõeline ilu jättis kõik varju, mis kuulujutt oli sellest rääkinud. Need, kes ei olnud teda enne näinud, vaatasid teda imetlusega ning vaikides, ja need, kes olid juba harjunud teda nägema, ei olnud mitte vähem imestunud kui need, kes ei olnud teda iial näinud. Aga vaevalt oli Ambrosio teda silmanud, kui ta nähtava pahameelega ütles talle:

«Kas tuled ehk selleks, oo nende mägede metsik basilisk, et vaadata, kas sinu juuresolekul voolavad verd selle õnnetu haavad, kellelt sinu südametus elu riisus? Või selleks, et hoobelda oma südametute tegudega? Või tahad vaadata sealt ülalt nagu uus halastamatu Nero oma leegitseva Rooma põlemist või ülbelt tallata jalgadega seda õnnetut surnukeha nagu tänamatu tütar oma isa Tarquiniuse* keha? Ütle meile ruttu, milleks sa tulid või mida sa õieti soovid, sest kuna ma tean, et Grisóstomo meel ja mõtted olid kogu ta eluajal valmis sind teenima, hoolitsen ma selle eest, et isegi pärast tema surma täidavad su soove kõik need, kes end tema sõpradeks nimetasid.»

«Ei, Ambrosio, ma ei tule ühegi sinu öeldud põhjuse pärast,» vastas Marcela, «vaid selleks, et end kaitsta ja näidata, kui väga eksivad kõik need, kes süüdistavad mind oma piinades ja Grisóstomo surmas. Seepärast palun teid kõiki, kes te siin olete, mind tähelepanelikult kuulata, sest mul ei ole tarvis raisata palju aega ega sõnu, et arusaajaid tõde uskuma panna. Taevas on, nagu te ütlete, loonud mu ilusaks, ja sel määral, et mu ilu vastupanematult sunnib teid mind armastama. Armastuse eest aga, mida teie näitate minu vastu, ütlete ja isegi

nõuate teie, et ka mina peaksin teid armastama. Ma saan aru loomuliku mõistuse abil, mille jumal mulle on andnud, et kõik ilus on armastusväärne. Aga ma ei suuda mõista, et see, keda ta ilu pärast armastatakse, on kohustatud armastama seda, kes teda armastab. Võib ju juhtuda, et ilusa armastaja ise on inetu, ja kuna kõik inetu äratab vastumeelsust, siis ei kõlbaks sugugi öelda: «Ma armastan sind sellepärast, et sa oled ilus, sina pead mind vastu armastama, kuigi ma olen inetu.» Aga isegi kui on niisugune juhus, et ilu on mõlemal pool ühesugune, ei tähenda see veel, et oleksid ühesugused ka soovid, sest mitte igasugune ilu ei ärata armastust, vaid mõni rõõmustab silma, aga ei võida südant. Kui igasugune ilu armastust ärataks ja südameid oma võimusesse võtaks, siis eksleksid meie tundmused segastena ringi ega teaks, kus peatuda, sest kuna ilusaid olevusi on lõpmata palju, siis peaksid lõpmatud olema ka meie ihad. Ometi olen ma kuulnud räägitavat, et tõeline armastus on jagamatu ja peab olema vabatahtlik ning sundimatu. Kui lugu nii on, ja ma usun, et see on nii, kuidas võite siis nõuda, et ma oma tahtmist vägisi sunniksin ainult sellepärast, et teie ütlete mind armastavat? Või öelge mulle: kui taevas ei oleks mind loonud mitte ilusaks, vaid inetuks, kas oleks mul siis õigus kaevata teie üle, sellepärast et te mind ei armasta? Liiatigi peate arvesse võtma, et ma ei ole ise oma ilu valinud, vaid taevas on selle niisugusena, nagu see on, andnud mulle oma heldusest, ilma et mina seda palunud või valinud oleksin. Niisama vähe, nagu on õigust süüdistada rästikut selles, et ta on mürgine, sest tapva mürgi on loodus talle andnud, niisama vähe olen mina laitust ära teeninud selle pärast, et ma olen ilus. Sest voorusliku naise ilu on nagu kauge tuli või vahe mõõk: esimene ei põleta ega teine ei haava kedagi, kes neile mitte liiga ligidale ei lähe. Kasinus ja voorused on hinge ehted, ilma milleta keha ei peaks ilus paistma, isegi kui ta seda on. Kui niisiis kombekus on üks voorusi, mis keha ja hinge kõige enam ehivad ja kaunistavad, miks peaks siis naine, keda tema ilu pärast armastatakse, kaotama selle vooruse, et täita mehe soovi, kes ainuüksi oma lõbu pärast püüab seda kõigest jõust ja kõiksuguste kavaluste abil temalt röövida? Ma sündisin vabana, ja et võida vabalt elada, valisin ma väljade ja metsade üksilduse: nende mägede puud on minu seltskond, nende ojade selge

vesi minu peegel, puudele ja vetele usaldan ma oma mõtted ja oma ilu. Ma olen kauge tuli ja kõrvalepandud mõõk. Nendele, kelles ma oma välimusega olen armastuse äratanud, olen sõnadega nende eksituse selgeks teinud; ja kui ihad elavad lootustest, mina aga pole Grisóstomole ega kellelegi teisele kõige vähematki lootust andnud, siis võiks küll öelda, et neid on ennem tapnud nende kangekaelsus kui minu südametus. Ja kui mulle ette heidetakse, et ta mõtted olid ausad ja et mina olin sellepärast kohustatud nendega nõusse jääma, siis vastan, et kui ta sellessamas kohas, kus praegu tema hauda kaevatakse, mulle oma ausa kavatsuse ilmutas, ma ütlesin temale, et minu kavatsus on alalises üksinduses elada ja et üksnes maa peab mu vooruslikkuse vilja ja mu ilu jäänused endale saama. Ja kui tema sellest seletusest hoolimata tahtis kangekaelselt asjatust lootusest kinni pidada ja vastu tuult purjetada, mis ime siis, et ta oma meeletuse meres hukka sai? Kui ma oleksin teda lubadustega ergutanud, siis oleksin olnud võlts; ja kui ma tema soovi oleksin täitnud, siis oleksin talitanud oma parema äratundmise ja otsuse vastu. Ta püsis kangekaelselt oma lootuse juures, hoolimata minu seletusest; ta andus meeleheitele, ilma et mina oleksin teda vihanud. Otsustage nüüd, kas on õige, et tema kannatus minule süüks pannakse. Kaevaku petetu, heitku meelt see, kellele antud lubadused on täitmata jäetud, lootku see, keda ma enda juurde kutsun, kiidelgu see, keda ma kuulda võtan, aga ärgu nimetagu mind südametuks ega mõrtsukaks see, kellele ma ei ole midagi lubanud, keda ma ei ole petnud, kutsunud ega kuulda võtnud. Taevas ei ole seni mulle saatnud minu jaoks määratud armastust ja on asjatu mõelda, et ma peaksin armastama kellegi valikul. See üldine seletus tulgu kasuks kõigile minu kosilastele ja nüüdsest peale olgu teada, et kui keegi minu pärast sureb, siis ei sure ta armukadedusest ega sellepärast, et ta on ära põlatud, sest see, kes kedagi ei armasta, ei saa kelleski armukadedust äratada, ja avameelseid seletusi ei saa põlguseks pidada. See, kes mind metsaliseks ja basiliskiks nimetab, hoidku minust eemale kui kahjulikust ning halvast olevusest; see, kes mind tänamatuks nimetab, ärgu teenigu mind; see, kes võltsiks, ärgu tundku mind; kes südametuks, ärgu järgnegu mulle, sest see metsaline, see basilisk, see tänamatu, see südametu ja võlts ei otsi, teeni,

tunne ega jälgi neid kuidagiviisi. Kui Grisóstomo surmasid ta kannatamatus ja kirglik iha, miks süüdistatakse siis minu ausat talitusviisi ja tagasihoidlikkust? Kui ma oma puhtust metsapuude seltsis alal hoian, kuidas võib siis see, kes soovib, et ma inimeste seltsis viibiksin, tahta röövida teda minult? Nagu te teate, on mul endal küllalt rikkust ja ma ei himusta teiste vara; ma olen vaba ega taha end kellegi meelevalla alla anda; ma ei armasta ega vihka kedagi; ma ei peta üht ega meelita teist, ei narri seda ega lõbutse tollega. Mõistlik jutuajamine nende külade karjatüdrukutega ja kitsede karjatamine pakuvad mulle küllalt ajaviidet. Minu soovide piiriks on need mäed, ja kui nad kaugemale ulatuvad, siis ainult selleks, et taeva ilu vaadeldes ülendada oma hinge tema päriskodu poole.»

Nende sõnadega ja ilma mingit vastust ootamata pööras Marcela neile selja ja kadus lähedal asuva metsa kõige sügavamasse tihnikusse, jättes kõik juuresolijad imetlema nii tema tarkust kui ta ilu. Ja näis, et mõned (keda olid haavanud ta kaunite silmade võimsad säranooled) tahtsid talle järgneda, hoolimata selgest ja avameelsest hoiatusest, mida nad olid kuulnud. Kui don Quijote seda nägi, arvas ta, et siin on hea juhus tarvitada oma rüütellikkust hädaliste neitsite avitamiseks. Ta pani käe mõõgapidemele ja ütles valju ning selge häälega:

«Keegi, olgu ta mis seisusest või missugusel auastmel tahes, ärgu julgegu järgneda ilusale Marcelale, kui ta minu hirmsa viha alla ei taha langeda. Ta näitas selgete põhjenduste abil, et ta Grisóstomo surmas ainult vähe süüdi on või õigemini mitte sugugi süüdi ei ole, ja kui võimatu tal on täita ühegi oma armastaja soovi. Sellepärast on õige, et talle mitte järele ei minda ega teda taga ei aeta, vaid selle asemel peavad kõik head inimesed teda austama ja temast lugu pidama, sest on näha, et tema üksi kogu maailmas elab nii auväärse põhimõtte järgi.»

Ja tuli see nüüd don Quijote ähvardustest või sellest, et Ambrosio palus neid lõpule viia see, mis nad oma heale sõbrale võlgu olid, igatahes ükski karjane ei liikunud paigast, enne kui haud oli valmis kaevatud, Grisóstomo paberid põletatud ja ta keha juuresolijate rohkete pisarate saatel hauda lastud. Nad katsid kalmu raske kaljurünkaga, kuni saab valmis hauakivi, mille Ambrosio oli

mõelnud teha lasta ja millele, nagu ta ütles, pidi tulema järgmine hauakiri:

Üks armastuse ohvritall
siin puhkab musta mulla varjus.
Ta elus oli loomakarjus,
ei armus olnud õnne tal.

Ta peale langes nagu hall
kord külma iluduse karmus.
Ta hukkus saatuslikus armus
Amori vägivalla all.

Siis puistasid nad hauale rohkesti lilli ja oksi, avaldasid kõik kaastunnet kadunu sõbrale Ambrosiole ja lahkusid temast. Sedasama tegid Vivaldo ja tema seltsimees, ja ka don Quijote jättis jumalaga oma võõrustajad ja reisijad, kuigi viimased teda palusid ühes nendega Sevillasse tulla, sest see olevat väga sobiv koht seikluste otsimiseks: igal tänaval ja iga nurga taga võivat seal leida neid rohkem kui kuskil mujal. Don Quijote tänas neid selle nõu eest ja ka püüde eest talle lahkust üles näidata, aga ütles, et ta esialgu ei taha ega saagi Sevillasse minna, enne kui ta kogu seda mäestikku siin kurjadest röövlitest puhtaks pole teinud, keda siin, nagu räägiti, kõik kohad täis olevat. Tema heast kavatsusest kuuldes ei tahtnud reisijad teda enam tülitada, vaid jätsid veel kord jumalaga ja jätkasid oma teekonda, mille kestel neil oli küllalt jutustamist nii Marcela ja Grisóstomo loost kui ka don Quijote hullustest. Don Quijote aga otsustas karjaneiut Marcelat otsima minna ja pakkuda tema teenistusse kogu oma jõud ja jaks. Aga läks teisiti kui tema mõtles, nagu jutustatakse allpool selles tõepärases loos.

Siin aga lõpeb teine jagu.

XV PEATÜKK

*Kus jutustatakse õnnetust seiklusest, millesse don Quijote sattus kokkupuutel salga jõhkrate yanguaslastega**

Tark Cide Hamete Benengeli jutustab, et seejärel kui don Quijote oma võõrustajate ja kõigi nendega, kes karjase Grisóstomo matusel viibisid, jumalaga oli jätnud, läks ta ühes oma kannupoisiga sellessesamasse metsa, kuhu ta oli näinud kaduvat karjaneiut Marcelat. Kui nad seal kaks tundi olid ringi käinud teda igal pool asjatult otsides, peatusid nad ühel aasal, millel kasvas paksu haljast rohtu ja mille lähedal voolas nii meeldiv ja selge oja, et see kutsus ja otse sundis neid sinna lõunapuhkusele asuma, sest keskpäevane kuumus hakkas end juba kibedasti tunda andma. Don Quijote ja Sancho Panza tulid oma ratsudelt maha, jätsid eesli ja Rocinante nende meele järgi lopsakat rohtu sööma, mis seal kasvas, ja võtsid reisipauna käsile. Ilma mingi kombetäitmiseta sõid siis isand ja teener sõbralikus rahus ja heade seltsimeestena seda, mis kotis leidus.

Sancho polnud pidanud vajalikuks Rocinantet kammitsasse panna, sest ta uskus kindlasti teda nii vaikseloomulise ja nii karske olevat, et kõik Córdoba karjamaade märad poleks suutnud teda halvale teele ahvatleda. Aga saatus ja kurat (kes mitte alati ei maga) korraldasid nii, et sellessamas orus sõi kari galicia märasid, kes kuulusid Yanguasi voorimeestele, kellel on viisiks pidada oma loomadega lõunapuhkust kohtades, kus leidub rohtu ja vett, ja see paik, kus sattus viibima don Quijote, oli yanguaslastele väga sobiv. Juhtus siis, et Rocinantel tuli himu märaprouadega veidi vallatust teha. Niipea kui ta neid haistis, muutis ta oma loomulikku olekut ja viisi, ning küsimata luba oma peremehelt, pistis kohe väikeses teravas traavis nende juurde oma vajadusi ilmutama. Märadel aga oli nähtavasti rohkem himu rohtu süüa kui muud teha ja nad võtsid ta kabjaraudade ja hammastega vastu, nii et Rocinantel varsti sadulavöö katkes ja ta ilma sadulata jäi. Kõige hullem aga oli see, et voorimehed, nähes vägivalda, mis nende märadele sündis, jooksid malakatega juurde ja utjasid teda nii, et ta viletsas seisukorras maha jäi.

Don Quijote ja Sancho, nähes Rocinante peksmist, jooksid nüüd lõõtsutades kohale ja don Quijote ütles Sanchole:

«Nagu ma näen, Sancho, ei ole need mitte rüütlid, vaid alatu ja madalat tõugu rahvas. Ütlen seda sellepärast, et sina võid mind täie õigusega aidata neile nagu kord ja kohus kätte maksta selle teotuse eest, mis Rocinantele on meie silmade all osaks saanud.»

«Mis pagana kättemaksu siin olla saab,» vastas Sancho, «kui neid on üle kahekümne ja meid kõigest kaks või vähest ainult poolteist!»

«Mina loen saja eest,» ütles don Quijote vastu, ja rohkem sõnu raiskamata haaras oma mõõga ning tormas yanguaslaste kallale. Sedasama tegi ka Sancho Panza, oma isanda eeskujust ergutatud ja kaasa kistud. Esimesena virutas don Quijote ühele neist hoobi, mis tõmbas lõhki mehe seljas oleva nahkkuue ja suure osa ta õlast.

Kui yanguaslased nägid, et ainult kaks meest tervele nende salgale kallale tungivad, pigistasid nad oma madjakad tugevamini pihku, piirasid mõlemad mehed ümber ja hakkasid neid suure agaruse ja ägedusega vemmeldama. Tõele au andes peab tunnistama, et Sancho oli maas juba teise hoobi järel ja niisama läks ka don Quijotel, ilma et tal oma osavusest ja vahvusest midagi abi oleks olnud. Tema saatus tahtis, et ta kukkus otse Rocinante jalgade ette, kes ei olnud veel maast üles tõusnud, millest võib näha, kui metsikult malakad rohmivad, kui nad on jõhkrate ning vihaste maameeste käes. Kui yanguaslased nägid, mis kurja nad olid teinud, tõstsid nad koormad oma loomade selga nii kiiresti kui said ja jätkasid oma teekonda, jättes mõlemad seiklejad maha halvas seisukorras ja veel halvemas meeleolus.

Esimesena toibus Sancho Panza. Nähes end oma isanda kõrval olevat, ütles ta nõrga ja haleda häälega:

«Härra don Ouijote, ah, härra don Quijote!»

«Mis sa tahad, vend Sancho?» küsis don Quijote vastu niisama jõuetu ja hädise häälega.

«Ma paluksin, kui võimalik oleks,» vastas Sancho Panza, «et härra annaks mulle paar lonksu seda Päraprassi jooki, kui härral seda käepärast juhtub olema. Võib-olla aitab see luumurrete vastu niisama hästi kui haavade vastu.»

«Kui see mul õnnetul siin oleks, mis meil siis viga oleks!» ütles don Quijote. «Aga ma vannun sulle, Sancho

Panza, rändrüütli ausõna selle peale, et enne kui kaks päeva mööda läheb, peab ta mul käes olema, kui mitte saatus teisiti ei määra, või muidu pole enam õige lugu.»

«Aga mis te arvate, härra, mitu päeva läheb, enne kui me end jälle liigutada saame?» küsis Sancho Panza.

«Omalt poolt võin ainult öelda,» vastas läbipekstud rüütel don Quijote, «et mina ei oska nende päevade arvu määrata. Aga mina ise olen kõiges süüdi, sest ma ei oleks pidanud mõõka kätte võtma inimeste vastu, kes ei ole rüütliks pühitsetud, nagu olen mina, ja nõnda usun ma, et lahingute jumal on selle nuhtluse mulle lasknud osaks saada karistuseks selle eest, et ma olen rikkunud rüütliseadusi. Seepärast, sõber Sancho, pead sa hästi tähele panema, mis ma sulle nüüd ütlen, kuna see on väga tähtis meie mõlema heaolule. Kui sa nimelt näed, et niisugune rahvarämps meid kuidagi teotab, siis ära oota, et mina mõõga nende pärast kätte võtaksin, sest ma ei tee seda enam milgi tingimusel, vaid haara sina oma mõõk ja nuhtle neid oma heaksarvamise järgi. Kui aga rüütlid neid aitama ja toetama tulevad, küll mina siis sind kaitsen ja neile kõige oma jõuga kallale tungin; sa oled ju tuhandest näitest ja eeskujust juba näinud, kui kaugele ulatub minu vägeva käsivarre võim.»

Nii uhkeks oli vaene isand läinud vapra viscayalase võitmise üle. Aga Sancho Panzale oli ta peremehe nõuanne nii vähe meeltmööda, et ta ei saanud jätta temale vastamata:

«Armuline härra, mina olen rahuarmastaja, leplik ja tasane mees ja oskan igasugu teotuse vaikides ära kanda, sest mul on naine ja lapsed toita ja katta. Nii tahan siis mina omalt poolt härrale teatada, sest määrata ma ju ei saa, et ma milgi tingimusel ei tõsta mõõka ei talupoja ega rüütli vastu ja et ma nüüdsest peale alati, kuni ma viimsepäevakohtus astun jumala palge ette, annan andeks kõik teotused, mis mulle on osaks saanud ja veel osaks saavad, olgu neid teinud, tehku nüüd või edaspidi mõni ülem või alam inimene, rikas või vaene, aadlimees või lihtinimene, ühesõnaga, olgu ta mis seisusest või ametist tahes.»

Kui ta isand oli seda kuulnud, vastas ta:

«Kui mu hingamine lubaks mul veidi vabamalt rääkida ja kui see valu siin küljekondis natuke järele annaks, siis

seletaksin sulle, Panza, kui väga sa eksid. Kuule, sina patune: kui õnnetuul, mis meile seni vastu on olnud, meie kasuks pöörab ja meie soovide purjed täidab, nii et me kindlasti ja ilma mingi äparduseta jõuame sadamasse mõnel neist saartest, mis ma sulle lubasin, mis saaks siis sinust, kui ma pärast selle saare võitmist teeksin sinu selle valitsejaks? Sa teed ju selle ise võimatuks seeläbi, et sa ei ole rüütel ega tahagi olla ja et sul pole julgust ega himu enda teotamise eest kätte maksta ja oma võimu kaitsta. Sa pead nimelt teadma, et elanikkude meeled vastselt allaheidetud riikides ja provintsides ei ole iial nii rahulikud ega nii oma uue isanda poolt, et ei tarvitseks nende poolt karta mõnd uut ettevõtet, millega nad püüavad asjade korda muuta ja, nagu öeldakse, veel kord õnne katsuda. Seepärast peab uuel valitsejal olema küllalt tarkust, et osata end üleval pidada, ja küllalt vahvust, et kallale tungida või end kaitsta igasugusel juhul.»

«Selles, mis meile praegu juhtus,» vastas Sancho, «oleksin ma endale küll soovinud seda tarkust ja vahvust, millest teie heldus räägib. Aga vannun teile vaesemehe ausõnaga, et mul on hoopis rohkem vaja plaastreid kui kõnesid. Vaadake järele, kas te saate tõusta, ja aitame Rocinantet, kuigi ta ei ole seda ära teeninud, sest tema oli kogu selle peksu peapõhjus. Ma ei oleks Rocinantest iial säärast asja uskunud, sest pidasin teda karskeks ja niisama rahuarmastajaks olevuseks nagu mina. Jah, on päris õige, mis öeldakse, et on vaja palju aega, et inimesi tundma õppida, ja et selles elus ei ole midagi kindlat. Kes oleks arvanud, et säärastele vägevatele hoopidele, nagu teie heldus andis sellele õnnetule rändrüütlile, pidi järgnema nii kiiresti ja otsekohe see kole marutorm, kust meile niisugust kibedat selga sadas.»

«Ometi on sinu selg, Sancho, nagu loodud niisuguste tormisadude jaoks,» vastas don Quijote. «Minu oma aga, mis lapsest saadik on harjunud ainult batisti ja peene lõuendiga, tunneb seda õnnetust muidugi veel valusamini. Ja kui ma mitte ei arvaks, ei, mitte ei arvaks, vaid kindlasti ei teaks, et kõik need raskused kuuluvad paratamatult sõjariistadekunsti juurde, siis sureksin siinsamas selgest vihast.»

Seepeale ütles kannupoiss:

«Härra, kui need õnnetused on see vili, mida rüütliame-

tis lõigatakse, siis ütelge mulle, kas neid juhtub väga tihti või tulevad nad kindlal ajal, sest minu arust me oleme kahe lõikuse järel kolmanda jaoks kõlbmatud, kui jumal oma lõpmatus halastuses meile appi ei tule.»

«Tea, sõber Sancho,» vastas don Quijote, «et rändrüütlite elu on seotud tuhande hädaohu ja äpardusega, aga selle-eest võivad nad kergesti kuningateks ja keisriteks saada, nagu on näidanud paljude ja mitmesuguste rändrüütlite saatus, kelle lood on mulle täielikult teada. Kui valu lubaks, võiksin ma sulle praegu jutustada mõnest, kes ainuüksi oma käsivarre rammu läbi on jõudnud neile kõrgetele kohtadele, millest ma rääkisin, ja nendelgi tuli nii enne kui pärast palju häda ja viletsust läbi teha. Nii sattus vahva Gallia Amadís kord oma surmavaenlase nõid Arcalause kätte, kes sidus vangistatud rüütli posti külge õues, nagu kindlasti teatakse, ja andis talle oma hobuseratsmetega üle kahesaja hoobi. Ja üks teine, nime poolest tundmatu, kuid väga usaldusväärne kirjanik jutustab isegi, et Päikeserüütel langenud kord vangi ühes lossis — salaluuk andnud ta jalgade all järele ja ta kukkunud sügavasse maa-alusesse kongi, kus ta kätest ja jalgadest kinni seotud ja kus talle lumevee ja liivaga niinimetatud klistiiri tehtud, mis tal peaaegu hinge ähvardanud võtta. Ja kui vaesele rüütlile selles suures hädas üks tema hea sõber, tark nõid, appi poleks tulnud, oleks ta käsi väga halvasti käinud. Ma võin siis väga hästi nii hea seltskonna hulka astuda, sest nemad on kannatanud suuremaid teotusi kui need, mis meile praegu osaks said. Ma tahan sulle nimelt teatavaks teha, Sancho, et haavad, mis tekitatakse juhuslikult käes olevate tööriistadega, ei ole teotuseks ja kahevõitluse seaduses on selge sõnaga öeldud: kui kingsepp lööb kedagi liistuga, mis tal käes on, siis hoolimata sellest, et liist on niisama puust nagu keppki, ei kõlba öelda, et see, kes lüüa sai, keretäie peksa oleks saanud. Ütlen seda selleks, et sina ei arvaks, nagu oleksime seeläbi teotatud, et meid selles võitluses pehmeks tehti, sest sõjariistad, mis neil meestel käes olid ja millega nad meid vemmeldasid, olid ainult nende malgad, ja ühelgi neist, niipalju kui ma mäletan, ei olnud mõõka ega pistoda.»

«Mulle ei andnud nad aega nii palju vaadatagi,» ütles Sancho, «sest vaevalt sain käe oma mõõga külge panna, kui need mehed männiteivastega mulle seesuguse õnnis-

tuse selga laadisid, et mul silmanägemine kadus ja jalad nõrgaks jäid, ja ma kukkusin maha siiasamasse, kus ma veel praegugi laman, ja mina küll ei vaeva oma pead mõttega, kas need malakahoobid on teotuseks või mitte, küll aga ütleb mulle löökidest jäänud valu, et need särakad niisama kindlasti mu mälus püsivad kui nende jäljed mu turjal.»

«Sellest hoolimata kinnitan sulle, vend Panza,» ütles don Quijote vastu, «et ei ole mälestust, mida aeg ei kustutaks, ega valu, mida surm ei kaotaks.»

«Aga kas võib siis olla veel suuremat õnnetust,» sõnas Sancho, «kui see, millest peab ootama, et aeg ta kustutaks ja surm lõpetaks? Kui meie õnnetus oleks niisugune, mida saab paari plaastriga parandada, siis poleks asi nii hull. Aga ma näen päris selgesti, et isegi ühe terve hospidali plaastrid ei suudaks meid aidata.»

«Jäta see jutt ja kogu jõudu oma nõrkusest, Sancho,» sõnas don Quijote. «Mina teen sedasama, ja siis vaatame, kuidas läheb Rocinantel, sest mulle näib, et temale vaesekesele ei langenud mitte just kõige väiksem osa sellest õnnetusest.»

«Seal ei ole midagi imestada,» vastas Sancho, «sest temagi kuulub rändrüütelkonda. Ma panen imeks ainult seda, et minu eesel pääses terve nahaga, kuna meil enestel ühtki tervet kohta pole.»

«Õnn jätab õnnetuses alati mõne ukse lahti, mille kaudu võib abi saada,» ütles don Quijote. «Ma mõtlen nimelt, et see loomakene võib nüüd Rocinante aset täita ja minu siit kuhugi lossi viia, kus mu haavu saab parandada. Seda enam, et ma niisugust ratsutamist sugugi häbiasjaks ei pea, sest mäletan olevat lugenud, et too vana hea Silenos, lõbusa naerujumala kasvataja ja õpetaja, Sajaväravalisse linna* sõites väga heatujuliselt ilusa eesli seljas ratsutas.»

«Võib küll tõsi olla, et tema ratsutas, nagu teie heldus ütleb,» vastas Sancho, «aga on ikka suur vahe, kas ratsutada või rippuda põigiti looma seljas nagu prügikott.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Võitluses saadud haavad ennemini toovad au kui vähendavad seda, nii et ära räägi mulle enam vastu, sõber Panza, vaid nagu ma sulle juba ütlesin, aja end kuidagiviisi üles, pane mind oma eesli selga nii, nagu sa ise

heaks arvad, ja lahkume siit, enne kui öö kätte jõuab ja meid siin üksildases paigas tabab.»

«Aga ma olen teie heldust kuulnud ütlevat,» vastas Panza, «et rändrüütlitel on just kombeks magada suurema osa aastast üksildastes ja tühjades paikades ja et nad peavad seda suureks õnneks.»

«Seda siis,» ütles don Quijote, «kui neil muud üle ei jää või kui nad on armunud. Ja on tõepoolest olnud üks rüütel, kes saatis kaks aastat mööda kalju peal päikesepaistes ja vilus ja kurja ilma käes, ilma et tema daam sellest oleks teadnud. Niisugune rüütel oli ka Amadís, kes Tumekauni* nime all asus Vaesel kaljul kaheksa aastat või kaheksa kuud, selle kohta ei ole mul täit selgust. Igatahes tegi ta seal meeleparandustegusid ma ei tea missuguse pahanduse pärast, mille tema daam Oriana talle valmistas. Aga jätame selle, Sancho, ja tee lõpp, enne kui eeslile juhtub samasugune õnnetus kui Rocinantele.»

«Siis oleks küll kurat lahti,» ütles Sancho.

Kolmekümne aietuse, kuuekümne ohke ja saja kahekümne needuse ning vandesõna saatel selle kohta, kes ta siia oli toonud, tõusis Sancho jalgadele, ei suutnud end aga päris sirgu ajada, vaid jäi poolel teel küüru nagu türgi vibu. Siiski seadis ta vaevaviisi korda oma eesli, kes oli samuti veidi ülemeelikuks läinud suures vabaduses, mis talle sel päeval osaks sai. Seejärel aitas ta jalule Rocinante, kes kindlasti poleks kurtmises Sanchost ega oma isandast maha jäänud, kui tal oleks olnud keel kaebamiseks. Viimaks upitas Sancho don Quijote eesli selga, sidus Rocinante eesli taha, ja võttes eeslil päitsetest, hakkas minema umbkaudu sinnapoole, kus tema arvates võis olla maantee. Ta ei olnud penikoormatki käinud, kui saatus, mis tema asju aina paremini korraldas, juhatas ta teele, mille ääres ta silmas kõrtsi, mis vastu tema tahtmist ja don Quijote soovil pidi olema loss. Sancho kinnitas kangekaelselt, et see olevat kõrts, tema isand jälle, et — loss, ja nende tüli kestis nii kaua, et nad enne pärale jõudsid, kui see lõppes. Ilma pikemalt uurimata astus Sancho kogu oma koorma ja kraamiga sisse.

XVI PEATÜKK

Sellest, mis juhtus teravmeelse hidalgoga kõrtsis, mida tema lossiks pidas

Nähes don Quijotet põiki eesli seljas, küsis kõrtsimees Sancholt, mis mehel viga on. Sancho vastas, et ei ole suuremat midagi, ta olevat ainult kaljult alla kukkunud ja ta küljeluud olevat muljuda saanud. Kõrtsimehel oli naine, kel oli teistsugune iseloom, kui on harilikult säärase ameti pidajatel — ta oli nimelt loomu poolest kaastundlik ja võttis ligimese hädadest südamest osa. Nii ruttas ta ka nüüd don Quijotet tohterdama ja käskis oma tütart, noort ja väga kena välimusega tüdrukut, talle võõra eest hoolitsemisel abiks olla. Kõrtsis teenis ka üks Astuuria tüdruk, kel oli lai nägu, lame kukal, tõmp nina, üks silm vahtis kõõrdi ja teine ei olnud päris terve. Tõsi küll, kena keha tegi kõik teised puudused tasa: pealaest jalatallani oli ta vähem kui seitse *palmo*'t* pikk, ja et ta alailma midagi turjal pidi kandma, sundis see teda rohkem maha vaatama, kui ta oleks soovinud. See kena piiga oli siis majatütrele abiks ja nad tegid kahekesi don Quijotele viletsa aseme pööningukambris, millest oli selgesti näha, et seda oli palju aastaid heinalakaks kasutatud. Seal oli öökorteris ka üks muulaajaja, kelle ase oli tehtud veidi tahapoole don Quijote omast. Ja kuigi tema asemeks olid ainult muulade koormasadulad ja tekid, oli see siiski palju parem don Quijote omast — neli halvasti hööveldatud lauda kahel eri kõrgusega pingil, madrats, mis oli õhuke nagu tekk ja täis mügaraid, mida kõvaduse poolest oleks võinud pidada ränikivideks, kui mitte mõne riideaugu vahelt poleks paistnud villakomud, lisaks kaks lina, mis tundusid nagu kilbinahast tehtud, ja villane tekk, mille lõngad oleks võinud ära lugeda ilma ühegi võrra eksimata.

Sellesse jõledasse voodisse heitis don Quijote ja siis plaasterdasid perenaine ja ta tütar teda pealaest jalatallani, kuna Maritornes — nii oli Astuuria tüdruku nimi — näitas neile seejuures tuld. Kui perenaine plaasterdamisel don Quijote kehal vorpe nägi, ütles ta, et need paistavad olevat tekkinud ennemini löökidest kui kukkumisest.

«Need ei olnud löögid,» ütles Sancho, «vaid kaljul oli

palju teravaid tippe ja nukke ja igaüks neist jättis oma jälje.»

Ja ta ütles veel:

«Tehke nii, kulla proua, et raasuke seda takku üle jääks, sest seda läheb veel mõnel vaja. Minulgi valutavad natuke ristluud.»

«Ah teie olete siis ka kukkunud?» küsis kõrtsiemand.

«Ei, ma ei kukkunud,» vastas Sancho Panza, «aga ehmatus, kui ma oma isandat kukkumas nägin, käis mul kehast nii läbi, nagu oleksin ma saanud tuhat kepihoopi.»

«See on väga võimalik,» ütles peretütar, «sest mina olen mitu korda unes näinud, et ma kukun tornist alla ja ei jõua ega jõua maha, ja kui ma siis ärkan, olen ma nii väsinud ja murtud, nagu oleksin tõesti kukkunud.»

«Selles ongi vigur, mu neiu,» vastas Sancho Panza, «et mina ei näinud midagi unes ja olin rohkemgi ärkvel kui praegu, aga sain peaaegu niisama palju siniseid plekke kui minu isand don Quijote.»

«Kuidas selle härra nimi on?» küsis Astuuria tüdruk Maritornes.

«Don Quijote La Manchast,» vastas Sancho Panza. «Ta on seikleja rüütel ja üks kõige tublimaid ja kangemaid, keda maailmas ammust ajast saadik nähtud.»

«Mis asi see seikleja rüütel on?» küsis tüdruk.

«Kas olete selles ilmas nii vähe elanud, et te seda ei tea?» küsis Sancho Panza vastu. «Noh, teadke siis, õekene, et seikleja rüütel on säherdune saks, kes ühe ropsuga võib saada nahatäie või pääseda keisriks: täna on ta kõige õnnetum ja viletsam loomake maailmas, ja homme on tal kaks-kolm kuningakrooni oma kannupoisile anda.»

«Aga kuidas see siis tuleb, et teie, kellel on nii hea härra,» küsis kõrtsiemand, «pole veel nagu näha krahvikski saanud?»

«On veel liiga vara,» vastas Sancho, «sest me oleme alles kuu aega väljas seiklusi otsimas ja seni ei ole me veel leidnud ühtki niisugust, mis täiesti seda nime väärt oleks, ja vahel on ju ka nii, et otsid üht ja leiad teist. Aga tõesti, kui minu isand don Quijote neist haavadest või sellest kukkumisest paraneb ja mina ise sellest sandiks ei jää, siis ei vaheta ma oma lootusi Hispaania kõige kõrgema aunime vastu.»

Kogu seda jutuajamist kuulas don Quijote väga tähele-

panelikult pealt. Tõustes voodis istukile nii hästi kui ta sai, võttis ta perenaise käe ja ütles:

«Uskuge mind, ilus proua, te võite pidada end õnnelikuks, et olete andnud oma lossis ulualust minusugusele isikule, ja kui ma ennast ei kiida, siis ainult sellepärast, et endakiitus öeldakse haisevat, aga minu kannupoiss jutustab teile, kes ma olen. Mina ütlen ainult niipalju, et ma heateo, mille te mulle tegite, igaveseks oma mälusse kirjutan ja tänan teid, niikaua kui mulle elupäevi on antud. Ja kui kõrge taevas oleks sallinud, et armastus mind mitte nii tugevasti oma köidikutesse poleks pannud ja mind alistanud oma seadustele ning selle kauni tänamatu silmadele, kelle nime ma sosinal nimetan, siis selle ilusa preili silmad siin saaksid mu vabaduse valitsejateks.»

Kõrtsiemand, ta tütar ja tubli Maritornes kuulasid segaduses rändrüütli kõnet, mida nad mõistsid niisama vähe, nagu oleks ta kreeka keelt rääkinud. Aga niipalju said nad küll aru, et need olid üldiselt viisakus- ja meelitussõnad. Ja kuna nad polnud säärase keelega harjunud, siis vaatasid nad imestusega üksteisele otsa — võõras paistis neile teistsugune kui need inimesed, kellega nad harilikult kokku puutusid. Tänades teda viisakuse eest oma kõrtsikeeles, läksid nad ära ja Astuuria tüdruk Maritornes asus tohterdama Sanchot, kes ei vajanud seda mitte vähem kui tema isand.

Muulaajaja oli tüdrukuga kokku leppinud, et nad selle öö koos vallatavad, ja Maritornes oli talle sõna andnud, et niipea kui külalised on vaikseks jäänud ja pererahvas magab, tuleb ta tema juurde ja täidab kõik tema soovid. Ja sellest heast tüdrukust räägitakse, et ta iial sääraseid lubadusi täitmata ei jätnud, kui ta nad kas või metsas ja ilma ühegi tunnistajata oleks andnud, sest ta oli väga uhke oma aadliseisusele* ega pidanud endale häbiks olla kõrtsis teenijaks, missugusesse seisukorda tema enda sõnade järgi õnnetused ja äpardused olid teda viinud.

Don Quijote kõva, kitsas, vilets ja reetlik voodi oli esimene keset seda lakka, mille katusepragudest tähed sisse paistsid, ja kohe tema kõrvale tegi Sancho oma aseme kõõluslehtedest matist ja vaibast, mis näis ennem kotiriidest kui villast olevat. Neist kahest voodist tagapool oli muulaajaja ase, mis oli meisterdatud, nagu juba öeldud, tema kahe kõige parema muula koormasadulatest

ja muudest riistadest. Üldse aga oli tal kaksteist muula, kõik prisked, läikivad, toredad loomad, sest tema oli üks Arévalo kõige rikkamaid muulaajajaid, nagu ütleb selle loo kirjutaja, kes seda muulaajajat eraldi nimetab, sest et ta teda väga hästi tundis, ja rahva jutu järgi isegi temaga veidi sugulane oli. Cide Hamete Benengeli oli üldse väga hoolas ja kõigis asjus väga täpne jutustaja, mis on sellest näha, et ta isegi praegu nimetatud väikestest ja kõrvalistest asjadest vaikides mööda minna ei tahtnud, ja millest võiksid võtta eeskuju tõsised ajalookirjutajad, kes jutustavad meile sündmusi nii lühidalt ja kokkusurutult, et me neist vaevalt maiku suhu saame, ja hooletusest, tigedusest või teadmatusest teose peatuuma tindipotti jätavad. Olgu tuhat korda kiidetud «Tablante de Ricamonte» autor ja selle teise raamatu kirjutaja, milles jutustatakse krahv Tomillase vägitegudest. Kui täpselt nad kõike kirjeldavad!

Niisiis, kui muulaajaja oli oma loomi vaatamas käinud ja neile ööseks toitu ette andnud, heitis ta oma koormasadulatele ja hakkas oma ranget sõnapidajat Maritornest ootama. Sancho oli juba plaasterdatud ja voodisse heitnud ning püüdis magama jääda, aga valu küljekontides ei lasknud teda uinuda. Don Quijotel olid niisamasuguse kondivalu pärast silmad lahti nagu jänesel. Kogu kõrtsis valitses vaikus ega olnud muud valgust peale selle, mida andis väravaaluses rippuv latern. See imeline vaikus ja asjaolu, et meie rüütli mõtted alatasa sündmuste ümber keerlesid, mis tema jõnnetuse tekitanud raamatutes igal sammul ette tulevad, äratasid ta kujutluses ühe kõige imelikuma hulluse, mida üldse võib välja mõelda. Ta kujutles nimelt, et oli tulnud kuulsasse lossi (sest, nagu öeldud, olid kõik kõrtsid, kus ta peatus, tema arvates lossid) ja et kõrtsimehe tütar oli lossihärra tütar, kes oli tema kenaduse mõjul temasse armunud ja lubanud tulla vanemate teadmata öösel tükiks ajaks tema voodisse. Ja pidades seda pettekujutlust, mis ta oli kokku sepitsenud, kindlaks tõeks, hakkas ta muret tundma ja mõtlema hädaohule, mis ähvardas tema vooruslikkust, ja ta tõotas oma südames mitte murda truudust oma käskijannale Dulcineale, kui ta ette ilmuks kas või kuninganna Ginevra ise ühes oma duenja Quintañonaga.

Sel ajal kui ta neid narrusi mõtles, jõudis kätte aeg ja tund (tema jaoks õnnetu tund), millal Astuuria tüdruk

pidi tulema. Särgiväel ja paljajalu, juuksed jämedast puuvillriidest tanu alla kogutud, astus tüdruk muulaajajat otsides tasaste ja ettevaatlikkude sammudega ruumi, kus kolm meest magasid. Aga vaevalt oli ta lävele jõudnud, kui don Quijote teda märkas, voodis istukile tõusis, ja hoolimata oma plaastritest ja kondivalust, käed välja sirutas, et vastu võtta kaunis neitsi. Astuuria tüdruk, kes valvsalt ja vaikides ning käsi ees hoides tuli otsima oma kallikest, sattus kokku don Quijote kätega, kes haaras tal tugevasti ühest randmest kinni, ja kuna tüdruk ei julgenud sõnagi lausuda, tõmbas ta enda poole ning sundis voodile istuma. Siis kobas ta tema särki, ja kuigi see oli kõige jämedamast takusest riidest, näis see temale kõige peenemast ja õhemast siidist olevat. Randmete ümber kandis tüdruk klaashelmeid, mis aga meie rüütli arust helkisid kallihinnaliste idamaiste pärlitena. Juuksed, mis teatud määral jõhve meelde tuletasid, paistsid temale olevat tehtud kõige heledama araabia kulla niitidest, mille sära pimestas isegi päikese. Ta hingeõhk lehkas kahtlemata seisnud salati järele, don Quijotele aga tundus, et ta suust tuli meeldivat ja head lõhna. Lühidalt, ta kujutles teda oma meeles täiesti samasugusena, nagu ta oli oma raamatutes lugenud ühest printsessist, kes armastuse ajel tuli vaatama haavatud rüütlit, igapidi nii ehituna, nagu siin on öeldud. Ja vaese hidalgo pimestus oli nii suur, et ei puudutus ega hingeõhk, ei ka mõned muud asjaolud, mis hea tüdruku juures ilmsiks tulid, talle ta eksitust ei selgitanud, kuigi nad oleksid võinud südame pööritama panna igal teisel peale muulaajaja. Otse vastupidi, talle näis, et ta hoidis oma käte vahel iludõsjumalannat. Teda tugevasti enda vastu surudes hakkas ta temale rääkima tasase häälega:

«Kaunis ja suursugune preili, ma tahaksin olla suuteline tasuma seda määratut heldust, mis teie mulle oma suure ilu vaatemängu läbi osaks olete lasknud saada. Aga saatus, mis ei väsi häid inimesi taga kiusamast, on heaks arvanud mind panna siia voodisse, kus ma laman nii pekstuna ja murtuna, et mul võimatu oleks teie soove täita, isegi kui ma seda tahaksin. Seda enam, et sellele võimatusele veel teine, suurem juurde tuleb, nimelt truudus, mida ma olen tõotanud võrratule Toboso Dulcineale, minu kõige salajasemate mõtete ainukesele valitsejannale. Kui see takistus puuduks, ei oleks ma nii kohtlane rüütel,

et laseksin kasutamatult mööda õnneliku võimaluse, mida teie suur headus mulle pakub.»

Maritornes oli kangesti hädas ja higistas hirmu pärast, tundes, kui kõvasti don Quijote teda kinni hoiab, ja kuigi ta ei mõistnud ega kuulanudki, mida rüütel rääkis, püüdis ta end sõna lausumata don Quijote käte vahelt vabastada. Tubli muulaajaja, keda ta patused himud ärkvel hoidsid, oli oma kallikest märganud, niipea kui see uksest sisse astus, ja kuulas tähelepanelikult kõik, mis don Quijote rääkis. Armukade selle üle, et Astuuria tüdruk oli temale antud lubadust teise mehe pärast rikkunud, astus ta don Quijote voodile lähemale ja seisis seal vagusi, oodates, millega lõpeb see kõne, mida ta ei suutnud mõista. Aga kui ta nägi, et tüdruk end vägisi vabastada püüab, don Quijote teda aga kõigest jõust kinni hoiab, ei meeldinud talle see nali. Ta tõstis käe ja virutas armunud rüütli kitsastele lõualuudele nii kohutava rusikahoobi, et sel suu verd täis tuli. Sellega ei jäänud mees aga veel rahule, vaid hüppas meie rüütlile küljekontidele ja sõtkus nad tal kiires traavis otsast otsani läbi. Voodi, mis oli nõrgavõitu ja ei seisnud kindlal alusel, ei kannatanud muulaajaja lisaraskust välja ja prantsatas põrandale. Suure müra peale ärkas peremees ja arvas kohe, et need on Maritornese tembud, sest tüdruk ei vastanud, kui ta teda valju häälega hüüdis. Selle kahtlustusega tõusis ta, süütas plekklambi ja läks sinnapoole, kust müra oli kostnud. Nähes oma peremeest nii vihasena tulevat, põgenes tüdruk hirmunult ja segaduses Sancho Panza juurde, kes veel magas, puges tema voodisse ja tõmbas end seal kerra. Peremees astus sisse ja hüüdis:

«Kus sa oled, lirva? Kindlasti on need sinu tembud.»

Samal ajal ärkas Sancho, ja tundes mingit kogu peaaegu enda peal, arvas endal luupainaja olevat ning hakkas igasse külge rusikahoope jagama, millest mõni ka Maritornese pihta sattus. Valu pärast jättis tüdruk häbelikkuse kõrvale ja maksis Sanchole kõik kuhjaga tagasi, nii et ta mehel vastu tema tahtmist une täiesti ära ajas. Tundes, et talle kõvasti liiga tehakse, ja teadmata, kelle poolt, ajas Sancho end nii hästi kui ta sai üles, haaras Maritornese ümbert kinni, ja nüüd algas nende vahel kõige vihasem ja naljakam kaklus, mida iial on nähtud. Kui nüüd muulaajaja kõrtsimehe lambi valgusel nägi, kuidas tema daami käsi käis, jättis ta don Quijote sinnapaika

ja ruttas tüdrukule appi. Sedasama tegi peremees, aga teise sihiga, nimelt ta tahtis tüdrukut nuhelda, sest ta teadis, et tema üksi oli kogu selle märuli põhjus. Ja nüüd läks, nagu ütleb kõnekäänd: kass oli roti kallal, rott nööri kallal, nöör kepi kallal, sest muulaajaja klohmis Sanchot, Sancho tüdrukut, tüdruk teda, peremees tüdrukut, ja kõik rabasid niisuguse kiirusega, et nad silmapilgukski hinge ei tõmmanud. Kõige toredam oli veel see, et peremehe lamp kustus, ja kuna nad nüüd pimedusse jäid, siis rohmisid nad kõik üksteist vastastikku nii halastamatult, et kuhu keegi aga käe külge pistis, sinna tervet kohta ei jäänud.

Juhuslikult magas sel ööl kõrtsis ka üks Toledo Vanasse Pühasse Vennaskonda kuuluv korravalvur. Kuuldes seda imelikku taplusemüra, võttis ta oma ametisaua ja plekkkarbi oma ametitunnistustega, astus pimeduses pööningukambrisse ja hüüdis:

«Seaduse nimel, pidage! Püha Vennaskonna nimel, pidage!»

Esimesena sattus talle ette läbipekstud don Quijote, kes lamas täiesti elutuna selili oma kokkuvarisenud voodis. Käsikaudu kobades haaras korravalvur tal habemest, hüüdes ise vahetpidamata: «Seaduse nimel!» Aga nähes, et see, kellest ta kinni hoiab, ei liiguta oimugi, arvas ta, et mees on surnud ja teised sealviibijad on tema mõrtsukad. Selle kahtlustuse mõjul tõstis ta häält ja hüüdis: «Pange värav kinni! Keegi ei tohi majast lahkuda! Siin on inimene tapetud!»

See hüüe ehmatas kõiki ja nad jätsid võitluse pooleli, igaüks selles järgus, kus hüüe teda tabas. Peremees läks oma tuppa, muulaajaja oma koormasadulatele, tüdruk oma konkusse; ainult õnnetud don Quijote ja Sancho ei suutnud paigast liikuda.

Nüüd laskis korravalvur don Quijote habeme lahti ja läks valgust muretsema, et kurjategijad üles otsida ja kinni võtta. Aga ta ei leidnud tuld, sest peremees oli lambi meelega kustutanud, kui ta oma tuppa läks, nii et mees pidi abi otsima leelt, kus ta nägi suurt vaeva ja raiskas palju aega, enne kui sai teise lambi põlema.

XVII PEATÜKK

Kus jätkuvad need äraarvamata paljud raskused, mis vapper don Quijote ja ta tubli kannupoiss Sancho Panza läbi tegid kõrtsis, mida rüütel oma õnnetuseks lossiks pidas

Vahepeal oli don Quijote minestusest toibunud ja niisamasuguse häälega, kui ta eelmisel päeval Malkade orus lamades oli oma kannupoissi hüüdnud, hakkas ta teda ka nüüd hüüdma ja ütles:

«Sõber Sancho, kas sa magad? Kas sa magad, sõber Sancho?»

«Võtaks mind see ja teine! Kus ma siis magan?» vastas Sancho tusaselt ja kibestunult. «Mul on niisugune tunne, nagu oleksid kõik kuradid täna öösel mu kallal olnud.»

«Sa võid seda ka kahtlemata uskuda,» ütles don Quijote, «sest ma peaksin küll päris taipamatu olema, kui see loss mitte nõiutud pole. Sa pead nimelt teadma... aga enne vannu mulle, et sa seda, mis ma sulle nüüd öelda tahan, kuni minu surmani salajas hoiad.»

«Ma vannun,» vastas Sancho.

«Ma ütlen seda sellepärast,» jätkas don Quijote, «et ma ei taha, et keegi oma au kaotaks.»

«Ma ütlen ju, et ma vannun,» korda Sancho, «et ma vaikin, seni kui härra elupäevad on lõppenud, ja annaks jumal, et ma seda juba homme edasi rääkida saaksin.»

«Kas ma sinu vastu siis nii halb olen, et sa mulle nii peatset surma soovid?»

«Mitte sellepärast,» vastas Sancho, «vaid sellepärast, et ma ei armasta asju kaua alal hoida ega taha, et nad mul kauasest seismisest hapuks lähevad.»

«Olgu kuidas tahes,» ütles don Quijote, «ma loodan siiski sinu poolehoiu ja sinu kombekuse peale. Nii pead sa siis teada saama, et täna öösel juhtus mulle üks kõige imelikumaid seiklusi, mida ma küllalt kõrgelt hinnata oskan. Lühidalt öeldes: tea, et vähe aja eest tuli minu juurde selle lossi isanda tütar, kõige kenam ja kaunim neitsi, keda suures laias maailmas võib leida. Mida võiksin sulle jutustada ta ilusatest riietest ja ehetest! Mida ta terasest mõistusest! Mida muudest salajastest asjadest, mis ma truudusest oma käskijanna Toboso Dulcinea vastu puudutamata jätan ja nendest vaikides mööda lähen!

Tahan sulle ainult öelda, et kas oli taevas kade nii suurele õnnele, mis saatus mu käte vahele pani, või (ja see on tõenäolisem) on see loss, nagu ma juba ütlesin, nõiutud, aga parajasti siis, kui ma temaga kõige magusamat armujuttu vestsin, tuli ühe koletu hiiglase käsivarre küljes olev käsi, mida ma ei näinud ega teadnud, kust ta tuli, ja andis mulle niisuguse obaduse vastu lõualuid, et nad on mul veel praegugi üleni verised, ja pärast parkis mu nii läbi, et ma olen veel hullemas seisukorras kui eile, millal voorimehed Rocinante kõrvalhüpete pärast lasksid meid saada selle teotuse osaliseks, mida sa tead. Sellest järeldan ma, et selle neitsi ilu aaret valvab mõni nõiutud maur ja et see ei ole määratud minu jaoks.»

«Ka minu jaoks mitte,» ütles Sancho, «sest enam kui nelisada mauri klõmmisid mind nii, et eilsed kepihoobid on selle kõrval nagu kook ja mesileib. Aga ütelge mulle, härra, kuidas te võite seda nimetada heaks ja haruldaseks seikluseks, kui meil selles läks ometi nii, nagu ta läks? Härral oli vähemasti seegi mõnu, et te seda võrratut iludust, kellest te rääkisite, oma käte vahel saite hoida, aga mina ei saanud midagi peale nende ränkade võrakate, mida ma enam eluilmas saada ei taha. Õnnetu olen mina ja õnnetu on ema, kes mu sünnitas, sest ma ei ole mingi rändrüütel ega mõtle selleks iial saada, aga ometi tuleb kõigist äpardustest suurem osa minu kraesse!»

«Ah et sina said siis ka peksa?» küsis don Quijote vastuseks.

«Võtaks see ja teine kogu mu suguseltsi! Kas ma ei ütelnud siis teile, et jah?» vastas Sancho.

«Ära muretse, sõber,» ütles don Quijote, «ma valmistan kohe seda väärtuslikku palsamit, mis meid silmapilk terveks teeb.»

Korravalvur oli vahepeal lambi põlema saanud ja tuli nüüd vaatama seda, keda ta surnuks pidas. Nähes teda sisse astumas särgiväel, rätik pea ümber seotud, lamp käes ja väga vihase näoga, küsis Sancho oma isandalt:

«Härra, ehk on see too nõiutud maur, kes tuleb uuesti tagasi, et meid nuhelda, kui meil ehk veel midagi soola jäi?»

«Too maur ei või ta olla,» vastas don Quijote, «sest nõiutud olevused ei anna end kellelegi näha.»

«Kui nad end näha ei anna, siis annavad nad end tunda,» ütles Sancho. «Kes ei usu, küsigu mu seljalt.»

«Minugi selg võib sellest lugusid pajatada,» ütles don Quijote. «Aga see pole küllaldane põhjus, et seda, keda me seal näeme, nõiutud mauriks pidada.»

Korravalvur tuli lähemale ja imestas väga, kuuldes neid rahulikult juttu ajavat. Tõsi küll, don Quijote lamas selja peal ega saanud end liigutada, sest oli nii ärapekstud ja üleni plaasterdatud. Korravalvur tuli tema juurde ja küsis:

«Noh, kuidas läheb, kulla mees?»

«Mina teie asemel kõneleksin viisakamalt,» vastas don Quijote. «Kas siin maal on kombeks rändrüütlitega niiviisi rääkida, tolvan?»

Korravalvur ei suutnud taluda, et nii viletsa väljanägemisega mees temaga nii lugupidamatult kõneleb, ja virutas südametäiega lambi koos õliga don Quijotele vastu pead, nii et ta selle, nagu tundus, päris kenakesti lõhki lõi. Et nüüd oli kõik jälle pime, läks ta kohe välja, ja Sancho Panza ütles:

«Ei ole kahtlust, härra, et see on nõiutud maur, ja nähtavasti hoiab ta seda kallist varandust teiste jaoks, jättes meile ainult rusikahoobid ja lambilöögid.»

«Nii see on,» vastas don Quijote. «Aga ei maksa neist nõiutud olevustest hoolida, nende üle vihastada ega pahandada, sest kuna nad on nägematud ja ettekujutatavad, siis ei ole meil kellelegi kätte maksta, isegi kui me seda püüaksime teha. Tõuse, Sancho, kui sa võid, kutsu selle linnuse ülem ja muretse mulle veidi õli, veini, soola ja rosmariini tervekstegeva palsami valmistamiseks: ma usun tõesti, et mul on seda nüüd väga vaja, sest haavast, mille see viirastus mulle lõi, voolab palju verd.»

Sancho tõusis, kuigi kondid hirmsat valu tegid, ja läks pimeduses peremeest otsima, sattus aga teel kokku korravalvuriga, kes oli ukse juurde kuulatama jäänud, kuidas tema vaenlasega lugu läheb, ja ütles talle:

«Härra, kes te ka iganes olete, tehke meile armuliselt see heategu, et annate meile veidi rosmariini, õli, soola ja veini. Seda on tarvis selleks, et parandada üht maailma kõige tublimat rändrüütlit, kes lamab seal voodis, raskesti haavatud selles kõrtsis asuva nõiutud mauri käe läbi.»

Kui korravalvur niisugust juttu kuulis, pidas ta meest hulluks, ja kuna juba valgenema hakkas, avas ta maja-

ukse, hüüdis peremeest ja ütles talle, mis see inimene tahab. Peremees muretses talle kõik, mis ta soovis, ja Sancho viis selle don Quijotele, kes kätega pead kinni hoides kaebas lambilöögist saadud valu üle, kuigi ta sellest rohkem viga ei olnud saanud kui paar kaunis prisket muhku, ja see, mida ta pidas vereks, oli ainult higi, mille läbitehtud torm ta otsaesisele oli toonud.

Ta võttis nüüd arstirohud, pani nad kõik kokku, segas läbi ja keetis tükk aega, kuni jook oli tema arvates valmis. Nüüd palus ta pudelit, kuhu rohi sisse panna, aga kuna kõrtsis seda ei leidunud, otsustas ta vedeliku kallata plekist õlinõusse, mille peremees talle lahkesti kinkis. Seejärel luges ta õlinõu kohal enam kui kaheksakümmend issameiet ja teist nii palju avemariasid, *salve*'sid ja *credo*'sid, saates iga sõna nagu õnnistava ristimärgiga. Kõige selle juures viibisid Sancho, kõrtsimees ja korravalvur, kuna muulaajaja sel ajal juba rahulikult oma loomade eest hoolitses. Kui kõik valmis oli, tahtis don Quijote ise kohe selle tema arvates väärtusliku palsami headust proovida ja jõi niisiis sellest, mis polnud õlinõusse mahtunud ja oli jäänud keedupaja põhja, peaaegu pool *azumbre*'t. Aga vaevalt oli ta vedeliku ära joonud, kui ta hakkas nii tugevasti oksendama, et tal midagi kõhtu ei jäänud, ja oksenduse vaev ning pingutus pani ta nii rängalt higistama, et ta palus end kinni katta ja üksi jätta. Nii tehtigi, ja ta magas üle kolme tunni. Kui ta ärkas, tundis ta oma keha olevat niivõrd kerge ja kõik valutavad kohad seevõrra paranenud, et ta end päris terveks pidas ja tõesti uskus, et on saanud Fierabrási palsamit ja et ta selle rohuga võib edaspidi kartmatult astuda igasugustesse kõige hädaohtlikumatesse tülidesse, võitlustesse ja taplustesse.

Sancho Panza, kes samuti oma isanda kiiret paranemist imeks pidas, palus, et ta selle, mis joogist veel keedupotti oli jäänud, temale lubaks, ja seda ei olnud just vähe. Don Quijote oli nõus. Sancho haaras paja mõlema käega ja jõi selle hea usu ning veel suurema isuga tühjaks, valades endale sisse peaaegu niisama palju kui ta isand. Lugu on aga nii, et vaese Sancho kõht ei olnud nähtavasti nii tundlik kui tema peremehe oma, ja seepärast vaevas teda, enne kui ta oksele hakkas, nii hirmus tusk ja pööritus, nii rängad higistamishood ja nõrkus, et ta tõesti arvas oma viimse tunnikese tulnud olevat. Ja selles vaevas ning piinas needis ta ära nii pal-

sami kui ka lurjuse, kes talle seda oli andnud. Kui don Quijote teda niisuguses olekus nägi, ütles ta:

«Ma usun, Sancho, kogu sinu häda tuleb sellest, et sa ei ole rüütliks pühitsetud. Ma olen nimelt arvamisel, et see jook ei tule neile kasuks, kes ei ole rüütlid.»

«Oh häda mulle ja kogu mu suguvõsale!» hüüdis Sancho. «Kui teie heldus seda teadis, miks te lasksite mul seda siis juua?»

Selsamal silmapilgul avaldas jook oma mõju ja vaene kannupoiss hakkas end mõlema kanali kaudu nii suure hooga tühjendama, et ei roogmatti, millele ta jälle oli heitnud, ega takust vaipa, mis teda kattis, ei saadud enam iial tarvitada. Ta higistas ja väänles niisugustes krampides ja vaevas, et mitte ainult tema ise, vaid kõik arvasid, et tema lõpp on käes. See hirmus vaev ja paha olek kestis peaaegu kaks tundi, ja kui see oli möödas, ei tundnud ta end sugugi nii hästi nagu tema isand, vaid oli nii nõrk ja otsas, et ei jaksanud jalgadel seista. Don Quijote aga, nagu juba öeldud, tundis end täiesti paranenud ja terve olevat ning tahtis kohe jälle seikluste otsingule minna, sest talle näis, et iga viivitatud silmapilguga riisub ta maailmalt ja kõigilt vajajatelt tema abi ja toetuse, iseäranis nüüd, kus ta nii julgelt ja kindlasti oma palsami peale lootis. Selle soovi sunnil saduldas ta ise Rocinante ja eesli, aitas oma kannupoisil riidesse panna ja upitas ta eesli selga. Siis istus ta ise hobuse selga, sõitis kõrtsi nurga juurde ja haaras kätte väljavahi piigi, mil seal seisis, et seda oma piigi asemel tarvitada. Imestusega vaatas teda kogu kõrtsirahvas, keda oli üle kahekümne inimese. Ka kõrtsimehe tütar oli teiste hulgas ja vaatas teda, ning don Quijote omalt poolt ei pööranud pilku tüdrukult ja tõi aeg-ajalt kuuldavale ohkeid, mis näisid kerkivat sügavalt südamepõhjast. Kõik juuresolijad, vähemalt need, kes eelmisel õhtul olid tema plaasterdamist näinud, pidasid nende ohete põhjuseks valu, mida ta küljekontides tundis.

Kui mõlemad olid juba oma ratsude seljas, peatus don Quijote kõrtsi värava juures, kutsus peremehe ja ütles talle väga rahuliku ja tõsise häälega:

«Rohkearvulised ja väga suured on heateod, härra lossiülem, mille osaliseks ma selles teie lossis olen saanud, ja ma jään teile nende eest eluajaks tänuvõlglaseks. Kui ma teile nende eest sellega tasuda saan, et mõnele ülbele,

kes teid on teotanud, kätte maksan, siis teadke, et minu amet ongi aidata neid, kes ise vähe suudavad, tasuda kätte nende eest, kellele ülekohut tehakse, ja nuhelda sõnamurdjaid. Mõtelge veidi järele, ja kui te mõne seda laadi asja leiate, mida minu hoolde usaldada, siis tarvitseb teil seda ainult nimetada ja ma tõotan teile oma rüütliau juures, et ma teile rahuldust muretsen ja teie eest täiesti teie soovi kohaselt kätte maksan.»

Kõrtsimees vastas talle niisama rahulikult:

«Rüütlihärra, teil ei ole vaja minu asemel mõne teotuse eest kätte maksta, sest mina oskan ise oma äranägemise järgi kätte maksta, kui mind teotatakse. Ma tahan ainult, et teie heldus tasuks selle eest, mis te täna öösel kõrtsis olete tarvitanud, nii teie kahe looma põhu ja otrade kui ka teie enda õhtusöögi ja asemete eest.»

«See on siis kõrts?» küsis don Quijote.

«Jah, pealegi väga lugupeetud kõrts,» vastas peremees.

«Ma olin seni valearvamusel,» ütles don Quijote. «Ma uskusin nimelt tõesti, et see on loss, ja mitte halb loss. Kui aga lugu nii on, et see ei ole mitte loss, vaid kõrts, siis ei jää muud üle, kui te peate maksunõudmisest loobuma, sest ma ei või rändrüütelkonna seadusi rikkuda. Ma tean nimelt kindlasti (kuna ma seni ei ole lugenud midagi vastupidist), et rändrüütlid kõrtsides, kus nad peatusid, iial peavarju ega millegi muu eest ei maksnud, sest seaduse ja õiguse järgi kuulub neile igasugune hea vastuvõtt, mis neile osaks saab, tasuks talumatute vaevade eest, mida nad kannatavad, otsides seiklusi öösel ja päeval, talvel ja suvel, jalgsi ja ratsa, näljaga ja januga, palavuses ja pakases, igasuguse kurja ilma ja kõiksuguste raskuste võimuses.»

«See pole minu asi,» vastas peremees. «Makske ära, mis te mulle võlgu olete, ja jätke mind selle rüütlilobaga rahule, sest mina ei hooli muust, kui et ma oma raha kätte saan.»

«Teie olete rumal ja halb kõrtsimees,» ütles don Quijote.

Nende sõnadega andis ta Rocinantele kannuseid, pani oma piigi torkevalmis ja lahkus kõrtsist, ilma et keegi oleks teda kinni pidanud. Ta sõitis kohe tükk maad edasi ega vaadanud kordagi, kas ta kannupoiss talle ka järele tuleb.

Nähes teda maksmata ära minevat, hakkas kõrtsimees

ruttu Sancho Panzalt raha nõudma. See aga vastas, et kui tema isand maksta ei tahtnud, siis ei maksa ka tema, sest tema kui rändrüütli kannupoisi kohta käib selles asjas seesama määrus ning seadus kui tema isanda kohta, et kõrtsides ja võõrastemajades ei tule midagi maksta. Kõrtsimees vihastas selle üle väga ja ähvardas, et kui ta ei maksa, siis nõuab ta seda temalt seesugusel viisil, et mees pärast kahetseb. Seepeale vastas Sancho Panza, et rüütelkonna seaduse põhjal, millesse tema isand kuulub, ei tasu ta krossigi, kui see tal ka elu maksaks, sest mitte tema läbi ei pea see rändrüütlite vana hea komme maailmast kaduma ega pea tulevaste rüütlite kannupoisid temale ette heitma nii õiglase eesõiguse rikkumist.

Sancho halb õnn tahtis, et kõrtsiliste hulgas oli neli Segovia villakraasijat, kolm nõelaseppa Córdoba Potrolt ja kaks kaimu Sevilla päevavaraste hulgast — lõbus, ettevõtlik, vallatu ja naljaarmastaja rahvas. Ühel meelel ja nagu kokkuräägitult astusid nad Sancho juurde ja tõmbasid ta eesli seljast maha. Siis tõi üks neist peremehe voodivaiba, millele Sancho heideti, aga üles vaadates nägid nad, et lagi oli veidi madal selle jaoks, mida nad kavatsesid, ja nad otsustasid minna karjaõue, kus laeks oli taevavõlv. Asetanud seal Sancho vaiba keskele, hakkasid nad teda õhku pilduma ja narritama nagu koera vastla ajal.

Vaene pillutatav tegi niisugust kisa, et see kostis ta isanda kõrvu, kes peatus ja jäi tähelepanelikult kuulatama, arvates, et mõni uus seiklus on tulemas, kuni ta selgesti ära tundis, et karjuja on tema kannupoiss. Ta pööras oma ratsu ümber ja laskis vaevast kapakut kõrtsi juurde tagasi, leidis aga värava kinni olevat ja ratsutas ümberringi, et vaadata, kust sisse pääseda. Vaevalt jõudnud õuemüüri juurde, mis ei olnud liiga kõrge, nägi ta, missugust halba nalja tehti ta kannupoisile. Ta nägi teda nii kenasti ja kiiresti õhus üles-alla lendavat, et ta minu arvates oleks küll naernud, kui viha seda oleks lubanud. Ta katsus hobuse seljast müürile ronida, oli aga nii vilets ja jõuetu, et sadulast mahagi ei saanud. Nii hakkas ta siis sealtsamast hobuse seljast Sancho lennutajatele niisugust sõimu ja teotusi saatma, et seda võimatu on üles kirjutada. Aga kimbutajad ei lõpetanud sellegipärast oma naeru ega oma tegevust, ei jätnud ka lendlev

Sancho oma kaebekisa, millesse segunes kord ähvardusi, kord palveid, mis aga kõik palju ei aidanud, kuni pildujad lõpuks lihtsalt väsimusest oma nalja lõpetasid. Siis talutasid nad kohale eesli, aitasid Sancho selle selga ja katsid ta tema mantliga. Kaastundlik Maritornes, nähes teda nii rammetuna, arvas, et oleks hea karastada teda kruusitäie veega, ja tõigi seda kaevust, et see jahedam oleks. Sancho võttis kruusi ja tõstis suu juurde, aga peatus, kuuldes oma isandat valjusti hüüdvat:

«Poeg Sancho, ära joo vett, ära joo, mu poeg, ta tapab su! Vaat siin on mul seda õnnistatud palsamit (ja ta näitas talle õlinõu, milles oli palsam), kui seda kas või kaks tilka jood, saad sa kindlasti terveks.»

Seda kuuldes kõõritas Sancho tema poole ja ütles veel valjema häälega:

«Kas teie heldus on ehk unustanud, et ma ei ole rüütel, või tahate, et ma oksendan needki soolikad välja, mis mul täna öösel veel sisse jäid? Hoidke oma jook kõigi kuradite nimel endale ja jätke mind rahule.»

Enne kui ta need sõnad lõpetas, oli ta juba jooma hakanud, aga märgates esimese lonksu juures, et see oli vesi, ei tahtnud ta edasi juua, vaid palus Maritornest, et see talle veini tooks. Tüdruk tegigi seda lahkesti, makstes veini oma rahaga kinni. Temast räägiti tõesti, et kuigi ta pidas niisugust ametit, oli ta mõnes asjas siiski ristiinimese moodi. Niipea kui Sancho Panza oli joonud, vajutas ta kannad eesli külgedesse, lükkas kõrtsivärava ristselili lahti ja sõitis välja, tundes suurt rahuldust sellest, et ta ei olnud midagi maksnud ja oli oma tahtmise saanud, kuigi oma hariliku käemehe, nimelt oma selja kulul. Tõsi küll, kõrtsimees jättis ta reisipauna võla katteks endale, aga mineku segaduses ei pannud Sancho seda tähele. Niipea kui ta oli läinud, tahtis peremees kõrtsi värava kõvasti riivi panna, aga Sancho pildujad ei olnud sellega nõus, sest nende poiste meelest polnud don Quijote kahte krossigi väärt, isegi kui ta oleks tõesti Ümarlaua rüütlite hulka kuulunud.

XVIII PEATÜKK

Kus kirjeldatakse Sancho Panza ja tema isanda vahelist vestlust kui ka muid jutustamisväärseid seiklusi

Sancho jõudis oma isanda juurde nii rammetuna ja nõrgana, et ta vaevalt oma eeslit jõudis ajada. Kui don Quijote teda seesuguses olekus nägi, ütles ta:

«Nüüd, mu tubli Sancho, olen ma lõplikult kindel, et too loss või kõrts on kahtlemata nõiutud, sest mis muud kui viirastused ja teise maailma elanikud võisid need olla, kes sinu kulul nii armutult nalja heitsid. Seda kinnitab veel asjaolu, et kui ma õuemüüri taga sinu kurbmängu sündmusi pealt vaatasin, ei suutnud ma müürile ronida ega isegi mitte Rocinante seljast maha tulla, sest ma olin kindlasti nõiutud. Muidu — vannun sulle nii tõesti, kui olen see, kes ma olen —, kui ma ainult oleksin saanud üles müürile või alla maa peale, siis oleksin su eest kätte tasunud niisugusel viisil, et need lurjused ja kelmid oleksid seda nalja eluaja mäletanud, kuigi tean, et ma sellega oleksin talitanud rüütliseaduste vastu, mis ei luba, nagu ma sulle juba mitu korda olen öelnud, et rüütel tõstaks kätt selle vastu, kes ise rüütel ei ole, või kui, siis ainult oma elu ja isiku kaitseks suure ning tungiva vajaduse korral.»

«Ma oleksin ka ise enda eest kostnud, kui ma oleksin saanud, ükskõik kas ma olen rüütliks löödud või mitte, aga ma ei saanud. Siiski ma arvan, et need, kes minu kulul lõbutsesid, ei olnud mingid tondid ega nõiutud inimesed, nagu teie heldus ütleb, vaid päris lihast ja luust inimesed nagu meie ise. Neil kõigil olid oma nimed, nagu ma sel ajal kuulsin, kui nad mind pildusid: ühe nimi oli Pedro Martínez, teise oma Tenorio Hernández ja kõrtsimehe nimi kuuldus olevat Juan Palomeque Kurakäeline. Nii et kui teie, härra, õuemüürile hüpata ega hobuse seljast maha ei saanud, siis on sellel teine põhjus kui nõidus. Minule aga on kõigest sellest niipalju selge, et need seiklused, mida me otsimas oleme, meile viimaks nii palju õnnetusi kaela toovad, et me ei tunne enam oma paremat ega vasakut jalga. Ja sellepärast oleks minu nõdra arusaamise järgi kõige parem ja õigem, kui me nüüd, lõikuseajal, oma külasse tagasi läheksime ja oma majapidamise eest hoolt kannaksime, jättes selle asjatu ringiränd-

damise, kus me aina vihma käest räästa alla satume, nagu öeldakse.»

«Kui vähe sina, Sancho, rüütliasjadest tead!» vastas don Quijote. «Vaiki ja ole kannatlik, sest see päev tuleb, millal sa saad oma ihusilmaga näha, kui auline on seda ametit pidada. Või ütle mulle: missugust suuremat rahuldust võib maailmas olla või missugust heameelt võib võrrelda sellega, mida tunneme, kui me mõne lahingu võidame ja oma vaenlasest jagu saame? Kindlasti mitte mingisugust.»

«See võib küll nii olla,» vastas Sancho, «kuigi mina seda ei tea. Tean ainult, et sestsaadik kui me rändrüütlid oleme, või õigemini, kui teie heldus seda on (sest mina ei või end nii aulise seltskonna hulka arvata), ei ole me veel kordagi ühtki lahingut võitnud, välja arvatud viscayalasega, ja isegi seal kaotas teie heldus pool kõrva ja pool kiivrit. Pärast seda oleme tunda saanud ainult peksu ja peksu, rusikahoope ja rusikahoope, ja mina veel lisaks seda lennutamist, mida pealegi tegid nõiutud inimesed, kellele ma ei saa kätte maksta, et võiksin tunda, kui suurt heameelt pakub vaenlase võitmine, nagu teie heldus ütleb.»

«Just see vaevabki mind ja peab ka sind vaevama, Sancho,» vastas don Quijote. «Aga edaspidi püüan hankida endale nii meisterlikult valmistatud mõõga, et tema kandjale ükski nõidus külge ei hakka, ja võib olla, et õnn saadab mulle selle, mis kuulus Amadísile, kui ta end Leekiva Mõõga rüütliks nimetas. See oli kõige parem mõõk, mis iial ühelgi rüütlil maailmas olnud, sest peale selle, et tal oli eespool nimetatud hea omadus, lõikas ta nagu habemenuga ja ükski raudrüü, olgu ta nii tugev ja nõiutud kui tahes, ei pannud tema löögile vastu.»

«Mina olen niisugune õnneseen,» ütles Sancho, «et isegi kui nii läheks ja teie heldus säärase mõõga leiaks, oleks see abiks ja kasuks ainult rändrüütlile, nagu palsamgi, kannupoiste osaks jääks aga ikka ainult rist ja viletsus.»

«Ära karda seda,» ütles don Quijote, «sest taevas on sinu vastu kindlasti armulisem.»

Kui don Quijote ja ta kannupoiss niiviisi juttu vestes edasi rändasid, märkas don Quijote, et teed mööda liigub neile vastu suur tihe tolmupilv. Seda nähes pöördus ta Sancho poole ja ütles:

«On kätte jõudnud päev, oo Sancho, millal näha saab, missuguse õnne saatus mulle on varunud. See on päev, ütlen ma, millal enam kui kunagi peab ilmsiks tulema mu käsivarre ramm ja millal ma saadan korda vägitegusid, mis kõigiks tulevasteks aastasadadeks kuulsuseraamatusse kirja pannakse. Kas näed, Sancho, seda tolmupilve, mis sealt tõuseb? Seda keerutab üles määratu suur sõjavägi, mis äraarvamata paljudest rahvustest koos seisab ja siiapoole liigub.»

«Neid peab siis küll kaks olema,» ütles Sancho, «sest sealt teiselt poolt tõuseb samasugune tolmupilv.»

Don Quijote vaatas tagasi ja nägi, et see oli tõsi. Tohutu rõõm valdas teda, sest tal ei olnud kõige vähematki kahtlust selles, et need on kaks sõjaväge, kes tahavad teineteisele kallale tungida ja keset seda suurt lagendikku võitlusse astuda; ta kujutlus kubises ju alatasa ja vahetpidamata neist lahingute, nõidumiste, seikluste, meeletuste, armujuhtumuste ja kahevõitluste kirjeldustest, mis rüütliromaanides ette tulevad, ja kõik, mis ta rääkis, mõtles või tegi, oli kuidagiviisi ühenduses sääraste asjadega. Tõeliselt aga kihutasid tolmupilve, mida don Quijote oli märganud, üles kaks suurt lambakarja, mis tulid sedasama teed mööda kahest eri suunast ja said tolmu tõttu alles siis nähtavaks, kui nad lähemale jõudsid. Kuid don Quijote kinnitas niisuguse õhinaga, need olevat sõjaväed, et Sanchogi uskuma hakkas ja temalt küsis:

«Aga, härra, mis siis meil teha tuleks?»

«Mis meil teha tuleks? Toetada ja aidata hädalisi ja abituid. Ja sa pead teadma, Sancho, et seda sõjaväge, mis meile vastu tuleb, juhib ja juhatab suur keiser Alifanfarón, vägeva Trapobana* saare valitseja; see teine, mis meie selja taga marsib, kuulub tema vaenlasele garamantide* kuningale Pentapolín Paljaskäele, kes kannab seda nime sellepärast, et tal on lahingusse minnes alati parema käe varrukas üles kääritud.»

«Aga miks need kaks isandat siis teineteise peale nii vihased on?» küsis Sancho.

«Sellepärast,» vastas don Quijote, «et see Alifanfarón, kes ise on metsik pagan, on hakanud armastama Pentapolíni tütart, väga ilusat ning väga meeldivat neitsit, kes pealegi on ristiusku. Isa ei taha aga teda paganausulisele kuningale naiseks anda, enne kui see oma valeprohveti Muhamedi käskudest ei tagane ja tema usku ei pööra.»

«Vannun oma habeme juures,» ütles Sancho, «et Pentapolín talitab väga hästi, ja minagi tahan talle abiks olla niipalju kui suudan.»

«Siis teed sa seda, mis on su kohus, Sancho,» ütles don Quijote, «sest selleks, et niisugust võitlust pidada, ei ole tarvis rüütliks pühitsetud olla.»

«Saan aru,» vastas Sancho. «Aga kuhu me eesli paneme, et me pärast, kui löömine läbi saab, ta jälle kindlasti üles leiame? Sest ma ei usu, et seni oleks viisiks olnud säärase ratsu seljas lahingusse minna.»

«See on tõsi,» ütles don Quijote. «Kõige parem, las ta läheb omapead, kadugu siis ära või ärgu kadugu, sest pärast võitu on meil ju nii palju hobuseid, et isegi Rocinantel tuleb karta vahetuse hädaohtu. Aga pane nüüd hoolega tähele ja vaata teraselt, sest ma tahan sulle näidata tähtsamaid rüütleid, kes on neis mõlemas sõjaväes. Ja et sa paremini näha ja tähele panna saaksid, läheme sinna kingule, kust mõlemad sõjaväed paistma peavad.»

Nii nad tegidki. Nad asusid künkale, kust mõlemad lambakarjad, mida don Quijote pidas sõjavägedeks, oleksid hästi näha olnud, kui mitte tolmupilved, mida loomad üles keerutasid, poleks väljavaadet seganud ja varjanud. Aga sellest hoolimata kerkis don Quijote kujutlusse asju, mida ta ei näinud ja mida olemas ei olnud, ja ta hakkas kõrgendatud häälel rääkima:

«Vaata, see erekollastes sõjariistades rüütel seal, kelle kilbil kroonitud lõukoer lamab neitsi jalgade ees, on vahva Laurcalco, Hõbesilla isand; teine, kes kannab kuldlilledega ilustatud raudriideid ja kelle kilbil on näha hõbekrooni sinisel põhjal, on kardetud Micocolembo, Quirocia suurhertsog; too hiiglapikk mees ta paremal käel on kartmatu Brandabarbarán Bolichest, kolme Araabia valitseja, kellel on soomusriieteks ussinahk ja kilbiks uks, kuulu järgi üks selle templi ustest, mille Simson purustas, kui ta oma surmaga vaenlastele kätte tasus. Aga pööra nüüd silmad sinna teisele poole. Seal, teise sõjaväe eesotsas näed sa alati võidukat, mitte iialgi võidetud Timoneli Carcajonast, Uus-Viscaya vürsti. Ta raudriided on jagatud sinisteks, rohelisteks, valgeteks ja kollasteks ruutudeks ja ta kilbi tumekollasel põhjal on kuldkass ühes deviisiga *Mäu*. See on nimelt esimene silp ta daami nimest, kelleks kuulu järgi olevat võrratu Mäulina, Algarbe hertsogi Alfeñiquéni

tütar. Ja see seal, kes oma raskusega koormab selle tugeva ratsu selga ja kelle soomusriided on lumivalged ja kilp veel ilma vapita, on vastpühitsetud rüütel, prantslane Pierre Papin, Utrique parunimaa isand. See teine, kes teravate kannustega kergejalgse sebra vöödilistesse külgedesse lõikab ja sinise raudkübaroraviku kilpi kannab, on vägev Nerbia hertsog, Espartafilardo Metsmees. Ta vapil on sparglipeenra kujutus ühes kastiiliakeelse deviisiga *Jälgi mu saatust.*»

Niiviisi nimetas don Quijote mõlemast sõjaväest terve hulga rüütleid, keda ta endale ette kujutas, ja jagas kõigile eri sõjariistad, värvid, vapid ja deviisid, selle järgi, kuidas ta seninägemata hullusest haaratud kujutlus teda juhatas. Ja hinge tõmbamata rääkis ta edasi:

«See meile vastu tulev sõjavägi seisab koos mitmesugustest rahvustest: siin on neid, kes joovad kuulsa Xanthose magusat vett; neid, kelle jalad tallavad Massalia mägiseid maid; neid, kes sõeluvad peenikest kullaliiva õnnelikus Araabias; neid, kelle päralt on selge Thermodonti kuulsad varjurikkad kaldad; neid, kes paljudel mitmesugustel viisidel lasevad aadrit kullarikkal Paktolosel; sõnamurdjaid numiidlasi, kuulsaid ammuküttе pärslasi, partlasi, miidlasi, kes võitlevad taganedes; rändavaid araablasi oma telkidega; sküüte, kes on niisama julmad kui valged; etiooplasi läbipuuritud huultega ja lõpmata palju teisi rahvusi, kelle nägusid ma näen ja ära tunnen, aga kelle nimed mul meelde ei tule. Seal, teises sõjaväes, tuleb neid, kes joovad õlipuude varjus voolava Baetise kristallselget vett; neid, kes pesevad ja puhastavad oma nägu igavesti rikka ja kuldse Tajo nestega; neid, kes tunnevad rõõmu jumaliku Jenili kasutoovatest voogudest; neid, kes asuvad Tartessose rammusatel karjamaadel; neid, kes veedavad rõõmsat elu Jereze paradiislikkudel aasadel; rikkaid manchalasi kuldkollastest viljapeadest pärgadega; raudriietes mehi, kes on muistse gooti tõu viimased jäänused; neid, kes suplevad vaikse voolu poolest tuntud Pisuergas; neid, kes toidavad oma loomi salajase voolu poolest kuulsa käärulise Guadiana avaratel karjamaadel; neid, kes lõdisevad külmast metsarikastel Püreneedel ja kõrgete Apenniinide lumistel harjadel — ühesõnaga, kõiki rahvaid, keda kogu Euroopa endasse mahutab.»

Sa heldekene küll! Neid maid ja rahvaid, mis ta üles

ei lugenud, nimetades igaühe kohta imekiiresti tema täht-samad tundemärgid, ise täiesti haaratud ja süvenenud sellesse, mis ta oma petlikkudest raamatutest oli lugenud.

Sancho Panza kuulas tähelepanelikult ta kõnet, ise ei lausunud aga sõnagi, pööras ainult aeg-ajalt pead, et näha neid rüütleid ja hiiglasi, keda ta isand nimetas. Kuna ta ühtki ei näinud, ütles ta:

«Võtaks pagan, härra, siin ei ole ju ühtki neist inimestest, rüütlitest ega hiiglastest, kellest teie heldus räägib. Mina ei näe küll kedagi. Võib-olla on kõik jälle puha nõidus, nagu olid tondid täna öösel?»

«Kuidas sa võid nii rääkida?» vastas don Quijote. «Kas sa ei kuule hobuste hirnumist, pasunate puhumist, trummide põrinat?»

«Mina ei kuule muud,» vastas Sancho, «kui lammaste ja oinaste määgimist.»

Ja see oli tõsi, sest mõlemad karjad olid juba kaunis lähedale jõudnud.

«Sul on hirm, Sancho,» ütles don Quijote, «ja sellest tuleb, et sa enam õieti ei näe ega kuule, sest üks hirmu mõjudest on see, et ta meeled segi ajab ja laseb asju paista meile teistsugustena, kui nad tõepoolest on. Aga kui sa nii väga kardad, siis mine eemale ja jäta mind üksi, sest ma suudan üksigi võidule viia selle poole, kellele ma oma abi kingin.»

Seda öeldes andis ta Rocinantele kannuseid, seadis piigi torkevalmis ja kihutas mäest alla nagu välk.

Sancho hüüdis talle järele:

«Pöörake tagasi, armuline härra don Quijote, sest jumala eest, need on oinad ja lambad, kellele te kallale tungite! Pöörake tagasi! Oh häda! Mis hullus see on! Vaadake järele, siin ei ole ju ühtki hiiglast ega rüütlit, ei mingit kassi ega raudriideid, ei ruutudeks jagatud või jagamata kilpi, ei siniseid ega kurat teab mis oravikkusid. Jumal halasta mu vaese patuse peale! Mis ta ometi teeb?»

Aga don Quijote ei teinud sellest väljagi, vaid ratsutas edasi, hüüdes valju häälega:

«Hei, rüütlid, kes te teenite ja sõdite vapra kuninga Pentapolin Paljaskäe lipu all, kõik minu järele! Te saate näha, kui hõlpsasti ma tasun kätte tema vaenlasele Trapobana Alifanfarónile.»

Nende sõnadega tormas ta otse lambakarja keskele ja

hakkas neid säherduse viha ja südidusega piigiga sähvima, nagu oleks ta tõepoolest kallale tunginud oma verivaenlastele. Karjased, kes loomadega kaasas olid, hüüdsid talle, et ta järele jätaks, aga nähes, et see ei aita, võtsid nad lingud vöölt ja hakkasid ta kõrvu kõditama rusikasuuruste kividega. Don Quijote ei teinud kividest väljagi, vaid kihutas ringi, ise hüüdes:

«Kus sa oled, ülbe Alifanfarón? Tule välja! Siin tahab üksainus rüütel sinuga mees mehe vastu jõudu katsuda ja sinult elu võtta karistuseks kurja eest, mis sa teed vaprale garamantide kuningale Pentapolínile.»

Sel ajal tuli ränikivipõrakas, ja tabades teda vastu külge, lõi tal kaks ribikonti sisse. Leides end nii viletsas seisukorras, arvas don Quijote kindlasti, et ta on surnud või vähemalt raskesti haavatud. Nüüd tuli talle palsam meelde. Ta otsis oma õlinõu välja, pani selle suule ja hakkas endale vedelikku sisse kallama. Aga enne veel, kui ta enda arvates paraja hulga alla oli neelanud, tuli uus laeng vastu kätt ja kruusi, lõi viimase kildudeks, viis rüütlil möödaminnes kolm-neli esi- ja purihammast suust ning tegi tal paar sõrme peaaegu lõmaks. Need kaks hoopi olid nii rängad, et vaene rüütel ei suutnud enam hobuse seljas püsida ja kukkus maha.

Karjased jooksid juurde. Ja kuna nad arvasid, et olid ta tapnud, ajasid nad karja suure kiiruga kokku, kahmasid surnud loomad selga, keda oli rohkem kui seitse, ja panid minema muud lähemalt uurimata.

Sancho oli kogu selle aja künkal seisnud ja oma isanda hulle tempe pealt vaadates endal habet katkunud ja seda päeva ning tundi neednud, millal saatus oli ta don Quijotega kokku viinud. Nähes nüüd, et ta isand lamas maas ja karjased olid juba läinud, tuli ta künkalt alla don Quijote juurde ja leidis ta olevat väga viletsas seisukorras, kuigi täie mõistuse juures, ja ütles talle:

«Kas ma ei ütelnud, härra don Quijote, et pöörake tagasi, et need, kellele te kallale tungite, ei ole mingid sõjaväed, vaid lambakarjad?»

«Ah see paganama nõid, minu vaenlane, oskab kõik nii hästi nägematuks teha ja ära moonutada. Sest tea, Sancho, neil meestel on kerge asi meile kõike nii paista lasta, nagu nemad tahavad. Ja nüüd see minu kuri kiusaja muutiski vaenlaste sõjaväed lambakarjadeks — kadedusest kuulsuse vastu, mida mulle see võidukas võitlus pidi

tooma. Kui sa ei usu; Sancho, siis tee seda, mis ma sind tungivalt palun, et sa oma eksitusest aru saaksid ja näeksid, et mul on õigus: istu oma eesli selga ja sõida neile tasahiljukesi järele. Siis sa näed, kuidas veidi maad siit eemale jõudes kõik oma endise kuju tagasi saavad ja olnastest jälle päris tõelisteks inimesteks muutuvad, karvapealt niisugusteks, nagu ma sulle ennist kirjeldasin. Aga ei, ära veel mine, sest mul on sinu toetust ja abi vaja. Tule siia ja vaata, mitu puri- ja esihammast mul puudub. Ma ise tunnen, nagu poleks mul enam ühtegi suus.»

Sancho tuli nii lähedale, et ta silmad don Quijotele peaaegu suhu pistis. Selleks ajaks oli palsam don Quijote kõhus oma töö teinud, ja parajasti kui Sancho talle suhu vaatas, paiskas ta otsekui püssist välja kõik, mis tal sees oli, ning kaastundlikule kannupoisile otse näkku.

«Püha María!» hüüdis Sancho. «Mis mulle nüüd juhtus? See vaene patune on küll surmavalt haavatud, kui ta juba suust verd välja ajab.»

Lähemalt järele vaadates mõistis ta värvi, maitse ja lõhna järgi siiski, et see ei olnud mitte veri, vaid palsam, mida ta rüütlit oli näinud õlinõust joovat. Nüüd tuli tal niisugune iiveldus peale, et kõhus kõik nagu ringi keeras, ja ta tühjendas kõik, mis tal sees oli, otse oma isanda peale, nii et nad nüüd mõlemad toredad välja nägid. Sancho jooksis eesli juurde, et võtta reisipaunast midagi, millega end puhastada ja oma isandat tohterdada. Kui ta aga pauna ei leidnud, pidi ta päris hulluks minema. Ta needis end jälle maa põhja ning võttis südames ette oma isand maha jätta ja koju tagasi pöörduda. Mingu kuradile kogu tasu teenistuse eest ja lootused tõotatud saare valitsemise peale!

Vahepeal oli don Quijote enda püsti ajanud. Vasakut kätt suu ees hoides, et viimased hambad välja ei kukuks, haaras ta teise käega Rocinante ratsmetest kinni (truu ja healoomuline hobune polnud silmapilgukski oma peremehe kõrvalt lahkunud) ja läks oma kannupoisi juurde. Sancho seisis röötsakil ja käsipõsakil eesli najal, nagu oleks ta sügavasse mõttesse vajunud. Kui don Quijote teda nii kurvana nägi, ütles ta:

«Tea, Sancho, et ükski inimene ei ole rohkem väärt kui teine. Kõik need tormid, mis meist üle käivad, on märgiks, et ilm varsti selgineb ja meie asjad hakkavad hästi minema;

sest ei ole võimalik, et õnn või õnnetus väga kaua püsiks, ja sellest järgneb, et kui õnnetus on juba kaua kestnud, siis on õnn lähedal. Nii et ära sina kurvasta õnnetuste üle, mis minule juhtuvad, sest sina ei saa nendest osa.»

«Kuidas ei saa osa?» vastas Sancho. «Kes oli siis see, keda eile õhtul pilluti, kui mitte minu isa poeg? Ja reisipaun, mis mul täna ühes kõige hea ja varaga on kadunud, kas pole see sellesama mehe oma?»

«Mis? Sinu reisipaun on kadunud?» küsis don Quijote.

«Kadunud jah!»

«Siis ei ole meil täna midagi süüa,» ütles don Quijote.

«Nii see oleks küll,» vastas Sancho, «kui nendel aasadel ei kasvaks rohtusid, mida teie heldus ütles tundvat ja millega teiesugused õnnetud rändrüütlid säherdusest puudusest üle saavad.»

«Ometi,» vastas don Quijote, «vahetaksin ma praegu kõik need rohud, mida Dioskorides kirjeldab, isegi kui neil doktor Laguna* seletused ja pildid juurde oleksid lisatud, tüki leiva, isegi sõklase maaleiva ja paari sardiinipea vastu. Kuid roni aga nüüd eesli selga, mu tubli Sancho, ja tule mulle järele. Jumal, kes kõigi olevuste eest hoolitseb, ei jäta ka meid maha, iseäranis nüüd, kus meie oma tegevusega teda teenime; sest ta hoolitseb ju sääskede eest õhus, ussikeste eest mullas ja konnapoegade eest vetes; ta on nii halastaja, et laseb oma päikest paista heade ja kurjade üle ning laseb sadada õigete ja ülekohtuste peale.»

«Teie heldus kõlbaks paremini jutlustajaks kui rändrüütliks,» ütles Sancho.

«Rändrüütlid on kõike osanud ja peavad kõike oskama, Sancho,» ütles don Quijote. «Endisajal oli rändrüütleid, kes keset lahinguvälja seisma jäid ja niisuguse vägeva jutluse või kõne pidasid, nagu oleksid nad Pariisi ülikoolis doktorikraadi omandanud. Sellest võib näha, et piik ei ole iial sulge nüristanud ega sulg piiki.»

«Olgu siis nii, nagu teie heldus ütleb,» vastas Sancho. «Lähme nüüd siit minema ja vaatame, kus me täna ööseks peavarju saame. Annaks jumal, et see oleks niisugune koht, kus ei ole õhkupildumist, tonte ega nõiutud maure, sest muidu saadan ma kogu selle värgi kuradile!»

«Palu seda jumalalt, mu poeg,» ütles don Quijote, «ja juhi sina, kuhu tahad, sest seekord jätan ma öömajavaliku sinu hoolde. Aga anna oma käsi siia ja katsu sõrmega ning vaata hoolega järele, mitu esi- ja purihammast mul siin paremal pool ülemises lõualuus puudub. Siin tundub valus.»

Sancho pistis sõrmed don Quijote suhu, kobas ringi ja küsis:

«Kui palju teie heldusel muidu selle poole peal purihambaid oli?»

«Neli,» vastas don Quijote, «ja peale tarkusehamba kõik terved ning tugevad.»

«Mõtelge hästi järele, mis te ütlete, härra,» sõnas Sancho.

«Ma ütlen, et neli, kui mitte viis,» vastas don Quijote, «sest kogu mu eluajal pole mul ühtki esi- ega purihammast välja tõmmatud ega ka ise välja kukkunud, samuti pole mädanik ega mingi põletik ühtki hävitanud.»

«Noh,» ütles Sancho, «siinpool all ei ole teie heldusel rohkem kui kaks ja pool hammast. Üleval aga pole niihästi kui mitte midagi, kõik on lage nagu peopesa.»

«Oh ma õnnetu!» ütles don Quijote oma kannupoisilt kurba uudist kuuldes. «Ma oleksin ennemini lasknud endal käe maha raiuda, muidugi selle, mis mõõka ei kanna. Sest ma ütlen sulle, Sancho, hambutu suu on sama hea kui veski ilma kivideta ja hammast tuleb teemandist kallimaks pidada. Aga kõige sellega peame leppima meie, kes me end rüütlielu karmide seaduste alla painutame. Roni nüüd eesli selga, sõber, ja sõida ees, mina tulen sulle järele niisuguse sammuga, nagu sa tahad.»

Sancho tegigi nii ja pööras sinnapoole, kus arvas mingit ulualust leidvat, põikamata seejuures kõrvale maanteelt, mis siinkohal oli õige sirge. Nad sõitsid pikkamisi, sest valu lõualuudes ei andnud don Quijotele rahu ega lasknud teda kiiresti liikuda. Et teda lõbustada ja ta meelt lahutada, püüdis Sancho temaga juttu vesta ja rääkis talle muu seas seda, mis järgmises peatükis on kirja pandud.

XIX PEATÜKK

Teravmeelsest jutuajamisest Sancho ja tema isanda vahel, nende seiklusest surnukehaga ja muudest toredatest juhtumustest

«Teate, härra, mina arvan, et kõik need õnnetused, mis viimastel päevadel meile kaela on tulnud, on kahtlemata olnud karistuseks selle patu eest, mis teie rüütliseaduste vastu olete teinud. Sest te ei täitnud ju oma tõotust, et te ei söö linaga kaetud laualt, ei tee vallatust kuningannaga, ja mis te kõik vandusite, enne kui te ei võta kiivrit Malandrinolt*, või kuidas selle mauri nimi oli, ma ei mäleta hästi.»

«Sul on täiesti õigus, Sancho,» vastas don Quijote. «Tõttöelda olin selle asja hoopis unustanud. Ja sina võid päris kindel olla, et sulle juhtus see õhkupildumise lugu ainult sellepärast, et sa mulle mu vannet õigel ajal meelde ei tuletanud. Aga küll ma selle jälle heaks teen, sest rüütliseadustes leidub võimalusi kõige parandamiseks.»

«Aga kas mina siis ka midagi vandusin?» küsis Sancho.

«See ei tähenda midagi, et sa ei vandunud,» ütles don Quijote. «Nagu mina aru saan, ei või sa sugugi julge olla, et sind selles asjas kaasosaliseks ei peeta. Aga olgu lugu nii või teisiti, igatahes ei ole halb, kui meie heakstegemise abinõud tarvitusele võtame.»

«Kui lugu nii on,» ütles Sancho, «siis vaadake ette, teie heldus, et te seda niisamuti ei unusta nagu oma vannet. Muidu pistab ehk neil tontidel pähe minuga veel teist korda nalja teha ja võib-olla isegi teie heldusega, kui nad näevad, et te nii kangekaelne olete.»

Niisuguse ja muu jutuajamise juures tabas neid öö keset teed, ilma et neil oleks olnud või nad oleksid näinud mõnd kohta, kus selleks ööks varju saada. Halb oli veel see, et nad tundsid nälga, sest reisipauna kadumise tõttu ei olnud neil mingit toidutagavara. Nende õnnetusele lisaks tuli veel seiklus, mis ilma igasuguse vigurdamiseta tõesti seiklusena näis. Lugu oli nii, et öö oli läinud juba kaunis pimedaks, nemad aga ratsutasid ikka edasi, sest Sancho uskus, et maantee ääres peab penikoorma või kahe järel kindlasti mõni kõrts leiduma. Kui nad siis nii pimeduses edasi rändasid, kannupoiss näljapiinas ja isand söögiisu tundes, nägid nad, et sedasama teed mööda tuli neile vastu terve hulk tulukesi, mis nägid välja nagu liikuvad tähed. Sancho jahmus ja ka don Quijotel oli veidi kõhe tunne. Üks tõmbas oma eeslit ohelikust ja teine oma hobust ratsmetest, mõlemad jäid seisma, et teraselt vaadata, mis asi see seal võib olla. Nad märkasid, et tuled neile kogu aeg lähemale tulid ja lähenedes aina suuremad paistsid. Seda nähes hakkas Sancho võdisema nagu elavhõbedaga mürgitatu ja don Quijotel tõusid juuksed peas püsti. Ometi võttis ta julguse kokku ja ütles:

«Nüüd, Sancho, seisab meil kahtlemata ees ülisuur ja ülihädaohtlik seiklus, milles ma pean näitama kogu oma vahvust ja rammu.»

«Oh ma õnnetu!» hüüdis Sancho. «Kui see viimati jälle mõni tontide seiklus ei ole, sest nii näeb see asi välja! Kust võtan ma küljekonte, mis sellele vastu paneksid?»

«Olgu nad missugused tondid tahes,» ütles don Quijote, «igatahes ei lase ma neid sinu pealt karvagi puhuda. Eelmisel korral narritasid nad sind sellepärast, et ma üle õuemüüri hüpata ei saanud. Nüüd aga oleme lagedal väljal, kus ma võin oma mõõgaga rabada, nagu ise tahan.»

«Aga kui nad teid samuti paigale kinni nõiuvad nagu eelmisel korral,» ütles Sancho, «mis aitab siis see, kas me oleme lagedal väljal või mitte?»

«Sellepärast,» vastas don Quijote, «palun sind, Sancho, ära kaota julgust, sest varsti saad sa minu julguse suurust näha.»

«Eks ma siis püüa jumala abiga julgust hoida,» vastas Sancho.

Nad läksid teelt veidi kõrvale ja hakkasid tähelepanelikult vaatama, mis lugu nende liikuvate tulukestega võib olla. Varsti seletasid nende silmad suurt hulka valgetesse ürpidesse riietatud kogusid. See kohutav pilt tegi Sancho julgusele kohe lõpu ja tal hakkasid hambad nii plagisema, nagu oleks tal kõrge palavik. Ja värin ning hambaplagin aina suurenesid, sedamööda kuidas neile selgemaks sai, mis asi see õieti oli: ees liikusid nimelt umbes kakskümmend valges ürbis meest, kõik ratsa ja põlevad tõrvikud käes; nende järel tuli leinakattega surnuvanker ja sellele järgnes jälle kuus ratsameest, leinariie-

tes kuni oma muulade kapjadeni — oli ju nende ratsude aeglasest sammust kohe näha, et need ei olnud hobused. Valgetes ürpides mehed pomisesid midagi omaette tasase ja kaebliku häälega. See iseäralik nägemus niisugusel tunnil ja säärases üksikus kohas oli küllaldane mitte ainult Sancho, vaid isegi ta isanda südames hirmu tekitama. See oleks võinud küll ainult don Quijote kohta käia, sest Sancho julgus oli juba niigi otsas.

Tema isandaga aga juhtus otse vastupidine, sest tema pähe kerkis kohe elavalt kujutlus, et see on üks neid seiklusi, millest tema raamatutes jutustatakse.

Ta kujutles, et surnuvankril lamab keegi raskesti haavatud või surnud rüütel, kelle eest üksnes tema on määratud kätte tasuma. Ilma pikema jututa seadis ta oma piigi torkevalmis, kehitas end sadulas ja asetus rahuliku julguse ning väärikusega keset teed, kust ürbimehed pidid paratamatult mööda minema. Nähes neid juba lähedal, tõstis ta häält ja ütles:

«Pidage, rüütlid, kes te iganes olete! Andke mulle aru, kes te olete, kust tulete, kuhu lähete ja keda te sellel vankril kaasa viite. Nagu kõigest näha, olete teie või on teile mingit kurja tehtud, ja on kohane ning vajalik, et mina seda teada saan, kas selleks, et karistada teid tehtud kurja eest või tasuda kätte ülekohtu eest, mis teile on osaks saanud.»

«Meil on rutt,» vastas üks ürbimees, «kõrts on kaugel ja me ei saa nii palju aega raisata, et teile siin seletust anda, nagu te nõuate.»

Seda öeldes andis ta muulale kannuseid ja tahtis edasi sõita. See vastus pahandas don Quijotet väga. Ta haaras muulal päitsetest kinni ja ütles:

«Pidage kinni, olge viisakam ja andke mulle aru selle kohta, mis ma teilt küsisin. Muidu tuleb teil kõigil minuga võidelda.»

Muul oli peru, ja kui tal päitsetest kinni võeti, ehmus ta nii, et end püsti ajas ja oma peremehe seljast maha viskas. Üks jalamehest teener, nähes ürbikandjat kukkuvat, hakkas don Quijotet sõimama. Don Quijote oli aga juba enne vihane, ta ei jäänud ootama, vaid pani piigi torkevalmis, tormas ühe leinariides mehe kallale ja paiskas ta raskesti haavatuna maha. Siis pööras ta teiste vastu. Ja oli väärt vaadata, missuguse kiirusega ta neile kallale tungis ja nad põgenema ajas. Rocinantele olid sel

silmapilgul nagu tiivad kasvanud, nii kergelt ja uhkesti laskis ta ringi. Ürbikandjad olid arg ja sõjariistadeta rahvas, nii et nad silmapilk ilma vastupanuta võitlusest loobusid ja mööda välja jooksu panid, ikka oma põlevaid tõrvalonte käes hoides, nii et nägi välja, nagu jookseksid seal tõrvikutega maskikandjad lõbusal piduööl. Leinariietes mehed olid oma pikkadesse hõlmadesse ja rüüdesse nii sisse ja kinni mässitud, et nad end liigutada ei saanud. Seetõttu vemmeldas don Quijote nad kõik läbi nagu süda kutsus ja sundis nad vastu nende tahtmist sealt kohast lahkuma, sest nad arvasid kõik, et kallaletungija pole inimene, vaid kurat ise, kes põrgust tulnud, et riisuda neilt vankril lamav surnukeha.

Seda kõike vaatas Sancho pealt. Ta imetles oma isanda vahvust ja mõtles endamisi: mu peremees on ikka küll nii vapper ja tugev, nagu ta räägib.

Selle mehe kõrval, kes oli esimesena muula seljast alla kukkunud, lamas maas põlev tõrvalont, mille valgusel don Quijote nägi teda. Ta tuli maaslamaja juurde, pistis talle piigiotsa silmade ette ja nõudis, et ta alla annaks, ähvardades teda muidu tappa. Selle peale vastas kukkunu:

«Ma olen juba alla andnud, sest ma ei saa end liigutadagi, kuna mul on üks sääreluu murdunud. Palun teie heldust, kui te ristiinimene ja rüütel olete, ärge tapke mind. Sellega teeksite raske pühaduseteotuse, sest mina olen litsentsiaat ja juba esimese pühitsuse vastu võtnud.»

«Kes kurat teid siis siia tõi, kui te kirikumees olete?» küsis don Quijote.

«Te küsite kes, härra?» vastas maaslamaja. «Minu halb õnn.»

«Teid ootab veel halvem õnn,» ütles don Quijote, «kui te mulle kõige kohta seletust ei anna, mis ma teilt ennist küsisin.»

«Täidan kohe teie helduse soovi,» vastas litsentsiaat. «Teadke siis, teie heldus, et kuigi ma end enne litsentsiaadiks nimetasin, olen ainult bakalaureus. Mu nimi on Alonso López ja ma olen Alcobendasest pärit. Tulen Baeza linnast üheteistkümne teise preestriga, nendesamadega, kes oma tõrvalontidega ära põgenesid. Me oleme teel Segovia poole ühes selle surnukehaga seal vankril. See on ühe isanda põrm, kes Baezas suri ja maeti ja keda me

nüüd, nagu ma ütlesin, viime tema matusepaika Segovias, kust ta on pärit.»

«Kes tema surmas?» küsis don Quijote.

«Jumal, ja nimelt katkupalaviku läbi, mis talle külge hakkas,» vastas bakalaureus.

«Niimoodi,» ütles don Quijote, «vabastas issand mu vaevast tema surma eest kätte maksta, mida mul oleks tulnud teha, kui keegi teine ta elu oleks võtnud. Kuna ta aga niisuguse käe läbi on surma saanud, siis ei jää muud üle kui vaikides tema tahtmise alla heita, sest sedasama teeksin ma ka siis, kui issand mu enda surmaks. Ja ma tahan teie kõrgeaususele teatavaks teha, et ma olen rüütel don Quijote La Manchast ja minu ametiks ja tegevuseks on maailma mööda ringi rännata kõverusi õigeks tehes ja teotuste eest kätte tasudes.»

«Ma ei tea, kuidas on lugu selle kõveruste õigekstegemisega,» ütles bakalaureus, «aga minu olete igatahes sirgest inimesest kõveraks teinud, kuna ma murdsin jala, ja see ei saa küll eluaeg enam sirgeks. Teotuste eest kättemaksmise asemel olete lasknud mu niisuguse teotuse osaliseks saada, et ma eluks ajaks teotatuks jään. Minule oli küll väga õnnetu seik, et ma teie, seikluste otsijaga, kokku sain.»

«Mitte kõik asjad ei lähe ühteviisi!» vastas don Quijote. «Halb on see, härra bakalaureus Alonso López, et teie niiviisi ööpimeduses tulite, koorisärgid seljas, põlevad tõrvalondid käes, ise palvetades, leinalinikuis, nii et te tõesti nagu pahad vaimud ja teise ilma elanikud välja nägite. Seepärast ei saanud ma oma kohust täitmata jätta, vaid pidin teile kallale tungima. Ja ma oleksin teile ka siis kallale tunginud, kui ma kindlasti oleksin teadnud, et te otse põrgust tulnud kuradid ise olete. Nendeks ma teid kogu aja arvasin ja pidasingi.»

«Kui mu saatus kord juba nii tahtis,» ütles bakalaureus, «palun teid, härra rändrüütel, kes te minule rändamise nii raskeks olete teinud, aidake mind muula alt välja, sest mu jalg on jalaraua ja sadula vahel kinni.»

«Ma oleksin siin homseni kõnelnud,» ütles don Quijote. «Miks te mulle siis kohe ei öelnud, mis teil viga on?»

Ta hüüdis Sanchot. Aga see ei hoolinud tulla, sest ta oli parajasti tegevuses veomuula rüüstamisega, kes rikkaliku söögikraamikoormaga nendel headel isandatel kaasas oli. Sancho tegi oma mantlist koti, toppis sinna sisse

kõik, mis ta kätte sai ja mis kotti mahtus, laadis oma eesli selga ja jooksis alles siis oma isanda hüüde peale kohale. Ta aitas bakalaureusehärra muula alt välja tõmmata, upitas ta sadulasse ja andis talle tõrvalondi kätte. Don Quijote soovitas tal oma põgenenud kaaslastele järele minna ja nendelt tema nimel teotuse eest andeks paluda, sest ei olevat tema võimuses olnud seda tegemata jätta. Ja Sancho omalt poolt ütles:

«Kui need isandad ehk teada tahavad, kes see kangelane oli, kes neid nii puistas, siis ütelge, et see oli kuulus La Mancha don Quijote, keda teise nimega Kurva Kuju rüütliks kutsutakse.»

Bakalaureus tegi minekut ja don Quijote küsis Sancholt, miks ta teda just nüüd Kurva Kuju rüütliks nimetas, mida ta varem kunagi ei olnud teinud.

«Seda kuulete kohe,» vastas Sancho. «Teate, ma vaatasin teid tükk aega selle tõrvalondi valgusel, mida see õnnetu käes hoidis, ja ma pean ütlema, et teie heldusel on viimasel ajal tõesti kõige haledam kuju, mis ma eales kellelgi olen näinud. See tuleb vist küll väsimusest selle võitluse järel või sellest, et hambad on ära.»

«Ei, asi ei ole selles,» vastas don Quijote, «vaid küllap see tark mees, kelle ülesandeks on minu vägitegude loo kirjutamine, arvas kohaseks, et mina endale ka mõne hüüdnime võtaksin, nagu tegid kõik endisaja rüütlid: ühe nimi oli Leekiva Mõõga rüütel, teisel Ükssarve rüütel, kolmandal Neitsite rüütel, üks nimetas end Föönikslinnu rüütliks, teine Greifi rüütliks, järgmine Surmarüütliks; nende nimede ja märkide all olid nad kogu maakeral tuntud. Sellepärast ma ütlengi, et too tark, keda ma nimetasin, pani sulle nüüd meelde ja keelele, et sa nimetaksid mind Kurva Kuju rüütliks. Nii mõtlen ma end tänasest päevast peale kutsuda. Ja et see nimi mulle paremini passiks, lasen ma niipea kui võimalik oma kilbile maalida ühe väga kurva kuju.»

«Ei maksa raisata aega ega raha selle kuju tegemiseks,» ütles Sancho. «Aitab sellest, kui teie heldus näitab oma kuju ja pöörab näo nende poole, kes teda vaatavad. Siis ei ole enam mingit muud kujutust ega kilpi vaja, vaid nad nimetavad teid ilma pikema jututa Kurva Kuju rüütliks. Uskuge, ma räägin tõtt, sest ma kinnitan härrale (olgu see naljaks öeldud), nälg ja hammaste puudumine

teevad teie näo nii haledaks, nagu ma juba ütlesin, et te väga hästi ilma selle kurva pildita läbi saate.»

Don Quijote naeris Sancho nalja üle. Aga ta võttis siiski ette hakata kutsuma end selle nimega, niipea kui saab lasta oma kilbile maalida niisuguse kuju, nagu ta oli mõelnud. Siis ütles ta:

«Ma arvan, Sancho, et ma satun kirikuvande alla sellepärast, et vägivaldselt panin käe pühitsetud isiku külge, *iuxta illud, si quis suadente diabolo* jne.* Ma tean küll, et ma ei pannud kätt, vaid selle piigi; pealegi ma ei arvanud, et tungin kallale preestritele või vaimulikkudele meestele, keda mina kui usklik katoliiklane austan ja pühaks pean, vaid tontidele ja teise ilma koletistele. Aga isegi kui lugu nii oleks, mul on meeles, mis juhtus Cid Ruy Díazile*, kui ta kuninga saadiku tooli Tema Pühaduse paavsti ees purustas ja paavst tema selle eest kirikuvande alla pani; ja ometi talitas tubli Rodrigo de Vivar sel päeval nagu auväärne ning vahva rüütel.»

Seda kuuldes läks bakalaureus, nagu juba öeldud, minema, ilma talle sõnagi vastamata. Don Quijotel oli tahtmine järele vaadata, kas vankril lamav keha on tõesti surnukeha, aga Sancho ei olnud sellega nõus ja ütles talle:

«Härra, see hädaohtlik seiklus läks teil paremini õnneks kui ükski teine, mis ma seni olen näinud. Aga võib juhtuda, et need inimesed, kelle te ära võitsite ja põgenema ajasite, nüüd taipavad, et üksainus mees neist jagu sai, ja selle üle täis viha ning häbi, uuesti jõudu koguvad, meid üles otsivad ja meile niisuguse nahatäie annavad, et aitab. Minu eesel on täies korras, mäestik lähedal, nälg näpistab; nii et paneme aga paraja sammuga minema, ja saagu tõeks, mis öeldakse: surnud hauda ja elavad lauda.»

Ta ajas eeslit ees ja palus oma isandat järele tulla. Don Quijote arust oli Sanchol õigus ja sõna lausumata järgnes ta temale. Kui nad kahe mäekingu vahel veidi maad olid edasi läinud, jõudsid nad suurde varjatud orgu, kus nad ratsude seljast maha tulid. Sancho kergendas eesli koormat; siis heitsid isand ja kannupoiss haljale murule pikali ja sõid nüüd ühekorraga pruukosti, lõunasöögi, õhtuoote ja õhtulise. Nälg andis kõigele maiku juurde ja nende kõhtu rändas nii mõnigi priske lihasuupiste, mida surnusaatjad vaimulikud härrad — nemad end juba naljalt hätta ei jäta — enda jaoks oma moonamuulal kaasa vedasid. Aga nüüd tabas neid uus õnnetus, mis Sancho arvates oli kõikidest kõige hullem. Neil ei olnud nimelt veini ega isegi mitte vett, et natuke keelt kasta. Janu piinas hullusti, ja Sancho, vaadates lopsakat haljast rohtu, mida rikkalikult nende ümber aasal kasvas, ütles seda, mis järgmises peatükis jutustatakse.

XX PEATÜKK

Ennenägematust ja ennekuulmatust seiklusest, mille vahva don Quijote La Manchast vähema hädaohuga lõpule viis, kui oleks teinud maailma kõige kuulsamgi rüütel

«Armas härra, see rohi tunnistab päris kindlasti, et siin läheduses peab olema mõni läte või oja, mis sellele aasale niiskust annab. Sellepärast on kõige õigem, kui me veidi edasi läheme, ja küllap me leiame koha, kus seda koledat janu, mis meid piinab, kustutada saab. Janu vaevab kahtlemata palju hullemini kui nälg.»

See nõu oli don Quijote meelest hea. Ta haaras Rocinante ratsmetest ja Sancho niisamuti oma eesli ohelikust, seejärel kui ta ülejäänud söögikraami oli eesli selga laadinud, ja nii hakkasid nad kobamisi mööda aasa edasi liikuma, sest ööpimeduses polnud midagi näha. Nad ei olnud veel kahtsada sammu käinud, kui nende kõrvu kostis vägev vee kohin, nagu langeks see suurtelt kõrgetelt kaljudelt alla. See hääl rõõmustas neid kangesti. Nad jäid seisma, et kuulata, kustpoolt see tuleb. Aga nüüd kostis õnnetuseks veel teistsugust müra, mille tõttu kogu nende veerõõm läks vett vedama, iseäranis käib see Sancho kohta, sest tema oli loomu poolest kartlik ja arg. Nad kuulsid nimelt mingisuguseid korrapäraseid lööke, millele liitus raua ja kettide ragin, ja see kõik ühes pöörase veemühinaga oleks täitnud hirmuga iga teise südame peale don Quijote oma. Öö oli, nagu öeldud, pime ja meie rändajad jõudsid nüüd kõrgete puude alla, mille lehed vaikselt ja võikalt sahisesid tasases tuules. Üksildane paik, pimedus, veemüha ja lehtede sahin — see kõik kohutas

ja tegi hirmu, liiatigi veel, kui nad märkasid, et löögid järele ei jäänud, tuul ei vaikinud ega hommik kätte ei jõudnud; ja peale selle ei teadnud nad, kus nad olid. Aga don Quijote, kelle julge süda ei tundnud hirmu, hüppas Rocinante selga, haaras oma kilbi, seadis piigi torkevalmis ja ütles:

«Tea, sõber Sancho, et mina olen taeva tahtmisel sündinud praegusel rauaajal, et jälle kuld- või kuldset aega, nagu teda nimetatakse, jalule seada. Mina olen see, kellele on määratud hädaohud, suured vägitööd, vahvad teod. Mina olen, ütlen ma veel kord, see, kes peab jälle ellu äratama Ümarlaua rüütlid, Prantsusmaa kaksteistkümmend peeri ja üheksa kuulsuse vägilast ja kes Platirid, Tablanted, Olivanted ja Tirantid, Päikeserüütlid, Belianísid ja kogu endisaja kuulsate rändrüütlite väe unustusse saadab, kuna ma praegusel ajal panen toime nii suuri ja iseäralikke vägitöid ja sõjariistategusid, et nad nende kõige hiilgavamad teod varju jätavad. Oo, mu truu ja ustav kannupoiss, sa näed seda pimedat ööd, märkad õudset vaikust, kuuled puude tumedat ja saladuslikku kohinat, vee hirmuäratavat müra, selle vee, mida me otsima tulime ja mis näib hiiglakõrgetelt mägedelt alla tormavat, ning seda lõppematut tagumist, mis me kõrvu lõikab ja neid vaevab. Kõik need asjad kokku ja igaüks üksikult oleks küllaldane tekitama hirmu, õudust ja kohkumist kas või Marsi enda südames, seda enam veel säärases, mis ei ole harjunud niisuguste juhtumuste ja seiklustega. Aga kõik see, mis ma sulle kirjeldan, ainult sütitab ja virgutab mu julgust, nii et mul juba praegu süda rinnus põleb soovist sellesse seiklusse astuda, paistku ta nii raske kui tahes. Nii et tõmba Rocinante sadulavöö veidi pingumale ja jää jumalaga! Oota mind siin kolm päeva, mitte rohkem. Kui ma selle aja sees tagasi ei tule, võid sa meie külasse minna ja sealt, kui tahad mulle heategu teha, mine Tobososse ja ütle minu võrratule käskijannale Dulcineale, et tema vangistuses olev rüütel suri tegude kordasaatmisel, mis teda selle vääriliseks pidi tegema, et end tema omaks nimetada.»

Kui Sancho oma isanda sõnu kuulis, hakkas ta haledasti nutma ja ütles:

«Härra, mina ei saa aru, miks te seda hirmsat seiklust tahate ette võtta. Praegu on öö, siin ei näe meid keegi, me võime väga hästi teelt kõrvale pöörata ja end hädaohu eest hoida, kui me ka kolmel päeval juua ei saa. Kuna meid keegi ei näe, siis ei saa ju ka keegi meid argpüksideks nimetada. Liiatigi olen ma mitu korda kuulnud meie küla kirikisandat, keda teie heldus väga hästi tunneb, jutluses ütlevat, et kes hädaohtu otsib, saab selles hukka. Nii et ei ole hea jumalat kiusata ja niisuguseid koledaid tegusid ette võtta, millest ainult ime läbi võib pääseda. Aitab juba neist imedest, mida taevas on teie heldusele osaks saada lasknud, hoides teid niisuguse õhkupildumise eest, nagu tehti minuga, ja lastes teid pääseda võitjana, vabana ja tervena nii paljude vaenlaste käest, nagu surnukeha saatmas oli. Ja kui see kõik teie kõva südant ei liiguta ega pehmeks tee, siis ehk liigutab teid mõte ja kindel usk, et niipea kui teie siit läinud olete, annan mina oma hinge ükskõik kellele, kes teda võtta tahab. Ma lahkusin oma kodunt ja jätsin oma naise ja lapsed maha, et tulla teie heldust teenima, sest ma uskusin, et mul paremini hakkab minema ja mitte halvemini. Aga ahnus ajab auku, ja minul ajas ta kõik lootused nurja, sest parajasti nüüd, kus ma kõige kindlamini lootsin, et saan kätte selle neetud ja õnnetu saare, mida teie heldus mulle nii mitu korda on lubanud, näen ma, et selle tasuks ja asemel tahate mu nüüd maha jätta siia kohta, mis on nii kaugel inimeste eluasemeist. Ainsa jumala nimel, härra, ärge tehke mulle seda ülekohut. Aga kui te seda mingi hinna eest tegemata jätta ei saa, siis lükake ta vähemalt hommiku peale, sest selle tarkuse järgi, mis ma karjas käies õppisin, ei või koiduni enam kolme tundigi olla, kuna Sarve* suu on otse pea kohal, kesköö on aga siis, kui see on vasaku käsivarre joones.»

«Kuidas võid sina, Sancho, näha,» ütles don Quijote, «kust see joon läheb, kus on suu või kukal, millest sa räägid, kui öö on ometi nii pime, et terves taevas ei näe ühtegi tähte?»

«Tõsi küll,» vastas Sancho, «aga hirmul on suured silmad, ta näeb isegi neid asju, mis on maa all, liiatigi siis seda, mis üleval taevas. Aga kui järele mõtelda, võib ka muidu välja arvutada, et koidu tulekuni pole enam palju aega.»

«Olgu seda vähe või palju,» ütles don Quijote, «aga minust ei pea keegi iial ütlema, et pisarad ja palved on takistanud mind täitmast seda, mis ma rüütlikombele võlgnen. Seepärast palun sind, Sancho, vaiki. Küll jumal, kes

on mu südant juhatanud sellele ennenägematule ja hirmuäratavale seiklusele asuma, kannab hoolt minu hea käekäigu eest ja trööstib sind su kurbuses. Tõmba aga nüüd Rocinante sadulavöö tugevamini kinni ja jää siia. Varsti olen ma elusalt või surnult siin tagasi.»

Kui Sancho nägi, et tema isanda otsus on nii kindel, ja et tema pisarad, nõuanded ega palved midagi ei aita, võttis ta nõuks kavalust tarvitada, et oma isandat kuidagiviisi päikesetõusuni ootama sundida. Hobuse sadulavööd kinnitades sidus ta siis tasakesi ja märkamatult Rocinante jalad eesli päitseohelikuga kokku, nii et kui don Quijote tahtis minema hakata, ei saanud ta seda teha, sest hobune liikus edasi ainult hüpetega. Kui nüüd Sancho Panza nägi, et ta kavalus oli nii hästi korda läinud, ütles ta:

«Näete nüüd, härra, taevas on mu pisaraid ja palveid kuulda võtnud ja asja nii seadnud, et Rocinante ei saa end liigutada. Ja kui te kangekaelne tahate olla ja talle kannuseid ning hoope anda, siis pahandate saatust, ja nagu öeldakse, lööte astla vastu takka üles.»

Don Quijote oli meeleheitel. Aga mida enam ta hobusele kannuseid andis, seda vähem ta seda liikuma sai. Kuna talle ei võinud mõttessegi tulla, et hobuse jalad on seotud, pidas ta kõige paremaks rahule jääda ja oodata, kuni hommik tuleb või kuni Rocinante end liigutama hakkab, sest tema uskus kahtlemata, et looma tõrkumisel on mõni teine põhjus kui Sancho kavalus. Nii ütles ta siis oma kannupoisile:

«Kuna lugu nii on, Sancho, et Rocinante ei pääse liikuma, siis olen ma nõus ootama, kuni koit naeratama hakkab, ehk ma küll tema viibimise üle lausa nutta tahaksin.»

«Ei maksa nutta ühtigi,» ütles Sancho, «sest mina räägin teie heldusele ajaviiteks juttusid kas või hommikuni. Aga ehk tahate hobuse seljast maha tulla ja haljale rohule veidi magama heita, nagu rändrüütlitel on viisiks? See teeb teid värskemaks selleks ajaks, kui jõuab kätte päev ja tund astuda sellesse ennenägematusse seiklusse, mis teid ootab.»

«Milleks sa räägid hobuse seljast mahatulemisest ja magamisest?» ütles don Quijote vastu. «Kas mina siis kuulun nende rüütlite hulka, kes mõtlevad puhkusele, kui

hädaoht ähvardab? Maga sina, kes sa magamiseks oled sündinud, või tee, mis sa tahad, mina aga teen seda, mis ma oma kavatsustele kõige kohasemaks pean.»

«Ärge saage vihaseks, kulla härra,» vastas Sancho, «ega ma seda paha pärast ütelnud.»

Ta astus oma isanda juurde, pani ühe käe sadula esikaarele, teise tagakaarele, nii et ta nüüd don Quijote vasaku reie ümbert kinni hoidis ega julgenud temast vaksa võrragi eemale minna: niisugust hirmu tegid talle löögid, mis ikka veel korrapäraselt kostsid. Don Quijote käskis teda nüüd enda lõbustuseks mõne loo jutustada, nagu ta oli lubanud. Sancho vastas, et ta teeks seda küll, kui teda ei kohutaks need löögid.

«Aga olgu, ma katsun siiski ühe loo jutustada. Kui see mul korda läheb ja mind ei segata, siis saab sellest kõige parem kõigist lugudest. Kuulake siis teraselt, teie heldus, hakkan peale. Oli kord, mis oli; see hea, mis tuleb, saagu osaks kõikidele, halb aga ainult sellele, kes seda otsima läheb. Pange tähele, armuline härra, et vanaaja inimesed ei alustanud oma muinasjutte nii, nagu tahtsid, vaid oli üks roomlase Cato Zonzorino* lause, mis käib nii: «Ja halb sellele, kes seda otsima läheb». See passib siia nagu sõrmus sõrme, nimelt et teie heldus peab paigale jääma ja mitte kuhugi halba otsima minema, vaid me pöörame teisele teele, sest keegi ei sunni meid edasi minema seda teed mööda, kus meie niisugust hirmu tunda saame.»

«Jutusta sina oma lugu edasi, Sancho,» ütles don Quijote, «ja jäta see minu mureks, missugust teed mööda me edasi läheme.»

«Heakene küll,» ütles Sancho, «oli siis Extremaduras ühes külas kitsekarjane, see tähendab niisugune karjane, kes kitsesid hoidis, ja selle karjase ehk kitsekarjase nimi oli, nagu minu jutus öeldud, Lope Ruiz ja see Lope Ruiz armastas üht karjatüdrukut, kelle nimi oli Torralva, ja see Torralva-nimeline karjatüdruk oli ühe rikka karjapidaja tütar, ja see rikas karjapidaja ...»

«Kui sa oma juttu nii räägid,» ütles don Quijote, «et sa kõike kaks korda kordad, siis ei jõua sa kahe päevagagi lõpule. Räägi korralikult ja jutusta nagu mõistlik inimene või ära räägi üldse midagi.»

«Niimoodi, nagu mina jutustan,» vastas Sancho, «jutustatakse minu kodukohas kõiki muinasjutte, mina ei oska

teisiti jutustada ja teie heldus ei või minult nõuda, et ma uusi pruuke tarvitama hakkaksin.»

«Räägi siis, nagu tahad,» ütles don Quijote, «ja kuna saatus on määranud, et ma sind kuulama pean, siis jätka.»

«Nõnda siis, mu kallis härrakene,» jätkas Sancho, «see karjane, nagu ma juba ütlesin, armastas karjatüdrukut Torralvat. See oli hästi priske tüdruk, sänikael ja natuke isegi mehe moodi, sest tal olid väikesed mustad vurrud, ma näen teda nagu praegu enda ees.»

«Sa tundsid siis teda?» küsis don Quijote.

«Ei, mina ei tundnud,» vastas Sancho, «aga see, kes mulle selle loo jutustas, ütles selle nii kindlasti tõe olevat, et ma võivat igaühele, kellele seda edasi jutustan, kinnitada ja vanduda, et olen kõike näinud oma silmaga. Noh, sedamööda kuidas päevad edasi veeresid, võttis kurat kätte — tema ei maga iial ja ajab kõik asjad segi — ja muutis karjase armastuse karjapiiga vastu vihaks ja vaenuks. Ja nimelt sellepärast, nagu kurjad keeled teavad rääkida, et tüdruk tema armukadedaks tegi mõningate asjadega, mis liiale läksid ja keelatud piirist üle kippusid. Ja aegamööda hakkas karjane teda nii kõvasti vihkama, et ta tema vilu ega varju näha ei võinud. Sellepärast võttis ta nõuks sealt maalt ära minna kuhugi, kus ta silmad tüdrukut enam iial ei näeks. Kui Torralva nüüd märkas, et Lope teda põlgab, hakkas ta teda kohe kangesti armastama, rohkem kui kunagi varem.»

«See on naiste loomupärane viis,» ütles don Quijote, «põlata seda, kes neid armastab, ja armastada seda, kes neid vihkab. Räägi edasi, Sancho.»

«Siis,» ütles Sancho, «viis karjane oma otsuse täide. Oma kitsi ees ajades hakkas ta üle Extremadura väljade Portugali kuningriigi poole rändama. Torralva sai seda teada ja läks talle järele. Paljajalu käis ta eemalt tema järel, sau käes ja reisipaun kaelas. Ja paunas olnud tal kaasas, nagu räägitakse, peeglitükk, katkine kamm ja potike mingisugust võiet näo jaoks. Aga olgu tal paunas mis tahes, mina ei hakka seda nüüd lähemalt uurima, ütlen ainult, et karjane, nagu räägitakse, jõudis oma loomadega Guadiana jõe äärde, millest ta tahtis üle minna. Sel aastaajal oli suurvesi ja jõgi voolas peaaegu üle kallaste, ja seal kohal, kuhu karjane tuli, ei olnud parve ega paati ega ühtki hinge, kes tema ja ta karja oleks

teisele poole üle viinud. See tegi talle suurt tuska, sest ta nägi, et Torralva oli juba üsna lähedal ja tuli muidugi teda vaevama oma palvete ja pisaratega. Aga ta otsis ja vaatas niikaua ringi, kuni nägi kalameest, kellel oli nii väike paat, et sinna ainult üks inimene ja üks kits sisse mahtusid. Aga siiski rääkis ta kalamehega ja nad leppisid kokku, et kalamees viib üle tema ja kõik ta kolmsada kitse. Kalamees läks paati ja viis ühe kitse üle, tuli tagasi ja viis teise, tuli jälle tagasi ja viis jälle ühe. Teie, härra, pidage hästi rehnutti nende kitsede kohta, mis kalamees üle viib, sest kui te ühegi unustate, siis on jutt otsas ja sellele ei saa enam sõnagi juurde lisada. Nojah, mina räägin siis edasi. Teisel pool oli maaletulekukoht porine ja libe. Ja kalamehel läks palju aega edasi-tagasi sõitmisega. Siiski tuli ta jälle kitse järele, ja veel ühe ja veel ühe korra.»

«Ütleme, et ta nad kõik üle viis,» sõnas don Quijote, «ja ära käi niimoodi edasi-tagasi, sest sel viisil ei jõua sa nendega terve aastagagi valmis.»

«Kui palju kitsesid on seni üle viidud?» küsis Sancho.

«Kust kurat mina seda tean?» vastas don Quijote.

«Seal see nüüd on! Ma ütlesin ju, et te hästi rehnutti peaksite. Sest, jumala eest, nüüd on lugu otsas ja edasi pole enam midagi jutustada.»

«Kuidas see võib olla?» küsis don Quijote. «Kas siis jutu jaoks on nii tähtis täpipealt teada nende kitsede arvu, kes on teisele kaldale viidud, et kui ühegagi eksid, siis ei saa sa lugu enam edasi jutustada?»

«Ei saa, härra, kuidagi ei saa,» vastas Sancho, «sest sel silmapilgul, kui ma teie helduse käest küsisin, mitu kitse on seni üle viidud, ja teie mulle vastasite, et ei tea, vaat selsamal silmapilgul läks mul meelest ära, mis mul veel ütelda oli, aga, ausõna, see oli midagi väga kena ja meeldivat.»

«Nii et jutul on juba lõpp,» küsis don Quijote.

«Lõpp nagu minu õndsal emal,» vastas Sancho.

«Siis ütlen sulle tõesti,» vastas don Quijote, «et sa jutustasid kõige uuelaadsema muinasjutu, jutu või loo, mida keegi on osanud välja mõelda, ja et niisugust jutustamis- ja lõpetamisviisi ei ole maailmas enne nähtud ega näha ei saada, kuigi ma sinu teravalt mõistuselt muud ei oodanudki. Aga ma ei imesta, sest need vahetpidamata mürtsuvad löögid on sul vist aru segi ajanud.»

«Kõik võib olla,» vastas Sancho. «Aga ma tean, et minu jutule pole enam midagi juurde lisada, sest ta lõpeb seal, kus algab viga üleviidud kitsede lugemises.»

«Lõppegu ta jumala nimel kus tahab,» ütles don Quijote. «Nüüd aga vaatame järele, kas Rocinante saab end liigutada.»

Ta andis hobusele jälle kannuseid ja see tegi jälle paar kapsu ning jäi siis seisma: nii hästi oli ta kinni seotud.

Sel ajal juhtus, et Sanchol, kas läheneva hommiku jaheduse tõttu või sellepärast, et ta midagi lahtistavat oli söönud, või lihtsalt loomulikust tarvidusest (mis on kõige usutavam), tuli tung ja tahtmine teha seda, mida keegi teine tema eest teha ei oleks saanud. Aga hirm, mis ta südamesse oli asunud, oli nii suur, et ta küünemusta võrragi oma isandast eemale minna ei julgenud. Võimatu aga oli ka mõelda, et ta jätaks selle tegemata, milleks tal oli tahtmine. Nii ei jäänud tal muud üle, kui võttis tasakesi parema käe sadulakaarelt ja avas temaga hiljukesi ning kuulmatult ainukese jooksva sõlme, mis ta pükse kinni hoidis. Need kukkusid kohe alla ja jäid nagu jalarauad jalgade ümber. Seejärel tõstis ta särgi nii hästi kui sai üles ja upitas õhku mõlemad tuharad, mis polnud just väikesed. Kui see oli tehtud (tema arvates oli see peaasi, mis tal teha tuli, et hirmsast hädast ja vaevast pääseda), tabas teda teine suurem mure: talle näis nimelt, et ta ei saa oma asju ilma müra ja kärata toimetada. Seepärast pigistas ta hambad kokku, tõmbas õlad küüru ja hoidis hinge nii palju kinni, kui suutis. Aga kõigist neist abinõudest hoolimata juhtus tal siiski see õnnetus, et ta tegi veidi müra, ja hoopis teistsugust kui see, mis talle hirmu nahka ajas.

Don Quijote kuulis seda ja küsis:

«Mis hääl see on, Sancho?»

«Ma ei tea, härra,» vastas kannupoiss. «See peab midagi uut olema, sest ega need seiklused ja õnnetused väheste märkidega alga.»

Ta katsus teist korda õnne ja tal läks nii hästi, et rohkem müra või kära tegemata pääses vabaks talle nii palju vaeva teinud koormast. Aga kuna don Quijote haistmismeel oli niisama terav nagu ta kuulmine ja Sancho oli nii lähedal ta juures, et lõhnad peaaegu otsejoones üles kerkisid, siis pidi osa nendest paratamatult ta

ninasse tungima. Vaevalt olid nad sinna jõudnud, kui don Quijote oma ninale appi läks ja ta kahe sõrme vahel kinni pigistas, nii et ta hääl kostis veidi läbi nina, kui ta ütles:

«Mulle näib, Sancho, et sul on väga suur hirm.»

«Seda küll,» vastas Sancho. «Aga millest teie heldus seda nüüd rohkem märkab kui muidu?»

«Sellest, et sa nüüd tugevamini haised kui muidu, ja mitte ambra järele,» vastas don Quijote.

«Võib küll olla,» ütles Sancho. «Aga see ei ole minu süü, vaid teie helduse süü, et te mind seesugusel ebakohasel ajal niisugusesse võnnuvõõrasse kohta toote.»

«Astu paar-kolm sammu eemale, sõber,» ütles don Quijote ikka veel nina kinni hoides, «ja edaspidi vaata paremini enda isiku järele ning pea meeles, mis sa minu isikule võlgned. See, et ma sinuga nii palju juttu ajan, on nähtavasti põhjustanud sinus lugupidamise vähenemist.»

«Vean kihla,» vastas Sancho, «et teie heldus arvab, nagu oleksin ma teinud midagi niisugust, mida ei pea tegema.»

«Mida rohkem seda asja puutuda, seda halvem, sõber Sancho,» vastas don Quijote.

Niisuguse ja muu säärase jutuajamisega saatsid isand ja teener öö mööda. Kui Sancho nägi, et hommik kiiresti läheneb, päästis ta ettevaatlikult Rocinante jalad köidikutest lahti ja sidus oma püksid kinni. Niipea kui Rocinante end vabana tundis, tuli talle nagu uus eluvaim sisse, ehk ta küll oma loomult just tuline ei olnud, ja hakkas esijalgadega kaapima, sest kurbette ei osanud ta teha (olgu tema loaga öeldud). Kui don Quijote nägi, et Rocinante end liigutab, pidas ta seda heaks märgiks, mis tähendas, et ta pidi nüüd sellele hirmuäratavale seiklusele asuma. Vahepeal oli koit tõusnud ja kõik asjad said selgesti nähtavaks. Nii nägi don Quijote, et ta oli kõrgete kastanipuude all, mis annavad väga tumedat varju. Ta kuulis ka, et tagumine järele ei jäänud, ei näinud aga midagi, mis võis seda tekitada. Seepärast ei hakanud ta ootama, andis Rocinantele kannuseid, jättis Sanchoga veel kord jumalaga, käskides ennast siin oodata kõige rohkem kolm päeva, nagu ta juba eelmisel korral oli öelnud, ja kui ta selle aja jooksul tagasi ei peaks tulema, siis

võib Sancho kindel olla, et jumal on heaks arvanud lasta temal oma elupäevad selles hädaohtlikus seikluses lõpetada. Ta kordas talle uuesti tervitust ja sõnumit, mis Sancho pidi tema poolt ta käskijannale Dulcineale viima, ja ütles ka, et mis puutub Sancho tasusse tema teenistuse eest, siis selle pärast ärgu ta muretsegu, sest enne kodunt lahkumist oli ta teinud testamendi, ja seal oli Sancho tasu asjas kõik kindlaks määratud vastavalt tema teenistusajale. Kui aga jumal tal sellest seiklusest elusana, tervelt ja vigastamatult välja laseb tulla, siis võib Sancho tõotatud saare saamist enam kui kindlaks pidada.

Kuuldes oma hea isanda haledaid sõnu, hakkas Sancho jälle nutma ja otsustas teda mitte maha jätta, kuni see ettevõte on möödas ja täiesti lõppenud. (Nende Sancho Panza pisarate ja aulise otsuse järgi arvab selle loo kirjutaja, et ta pidi olema heast soost või vähemalt vana kristlane.*) Kannupoisi kurbus tegi ta isanda meele veidi härdaks, aga mitte sel määral, et ta oleks mingit nõrkust näidanud, vaid ennemini varjas ta seda nii hästi kui sai ja hakkas liikuma sinnapoole, kust tema arvates kostis vee mühin ja löögid. Sancho läks talle jalgsi järele, talutades nagu harilikult ohelikkupidi eeslit, seda oma alatist õnne- ja õnnetusekaaslast. Kui nad tükk maad kastanite ja teiste varjuliste puude all edasi olid liikunud, jõudsid nad väikesele aasale, mis asetses kõrgete kaljude jalal, kust määratu suur kosk alla tormas. Kaljude jalal seisis paar viletsat maja, mis näisid rohkem varemete kui majade moodi, ja sealt, nagu nad märkasid, kostiski see tagumise müra ja kolin, mis ikka veel järele ei jäänud. Vee ja löökide müra ehmatas Rocinantet, aga don Quijote rahustas teda ja ligines vähehaaval majadele, usaldades end kõigest südamest oma käskijanna hoolde ja paludes temalt toetust selles hädaohtlikus võitleos ning ettevõttes ja ühtlasi palus ta ka jumalat, et see teda mitte maha ei jätaks. Sancho ei lahkunud ta kõrvalt, ta sirutas niipalju kui jaksas kaela ja püüdis Rocinante jalgade vahelt vaadata, kas on juba näha seda, mis teda nii ärevil ja hirmul hoidis.

Kui nad veel umbes sada sammu edasi olid läinud ja kaljunuka tagant välja tulid, ilmus lausa ja selgesti nähtavale ainuke võimalik põhjus selleks koledaks ja nende jaoks kohutavaks müraks, mis neid terve öö seesuguses ärevuses ja hirmul oli hoidnud. Need olid nimelt (ära

pane pahaks, oo lugeja!) kuus kangaveski tampi, mis oma vahelduvate löökidega seda mürinat tegid.

Kui don Quijote aru sai, milles asi seisis, jäi ta tummaks ja tardus üleni kangeks. Sancho vaatas tema poole ja nägi teda seisvat häbelikult norgu vajunud peaga. Don Quijote omalt poolt vaatas Sanchot ja märkas, et tal olid põsed pungis ja suu täis naeru, mis ilmsesti välja pahvatama kippus, ja kuigi tema enda meel oli mõru, ei saanud ta Sanchot nähes naeru tagasi hoida. Niipea kui Sancho märkas, et ta isand oli peale hakanud, purskas ta nii vägevasti naerma, et pidi kahe käega külgi kinni hoidma, et naerust mitte lõhki minna. Neli korda jäi ta vait ja niisama palju kordi algas naer uuesti sellesama ägedusega nagu esimesel korral, nii et don Quijote juba vihaseks sai, iseäranis veel, kui ta kuulis Sanchot nagu pilgates ütlevat: «Tea, sõber Sancho, et mina olen taeva tahtmisel sündinud sel praegusel rauaajal, et jälle kuld- või kuldset aega jalule seada. Mina olen see, kellele on määratud hädaohud, suured vägitööd, vahvad teod.» Ja nii kordas ta kõike või suuremat osa sellest, mida don Quijote oli öelnud, kui nad hirmuäratavaid lööke esimest korda kuulsid.

Kui don Quijote Sancho narrimist märkas, sai ta hirmus vihaseks, võttis piigi ja valas talle kaks säherdust hoopi, et kui nad mitte seljale, vaid pähe oleksid sattunud, oleks ta Sanchole palga maksmisest pääsenud, kui just kannupoisi pärijad seda nõudma ei hakka. Nähes, et ta sai oma naljade peale nii kibetõsise vastuse, ja kartes, et peremees selles asjas veel kaugemale võiks minna, ütles Sancho talle väga alandlikult:

«Vaigistage end, teie heldus, sest ma tegin jumala eest ainult nalja.»

«Kui teie ka nalja teete, aga mina ei tee seda mitte,» vastas don Quijote. «Tulge korraks siia, lõbus härra. Kas arvate, et kui siin mitte tambid, vaid mõni hädaohtlik seiklus oleks olnud, mul julgust poleks jätkunud seda ette võtta ja lõpule viia? Kas mina kui rüütel olen kohustatud igasuguseid hääli tundma ja eraldama, ja teadma, missugused tulevad vanutusveskist ja missugused mitte? Võiks ju olla, mis on ka tõesti tõsi, et ma pole neid eluajal näinud, nagu neid oled näinud sina, talumats, kes sa oled nende keskel sündinud ja kasvanud. Aga muuda need kuus tampi kaueks hiiglaseks ja ässita nad ükshaa-

val või kõik korraga mulle kallale, ja kui ma neil kõigil päkki püsti ei pööra, siis võid minu üle nalja teha, nagu tahad.»

«Jäägu sellega, armas härra,» vastas Sancho. «Ma tunnistan, et naljaga veidi liiale läksin. Aga ütelge mulle, teie heldus, nüüd, kus me jälle heas läbisaamises oleme — ja jumal aidaku teid kõigist tulevastest seiklustest niisama tervelt ja veatult välja nagu sellest —, kas meie suur hirm ei olnud siis naeruväärt, ja eks ta ole seda jutustamiselgi. Igatahes minu hirm küll, sest teie heldusest ma ju tean, et ta hirmu ei tunne ega tea, mis on kartus ja kohkumine.»

«Ma ei vaidle vastu,» ütles don Quijote, «et see, mis meile juhtus, on naeruväärt. Aga jutustada seda ei maksa, sest mitte kõik inimesed ei ole nii targad, et asjade üle otsustamisel oskavad märki tabada.»

«Teie heldus igatahes oskas oma piigiga märki tabada,» vastas Sancho, «kui te mulle pähe sihtisite ja selga tabasite tänu jumalale ja väledusele, millega ma kõrvale hüppasin. Aga olgu pealegi, kõik läheb pesus välja, ja nagu ma kuulnud olen, kes sind armastab, see sind ka karistab. Ja peale selle on suurtel isandatel viisiks, kui nad oma teenrile halva sõna on ütelnud, talle selle tasuks paar pükse kinkida. Ma ei tea küll, mis nad neile pärast seda annavad, kui nad neid sugenud on, aga võib-olla annavad rändrüütlid pärast peksu saari või kuningriike kindlal maal.»

«Täring võiks küll nii langeda,» ütles don Quijote, «et kõik, mis sa räägid, täide läheb. Ja anna nüüd see andeks, mis on olnud, sest sa oled arukas mees ja tead, et esimeses ägeduses inimene ennast ei valitse. Ja edaspidi pea üht asja meeles: hoia end tagasi, et sa minuga liiga palju ei räägi, sest kõigis neis lõpmata paljudes rüütliromaanides, mis ma olen lugenud, ei ole ma iial leidnud, et mõni kannupoiss oleks oma isandaga nii palju rääkinud nagu sina minuga. Tõtt öelda, oleme selles mõlemad süüdi — sina, et sa minust rohkem lugu ei pea, ja mina, et ma endale rohkem lugupidamist ei nõua. Sest vaata, Gandalín, Gallia Amadísi kannupoiss, sai Kindlamaa saare krahviks, ja ometi loeme temast, et ta oma isandaga iial teisiti ei rääkinud kui mütsi peos hoides, pead kummardades ja keha painutades *more turquesco**. Ja mis öelda Gasabali, don Galaori kannupoisi kohta, kes rääkis nii

vähe, et tema imeväärse vaikimise äramärkimiseks nimetatakse tema nime ainult üks kord kogu selles niisama suures kui tõepärases loos? Kõigest sellest, mis ma ütlesin, Sancho, pead sa järeldama, et tuleb pidada vahet peremehe ja sulase, isanda ja teenri, rüütli ja kannupoisi vahel. Nii et nüüdsest peale peame teineteise vastu enam lugupidamist üles näitama, teineteist mitte narritama, sest mil viisil ma sinu üle ka vihastaksin, ikka on hädapotil*. Tasud ja kingitused, mis ma sulle lubasin, tulevad omal ajal, ja kui nad ka tulemata jäävad, palk ei lähe sul ometi mitte kaotsi, nagu ma sulle juba ütlesin.»

«See on kõik kena, mis teie heldus ütleb,» sõnas Sancho vastuseks, «aga ma tahaksin teada (sest võib-olla ei jõua kingituste aeg iial kätte ja tuleb leppida palgaga), kui palju teenis rändrüütli kannupoiss neil aegadel ja kas nad olid palgatud kuuviisi või päeviti nagu meil müüritöölised.»

«Ma ei usu,» vastas don Quijote, «et niisugused kannupoisid iial kindla palga peal oleksid olnud, vaid nad leppisid sellega, mis nende isanda heldus neile määras. Ja kui mina sulle oma kinnipitseeritud testamendis, mille ma koju jätsin, kindla palga määrasin, siis tegin seda igaks juhuks, sest ma ei tea, kuidas praegusel viletsal ajal rändrüütli elu võib minna, ja ma ei tahaks ometi, et mu hing tühja asja pärast teises ilmas piina kannataks. Sa pead nimelt teadma, Sancho, et selles ilmas ei ole hädaohtlikumat ametit kui seikluste otsijate oma.»

«See on tõsi,» ütles Sancho, «kui juba ainuüksi kangaveski tampide müra võis teiesuguse vahva rändava rüütli südame ärevusse viia ja rahutuks teha. Aga olge kindel, härra, nüüdsest peale ei paota ma enam suud, et teie helduse asjade üle nalja teha, vaid tahan teid ainult austada kui oma peremeest ja loomulikku isandat.»

«Siis,» ütles don Quijote, «elad sa kaua maa peal, sest oma vanemate järgmistena peab austama oma isandaid, nagu oleksid nad nende asetäitjad.»

XXI PEATÜKK

Kus jutustatakse Mambrino kiivri pärast tekkinud suurepärasest seiklusest ja selle kallihinnalise kiivri võitmisest, samuti ka muudest sündmustest, mis juhtusid meie võitmatu rüütliga*

Sel ajal hakkas veidi vihma tibutama ja Sancho oleks tahtnud, et nad oleksid kangaveskisse sisse astunud, aga don Quijotel oli asetleidnud nalja tõttu tekkinud selle vastu niisugune vastikus, et ta ei olnud mingi hinna eest nõus minema. Nad pöördusid seepärast paremat kätt ja sattusid teisele samasugusele teele kui see, mida mööda nad eelmisel päeval olid rännanud. Natukese aja pärast nägi don Quijote üht ratsameest tulevat, kellel oli peas mingi kuldselt läikiv asi. Vaevalt oli don Quijote teda märganud, kui ta Sancho poole pöördus ja ütles:

«Mulle näib, Sancho, et ei ole ühtki vanasõna, mis poleks tõsi, sest kõik need ütlused on saadud kogemuselt, sellelt kõigi teaduste emalt, iseäranis ka see, mis lausub: «Kus üks uks kinni läheb, seal avaneb teine.» Ütlen seda sellepärast, et kuigi täna öösel saatus pani meie ees kinni ukse sellesse seiklusse, mida me otsisime, pettes meid tambiveskitega, avab ta meile nüüd pärani teise ukse, paremasse ja kindlamasse seiklusse. Kui mul ei õnnestu selle kaudu sisse astuda, siis on see minu oma süü ja ma ma ei või seda veeretada ööpimedusele ega sellele, et ma tambiveskeid ei tunne. Ütlen seda sellepärast, et kui ma ei eksi, tuleb meile vastu mees, kellel on peas Mambrino kiiver, mille kohta ma andsin selle vande, mida sa tead.»

«Mõtelge hästi järele, teie heldus, mis te ütlete, ja veel paremini, mis te teete,» ütles Sancho, «sest ma ei tahaks, et mõni uus tambiveski meid lõplikult tuimaks ja tundetuks vanutaks.»

«Võtaks sind kurat oma jutuga,» ütles don Quijote. «Mis on kiivril tegemist tambiveskiga?»

«Ma ei tea,» vastas Sancho, «aga, ausõna, kui ma võiksin rääkida nii palju nagu varem, siis tooksin ehk ette seletusi, mis teie heldusele ära näitaksid, et te eksite.»

«Kuidas võin ma eksida, sa truudusetu ja kõhkleja sulane?» sõnas don Quijote. «Ütle, kas sa ei näe seda

ratsanikku, kes õuniku hobuse seljas meile vastu tuleb, kuldkiiver peas?»

«Mina ei näe ega seleta muud midagi kui üht meest samasuguse halli eesli seljas nagu minu oma ja kellel on peas midagi läikivat.»

«See ongi Mambrino kiiver,» ütles don Quijote. «Mine kõrvale ja jäta mind temaga üksi, siis saad näha, kuidas ma sõna lausumata, et mitte aega raisata, selle seikluse lõpule viin ja kiivri, mida ma nii igatsenud olen, endale saan.»

«Küll ma juba kõrvaleminemise eest hoolt kannan,» vastas Sancho. «Aga annaks jumal, ütlen ma veel kord, et seekord hästi läheks ja mitte jälle tambiveskid välja ei tuleks.»

«Ma ütlesin sulle juba, vennas, et sa mulle seda tambiveskite asja enam mitte poole sõnaga ei nimetaks,» ütles don Quijote. «Või ma vannun ... ma ei ütle rohkem, kui et ma sul hinge seest välja tambin.»

Sancho vaikis hirmust, et ta peremees ehk viimaks selle vägeva vande, mille ta temale otse näkku põrutas, täide viib.

Kiivri, ratsu ja ratsanikuga, keda don Quijote nägi, oli aga lugu järgmine. Seal ümbruses asus kaks küla ja üks neist oli nii väike, et seal polnud ei apteeki ega habemeajajat, naaberkülas aga küll. Niisiis pidas suurema küla habemeajaja oma ametit ka väiksemas, kui seal oli tarvis mõnel haigel aadrit lasta või kellelgi habet ajada. Sellepärast sõitis habemeajaja nüüdki, kandes kaasas messingist vahukaussi. Juhtus, et sel ajal, kui ta teel oli, hakkas vihma sadama. Et vihma eest kaitsta oma kübarat, mis oli arvatavasti uus, pani ta vahukausi pähe, ja kuna see oli hästi puhastatud, läikis see poole penikoorma peale. Ta sõitis hallil eeslil, nagu Sancho ütles, ja sellepärast nägigi don Quijote omast arust õunikut hobust ja ratsanikku ja kuldkiivrit, sest tema kohandas kergesti kõik asjad, mis ta vähegi silmas, oma hullude rüütlilugudega ja oma õnnetute kujutlustega. Kui ta nüüd nägi vaest ratsanikku lähenemas, ei hakanud ta temaga sõnu vahetama, vaid kallutas piigi torkevalmis ja kihutas nii kiiresti, kui Rocinante jalad võtsid, tema poole, et teda läbi puurida. Mehe jõudes hüüdis ta, ilma oma metsikut hoogu vähendamata:

«Kaitse end, vilets olevus, või anna mulle vabatahtlikult see, mis täie õigusega mulle kuulub!»

Kui habemeajaja, kes midagi mõtelda ega karta ei teadnud, nägi äkki seda viirastust enda poole tormavat, ei leidnud ta piigilöögist pääsemiseks muud abinõu, kui viskas end eesli seljast maha. Vaevalt maad puudutanud, kargas ta kergelt nagu kaljukits jalule ja pani mööda lagendikku nii kiiresti punuma, et isegi tuul poleks teda kätte saanud. Kiiver oli maha jäänud. Don Quijote leppis selle saagiga ja ütles, et põgenenud pagan talitas targasti, kui ta tegi järele koprale: see loom, kui jahimehed teda kimbutavad, pureb nimelt endal hammastega ise selle ära, mida ta loomusunni abil enese tagaajamise põhjuseks teab olevat. Ta käskis Sanchol kiivri üles tõsta. Kui Sancho oli selle kätte võtnud, ütles ta:

«Jumala eest, kauss on aus ja kõvasti oma kaheksa hõbereaali väärt.»

Ta andis kausi oma peremehele, kes selle kohe pähe pani. Pöörates kaussi ühele ja teisele poole, otsis ta näovarju, ja kui ta seda ei leidnud, ütles ta:

«Paganal, kelle mõõdu järgi see kuulus kiiver kõigepealt taoti, pidi küll kole suur pea olema. Aga kõige hullem on see, et pool on puudu.»

Kui Sancho kuulis vahukaussi kiivriks nimetatavat, ei saanud ta naeru pidada. Aga siis tuli talle isanda viha jälle meelde ja ta talitses oma lõbusat tuju.

«Mille üle sa naerad, Sancho?» küsis don Quijote.

«Eks ma naera suure peaga pagana üle, kelle oma see kiiver oli,» vastas Sancho. «Aga see riistapuu on küll võta või jäta habemekausi moodi.»

«Tead, mis ma arvan, Sancho? Et see kuulus nõiutud kiiver on pidanud mingi iseäraliku juhtumuse läbi sattuma kellegi kätte, kes ta väärtust ei tundnud ega osanud hinnata, ja nähes selle olevat puhtast kullast, teadmata, mis ta teeb, sulatas ta ühe poole, et selle väärtusest kasu saada, teisest aga tegi selle riistapuu, mis habemekaussi meelde tuletab, nagu sina ütled. Aga olgu, kuidas on, mina tunnen teda ja minule ei tähenda see muudatus midagi. Esimeses külas, kus ma sepa leian, lasen ma ta nii korda seada, et isegi too kiiver, mille sepatööjumal lahingutejumalale tagus, temast parem ega tema võrdnegi ei ole. Vahepeal kannan ma teda nii, nagu saan, sest

vähe on parem kui mitte midagi, ja pealegi võib ta mind kivirahe vastu ikkagi kaitsta.»

«Seda muidugi,» ütles Sancho, «kui kive linguga ei visata, nagu selles kahe sõjaväe tapluses, kus teie heldusel hambad sisse löödi ja kruus puruks visati, mille sees oli see õnnistatud märjuke, mis ajas mind sisikonda välja oksendama.»

«Selle kaotamine ei tee mulle suurt muret,» ütles don Quijote, «sest sa ju tead, Sancho, et mul on selle valmistamise õpetus meeles.»

«Minul samuti,» ütles Sancho, «aga ma parem suren, kui et ma kunagi oma elu sees veel seda valmistan või suhu võtan. Pealegi katsun ma nii läbi ajada, et mul seda enam vaja ei läheks, sest ma püüan kõige oma viie meelega ennast hoida selle eest, et ma haavata saaksin või ise kedagi haavaksin. Aga kas mulle õhkupildumist veel teist korda võib juhtuda, selle kohta ei ütle ma midagi, sest niisuguseid õnnetusi on raske ära hoida, ja kui nad tulevad, ei jää muud üle, kui tõmba pea õlgade vahele, pane silmad kinni, ära hinga, ja las siis läheb, kuhu saatus ja tekk meid heidavad.»

«Sa oled halb ristiinimene, Sancho,» ütles don Quijote seda kuuldes, «kuna sa teotust, mis sulle kord osaks saanud, iial ei unusta. Tea, et suursugused ja kõrgemeelsed südamed ei hooli tühistest asjadest. Kas sul murti jalg, löödi küljekondid sisse või pea puruks, et sa seda nalja unustada ei saa? See oli ju, kui hästi järele mõelda, ainult nali ja ajaviide, sest kui ma oleksin sellest teisiti aru saanud, oleksin ma juba ammu sinna tagasi läinud ja sinu eest kätte makstes rohkem kahju teinud kui kreeklased röövitud Helena pärast. Selle Helena kohta aga võin sulle öelda, et kui ta meie ajal elaks või minu Dulcinea oleks elanud tol ajal, siis ei oleks see kreeklanna oma ilu poolest kindlasti mitte nii kuulus, nagu ta nüüd on.»

Ja nende sõnade juures tõi ta kuuldavale ohke, mis tõusis otse pilvedeni.

Sancho aga ütles:

«Olgu see siis pealegi nali, sest kättemaks ei saa küll iial tõeks. Aga mina tean, mis laadi naljad ja tõed need olid, ja tean ka, et nad mul iialgi meelest ei lähe, nii nagu nad mul seljalt ei kao. Aga jätame selle ja ütelge mulle, teie heldus, mis me teeme selle õunikuga, kes on nii väga halli eesli sarnane ja kelle see saks, kelle teie maha pais-

kasite, siia saatuse hooleks jättis? Sest selle järgi, kui kiiresti ta jalad alla sai ja sääred tegi, ei usu ma, et ta iialgi veel tagasi tuleb. Ja vannun oma habeme juures, see hall pole sugugi halb.»

«Mul ei ole iial viisiks,» ütles don Quijote, «riisuda neid, keda ma võidan, ega ole üldse rüütlitel kombeks nendelt hobuseid võtta ja neid jalameesteks jätta, või olgu siis, et võitja on tapluses kaotanud oma ratsu, sest sel juhul on lubatud võidetu oma võtta kui ausas võitluses saadud saaki. Nii et jäta rahule, Sancho, see hobune või eesel või milleks sa teda tahad pidada, sest niipea kui ta peremees näeb, et oleme siit eemale läinud, tuleb ta temale järele.»

«Jumal näeb, et ma ta heameelega kaasa võtaksin,» vastas Sancho, «või vähemalt vahetaksin ta oma eesli vastu, kes minu arust ei ole nii hea. Rüütliseadused on tõesti väga kitsad, kui nad niigi palju järele ei anna, et ühe eesli saaks teise vastu vahetada. Aga ma tahaksin teada, kas vähemalt rakmeid võiks vahetada?»

«Selles ei ole ma päris kindel,» vastas don Quijote, «aga kahtluse tõttu, ning kuni ma selgemaid teateid saan, luban ma sinul nad vahetada, kui sul nende järele tõesti äärmine tarvidus on.»

«Nii äärmine,» vastas Sancho, «et kui nad minu enda isiku jaoks oleksid, ka siis ei vajaks ma neid rohkem.»

Niipea kui Sancho oli loa saanud, võttis ta kohe *mutatio capparum*'i* ette ja ehtis oma eesli nagu peiupoisi ratsu. Kui see oli tehtud, sõid nad pruukosti — seda, mis moonamuulalt võetud saagist üle oli jäänud, ja jõid vett tambiveskite ojast, aga ilma et oleksid nägu nende poole pööranud: niisugust jälestust tundsid nad nende vastu selle hirmu pärast, mis nad neile olid tekitanud.

Kui viha ja isegi paha tuju olid järele andnud, asusid nad jälle oma ratsude selga ja hakkasid teed valimata — rändrüütlitel on harilikult viisiks mitte mingit kindlat teed valida — sinnapoole liikuma, kuhu Rocinante heaks arvas. Tema tahtmisele andis ta peremees heameelega järele, ja isegi eesel järgnes talle igale poole, kuhu ta ees läks, nagu hea sõber ja seltsiline. Ometi jõudsid nad sel moel jälle maanteele välja ja liikusid seal edasi hea õnne peale, ilma mingi kindla plaanita.

Kui nad siis niiviisi rändasid, ütles Sancho oma peremehele:

«Härra, kas te ei tahaks mulle lahkesti lubada teiega veidi juttu ajada? Sestsaadik kui te andsite mulle selle valju vaikimiskäsu, on mul juba mitu head mõtet sees hapuks läinud ja ma ei tahaks, et see üks, mis mul praegu keele otsas kipitab, samuti raisku läheks.»

«Ütle aga välja,» vastas don Quijote, «aga tee lühidalt, sest liiga pikk jutt ei ole iial meeldiv.»

«Noh, siis ma ütlen teile, härra,» hakkas Sancho rääkima, «et olen viimastel päevadel selle üle mõtelnud, kui vähe kasu ja tulu on niimoodi ringi uidata ja neid seiklusi otsida, mida härra neis üksildastes kohtades ja ristteedel otsib. Kui te ka kõige hädaohtlikumad seiklused läbi teete ja nendes võidu saate, ei ole siin ju ühtki hingelist, kes seda näeks või sellest teada saaks. Ja nii jäävad nad igavesti unustuse hõlma — teie helduse kavatsuse ja nende kuulsuse kahjuks. Sellepärast arvan mina, et oleks parem (kui teie heldus ei arva teisiti), kui astuksime mõne keisri või mõne teise suure valitseja teenistusse, kes peab mingit sõda. Seal alles saaks teie heldus näidata oma vahvust, oma suurt jõudu ja veel suuremat tarkust. Kui see isand, keda me teenime, seda näeks, peaks ta paratamatult tasuma meile mõlemale, kummalegi selle järgi, mis ta väärt on. Ja küllap seal leidub ka keegi, kes teie helduse vägiteod kirja paneb, nii et neist igavene mälestus püsima jääks. Oma tegudest ei räägi ma midagi, sest ega nemad ulatu üle kannupoisiameti raja; aga seda võin küll ütelda, et kui rüütelkonnas on kombeks kannupoiste tegusid üles märkida, siis ei usu ma, et minu omad peaksid jääma ridade vahele.»

«Sul on omajagu õigus, Sancho,» vastas don Quijote, «aga enne kui niikaugele jõuab, tuleb nagu prooviks maailmas ringi rännata ja seiklusi otsida, et mõned neist õnnelikult lõpule viia ja kuulsust ning au võita. Kui siis rüütel mõne suure valitseja õue tuleb, peab ta oma tegude läbi juba nii tuttav olema, et poisikesed teda vaevalt linnaväravast sisse sõitmas näevad, kui nad talle järele jooksevad ja ta ümber kogunevad, hüüdes: «See on Päikeserüütel või Maorüütel,» või mis muu märgi all ta on suuri vägitegusid korda saatnud. «See on mees,» ütlevad nad, «kes võitis kahevõitluses tugevajõulise hiiglase Brocabruno; mees, kes vabastas Pärsia suurmameluki pikast nõidusest, milles ta peaaegu üheksasada aastat oli olnud.» Nii käib suust suhu ta tegude kuulsus, kuni poi-

sikeste ja muu rahva kära peale ilmub oma lossi aknale selle kuningriigi kuningas. Vaevalt on ta rüütlit silmanud, kui ta tema sõjariistade või kilbimärgi järgi ära tunneb ja paratamatult nii ütleb: «Hei, rüütlid, kõik, kes te mu õues olete, minge välja vastu võtma seda rüütluse õit, kes sealt tuleb!» Selle käsu peale lähevad kõik välja ja kuningas ise tuleb alla, poolele trepile, kaelustab rüütlit südamlikult, suudleb teda põsele ja juhib tema siis kättpidi kuningaproua tuppa. Seal leiab rüütel kuninganna ühes tütrega, printsessiga, kes muidugi on üks kõige ilusamaid ja täiuslikumaid neitseid, missuguseid kogu teadaoleva maailma aladel suure vaevaga leida võib. Ja seejärel juhtub kohe, et printsess oma silmad rüütlile ja rüütel jälle temale tõstab; ja kumbki näib teisele enam jumaliku kui inimliku olevusena; ja ilma et nad ise teaksid, kuidas või mis, satuvad nad ja mässivad end armastuse lahtisõlmimatusse võrku; ja suur mure on neil südames, sest nad ei tea, kuidas saaks teineteisega rääkida, et oma igatsust ja tundeid avaldada. Sealt viiakse rüütel kahtlemata mõnda uhkelt ehitatud lossituppa, kus tal võetakse ära raudrüü ja talle tuuakse purpurmantel, mille ta ümber võtab; ja kui ta juba raudriietes kena välja nägi, siis niisama kena ja veel kenamgi peab ta olema ilma raudrüüta. Kui õhtu kätte jõuab, istub ta söögilauda ühes kuninganna ja printsessiga. Sellelt viimaselt ei pööra ta silmi ära, vaid vaatab teda vahetpidamata vargsi, ja printsess teeb sedasama niisama osavasti, sest ta on, nagu ma juba ütlesin, väga arukas neitsi. Kui söömine on lõpetatud, astub ootamatult saaliuksest sisse väike inetu härjapõlvlane ning tema järel tuleb kahe hiiglase vahel ilus naine, kes teatab ühe muistse targa poolt väljamõeldud vägitükist ja kuulutab, et vägiteo kordasaatja arvatakse maailma kõige paremaks rüütliks.

Kohe käsib kuningas, et kõik juuresolijad seda prooviksid, aga keegi peale võõra rüütli ei suuda seda täita ning lõpule viia, ja see tuleb rüütli kuulsusele kasuks. Ka printsessil on selle üle väga hea meel ja ta peab end õnnelikuks, et on oma südame mõtted nii kõrge eesmärgi poole pööranud ja kinnitanud. Kõige parem aga on, et see kuningas või vürst või rüütel palub temalt luba (pärast seda, kui ta mõne päeva tema õues on viibinud) tema teenistusse astuda ja sellest sõjast osa võtta. Kuningas annab talle selle loa väga hea meelega ja rüütel

suudleb aupaklikult ta käsi selle lahkuse eest. Veel samal ööl jätab ta oma käskijanna printsessiga jumalaga aias, kuhupoole on printsessi magamistuba, võre ees, kus rüütel temaga juba varem mitu korda on kõnelnud ühe kammerneitsi kaasabil ja vahetalitusel, keda printsess iseäranis usaldab. Rüütel õhkab, printsess langeb minestusse, kammerneitsi toob vett ja on väga mures, sest hommik on juba lähedal ja oma käskijanna au pärast ei taha ta, et keegi neid tabaks. Viimaks tuleb printsess meelemärkusele ja ulatab läbi võre oma valged käed rüütlile, kes neid tuhat ja tuhat korda suudleb ja oma pisaratega niisutab. Nad räägivad kokku, mil viisil nad teineteisele oma õnnelikkudest või õnnetutest juhtumustest teadet annavad, ja printsess palub teda niipea kui vähegi võimalik tagasi tulla. Rüütel tõotab seda talle mitme vandega, suudleb siis jälle ta käsi ja jätab nii liigutatult jumalaga, et ta sellesse peaaegu sureb. Sealt läheb ta oma tuppa ja viskub voodisse, ei saa aga lahkumisvalu pärast magada; ta tõuseb väga vara ja läheb kuninga, kuninganna ja printsessiga jumalaga jätma; kui ta kahe esimesega on jumalaga jätnud, ütlevad nad talle, et printsess on haiglane ega saa külalisi vastu võtta; rüütel mõtleb, et see on kurbus tema lahkumise pärast; ta süda voolab üle ja ei puudu palju, et ta oma kannatustest märku annaks. Vaheltsobitaja kammerneitsi on juures, ta paneb kõik tähele ja jutustab seda oma käskijannale, kes ta pisaratega vastu võtab ja ütleb oma kõige suuremaks mureks olevat selle, et ta ei tea, kes ta rüütel on ja kas ta on kuninglikust soost või mitte. Kammerneitsi kinnitab, et nii viisakas, kombeline ja vahva võib olla ainult kuninglikust ja tähtsast soost mees. Kurb printsess leiab sellest tröösti ja püüab olla rahulik, et mitte oma vanematele endast halba märki anda, ja kahe päeva pärast näitab ta end jälle avalikult. Vahepeal on rüütel juba ära sõitnud. Ta võitleb sõjas, saab võitu kuninga vaenlase üle, heidab alla palju linnu, võidab mitu lahingut. Siis tuleb ta kuningaõue tagasi, räägib oma südamedaamiga harilikus kohas ja lepib temaga kokku, et tasuks oma teenistuse eest palub ta neiu isalt teda endale naiseks. Kuningas ei taha tütart talle anda, sest ta ei tea, kes rüütel on. Aga siiski saab printsess kas röövimise või mõnel muul teel tema naiseks ja ka vana kuningas peab seda viimaks suureks õnneks, sest ta on teada saanud, et rüü-

tel on vapra kuninga poeg, ma ei tea küll, kust riigist, sest seda ei ole vist kaardil märgitud. Isa sureb, printsess pärib, ja meie rüütlist saab järsku kuningas. Nüüd on aeg anda tasu kannupoisile ja kõigile neile, kes tal aitasid nii kõrgele kohale jõuda. Ta naidab oma kannupoisi ühe printsessi kammerneitsiga, kahtlemata sellesamaga, kes oli tema armuasjades vaheltsobitajaks ja kes on väga tähtsa hertsogi tütar.»

«Seda paluksin ma küll, ja päris kindlasti,» ütles Sancho, «sellest pean ma kinni, sest see kõik peab sõna-sõnalt nii juhtuma teie heldusega, kes te kannate Kurva Kuju rüütli nime.»

«Ära kahtle selles, Sancho,» vastas don Quijote, «sest just niisugusel viisil ja niisuguste juhtumuste kaudu, nagu ma sulle jutustasin, tõusevad ja on tõusnud rändrüütlid kuningateks ja keisriteks. Nüüd tarvis ainult järele vaadata, missugune kristlik või paganlik kuningas sõda peab ja kellel nendest on ilus tütar. Aga meil on veel aega küllalt sellele mõelda, sest nagu ma sulle juba ütlesin, tuleb enne mujal kuulsust võita ja alles siis kuningaõue minna. Ja veel üks asi puudub mul; sest, ütleme, kui leidubki kuningas, kes peab sõda ja kel on ilus tütar, ja kui ma olengi terves maailmas võitnud uskumatu kuulsuse, siis ei tea ma ometi, kuidas saaks selgeks teha, et ma olen kuninglikust soost või vähemalt keisri onupojapoeg. Sest kuningas ei anna mulle oma tütart naiseks, enne kui ta selle kohta pole kindlaid andmeid saanud, kuigi mu kuulsad teod seda küll väärt oleksid. Nii kardan ma selle puuduse pärast kaotada kõik, mis mu käsivars auga on ära teeninud. Tõsi küll, ma olen hidalgo, tuntud vanast aadlisuguvõsast, maa ja varaga, mul on õigus viiesaja sueldo peale*, ja võib olla, et see õpetatud mees, kes kirjutab minu tegude loo, uurib mu suguvõsa ja päritolu nii hästi välja, et ta leiab mu viiendas või kuuendas põlves kuningasugu olevat. Sest sa pead teadma, Sancho, et maailmas on kaht laadi suguvõsasid: ühed põlvnevad vürstidest ja kuningatest, on aga aja jooksul nii langusesse sattunud, et lõpevad ühe punktiga nagu püramiid; teised on saanud alguse alamaist inimestest ja tõusevad aste-astmelt ikka kõrgemale, kuni jõuavad suurteks isandateks. Vahe on siin selles, et ühed olid varem seda, mis nad enam pole, teised aga on nüüd seda, mis nad varem ei olnud. Võib olla, et mina kuulun esimeste

hulka ja et uurimise järgi on mu suguvõsa algus olnud suur ja kuulus, ja sellega peab siis kuningas, mu tulevane äi, leppima. Kui aga seda ei ole, peab printsess mind nii väga armastama, et ta hoolimata oma isast minu oma isandaks ja abikaasaks vastu võtab, kuigi ta selgesti teab, et ma olen veevedaja poeg. Ja kui nii ei juhtu, siis on kohane, et ma ta röövin ja sinna viin, kuhu ma ise heaks arvan, kuni aeg või surm ta vanemate viha lõpetab.»

«Siin on kohane ka see,» ütles Sancho, «mis mõned südametunnistuseta inimesed ütlevad: «Ära palu armust seda, mida sa saad jõuga võtta.» Või veel paremini passib ütelda: «Parem põgeneda karistuse eest kui loota heade inimeste eestpalvele.» Ma tahan ütelda, et kui kuningahärra, teie helduse äi, ei taha teile armulist preili printsessi anda, siis ei jää muud üle, nagu teie heldus ütleb, kui ta ära röövida ja kuhugi teise paika viia. Kahju ainult, et senikaua kui kokku lepitakse ja teie riiki rahulikult valitsema pääsete, peab vaene kannupoiss asjata keelt nilpama oma tasu järele, kui mitte just nii ei ole, et vaheltsobitaja kammerneitsi, kes ta naiseks peab saama, ühes printsessiga ära põgeneb ja kannupoiss tema seltsis seda õnnetut aega mööda saadab, kuni taevas asja teisiti seab, sest ma usun, et ta isand võib selle neitsi talle otsekohe seaduslikuks abielunaiseks anda.»

«Selles ei saa teda keegi takistada,» ütles don Quijote.

«Kui lugu nii on,» vastas Sancho, «siis ei jää meil muud teha, kui end jumala hoolde anda, ja las saatus juhib asju nii, nagu kõige paremini välja tuleb.»

«Seadku jumal kõik nii, nagu mina soovin ja sinul, Sancho, vaja on, ja olgu vilets see, kes end viletsaks peab.»

«Olgu nii, jumala nimel,» ütles Sancho. «Mina omalt poolt olen vana kristlane, ja sellest on küllalt, et krahviks saada.»

«Enam kui küllalt,» kinnitas don Quijote. «Aga isegi kui sa seda poleks, ei teeks see ka midagi, sest kui mina olen kuningas, võin ma su aadliseisusesse tõsta, ilma et sul tarvitseks seda osta või mind selle eest teenida. Ja kui ma sinust krahvi teen, oled sa paugupealt rüütel, ja öelgu inimesed, mis nad tahavad, aga, ausõna, nad peavad sind

armuliseks härraks kutsuma, olgu see neile meeltmööda või mitte.»

«Pole viga! Küll ma vaatan, et nad sellest liitrist lugu pidama hakkavad!»

«Sa pead ütlema tiitlist, aga mitte liitrist,» parandas ta isand.

«Minugipoolest!» vastas Sancho Panza. «Aga ma ütlen, et küll ma juba asjaga hakkama saan, sest, ausõna, kui ma kord ühe vennaskonna käskjalg olin, siis istus käskjalakuub mulle nii hästi, et kõik ütlesid, ma kõlbavat sellesama vennaskonna varavalitsejaks. Ja mis veel siis saab, kui ma endale hertsogimantli õlgadele heidan või end kulla ja pärlitega ehin nagu mõni võõramaa krahv? Ma arvan, et inimesed tulevad saja penikoorma takka mind vaatama.»

«Eks sa siis ole kena küll,» ütles don Quijote. «Aga sa pead endal siis ka sagedamini habet ajama, sest kui sa seda vähemalt iga teine päev habemenoaga ei kööbi, on ta sul nii tihe, sassis ja korratu, et juba püssilaskekauguselt on näha, kes sa oled.»

«Selleks pole muud vaja,» ütles Sancho, «kui palgata endale koju habemeajaja. Ja kui tarvis on, lasen tal isegi enda järel käia nagu suured härrad oma tallmeistril.»

«Aga kust sina tead, et suured härrad oma tallmeistril enda järel käia lasevad?» küsis don Quijote.

«Seda ma ütlen teile kohe,» kostis Sancho. «Aastate eest olin kord ühe kuu pealinnas ja seal nägin jalutavat üht väga väikest isandat, kes, nagu räägiti, oli väga suur härra; ja üks ratsamees oli tal igal pool kannul, nii et see oli päris nagu tema saba. Ma küsisin, miks see mees iial teise kõrvale ei lähe, vaid aina tema taga käib. Mulle vastati, et see on tema tallmeister ja et suurtel härradel on alati viisiks säärastel meestel enda järel käia lasta. Sestsaadik tean ma seda nii hästi, et ma pole seda enam iial unustanud.»

«Ma tunnistan, et sul on õigus,» ütles don Quijote, «ja et sina võid samal viisil lasta oma habemeajajal enda järel käia. Kombed ja pruugid ei ole kõik korraga tulnud ega üheskoos välja mõeldud, nii et sina võid siis olla esimene krahv, kes laseb oma habemeajajal enda järel käia. Pealegi on habemeajamine rohkem usaldustöö kui hobuse saduldamine.»

«Jätke see habemeajaja-asi minu hooleks,» ütles Sancho. «Teie helduse mureks aga olgu, et teie ise kuningaks saate ja minu krahviks teete.»

«Nii sündigu,» vastas don Quijote.

Kui ta silmad tõstis, nägi ta seda, millest jutustatakse järgmises peatükis.

XXII PEATÜKK

Sellest, kuidas don Quijote andis vabaduse paljudele õnnetutele, keda vägisi viidi sinna, kuhu nad minna ei tahtnud

Cide Hamete Benengeli, araabia ja Mancha kirjanik, jutustab selles tähtsas, kõrgelennulises, üksikasjalises, meeldivas ja mõtterikkas loos, et pärast seda kui La Mancha don Quijote ja tema kannupoisi Sancho Panza vahel oli aset leidnud see kõnelus, mida on kirjeldatud kahekümne esimese peatüki lõpul, tõstis don Quijote pilgu ja nägi, et mööda teed tulid jalgsi nende poole umbes kaksteist meest, kõik kaelapidi raudketi külge lükitud nagu helmed roosipärjas ja kõigil käerauad randmete ümber. Nendega koos tulid veel kaks ratsa- ja kaks jalameest. Ratsanikkudel olid rataslukkudega püssid ja jalameestel odad ning mõõgad. Niipea kui Sancho Panza neid nägi, ütles ta:

«See on galeeriorjade ahelik, nad lähevad kuninga käsul galeeridele sunnitööle.»

«Kuidas sunnitööle?» küsis don Quijote. «Kas on võimalik, et kuningas kedagi sunnib?»

«Ma ei ütle seda,» vastas Sancho, «vaid et need inimesed on oma kuritegude eest mõistetud sunniviisil teenima kuningat galeeridel.»

«Olgu kuidas tahes,» vastas don Quijote, «aga need inimesed ei lähe sinna ikkagi omal tahtmisel, vaid neid viiakse vägisi.»

«Nii see on,» vastas Sancho.

«Siis,» ütles don Quijote, «pean ma siin oma ameti-

kohuste täitmisele asuma — pean kõrvaldama vägivalla ja hädalisi aitama ning toetama.»

«Mõtelge ometi järele, teie heldus,» ütles Sancho vastu, «et kohus, see tähendab kuningas ise, ei tee ometi seesugustele inimestele ülekohut ega tarvita vägivalda, vaid karistab neid nende kuritegude eest.»

Nüüd jõudsid galeeriorjad nende juurde ja don Quijote palus väga viisakate sõnadega nendega kaasas olevaid valvureid olla nii lahked ja seletada ning öelda talle põhjus või põhjused, miks nad viivad neid inimesi sellisel viisil. Üks ratsavalvureist vastas, et need on galeeriorjad, sunnitöölised, kes lähevad galeeridele, ja et rohkem ei ole temal midagi öelda ega küsijal pole tarvis rohkem teada.

«Siiski,» ütles don Quijote, «ma tahaksin igaühe kohta eraldi ta õnnetuse põhjust teada.»

Et neid ergutada talle ütlema, mida ta soovis, lisas ta sellele jutule veel palju samalaadset ja nii viisakat kõnet, et teine ratsavalvur talle viimaks ütles:

«Meil on küll kaasas nimekiri ja kohtuotsuste ärakirjad kõigi nende õnnetute kohta, aga ega siin saa aega raisata nende väljaotsimise ja lugemisega. Astuge lähemale ja küsige neilt enestelt, las nad ütlevad, kui tahavad. Ja küll nad juba tahavad, sest see on säärane rahvas, kellele pakub lõbu kelmustükke teha ja neist rääkida.»

Selle loaga, mille don Quijote oleks endale ise võtnud, kui seda talle poleks antud, astus ta kurjategijate aheliku juurde ja küsis esimeselt mehelt, missuguste pattude eest ta sattus nii halba olukorda. Mees vastas: sellepärast, et ta olevat armastanud.

«Muud midagi?» küsis don Quijote. «Noh, kui armastamise pärast galeeridele saadetakse, siis oleksin mina juba ammu pidanud seal sõudmas olema.»

«See armastus ei ole niisugune, nagu teie heldus arvab,» ütles galeeriori. «Mina nimelt armastasin nii väga üht valge pesuga täidetud korvi, surusin seda nii tugevasti enda vastu, et ma poleks seda praeguseni vabatahtlikult lahti lasknud, kui seadus seda minult vägisi ära ei oleks võtnud. Noh, mind tabati otse teo pealt, piinamist ei olnud vaja, asi otsustati kiiresti: mulle laoti sada hoopi selga, lisaks saadeti veel kolmeks aastaks kõrgemasse merekooli, ja valmis oligi.»

«Kuidas kõrgemasse merekooli?» küsis don Quijote,

«Kõrgem merekool on galeerid,» vastas vang, umbes kahekümne nelja aastane poiss, kes Piedrahitast pärit, nagu ta ütles.

Sedasama küsis don Quijote teiselt vangilt, kes aga oli nii kurb ja rõhutud, et ta sõnagi ei vastanud. Kuid tema eest vastas esimene ja ütles:

«See mees läheb sellepärast kaasa, härra, et ta on kanaarilind, see tähendab moosekant ja laulja.»

«Aga kuidas?» küsis don Quijote. «Kas galeeridele saadetakse ka sellepärast, et inimene on moosekant ja laulja?»

«Jah, härra,» vastas galeeriori, «sest ei ole halvemat asja kui hädas laulda.»

«Mina olen, vastupidi, kuulnud öeldavat,» sõnas don Quijote, «et laul peletab kõik hädad eemale.»

«Siin on aga ümberpöördult,» ütles galeeriori. «See, kes üks kord laulab, peab kogu oma eluaja nutma.»

«Mina ei mõista seda,» sõnas don Quijote.

Aga üks valvuritest seletas talle:

«Rüütlihärra, hädas laulda tähendab selle *non santa** rahva juures piina all üles tunnistada. Seda patust piinati ja ta tunnistas oma süüteo üles, see oli nimelt karjavargus; ja et ta oli üles tunnistanud, siis mõisteti ta kuueks aastaks galeeridele, lisaks kahesajale piitsahoobile, mis tal juba turjal on. Ta on alati mõttes ja kurb, sest teised võllaroad, need, kes maha jäid, ja need, kes on siin kaasas, käivad temaga halvasti ümber, alandavad, pilkavad ja põlgavad teda sellepärast, et ta üles tunnistas ja et tal julgust ei jätkunud maha salata. Nad ütlevad nimelt, et «jah» ei nõua rohkem suukulu kui «ei», ja et paganama kombel veab sel kurjategijal, kelle elu või surm on tema oma keele võimuses ja ei olene tunnistajatest ega tõendustest. Ja mina omalt poolt arvan, et nad sellega palju märgist mööda ei lase.»

«Seda arvan mina ka,» vastas don Quijote.

Ta läks nüüd kolmanda kurjategija juurde ja küsis temalt sedasama mis teistelt. Mees vastas talle kiiresti ja sundimatult:

«Mina lähen viieks aastaks kõrgemasse merekooli sellepärast, et mul puudus kümme tukatit.»

«Mina annan heameelega kakskümmend,» ütles don Quijote, «et teid sellest pahandusest päästa.»

«See tuleb mulle just nii ette,» vastas galeeriori, «nagu

oleks kellelgi keset ulgumerd raha ja ta sureks ometi nälga, sest ta ei saa kuskilt seda osta, mis tal vaja. Ütlen seda sellepärast, et kui mul oleksid õigel ajal olnud need kakskümmend tukatit, mida teie heldus mulle nüüd pakub, oleksin nendega kohtukirjutaja sulge võidnud ja advokaadi mõistust teritanud, nii et oleksin praegu Zocodoveri platsil Toledos, mitte aga siin maanteel, teistega kokku seotud nagu jahikoer. Aga jumal on vägev; kannatust — ja sellega lõpp.»

Don Quijote läks neljanda juurde. See oli auväärse väljanägemisega mees, kellel valge habe ulatus rinnuni. Küsimuse peale, miks tema siia on sattunud, ei vastanud ta sõnagi, vaid puhkes nutma. Aga viies vang hakkas tema suuvoodriks ja ütles:

«See auväärt mees läheb neljaks aastaks galeeridele pärast seda, kui ta tegi hariliku sõidu uhketes ehetes ja toreda ratsu seljas.»

«See tähendab,» ütles Sancho Panza, «niipalju kui mina aru saan, et ta oli häbipostis.»

«Nii see on,» vastas galeeriori. «Ja süü, miks talle see karistus määrati, oli see, et ta oli maakleriks, päris inimeste kehade maakleriks. Teiste sõnadega, ma tahan ütelda, et see isand läheb vangi kui kupeldaja ja ka sellepärast, et tal nõiamärgid küljes olevat.»

«Kui ei oleks seda viimast asjaolu,» ütles don Quijote, «siis ainult palja kupeldamise pärast üksi ei oleks ta seda ära teeninud, et galeeridele sõudma minna, vaid oleks ennem pidanud saama nende juhatajaks ja ülemaks. Sest vaadake, kupeldajaametit ei saa sugugi ükskõik kuidas pidada, vaid see on arukate inimeste amet ja üliväga vajalik hästikorraldatud riigis. Seda tohiks pidada ainult väga heast soost pärit inimesed ja nende jaoks peaks sisse seatama isegi järelevalve ja katsed, nagu on teistes ametites; nende arv peaks kindlaks määratama ja teatavaks tehtama nagu börsimaaklerite oma. Niiviisi kaoksid paljud halbused, mis tekivad seetõttu, et seda ametit ja tegevust peavad rumalad ja mõistmatud inimesed, nagu kahtlased naised, noored ja kogenemata poisikesed ning narrid, kellel kõige vajalikumal silmapilgul, kui on tarvis teha mõni tähtis otsus, toit lusikas jahtub, enne kui ta suhu jõuab, ja kes ei tea, kumb on nende parem käsi. Ma räägiksin heameelega veel edasi ja seletaksin, miks oleks sünnis, et see riigis nii vajalik amet usaldataks

ainult valitud inimeste kätte, aga siin ei ole õige koht selleks. Küll ma ühel päeval avaldan oma arvamuse nendele, kes saavad abinõusid tarvitusele võtta ja asja parandada. Nüüd ütlen ainult, et kaastunne, mis minus ärkas, kui ma nägin neid valgeid juukseid ja seda auväärt nägu niisuguses kannatuses kupeldamise pärast, kadus kohe, kui ma kuulsin, et ta olevat nõid, ehkki ma väga hästi tean, et maailmas pole nõidust, mis võiks tahtele mõjuda ja seda sundida, nagu arvavad mõned lihtsameelsed inimesed, sest meie tahe on vaba ja ei ole mingit rohtu ega nõidust, mis seda sunniks. Mõned kohtlased naised ja valelikud kelmid võivad teha ainult seda, et nad valmistavad jooke ja mürke, mis inimesi hulluks ajavad, kus juures nad joojatele ise mõista annavad, et neil on võimu armastust äratada, ehk küll, nagu ma juba ütlesin, võimatu on tahet sundida.»

«Nii see on,» ütles tubli vanamees. «Ja tõepoolest, härra, nõiduse asjas ei ole ma süüdlane, kupeldamise asjas aga ei saa ma süüd salata. Aga ma ei võinud arvatagi, et teen sellega midagi halba, sest mina püüdsin ainult seda, et kõigil oleks mõnus ja kõik elaksid üksmeeles ja rahus, ilma tüli ja pahanduseta. Aga see hea soov ei aidanud midagi ja nüüd pean ma minema sinna, kust ma enam tagasi ei looda tulla, sest mind vaevavad aastad ja põieviga, mis mulle siimapilkugi rahu ei anna.»

Ja ta hakkas jälle nutma nagu enne. Sanchol oli temast nii hale meel, et ta võttis põuest vaskreaali ja andis selle vanamehele.

Don Quijote läks edasi ja küsis järgmiselt ta kuritegu. See mees vastas mitte vähema, vaid palju suurema südidusega kui eelmine:

«Mina olen siin sellepärast, et ma liiga palju naljatasin oma kahe õetütrega ja kahe teise õega, kes mitte minu omad ei olnud. Lühidalt, ma heitsin kõigiga nõnda palju nalja, et selle nalja tõttu kasvas mu suguselts nii suureks ja keeruliseks, et kõige osavamgi kirjatark poleks seda seletada suutnud. See kõik tuli välja, kaitsjaid mul ei olnud, raha ka mitte; tundsin peaaegu juba kanepikudruseid kaela kõditavat, sain kuus aastat galeerisid; olin nõus, see on karistuseks mu pattude eest; ma olen noor; kui elupäevi on, küll siis kõik jälle korda saab. Kui teil, rüütlihärra, midagi kaasas on, millega neid vaeseid mehi aidata, siis tasub jumal teile seda taevas, meie aga maa

peal palume hoolega jumalat, et ta annaks teie heldusele nii pikka iga ja nii head tervist, nagu on väärt teie kena välimus.»

See vang oli üliõpilasriietes ja üks valvur ütles, et ta olevat suur lobasuu ja päris hea ladina keele oskaja.

Kõige taga tuli umbes kolmekümneaastane mees, kes nägi väga kena välja, maha arvatud see, et tal vaatamise juures üks silm peaaegu teise vastu pöördus. Ta oli pisut teisiti köidetud kui kõik ta kaaslased: tal oli jala küljes nii pikk ahel, et see ulatus ümber terve keha, ja kaelas kaks võru, üks oli ahela külge kinnitatud ja teine oli niinimetatud sõbravalvur ehk lõuatugi, millest kaks raudpulka vööni ulatusid, kus nad olid ühendatud käeraudadega, mille sees käed raskete lukkudega kinni olid, nii et ta käsi suu juurde tõsta ega pead käteni kummardada ei saanud. Don Quijote küsis, kuidas sellel mehel ahelaid nii palju rohkem on kui teistel. Valvur vastas, tema olevat üksi rohkem kuritegusid toime pannud kui kõik teised kokku. Ja ta olevat nii jultunud ja nii suur kelm, et kõigist neist ahelaist hoolimata ei olevat nemad tema peale kindlad, vaid kartvat ikka veel, et ta võiks nende käest põgeneda.

«Mis kuriteod tal siis võivad olla,» küsis don Quijote, «kui ta ometi pole ära teeninud suuremat karistust kui galeeridele saatmine?»

«Ta läheb kümneks aastaks,» vastas valvur. «See on niisama hea kui kodanlik surm. Mul pole tarvis ütelda rohkem, kui et see ausli poiss on kuulus Ginés de Pasamonte, keda teise nimega kutsutakse Ginesillo de Parapillaks.»

«Tasa, tasa, komissarihärra,» ütles nüüd galeeriori. «Ei maksa siin nii põhjalikult nimesid arutada. Minu nimi on Ginés ja mitte Ginesillo, ja mu sugunimi Pasamonte, mitte Parapilla*, nagu teie ütlete. Igaüks pühkigu oma ukseesist, siis on tal tegemist küllalt.»

«Ära pruugi nii valjusti suud, sa viimane peakelm,» vastas komissar, «muidu panen ma su vaikima vastu su oma tahtmist.»

«Näib küll,» ütles galeeriori, «et inimesel läheb nii, nagu jumal heaks arvab. Aga küllap ühel päeval saab mõnigi inimene teada, kas mu nimi on Ginesillo de Parapilla või mitte.»

«Aga kas sind ei kutsuta siis nii, sa petis?» küsis valvur.

«Kutsutakse küll,» vastas Ginés. «Aga ma kannan hoolt, et nad selle järele jätavad, või muidu katkun neil karvad... ma ütlen ainult tasakesi, kust. Rüütlihärra, kui teil on meile midagi anda, siis andke kätte ja minge jumala nimel, sest see hakkab juba tüütama, kuidas te võõraste inimeste elu uurite ja pärite. Ja kui te minu oma teada tahate, siis teadke, et olen Ginés de Pasamonte, kelle eluloo need kämblad on kirja pannud.»

«Ta räägib tõtt,» ütles komissar. «Ta on ise oma eluloo kirjutanud, ja nii, et paremat ei maksa tahtagi. Aga raamat on vangimajas kahesaja reaali eest panti pandud.»

«Ja ma lunastan ta välja,» ütles Ginés, «kui ta oleks panditud ka kahesaja tukati vastu.»

«On ta siis nii hea?» küsis don Quijote.

«Nii hea,» vastas Ginés, «et ta teeb häbi Tormeze Lazarillole ja kõigile, niipalju kui neid selles laadis on kirjutatud või veel kirjutatakse. Ütlen teile ainult seda, et seal jutustatakse tõestisündinud lugusid ja et need tõelised lood on nii kenad ja lõbusad, et ükski vale neile ligigi ei saa.»

«Ja kuidas on selle raamatu nimi?» küsis don Quijote.

««Ginés de Pasamonte elu»,» vastas Ginés ise.

«On ta päris valmis?» küsis don Quijote.

«Kuidas ta võib valmis olla,» vastas teine, «kui ma oma eluga ju veel valmis pole? Kirja on pandud kõik juhtumused alates minu sündimisest kuni selle ajani, mil mind viimane kord galeeridele saadeti.»

«Te olete siis varemgi seal olnud?» küsis don Quijote.

«Olen seal juba neli aastat jumalat ja kuningat teeninud, nii et tean, kuidas laevakuivikud ja härjasoor maitsevad,» vastas Ginés. «Ega see mind väga ei kurvasta, et pean jälle sinna minema, sest seal saan aega oma raamatut lõpetada. Mul on ju veel paljugi ütelda, ja Hispaania galeeridel leiab rohkem vaba aega kui tarvis. Ega mul küll selle kirjutamisega palju aega lähegi, sest ma tean kõik peast, mis mul ütelda on.»

«Sa paistad osav poiss olevat,» ütles don Quijote.

«Ja õnnetu,» vastas Ginés, «sest õnnetused käivad ikka mööda tarku inimesi.»

«Mööda kelmisid käivad nad,» ütles komissar.

«Ma ütlesin juba, komissarihärra,» vastas Pasamonte, «et te tasem oleksite, sest ega need härrad andnud teile ametisaua selleks, et meile, vaestele kuraditele, liiga teha, vaid et te meid juhiksite ja sinna viiksite, kuhu Tema Majesteet käsib. Muidu, jumala eest ... aga jäägu pealegi, sest võib olla, et need plekid, mis kõrtsis tehtud, ühel ilusal päeval veel pesus nähtavale tulevad, seepärast pidagu kõik suu, elagu hästi ja rääkigu veel paremini, ja nüüd läki edasi, sest sellest lõbust juba aitab.»

Komissar tõstis saua, et anda Pasamontele vastus ta ähvarduste eest, aga don Quijote astus vahele ja palus teda meest mitte lüüa, sest ei võinud ju paljuks pidada, kui inimene, kellel käed nii köidetud olid, oma keelele veidi vaba voli andis. Siis pöördus don Quijote kõigi ahela küljes olijate poole ja ütles:

«Kõigest, mis te mulle ütlesite, kallid vennad, on mulle selgeks saanud, et kuigi teid on nuheldud teie kuritegude pärast, ei meeldi teile just iseäranis need karistused, mis teile on peale pandud, ja et te lähete neid kandma üsna vastumeelt ja vastu oma tahtmist. Ja võib olla, et julgusepuudus, mida üks piinamisel näitas, teise rahapuudus, kaitsjate puudus kolmandal ja viimaks kohtuniku väär arusaamine olid teie õnnetuse põhjuseks ja teie sellepärast õigust ei saanud, kuigi see oli teie pool. See kõik on nüüd nii elavalt mu meeles, et see õhutab, käsib, jah, otse sunnib mind, et ma teie najal näitaksin, misjaoks taevas mind maa peale on saatnud, miks ta laskis mul astuda sellesse rüütliordusse, kuhu ma kuulun, ja tõotuse anda, et avitan kõiki hädalisi ja kaitsen vägevamate poolt rõhutuid. Aga kuna ma tean, et üks tarkuse esimesi käske on seda, mida heaga saab, mitte teha kurjaga, siis tahan ma neid härrasid valvureid ja komissari paluda, et nad nii lahked oleksid ja teid lahti päästaksid ning rahus minna laseksid. Kuningal ei tule kindlasti mitte puudust teistest inimestest, kes parematel põhjustel teda teenivad, sest minule näib vali teha orjadeks need, keda jumal ja loodus on vabaks loonud. Seda enam veel, härrad valvurid,» lisas don Quijote juurde, «et need vaesed mehed ei ole teile mingit kurja teinud. Las igaüks vastutab ise oma pattude eest; taevas on jumal, kes ei jäta halba karistamata ega heale tasu andmata, ja ei ole õige, et ausad inimesed teiste inimeste timukateks oleksid, kui asi sugugi neisse ei puutu. Ma palun seda nii tagasihoidlikult ja

rahulikult seepärast, et mul oleks teid millegi eest tänada, kui te mu soovi täidate. Kui te seda aga vabatahtlikult ei tee, siis sunnivad see piik ja see mõõk minu vägeva käsivarre jõul teid seda vastu tahtmist tegema.»

«Kena lollus!» ütles komissar. «See on hea nali, millega te nüüd viimaks välja tulite! Me peame sunnitööliseda vabaks laskma, nagu oleks meil õigus seda teha või teil võimus meile seda käsku anda. Minge aga jumala nimel oma teed, härra, nihutage korda oma vahukauss, mis teil peas on, ja ärge norige tüli.»

«Teie ise olete tülinorija ja loll ja lurjus veel pealekauba!» vastas don Quijote.

Seda öeldes tormas ta niisuguse kiirusega teisele kallale, et see end ei jõudnud kaitsta, vaid piigilöögist raskesti haavatuna maha prantsatas. Ja see oli pealetungijale õnneks, sest just selle mehe käes oli püss. Teised valvurid olid selle ootamatu sündmuse üle imestunud ja jahmunud, aga kui nad jälle toibusid, haarasid ratsamehed oma mõõgad, jalamehed oma odad ja tungisid don Quijotele kallale, kes ootas neid kõige suurema rahuga. Tal oleks kahtlemata halvasti läinud, kui mitte vangid, nähes head võimalust vabadusse pääsemiseks, poleks püüdnud seda kasutada ja purustada ahelat, mille külge nad olid kinnitatud. Tekkis suur segadus. Valvurid pöörasid kord vangide vastu, kes end vabastada katsusid, kord don Quijote vastu, kes neile kallale tungis, ja nii ei saanud nad midagi mõistlikku ära teha. Sancho omalt poolt aitas Ginés de Pasamontel end ahelatest lahti teha ja see pääses esimesena vabalt liikuma. Ta läks kohe kukkunud komissari juurde, võttis temalt ära mõõga ja püssi ja hakkas viimasega pea ühele, pea teisele sihtima ja ähvardama, ilma et ta siiski kordagi oleks lasknud. Varsti ei olnud võitlusväljal enam ühtki valvurit, sest nad põgenesid nii Pasamonte püssi kui kivirahe eest, mida vabakssaanud vangid nende pihta saatsid. Seda nähes läks Sancho väga murelikuks, sest ta kujutles, et põgenejad lähevad ja teatavad asjast Pühale Vennaskonnale, kes siis kellahelina saatel kurjategijaid taga otsima hakkab. Ta ütles seda ka oma isandale ja palus, et nad nüüd lahkuksid ning lähedal olevasse mäestikku peitu läheksid.

«Hea küll,» ütles don Quijote, «aga mina tean, mis nüüd tuleb teha.»

Ta kutsus kokku kõik vangid, kes siin ringi käratsesid,

Nad olid komissari puupaljaks teinud ja kogunesid nüüd don Quijote ümber, et kuulata, mis ta neist tahab. Don Quijote ütles neile:

«Korralikud inimesed peavad tänama heategude eest, mis neile osaks saavad; üks neid pattusid, mis jumalat kõige enam pahandab, on tänamatus. Ma ütlen seda sellepärast, mu härrad, et te olete nüüd näinud ja selgesti tundnud, missuguse heateo osaliseks te minu poolt olete saanud. Tasuks selle eest soovin ma (see on minu tahtmine), et teie, koormatud selle ahelaga, mille ma teil kaelast võtsin, kohe teele asute ja Toboso linna lähete, seal kõrgestisündinud neitsi Toboso Dulcinea ette astute ja talle ütlete, et tema rüütel, nimelt Kurva Kuju rüütel, saadab teie kaudu temale aupaklikke tervitusi. Ja siis jutustate talle täpipealt kõik, mis selles kuulsas seikluses sündis, kuni silmapilguni, millal teie igatsetud vabadusse pääsesite. Kui see on tehtud, siis võite oma hea õnne peale minna, kuhu ise tahate.»

Ginés de Pasamonte vastas kõikide eest ja ütles:

«Seda teie käsku, meie isand ja vabastaja, on meil võimatum kui võimatu täita, sest me ei või kõik koos mööda teid käia, vaid üksikult ja lahus, ja igaüks peab omaette katsuma kas või maa sisemusse pugeda, et Püha Vennaskond, kes meid kahtlemata otsima hakkab, meid ei leiaks. Aga mis teie heldus teha võiks ja õieti tegema peaks, on see, et ta selle neitsi Toboso Dulcinea heaks määratud teetolli ühe portsu avemariade ja *credo*'de vastu välja vahetaksite, mis me teie heaks peame lausuma. Seda tööd saab teha öösel ja päeval, põgenedes ja puhates, sõja- ja rahuajal. Mõtelda aga, et me nüüd jälle Egiptuse lihapottide juurde tagasi peaksime minema, see tähendab, oma ahela jälle selga võtma ja Toboso poole teele asuma, on niisama hea kui mõtelda, et praegu on öö, kuna ometi on käes alles kümnes hommikutund, ja meilt seda nõuda on niisama hea kui oodata jalakalt pirne.»

«Noh, siis vannun ma,» ütles don Quijote, kes oli juba vihaseks saanud, «et teie, härra hoorapoeg don Ginesillo de Paropillo, või kuidas te nimi on, üksi sinna lähete, saba jalgade vahel ja terve ahel seljas.»

Kui Pasamonte, kes polnud sugugi pika meelega (ta oli juba taibanud, et don Quijote aruga pole asi korras, kuna ta oli selle narrusega toime saanud, et oli neile vabaduse andnud), nägi, et temaga nii halvasti ümber

käiakse, pilgutas ta oma kaaslastele silma, mispeale nad kõik eemale läksid ja niisuguse kivirahe don Quijote peale lahti lasksid, et ta ei suutnud end oma kilbiga kaitsta; ja vaene Rocinante hoolis kannustest niisama vähe nagu siis, kui ta oleks olnud pronksist. Sancho puges oma eesli taha ja varjas end nõnda kivirahe eest, mis neile mõlemale sadas. Don Quijote ei saanud end kilbiga nii hästi varjata, et mõni ränikamakas poleks teda tabanud, ja pealegi nii tugevasti, et ta maha kukkus. Vaevalt oli ta maas, kui üliõpilane juba tema kallale tormas, tal vahukausi peast kiskus ja talle sellega kolm-neli hoopi selga valas, siis lõi ta kaussi niisama palju kordi vastu maad, nii et see läks peaaegu tükkideks. Nad võtsid don Quijotelt lühikese kuue, mida ta kandis raudrüü peal, ja oleksid talt ära võtnud ka sukad, kui säärekaitsed seda poleks takistanud. Sancholt võtsid nad ära mantli ja jätsid ta poolpaljaks. Kui nad siis veel ülejäänud lahingusaagi olid omavahel jaganud, läksid nad laiali, igaüks oma kanti, tundes muret pigem selle eest, et pääseda Püha Vennaskonna käest, keda nad kartsid, kui selle eest, et ahel selga võtta ja armulise Toboso Dulcinea ette minna.

Paigale jäid ainult eesel ja Rocinante, Sancho ja don Quijote; eesel — norus peaga ja mõttes, liigutades aegajalt kõrvu, nagu arvates, et kivirahe, mis oli ta kuulmist piinanud, pole veel lõppenud; Rocinante — siruli oma isanda kõrval, sest kivihoop oli ka tema maha paisanud; Sancho — poolpaljas ja hirmust värisedes Püha Vennaskonna ees; don Quijote — täis kibedat pahameelt, et just need, kellele ta oli teinud nii suure heateo, olid temaga nii halvasti ümber käinud.

XXIII PEATÜKK

Sellest, mis juhtus kuulsa don Quijotega Sierra Morenas — üks selle tõepärase loo kõige haruldasemaid seiklusi

Kui don Quijote nägi end nii viletsas seisukorras olevat, ütles ta oma kannupoisile:

«Sancho, ma olen alati kuulnud räägitavat, et teha

head alatutele inimestele on seesama mis kanda vett merre. Kui ma oleksin uskunud, mis sa mulle ütlesid, siis oleksin sellest õnnetusest pääsenud. Aga mis tehtud, see tehtud, nüüd muudkui kannatust, ja tuleviku jaoks püüame sellest hädast õpetust võtta.»

«Teie heldus võtab õpetust niisama vähe, nagu mina olen türklane,» vastas Sancho. «Aga kuna te ütlete, et oleksite sellest hädast pääsenud, kui oleksite mind uskunud, siis uskuge mind nüüd, ja te pääsete teisest, suuremast hädast, sest ma ütlen teile, et Püha Vennaskond ei hooli rüütliasjadest mitte kui midagi, ta ei anna kõigi rändrüütlite eest kokku kaht maravediidki. Mul on tunne, nagu vinguksid juba ta nooled mu kõrvade ümber*.»

«Sa oled oma loomu poolest argpüks, Sancho,» ütles don Quijote. «Aga et sa ei ütleks, et ma olen kangekaelne ja ei tee iial sinu nõu järgi, siis seekord teen, nagu sa soovitad, ja lähen kõrvale tormi eest, mida sina nii väga kardad. Aga see sünnib ainult ühel tingimusel: et sa elades ega surres iial kellelegi ei ütle, et ma selle hädaohu eest olen hirmu pärast taganenud ja kõrvale läinud, vaid ainult sellepärast, et sinu palvetele vastu tulla; sest kui sa midagi muud ütled, siis sa valetad, ja mina tunnistan selle alati valeks, nüüd ja edaspidi ja igal ajal, ja ütlen, et sa valetad iga kord, kui seda mõtled või ütled. Ja ära räägi mulle enam vastu, sest palja mõtte juures, et ma mõne hädaohu eest kõrvale lähen ja taganen, iseäranis selle eest, siin, mis teatud hirmu varju näib äratavat, olen ma valmis siia jääma ning siin üksinda ootama mitte ainult Püha Vennaskonda, kellest sa räägid ja keda sa kardad, vaid kõiki vendi ja vennaskondi, mis maailmas olemas.»

«Teie heldus,» vastas Sancho, «taganemine ei ole põgenemine, ja kohalejäämine ei ole mõistlik, kui hädaoht on suurem lootusest, ja kes on tark, see hoiab end homseks ega pane kõike mängu ühel päeval. Ja teadke, et kuigi mina olen ainult harimatu talupoeg, taipan ma ometi veidi, mis on mõistlik talitusviis. Ärge siis kahetsege, et te mu nõu vastu võtsite, vaid asuge Rocinante selga, kui te suudate, ja kui ei, siis ma aitan teid, ja tulge mulle järele, sest mu nupp ütleb mulle, et meil läheb praegu jalgu rohkem tarvis kui käsi.»

Don Quijote ronis oma ratsu selga, ilma et oleks enam sõnagi vastanud. Sancho oma eesli seljas sõitis juhina

ees ja nii jõudsid nad Sierra Morenasse, mille üks osa asus siin läheduses. Sancho mõtles kogu mäestikust läbi sõita, et jõuda välja Viso või Almodóvar del Campo juurde ja mõned päevad neis metsikuis paikades mööda saata, nii et Püha Vennaskond neid ei leiaks, kui ta neid otsima hakkaks. Teda julgustas selleks veel asjaolu, et tema eesli seljas olev moonatagavara oli tapluses galeeriorjadega alles jäänud, mida ta pidas lausa imeks, arvestades seda, kuidas galeeriorjad olid kõik läbi otsinud ja ära võtnud.

Sel õhtul jõudsid nad otse Sierra Morena südamesse. Siin oli Sancho arust hea mööda saata see öö ja veel paar päeva lisaks, vähemalt nii kaua, kui kaasasolev moonatagavara vastu peab, ja nii heitsid nad siis ööseks puhkama kahe kalju vahele korgipuude alla. Aga kuri saatus, mis nende inimeste meelest, kellele õige usuvalgus pole osaks saanud, kõike oma tahtmise järgi juhib, seab ja korraldab, määras nii, et kuulus petis ja varas Ginés de Pasamonte, kes don Quijote vahvuse ja hulluse läbi oli ahelast pääsenud, tundes päris õigusega hirmu Püha Vennaskonna ees, oli otsustanud end siia mägedesse peita, ja ta saatus ning ta hirm tõid ta sinnasamasse paika, kuhu Sancho Panza don Quijote oli toonud, ajal ja tunnil, millal ta nad veel ära võis tunda ja neid parajasti unehõlma nägi vajuvat. Ja kuna halvad inimesed on alati tänamatud, ja vajadus sunnib tegema seda, mida ei tohi, ja see abi, mis on käepärast, paneb unustama tuleviku, siis Ginés, kes ei olnud tänulik ega heatahtlik, otsustas Sancho Panza eesli üle lüüa. Rocinantest ta ei hoolinud, sest see oli tema arust liiga vilets saak nii pantimiseks kui müümiseks. Sancho Panza magas, Ginés varastas ta eesli ja oli, enne kui hommik koitis, nii kaugel, et teda oli võimatu leida.

Koidupuna tuli ja tegi kogu maa rõõmsaks, Sancho Panza aga kurvaks, sest ta leidis oma halli puudu olevat. Kaotust nähes tõstis ta nii kurba ja haledat hädakisa, et don Quijote selle peale ärkas ja kuulis teda ütlevat:

«Oh sa mu südame neerurasvatallekene, mu omas majas sündinud, mu laste mängukann, mu eide rõõm, mu naabrite kadedus, mu koormate kergendaja ja lõpuks ka poolest saadik minu toitja, sest kahekümne kuue maravediiga, mis sa iga päev teenisid, tasusin ma pooled oma kuludest.»

Kui don Quijote nuttu kuulis ja selle põhjuse teada sai, tröösti ta Sanchot nii hästi kui oskas ja palus teda kannatlik olla, lubades kirjutada talle tähe, mille vastu talle antakse kolm neist viiest eeslivarsast, kes temal koju jäänud. Sellest leidis Sancho tröösti, ta kuivatas pisarad, vaigistas nuuksed ja tänas don Quijotet selle helduse eest.

Don Quijote süda tundis rõõmu, kui nad mäestikku jõudsid, sest tema arvates olid need kohad nagu loodud seikluste jaoks, mida tema otsis. Talle tulid meelde imelised sündmused, mis niisugustes üksikutes ja metsikutes kohtades olid juhtunud rändrüütlitega, ja ta süvenes säärase vaimustusega neisse asjadesse, et tal midagi muud mõttessegi ei tulnud. Sanchol aga ei olnud nüüd — tema arvates mingi hädaoht neid enam ei ähvardanud — muud muret kui täita oma kõhtu sellega, mis vaimulikkudelt võetud saagist üle oli jäänud, ja nii sammus ta oma isanda järel, koormatud kõige sellega, mida hall oleks kandma pidanud, ja võttis aina kotist söögipoolist ning toppis endale kõhtu; ja niikaua kui ta sel viisil kõndis, ei hoolinud ta sugugi sellest, et sattuda mõnda uude seiklusse.

Nüüd tõstis ta aga silmad ja nägi, et tema isand oli peatunud ning püüdis piigi otsaga maast mingit kompsu tõsta. Sancho kiirendas seepärast sammu, et tarviduse korral talle abiks olla, ja jõudiski parajasti pärale, kui don Quijote tõstis piigi otsaga sadulapatja ja selle külge kinnitatud reisikotti, mis mõlemad olid pooleldi või täiesti mädanenud ja lagunenud. Ometi olid nad nii rasked, et Sancho pidi eesli seljast maha tulema* ja nad üles tõstma. Tema isand käskis tal järele vaadata, mis kotis on, ja Sancho täitis nobedasti käsu. Kuigi reisikott oli keti ja lukuga kinni, võis katkiste ja mädanenud kohtade läbi näha, mis seal sees oli, nimelt neli peenest hollandi lõuendist särki ja muud niisama ilusat kui puhast linast pesu, ja peale selle väikese rätiku sisse köidetud kena hunnik eskuudosid*. Niipea kui Sancho neid nägi, ütles ta:

«Kiidetud olgu taevas, et ta saatis meile kord ka seikluse, millest midagi kasu on!»

Ja kui ta edasi otsis, leidis ta väikese rikkalikult kaunistatud märkmeteraamatu. Selle küsis don Quijote endale, raha aga käskis ta Sanchol oma kätte jätta ja endale pidada. Sancho sundles ta käsi selle helduse eest, tüh-

jendas leitud reisikoti linasest pesust ja toppis selle oma moonapauna. Kõike seda nähes ütles don Quijote temale:

«Ma arvan, Sancho, teisiti ei või see olla, et mõni eksinud teekäija on läinud läbi siit mäestikust, kus talle röövlid kallale tungisid, tema tapsid ja ta keha kuhugi siia kõrvalisse kohta matsid.»

«Ei või olla,» vastas Sancho, «sest egas röövlid raha siia poleks jätnud.»

«Sul on õigus,» ütles don Quijote, «ja mina ei oska küll mõista ega arvata, mis lugu see võiks olla. Aga oota, vaatame, ehk on sellesse märkmeteraamatusse midagi kirjutatud, mille abil me võime asjale jälile jõuda ja teada saada, mida me teada tahame.»

Ta avas raamatu, ja esimene, mis ta leidis, oli üks nagu mustandis, kuid väga hea käekirjaga kirjutatud sonett, mille ta valjusti ette luges, et ka Sancho seda kuuleks. See kõlas järgmiselt:

Kas Amor minu kannatust ei tea
või on ta minu vastu liiga kale
või on vaid eksitus või mingi vale,
mis sunnib raskelt alla minu pea?

Ent kas võib Amor iial teha vea?
On's miski teadmata siis jumalale?
Julm jumal pole. Kes siis armujale
küll määras selle kannatuste rea?

Kui ütlen: Phyllis, siis see tõtt ei taba,
ei tema headus seevõrd kurjust peida,
ei taevas saada mulle seda ohtu.

Ma varsti olen maisest kestast vaba,
kuid hädale, kus põhjust raske leida,
võib ainult ime anda õiget rohtu.

«Selle laulu kaudu ei saa me midagi teada,» ütles Sancho, «Kui ehk just need villid meid jälgedele ei juhata.»

«Mis villidest sa räägid?» küsis don Quijote.

«Minu arust teie heldus nagu nimetas villisid,» vastas Sancho.

«Ei, vaid ma ütlesin Phyllis,» seletas don Quijote. «Ja

see on kahtlemata daami nimi, kelle kohta käivad selle soneti kirjutaja kaebused. Ja, ausõna, see mees peab päris kena luuletaja olema, või mina ei mõista kunstist midagi.»

«Kas teie heldus tunneb siis ka salmide tegemist?» küsis Sancho.

«Paremini, kui sa arvad,» vastas don Quijote. «Ja seda saad sa näha, kui ma sinuga kord saadan algusest lõpuni värssides kirjutatud kirja oma käskijannale Toboso Dulcineale. Sa pead nimelt teadma, Sancho, et kõik või enamus endisaja rändrüütlitest olid suured luuletajad ja muusikamehed, sest need kaks oskust või, ütleme parem, annet on omased armunud rändrüütlitele. Tõsi küll, endisaja rüütlite salmid ilmutavad enam tuld ja hoogu kui kunstiosavust.»

«Lugege edasi, teie heldus,» ütles Sancho. «Võib-olla leiate midagi, mis meile asja selgitab.»

Don Quijote pööras lehte ja ütles:

«Siin on midagi proosas kirjutatud, paistab olevat kiri.»

«Mõni läkituskiri, härra?» küsis Sancho.

«Alguse järgi näib see olevat armastuskiri,» vastas don Quijote.

«Oi, lugege siis valjusti, härra,» ütles Sancho, «sest niisugused armastusasjad meeldivad mulle kangesti.»

«Heameelega,» ütles don Quijote.

Ta hakkaski valjusti lugema, nagu Sancho palus. Kiri lausus järgmist: «Sinu petlik tõotus ja minu kindel õnnetus ajavad mu paika, kus ennem ulatub su kõrvu teade mu surmast kui mu kaebehääl. Sina, tänamatu, tõukasid mu ära teise pärast, kellel on rohkem vara kui minul, kuid kes pole minust rohkem väärt. Aga kui voorus oleks rikkus, millest lugu peetakse, siis ei oleks mul tarvis teise õnne üle kadedust tunda ega iseoma õnnetuse üle nutta. Selle, mis su ilu ehitas, kiskusid su teod jälle maha: esimese järgi arvasin, et sa oled ingel, viimaste kaudu sain teada, et sa oled naine. Ela rahus, mu rahutuste tekitaja, ja andku taevas, et sinu mehe pettused alatiseks saladusse jääksid, nii et sul ei tarvitseks seda kahetseda, mis sa oled teinud, ega oleks minu pärast kättemaks, mida ma ei ihalda.»

Kui don Quijote oli kirja lugemise lõpetanud, ütles ta: «Sellest kirjast, samuti nagu värssidestki, ei selgu

muud, kui et selle kirjutaja oli mõni ärapõlatud armastaja.»

Ta lehitses peaaegu terve raamatu läbi, leidis sealt veel mõningad värsid ja kirjad, millest osa olid loetavad, osa mitte, kõik aga sisaldasid ühteviisi kaebeid, kurtmist, armukadedust, heameelt ja kurvastust, rõõmu osutatud poolehoiu üle ja pisaraid põlguse pärast. Sel ajal kui don Quijote raamatut läbi vaatas, oli Sancho ametis koti kallal. Ta ei jätnud selles, samuti ka padjas ühtki nurka läbi otsimata, uurimata ega nuuskimata, ühtki õmblust harutamata, ühtki villatutti lahti näppimata, et hooletuse või lohakuse pärast mõni asi kahe silma vahele ei jääks: niisuguse ahnuse olid temas äratanud need leitud eskuudod, mida oli üle saja. Ja kuigi ta ei leidnud rohkem, kui oli juba leitud, leppis ta nüüd kõigi vommide, reisipauna kadumise, mantli varguse, kogu nälja, janu ja vaevaga, mis ta oma hea isanda teenistuses oli tunda saanud, sest talle näis, et härra oli talle enam kui hästi ja heldelt tasunud sellega, et ta leitud raha temale jättis.

Kurva Kuju rüütlil oli kange himu teada saada, kes oli reisikoti omanik. Soneti ja kirja, kuldrahade ja peente särkide järgi otsustades pidi see olema keegi suursugune armastaja, kelle tema daami põlgus ja halb ümberkäimine olid viinud mingi meeleheitliku teoni. Aga kuna seal üksildases ja metsikus kohas ei olnud nähtavasti ühtki hinge, kellelt oleks võinud teateid saada, ei tahtnud don Quijote muud kui ainult edasi pääseda. Sealjuures jättis ta tee valiku Rocinante hoolde, kes läks ikka sealtkaudu, kust ta läbi pääses.

Don Quijote ei kaotanud kindlat usku, et siin padrikus ootab teda mingi iseäralik seiklus. Selle mõttega edasi sõites nägi ta eespool väikese mäe harjal ühte meest imeliku kergusega kaljult kaljule ja põõsa juurest põõsa juurde hüppavat. Ta pani tähele, et mees oli poolalasti, et tal oli tihe must habe, suured sassis juuksed, et ta oli paljajalu ja paljasääri; ta reisi katsid püksid, mis näisid olevat tumekollasest sametist, kuid olid nii katkised, et ihu mitmest kohast välja paistis; ta pea oli paljas. Kuigi ta, nagu öeldud, imekergesti edasi liikus, nägi ja märkas Kurva Kuju rüütel kõiki neid üksikasju. Ta püüdis võõrale järele jõuda, aga ei suutnud, sest Rocinante jõud oli liiga nõder säärase raske mäastiku jaoks, seda enam et ta oli juba loomult lühikese sammuga ja külma verega.

Don Quijotel tuli kohe mõte, et see mees peab olema sadulapadja ja reisikoti omanik, ja ta võttis ette tema üles otsida, tulgu tal kas või terve aasta siin mäestikus ringi rännata, enne kui ta tema leiab. Seepärast andis ta Sanchole käsu eesli seljast maha tulla ja mäestik ühelt poolt läbi käia, tema ise minevat teiselt poolt, ja võib-olla saavad nad niiviisi selle mehega kokku, kes nii kiiresti nende eest oli kadunud.

«Ma ei või seda teha,» ütles Sancho, «sest niipea kui ma teie heldusest lahku lähen, on hirm mul kohe kallal ja kollitab mind tuhat laadi koleduste ja viirastustega. Ja olgu see teile teadmiseks, et ma edaspidi teie juurest vaksa võrragi eemale ei lähe.»

«Olgu nii,» ütles Kurva Kuju rüütel. «Ma olen väga rahul, et sa minu julguse peale loota tahad, ja see ei jäta sind maha, kui ka su hing su keha maha jätab. Tule nüüd pikkamisi, või kuidas sa saad, minu järel ja hoia silmad hammaste vahel. Me käime selle väikese mäestikuosa läbi, võib-olla saame kokku selle mehega, keda me nägime ja kes kahtlemata ei ole keegi muu kui meie leiu omanik.»

Seepeale vastas Sancho:

«Palju parem oleks teda mitte otsida, sest kui me ta leiame ja ta on vahest selle raha omanik, siis on selge, et pean raha talle tagasi andma. Sellepärast oleks siis parem, et me asjata seda vaeva ei hakkaks nägema ja mina raha heas usus endale peaksin, kuni mõnel teisel viisil, ilma otsimata ja vaeva nägemata, ilmub ta tõeline peremees. Ja võib-olla olen ma ta selleks ajaks juba ära tarvitanud, ja siis tunnistab kuningas mu sellest priiks.»

«Selles sa eksid, Sancho,» vastas don Quijote, «sest kuna me aimame, kes raha omanik võiks olla, ja ta on meil peaaegu silmade ees, siis oleme kohustatud teda otsima ja raha talle tagasi andma. Kui me teda ei otsi, siis meie kindel aimus, et ta see on, teeb meid juba niisama süüdlaseks, nagu oleksime seda tõesti. Nii et, sõber Sancho, ära pea endale vaevaks teda otsida, sest mina saan vaevast lahti, kui me ta leiame.»

Nende sõnadega andis ta Rocinantele kannuseid ja Sancho järgnes talle jala ning koormat kandes — tänu Ginesillo de Pasamontele. Kui nad osa mäestikku olid läbi otsinud, leidsid nad ühes ojasängis sinna kukkunud, lõpnud ja juba pooleldi koerte näritud ning kaarnate

nokitud muula, kellel oli sadul seljas ja päitsed peas. See kõik kinnitas ikka enam nende oletust, et too põgenev mees, keda nad nägid, on muula ja sadulapadja peremees.

Sel ajal kui nad looma vaatasid, kuulsid nad nagu karja hoidva karjuse vilet. Ja äkki ilmus vasemal nendest suur hulk kitsi ja nende taga mäetipul tuli nähtavale neid hoidev karjane, vana mees. Don Quijote hüüdis teda ja palus teda tulla alla nende juurde. Karjane omalt poolt hüüdis vastu, küsides, mis on nad siia paika toonud, kus väga harva või peaaegu iialgi ei liikuvat muid hingelisi peale kitsede või huntide ja muude metsloomade, kes siin ringi hulguvad. Sancho vastas talle, et tulgu aga alla, küll nad talle siis kõik ära seletavad. Kitsekarjane tuli alla, ja jõudes don Quijote juurde, ütles:

«Vean kihla, et te vahite surnud üürimuula, kes lamab seal lohus. Seal on ta olnud juba üle poole aasta. Aga ütelge, ega te kusagil siin läheduses ta peremeest pole näinud?»

«Me ei ole kedagi näinud,» vastas don Quijote. «Ainult ühe sadulapadja ja väikese reisikoti leidsime veidi maad siit eemal.»

«Ka mina leidsin need,» vastas kitsekarjane, «aga ma ei tahtnud neid üles võtta ega isegi nende juurde minna, sest kartsin, et sellest võib tulla pahandust ja et see minult kui varastatud kraam ära võetakse. Kurat on ju kaval, ja inimese jalgade ette kerkib äkki midagi niisugust, mille vastu sa komistad ja kukud, ilma et sa ise teaksid, kuidas või mis.»

«Sedasama ütlen minagi,» sõnas Sancho. «Sest mina leidsin need ka ega tahtnud neile lähemale minna, kui kivi lendama ulatub. Sinna ma nad jätsin ja seal nad on nagu ennegi, sest ma ei taha endale koera, kellel on kell kaelas.»

«Öelge mulle, hea inimene,» küsis don Quijote, «kas teate, kes on nende asjade peremees?»

«Mina tean ainult niipalju öelda,» vastas kitsekarjane, «et umbes pool aastat tagasi tuli ühte karjaseonni, siit vahest penikoormat kolm eemal, üks väga kena kogu ja tegumoega noorhärra, ratsa sellesama muula seljas, kes nüüd on seal lõpnud, sellesama sadulapadja ja reisikotiga, mida te ütlete olevat leidnud ja mitte puudutanud. Ta küsis meilt, kus kohas see mäestik on kõige metsikum ja

üksildasem. Me ütlesime, et siin, kus meie praegu oleme. Ja see on tõsi, sest kui te tungite veel pool penikoormat sügavamale mäestikku, siis ei oska te võib-olla sealt enam välja tulla, ja ma panen tõesti imeks, kuidas teie olete võinud siia jõuda, kuna ometi ühtki teed ega rada siiapoole ei tule. Noh, niipea siis, kui noorhärra meie vastust kuulis, pööras ta muula ümber ja hakkas sõitma sinnapoole, kuhu me teda olime juhatanud. Me jäime maha, tundes heameelt ta kena välimuse üle ja pannes imeks, mis ta meilt küsis ja kui ruttu ta nüüd mägedesse ratsutas. Pärast seda ei näinud me teda enam, kuni ta mõni aeg hiljem ühele meie karjasele vastu tuli, sõna lausumata tema juurde astus, ta rusikate ja jalgadega läbi peksis, siis moonaeesli kallale läks ja kõik leiva ning juustu ära võttis, niipalju kui karjasel kaasas oli. Ja kui see oli tehtud, jooksis ta imeliku kiiruse ja kergusega jälle mägedesse. Kui meie, teised karjased, sellest teada saime, hakkasime teda otsima. Peaaegu kaks päeva käisime ringi selle mäestiku kõige metsikumates paikades, kuni viimaks leidsime ta ühe suure jämeda korgipuu õõnsusest. Ta tuli väga leplikult meie juurde välja. Ta riided olid lõhki ja nägu nii moonutatud ning päikesest põlenud, et me ta vaevalt oleksime ära tundnud, kui mitte ta riided, mida me mäletasime, kuigi nad nüüd olid katkised, meile poleks ilmutanud, et tema oli see, keda me otsisime. Ta teretas meid viisakalt ja ütles meile lühidalt ja mõistlikult, et ärgu me tema olekut imeks pangu, sest seda olevat vaja patukahetsuse pärast, mis talle ta rohkete pattude pärast peale pandud. Palusime, et ta ütleks meile, kes ta on. Aga seda ei teinud ta mingi hinna eest. Me ütlesime ka, et kui tal toidust vaja on, ilma milleta ta ometi läbi ei saa, teatagu meile, kus teda võib leida, siis toome talle seda suure hoole ja armastusega, ja kui ka see talle ei meeldi, siis vähemalt tulgu välja ja küsigu seda karjastelt, aga ärgu võtku väevõimuga. Ta tänas meid pakkumise eest, palus andeks oma endised vägivallateod ja lubas edaspidi kõik, mis tal vaja on, armuannina paluda ega mitte kellelegi liiga teha. Oma asukohast ütles ta niipalju, et tal polevat ühtki muud kui see, mida talle juhus iga kord öö tulekul pakub. Oma kõne lõpul puhkes ta nii haledasti nutma, et meie, kuulajad, oleksime pidanud küll kivist olema, kui me seda poleks kaasa teinud, mõeldes sellele, missugusena teda esimesel

korral nägime ja missugusena me teda nüüd näeme. Sest nagu ma juba ütlesin, oli ta väga kena ja meeldiv noorhärra ja tema viisakas ja mõistlik kõne näitas, et ta pidi olema väga heast soost ja peen isik. Kuigi meie, kuulajad, olime kõik lihtsad maainimesed, oli tema olek nii peenekombeline, et meiegi oma lihtsuses sellest aru saime. Aga siis jäi ta äkki keset kõnet peatuma ja vait ning vaatas tükk aega üksisilmi maha, meie aga seisime kõik vaikselt ja imestuses ümberringi, oodates, millega see tarretus lõpeb, ja meil oli temast kahju. Sellest, kuidas ta kord silmad avas ja liikumatu pilguga kauaks maha vahtima jäi, kord nad jälle kinni pani, huuled kokku pigistas ja kulmud üles tõmbas, mõistsime kergesti, et talle oli äkki mingi hullusehoog peale tulnud. Varsti näitaski ta meile, et me olime õigesti arvanud: ta kargas äkki maast üles, kuhu ta end oli visanud, tormas niisuguse südiduse ja vihaga esimese lähedalseisja kallale, et ta oleks tema rusikahoopide ja hammastega tapnud, kui meie poleks meest tema käest päästnud. Sealjuures karjus ta ise kogu aeg: «Ah, truudusetu Fernando! Nüüd, nüüd pead sa selle ülekohtu eest tasuma, mis sa mulle oled teinud! Need käed kisuvad sul rinnust südame, kus asuvad ja pesitsevad kõik kurjused, kõigepealt pettus ja valskus!» Sellele lisas ta veel muid halbu sõnu selle Fernando kohta, tembeldades teda äraandjaks ja petiseks. Suure vaevaga päästsime siis oma kaaslase tema käest, tema aga ei lausunud enam sõnagi, läks kiiresti meie juurest ära ja kadus joostes okaspõõsastesse ja võsastikku, nii et me ei saanud talle järele minna. Selle järgi arvasime meie, et hullus käis tal peal ainult hooti ja et keegi Fernando-nimeline oli talle teinud vist mingit kurja, nii rasket kurja, et see oli tema viinud säärasesse olekusse. Ja hiljem on see kõik mitu korda kinnitust leidnud, sest vahel tuleb ta välja ja palub karjaseid anda talle veidi süüa sellest, mis neil kaasas on, teinekord jälle võtab ta neilt selle vägisi, sest kui tal hull tuju peal on, siis ei salli ta seda, et karjased ise talle lahkesti pakuvad, vaid siis võtab ta rusikahoopide abiga. Kui ta aga mõistuse juures on, siis palub ta kenasti ja viisakalt jumala nimel armuandi ja tänab selle eest väga ning valab pisaraid. Ja teate, härrad,» rääkis kitsekarjane edasi, «eile tegime meie, mina ja neli noort karjust, kaks minu abilist ja kaks sõpra, otsuseks teda otsida, kuni me ta leiame, ja

kui ta on leitud, siis viia ta väevõimuga või vabal tahtel Almodóvari linna, mis on siit umbes kaheksa penikoormat eemal. Seal ravime ta terveks, kui ta tõbi on niisugune, et seda üldse parandada saab; kui mitte, siis kuuleme ehk ta käest sel ajal, kui ta on mõistuse juures, kes ta õige on ja kas tal vahest on sugulasi, kellele ta õnnetusest teadet saata. See on kõik, härrad, mis ma tean teile selle kohta ütelda, mida te minult küsisite. Ja te saate aru, et teie poolt leitud asjade peremees on seesama, keda te nii kiiresti ja poolalasti mööda jooksmas nägite.» (Don Quijote oli talle nimelt juba rääkinud, mismoodi ta seda meest oli näinud mäestikus hüpates mööda ruttavat.)

Meie rüütel pani väga imeks kõike, mis ta karjaselt kuulis, ja ta soov teada saada, kes õnnetu hull on, muutus veel tugevamaks. Ta otsustas oma meeles kindlasti teha seda, mida ta juba oli mõelnud, nimelt et otsib teda kogu mäestikus ega jäta läbi uurimata ühtegi koobast või lõhet, kuni ta tema leiab. Aga saatus oli tema vastu heldem, kui ta oli arvata või loota osanud, sest selsamal silmapilgul ilmus otsitud noormees ühest kaljulõhest, mille suu juures nad seisid. Ta pomises omaette midagi, millest läheduseski aru poleks saadud, ammugi siis eemal olles. Ta riided olid niisugused, nagu kirjeldatud, aga kui ta lähedale jõudis, märkas don Quijote, et katkine nahkvammus, mida ta kandis, oli ambraga lõhnastatud nahast, mille järgi talle sai päris selgeks, et inimene, kes kannab niisuguseid riideid, ei või olla alamast seisusest. Kui noormees nende juurde jõudis, teretas ta neid kõlatu ning kareda häälega, kuid väga viisakalt. Don Quijote vastas tema tervitusele niisama viisipäraselt, tuli Rocinante seljast maha, astus meeldiva hoiakuga ja lahkelt võõra juurde ning kaelustas teda, surudes teda tubli tükk aega nii tugevasti oma käte vahele, nagu oleks ta teda tundnud juba ammust ajast. Seejärel kui noormees, keda me võime nimetada Viletsa Kuju Kaldernikuks (nagu don Quijotet Kurva Kuju rüütliks), oli end tükk aega kallistada lasknud, tõmbus ta don Quijotest veidi eemale, pani käed talle õlgadele ja jäi vaatama, nagu tahtes näha, kas ta teda tunneb. Võib-olla ei olnud tema vähem imestunud don Quijote näokujust ja sõjariistade üle kui viimane tema üle. Pärast kaelustust hakkas esimesena rääkima Kalderník. Ja ta ütles seda, mis allpool jutustatakse.

XXIV PEATÜKK

Kus jätkub Sierra Morena seiklus

Meie lugu jutustab, et don Quijote kuulas kõige suurema tähelepanuga õnnetu Mäestikurüütli kõnet, kui see rääkima hakkas ja ütles:

«Tõesti, aus härra, kes te ka iganes olete — ma ei tunne teid —, ma tänan teid lahkuse eest, mis te minu vastu üles näitasite, ja ma sooviksin, et mul oleks võimalik teile muuga kui ainult hea tahtmisega tasuda heasoovlikkuse eest, mida teie oma sõbraliku vastuvõtuga minule osutasite. Aga saatus ei taha lasta mul tasuda muuga heategude eest, mis mulle osaks saavad, kui ainult heade soovidega neile vastata.»

«Enda kohta võin öelda, et minu sooviks on teid teenida,» vastas don Quijote. «Ja see soov on nii kindel, et ma olin otsustanud sellest mäestikust mitte enne lahkuda, kui teid leian ja teilt teada saan, kas selle kannatuse jaoks, mis teie iseäralikus elus ilmsiks tuleb, võib leida mingit rohtu, ja kui tarvis, siis seda rohtu nii hoolsasti ja agarasti otsida kui vähegi võimalik. Kui teie õnnetus aga niisugust laadi oleks, et kõik uksed on kinni igasuguse tröösti jaoks, siis mõtlesin aidata teil nutta ja kaevata selle üle nii hästi, kui suudan, sest juba see pakub tröösti õnnetustes, kui leiad kedagi, kes neist osa võtab. Ja kui minu hea kavatsus on seda väärt, et talle mõne lahkusega vastata, siis palun teid, härra, selle suure viisakuse nimel, mis teie olekus ilmsiks tuleb, ja ühtlasi vannutan teid selle nimel, mida teie oma elus kõige rohkem armastanud olete või armastate, öelge mulle, kes te olete ja mis põhjusel olete tulnud siia kõndu elama ja surema nagu mõistmatu metsloom, kuna teie riided ja teie välimus näitavad, kui võõras te selles ümbruses olete. Ja ma vannun,» lisas don Quijote, «rüütlilöögi juures, mis mulle, vääritule patusele, on osaks saanud, ja rändrüütliseisuse juures, et kui teie, härra, selle palve täidate, siis tahan teid teenida täie tõsidusega, milleks mind kohustab minu amet, ja aidata teil pääseda teie õnnetusest, kui sellest pääsemist on, või aidata teil selle üle nutta, nagu ma teile juba lubasin.»

Kuuldes Kurva Kuju rüütlit nii rääkivat, ei teinud Metsarüütel muud, kui vaatas ja aina vaatas teda, uuris

teda pealaest jalatallani, ja siis, kui oli teda küllalt vaadanud, ütles:

«Kui teil on mulle midagi süüa anda, siis andke jumala armastuse nimel. Ja siis, kui ma söönud olen, teen ma kõik, mis te minult nõuate, tasuks heasoovlikkuse eest, mida te mulle olete üles näidanud.»

Kohe otsis Sancho oma reisipaunast ja kitsekarjane oma karjasekotist söögipoolist, millega Kaldernik hakkas oma nälga kustutama. Ta sõi nagu nürimeelne kõik, mis talle anti, ja nii kiiresti, et üksikute suutäite vahel sugugi vahet ei pidanud, vaid ahmis endale rohkem suhu, kui ta jõudis alla neelata. Ja niikaua kui ta sõi, ei rääkinud ei tema ega pealtvaatajad sõnagi. Kui ta söömise lõpetas, kutsus ta neid märguandega endale järgnema, mida nad tegidki, ja viis nad väikesele rohelisele aasale läheduses oleva kalju taga. Sinna jõudes heitis ta rohule pikali ja teised tegid sedasama. Kõik see sündis, ilma et keegi oleks kõnelnud, kuni Kaldernik, leidnud endale mõnusa asendi, ütles:

«Kui te soovite, ausad härrad, et ma teile lühidalt jutustan oma otsatutest õnnetustest, siis peate mulle tõotama, et te ühegi küsimusega ega kuidagi muul viisil minu kurva jutu lõnga ei katkesta, sest selsamal kohal, kus te seda teete, lõpeb ka mu jutt.»

Need sõnad tuletasid don Quijotele meelde lugu, mida ta kannupoiss oli talle jutustanud, kus ta üle jõe viidud kitsede arvu õigesti ei teadnud ja jutt seepärast pooleli jäi. Aga tuleme jälle Kalderniku juurde tagasi, kes edasi kõneles:

«Niisuguse tingimuse teen ma sellepärast, et ma tahan oma õnnetuste looga ruttu lõpule jõuda, sest nende meeldetuletamine toob mulle ainult uusi piinu, ja mida vähem te minult küsite, seda rutem saan ma oma jutustamisega valmis, ning et teie soovi täiesti täita, ei jäta ma midagi nimetamata, mis vähegi tähtis on.»

Don Quijote tõotas talle kõigi juuresolijate nimel, et keegi tema jutustust ei katkesta, ja selle kinnituse peale alustas mees järgmiselt:

«Minu nimi on Cardenio, mu kodupaigaks on üks tähtsamaid linnu siin Andaluusias, ma olen suursugusest perekonnast, mu vanemad on rikkad, mu õnnetus nii suur, et selle üle on kindlasti nutnud mu vanemad ja seda on kahetsenud mu omaksed, ilma et nad oleksid seda oma

rikkusega kergendada saanud, sest taevа poolt saadetud õnnetuste vastu ei suuda maised varad palju aidata. Sealsamas, minu kodupaigas, elas taevalik olevus, keda Amor oli ehtinud kogu iluga, mida ma oskasin endale soovida: nii kaunis on neitsi Luscinda, niisama suursugune ja rikas kui mina, aga õnnelikum kui mina ja kindlusetum, kui mu ausad mõtted on ära teeninud. Seda Luscindat ma armastasin, ihaldasin ja jumaldasin kõige varajasemast noorusest peale ja tema armastas mind nii lihtsameelselt ja süütult, nagu tema õrn iga lubas. Meie vanemad teadsid meie tundeist ja ei olnud nende vastu, sest nad said aru, et sellele võis edaspidi ainult meie abielu järgneda, mis oli väga kohane meie päritolu ja rikkuse võrdsuse juures. Me saime vanemaks ja ühes sellega kasvas meie armastus teineteise vastu, nii et Luscinda isa arvas sündsusenõuete pärast oma kohuseks keelata minul nende majas käimise, nõndaviisi nagu järele aimates neid luuletajate poolt nii ülistatud Thisbe vanemaid. See keeld aina lisas tuld ja õhutas iha, sest kuigi meie keeled vaikima sunniti, ei suudetud selleks sundida meie sulgi, mis veel vabamalt kui keeled ilmutavad armastatule seda, mis südames on peidul, kuna armastatud olevuse juuresolek tihti viib segadusse kõige kindlama kavatsuse ja teeb tummaks kõige julgema keele. Taevas, kui palju kirju ma talle läkitasin! Kui mitu armast ja kombelist vastust ma sain! Kui palju laule sepitsesin, kui palju armastusest ülevoolavaid värsse, kus hing oma tundeid avaldas ja sõnadesse valas, oma hõõguvat iha kirjeldas, oma mälestustes ilutses, oma poolehoidu kinnitas! Viimaks, kui ma ei suutnud enam kannatada ja mu hing oli närbumas igatsusest tema järele, otsustasin ette võtta ja viivitamata läbi viia sammu, mis mulle näis kõige kohasem selleks, et oma ihaldatud ja ärateenitud tasu kätte saada, nimelt paluda teda tema isalt endale seaduslikuks abikaasaks. Seda ma tegingi, mispeale tema isa mulle vastas, et tänab mind soovi eest teda ja iseennast austada seeläbi, et ma tema armsa tütre naiseks võtan, aga kuna minu isa on elus, siis olevat õigupoolest tema ülesanne seda palvet ette kanda, sest kui asi ei sündivat mitte päriselt minu isa meele ja tahtmise järgi, ei olevat Luscinda igatahes naine, keda võib salamahti võtta või anda. Ma tänasin teda ta heatahtlikkuse eest, sest arvasin, et see oli õigus, mis ta rääkis, ja et minu isa on asjaga

kohe nõus, niipea kui temale sellest kõnelen. Selle mõttega läksin ma jalamaid oma isa juurde, et talle oma soovist teatada. Astudes sinna tuppa, kus ta viibis, leidsin teda käes hoidvat avatud kirja, mida ta mulle kohe lugeda andis, enne kui ma sain sõnagi lausuda, ja ütles mulle: «Sellest kirjast näed sa, Cardenio, missugust lahkust hertsog Ricardo tahab sinu vastu üles näidata.» See hertsog Ricardo on, nagu teie, mu härrad, kindlasti teate, üks Hispaania grande, kelle maad asuvad siin, Andaluusia kõige paremas osas. Ma võtsin ja lugesin kirja, mis oli nii meelitav, et minu endagi meelest oleks olnud halb, kui mu isa oleks täitmata jätnud, mis seal paluti, nimelt et ta saadaks minu kohe hertsogi juurde, et olla tema vanemale pojale seltsiliseks, mitte teenriks. Ühtlasi lubas hertsog kanda selle eest hoolt, et ma jõuan seisukohale, mis vastab tema lugupidamisele minu vastu. Ma lugesin kirja ja jäin seda lugedes tummaks, iseäranis veel siis, kui mu isa mulle ütles: «Kahe päeva pärast asud sa teele, Cardenio, et hertsogi soovi täita. Ja täna jumalat, et ta avab sulle tee, mida mööda sa võid seda kätte saada, mida sa, nagu ma tean, oled ära teeninud.» Sellele lisas ta veel teisi isalikke nõuandeid. Minu ärasõidu aeg jõudis kätte. Kõnelesin ühel õhtul Luscindaga, ütlesin talle, mis on juhtunud, rääkisin ka tema isaga, paludes teda veidi aega oodata ja oma tütart mitte mehele panna, kuni ma teada saan, mis Ricardo minust tahab. Ta lubas seda ja Luscinda kinnitas seda tuhande vande ja tuhande 'minestusega. Viimaks jõudsin ma hertsog Ricardo juurde. Ta võttis mu nii hästi vastu ja oli minu vastu nii lahke, et kadedus juba kohe oma tööd tegema hakkas. Nimelt tundsid seda minu vastu vanad teenrid, kes arvasid, et lahkus, mida hertsog mulle osutas, peab neile kahjuks tulema. Kõige rohkem aga rõõmustas minu tuleku üle hertsogi teine poeg Fernando, kena, peenekombeline, helde ja kergesti armuv noormees, kes lühikese aja pärast otsis nii väga minu sõprust, et see kõigile jutuainet andis. Ja kuigi ka tema vanem vend minust hoolis ja mulle lahkust osutas, ei läinud ta selles ometi nii kaugele kui don Fernando oma hoolimises ja poolehoius. Et sõprade vahel ei ole saladusi, mida nad teineteisele ei avaldaks, ja don Fernando usalduslik ümberkäimine minuga oli muutunud juba sõpruseks, siis avaldas ta mulle kõik oma mõtted ja tunded, ja iseäranis ühe armu-

loo, mis teda pisut rahutuks tegi. Ta armastas üht talutüdrukut, oma isa alamat, kelle vanemad olid väga rikkad ja kes ise oli nii ilus, nii kombeline, arukas ja vooruslik, et ükski, kes teda tundis, ei saanud otsustada, missugune neist omadustest tal teistest selgemini ja tugevamini ilmsiks tuli. Need ilusa talutüdruku meeldivused panid don Fernando iha nii leegitsema, et ta, selleks et tüdrukut endale saada ja ta süütus võita, otsustas talle anda abielutõotuse, sest muidu oleks kõik ta vaev olnud asjatu. Sõpruse läbi kohustatud, püüdsin mina kõige kaaluvamate põhjustega, mis ma teadsin, ja kõige elavamate näidete varal, mis ma mõistsin, teda selle kavatsuse täitmisest tagasi hoida ja sellest lahti ütlema panna. Nähes, et miski ei aita, otsustasin ma asjast rääkida tema isaga, hertsog Ricardoga. Aga don Fernando, kaval ja tark mees, juba aimas ja kartis seda, sest tema arvates olin mina kui hea teener kohustatud mitte varjama säärast asja, mis mu isanda hertsogi aule nii suureks kahjuks tuli. Et siis mu mõtteid kõrvale juhtida ja mind petta, ütles ta mulle, et ta ei teadvat ühtki paremat abinõu teda vangistanud iluduse unustamiseks kui mõneks kuuks ära minna. Ta soovis, et meie mõlemad läheksime minu isakodusse, kusjuures ta hertsogile põhjusena ette tooks, et ta tahtvat mu kodulinna minna mõningaid ilusaid hobuseid vaatama ja ostma, kuna seal kasvavad maailma kõige paremad hobused. Vaevalt olin teda kuulnud seda ütlevat, kui jäin temaga omaenda armastuse mõjul nõusse, ja ma oleksin ta otsuse ka siis kiitnud kõige paremaks, mis üldse võimalik välja mõelda, kui see poleks nii mõistlik olnud, sest ma nägin, kui hea võimaluse ja juhuse see mulle pakkus jälle oma Luscindat näha. Selle mõtte ja sooviga kiitsin ta plaani heaks ja kinnitasin teda ta kavatsuses, öeldes talle, et ta teeks selle võimalikult peatselt teoks, sest kindlasti avaldab eemalolek oma mõju kõige tugevamatest armumõtetest hoolimata. Nagu ma hiljem teada sain, oli ta siis, kui ta mulle seda rääkis, tüdrukut juba abikaasaõigustel kasutanud ja otsis ainult võimalust asjast terve nahaga välja tulla, sest ta kartis hertsogi, oma isa viha, kui see saab teada ta meeletusest. Noorte meeste armastus ei ole ju enamasti muud kui kirg, mille viimaseks sihiks on lõbu, ja niipea kui see on kätte saadud, kustub ja peab lõppema see, mis näis armastusena, sest ta ei pääse edasi piirist, mille loodus talle on sead-

nud, missugust piiri loodus ei ole aga pannud tõelisele armastusele. Ma tahan öelda, et niipea kui don Fernando oli tüdruku endale võitnud, vaibus ta iha ja jahenes ta kirg. Ja kui ta esialgu ütles end selleks ära minevat, et oma tunnetest paraneda, siis püüdis ta nüüd tõepoolest selleks ära minna, et ei tarvitseks oma tõotust täita. Hertsog andis talle loa sõita ja käskis mind teda saata. Me jõudsime minu kodulinna. Mu isa võttis teda nii vastu, nagu oli kohane tema seisusele, mina läksin sedamaid oma Luscindat vaatama ja kõik mu ihad ärkasid uue jõuga, kuigi nad ka vahepeal ei olnud surnud ega nõrgenenud. Oma õnnetuseks rääkisin nendest don Fernandole, sest ma arvasin, et suure sõpruse pärast, mida ta minu vastu näitas, ei kõlvanud mul tema eest midagi varjata. Kiitsin talle Luscinda ilu, meeldivust ja tarkust niisugusel viisil, et mu ülistused äratasid temas soovi nii heade omadustega ehitud neiut näha saada. Õnnetuseks täitsin tema palve ja näitasin talle Luscindat ühel ööl küünla valgusel läbi akna, mille kaudu meie kahekesi harilikult rääkisime. Ta nägi neiut kerge kleidi väel, niisugusena, et ta kõik seninähtud iludused unustas. Ta jäi keeletuks, ei kuulnud ega näinud enam midagi, oli täiesti haaratud ja viimaks nii armunud, nagu te saate näha minu õnnetuse loo kestes. Tema iha, mida ta minu ees varjas ja ainult taevale üksi ilmutas, süttis veel rohkem, kui ta ühel päeval juhuslikult leidis ühe Luscinda kirjakese, milles neiu mulle soovitas, et ma tema isalt ta kätt paluksin. See oli kirjutatud nii targasti, kombeliselt ja õrnalt, et Fernando, kui ta oli seda lugenud, ütles, et ainult Luscindas üksi olevat ühendatud kõik ilu ja tarkuse võlud, mis kõigi teiste naiste juures maailmas ainult eraldi ette tulevad. Nüüd tahan küll tunnistada, et mulle ei meeldinud need ülistused, mis ma don Fernando suust kuulsin, kuigi ma mõistsin, et tal oli Luscindat kiites täiesti õigus. Ma hakkasin teda kartma ja teda põhjusega kahtlustama, sest ei läinud mööda silmapilkugi, millal ta poleks tahtnud Luscindast rääkida, ja ühtelugu kiskus ta jutulõnga kas või vägisi temale. See äratas minus ebamäärast armukadedust, mitte sellepärast, et ma oleksin kartnud mingit muutust Luscinda poolehoius ja truuduses. Aga siiski pani saatus mind kartma just selle pärast, mis ta ise mulle tõotas. Don Fernando püüdis alati saada lugeda neid kirju, mis mina Luscindale saatsin, ja

ka tema vastuseid, ettekäändel, et meie mõlema vaimukus valmistavat talle suurt lõbu. Kord juhtus, et Luscinda oli palunud minult lugemiseks üht rüütliromaani, mis talle väga meeldis, nimelt «Gallia Amadísi!» . . .»

Vaevalt oli don Quijote kuulnud rüütliromaani nimetavat, kui ta ütles:

«Kui teie heldus oleks mulle oma loo algul öelnud, et armuline preili Luscinda armastab rüütliromaane, siis ei oleks enam muud ülistust vajagi olnud, et mulle tema arukust selgeks teha, sest mina ei oleks seda nii suureks pidanud, nagu teie kirjeldasite, kui ta nii meeldivast lugemisest ei oleks lõbu tundnud. Nii et minu pärast ei tarvitse te enam sõnu raisata tema ilu, aulikkuse ja arukuse seletamiseks, sest üksnes selle najal, mis ma kuulsin tema huvidest, tunnistan tema maailma kõige ilusamaks ning targemaks naiseks. Ja ma sooviksin, aus härra, et teie oleksite ühes «Gallia Amadísiga» talle saatnud ka tubli «Don Rugeli Kreekamaalt», sest ma tean, et preili Luscindale oleksid väga meeldinud nii Daraida ja Garaya kui ka karjase Darineli teravmeelsused ja tema imetlusväärsed karjaselaulud, mida ta nii kenasti, vaimukalt ja loomulikult laulab ja ette kannab. Aga võib tulla aeg, kus seda puudust heaks teha saab, ja selleks pole muud tarvis, kui et teie heldus vaevaks võtaks minuga mu kodukülasse tulla, sest seal võiksin anda teile enam kui kolmsada raamatut, mis on minu hinge rõõmuks ja mu elu mõnuks, kuigi ma teiselt poolt arvan, et mul ehk õelate ja kadedate nõidade kurjuse tõttu pole enam ühtki raamatut. Ja andke andeks, teie heldus, et ma rikkusin lubadust teie kõnet mitte katkestada, aga vaadake, niipea kui ma kuulen räägitavat rüütliasjadest ja rändrüütlitest, on niisama vähe minu võimuses jutust mitte osa võtta kui päikesekiirtel mitte soojendada ja kuukiirtel mitte niiskust tekitada. Nii et vabandage ja jätkake, sest see on nüüd peaasi.»

Sel ajal kui don Quijote rääkis, mis siin on öeldud, oli Cardenio pea rinnale vajunud ja ta näis olevat sügavas mõttes. Ja kuigi don Quijote talle kaks korda ütles, et ta oma lugu jätkaks, ei tõstnud ta pead ega vastanud sõnagi. Alles tüki aja pärast tõstis ta pea ja ütles:

«Mina ei saa lahti mõttest ega saa seda mõtet mul ka keegi peast võtta ega mind muud uskuma panna, ja narr olekski see, kes muud arvaks ja usuks, kui et see

pealurjus meister Elisabad oli kuninganna Madásima armuke.»

«Ei, vannun selle ja teise nimel,» hüüdis don Quijote väga vihaselt — tal oli viisiks rängalt vanduda —, «see on kõige suurem õelus või, õigemini öelda nurjatus: kuninganna Madásima oli väga suursugune proua, ja ei kõlba arvata, et nii kõrge vürstinna oleks ühe posijaga armuühenduses. Kes vastupidist väidab, valetab nagu kõige suurem lurjus, ja ma tahan seda talle selgeks teha, jala või ratsa, sõjariistadega või ilma, öösel või päeval, või kuidas temale kõige rohkem meeldib.»

Cardenio vaatas teda väga teraselt. Talle oli juba jälle hullusehoog peale tulnud ja ta ei suutnud oma jutustust jätkata ja ega don Quijote poleks seda kuulanudki — nii väga oli teda pahandanud see, mis ta Madásima kohta oli kuulnud öeldavat. Imelik! Ta astus kuninganna kaitseks välja nii, nagu oleks see tõesti olnud tema tõeline ja loomupärane käskijanna: nii tugevasti oli ta oma neetud raamatute võimuses. Kuna Cardenio oli siis jälle aru kaotanud ja kuulis end nüüd valetajaks, lurjuseks ja muude samasuguste sõimunimedega nimetatavat, pani ta seda nalja pahaks, haaras kivi, mille ta enda kõrvalt leidis, ja viskas selle don Quijotele nii tugevasti vastu rindu, et see selili kukkus. Kui Sancho Panza nägi oma isandale nii liiga tehtavat, tungis ta hullule rusikatega kallale, aga Kaldernik võttis teda nii vastu, et ta Sancho üheainsa rusikahoobiga oma jalgade ette maha sirutas, siis talle otsa hüppas ja ta küljekondid nii põhjalikult läbi sõtkus, nagu süda kutsus. Kitsekarjane, kes tahtis Sanchole appi minna, sai samasuguse sauna. Ja seejärel kui Cardenio oli jagu saanud neist kõigist ja nad tümaks teinud, jättis ta nad sinnapaika ning läks ise täitsa rahulikult mäestikku varjule. Sancho aga ajas enda püsti, ja tundes viha selle nii teenimatult saadud keretäie pärast, kippus kitsekarjasele kätte maksma, öeldes teda asjas süüdi olevat, sest tema polnud neid hoiatanud, et sel inimesel käis vahetevahel hullusehoog peal. Oleksid nad seda teadnud, siis oleksid nad valvel olnud. Kitsekarjane vastas, et tema olevat seda öelnud ja polevat tema süü, et Sancho ei olnud seda kuulnud. Sancho andis vastuse, ka kitsekarjane omalt poolt ei jäänud võlgu, ja vaidluse lõpp oli see, et nad teineteisele habemesse kargasid ja teineteist vastastikku sääraste rusikahoopidega kostitasid, et nad

oleksid teineteise sodiks teinud, kui don Qujiote neid poleks vaigistanud. Ikka veel karvupidi kitsekarjasega koos, ütles Sancho:

«Laske mind ometi kakelda, armuline härra Kurva Kuju rüütel. See mees siin on samasugune talumats nagu mina ega ole rüütliks pühitsetud, nii et temale võin ma ülekohtu eest, mis ta mulle tegi, oma meele järgi kätte maksta. Las me pistame omavahel rinnad kokku ja õiendame arveid nagu ausad mehed kunagi.»

«Seda küll,» ütles don Quijote, «aga ma tean, et tema ei ole selles, mis sündis, põrmugi süüdi.»

Nii sobitas ta nende vahel rahu ja küsis siis kitsekarjaselt veel kord, kas oleks võimalik Cardeniot leida, sest tal olevat kange tahtmine tema loo lõppu teada saada. Kitsekarjane ütles talle sedasama mis enne, et Cardenio asukohast midagi kindlat teada ei ole, aga kui don Quijote seal ümbruses hoolega ringi käib, siis leiab ta tema kahtlemata, kas targana või hulluna.

XXV PEATÜKK

Kus jutustatakse imelikkudest sündmustest, mis juhtusid vahva La Mancha rüütliga Sierra Morenas, ja sellest, kuidas ta Tumekauni kahetsustegusid järele aimas

Don Quijote jättis kitsekarjasega jumalaga, ronis jälle Rocinante selga ja käskis Sanchol talle järgneda, mida Sancho ühes oma eesliga ka väga vastumeelt tegi. Nad tungisid vähehaaval ikka sügavamale mäestiku kõige metsikumasse ossa ja Sancho lausa põles himust oma isandaga juttu vesta, kuid ootas, et isand alustaks, sest ta ei tahtnud antud käsust üle astuda. Aga kui ta viimaks vaikimist enam kannatada ei suutnud, ütles ta:

«Härra don Quijote, andke mulle oma õnnistus ja laske mind vabaks, sest ma tahan jalamaid koju, oma naise ja laste juurde tagasi minna: nendega võin ma vähemalt rääkida ja lobiseda kõigest, millest iganes tahan. Sest vaadake, teie heldus, kui te nõuate, et ma teiega siin laa-

nes ööd ja päevad ringi pean rändama ja isegi rääkida ei tohi, kui mul himu tuleb, siis on see sama hea kui mind elusalt maha matta. Kui saatus vähemalt lubaks, et loomad räägiksid nagu Aisapussi* ajal, ei oleks asi nii hull, sest siis pajataksin oma eeslile sellest, mis mul parajasti meeles mõlgub, ja unustaksin niiviisi oma halva õnne. On ju tõesti raske asi ja seda ei saa rahulikult ära kannatada, kui inimene peab niiviisi kogu eluaja ringi käima ja seiklusi otsima, ja ikka muud ei leia kui jalahoope ja õhkupildumist, kivirahet ja rusikavomme, ja selle juures peab ta veel suu kinni pidama ega tohi ütelda, mis südame peal on, nagu oleks ta tumm.»

«Ma mõistan sind, Sancho,» vastas don Quijote. «Sa tahad kangesti, et ma selle keelu tühjaks tunnistaksin, mis käib sinu suupruukimise kohta. Hea küll, tee nii, nagu oleks see tühistatud, ja räägi, mis tahad, aga tingimusega, et see tühistamine kestab ainult niikaua, kui me siin mägedes rändame.»

«Olgu nii,» ütles Sancho. «Peaasi, et ma praegu kõnelda saan, sest jumal üksi teab, mis pärastpoole tuleb! Ja nüüd tahan ma kohe seda luba tarvitada ja küsin teilt: miks teie heldus selle kuninganna Magasina eest, või kuidas ta nimi oli, nii ihu ja hingega välja astus? Ja mis tähtsus on sellel, kas see Sabat oli tema armuke või mitte? Sest oleks teie heldus selle asja niisama jätnud, kuna teie ju pole seatud selles kohtumõistjaks, siis oleks see hull, usun ma küll, oma juttu edasi pajatanud ja meil oleksid kivid, jalgadega sõtkumine ja enam kui pool tosinat kõrvakiilu saamata jäänud.»

«Tõesti, Sancho,» vastas don Quijote, «kui sina nii hästi teaksid, nagu mina tean, kui vooruslik ja suursugune daam oli kuninganna Madásima, siis, usun ma, leiaksid sa, et ma olin veel liiga kannatlik, kuna ma seda suud lõhki ei löönud, mis seesugust laimu lausus. Sest on kõige suurem laim öelda või mõelda, et mõni kuninganna on mingi haavaparandaja armukeseks. Tõeliselt on lugu nii, et see meister Elisabad, kellest see hull rääkis, oli väga mõistlik ja nõukas mees ja oli kuninganna juures kasvatajaks ning arstiks. Mõte aga, et kuninganna oli tema armuke, on meeletus, mis on kõige suuremat karistust väärt. Ja pea silmas, et Cardeniol juba hullusehoog peal oli, kui ta seda ütles, tähendab, ta ei teadnud ise, mis ta rääkis.»

«Seda ma ju ütlen», vastas Sancho, «et ega siis hullu sõnu maksa nii tähele panna. Sest kui õnn poleks teie heldusele abiks olnud ja kivimürakas oleks teid pähe tabanud, selle asemel et vastu rindu sattuda, siis oleksime meie selle proua kaitsmise eest — jumal koristagu ta! — head tasu saanud, ja ega midagi, Cardenio oleks vabaks pääsenud, sest ta ju on hull!»

«Nii hullude kui tarkade vastu on iga rändrüütel kohustatud kaitsma kõigi naiste au, olgu nad kes tahes, seda enam siis nii suursuguste ja tähtsate kuningannade oma, nagu oli kuninganna Madásima, kellé vastu ma tema heade omaduste tõttu tunnen iseäralist poolehoidu. Sest ta ei olnud mitte ainult ilus, vaid ka väga mõistlik ja kannatlik hädades, mida tal tuli palju läbi teha. Ja meister Elisabadi nõuanded ja seltskond olid talle suureks abiks ning kergenduseks, nii et ta kõiki raskusi mõistlikult ja kannatlikult taluda suutis. Ja sellest leidis mõistmatu ja pahatahtlik rahvahulk alust öelda ning mõelda, et kuninganna oli ta armuke. Aga nad valetavad, ütlen ma veel kord, ja valetavad, ütlen ma kas või kakssada korda, kõik need, kes seda mõtlevad ja ütlevad.»

«Ei mina seda ütle ega mõtle,» vastas Sancho. «Vaadaku nad ise, kuidas nad hakkama saavad, ja vastutagu ise oma asjade eest. Kas nad olid teineteise armukesed või mitte, sellest on nad pidanud jumalale aru andma. Mina tulen oma tarest, ei mina tea midagi; mina ei taha teiste asju teada, sest kes valega ostab, see kukru pihta saab. Seda enam, et ma olen parem vaene ja vaba kui rikas ja rakkes. Aga olgu nad, mis nad olid, mis see minusse puutub. Ja mõned arvavad pekki leidvat seal, kus pole mitte tühjagi. Aga kes saab väljale väravaid ette panna? Seda enam et Õnnistegijatki on kurjasti laimatud.»

«Tule taevas appi,» ütles don Quijote, «mis lollusi sa nüüd kokku kuhjad, Sancho? Mis ühist meie jutuainega on nendel vanasõnadel, mis sa siin ritta laod! Jumala pärast, Sancho, jää vait ja pea edaspidi ainult selle eest hoolt, et oma eeslit ajada, ning jäta kõrvale, mis sinusse ei puutu. Ja pane kõigi oma viie meelega tähele, et kõik, mis ma olen teinud, nüüd või tulevikus teen, on väga mõistlik ning vastab täiesti rüütliseadustele, mida mina paremini tean kui kõik maailma rüütlid, kes iganes neid seadusi on omaks võtnud.»

«Armuline härra,» vastas Sancho, «aga kas see on õige rüütliseadus, et meie siin, nendes mägedes, kus pole teed ega rada, peame ringi eksima ja hullu otsima, kellel, kui me ta leiame, tuleb võib-olla himu see lõpuni viia, mida ta alustas — mitte oma jutu poolest, vaid härra peanupu ja minu küljekontide asjas, nii et ta teeb nad meil lõplikult sodiks.»

«Vaiki, ütlen ma sulle veel kord, Sancho,» sõnas don Quijote vastu. «Sa pead teadma, et mind mitte ainult soov seda hullu leida siia ei meelita, vaid palju enam tahtmine siin vägitegu korda saata, millega ma kogu teadaolevas maailmas igavese kuulsuse ja au võidan. Ja see tegu tuleb niisugune, et ma temaga kõigele sellele, mis võib rändrüütlit täielikuks ja kuulsaks teha, pitsati peale vajutan.»

«Kas see tegu on väga hädaohtlik?» küsis Sancho Panza.

«Ei,» vastas Kurva Kuju rüütel, «aga täring võib väga hästi nii langeda, et me võidu asemel kaotuse saame. Ometi oleneb kõik sinu agarusest.»

«Minu agarusest?» küsis Sancho.

«Jah,» ütles don Quijote, «sest mida rutem sa sealt tagasi tuled, kuhu ma sind saata mõtlen, seda rutem lõpeb minu piin ja seda rutem algab mu kuulsus. Ja kuna ei ole õige sind selle kohta kauem teadmatuses pidada, mille pihta mu sõnad sihivad, siis tahan ma sulle öelda, Sancho, et kuulus Gallia Amadís oli üks kõige täiuslikumaid rändrüütleid. Ei, ma ei öelnud hästi, et ta oli üks neist: ta oli ainuke, esimene, võrratu, kuningas kõigi nende hulgas, kes tema ajal maailmas elasid. Võtku pagan don Beliaanisi ja kõiki neid, kes ütlevad, et ta millegi poolest Amadísiga sarnane oli, sest nad eksivad, ma vannun seda. Ma ütlen veel, et kui mõni maalija tahab oma kunstis kuulsaks saada, siis püüab ta järele aimata kõige kuulsamate maalijate töid, keda ta tunneb. Seesama reegel on maksev ka kõigi teiste tähtsamate ametite ja tegevuste kohta, mis on riikidele auks. Ja nii peab tegema ja teeb ka see, kes aruka ja kannatliku inimese nime tahab saada; ta aimab järele Odysseust, kelle isikus ja tegudes Homeros maalib meile elava kujutuse arukusest ja kannatlikkusest nagu Vergilius oma Aenease isikus näitab meile aukartliku poja tublidust ja vahva ning targa pealiku teravapilgulisust. Nad ei kujutanud ega kirjeldanud neid inimesi

mitte nii, nagu nad olid, vaid nagu pidid olema, et jätta tulevastele põlvedele nende vooruste eeskuju. Nõndasamuti oli Amadís vahvate ja armunud rüütlite Põhja- ja Koidutäheks ning päikeseks, kellele me kõik, kes me armastuse ja rüütluse lipu all võitleme, järele peame tegema. Kui lugu nii on, nagu ta on, leian mina, sõber Sancho, et see rändrüütel, kes teda kõige paremini järele aimab, jõuab kõige lähemale rüütli täiuslikkusele. Ja üheks teoks, milles see rüütel näitas oma tarkust, tublidust, vahvust, kannatlikkust, kindlameelsust ja armastust kõige enam, oli see, kui ta oma käskijannast Orianast ärapõlatuna eemaldus Vaesele kaljule kahetsustegusid tegema, olles muutnud oma nime Tumekauniks — see on kindlasti väga tähendusrikas ja kohane nimi selle elu jaoks, mille ta endale vabal tahtel oli valinud. Kuna minul kergem on teda selles asjas järele aimata kui hiiglasi pooleks raiuda, madudel päid maha lüüa, lohesid tappa, sõjavägesid põgenema kihutada, laevastikke purustada ja nõidusi hävitada ja kuna need paigad siin on säärase otstarbe jaoks iseäranis kohased, siis ei ole põhjust seda võimalust mööda lasta, mille tukast ma nüüd nii kerge vaevaga saan kinni haarata.»

«Aga mida tahab siis teie heldus siin kõrvalises kohas õieti tegema hakata?» küsis Sancho.

«Kas ma ei öelnud sulle,» vastas don Quijote, «et ma tahan Amadísi järele aimata ja siin meeleheitjat, narri ning pöörast mängida, et ühtlasi olla vahva don Roldáni taoline, kes siis, kui ta leidis ühe lätte juurest märke selle kohta, et ilus Angelica oli Medoroga häbitööd teinud,* sellest kurvastusest hulluks läks, puid välja kiskus, selgete lätete vett sogastas, karjaseid tappis, karjasid hävitas, onne põletas, maju maha kiskus, hobuseid röövis ja sada tuhat muud ennekuulmatut tegu korda saatis, mis väärt on kirja panna ja igaveseks kuulsuseks alal hoida? Ja kuigi ma ei mõtle Rolandit ehk Orlandot ehk Ortolandot — teda kutsuti kõigi nende kolme nimega — punkt-punktilt kõigis hullustes järele aimata, mis tema tegi, ütles ja mõtles, tahan ma siiski, nii hästi kui ma suudan, katset teha nendega, mis mulle kõige tähtsamad näivad. Ja võib juhtuda, et ma lepin ka ainuüksi Amadísi järeleaimamisega, kes ei teinud kahjutoovaid hullusi, vaid ainult nutu- ja kaebusehullusi, ja sellega võitis niisama palju kuulsust nagu iganes keegi teine.»

«Minu arust on nii,» ütles Sancho, «et rüütlid, kes tegid sääraseid tempe, olid ärritatud ja neil oli põhjust neiks rumalusteks ja kahetsusteks. Mis põhjus on aga teie heldusel hulluks minna? Missugune naine on teid ära põlanud või mis märke olete leidnud selle kohta, et armuline neitsi Toboso Dulcinea oleks teinud vallatust mõne mauriga või kristlasega?»

«Selles ongi asja tuum,» vastas don Quijote, «ja minu ettevõtte peenus. Sest vaata, kui mõni rändrüütel põhjusega hulluks läheb, ei ole see mingit au ega tänu väärt. Konks on selles, et ilma põhjuseta aru kaotada ja oma daamile mõista anda, et kui rüütel juba ilma põhjuseta sääraseid asju teeb, mis siis veel tuleb, kui on põhjust! Pealegi on mulle küllaldaseks põhjuseks kestev eemalviibimine oma jäädavast käskijannast Toboso Dulcineast, sest — nagu sa hiljuti seda karjast Ambrosiot kuulsid ütlevat — see, kes on eemal, kannatab ja kardab kõiki hädasid. Nii et, sõber Sancho, ära raiska sellega asjatult aega, et mulle nõu annad nii iseäralikust, õnnelikust ja ennenägematust järeleaimamisest loobuda. Ma olen hull ja pean hulluks jääma, kuni sa tuled tagasi vastusega sellele kirjale, mille ma mõtlen sinuga oma käskijannale Dulcineale saata. Kui vastus saab niisugune, nagu minu truudus väärt on, siis lõpevad mu meeletus ja mu kahetsus; kui aga vastupidine, siis lähen ma päris tõemeeli hulluks ja niimoodi ei tunne enam midagi. Nii et kuidas ta ka vastaks, mina pääsen igatahes piinast ja vaevast, millesse sa mu jätad, kas nii, et targana tunnen rõõmu heast sõnumist, mille sa mulle tood, või jälle hulluna ei tunne kurja, mida sa mulle kuulutad. Aga ütle mulle, Sancho, on sul Mambrino kiiver ka hästi tallele pandud? Ma nägin nimelt, et sa selle maast üles võtsid, kui too tänamatu teda pihuks ja põrmuks tahtis teha. Aga ta ei saanud sellega hakkama, ja siit võid sa näha, kui peenelt see on karastatud.»

Seepeale vastas Sancho:

«Jumala eest, härra Kurva Kuju rüütel, te ajate mõnikord niisugust juttu, et ma ei suuda seda enam välja kannatada ega rahulikult pealt kuulata. Ma hakkan viimaks arvama, et kõik, mis te mulle seletate rüütliasjadest, kuningriikide ja keisririikide äravõtmisest, saarte kinkimisest ja muude helduste ja aukraadide jagamisest, nagu rändrüütlitel on viisiks — et see kõik on vale ja pettusekraam, kõik kõmu või jõmu, või kuidas seda nimetatakse. Sest kui kuuled teie heldust ütlevat, et vahukauss on Mambrino kiiver, ja näed, et te enam kui nelja päeva jooksul sellest eksitusest aru ei saa, mis oskad sa hing siis muud mõtelda, kui et see, kes niisuguseid asju räägib ja kinnitab, peab olema peast põrunud. Vahukauss on mul kotis ja üleni mõlkis, ja ma viin ta koju ning mõtlen ta ära parandada, et seda habemeajamise juures tarvitada, kui jumal on mulle nii armuline, et ma kunagi jälle oma naise ja laste juurde tagasi pääsen.»

«Kuule, Sancho,» ütles don Quijote, «sellesama jumala nimel, kelle nimel sina praegu vandusid, vannun minagi, et sul on kõige lühem aru, mis ühelgi kannupoisil selles maailmas on või iial on olnud. Kas on võimalik, et sina kogu selle aja jooksul, mis sa minuga kaasas käid, pole märganud, et kõik rändrüütlite asjad näivad tühjad pettekujutlused, narrused ja meeletused olevat ja et nendes on kõik pahupidi pööratud? Ja mitte sellepärast, et see tõesti nii oleks, vaid sellepärast, et meie ümber liigub alati terve parv nõidasid, kes kõik meie asjad ära vahetavad ja segi ajavad ning muudavad neid oma meele järgi ning selle järgi, kas nad tahavad meile abiks olla või meid hävitada. Ja nõnda see, mis sinu silmis näib vahukausina, näib minule Mambrino kiivrina ja mõnele teisele veel millegi muuna. Mind kaitsev tark on ilmutanud haruldast ettenägelikkust sellega, et ta laseb seda, mis tegelikult ja tõeliselt on Mambrino kiiver, paista kõigile vahukausina, sest kuna see on nii väärtuslik, kiusaksid kõik inimesed mind taga, et seda minult ära võtta. Kui nad aga näevad, et see pole muud kui vahukauss, ei hooli nad sellest ega püüa seda endale saada, nagu selgesti näitas too mees, kes seda puruks lüüa tahtis ja selle maha vedelema jättis, ilma et ta seda kaasa oleks võtnud, sest ausõna, kui ta oleks teadnud, mis see õieti on, ei oleks ta seda iial sinnapaika jätnud. Hoia seda oma hoole all, sõber, sest praegu pole mul seda tarvis. Vastupidi, mul tuleb isegi kõik need raudriided maha võtta ja jääda alasti, nagu ma sündisin, kui juhtub, et ma otsuseks teen oma kahetsustegudes enam Rolandit kui Amadísi järele aimata.»

Nii juttu vestes jõudsid nad kõrge mäe jalale, mis seisis eraldi nagu suur järsult äralõigatud kaljumürakas paljude teiste keskel, mis teda ümbritsesid. Tema külje

all voolas vaikne ojakene ja igal pool ümberringi oli nii roheline ja lopsakas aas, et see pakkus rõõmu iga vaataja silmale. Seal oli palju metsapuid ja mitmesuguseid taimi ning lilli, mis tegid selle paiga meeldivaks. Selle koha valis Kurva Kuju rüütel oma kahetsustegude jaoks. Ja vaevalt oli ta seda silmanud, kui ta hakkas valju häälega rääkima, nagu oleks ta juba hull:

«See on paik, oo kõrged taevad, mille ma endale valin ja määran, et nutta õnnetuse üle, millesse teie ise olete mu saatnud. See on paik, kus mu silmavesi paisutab selle väikese ojakese voolu ja mu lõppematud ning sügavad ohked panevad alaliselt liikuma nende metsapuude lehed, selle piina tunnistuseks ja märgiks, mida mu kurvastatud süda kannatab. Oo teie, selle üksildase ning tühja maakoha haldjad, kes te ka iganes olete, kuulake selle õnnetu armastaja kaebeid, keda pikaajaline eemalolek ja ettekujutatud armukadedus on toonud siia metsikusse paika kurtma ja kaebama selle tänamatu ja kauni olevuse valjuse üle, kes on kõige inimliku ilu tipp ja kroon! Oo teie, nümfid ja drüaadid, kel on viisiks elutseda mäestiku tihnikutes, ärgu kergejalgsed ja himurad saatürid, kes teid asjatult armastavad, iial segagu teie magusat rahu, kui teie aitate mul nutta mu õnnetuse üle või vähemalt ei väsi minu kaebeid kuulamast! Oo, Toboso Dulcinea, mu ööde päev, mu piina õndsus, mu teede Põhjanael, mu õnnetäht, andku taevas sulle head õnne kõiges, mis sa temalt iganes palud, kui sa arvad heaks pöörata oma pilku kohale ja seisukorrale, millesse eemalolek sinust mind on viinud, ja kui sa mu ustavusele vastad lahkusega, mida see on ära teeninud! Oo teie, üksildased puud, kes te nüüdsest peale minu üksilduse ainukesteks seltsilisteks olete, andke oma okste tasase sahinaga märku, et minu juuresolek teile vastumeelt ei ole! Oo sina, mu kannupoiss, mõnus seltsiline mu õnnes ja õnnetuses, vajuta hästi meelde, mida sa siin näed mind tegevat, et sa sellest aru annad ja jutustad temale, kes on kõige selle ainukene põhjus!»

Nende sõnadega astus ta Rocinante seljast maha, võttis tal sealsamas valjad ja sadula ära, andis talle laksu laudjale ja ütles:

«Vabaduse annab sulle see, kes ise on vabadusest ilma, oo sina, oma tegude poolest niisama suurepärane kui oma saatuse poolest õnnetu hobune! Mine, kuhu sa tahad, sest sinu otsaesisele on kirjutatud, et kergejalgsuse poolest

ei olnud sulle võrdne Astolfo hipogrüüf* ega kuulus Frontino, kes läks Bradamantele nii kalliks maksma.»

Seda nähes ütles Sancho:

«Aitüma sellele, kes päästis meid vaevast minu hallil sadulat maha võtta, sest siis poleks tõesti jälle puudust tulnud patustamistest ega kiidusõnadest! Aga kuigi ta meil siin oleks, ei laseks mina kellelgi tal sadulat ära võtta, ja misjaoks ka? Sest ei puutu ju temasse need armastuse ja meeleheitmise tembud, kuna tema isand, kelleks mina olin, niikaua kui jumal heaks arvas, sääraste asjadega tegemist ei teinud. Ja tõtt-öelda, härra Kurva Kuju rüütel, kui minu minekuga ja teie hullusega on tõsi taga, siis oleks kõige õigem Rocinantele sadul jälle selga panna ja teda kadunud halli asemel tarvitada, nii hoiaksin ma oma mineku ja tagasituleku aega kokku. Sest kui ma pean jala minema, siis ei tea ma küll, millal ma pärale jõuan või millal tagasi tulen, sest ma olen üldse vilets käija.»

«Olgu pealegi nii, nagu sina soovid, Sancho,» vastas don Quijote. «Sest sinu mõte ei ole minu arust halb. Ja ma ütlen, et sa asud teele kolme päeva pärast, sest ma tahan, et sa selle aja jooksul näed, mis ma tema pärast teen ja ütlen, ja siis seda talle jutustad.»

«Mis mul veel näha on,» küsis Sancho, «peale selle, mida ma juba näinud olen?»

«Sina mõistad küll palju!» vastas don Quijote. «Mul tuleb ju veel riided lõhki käristada, sõjariistad laiali pilduda, peaga vastu kaljusid joosta ja muid samasuguseid asju teha, mille üle sa imestada saad.»

«Jumalapärast, teie heldus,» ütles Sancho, «olge ettevaatlik selles peaga vastujooksmises, sest te võite sattuda niisuguse kalju või niisuguse koha vastu, et kogu see teie kahetsemisettevõte lõpeb esimese vopsuga. Aga mina mõtlen nii, teie heldus, et kui teie arust see peaga puklemine on väga tarvilik ja muidu sellest asjast midagi välja ei tule, siis — kuna see kõik on ju ainult silmakirjaks ja viguri- ning naljavärk — siis, ütlen ma, aitab sellest, kui te tormate peadpidi vette või mõne tüma asja, näiteks puuvilla vastu. Ja muu kõik jätke minu hooleks: küll ma armulisele neitsile ütlen, et teie pusklesite kaljumürakaga, mis oli teemandist kõvem.»

«Tänan sind sinu heasoovlikkuse eest, sõber Sancho,» vastas don Quijote. «Aga sa pead teadma, et kõik need

asjad, mis ma ette võtan, ei ole mingi nali, vaid täielik tõsi, sest muidu talitaksin ma ju rüütliseaduste vastu, mis keelavad meil ühtki valet lausumast sellesama karistuse ähvardusel, mis määratakse usust teistkordselt taganejale; ja üht asja teise asemel teha on seesama mis valetada. Nii peavad siis minu peatõuked tõelised, tugevad ja maksvad olema, ilma et sealjuures mingit pettust või väljamõeldust oleks. Ja sa pead mulle ka veidi sidet jätma, et ma oma haavu saaksin siduda, kuna saatus tahtis, et pidime oma palsami kaotama ja nii temast ilma jääma.»

«Halvem lugu oli see, et me kaotasime eesli,» vastas Sancho, «sest ühes temaga läksid sidemed ja kõik. Ja ma palun teie heldust, et te seda neetud jooki enam meelde ei tuletaks, sest kui ma kuulen ainult ta nime, siis hakkab mul sees kõik keerama, mitte ainult kõhus, vaid hingki pöörab ihus ringi. Ja veel palun teid, mõtelge nii, nagu oleksid need kolm päeva, mis te määrasite mulle oma hullude tempude vaatamiseks, juba möödas, sest mina võtan nii, nagu oleksid nad juba nähtud ja maksvusesse astunud, ning jutustan armulisele neitsile nendest imeasju. Kirjutage nüüd kiri ja saatke mind kohe teele, sest ma ei jõua ära oodata, millal ma tagasi tulen ja päästan teie helduse sellest puhastustulest, kuhu teid jätan.»

«Puhastustuleks nimetad sa seda, Sancho?» ütles don Quijote, «Sa teeksid õigemini, kui nimetaksid seda põrguks ja isegi millekski veel halvemaks, kui midagi halvemat on olemas.»

«Olen kuulnud öeldavat,» vastas Sancho, «et neil, kes on põrgus, *nulla est retentio**.»

«Ma ei mõista, mis tähendab *retentio*,» ütles don Quijote.

«*Retentio*,» vastas Sancho, «tähendab niipalju, et see, kes on põrgus, sealt enam välja ei tule, ei saa tulla. Teiega, härra, läheb aga asi just vastupidi, kui mu jalad vähegi sõna kuulavad ja mul kannuseid on Rocinante ergutamiseks. Ja las ma alles jõuan Tobososse ja neitsi Dulcinea ette, küll ma talle siis räägin niisuguseid asju narrustest ja hullustest (see kõik on üks ja seesama), mis teie heldus on teinud ja veel teeb, et ma saan ta pehmemaks kui kinda, kuigi ma alguses leian ta olevat kõvema kui korgipuu. Siis tulen ma ta õrna ja mesimagusa vastusega läbi õhu tagasi nagu nõid ja vabastan teie helduse sellest puhastustulest, mis näib põrguna, aga

seda ometi ei ole, kuna on lootust sellest pääseda, mida ei ole aga neil, nagu ma juba ütlesin, kes viibivad põrgus, ja ma ei usu, et teie helduski muud ütleks.»

«See on tõsi,» ütles Kurva Kuju rüütel. «Aga mismoodi me selle kirja kirjutatud saame?»

«Ja niisamuti ka tähe eeslivarssade kohta,» lisas Sancho juurde.

«See tuleb kõik koos,» ütles don Quijote. «Ja kuna siin ei ole paberit, siis poleks halb, kui me kirjutaksime puulehtedele või väikestele vahatahvlitele, nagu vanaaja inimesed tegid, ehk küll neid praegu niisama raske oleks leida kui paberit. Aga mulle tuli meelde, kuhu ma seda hästi ja isegi väga hästi kirjutada saan, nimelt Cardeniole kuulunud märkmeteraamatusse. Ja sina hoolitsed selle eest, et see kirjutatakse ümber paberile, ilusa käekirjaga, esimeses paigas, kuhu sa satud, kus leidub koolmeister, või kui seda ei ole, siis kirjutab iga köster ta sulle ümber. Ära ainult mõnele avalikule kirjutajale ümber kirjutada anna, sest nendel on niisugune kohtuaktikäekiri, et saatan ise ei oska seda lugeda.»

«Aga kuidas jääb allkirjaga?» küsis Sancho Panza.

«Amadísi kirjadele ei olnud iial alla kirjutatud,» vastas don Quijote.

«Hea küll,» ütles Sancho, «aga eeslitähel peab tingimata allkiri olema, ja kui see ümber kirjutatakse, siis öeldakse, et allkiri on võlts, ja mina jään eeslitest ilma.»

«Sellele tähele kirjutan ma alla märkmeteraamatus, ja kui mu õetütar seda näeb, täidab ta selle käsu vastu vaidlemata. Mis armastuskirjasse puutub, siis sellele lased sa alla kirjutada: «Teie oma kuni surmani, Kurva Kuju rüütel.» Ja sellest pole midagi, et see on kirjutatud võõra käega, sest niipalju kui mina mäletan, ei oska Dulcinea ei lugeda ega kirjutada ja ei ole kogu eluajal minu käekirja ega minu kirjutatud kirja näinud, sest meievaheline armastus on olnud alati platooniline ega ole läinud kaugemale mõnest häbelikust pilgust. Ja sedagi on juhtunud nii harva, et ma õigusega vanduda võin, et nende kaheteistkümne aasta kestel, mil ma teda rohkem armastan kui oma silmade valgust, mida kord muld katab, olen ma teda näinud korda kolm, ja on isegi võimalik, et nende väheste kordade jooksul pole ta tähelegi pannud, millal ma teda vaatasin: niisuguses tagasihoidlikkuses ja hoolsa järele-

valve all on kasvatanud teda ta isa Lorenzo Corchuelo ja ta ema Aldonza Nogales.»

«Tohoh!» hüüdis Sancho. «Või Lorenzo Corchuelo tütar ongi siis armuline neitsi Toboso Dulcinea, teise nimega Aldonza Lorenzo!»

«Tema jah,» vastas don Quijote, «ja ta on väärt olema kogu maailma käskijanna.»

«Ma tunnen teda hästi,» sõnas Sancho, «ja võin ütelda, et ta heidab raudkangi niisama osavasti kui küla kõige tugevam poiss. Aitüma jumalale, see on alles tüdruk, igapidi naksis ja traksis, tugev ja hakkaja, ja võib kindlasti habetpidi pigist välja tõmmata missuguse rändrüütli tahes, kes ta oma käskijannaks on valinud. Oh sa mait, kus on ikka jõud ja kus hääl! Ma võin teile jutustada, et ta ühel päeval läks üles küla kellatorni sulaseid koju kutsuma, kes olid kündmas ta isa põllul, ja kuigi nad olid üle poole penikoorma eemal, kuulsid nad hüüdmist nii selgesti, nagu oleksid nad torni jalal seisnud. Ja kõige parem on tema juures see, et ta põrmugi pirtsakas ei ole, vaid tal on väga helde süda kõikide vastu, ta teeb igaühega nalja, leiab kõigest naeru ja lõbu. Nüüd ütlen mina, härra Kurva Kuju rüütel, et teie mitte ainult ei või ega pea tema pärast hulle tempe tegema, vaid te võite ka täie õigusega meelt heita ja ennast üles puua, sest viimane kui üks, kes seda teada saab, ütleb, et te pagana hästi teete, kuigi kurat teid võtaks. Ma tahaksin juba teel olla ainuüksi selleks, et teda näha saada, sest ma ei ole teda tükil ajal näinud, ja eks ta ole nüüd vist tublisti muutunud, sest see alatine väljadel päikese ja õhu käes olemine rikub hullusti naiste nägu. Ja nüüd tunnistan teile ausasti, armuline härra don Quijote, et olin seniajani suures teadmatuses, sest uskusin tõesti ja kindlasti, et neitsi Dulcinea peab olema mingisugune printsess, keda teie heldus armastab, või mõni seesugune isik, kes oleks väärt neid uhkeid kingitusi, mis teie heldus talle saadab, nii nagu viscayalane, galeeriorjad ja küllap veel paljud muudki, sest eks teie heldus ole vist võitnud paljugi võitusid sel ajal, kui mina veel teie kannupoiss ei olnud. Aga kui õieti järele mõtelda: mis kasu on neitsi Aldonza Lorenzol, armulisel Toboso Dulcineal tahtsin ütelda, sellest, et härra poolt võidetud inimesed, keda te nüüd ja edaspidi tema juurde saadate, tulevad ja ta ette põlvili langevad? Sest võib juhtuda, et ta sel ajal, kui nad tule-

vad, on parajasti linu sugemas või reht peksmas ja et tulijad tunnevad teda nähes piinlikkust, tema aga naerab ja vihastab kingituse üle.»

«Ma olen sulle juba varem mitu korda ütelnud, Sancho,» sõnas don Quijote, «et sa oled suur lobasuu, ja kuigi su mõistus on nüri, püüad sa tihti teravmeelsust üles näidata. Aga et sa mõistaksid, kui rumal oled sina ja kui tark olen mina, jutustan sulle väikese loo. Vaata, üks ilus, noor, vaba ja rikas, ja peaasi, lõbus leskproua hakkas armastama üht noort võhikvenda, paksu ja kerekat poissi; kloostrülem sai sellest teada ja ütles ühel päeval tublile lesele vennalikult manitsedes: «Ma pänen väga imeks, armuline proua, ja mitte ilma põhjuseta, et nii suursugune, nii ilus ja rikas naine nagu teie on hakanud armastama seesugust viletsat, madalat ja rumalat meest, kuna ometi siin majas on palju magistreid, kandidaate ja teolooge, kelle hulgas teie heldus võib valida nagu pirnide hulgas, öeldes: «Seda ma tahan, tollest ei hooli.» Aga proua vastas talle lõbusasti ja sundimatult: «Teie eksite väga, auline härra, ning mõtlete väga vanamoeliselt, kui arvate, et ma olen halvasti valinud, sest nii rumal kui see mees ka näib, tunneb ta selleks, milleks minul teda tarvis on, niisama palju filosoofiat nagu Aristoteles, ja rohkemgi.» Nõndasamuti selleks, Sancho, milleks minul Toboso Dulcinead tarvis on, on ta niisama palju väärt kui kõige kõrgem printsess maailmas. Nii on lugu, ja ei maksa arvata, et kõik luuletajad, kes ülistavad naisi mitmesuguste, oma tahtmise järgi neile pandud nimede all, on nende naistega ka tõesti armuühenduses. Kas sa usud, et kõik Amaryllised, Phyllised, Silviad, Dianad, Galatead ja muud sarnased, kellest raamatud, romansid, habemeajamistoad ja teatrilavad kubisevad, olid tõesti lihast ja verest naised ja kuulusid nendele, kes neid ülistavad ja on ülistanud? Ei, kindlasti mitte, vaid suurem osa mõtleb neid välja, et leida ainet oma salmidele, ja selleks, et neid peetaks armunuteks või vähemalt niisugusteks, kes kõlbavad armastajateks. Seepärast aitab mulle sellest, kui ma mõtlen ja usun, et tubli Aldonza Lorenzo on ilus ja vooruslik. Suguvõsa pole tähtis, sest seda ei hakka keegi uurima, ega teda ju mõnda ordusse vastu võeta, mina omalt poolt aga pean teda kõige kõrgemaks printsessiks maailmas. Sest tea, Sancho, kui see sulle veel teada pole, et kaks asja äratavad armastust enam kui kõik muu,

nimelt suur ilu ja hea kuulsus, ja need kaks omadust leiduvad Dulcineas kõige täielikumal kujul, sest ilu poolest ei saa keegi end temaga võrrelda ja hea kuulsuse poolest jõuavad vähesed talle järele. Ja lõpuks, ma kujutlen, et kõik, mis ma ütlen, on täpipealt nii, ilma et midagi puuduks või midagi ülearu oleks, ja ma maalin teda omas meeles seesugusena, nagu ma teda soovin näha nii ilu kui suursugususe poolest. Ei Helena ega Lucrezia saa end temaga võrrelda ega ükski teine kuulus kreeka, barbari või ladina naine möödunud aegadest. Ja ütelgu igaüks, mis ta tahab, sest kui mõistmatud mind sellepärast laidavadki, ei mõista sügavamad vaatlejad mind ometi hukka.»

«Ja mina ütlen, et teie heldusel on kõigis asjus õigus,» vastas Sancho, «ja et mina olen eesel. Aga ma ei tea, milleks ma selle eesli nime nüüd suhu võtsin, sest poonu majas ei maksa nöörist rääkida. Aga andke nüüd kiri, ja siis — jumalaga, mina panen ajama!»

Don Quijote võttis märkmeteraamatu välja, läks veidi kõrvale ja hakkas rahulikult kirja kirjutama. Kui ta valmis oli, kutsus ta Sancho ja ütles, et loeb kirja talle ette, nii et see talle pähe jääks selleks juhuks, kui ta selle teel kaotama peaks, sest tema halb õnn kiusab teda igal pool taga ja sellest võib kõike karta.

Seepeale vastas Sancho:

«Kirjutage ta kaks või kolm korda sellesse raamatusse, teie heldus, ja andke mulle, küll ma teda hästi hoian. On rumalus mõtelda, et ta mulle meelde jääb, sest minu meelespidamine on nii halb, et ma tihti omaenda nime unustan. Aga sellegipoolest lugege ta mulle ette, ma tunnen temast kindlasti palju lõbu, ta on muidugi nagu kompvek.»

«Kuula siis, ta lausub järgmist,» ütles don Quijote.

Don Quijote kiri Toboso Dulcineale:

> «Kõrge ning ülev käskijanna!
>
> Eemaloleku mõõgaterast haavatu ja südame kõige sügavama põhjani veristatu saadab Sulle, oo ülimagus Toboso Dulcinea, tervist, mida tal endal ei ole. Kui Sinu ilu mu ära põlgab, Sinu kõrge väärtus minule lahke ei ole, Sinu halvakspanu on vastuseks minu õhinale, siis ei suuda ma, kuigi ma olen üpris kannatlik, sellele piinale vastu panna, mis ei ole

> mitte ainult väga tugev, vaid ka väga kestev. Mu tubli kannupoiss Sancho annab Sulle, oo kaunis tänamatu, oo mu armastatud vaenlanna, täieliku teate sellest, missuguses olekus ma Sinu pärast viibin. Kui Sa heaks arvad mulle appi rutata, olen täielikult Sinu, kui mitte, siis tee, nagu Sulle meeldib, sest lõpetades oma elu rahuldan ma Sinu halastamatuse ja oma igatsuse.
>
> Sinu oma kuni surmani
>
> Kurva Kuju rüütel.»

«Minu isa hingeõndsuse nimel!» hüüdis Sancho kirja kuuldes. «See on kõige toredam, mis ma eales olen kuulnud. Kirevase päralt, kuidas te talle kõik ütlete, mis teil pähe tuleb, ja kui hästi passib see allkiri: «Kurva Kuju rüütel». Tõejutt, teie, härra, olete elus kurat ise, ja ei ole ühtki asja, mida te ei oskaks.»

«Kõike läheb vaja selles ametis, mida mina pean,» vastas don Quijote.

«Noh, härra,» ütleb Sancho, «pistke siis sinna teisele küljele see täht nende kolme eeslivarsa kohta ja kirjutage hästi selgesti alla, nii et nad selle kohe ära tunnevad, kui näevad.»

«Heameelega,» ütles don Quijote.

Kui täht oli kirjutatud, luges ta selle ette, ja see käis nii:

> «Andke, auline õetütar, selle eesliveksli vastu minu kannupoisile Sancho Panzale kolm neist viiest eeslivarsast, kes jäid minu äraolekul koju ja on Teie hoole all. Nimetatud kolm eeslivarssa käsin ma anda talle tasuks teise kolme eest, mis ma siin omaenda käega vastu olen võtnud ja mis on tasa selle tähega ja tema kviitungiga. Antud Sierra Morena südames kahekümne teisel augustil sel aastal.»

«Nii on hea,» ütles Sancho, «kirjutage nüüd alla, teie heldus.»

«Ei ole vaja alla kirjutada,» ütles don Quijote, «vaid ma panen ainult oma allkirja keeru, mis on niisama hea kui allkiri ja maksev mitte ainult kolme, vaid isegi kolmesaja eesli jaoks, kui vaja oleks.»

«Ma usaldan teie heldust,» vastas Sancho. «Lubage,

et ma nüüd Rocinantele sadula peale panen, ja olge valmis mulle oma õnnistust andma, sest ma mõtlen kohe teele asuda, ilma neid narritempusid nägemata, mida teie tahate tegema hakata. Neitsi Dulcineale aga ütlen, et nägin teid tegevat neid nii palju, et rohkem pole vajagi.»

«Aga ma soovin, Sancho, kuna see on tingimata tarvilik, ma soovin, ütlesin ma, et sa mind alasti ja üht või paari tosinat hullust tegemas näeksid — ma teen nad vähem kui poole tunniga. Sest kui sa oled neid oma silmaga näinud, võid sa julgesti kõigi teiste kohta, mis sa juurde tahad lisada, vande anda. Ja ma kinnitan sulle, et sa ei jõua nii paljusid nimetada, kui mina teha mõtlen.»

«Jumalapärast, härra, ärge ennast mulle alasti näidake, sest mul hakkaks teist väga hale meel ja ma ei suudaks nuttu tagasi hoida, ometi huugab mu pea veel praegu neist pisaratest, mis ma eile õhtul oma va halli järele valasin, nii et ma ei tahaks uuesti silmi vesistama hakata. Aga kui te just soovite, et ma mõnd hullu tempu pean nägema, siis tehke seda riietes, kähku, ja midagi sellist, mis teile kõige rohkem passib. Seda enam, et minu pärast pole seda kõike vaja, ja niimoodi, nagu ma juba ütlesin, pääseksin ma rutem tagasi — tooma neid uudiseid, mida teie heldus igatseb ja on ära teeninud. Kui mitte, siis hoidku end neitsi Dulcinea, sest kui ta ei vasta, nagu on tarvis, siis — vannun pühalikult selle ja teise nimel — klopin ma tema seest hea vastuse välja jalahoopide ja kõrvakiiludega. Sest kuidas võib sallida, et nii kuulus rändrüütel nagu teie heldus asja ees, teist taga hulluks läheb niisuguse... pärast? Ärgu armuline neitsi sundigu mind seda välja ütlema, sest, jumala eest, mina ei pane kätt suu ette, vaid laon talle kõik välja, mingu siis kuidas tahes. Mina saan sellega hakkama! Ta tunneb mind halvasti, sest, ausõna, kui ta mind tunneks, siis ta teaks, kuidas minuga ümber käia.»

«Ausõna, Sancho,» ütles don Quijote, «sinu mõistus ei näi olevat sugugi paremas korras kui minul.»

«Ma ei ole nii hull,» vastas Sancho, «aga ma olen ägedam. Kuid jäägu see sellega. Ütelge parem, teie heldus, mis te mõtlete selle aja sees süüa, kuni ma tagasi tulen. Kas tahate ehk ka Cardenio moodi karjastele kallale minna ja nendelt vägisi võtta?»

«Ära endale selle pärast muret tee,» vastas don Quijote. «Isegi kui mul süüa oleks, ei sööks ma midagi peale taimede ja vilja, mida see aas ja need puud mulle pakuvad, sest selles seisabki minu ettevõtte peenus, et ma paastun ja muul viisil oma liha suretan.»

Seepeale ütles Sancho:

«Kas teate, teie heldus, mida ma kardan? Et ma ei oska siia tagasi tulla, kuhu ma teid nüüd jätan, sest see on nii varjatud ja kõrvaline koht.»

«Pane hästi märkisid tähele,» ütles don Quijote. «Mina omalt poolt püüan siit ümbrusest mitte lahkuda ja võtan isegi vaevaks ning ronin kõige kõrgemate kaljude otsa, et vaadata, kas näen sind juba tagasi tulevat. Aga veel kindlam on, kui sa selleks, et mitte ära eksida ja mind kaotada, leetpõõsaste küljest, mida siin nii palju kasvab, oksi lõikad ja neid aeg-ajalt teele puistad, kuni sa lagendikule jõuad. Need on siis sulle nagu teemärkideks ja tähisteks minu leidmise jaoks, kui sa tagasi tuled, nagu Theseusel see lõng, mille abil ta labürindist välja pääses.»

«Seda ma teen,» ütles Sancho Panza.

Ta lõikas oksi, palus oma isanda õnnistust ja jättis temaga jumalaga, kusjuures mõlemad kõvasti pisaraid valasid. Seejärel istus ta Rocinante selga. Don Quijote palus teda hobust hästi hoida ja tema eest nagu iseenda eest hoolt kanda. Siis asus Sancho teele lagendiku poole, puistates aeg-ajalt maha leetpõõsaoksi, nagu ta isand talle oli soovitanud. Nii ta läks, kuigi don Quijote talle ikka veel peale käis, et ta vaataks vähemalt paari hullust, mida tema teeb. Sancho oli aga vaevalt sada sammu eemale sõitnud, kui ta tagasi pööras ja ütles:

«Teil oli päris õigus, härra. Kui ma tahan ilma oma südametunnistust koormamata vanduda, et olen näinud teid hullutempusid tegemas, siis oleks hea, et ma näeksin vähemalt ühte, kuigi ma juba üht üsna suurt näinud olen, nimelt seda, et te siia jääte.»

«Eks ma öelnud?» sõnas don Quijote vastu. «Oota, Sancho, ma teen nad üsna kähku.»

Ta viskas suure rutuga püksid maha, nii et allkeha katteks jäid ainult särgihõlmad, tegi siis ilma pikema jututa paar hüpet õhku, laksutades ise seejuures vastu jalataldu, viskas seejärel paar hundiratast, pea all ja

päkad püsti, paljastades sääraseid asju, et Sancho, selleks et neid mitte enam teist korda näha, Rocinante ümber pööras ja arvas võivat täie kindlusega vanduda, et ta isand on hull. Laseme tal siis oma teed minna, kuni ta tagasi tuleb, mis juhtub õige peatselt.

XXVI PEATÜKK

Kus jätkuvad toredad armastajatembud, mida don Quijote tegi Sierra Morenas

Asudes jälle jutustama, mis Kurva Kuju rüütel siis tegi, kui ta leidis end üksi olevat, lausub käesolev lugu, et seejärel kui don Quijote, altpoolt vöökohta alasti ja pealtpoolt vööd kaetud, oli lõpetanud oma hundirattad või uperpallid ja nägi, et Sancho oli ära läinud, ilma et oleks tahtnud rohkem narritempe pealt vaadata, tõusis ta kõrge kalju tippu ja hakkas selle üle järele mõtlema, mida ta juba mitu korda oli mõelnud, ilma et oleks kunagi otsusele jõudnud, nimelt: mis oleks parem ja temale kohasem, kas järele aimata Rolandi märatsevat või Amadísi nukrat hullust. Selle kohta rääkis ta omaette järgmist:

«Kui Roland oli nii tubli ja vahva rüütel, nagu kõik räägivad, mis imet siis selles õieti on? Tema oli ju nõiutud ja teda ei saanud keegi teisiti tappa kui torgates tal nööpnõelaga jalatalda, ja tema kandis kaitseks selle vastu alati seitsmekordse raudtallaga kingi. Ometi ei aidanud need kavalused tal Bernardo del Carpio vastu, sest see taipas neid ja kägistas ta Roncesvalleses oma käte vahel. Aga kui jätame kõrvale selle, mis puutub Rolandi vahvusse, ja tuleme tagasi ta arukaotuse juurde, siis on kindel, et ta kaotas selle märkide pärast, mis ta leidis allika äärest, ja teadete pärast, mis ta kuulis karjaselt selle kohta, et Angélica oli seal enam kui üks kord lõunauinakut pidanud käharpäise mauripoisi Medoroga, Agramante paažiga. Ja kui Roland aru sai, et see oli tõsi ja et tema daam oli teda häbistanud, siis ei olnud ka liig, kui ta selle pärast hulluks läks. Aga mina, kuidas võin mina tema hullust järele aimata, kui mul pole selleks

samasugust põhjust? Sest ma julgen vanduda, et minu Toboso Dulcinea pole kogu oma eluajal ainustki mauri näinud selle õigel kujul ja riietes, vaid et ta veel täna on samasugune nagu ema, kes ta sünnitas. Ma teeksin ju talle lausa ülekohut, kui temast midagi muud arvates läheksin hulluks selsamal viisil kui pöörane Roland. Teiselt poolt tean, et Gallia Amadís, ilma et oleks kaotanud mõistust ja teinud hullusi, võitis nii suure armastaja kuulsuse kui iganes keegi teine, sest ta nägi end oma käskijanna Oriana poolt ära põlatavat, kes tal keelas ilma tema loata oma palge ette ilmuda, ei teinud ta, nagu tema lugu jutustab, midagi muud, kui ainult eemaldus ühe paigamehe saatel Vaesele kaljule ja nuttis ning kaebas seal niikaua, kui taevas talle ta kõige suuremas mures ja hädas appi tuli. Ja kui see on tõsi, nagu kahtlemata ongi, miks peaksin ma siis vaeva nägema ja end päris alasti võtma või neid puid, mis pole mulle midagi halba teinud, vigastama, või sogastama nende ojade selget vett, mis mind joodavad, kui mul on janu? Elagu mälestus Amadísist, ja don Quijote La Manchast aimaku teda järele nii hästi, kui suudab! Siis öeldakse tema kohta seda, mis on öeldud ühe teise kohta, et kuigi ta ei saatnud korda suuri tegusid, sai ta hukka neid ette võttes. Ja kui minu Dulcinea mind ka kõrvale heitnud ega ära põlanud ei ole, aitab mulle sellest, nagu ma juba ütlesin, et olen temast eemal. Niisiis käed külge! Tulge mulle meelde, Amadísi teod, ja õpetage mind, kust peale hakata, et teid järele aimata. Ma teangi juba, et tema peategevuseks oli palvetamine ja jumala appihüüdmine, aga mis teen mina — mul pole ju roosikrantsi?»

Samas tuli talle mõte, kuidas roosikrantsi saada: ta käristas suure riba särgihõlma küljest ja sidus sellesse üksteist sõlme, üks suurem kui teised; ja see oligi talle palvepaelaks kogu aja, mis ta seal viibis, ja sellel paelal luges ta terve miljoni avemariasid. Muret tegi talle see, et seal mõnd paigameest ei leidunud, kellele oleks võinud pihtida ja kellelt tröösti saada. Nii viitis ta siis aega, jalutades väikesel aasal, lõigates puude kooresse ja joonistades peenesse liivasse palju värsse, mis kõik väljendasid tema kurbust ja mõned ka ühtlasi ülistasid Dulcinead. Aga hiljem, kui ta seal leiti, olid terved ning loetavad ainult järgmised salmid:

Oo, puud ja põõsad, metsasalu
ja roheline padrik paks,
muud lohutust ma teilt ei palu,
kui et te siis ei rõõmustaks,
kui laulan teile oma valu.
Te ärge kaotage rahu,
kui rängemgi veel oleks piin.
Ent valud rinda mul ei mahu.
Nii nutab don Quijote siin,
sest kaugel ta
Toboso Dulcinea.

Siin metsa kaunis üksinduses
truul armastajal leitud koht,
kus viibida võib saladuses.
Ent rusub õnnetus ja oht
ning süda raske teadmatuses.
Siin ta siis endamisi halab,
et armastus on õelus vaid.
Ja terve vaaditäie valab
me don Quijote pisaraid,
sest kaugel ta
Toboso Dulcinea.

Ja mägedesse teda veab
suur veres kääriv seikluslust,
ta südamete kalkust neab
ning ainult oma õnnetust
ta kaljulõhestikes teab.
See oli piits, mis teda rabas,
ei mitte mõni paitus hell,
lõõk otse kukla pihta tabas.
Nüüd nutab don Quijote, kel
on kaugel ta
Toboso Dulcinea.

Toboso nime lisamine Dulcinea nimele tekitas palju naeru nende juures, kes leidsid ülaltoodud värsid, sest nende arvates don Quijote kartis, et kui ta Dulcinea nime kõrval ei nimeta ka Tobosot, siis ei saada tema laulust aru. Ja nii oli lugu ka tõesti, nagu ta hiljem neile tunnistas. Ta kirjutas veel palju värsse, aga nagu juba öeldud, selgeks ja täiesti loetavaks olid jäänud ainult need kolm salmi. Nõnda siis viitis ta oma aega luuletades ja õhates, hüüdes faunide ja metshaldjate, jõgede nümfide ja kaebliku ning niiske Kaja poole, et nad talle vastaksid, teda trööstiksid ja kuulaksid; ning peale selle korjas ta mõningaid rohtusid, millega end toita, seni kui Sancho tagasi tuleb. Oleks Sancho kolme päeva asemel kolmeks nädalaks ära jäänud, oleks Kurva Kuju rüütel olnud nii moonutatud, et ta oma lihane ema poleks teda ära tundnud. Aga nüüd on paras jätta ta oma õhkamiste ja salmide valda, et jutustada, mis juhtus Sanchoga tema käskjalateekonnal.

Maanteele välja tulles hakkas ta otsima teed Tobososse ja jõudis järgmisel päeval kõrtsi juurde, kus teda oli tabanud pillutamise õnnetus. Vaevalt oli ta seda silmanud, kui tal tekkis säärane tunne, nagu lendaks ta jälle õhus, ja ta ei tahtnud sisse astuda, kuigi jõudis sinna parajasti niisugusel kellaajal, millal oleks võinud ja pidanud seda tegema, sest oli lõunaaeg ja ta tundis vajadust maitsta midagi sooja, kuna ta oli juba mitu päeva saanud ainult külma toitu.

Selle tarviduse sunnil lähenes ta kõrtsile, ikka veel kogu aeg kõheldes, kas minna sisse või mitte. Sel ajal astusid kõrtsist välja kaks meest, kes tema kohe ära tundsid. Ja üks neist ütles teisele:

«Vaadake, litsentsiaadihärra, kas see ratsamees ei ole mitte Sancho Panza, kelle kohta meie seikleja pereemand ütles, et ta olevat tema isanda kannupoisina kaasa läinud?»

«Tema ta on,» ütles litsentsiaat, «ja see on ju meie don Quijote hobune.»

Nad tundsid teda väga hästi, sest nad olid tema oma küla kirikisand ja habemeajaja, needsamad, kes don Quijote raamatuid olid uurinud ja nende üle kohut mõistnud. Kui nad olid Sancho Panza ja Rocinante eksimatult ära tundnud, astusid nad ratsaniku poole, soovides saada teateid don Quijotest. Ja kirikhärra hõikas teda nimepidi ning ütles:

«Sõber Sancho Panza, kus teie isand on?»

Sancho Panza tundis nad kohe ära ja otsustas nende ees varjata, kuhu ja missuguses olekus tema isand oli jäänud. Nii vastas ta siis, et tema isand on teatud kohas, teatud väga tähtsa asja kallal tegevuses, mida tema ei või mingi hinna eest ilmutada.

«Ei, ei, nii see ei lähe, Sancho Panza,» ütles habeme-

ajaja. «Kui teie meile ei ütle, kus ta on, siis hakkame arvama, nagu me juba arvamegi, et teie olete ta tapnud ja paljaks riisunud, kuna te tema hobusel ratsa sõidate. Tõesti, andke meile setuka peremees siia või teil läheb halvasti!»

«Mind ei maksa ähvardada, sest ma ei ole niisugune mees, kes kedagi tapab või paljaks riisub. Tapku igaüht tema saatus või jumal, kes ta on loonud. Mu isand jäi sinna mäestikku kahetsustegusid tegema täiesti omal soovil.»

Seepeale jutustas ta kiiresti ning peatumata, missugusesse olekusse ta isand oli jäänud, mäherdused seiklused neile olid juhtunud, ja et tema ise oli viimas kirja Toboso Dulcineale, Lorenzo Corchuelo tütrele, keda ta isand meeletult armastab. Mõlemad kuulajad panid seda väga imeks, mis Sancho Panza neile jutustas, sest kuigi nad teadsid, et don Quijote oli hull ja milles tema hullus seisnes, pidid nad iga kord, kui nad seda kuulsid, ikka jälle uuesti imestama. Nad palusid Sancho Panzat näidata neile kirja, mida ta viis armulisele neitsile Toboso Dulcineale. Sancho vastas, et kiri on kirjutatud taskuraamatusse ja et tema härra oli käskinud lasta see kirjapaberile ümber kirjutada esimeses paigas, kuhu ta jõuab. Seepeale ütles kirikisand, et näidaku Sancho kirja temale, tema ise kirjutavat selle ümber hästi ilusa käekirjaga. Sancho Panza pistis käe põue, otsides raamatukest, aga ei leidnud seda ega võinudki leida, kuigi ta seda tänapäevani oleks otsinud, sest see oli jäänud don Quijote kätte, kes ei olnud seda temale andnud ega olnud ka Sanchol endal meelde tulnud seda temalt küsida.

Kui Sancho märkas, et ta raamatut ei leia, läks ta näost surnukahvatuks, kobas endal siis veel kord kähku üle terve keha, ja kui raamatut ikkagi kuskilt leida ei olnud, haaras ta ilma pikema jututa endal kahe kämblaga habemest kinni ning katkus pooled karvad välja, ja niisama kiiresti ladus ta endale ühtejärge pool tosinat rusikahoopi vastu nägu ja nina, nii et veri ninast purskas ja tal kogu näo ära määris. Seda nähes küsisid kirikisand ja habemeajaja, mis on juhtunud, et ta endaga nii halvasti ümber käib.

«Mis muud pidi mulle juhtuma,» vastas Sancho, «kui et ma ühe ropsuga, ühe silmapilgu jooksul kaotasin kolm eeslivarssa, kellest igaüks on väärt tervet lossi.»

«Kuidas nii?» küsis habemeajaja.

«Ma olen kaotanud taskuraamatu,» vastas Sancho, «kus oli sees Dulcinea jaoks määratud kiri ja ka üks minu härra poolt allakirjutatud täht, millega ta oma õetütart käsib mulle anda kolm neist viiest eeslivarsast, kes tal kodus on.»

Sancho jutustas neile nüüd oma halli kadumisest. Kirikhärra trööstis teda ja lubas selle eest hoolt kanda, et tema isand, kui ta leitakse, lubaduse uuendab ja uue tähe kirjutab, ja paberile, nagu on kord ja kohus, sest neid, mis olid kirjutatud märkmeteraamatutesse, ei tunnistatud ega täidetud iial. Sellest leidis Sancho tröösti ja ütles, et kui see asi nii on, siis Dulcineale määratud kirja kaotamine ei tee talle palju muret, kuna ta teab seda peast, nii et võib seda kus ja millal tahes paberile panna.

«Ütelge ta siis, Sancho,» sõnas habemeajaja. «Me paneme ta pärast kirja.»

Sancho jäi mõttesse, kratsis kukalt, et kirja meelde tuletada, tammus ühelt jalalt teisele, vaatas kord maha, kord taeva poole, ja kui ta viimaks ühe sõrmeotsa peaaegu katki oli purenud ja ootajate kannatust küllalt kaua proovile pannud, ütles ta tüki aja pärast:

«Jumala eest, litsentsiaadihärra, võtaks pärgel kõik, mis ma sellest kirjast veel tean, aga algus käis küll nii: «Kõrge ja jõle käskijanna!»»

«Ei, jõle seal küll ei võinud olla,» ütles habemeajaja, «vaid hele või ülev käskijanna.»

«Just nii,» ütles Sancho, «ja edasi, kui ma hästi mäletan, tuli ... kui ma hästi mäletan, «haavatud ja unest ilmaolev ja veristatu suudleb teie käsi, tänamatu ja tundetu iludus», ja ma ei tea, mis seal siis oli tervisest ja haigusest, mis ta temale saatis, ja nii läks see ikka edasi, kuni lõpul oli: «Teie oma kuni surmani, Kurva Kuju rüütel».»

Mõlemad kuulajad tundsid suurt lõbu Sancho Panza hea mälu üle, kiitsid seda väga ja palusid teda kirja veel paar korda öelda, et see ka neile meelde jääks, nii et nad selle, kui aeg tuleb, saaksid üles kirjutada. Sancho ütles kirja veel kolm korda ja tõi iga kord kolm tuhat uut narrust lagedale. Seejärel jutustas ta veel mõndagi oma isanda asjust, ei lausunud aga sõnagi õhkupildumisest, mis talle oli juhtunud kõrtsis, kuhu ta ei tahtnud enam mingi hinna eest sisse astuda. Ta rääkis ka, et tema

isand, niipea kui tema, Sancho, toob talle Toboso Dulcinealt häid sõnumeid, teele asub, et püüda saada keisriks või mõneks muuks valitsejaks: nii olid nimelt nemad kahekesi kokku leppinud — ja oli ju ka väga kerge selleks saada, kuna tema isanda vahvus oli nii suur ja ta käsivarre ramm nii tugev. Ja kui ta saab kord selle kõrge koha peale, otsib ta Sanchole naise, sest Sancho on siis juba kindlasti lesk — teisiti ei saa see olla —, ja annab talle naiseks keisrinna kammerneitsi, ühe suure ja rikka kindlamaa-valdkonna pärijanna, kus ei ole mingisuguseid saari ega saarekesi, sest nendest Sancho ei hooli enam.

Seda kõike rääkis Sancho nii tõsiselt, aeg-ajalt nina nuusates, ja nii lihtsameelselt, et mõlemad kuulajad jälle imestama pidid, mõeldes, kui ränk oli ometi don Quijote hullus, et ta oli sellelgi vaesel inimesel ta arunatukese peast viinud. Nad ei viitsinud vaeva näha, et talle ta eksitust seletama hakata, vaid neile näis parem, kuna see ei teinud ta südametunnistusele mingit kahju, teda sellesse usku jätta, sest neilgi oli lõbusam ta narrusi kuulata. Nii soovitasid nad siis tal paluda jumalat oma härra hea käekäigu eest, sest oli väga võimalik ja teostatav, et ta saab aja jooksul keisriks, nagu Sancho ütles, või vähemalt peapiiskopiks või mõneks muuks niisama kõrgeks isikuks. Seepeale vastas Sancho:

«Aga, aulised härrad, kui saatus asjad tõesti nii keeraks, et minu isandal tahtmine tuleks mitte keisriks, vaid peapiiskopiks hakata, siis tahaksin ma teada, mida rändavad peapiiskopid harilikult oma kannupoistele annavad.»

«Enamasti,» vastas kirikisand, «annavad nad neile mõne vaimuliku tulukoha kas koos hingekarjaseametiga või ilma selleta, või mõne köstrikoha, kus neil on rohkesti kindlat tulu, rääkimata lisasissetulekutest, mis teist nii palju välja teevad.»

«Selle jaoks on ju tarvis, et kannupoiss ei oleks naisemees,» vastas Sancho, «ja et ta saaks vähemalt jumalateenistuse juures abiks olla. Ja säärasel korral, oh häda mulle, kes ma naisemees olen ja ei tunne aabitsa esimesi tähtigi! Mis saab minust, kui mu härral pähe pistab peapiiskopiks hakata, ja mitte keisriks, nagu rändrüütlitel on viisiks ja kombeks?»

«Ärge muretsege, sõber Sancho,» ütles habemeajaja. «Me tahame teie isandat paluda ja talle nõu anda, jah,

talle isegi südame peale panna, et ta hakkaks keisriks, mitte aga peapiiskopiks, sest see on ka kergem, kuna tema on enam vapper kui õpetatud.»

«Nii paistis ka mulle,» vastas Sancho. «Kuigi ma pean ütlema, et tal on osavust kõigeks. Mina omalt poolt tahan jumalat paluda, et ta tema saadaks sinna, kus tal endal kõige parem on ja kus ta saab minule kõige rohkem head teha.»

«Teie räägite nagu mõistlik mees,» ütles kirikhärra, «ja talitate kindlasti nagu heale ristiinimesele kohane. Nüüd tuleb aga kõigepealt sellele mõelda, kuidas teie isandat panna loobuma sellest kasutust kahetsustööst, mis ta teie jutu järgi on ette võtnud. Ja on kõige õigem, kui me siia kõrtsi sisse astume, et selle asja üle nõu pidada ja ka süüa, kuna söögiaeg on kätte jõudnud.»

Sancho ütles, et astugu aga nemad sisse, tema ootavat väljas, ja lubas neile hiljem öelda põhjuse, miks ta sisse ei lähe ja miks tal ei kõlbagi minna. Aga ta palus, et nad talle midagi süüa tooksid, midagi sooja, ja ka otri Rocinante jaoks. Teised astusidki kõrtsi ja jätsid tema välja. Natukese aja pärast tõi habemeajaja talle süüa. Kui siis kirikisand ja habemeajaja tükk aega isekeskis olid arutanud, missugust abinõu tarvitada oma sihi saavutamiseks, tuli kirikhärral mõte, mis passis väga hästi kokku don Quijote maitsega ja nende oma kavatsustega. Ta ütles nimelt habemeajajale, et tahab end rändava neitsi moodi riidesse panna, habemeajaja püüdku end nii hästi kui ta saab tema kannupoisiks muuta, ja nii lähevad nad don Quijote juurde, kellele kirikisand esitleb end hädalise ja abivajaja neitsina ning palub temalt heategu, millest tema kui vahva rändrüütel ei või talle ära öelda. Heategu, mida ta mõtleb paluda, on nimelt see, et don Quijote tuleks temaga kaasa, kuhu tema juhib, ning parandaks ülekohtu, mida üks halb rüütel on teinud. Ühtlasi paluks ta, et don Quijote ei käsiks tal näokatet* eest võtta ega päriks tema elu-olu kohta mingeid teateid, enne kui tema õigust selle halva rüütli vastu maksma pole pannud. Kirikhärra ütles kindlasti uskuvat, et don Quijote jääb kõigega nõusse, mis ta temalt niiviisi palub, ja sel kombel saaksid nad ta sealt välja ning viiksid koduküla, kus siis tuleks katsuda leida mingit abinõu tema imeliku hulluse vastu.

XXVII PEATÜKK

Sellest, kuidas kirikisand ja habemeajaja oma kavatsuse täide viisid, ja muid seiklusi, mis on jutustamist väärt selles tähtsas loos

Habemeajaja arust ei olnud kirikisanda plaan sugugi halb, vaid isegi nii hea, et nad hakkasid seda kohe teoks tegema. Nad palusid kõrtsiemandalt seeliku ja tanu, mille vastu kirikisanda uus rüü pandiks jäi. Habemeajaja tegi endale suure habeme hallikaspunasest härjasabast, milles kõrtsimehel harilikult kamm rippus. Perenaine küsis neilt, milleks seesuguseid asju vaja läheb. Kirikisand jutustas talle lühidalt don Quijote hullusest ja sellest, et niisuguseid valeriideid on tarvis, et ta välja meelitada mäestikust, kus ta praegu viibib. Peremees ja perenaine tulid kohe mõttele, et too hull peab olema see nende palsamiga külaline ja pillutatud kannupoisi isand, ning nad jutustasid kirikhärrale kõik, mis neil temaga oli juhtunud, varjamata ka seda, mida Sancho nii väga varjas. Seejärel ehtis perenaine kirikisanda nii välja, et paremat ei võinud soovidagi: pani talle selga kalevist seeliku, mis oli peaaegu üleni kaetud kämblalaiuste sakiliste mustast sametist ribadega, ja rohelisest sametist tehtud ning valgete siidääristega ilustatud pihiku, mis mõlemad pidid vist küll kuningas Wamba* ajast pärit olema. Kirikisand tanu ei tahtnud, vaid pani pähe väikese tepitud linasest riidest mütsikese, mis tal öömütsiks kaasas oli, sidus musta taftiriba endale ümber otsaesise ning tegi teisest ribast näokatte, millega oma habeme ja näo väga hästi ära varjas. Viimaks vajutas ta endale pähe oma kübara, mis oli nii suur, et võis päikesevarju aset täita, tõmbas mantli ümber ja asus naiste viisi muula selga. Habemeajaja istus oma muulale, lõua küljes pikk vööni ulatuv habe, mis oli osalt punane, osalt valkjas, kuna see, nagu juba öeldud, oli tehtud punasekirju härja sabast.

Nad jätsid kõigiga jumalaga, ka tubli Maritornesega, kes lubas, nii suur patune nagu ta oligi, nende eest lugeda roosikrantsitäie palveid, et jumal kingiks neile edu selles nii raskes ja nii kristlikus ettevõttes, mille kallale nad asusid. Aga vaevalt olid nad kõrtsiõuest välja sõitnud, kui kirikisandal tuli mõte, et ta oli halvasti teinud sääraseid valeriideid selga pannes, sest preestril oli sündmatu end niiviisi riidesse panna, kuigi see oleks talle väga tähtis. Ta ütles seda habemeajajale ja palus, et see vahetaks temaga riided, kuna oleks õigem, et habemeajaja kujutaks abiotsivat neitsit ja tema ise kannupoissi, sest see alandaks vähem ta väärikust, ja kui habemeajaja sellega nõus ei taha olla, olevat tema otsustanud mitte enam edasi minna, viigu selle don Quijote või vanakurat ise minema. Nüüd jõudis Sancho nende juurde, ja nähes neid säärastes riietes, ei suutnud naeru pidada. Igatahes oli habemeajaja kõigega nõus, mis kirikisand soovis, ja nad vahetasid osad. Kirikisand õpetas talle, kuidas end üleval pidada ja mida don Quijotele rääkida, et teda mõjutada ning sundida nendega kaasa tulema ja maha jätma see paik, mille ta oli valinud oma kasutute kahetsustegude jaoks. Habemeajaja vastas, et küllap ta teeb oma asja hästi ka ilma õpetamata. Ta ei tahtnud teisi riideid enne selga panna, kui nad jõuavad sinna lähedale, kus don Quijote viibib. Nii sidus ta siis oma riided pampu, kirikisand kinnitas endale habeme lõua otsa ja nõnda jätkasid nad teed Sancho Panza juhtimisel, kes vahepeal jutustas neile hullust, kellega nad mägedes olid kokku saanud, aga jättis nimetamata reisikoti leidmise ja selle sisu, sest nii rumal kui Sancho vennike oligi, veidi ahne oli ta ometi.

Järgmisel päeval jõudsid nad sinna kohta, kuhu Sancho oli märgiks oksi maha puistanud, et leida teed oma isanda juurde. Koha ära tundnud, ütles Sancho neile, et siit algavat mäelõhed ja et nad võivat nüüd riided selga tõmmata, kui see on tarvilik tema isanda vabastamiseks. Nad olid nimelt varem talle seletanud, et säärasel kombel ning valeriietes esinemine on väga tähtis tema isanda päästmiseks sellest halvast eluviisist, mille ta endale on valinud, ja olid talle väga südame peale pannud mitte oma isandale öelda, et ta neid tunneb. Ja kui don Quijote temalt peaks küsima — ta teeb seda tingimata —, kas ta on kirja Dulcinea kätte viinud, siis peab ta vastama, et jah, ja kuna armuline neitsi lugeda ega kirjutada ei oska, siis olevat ta suusõnal temale vastanud ning öelnud, et ta käsib rüütlit, kui see ei taha tema pahameele osaliseks saada, viibimata tema juurde tulla, kuna asi on temale iseäranis tähtis. Selle ja mõnede oma seletuste abiga don Quijotele uskuvat nad kindlasti võivat teda parema eluviisi juurde tagasi tuua ja teda kohe mõjutada

teele asuma, et saada keisriks või mõneks teiseks valitsejaks, sest seda, et ta peapiiskopiks hakkab, ei maksvat karta. Sancho kuulas kõike, pani hoolega tallele ja tänas neid väga selle eest, et nad kavatsevad ta isandale nõu anda keisriks hakata ja mitte peapiiskopiks, sest tema arust võivad keisrid oma kannupoistele rohkem head teha kui rändavad peapiiskopid. Ta ütles neile veel, et oleks kõige parem, kui tema ees läheks, oma isanda üles otsiks ja talle tema käskijanna vastuse teataks, sest võib-olla aitaks sellest, et teda siit välja meelitada, ilma et neil tarvitseks nii palju vaeva näha. Sancho Panza ettepanek meeldis neile ja nad otsustasid teda ootama jääda, kuni ta tuleb tagasi teatega, et on oma isanda leidnud.

Sancho pööras mäestiku kaljulõhedesse, jättes nemad ühte nõkku, kus voolas väike vaikne oja, mille juures pakkusid mõnusat varju kaljud ja mõned seal kasvavad puud. Oli kuum augustikuu päev, niisiis aeg, millal palavus neis paikades on üldse väga suur, ja nad jõudsid siia umbes kella kolme paiku pärastlõunal, mis tegi selle koha veel meeldivamaks ja nagu kutsus siin Sancho tagasitulekut ootama, mida nad siis tegidki. Sel ajal kui nad kahekesi seal puude vilus rahus puhkasid, kostis äkki nende kõrvu hääl, mis ilma ühegi muusikariista saateta kõlas väga sulavalt ja meeldivalt. Nad panid seda üpris imeks, sest nende arvates ei olnud see niisugune koht, kus võis leiduda nii häid lauljaid. Ehk küll on viisiks öelda, et metsades ja väljadel leidub ülikauni häälega karjuseid, on see rohkem luuletajate liialdus kui tõde. Ja nende imestus aina kasvas, kui nad märkasid, et see, mis nad kuulsid, ei olnud mitte lihtsate talukarjaste laul, vaid peente ning haritud inimeste luule. Seda kinnitasid nende kuuldud värsid, mis olid järgmised:

Mis on mu õnne hädaoht ja nõrkus?
Ta kõrkus.
Ja mis nii rasket on mu õnne tiivus?
See kiivus.
Mis teeb, et meeli rõhub mingi raugus?
Ta kaugus.
Ei minu tõbe oota ükski laugus,
sest tema vastu pole ühtki rohtu,
mu lootuse on viinud surmaohtu
nii kõrkus, kiivus kui ka kaugus.

Kes on mu valutekitaja karm?
See arm.
Miks puudub minu õnnel rõõmus vaatus?
See saatus.
Kes sallib mind mu hingevaevas?
Vaid taevas.
Kui niisiis elu mulle augu kaevas,
ei suuda sealt ma enam välja astu,
sest kõik on ühinenud minu vastu,
niihästi arm, kui saatus ja ka taevas.

Mis oleks minu elu viimne hurm?
See surm.
Mis aitaks võita armuõnne veel?
See muutlik meel.
Kes viiks mind läbi piinaööst?
Vaid hullusööst.
On täitsa mõttetus sest kirevööst
veel kuhugile välja rabeleda,
sest pole muud, mis raviks tõbe seda,
kui surm ja muutlik meel ning hullusööst.

Aeg ja tund, üksildus, laulja hääl ning osavus äratasid imetlust ja heameelt mõlemas kuulajas, kes jäid vaikselt ootama, kas nad veel midagi kuulevad. Aga kui vaikus oli tükk aega kestnud, otsustasid nad ilusa häälega lauljat otsima minna. Parajasti kui nad tahtsid oma mõtet täide viia, sundis neid paigale jääma seesama hääl, mis jälle nende kõrvu kostis, lauldes järgmist sonetti:

Oo, püha sõprus, kes sa tõused linnuna,
maa peale jättes oma kerge varjukuju,
ning õndsahingeliste hulka ära ujud,
seal taevasaalidesse jäädes rõõmsana.

Sealt võid, kui ainult soovid, meile näidata
veel oma jumalikku palet läbi uju.
Ent kuigi kiirgama jääb sinu headustuju,
võib heagi tegu viimaks halvaks moonduda.

Oo, sõprus, jäta taevas maha, alla tõtta
ning oma rüüga ehtimast siin pettust keela,
sest nii ta hävitada võib kõik siirad püüded.

Ei saa sa aga temalt pettekuju võtta,
eks õelus varsti meid siis kõiki ära neela
ning järele jääb segadus ja vaenuhüüded.

Laul lõppes sügava ohkega ja mõlemad kuulatasid jälle tähelepanelikult, kas veel lauldakse, aga märgates, et lauluhelid olid muutunud nuuksumiseks ja kaeveteks, otsustasid nad järele uurida, kes on too õnnetu, kes nii haruldaselt ilusasti laulab ja nii väga haledasti ohkab. Nad ei olnud veel kaugele jõudnud, kui nad ühe kaljunuka tagant välja tulles silmasid meest, kes kujult ja välimuselt oli seesugune, nagu Sancho Panza oli neile Cardenio lugu jutustades kirjeldanud. Neid nähes ei hüpanud mees jalule, vaid jäi istuma, pea rinnale vajunud, nagu sügavais mõtteis inimene, ega pööranud enam silmi nende poole, pärast seda kui oli nende ootamatu tuleku peale kord pilgu neile heitnud. Kirikisand, kes oskas väga viisipäraselt rääkida ja oli kuuldud kirjelduse järgi mehe kohe ära tundnud, läks tema juurde nagu inimene, kes tema õnnetusest teab, ja palus ning õhutas teda lühidate, kuid väga targalt valitud sõnadega, et ta selle viletsa elu maha jätaks, sest muidu saavat ta hukka, ja see oleks kõigist õnnetustest kõige suurem. Cardenio oli sel silmapilgul täie mõistuse juures, vaba neist metsikuist hullusehoogudest, mis teda nii tihti endast välja viisid. Nähes neid kaht meest riietes, mis ei olnud tarvitusel siin kõnnumail liikuvail inimestel, imestas ta veidi, ja veel enam siis, kui kuulis neid tema olukorrast kõnelevat nagu tuntud asjast — seda märkas ta kirikisanda sõnadest. Ta vastas temale siis järgmiselt:

«Ma näen, ausad härrad, kes te ka iganes olete, et taevas, mis hoolikalt püüab aidata häid inimesi ja tihti isegi halbu, saadab mulle, ilma et ma seda oleksin ära teeninud, neisse kaugetesse ja inimeste tavalisest liiklemisest nii kõrvalistesse paikadesse isikuid, kes selgete ning mitmekesiste põhjendustega näitavad mulle minu praeguse eluviisi meeletust ja püüavad mind juhatada paremale teele. Aga kuna te ei tea seda, mida mina tean, nimelt et ma sellest hädast välja ei pääse ilma teise, suuremasse hädasse langemata, siis peate mind võibolla tõntsi mõistusega või, mis veel hullem, hoopis ilma mõistuseta inimeseks. Ja ei oleks mingi ime, kui asi nii olekski, sest ettekujutus mu õnnetusest tungib mu meelde

nii tugevasti ja mõjub minu peale nii hävitavalt, et mina, suutmata seda kuidagi eemale tõrjuda, muutun nagu kiviks ja kaotan igasuguse selge tundmise ning arusaamise. Aga et see nii on, sellest saan ma alles siis teada, kui teised seda mulle ütlevad ja näitavad mulle märke asjadest, mida ma olen teinud selle hirmsa meeletuse võimuses olles. Ja siis ei oska ma muud kui asjatult kaevelda ja kasutult oma saatust needa ja oma hulluste vabanduseks nende põhjusi jutustada kõigile, kes neid kuulata tahavad. Sest kui mõistlikud inimesed kuulevad põhjust, ei imesta nad enam tagajärgede üle, ja kui nad mind ka aidata ei saa, siis ei anna nad mulle vähemalt süüd ja nende pahameel minu häbematuse üle muutub kaasatundmiseks minu õnnetusele. Ja kui teie, ausad härrad, tulete minu juurde sellesama mõttega, millega teised on tulnud, siis palun teid, enne kui te oma mõistlikke nõuandeid jätkate, võtta kuulda jutustust minu äraarvamata paljudest õnnetustest, sest kui te seda olete kuulnud, võib-olla te siis loobute vaevast püüda pakkuda tröösti õnnetuses, mille vastu iga tröst on võimetu.»

Mõlemad kuulajad, kes muud ei soovinudki, kui ta viletsuse põhjust tema enda suust teada saada, palusid teda sellest jutustada, lubades, et nad ei tee tema avitamiseks või trööstimiseks midagi muud kui ainult seda, mis tema ise soovib. Nii algas siis kurb rüütel oma kahetsusväärset lugu peaaegu nendesamade sõnadega ja ütlustega, nagu ta seda mõne päeva eest oli jutustanud don Quijotele ja kitsekarjasele, kuni meister Elisabadi tõttu ja don Quijote agaruse pärast rüütliseisuse au kaitsmisel jutt katkes, nagu eespool juba öeldud. Seekord aga jäi hullusehoog õnneks tulemata ja Cardenio sai oma loo lõpuni jutustada. Jõudes kohani, kus ta rääkis kirjast, mille don Fernando oli leidnud «Gallia Amadisi» raamatu vahelt, ütles Cardenio, et ta seda hästi mäletab ja et see lausunud järgmist:

Luscinda Cardeniole.

«Iga päev leian Teis häid omadusi, mis mind kohustavad ja sunnivad Teist ikka enam lugu pidama. Nii et kui Te tahate mind vabastada sellest võlast, ilma et minu au selle eest peaks tasuma, siis võite seda väga hästi teha. Mu isa, kes Teid tunneb ja mind hellalt armastab, täidab kindlasti ilma minu tahtmist sundimata selle tahtmise,

mis Teil peab olema, kui Teie minust tõesti nii lugu peate, nagu Teie ütlete ja nagu minu usun.»

«See kiri ergutas mind Luscindat kosima, nagu ma teile jutustasin, ja sellesama kirja pärast hakkas don Fernando Luscindat pidama üheks praeguse aja kõige targemaks ning arukamaks naiseks, ja just see kiri äratas temas soovi mind hävitada, enne kui mu soov täide läheb. Ma nimetasin don Fernadole Luscinda isa nõudmist, nimelt et mu isa kosiks neiut minu eest, mida mina aga isale öelda ei julgenud, kartes, et isa sellega nõusse ei jää — mitte sellepärast, et ta poleks hästi tundnud Luscinda seisust, väärikust, voorust ja ilu ega teadnud, et tema head omadused oleksid au teinud mis tahes Hispaania suguvõsale, vaid sellepärast, et tema, nagu mina aru sain, ei tahtnud, et mina võtaksin naise enne, kui näha saab, missugused kavatsused on minuga hertsog Ricardol. Lühidalt, ütlesin don Fernandole, et ma ei julge oma isaga sellest asjast rääkida nii selle eespool nimetatud raskuse pärast kui ka mõnel muul põhjusel, mis mind araks teevad, kuigi ma õieti ei teadnud, missugused need olid; mul oli ainult tunne, et minu soov iial täide ei lähe. Kõige selle peale vastas mulle don Fernando, et tema ise kõneleb minu isaga ja püüab temasse mõjuda, et ta Luscinda isaga räägiks. Oo auahne Marius! Oo südametu Catilina! Oo jultunud Sulla! Oo petlik Galalón! Oo truudusetu Vellido*! Oo kättemaksuhimuline Julián*! Oo ahne Juudas! Sa truudusetu, südametu, kättemaksuhimuline ning petlik inimene, mida halba oli sulle teinud see õnnetu, kes nii usaldavalt avas sulle oma südame saladused ja rõõmud? Millega haavas ta sind? Kas ütles ta sulle midagi või andis sulle mingit nõu, mis ei oleks olnud sihitud sinu au ja kasu suurendamisele? Aga mille üle ma kaeban, ma õnnetu! Sest on ju kindel, et kui tähtede käik määrab õnnetusi, mis langevad metsiku ägedusega ülevalt alla meie peale, siis pole maailmas jõudu, mis neid kinni peaks, ega suuda inimlik tarkus neid ära hoida. Kes oleks võinud arvata, et don Fernando, nii suursugune ja tark aadlimees, kes oli paljude teenete eest minu tänuvõlglane, kellel oli küllalt võimu, et kätte saada oma armusoovide eesmärki, olgu see missugune tahes, et see mees võttis ette, nagu öeldakse, röövida minult mu viimane utetall, mis pealegi ei olnud veel minu oma? Aga jätame kõrvale need asjatud ning kasutud arutlused ja

võtame jälle üles mu kurva jutustuse katkenud lõnga.

Kuna minu juuresolek näis don Fernandole segavana tema petliku ning kurja mõtte täideviimiseks, otsustas ta saata mind oma vanema venna juurde küsima temalt raha kuue hobuse jaoks, mis tema, don Fernando, sihilikult ja ainult minu eemalemeelitamise otstarbel, et siis seda paremini oma kurja kavatsust täide viia, oli ostnud samal päeval, millal ta oli end pakkunud mu isaga minu asjast rääkima, ja tahtis nüüd, et mina läheksin raha järele. Kas võisin mina seda äraandmist takistada? Kas võisin ma seda üldse aimatagi? Muidugi mitte, vaid kõige suurema heameelega olin ma nõus kohe teele asuma, tundes rõõmu õnnestunud kauba üle. Selsamal õhtul rääkisin Luscindaga, jutustasin, missuguse kokkuleppe olime don Fernandoga teinud, ja julgustasin teda kindlalt lootma, et meie head ning õiglased soovid täide lähevad. Aimates don Fernando pettust niisama vähe kui mina, ergutas ta mind võimalikult peatselt tagasi tulema, sest ta uskus, et meie tahtmiste täitmiseks pole muud vaja, kui et minu isa tema omaga räägiks. Ma ei tea, millest see tuli, aga kui ta oli mulle need sõnad lausunud, purskasid tal pisarad silmist ja ta kõri nagu pigistati kokku, nii et ta ei saanud enam sõnagi lausuda, kuigi ta nähtavasti tahtis mulle veel palju öelda. Mind imestas see uus nähtus, mida tema juures seni iial ei olnud ette tulnud, sest varemalt, niipalju kui meil hea õnne ja minu hoole läbi oli võimalik olnud kokku saada, vestlesime alati rõõmsasti ja lõbusalt, segamata oma jutuajamisse pisaraid, ohkeid, armukadedust, kahtlustusi või kartusi. Mina aina kiitsin oma õnne, et taevas oli mulle just Luscinda armsamaks andnud; ma ülistasin tema ilu, imetlesin ta voorust ja tarkust. Tema omalt poolt tasus mulle samaga, kiites minus seda, mis temale kui armastavale tütarlapsele näis kiitmise väärt olevat. Ühes sellega jutustasime teineteisele tuhat tähtsusetut asja ja juhtumust naabritest või tuttavatest, ja kõige suurem vabadus, mida ma endale lubasin, oli see, et võtsin vahel peaaegu vägisi ta ilusa valge käe ja tõstsin selle oma suu juurde, niipalju kui lubas meid eraldav madal ja tihe võre. Minu kurvale lahkumispäevale eelneval ööl aga ta nuttis, ägas ning ohkas ja ära minnes jättis mu segadusse ning ärevusse: olin kohkunud, nähes tema juures nii võõraid ja nii kurbi valu ja kannatuse märke. Kuid et oma lootusi mitte hävi-

tada, otsustasin ma omas meeles, et kõige selle põhjuseks oli tema suur armastus minu vastu ja valu, mida harilikult tekitab lahusolek armastavatele südametele. Nii asusin ma kurvalt ja mõtlikult teele, hing täis aimusi ja kartusi, ilma et oleksin teadnud, mida ma aimasin või mida kartsin. Need olid märgid, mis selgesti näitasid, missugune kurb sündmus ja õnnetus mind ootas.

Ma jõudsin paika, kuhu olin saadetud, ja andsin don Fernando kirja ära vennale, kes mind hästi vastu võttis, kuid mitte niisama hästi jälle tagasiteele ei saatnud, vaid — minu suureks meelehärmiks — käskis mul nädal aega oodata, pealegi paigas, kus tema isa, hertsog, mind ei näeks, sest vend olevat kirjas teda palunud saata talle raha ilma isa teadmata. See kõik oli valeliku don Fernando väljamõeldus, sest tema vennal oli kindlasti küllalt raha käepärast, et mind kohe tagasi saata. See korraldus ja käsk oli niisugune, mis kihutas mind peaaegu sõnakuulmatusele, sest mulle näis võimatu nii mitu päeva elada eemal Luscindast, iseäranis veel sellepärast, et ta oli maha jäänud niisuguses kurvas meeleolus, nagu ma teile jutustasin. Sellest hoolimata täitsin ustava teenrina ometi käsku, kuigi mõistsin, et see sünnib mu õnne kulul. Aga mõni päev pärast minu sinnajõudmist tuli üks mees mind otsima ja tõi mulle kirja, mille ümbriku pealkirjast ma kohe ära tundsin, et see oli Luscindalt, sest see oli tema käekiri. Kartes ja värisedes avasin ma kirja, sest olin kindel, et see pidi olema mingi tähtis asi, mis sundis teda mulle kirjutama minu äraolekul, kuna sel ajal, kui meie samas paigas viibisime, oli ta seda teinud ainult harva. Enne kui asusin kirja lugema, küsisin toojalt, kes selle oli temale andnud ja kui kaua ta oli teel olnud. Mees jutustas, et kui ta ühekorra keskpäeva paiku juhuslikult mööda meie linna tänavat läinud, hüüdnud teda keegi väga ilus daam läbi akna ja öelnud talle pisarsilmi ning väga ruttu järgmist: «Mu vend, kui teie olete ristiinimene, nagu näib, siis palun jumala nimel, asuge otsekohe kiiresti teele ning viige see kiri paika ja isikule, kes ümbrikul nimetatud — mõlemad on küllalt tuntud. Sellega teete jumala meelepärase teo. Ja et teil ei oleks raskusi selle täideviimisel, võtke, mis on selles rätikus.» Seda öeldes viskas ta mulle läbi akna rätiku, millesse olid seotud sada reaali ja see kuldsõrmus, ning kirja, mille ma teile andsin. Ja minu vastust ootamata lahkus ta kohe akna juu-

rest, kui ta enne siiski niipalju oli näinud, et ma kirja ja rätiku üles võtsin ning talle märkide abil lubasin teha, mis ta käskis. Nähes, et olin saanud nii hea tasu kirja kohaletoimetamise vaeva eest, ja märgates aadressist, et kirja saaja olete teie — ma tunnen teid ju väga hästi, auline härra —, ja liigutatud peale selle kauni neitsi pisaratest, otsustasin kirja mitte kellelegi teisele usaldada, vaid ta ise teile kätte tuua. Ja nii olen ma kuueteistkümne tunniga, mis on möödas sellest ajast, kui kirja sain, ära käinud tee, mis on teatavasti kaheksateistkümmend penikoormat pikk.»

Sel ajal kui tänumeelne ja ootamatu käskjalg mulle seda rääkis, kuulasin ahnelt ta sõnu ja mu jalad värisesid nii, et ma vaevalt suutsin püsti seista. Viimaks avasin kirja ning nägin, et see sisaldas järgmist:

«Teile antud lubaduse kõnelda Teie isaga, et see kõneleks minu omaga, on don Fernando täitnud palju rohkem oma huvides kui Teie kasuks. Teadke, aus härra, et ta on mind kosinud, ja mu isa, pidades don Fernandot paremaks Teist, on tema sooviga nii õhinal nõusse jäänud, et laulatus peab aset leidma täna kahe päeva pärast, nii salaja ja nii vaikselt, et ainult taevas ja mõned kodakondsed peavad olema tunnistajateks. Te võite kujutleda, missuguses seisukorras mina olen. Kui peate tarvilikuks tulla, siis tulge. Kas ma Teid armastan või mitte, seda näitavad Teile hilisemad sündmused. Annaks jumal, et see kiri Teie kätte jõuaks enne, kui mind sunnitakse oma kätt ulatama inimesele, kes nii halvasti peab seda, mida ta tõotab.»

See oli lühidalt kirja sisu ja selle mõjul asusin ma kohe teele ilma enam mingit vastust või raha ootamata, sest nüüd mõistsin ma täitsa selgesti, et mitte hobusteostu pärast ei olnud don Fernando mind oma venna juurde saatnud, vaid selleks, et võita endale naine, keda ta himustas. Viha, mida ma nüüd don Fernando vastu tundsin, kui ka hirm kaotada aare, mille ma nii paljude aastate truu poolehoiu ja armastusega olin võitnud, andsid mulle tiivad, nii et ma peaaegu nagu lennates järgmisel päeval oma kodukohta jõudsin, just parajal ajal, et Luscindaga rääkima minna. Ma läksin salaja linna, jätsin muula, millel ma tulin, selle tubli mehe juurde, kes mulle kirja oli toonud, ja saatus oli mulle nii lahke, et leidsin Luscinda võre juurest, mis oli olnud meie

armastuse tunnistajaks. Luscinda tundis mu kohe ära ja mina tema, aga mitte kumbki sel viisil, nagu oleksime teineteist tundma pidanud. Aga kas on maailmas kedagi, kes võiks sellega kiidelda, et on põhjalikult mõistnud ning tundma õppinud naise segast mõttekäiku ja muutlikku meelt? Kindlasti pole kedagi. Nõnda siis, nähes mind ütles Luscinda: «Cardenio, ma olen mõrsjarüüs, ja saalis ootavad mind valelik don Fernando, minu ahne isa ja veel mõned tunnistajad, kes saavad ennem küll mu surma kui mu laulatuse tunnistajateks. Ära kaota rahu, mu sõber, vaid püüa viibida selle ohvritalituse juures. Kui mu sõnad seda takistada ei suuda, siis võib pistoda, mida ma oma riietesse peidetult kannan, takistada kõige otsustavamat vägivalda, tehes lõpu mu elule ja andes sulle teada, missugused tundmused mul sinu vastu on olnud ja veelgi on.» Mina vastasin talle jahmunult ja lühidalt, sest kartsin, et ma talle midagi ei jõua öelda: «Tehku su teod su sõnad tõeks, mu armsam. Kui sinul on pistoda, et oma tahtmist tõendada, siis on minul mõõk, et sind sellega kaitsta või end tappa, kui saatus on meie vastu.» Ma ei usu, et ta kõik kuulis, mis ma ütlesin, sest nähtavasti kutsuti ta kiiresti ära, kuna peigmees ootas teda. Nii algas mu kurvastuse öö, läks looja mu rõõmu päike, mu silmad kaotasid valguse ja mu vaim arusaamise. Ma ei suutnud ta majja sisse astuda ega saanud end paigast liigutada. Aga mõeldes, kui tähtis on minu juuresolek selle jaoks, mis võib juhtuda, kogusin julgust nii hästi kui sain ja astusin majja. Kuna ma väga hästi tundsin kõiki sisse- ja väljakäike ja majas pealegi valitses suur salajane ärevus, siis ei pannud mind keegi tähele, nii et ma kellegi nägemata sain end peita otse saali, ühte aknaorva, mida varjasid kahe eesriide pitsid ja äärised ning nende vahelt võisin ma ise nägematuks jäädes kõike näha, mis saalis sündis. Kes oskaks nüüd kirjeldada, kuidas mu süda värises, sel ajal kui ma seal seisin, missugused mõtted mu peas tunglesid, mida ma oma meeles arutasin ja kaalusin? Seda kõike oli nii palju, et öelda ei oska ega poleks heagi seda öelda. Aitab sellest, kui teate, et peigmees astus saali oma harilikkudes riietes, ilma mingite pidulikkude eheteta. Tema tunnistajaks oli üks Luscinda onupoeg, ja kogu saalis ei olnud ühtegi võõrast, kui mitte arvata maja teenijaskonda. Natukese aja pärast tuli Luscinda riietumistoast oma ema ja

kahe toaneitsi saatel nii ilusates riietes ja nii toredasti ehituna, nagu tema seisus ja tema ilu väärt olid ja nagu sobis sellele, kes oli peene meeldivuse ja toreduse täielikuks eeskujuks. Meelepõnevus ja imetlus takistasid mind üksikasjaliselt tähele panemast, mis riideid ta kandis. Märkasin ainult värve, helepunast ja valget, ning ta peakatte kui ka kogu riietuse külge kinnitatud kalliskivide ja ehete sätendamist. Kõigest sellest silmapaistvamad aga olid imekaunid blondjuuksed, mis Luscinda ilu veelgi hiilgavamalt esile tõstsid, võisteldes vääriskivide sära ja saalis põleva nelja tõrviku valgusega. Oo mälestus, mu rahu surmavaenlane! Milleks tood mulle nüüd silme ette selle mu jumaldatud vaenlanna võrratu ilu? Kas ei oleks parem, oo halastamatu mälestus, et sa mulle meelde tuletaksid ja kujutaksid ainult seda, mis ta siis tegi, nii et püüaksin säärase ilmse teotuse mõjul kui mitte kätte maksta, siis vähemalt oma elu lõpetada? Palun teid, ausad härrad, ärge väsige kuulamast neid kõrvalekaldumisi: minu kannatuste lugu ei ole niisugune, mida saaks või peaks jutustama lühidalt ning möödaminnes, sest iga üksik koht on minu arvates pikka seletust väärt.»

Selle peale vastas kirikisand, et nemad kaugeltki ei ole väsinud kuulamast, vaid vastupidi: neid huvitavad tema jutustuse üksikasjad väga, sest need on küllalt tähtsad, et neist mitte vaikides mööda minna, ja väärivad sedasama tähelepanu kui jutustuse tuum.

«Nõnda siis,» jätkas Cardenio, «kui kõik olid saali kogunenud, astus sisse koguduse õpetaja, võttis mõlema käed, et teha seda, mis niisugune talitus nõuab, ja küsis: «Neitsi Luscinda, kas tahate võtta selle don Fernando oma seaduslikuks meheks, nagu käsib kirik, meie püha ema?» Mina pistsin pea ja kaela aknaeesriide vahelt välja ning kuulatasin teraste kõrvadega ja äreva meelega Luscinda vastust, oodates sellest oma surmaotsust või kinnitust, et võin elada. Oo, kui ma oleksin julgenud siis välja tulla ja valjusti hüüda: «Luscinda, ah Luscinda, mõtle järele, mis sa teed, ära unusta, mis sa mulle võlgned, pea meeles, et sa kuulud minule ja ei või saada kellegi teise omaks! Mõtle sellele, et seesama silmapilk, millal sa lausud oma jaa-sõna, toob lõpu minu elule! Ah, äraandlik don Fernando, mu õnne riisuja, mu elu surm! Mida sa tahad, mida püüad? Pea silmas, et sa hea ristiinimesena ei või oma soovide eesmärgile jõuda, sest Lus-

cinda on minu naine ja mina tema mees.» Oo ma meeletu! Nüüd, kus olen Luscindast eemal ja hädaohust kaugel, ütlen, et oleksin pidanud tegema seda, mida ma ei teinud! Nüüd, kus olen lasknud röövida oma kõige kallima aarde, nean röövlit, kellele oleksin võinud kätte maksta, kui mul oleks selleks julgust olnud, nagu nüüd kaebamiseks! Lühidalt, kui ma siis olin arg ja narr, ei ole liig, kui ma nüüd suren häbis, kahetsuses ja hulluna.

Preester ootas Luscinda vastust, mida tükk aega ei tulnud, ja kui ma arvasin teda pistoda välja võtvat, et oma tahtmist tõendada, või suud paotavat, et öelda midagi, mis ilmutaks tõe, või andvat seletust, mis tuleks kasuks minule, kuulsin teda nõrga ning jõuetu häälega ütlevat: «Jah.» Sedasama ütles ka don Fernando ja andis Luscindale sõrmuse, ning nüüd olid nad lahutamatu sidemega ühendatud. Peigmees astus oma kaasa juurde, et teda kaelustada, aga Luscinda surus käe südamele ja langes minestunult oma ema käte vahele. Mul jääb nüüd veel jutustada, missugune tunne oli minul, kui ma sellest kuuldud jaa-sõnast nägin, et mu lootusi on petetud, Luscinda sõnad ja lubadused võltsid, ja mõistsin, et mul on võimatu kunagi tagasi saada seda aaret, mille ma sel silmapilgul kaotasin. Ma olin nõutu: taevas tundus mu maha jätnud olevat, maa, mis mind kandis, oli muutunud mu vaenlaseks, õhk ei andnud toitu mu ohetele ega vesi niiskust mu silmadele — ainult tuli leegitses veel tugevamini, nii et ma vihast ja armukadedusest otse põlesin. Kõik sattusid ärevusse Luscinda minestusest ja ta ema, avades tal rinna eest kleidi, et ta saaks õhku, leidis sealt kokkupandud paberi, mille don Fernando kohe enda kätte võttis ja seda tõrviku valgusel lugema hakkas. Lugemise lõpetanud, istus ta toolile, toetas pea käte najale ja näis vajuvat sügavaisse mõtteisse ega läinud appi neile, kes püüdsid tema abikaasat minestusest äratada.

Nähes majarahvast niisuguses ärevuses olevat, usaldasin ma oma peidupaigast välja tulla, hoolimata sellest, kas mind nähakse või mitte. Seks puhuks, kui mind tähele pannakse, olin otsustanud teha mõne niisuguse meeletuse, et kogu maailm mõistaks äraandliku don Fernando ja isegi minestanud truudusetu naise karistuse järgi õiglast viha, mis põles mu rinnas. Aga minu saatus, mis hoiab mind nähtavasti suuremate õnnetuste jaoks, kui neid üldse olemas on, korraldas nii, et sel silmapilgul

oli mul liiga palju mõistust, millest mul hiljem on puudus olnud. Niisiis, selle asemel et oma kõige halvematele vaenlastele kätte tasuda — see oleks kerge olnud, kuna keegi minule ei mõelnud —, otsustasin kätte maksta iseendale ja panna enda peale selle karistuse, mida nemad olid ära teeninud, ja võib-olla veel rängemagi sellest, mida ma nende vastu oleksin tarvitanud, kui oleksin nad surmanud sel silmapilgul, sest äkiline surm lõpetab kiiresti piina, pikaline kannatus aga tapab vahetpidamata, ilma siiski elu lõpetamata. Lühidalt, ma lahkusin sealt majast ja läksin selle mehe juurde, kuhu olin jätnud oma muula, palusin looma saduldada, asusin ilma jumalaga jätmata ta selga ja sõitsin linnast minema, julgemata tagasi vaadata nagu teine Lott. Kui ma siis eemale väljadele olin jõudnud ja end sealt üksi leidsin, kui öö pimedus mind varjas ja ta vaikus julgustas kaebama, ilma et oleksin tarvitsenud karta, et keegi mind kuuleb või ära tunneb, tõstsin häält ja päästsin oma keele valla, nendes Luscindat ja don Fernandot nii rängalt, nagu suudaksin sellega kätte tasuda teotuse eest, mis mulle nende poolt oli osaks saanud. Ma nimetasin Luscindat südametuks, tundetuks, võltsiks ja tänamatuks, kõigepealt aga ahneks, kuna mu vihamehe rikkus oli ta tundeid nii pimestanud, et ta oma südame minust ära pööras ning sellele kinkis, kelle vastu saatus oli olnud heldem ja lahkem. Keset seda needuste ja laimuste voolu aga vabandasin ma teda jälle, öeldes, et ei ole mingi ime, kui tüdruk, kes oli alati elanud vaikselt oma vanematekodus ja keda oli kasvatatud ning harjutatud alati nende sõna kuulma, oli otsustanud nende tahtmist täita, kuna nad andsid talle abikaasaks nii suursuguse, nii rikka ja peene aadlimehe, sest kui ta poleks soovinud seda meest vastu võtta, oleks võinud arvata, et ta pole mõistuse juures või et ta on oma tunded juba kellelegi teisele kinkinud — asjaolu, mis oleks teinud suurt kahju tema heale nimele ja kuulsusele. Siis jälle ütlesin, et kui ta oleks oma vanematele teatanud, et ta oli mind oma abikaasaks valinud, ei oleks nad seda valikut nii halvaks pidanud, et nad poleks teda vabandanud, sest enne kui nende tütart kosis don Fernando, ei oleks nemad isegi võinud, kui nad pidasid oma soovidega mõistlikku piiri, oma tütrele kaasaks soovida kedagi paremat kui mina. Luscinda oleks niisiis väga hästi võinud, enne kui ta andis järele viimasele ning otsustavale sun-

dusele, abielusõlmimisele, öelda, et ta on oma käe juba mulle lubanud, sest mina oleksin nõus olnud ja leppinud kõigega, mis ta oleks selles asjas välja mõelnud. Lõpuks jõudsin otsusele, et vähene armastus, puudulik aru, suur au- ja hiilguseahnus panid teda unustama sõnad, millega ta mind oli petnud, julgustades ning toetades mu kindlaid lootusi ja ausaid soove.

Nii kaevates ja säärases rahutuses rändasin ma edasi kogu ülejäänud osa ööst ja jõudsin koiduajal selle mäestiku juurde, kus ma veel kolm päeva ilma ühegi tee ning rajata ringi ekslesin, kuni sattusin ühele karjamaale kuskil siin mägede vahel ja küsisin sealviibivailt karjastelt, kus on kõige metsikum koht selles mäestikus. Nad ütlesid mulle, et siin, ja mina asusin kohe siiapoole teele, kavatsusega lõpetada elu siin. Neisse metsikuisse paikadesse jõudes langes minu muul surnult maha väsimuse ja nälja tagajärjel või, nagu ma ennem arvan, sellepärast et ta tahtis lahti saada nii kasutust koormast, nagu olin mina. Ma jäin jalameheks, mu jõud oli otsas, nälg piinas mind, mul ei olnud kedagi ja ma ei otsinudki kedagi, kes mind oleks aidanud. Nii ma lamasin maas ei tea kui kaua aega, tõusin siis, tundmata enam näljapiina, ja leidsin enda ümber kitsekarjased, kahtlemata needsamad, kes mu tarbe olid rahuldanud, sest nad jutustasid mulle, missuguses seisukorras nad olid mu leidnud ja et ma olin rääkinud niisuguseid rumalusi ja meeletusi, mis selgesti näitasid, et olin kaotanud aru. Hiljem olen ma tõesti märganud, et mu mõistus pole alati korras, vaid on vahel nii vilets ja nõrk, et ma teen tuhat hullust: käristan lõhki oma riided, kisendan valjusti siin üksinduses, needes oma kurja saatust ja korrates asjatult oma vaenlanna armastatud nime, ilma et mul oleks muud mõtet või tahtmist kui kisendamisega oma elule lõpp teha. Ja kui ma siis jälle endasse tulen, tunnen end olevat nii väsinud ja roidunud, et suudan end vaevalt liigutada.

Minu kõige harilikumaks asukohaks on ühe korgipuu õõnsus, mis on küllaldane seda viletsat keha varjama. Veise- ja kitsekarjased, kes siin mäestikus liiguvad, panevad halastusest mulle toitu teedele ja kaljudele, kust nad arvavad mind mööda minema juhtuvat ja seda leidvat. Ja isegi siis, kui ma pole mõistuse juures, laseb loomulik tarvidus mind toitu ära tunda ning äratab minus isu selle järele ja tahtmise seda süüa. Mõnikord, kui mu mõistus

on selge, jutustavad nad mulle, et ma tungin karjastele kallale, kes külast karjaseonnidesse toitu toovad, ja võtan neilt vägisi sööki, kuigi nad mulle seda ise vabatahtlikult annaksid. Niiviisi läheb mu õnnetu ja vilets elu, kuni taevale meeldib ta lõpule viia või tumestada mu mälu, et ma enam ei mäletaks Luscinda ilu ja truudusetust ega don Fernando tehtud ülekohut. Kui taevas seda teeb ilma minult elu võtmata, siis pööran oma mõtted jälle paremate radadele, kui mitte, siis ei jää mul muud üle kui paluda taevast, et ta mu hingele halastaks, sest mina ei tunne endas julgust ega jõudu päästa oma keha sellest viletsusest, millesse ma ta oma vabal tahtel olen heitnud.

Niisugune, mu härrad, on mu kurb õnnetuselugu. Öelge mulle, on's ta niisugune, et teda võiks jutustada vähema valuga, kui te nägite minu juures, ja ärge vaevake end asjata, püüdes mulle anda nõu ja soovitada seda, mis teie arvates minu seisukorra parandamiseks hea oleks, sest sellest on minul niisama vähe kasu kui kuulsa arsti määratud rohust haigel, kes ei taha seda võtta. Mina ei taha tervist ilma Luscindata, ja kuna tema heaks arvab teisele kuuluda, kui ta ometi minu oma on või olema peaks, siis tahan mina end õnnetuse omaks anda, kuigi ma oleksin võinud olla õnne päralt. Oma püsimatuse läbi tahtis ta mu hukatust püsima panna, mina täidan tema tahtmise sellega, et püüan hukatust otsida. Ja olgu see tulevastele põlvedele hoiatavaks eeskujuks, et minul üksi puudus see, mida kõigil teistel õnnetutel on külluses; nendele nimelt on trööstiks see, et tröost on võimatu, minule aga toob see kõige suuremat kurbust ja kannatusi, sest ma usun, et need ei lõpe isegi surmaga.»

Siin lõpetas Cardenio oma pika jutustuse, oma niisama kurva kui armastusest õhkuva loo. Kirikisand tahtis parajasti lausuda talle mõned trööstivad sõnad, kui teda takistas selles üks hääl, mis äkki nende kõrvu kostis ja mida nad kuulsid kurval toonil lausuvat seda, mis on öeldud jutustuse neljandas jaos: siin nimelt lõpetab tark ja hoolikas jutukirjutaja Cide Hamete Benengeli oma loo kolmanda jao.

XXVIII PEATÜKK

Kus jutustatakse uuest ning meeldivast seiklusest, mis juhtus kirikisanda ja habemeajajaga sessamas mäestikus

Õnnistatud ja õnnelikud olid need ajad, millal sündis maailma kõige vahvam kõigist rüütlitest, La Mancha don Quijote, sest kuna tema oli teinud kiiduväärt otsuse äratada jälle ellu ja anda maailmale tagasi juba kadunud ja peaaegu väljasurnud rändrüütliseisus, siis võime meie praegusel ajal, mis on nii kehv lõbusate meelelahutuste poolest, tunda mõnu mitte ainult tema tõepärase loo kenadusest, vaid ka kõigist sellesse kuuluvaist jutustustest ja vahelookestest, mis on osalt niisama meeldivad, teravmeelselt sepitsetud ja tõepärased nagu lugu ise. Jätkates siis oma soetud, kedratud ja haspeldatud lõnga, jutustab see lugu, et parajasti kui kirikisand mõtles Cardeniot trööstima hakata, takistas teda selles üks hääl, mis ta kõrvu kostis, ja lausus kurval toonil järgmist:

«Oo jumal! Kas on võimalik, et olen nüüd leidnud koha, mis kõlbab varjatud hauaks mind raske koormana rõhuvale kehale, mida ma hoian elus nii vastu oma tahtmist? Nii on see tõesti, kui üksindus, mida need mäed tõotavad, mind ei peta. Oh ma õnnetu! Need kaljud ja rägastikud, mis lubavad mul oma õnnetust taevale kaevata, on mulle mu kavatsuse täideviimisel palju meeldivamaks seltskonnaks kui ükski inimolevus, sest maa peal ei ole kedagi, kellelt võiks loota nõu kahtlustes, kergendust kaevetes või abi hädades!»

Kirikisand ja need, kes temaga kaasas olid, kuulsid ning mõistsid kõiki neid sõnu, ja kuna neile näis — mis ka tõsi oli —, et sõnad kostsid üsna lähedalt, tõusid nad üles ja läksid otsima nende lausujat. Nad olid käinud vaevalt paarkümmend sammu, kui silmasid ühe kalju taga saarepuu jalal istumas talumeheriietes noormeest, kelle nägu nad aga esialgu näha ei võinud, sest istuja oli alla kummardunud ja pesi jalgu voolavas ojas. Tulijad lähenesid nii tasa, et noormees neid ei märganud, pealegi oli kogu ta tähelepanu pööratud oma jalgade pesemisele, mis olid nii valged, et nad sarnanesid ojakivide vahel sündinud kahe kristallitükiga. Vaatlejad imestasid, nähes neid nii valgeid ja ilusaid jalgu, mis ei paistnud

olevat loodud selleks, et tallata mullapanku või kõndida adra ja härgade taga, nagu osutasid noormehe riided. Nähes, et neid ei märgatud, andis ees minev kirikisand kähele teisele märku, et nad maha kükitaksid või peidaksid end kaljurahnu taha, ja nii nad tegidki, pannes hoolega tähele kõike, mis noormees ette võttis. Võõras kandis lühikest, lahtiste hõlmadega halli mantlit, mis oli vöö kohalt valge rätikuga tugevasti ümber keha tõmmatud; jalas olid tal hallist kalevist püksid ja säärekatted ning peas hall müts; säärekatted oli ta poole sääreni üles käärinud ja paljas säär näis tõesti olevat valgest alabastrist. Lõpetanud oma ilusate jalgade pesemise, kuivatas ta nad rätikuga, mille võttis mütsi alt. Seda tehes tõstis ta pead ja vaatajad said näha nii võrratult kaunist nägu, et Cardenio ütles tasakesi kirikisandale:

«Kuna see ei ole Luscinda, siis pole see mitte inimlik, vaid jumalik olevus.»

Noormees võttis mütsi maha ja raputas pead ühele ja teisele poole, nii et pääsesid valla ning valgusid laiali juuksed, millele oleksid võinud kadedad olla päikese kuldsed kiharad. Sellest tundsid pealtvaatajad, et noormees, kes näis talupoisina, oli naine, võluv naine, ja koguni ilusam kõigist, keda seniajani olid näinud kirikisand ja habemeajaja ja isegi Cardenio, kui ta mitte poleks varem näinud ega tundnud Luscindat, sest ta kinnitas hiljem, et ainult Luscinda ilu võis võistelda sellega siin. Pikad heledad juuksed ei katnud tal mitte ainult selga, vaid varjasid teda ümberringi, nii et ta kehast ei olnud näha midagi peale jalgade: nii lopsakad olid need juuksed. Kui ta jalad olid vees paistnud kristallitükkidena, siis käed, mida ta nüüd juuste kammimiseks tarvitas, valendasid kiharate keskel nagu lumi. Kõik see äratas kolmes vaatajas aina suuremat imetlust ja aina suuremat soovi teada saada, kes ta on. Sellepärast otsustasid nad end näidata. Liigutuse juures, millega nad tõusid, kergitas ilus tüdruk pead; lükates juuksed mõlema käega silmade eest kõrvale, vaatas ta, kes oli müra teinud. Vaevalt neid silmanud, kargas ta püsti, ja ilma endale aega andmata jalgu kinni panna või juukseid kohendada, haaras kiiresti enda kõrval oleva kompsu, milles näisid olevat riided, ja tahtis kohkumuses ning segaduses põgeneda. Aga ta ei olnud astunud veel kuut sammugi, kui ta maha langes, sest ta õrnad jalad ei suutnud kannatada teravaid kive.

Seda nähes ruttasid kõik kolm pealtvaatajat tema poole ja kirikisand ütles talle esimesena:

«Pidage, auline neiu, kes te ka iganes olete, sest neil, keda te siin näete, ei ole muud soovi kui teid teenida. Teil ei tarvitse niisuguse ägedusega põgeneda, sest teie jalad ei suuda seda kannatada ega meie seda sallida.»

Tüdruk oli nii imestunud ja segane, et ei vastanud selle peale sõnagi. Nüüd jõudsid mehed tema juurde ja kirikisand kõneles edasi, haarates tema käe:

«Mida teie riided meie eest varjavad, auline neiu, seda ilmutavad meile teie juuksed, näidates selgesti, kui tähtsad pidid olema need põhjused, mis on teid sundinud varjama oma ilu nii vääritu valeriietusega ja toonud teid sellesse üksildasse paika, kus meie ainult õnneliku juhuse läbi teid leidsime, kui mitte selleks, et teie häda parandada, siis vähemalt selleks, et teile nõuga abiks olla, sest ükski häda ei või inimest nii rõhuda ega nii piirituks muutuda, senikaua kui elu kestab, et ta keelduks vähemalt nõu kuulamast, mida heasoovlikult pakutakse kannatajale. Nii et, aus preili või härra või mis te olla tahate, toibuge hirmust, mida meie nägemine teis tekitas, ja jutustage meile oma heast või halvast saatusest, sest meie kõik kokku ja igaüks üksikult oleme valmis teile teie õnnetuses kaasa tundma.»

Sel ajal kui kirikisand neid sõnu rääkis, seisis valeriietes tüdruk nagu jahmatuses, vaadates neid kõiki ilma huuli liigutamata ja sõna lausumata nagu lihtsameelne maainimene, kellele äkki näidatakse iseäralikke ja ennenägematuid asju. Aga kui kirikisand ikka samas mõttes edasi rääkis, katkestas tüdruk vaikuse sügava ohkega ja ütles:

«Kuna nende mägede üksildus ei ole suutnud mind varjata ja mu lahtipääsenud juuksed on keelanud mu keelel valet lausumast, katsuksin ma nüüd asjata teid midagi uskuma panna, mida teie usuksite rohkem viisakuse pärast kui ühelgi teisel põhjusel, kui te seda üldse usuksite. Seepärast tänan teid, ausad härrad, teie poolt tehtud pakkumise eest, mis kohustab mind kõike täitma, mis te minult palusite, kuigi ma kardan, et jutustus minu õnnetustest tekitab teis peale kaastunde ka meeletuska, sest te ei või leida mingit abinõu nende paran-

damiseks ega tröösti nende kergendamiseks. Aga sellest hoolimata, ja et teie meeles minu au kohta mitte kahtlusi ei tekiks, kuna te ära tundsite, et ma olen naine, ja näete mind noorena, üksi ja nendes riietes — asjaolud, mis kõik koos ja igaüks üksikult võivad hävitada kõige parema kuulsuse —, siis jutustan teile seda, millest ma hea meelega vaikiksin, kui võiksin.»

Kõike seda lausus see nii ilusana näiv naine peatumata, nii ladusalt ja nii kõlava häälega, et kuulajad imetlesid samavõrra ta elavat vaimu kui ta ilu. Kui nad talle siis uuesti oma abi pakkusid ja teda oma lubaduse täitmisele ergutasid, ei lasknud ta end kauemini paluda, vaid kängitsenud kombekalt jalad ja kohendanud juukseid, istus kivile, ja niipea kui kolm meest olid tema ümber aset võtnud, hakkas ta vägisi silma tungivaid pisaraid tagasi hoides rahuliku ning selge häälega järgmisel viisil oma elulugu jutustama:

«Siin Andaluusias on linn, mille nime kannab keegi hertsog, kes niisiis on üks neid, keda nimetatakse Hispaania grandideks. Tal on kaks poega: vanem, tema tiitli ja nähtavasti tema heade omaduste pärija, nooremast aga ei tea ma, mis ta on pärinud kui mitte Bellido äraandlikkuse ja Galalóni valelikkuse. Selle isanda alamate hulka kuuluvad minu vanemad, kes on lihtsat sugu, aga nii rikkad, et kui nende sünnipära oleks võrdne nende rikkusega, ei oleks neil enam midagi soovida ega oleks minul tarvitsenud karta õnnetusse sattumist, milles end nüüd näen, sest võib-olla tuleb mu ebaõnn sellest, et nendel polnud õnne sündida suursugustena. Tõsi küll, nad ei ole nii madalast soost, et neil tarvitseks selle üle häbi tunda, aga ka mitte nii kõrgest, et ma saaksin lahti mõttest, et nende madalus on minu õnnetuse põhjuseks. Lühidalt, nad on talupojad, lihtsad inimesed, aga nende soontes ei voola ühegi halvas kuulsuses oleva tõu veri, nad on, nagu öeldakse, vanad head kristlased, nii vanad, et nende rikkus ja tore eluviis tõstavad neid vähehaaval hidalgo- ja isegi rüütliseisusse. Oma kõige ülemaks rikkuseks ja suursugususeks pidasid nad aga seda, et mina nende tütar olin; ja kuna neil ei olnud ühtki teist pärijat, ei poega ega tütart, siis nemad kui armastavad vanemad hellitasid mind nii nagu vaevalt mõned vanemad kunagi oma tütart. Mina olin peegel, milles nad end vaatlesid, nende vanaduse tugi ja see eesmärk, millele olid sihi-

tud kõik nende soovid, mis olid kooskõlas taeva tahtmisega ja kõikepidi nii head, et ka minu omad neist kriipsu võrragi lahku ei läinud. Mina valitsesin nende vara niisama nagu nende südameid: mina palkasin ja lasksin lahti teenijaid; aruanded ja arved selle kohta, mis külvati ja lõigati, käisid minu käte kaudu; mina pidasin arvet õliveskite, veinisurude, kariloomade ja pudulojuste kohta, mesipuude kohta — ühesõnaga kõige kohta, mida minu isa taolisel rikkal põllumehel olla võib ja on. Ma olin talu valitseja ning perenaine ja tegin seda niisuguse hoolega ja teenisin nende nii suurt rahulolu, et seda lihtsalt ära öelda ei suuda. Seda aega, mis mul päevast üle jäi, kui olin teinud korraldused tööjuhatajatele, ülemkarjastele ja päevilistele, tarvitasin tegevusteks, mis on tütarlastele niisama lubatud kui vajalikud, nagu need, mida pakuvad nõel, õmbluspadi ja tihti ka kedervars. Ja kui ma mõnikord need toimetused kõrvale jätsin, et veidi meelt lahutada, siis lugesin mõnd vaga raamatut või mängisin harfi, sest kogemused olid mulle näidanud, et muusika rahustab ärevat meelt ja mahendab hinges tärkavat muret. Niisugust elu elasin ma oma vanematekodus. Ja kui ma seda nii üksikasjaliselt jutustan, siis mitte tahtmisest kiidelda või mõista anda, et ma olen rikas, vaid selleks, et te näeksite, kui ilma süüta ma sellest heast olukorrast, mida ma kirjeldasin, olen sattunud viletsusse, milles nüüd mind leiate.

Ma elasin siis nii tegevusrohket elu ja välismaailmast nii eraldatult, et seda võis võrrelda kloostrieluga, ja et mind, nagu ma arvasin, ei näinud keegi peale maja teenijate, sest isegi missal käisin ma varahommikul ema ja mõne teenija saatel ja nii hoolega kaetuna ning varjatuna, et mu silmad vaevalt rohkem maad nägid kui seda, kuhu ma oma jalgu asetasin. Sellest hoolimata märkasid mind armastuse, või õigemini öelda, lõbuhimu silmad, mis on teravamad kui ilvese omad: mind pani tähele don Fernando — nii on nimelt selle hertsogi noorema poja nimi, kellest ma rääkisin.»

Vaevalt oli jutustaja nimetanud don Fernando nime, kui Cardenio näojume muutus ja tal suurest ärevusest higipiisad otsaesisele kerkisid, nii et kirikisand ja habemeajaja seda nähes kartsid, et talle tuleb peale hullusehoog, mis teda aeg-ajalt tabas, nagu nad olid kuulnud. Kuid Cardenio ainult higistas ja püsis vaiksena, vaadates

üksisilmi taluneiut: ta aimas, kes see oli. Jutustaja ei saanud aga Cardenio meeleliigutusest aru, vaid jätkas oma lugu:

«Vaevalt olid ta silmad mind näinud, kui ta tundis, nagu ta hiljem ütles, minu vastu nii palavat armastust, nagu näitasid selgesti ta teod. Aga et oma lõpmata paljude õnnetuste looga rutemini lõpule jõuda, lähen ma vaikides mööda neist abinõudest, mida don Fernando tarvitas, et mulle oma tundmusi ilmutada: ta ostis ära kõik meie teenijad; andis ja pakkus kingitusi ja igasuguseid heldusi minu sugulastele; kõik päevad läbi oli aina pidu ja lõbu meie tänavas ja öösel ei lasknud laul ja mäng kedagi magada; kirju, mis sattusid minu kätte ma ei tea kuidas, oli lõpmata palju, kõik täis armastuseavaldusi ja lubadusi, sisaldades rohkem tõotusi ja armuvandeid kui tähti. See kõik ei suutnud mind pehmendada, vaid vastupidi — tegi mu südame nii kõvaks, nagu oleks ta mu verivaenlane ja nagu oleks kõik, mis ta ette võttis, et äratada minus vastuarmastust, tehtud otse vastupidise sihiga. Mitte et mulle don Fernando meelitused vastumeelt oleksid olnud või tema püüded liiga pealekäivad paistnud, ei, mulle pakkus teatud rahuldust näha end armastatavat ja austatavat nii suursuguse härra poolt ja ma ei pahandanud, leides tema kirjades ülistusi enda kohta. Selles asjas arvan ma nimelt, et meie, naised, võime olla nii inetud kui tahes, aga ometi kuuleme heameelega end ilusateks nimetatavat. Aga kõigele sellele olid vastu minu vooruslikkus ja mu vanemate alalised nõuanded: nemad teadsid nimelt väga selgesti don Fernando tundmusi, sest tema ei hoolinud enam millestki, kui ka kogu maailm sellest teada oleks saanud. Mu vanemad ütlesid mulle, et nad usaldavad kogu oma au ja hea nime ainuüksi minu vooruse ja tubliduse hoolde ja et tuleb meeles pidada, missugune seisusevahe on minu ja don Fernando vahel, ja et juba sellest võivat ma näha, et tema mõtted (kuigi ta ise muud kõneles) sihivad rohkem tema oma lõbu kui minu kasu peale. Kui ma seepärast tahtvat tema sobimatutele püüetele kuidagi takistusi teha, olevat nad valmis mind kohe naiseks andma sellele, kes mulle kõige enam meeldib kas meie oma küla või ümbruskonna kõige lugupeetavamatest isikutest, sest nende, minu vanemate suur jõukus ja minu hea kuulsus lubavat selle poolest loota kõige paremat. Need minu

vanemate kindlad lubadused ja tõsised seletused toetasid minu meelekindlust ja iial ei vastanud ma don Fernandole sõnagi, mis oleks võinud temas äratada kõige nõrgematki lootust tema soovi täideminekuks.

Minu tagasihoidlikkus, mida tema vist küll kõrkuseks arvas, pidi veel enam ärritama ta kõlvatut himu — selle nime tahan anda poolehoiule, mida ta mulle osutas, sest kui see oleks olnud niisugune tundmus, nagu oleks pidanud olema, ei oleks teie sellest nüüd midagi teada saanud, sest siis poleks olnud põhjust seda teile jutustada. Viimaks sai don Fernando teada, et minu vanemad taht-sid mind mehele panna selleks, et võtta temalt lootus mind endale saada, või vähemalt selleks, et mul oleks veel enam valvajaid ning kaitsjaid. Ja see uus kahtlustus oli põhjuseks, et ta tegi seda, mida te kohe kuulda saate. Ühel õhtul hilja, kui ma viibisin oma toas ainult ühe ümmardaja seltsis ja kõik uksed olid hästi suletud kartusest, et minu au mitte hooletuse läbi hädaohtu ei satuks, leidsin ma äkki, ilma et oleksin teadnud või aimanud, kuidas see oli võimalik nende ettevaatusabinõude juures, teda seisvat enda ees minu vaikse ja suletud kambri üksinduses. Tema nägemine ehmatas mind nii, et mul läks silmade ees kõik mustaks ja mu keel jäi tummaks. Nii ei saanud ma siis hüüda ja ma ei usu, et ta mind seda teha oleks lasknudki, sest ta tuli kohe minu juurde, haaras mind oma käte vahele (sest minul, nagu öeldud, ei olnud jõudu end kaitsta, nii jahmunud olin ma) ja hakkas mulle niisuguseid sõnu rääkima, et ma ei mõista, kuidas vale oskab neid nii osavasti kokku sepitseda, et nad paistavad nii tõega sarnased. Petis oskas nii teha, et ta pisarad tunnistasid õigeks ta sõnu ja ta ohked tema kavatsusi. Mina vaeseke, vaikselt omaste keskel kasvanud ja sääraste asjadega harjumatu tüdruk, hakkasin ei tea kuidas pidama tõeks neid petlikke sõnu, aga mitte sel määral, et tema pisarad ja ohked oleksid minus äratanud mingit lubamatut kaastunnet. Kui ma siis olin toibunud esimesest ehmatusest, sain oma kadunud julguse jälle veidi tagasi ja ütlesin talle otsustavamalt, kui ma olin arvanud öelda võivat:

«Auline härra, kui ma oleksin metsiku lõukoera käppade vahel, nagu nüüd olen sinu käte vahel, ja mind lubataks kindlasti päästa, kui teeksin või ütleksin midagi, mis tuleks kahjuks minu aule, siis mul oleks niisama võimatu seda teha või öelda, kui on võimatu teha olematuks seda, mis on olnud. Nii nagu sinu käsivarred minu keha kinni hoiavad, nii peab mu hing kinni headest kavatsustest, mis nii väga lähevad lahku minu omadest, nagu sa näha saad, kui sa mõtled niikaugele minna, et katsud minu vastu vägivalda tarvitada. Ma olen sinu alam, kuid mitte sinu ori. Sinu suursuguse vere pärast ei ole ega pea sul olema võimu häbistada ning pidada halvaks minu madalat päritolu, ja mina, lihtne talutüdruk, pean endast niisama palju lugu kui sina, härra ning rüütel. Vägivallaga ei saa sa minu juures midagi kätte, ma ei hooli sinu rikkusest, sinu sõnad ei suuda mind petta ega su ohked ja pisarad mind pehmeks teha. Kui ma midagi kõigist neist nimetatud asjadest leiaksin selle juures, kelle mu vanemad mulle abikaasaks annaksid, siis painutaksin oma tahtmise nende tahtmise alla ja ei teeks üheski asjas selle vastu, nii et hoides alal oma au, annaksin talle vabatahtlikult, isegi kui see mulle vastumeelt oleks, selle, mida sina nüüd nii vägisi püüad. Ütlesin sulle kõike seda, sest ei ole mõeldavgi, et minult võiks midagi saada keegi muu kui minu seaduslik abikaasa.»

«Kui sul muud muret ei ole, kaunim Dorotea,» (sest see on minu õnnetu nimi) ütles petlik rüütel, «siis annan sulle käe ning tõotan saada sinu omaks, ja olgu selle lubaduse tunnistajaks taevas, mille ees midagi varju ei jää, ja see püha Neitsi kuju, mis sul siin on.»»

Kui Cardenio kuulis teda ütlevat, et ta nimi on Dorotea, sattus ta uuesti ärevusse ning mõistis, et ta esialgne arvamine oli täiesti õige. Aga ta ei tahtnud jutustust katkestada, sest teda huvitas kuulda, millega lõpeb see, mida ta juba peaaegu teadis. Ta ütles ainult:

«Sinu nimi on siis Dorotea, mu neiu? Olen kuulnud räägitavat ühest teisest samanimelisest, kelle saatus on võib-olla niisama õnnetu nagu sinu oma. Jutusta aga edasi, sest tuleb aeg, millal ütlen sulle asju, mis sind samal määral ehmatavad kui kurvastavad.»

Dorotea pööras nüüd tähelepanu Cardenio sõnadele ja ta iseäralikkudele ning katkistele riietele ja palus teda, et kui ta teab midagi tema asjust, talle seda kohe öelda, sest kui saatus talle veel midagi head olevat järele jätnud, siis olevat see julgus kanda iga õnnetust, mis teda peaks tabama, kuna tema omalt poolt uskuvat kindlasti,

et ei või juhtuda midagi, mis lisaks ivakesegi tema praegusele viletsusele.

«Ma ütleksin sulle viivitamata, mis ma mõtlen, mu neiu,» vastas Cardenio, «kui ma oma arvamise õige teaksin olevat. Seni aga pole veel kohane silmapilk seda öelda ega ole sul vaja seda teada.»

«Olgu kuidas tahes,» vastas Dorotea, «minu loos aga läks nii, et don Fernando võttis siis minu toas oleva pühapildi ja seadis selle meie laulatuse tunnistajaks. Kõige mõjuvamate sõnade ja kõige vägevamate vannetega tõotas ta mulle siis saada minu abikaasaks, aga enne kui ta oma kõne lõpetas, soovitasin ma tal hästi järele mõelda, mis ta teeb, ja silmas pidada, kui vihaseks saab ta isa, kuuldes, et poeg on alamast seisusest tüdruku naiseks võtnud. Ma ütlesin talle, et ärgu ta lasku end minu ilust pimestada, olgu see missugune tahes, sest see ei olevat küllaldane tema eksimist vabandama, ja et kui ta armastuse pärast minu vastu tahab mulle midagi head teha, siis lasku mu saatusel kujuneda nii, nagu on kohane minu seisusele, kuna nii ebavõrdsed abielud ei too iial oodatud õnne ega kesta neis kaua esialgne rõõm. Kõike seda ütlesin talle ja veel palju muud, mida ma ei mäleta, aga miski ei suutnud teda tema mõttest taganema panna, just niisama vähe, nagu ei hooli kaubategemisel raskustest inimene, kes ei mõtle maksta kokkuleppe kohaselt. Ma arutasin siis asja oma mõttes kiiresti läbi ja ütlesin endale: «Kindlasti ei ole mina esimene, kes abielu teel jõuab madalast seisusest kõrgesse, ega ole don Fernando esimene, keda ilu või mõne kirg, mis on tõenäolisem, on sundinud valima tema kõrgele seisusele mittekohase eluseltsilise. Kuna ma ei tee midagi iseäralikku ega enneolematut, siis on kõige õigem, et ma au, mida saatus mulle pakub, vastu võtan, isegi kui armastus, mida don Fernando minu vastu näitab, ei kestaks kauem tema soovide täideminekust, sest ma saan ometi jumala ees tema abikaasaks. Kui ma aga tema ära põlgan ja tagasi lükkan, siis niisuguses olekus, nagu ta praegu on, unustab ta, mis on tema kohus, ning tarvitab vägivalda, ja siis kaotan ma au ega leia endale mingit vabandust, kui mind süüdistab mõni, kes ei tea, kui süütult ma sellesse seisukorda sattusin. Sest missuguste põhjendustega suudaksingi ma oma vanemaid ja teisi uskuma panna, et see rüütel tuli minu tuppa ilma minu loata?» Kõik need küsi-

mused ja vastused keerlesid ühe silmapilgu jooksul mu meeles, ja kõige enam hakkasid minu peale mõju avaldama ja selle poole kallutama, mis ilma minu aimamata sai minu hukatuseks, don Fernando vanded, pühad tunnistajad, kelle poole ta pöördus, pisarad, mida ta valas, ja viimaks tema kena tegumood ja loomulik meeldivus, mis ühenduses nii paljude tõelise armastuse avaldustega oleks võinud võita iga teisegi niisama vaba ja süütu südame kui minu oma. Ma kutsusin oma ümmardaja, et tema oleks maapealseks tunnistajaks taevaste tunnistajate kõrval. Don Fernando hakkas uuesti oma vandeid kordama ja kinnitama, tõi lisaks endistele uusi pühakuid tunnistajateks, lubas end tuhat korda ära needa, kui ta seda ei täida, mis ta mulle tõotab. Ta valas jälle pisaraid ja ohkas raskemalt kui enne, ta surus mind tugevamini oma käte vahel, kust ta mind lahti ei olnud lasknud. Ja nõndaviisi, kui mu toaneitsi nüüd jälle toast lahkus, lahkusin mina oma neitsilikkusest ja don Fernandost sai lõplikult petis ning sõnamurdja.

Minu õnnetuseööle järgnev päev ei jõudnud aga sugugi nii ruttu kätte, kui minu arvates soovis don Fernando, sest seejärel kui himu on rahuldatud, on kõige suuremaks igatsuseks pääseda sealt, kus eesmärk on kätte saadud. Ütlen seda sellepärast, et don Fernando ruttas minu juurest lahkuma ja mu toaneitsi abiga, kes ta ka majja sisse oli lasknud, oli ta juba enne koitu jälle väljas tänaval. Minust lahkudes ütles ta mulle (kuigi mitte niisugúse õhina ja tulisusega nagu tulekul), et ma võivat tema truuduse peale loota ja et tema vanded olevat kindlad ning tõelised. Oma sõnade paremaks kinnituseks võttis ta sõrmest kalli sõrmuse ja pani selle minu sõrme. Nii läks tema ja mina jäin, ma ei oska öelda, kas kurvana või rõõmsana, tean ainult, et olin ootamatu sündmuse pärast suures segaduses ja sügavas mõttes ja peaaegu endast ära. Ma ei söandanud või ei olnud mul meeleski tõrelda oma toaneitsiga pettuse pärast, et ta don Fernando minu tuppa oli peitnud, sest ma ei jõudnud veel otsustada, kas see, mis mulle oli juhtunud, on hea või halb. Don Fernandole ütlesin ma lahkumisel, et kuna ma nüüd olen tema oma, võib ta järgnevatel öödel sedasama teed kaudu minu juurde tulla, kuni asi tema tahtmise järgi avalikuks tehakse. Kuid ta tuli ainult veel järgmisel ööl, siis aga läks üle kuu aja mööda, mille

kestel ma ei näinud teda ei tänaval ega kirikus. Kõik mu püüded teda tabada olid asjatud, kuigi ma teadsin, et ta viibis meie mail, sest ta käis peaaegu iga päev jahil, mis oli üks tema armsamaid tegevusi.

Ma tean väga hästi, kui halvad ja õnnetud olid mulle need päevad ja tunnid, ja tean, et ma nende jooksul lõin kahtlema ja isegi kaotasin usu don Fernando truudusesse. Tean ka, et siis sai mu toaneitsi oma liigjulge teo eest kuulda selle noomituse, mida ta varem ei olnud kuulnud, ja tean, et ma olin sunnitud oma pisaraid ja näoilmet talitsema, et mitte oma vanematele põhjust anda küsida, mis mulle tuska teeb, sest oleksin pidanud siis valesid seletuseks otsima. Aga kõik see lõppes äkki, kui kätte jõudis silmapilk, millal jäeti kõrvale kõik ettevaatlikkus, millal lõppesid mõistlikud arutlused, katkes kannatus ja tulid ilmsiks mu salajased mõtted. Seda sellepärast, et mõni päev hiljem räägiti meie paikkonnas, don Fernando olevat ühes lähedal asuvas linnas kosinud imeilusa neiu, kes oli tähtsate vanemate laps, kuigi mitte nii rikas, et ta kaasavara tõttu oleks võinud nii suursugust ühendust püüda. Neiu nimi öeldi olevat Luscinda ja jutustati mitmesugustest imekspandavatest asjaoludest, mis tema laulatusel olid juhtunud.»

Kui Cardenio kuulis Luscinda nime, kergitas ta ainult õlgu, hammustas endal huuli ja tõmbas kulmud kõrgele, ning varsti seejärel purskas ta silmadest kaks pisarateoja. Aga Dorotea ei lasknud end sellest oma jutustuses eksitada, vaid jätkas:

«See kurb uudis jõudis minu kõrvu, ja selle asemel et mu süda oleks tardunud seda kuuldes, süttis temas niisugune metsik viha, et puudus vähe ja ma oleksin karjudes tänavale jooksnud ja kuulutanud kõigile truudusetusest ja pettusest, mis mulle olid osaks saanud. Aga seda viha vaigistas kohe mõte, et teen juba selsamal ööl teoks, mis ma siis tegingi: ma tõmbasin selga need riided, mis mulle andis üks minu isa teenistuses olev noor karjane, kellele ma avaldasin kogu oma õnnetuse ja keda ma palusin tulla ühes minuga sellesse linna, kus kuuldus olevat mu vihamees. Poiss laitis esiteks minu liigjulgust ja mõistis hukka mu otsuse, aga nähes, et olen oma kavatsuses kindel, pakkus end mind saatma kas või maailma otsa, nagu ta ütles. Mina sidusin kohe linasesse padjakattesse ühed naiseriided, võtsin igaks juhuks mõned

ehted ja veidi raha kaasa ning lahkusin niiviisi öövaikuses kodunt, saadetuna oma teenrist ja paljudest mõtetest, ilma et oleksin midagi teatanud oma valelikule ümmardajale, ning asusin jala teele linna poole, tiivustatud soovist pärale jõuda, kui mitte selleks, et takistada seda, mis ma arvasin juba sündinud olevat, siis vähemalt selleks, et küsida don Fernandolt, kuidas tal oli südant nii talitada. Kahe ja poole päeva pärast jõudsin pärale ja küsisin linna astudes kohe Luscinda vanemate maja järele. Esimene, kellele ma selle küsimuse esitasin, vastas mulle rohkem, kui ma oleksin kuulda tahtnud. Ta juhatas mulle maja ja jutustas kõik, mis nende tütre laulatusel juhtunud ja linnas juba nii üldiselt teada oli, et igal pool salkadesse koguneti seda asja arutama. Ta jutustas, et sel õhtul, millal oli don Fernando ja Luscinda laulatus, oli viimane pärast oma jaa-sõna andmist langenud sügavasse minestusse, ja kui tema mees pihikut avama tulnud, et ta saaks kergemini hingata, leidnud ta Luscinda põues tema enda käega kirjutatud kirja, milles ta öelnud ja teatanud, et tema ei või don Fernando naiseks saada, sest ta olevat juba Cardenio oma, kes, nagu mees mulle seletas, olevat keegi väga suursugune härra samast linnast, ja et kui ta on don Fernandole jaa-sõna andnud, siis ainult sõnakuulmisest oma vanemate vastu. Lühidalt, mehe jutu järgi andis kirja sisu selgesti mõista, et Luscindal oli kavatsus olnud end kohe pärast laulatust tappa, ja kirjas seletas ta põhjusi, mis teda sundisid endalt elu võtma. Ja kõike seda kinnitanud, nagu räägitakse, pistoda, mis leitud kuskilt ta riietest. Kui don Fernando kõike seda näinud, paistnud talle, et Luscinda oli teda petnud, naeruks pannud ja halvaks pidanud. Ja veel enne kui teine minestusest ärganud, tormanud ta tema kallale ning tahtnud teda lüüa sellesama pistodaga, mis tema juurest oli leitud, ja ta oleks seda teinudki, kui mitte Luscinda vanemad ja teised juuresolijad poleks teda selles takistanud. Jutustati veel, et don Fernando olevat kohe linnast lahkunud ja Luscinda olevat oma minestusest ärganud alles järgmisel päeval ja olevat siis oma vanematele öelnud, et ta on tõesti nimetatud Cardenio abikaasa. Ma sain veel teada, et Cardenio, nagu räägiti, olevat laulatuse juures viibinud. Nähes Luscindat teise mehe naiseks saavat, mida ta iial ei pidanud võimalikuks, lahkunud ta meeleheitel linnast, seejärel kui oli jätnud maha kirja, kus ta

seletas teotust, mis temale Luscinda poolt oli osaks saanud, ja teatas, et ta läheb sinna, kus inimesed teda ei näeks. See kõik oli kogu linnas avalikult teada ja kõik kõnelesid sellest, seda enam veel siis, kui teada saadi, et Luscinda on kadunud oma vanemate majast ja linnast. Teda ei olnud nimelt kustki leida ja ta vanemad kaotasid selle tõttu peaaegu mõistuse ega teadnud, mis tema leidmiseks ette võtta. See, mis ma teada sain, elustas jälle mu lootusi ja ma pidasin paremaks, et ei olnud don Fernandot üldse leidnud, kui et oleksin ta leidnud abielus teisega, sest mulle näis, et pääsemise uks ei olnud mulle veel täiesti suletud: ma mõtlesin nimelt, et taevas on ehk talle asetanud selle takistuse teise abielu teele, et anda talle mõista, mis ta esimesele võlgnes, ja tuletada talle meelde, et ta on ristiinimene ning kohustatud rohkem silmas pidama oma hinge kasu kui inimeste arvamust. Veeretasin kõiki neid mõtteid oma meeles ja trööstisin end, ilma et ma tröösti oleks leidnud, lasin ennast petta suurtest ja asjatutest lootustest, et edasi elada elu, mida ma nüüd jälestan.

Sel ajal kui ma veel linnas olin ega teadnud, mis teha, kuna ma polnud don Fernandot leidnud, ulatus mu kõrvu avaliku kuulutaja teadaanne, milles lubati suurt leiutasu sellele, kes mu üles leiab. Nimetati mu vanust ja kirjeldati riideid, mida ma kandsin. Peale selle kuulsin öeldavat, et vanematemajast oli mind ära viinud noormees, kes oli minuga kaasas. See asjaolu läks mulle väga südamesse, sest ma nägin nüüd, kui madalale oli langenud mu hea kuulsus, kuna ei olnud küllalt sellest, et olin ta kaotanud oma põgenemise läbi, vaid lisaks tuli veel teade, et olin põgenenud nii madala inimesega, kes minu õrnemat poolehoidu sugugi väärt ei olnud. Niipea kui teadaannet kuulsin, lahkusin linnast ühes oma teenriga, kelle ustavus minule näis juba vankuma löövat, ja samal ööl tulime selle mäestiku kõige sügavamasse rägastikku — kartusest, et meid võidakse leida. Aga nagu öeldakse, et üks häda hüüab teist ja et ühe õnnetuse lõpp on harilikult teise, suurema algus, nii läks ka minul: niipea kui mu hea teener, kes seni oli truu ja ustav, nägi mind selles üksinduses, tahtis ta, enam oma nurjatusest kui minu ilust kihutatuna, kasutada juhust, mida see kõrvaline ja tühi paik tema arvates pakkus, ja hakkas häbenemata, jumalat kartmata ja

minust lugu pidamata mind kimbutama oma armupakkumistega. Kui ma tema häbematutele pakkumistele aga valjude ning õiglaste sõnadega vastasin, jättis ta kõrvale palved, mille abil ta oli esialgu lootnud oma sihile jõuda, ja hakkas vägivalda tarvitama. Aga õiglane taevas, kes harva, kui üldse kunagi, jätab tähele panemata ja kaitsmata ausaid püüdeid, aitas ka mind, nii et ma oma nõdra jõuga ja ainult vähese vaevaga paiskasin poisi järsult kaljult alla kuristikku, kuhu ta lamama jätsin, ma ei tea kas elusana või surnuna. Ja seejärel tulin nobedamini, kui näisid lubavat minu ehmatus ja väsimus, sellesse mäestikku, ilma et oleksin mõelnud või kavatsenud muud kui end siia peita ning põgeneda oma isa ja nende eest, kes mind tema ülesandel otsisid. Ma ei tea, mitu kuud on sellest, kui tulin nende mõtetega siia, kus sain kokku ühe karjapidajaga, kes mu oma teenistusse võttis ja ühte selle mäestiku keskel asuvasse külla viis ja keda ma kogu aja karjasena olen teeninud, püüdes alati viibida eemal väljadel, et varjata juukseid, mis mu täna nii ootamatult teile ära andsid. Aga kogu mu kavalus ja hool ei aidanud midagi, sest mu peremees jõudis selgusele, et ma ei ole mees, ja temas ärkas seesama paha mõte mis minu sulaseski. Ja kuna saatus ühes hädadega mitte alati ei saada ka abinõusid nende parandamiseks, ei leidnud ma mingit järsakut ega kuristikku, kuhu oma isandat alla heita ja teda surmata, nagu olin leidnud oma teenri jaoks, seepärast pidasin vähemaks halbuseks tema juurest ära tulla ja end jälle sellesse metsikusse paika peita kui temaga oma jõudu või oma seletamisoskust proovida. Nagu öeldud, tulin jälle tagasi metsa varju ja hakkasin otsima paika, kus takistamatult võiksin ohete ja pisarate saatel taevast paluda mu õnnetuse peale halastada ja anda mulle oskust ning abi sellest pääseda või lõpetada elu siin üksinduses, ilma et jääks mälestustki sellest viletsast, kes täiesti süütult andis põhjust selleks, et temast kõneldakse ja teda laimatakse nii oma kodukohas kui võõrastes paikades.»

XXIX PEATÜKK

Kus jutustatakse lõbusast ja kavalast abinõust, mida tarvitati, et vabastada meie armunud rüütel ülikarmist patukahetsusest, mille ta oli endale peale pannud

«See, ausad härrad, on tõepärane lugu minu kurvast saatusest. Arvake ja otsustage nüüd, kas mul ei olnud küllalt põhjust oheteks, mis teie kõrvu kostsid, sõnadeks, mida te kuulsite, ja pisarateks, mis mu silmist voolasid, isegi kui seda kõike oleks olnud veel rikkalikumalt. Kui teie mu õnnetuse suurust tähele panete, siis näete, et trööst on asjatu, sest siin ei ole võimalik mingit abi leida. Ma palun teid ainult — seda võite te kergesti täita ning peategi — anda mulle nõu, kus ma võiksin oma elu mööda saata, ilma et mind tapaks hirm ja õudus, mida tunnen mõeldes, et need, kes mind otsivad, võiksid mind leida. Sest kuigi tean oma vanemate õrna armastuse olevat kindlaks pandiks, et nad mind hästi vastu võtavad, haarab mind nii suur häbitunne mõtte juures, et pean nende ette astuma teistsugusena, kui nad olid lootnud, et kaon parem jäädavalt nende silmist, kui astun nende palge ette mõttega, et nemad näevad nüüd minu näos puuduvast seda kombekust, mida nad minult kindlasti ootasid.»

Nende sõnade järel jäi ta vait ja ta näole kerkis puna, mis selgesti näitas ta hinge piina ja häbi. Tema kuulajad omalt poolt kahetsesid samavõrra, kui panid imeks ta rasket saatust, ja kirikisand mõtles parajasti talle mingit tröösti ja nõu anda, kui Cardenio esimesena rääkima hakkas, küsides:

«Sina, mu neiu, oled siis ilus Dorotea, rikka Clenardo ainus tütar?»

Dorotea imestas, kuuldes oma isa nime ja nähes, kui tähtsusetu oli inimene, kes seda mainis, sest ütlesime juba, et Cardenio oli väga viletsais riideis. Nii vastas siis Dorotea temale:

«Ja kes olete teie, mu sõber, et te mu isa nime teate? Sest niipalju kui ma mäletan, ei ole ma seda kordagi nimetanud kogu oma õnnetu loo jutustamise kestel.»

«Mina,» vastas Cardenio, «olen see õnnetu, keda Luscinda, nagu teie, mu neiu, ütlesite, oma kaasaks nimetas. Mina olen õnnetu Cardenio; ja seesama inimene, kes viis

teid niisugusesse seisukorda, nagu te praegu olete, on oma valelikkusega minust teinud selle, mis te näete — närudes, poolalasti olevuse ilma igasuguse inimliku tröösttta, ja mis kõige hullem, ilma mõistuseta, sest mul on seda ainult siis, kui taevas heaks arvab seda mulle lühikeseks ajaks kinkida. Mina olen see, Dorotea, kes viibis don Fernando ülekohtuse teo juures ja kes kuulis jaasõna, millega Luscinda tõotas tema naiseks saada. Mina olen see, kes ei söandanud vaadata, millega ta minestus lõpeb või mis mõju ta põuest leitud kiri avaldab, sest mu hing ei suutnud kanda nii palju õnnetusi ühekorraga. Nii lahkusin ma kärsituses sellest majast, jätsin oma peremehe kätte kirja, mida palusin Luscindale edasi toimetada, ja tulin siia kõndu kavatsusega lõpetada siin oma elu, mida sellest silmapilgust peale jälestasin nagu oma surmavaenlast. Aga saatus ei ole tahtnud seda minult võtta, vaid on leppinud sellega, et on võtnud mult mõistuse, võib-olla selleks, et hoida mind õnne jaoks, mis sai mulle osaks teid leides. Kui see on tõsi, mis teie siin jutustasite, nagu ma usun olevat, siis on võimalik, et taevas on meie mõlema õnnetusele varunud parema lõpu, kui me arvame. Sest kui Luscinda ei saa don Fernandoga abiellu astuda sellepärast, et ta on minu oma, ega don Fernando temaga sellepärast, et ta on teie oma, ja Luscinda seda nii avalikult on tunnistanud, võime küll loota, et taevas annab meile tagasi selle, mis meile kuulub, kuna see on veel terve ja puutumata ja võõra omaks saamata ning hävitamata. Ja kuna meil on see trööst, mis ei ole sündinud mingist kaugest lootusest ega põhjene meeletutel ettekujutustel, siis palun teid, mu neiu, teha oma ausas meeles teine otsus, nagu mina omas teha mõtlen, valmistudes ootama paremat õnne, sest vannun teile rüütli ning ristiinimese au juures, et ma ei jäta teid maha, enne kui näen, et te olete don Fernando endale saanud. Ja kui ma sõnadega ei suuda teda viia äratundmisele, mis ta teile võlgneb, tarvitan voli, mille mulle annab mu rüütliseisus, et ta täie õigusega kahevõitlusele kutsuda ülekohtu pärast, mis ta teile teeb, ilma et tahaksin meelde tuletada oma teotusi, mille eest kättemaksmise jätan taeva hooleks, et siin maa peal teile abiks olla.»

Need Cardenio sõnad aina suurendasid Dorotea imestust. Et ta ei teadnud, kuidas tänada nii suuremeelse

ettepaneku eest, tahtis ta Cardenio jalgu suudelda, see aga ei lasknud seda sündida. Litsentsiaat vastas mõlema eest, kiitis täiesti heaks Cardenio mõistliku otsuse ja palus, andis nõu ja soovitas neil minna ühes temaga ta kodukülasse, kus nad võiksid endale hankida kõik, mis neil puudus, ja kus saaks ka nõu pidada selle üle, kas asuda kohe otsima don Fernandot või viia Dorotea tagasi ta vanemate juurde või teha midagi muud, mis näib neile kohasena. Cardenio ja Dorotea tänasid teda ja võtsid ta lahke ettepaneku vastu. Habemeajaja, kes kogu aeg oli olnud imestuses ning vaikinud, lausus nüüd kah oma head sõnad ja pakkus end niisama lahkesti kui kirikuõpetaja neid teenima kõiges, milles ta vähegi sai. Ta jutustas ka lühidalt põhjuse, mis nad siia oli toonud, rääkis don Quijote iseäralikust hullusest ja ütles, et nad ootavad nüüd tema kannupoissi, kes oli teda otsima läinud. Cardeniole tuli nagu läbi une meelde see tüli, mis tal don Quijotega oli olnud, ja ta jutustas sellest teistele, ei teadnud aga öelda, mis riiu põhjuseks olnud. Sel silmapilgul kuulsid nad hüüdmist ja mõistsid, et see peab olema Sancho Panza, kes ei ole neid leidnud seal kohas, kuhu ta nad jättis, ja neid nüüd valjusti hõikas. Nad läksid talle vastu ja küsisid, kuidas on lugu don Quijotega, Sancho jutustas, et ta oli leidnud oma isanda, see olnud paljas, särgiväel, lahja, kokku kuivanud ja poolsurnud näljast ning õhanud oma käskijanna Dulcinea poole. Ja kuigi tema, Sancho, oli talle öelnud, et Dulcinea oli käskinud oma rüütlil siit paigast lahkuda ja Tobososse minna, kus ta teda ootavat, oli don Quijote vastanud, et ta on kindlasti otsuseks teinud mitte enne tema kauniduse ette ilmuda, kui ta pole täide saatnud tegusid, mis teeksid teda oma daami armu vääriliseks. Kui asi nii edasi läks, siis tekkis Sancho arvates hädaoht, et tema isandast ei saa keisrit, nagu ta oli tõotanud, ega isegi mitte peapiiskoppi, seda kõige väiksemat, mis ta üldse olla võis, seepärast mõtelgu nad, mis tuleks teha, et ta sealt välja saada. Litsentsiaat vastas talle, et ärgu ta muretsegu, küllap nemad ta sealt välja toovad, tahtku ta või mitte. Ta jutustas nüüd Cardeniole ja Doroteale, mis nad olid välja mõelnud selleks, et don Quijote terveks ravida või vähemalt koju tagasi viia. Seepeale vastas Dorotea, et tema võib mängida abitarvitaja neitsi osa paremini kui habemeajaja, kuna tal pealegi on kaasas riided, mille

abil seda saab teha päris loomulikult, ja et jätku nad tema hooleks kõike nii kujutada nagu vaja, et nende kavatsus täide viia, sest tema olevat palju rüütliromaane lugenud ja teadvat hästi, kuidas hädalised neitsid oma sõnu seavad, kui nad rändrüütlitelt abi paluvad.

«Ega siis muud,» ütles kirikisand, «kui asume aga kohe asja teoks tegema. Õnn on meile kindlasti helde, kuna ta on nii ootamatult avanud teile mõlemale väljavaated teie seisukorra parandamiseks ja meile kergendanud selle täideviimist, mis meil vaja on teha.»

Dorotea võttis nüüd oma kompsust peenest villasest riidest tehtud kleidi, teistsugusest ilusast rohelisest riidest valmistatud mantilja ja ühest kastikesest kaelakee ning muid ehteid, millega ta end paari silmapilgu jooksul nii mukkis, et näis rikka ning suursuguse daamina. Ta ütles, et kõik selle ja veel muudki oli ta kodunt igaks juhuks kaasa võtnud, aga seni ei olnud tal veel niisugust juhust olnud, kus seda vaja oleks läinud. Kõik olid kütkestatud ta armsusest, meeldivusest ja kaunidusest ning kinnitasid, et don Fernando peab küll mõistmatu inimene olema, kui ta nii palju ilu ära põlgab. Kõige enam aga oli vaimustatud Sancho Panza, sest talle näis — see oli ka tõsi —, et ta ei olnud nii ilusat olevust näinud tervel oma eluajal. Nii palus ta siis kirikisandat väga tungivalt, et see talle ütleks, kes on see ilus daam ja mida ta otsib neis kõrvalistes paikades.

«See ilus daam, sõber Sancho,» vastas kirikisand, «ei ole keegi muu kui suure Micomicóni* kuningriigi pärijanna otseses meesliinis ja ta on tulnud teie isandat otsima, et paluda talt üht heategu, nimelt et ta tasuks kätte ülekohtu või teotuse eest, mis kellegi kurja hiiglase poolt talle on osaks saanud. Kuna teie isanda kuulsus vahva rüütlina ulatub üle terve teadaoleva maailma, siis on see printsess tulnud otse Guineast, et ta üles otsida.»

«Hästi otsitud, ja hästi leitud,» ütles Sancho Panza seepeale. «Ja iseäranis veel siis, kui minu isandal on nii palju õnne, et tal läheb korda selle teotuse eest kätte tasuda ja see ülekohus heaks teha, tappes selle hoorapoja, selle hiiglase, kellest teie räägite ja kelle ta kindlasti tapabki, kui see mitte mõni tont ei ole, sest tontide üle ei ole minu isandal mingit võimu. Aga üht asja tahan ma teilt muu hulgas alandlikult paluda, litsentsiaadi-

härra, nimelt seda, et kui minu isandal peaks tulema himu peapiiskopiks hakata, mida ma kardan, siis teie soovitaksite tal kohe see printsess naiseks võtta, sest siis ei ole enam võimalik teda peapiiskopiametisse pühitseda, ja ta saab kerge vaevaga keisriks ja minu soovid lähevad täide. Sest vaadake, mina kaalusin seda asja hoolega ja leidsin, et minu jaoks ei ole hea, kui mu isand saab peapiiskopiks, kuna mina kui naisemees kirikuteenistusse ei kõlba; ja kui ma nüüd peaksin minema endale luba nõutama, et ma kirikult mingit tulu võiksin saada, kuigi mul on naine ja lapsed, siis ei tuleks sel asjal millalgi lõppu. Nii et peaasi on see, auline härra, et mu isand kosiks kohe selle preili, kelle ausat nime ma veel ei tea ja seepärast teda nimepidi ei nimeta.»

«Tema nimi,» vastas kirikisand, «on printsess Micomicona, sest kuna tema kuningriiki kutsutakse Micomicóniks, siis on selge, et tema ise end nii peab nimetama.»

«Selles pole kahtlust,» vastas Sancho. «Mina olen näinud, et paljud inimesed võtavad oma liig- ja sugunime selle koha järgi, kus nad on sündinud, nimetades end Pedro de Alcalá, Juan de Úbeda ja Diego de Valladolid, ja küllap valitseb Guineas seesama komme, et kuninganad võtavad endale nimed oma kuningriikide järgi.»

«Nii ta vist on jah,» vastas kirikhärra. «Ja mis teie isanda naisevõtmisse puutub, siis teen selles asjas kõik, mis mu võimuses on.»

Selle üle tundis Sancho nii suurt heameelt, et kirikisand ei jõudnud küllalt imestada ta lihtsameelsuse üle ja selle üle, kui kõvasti olid ta meelde juurdunud needsamad narrused mis ta isandalgi, kuna ta oli ilma vähemagi kahtluseta kindel, et don Quijote saab keisriks.

Vahepeal oli Dorotea juba kirikisanda muulale asunud ja habemeajaja oli endale härjasabast habeme lõua otsa sobitanud. Siis palusid nad Sanchot, et ta nad don Quijote juurde juhataks, ühtlasi hoiatades teda mitte näidata, et ta litsentsiaati ja habemeajajat tunneb, sest tema isanda keisrikssaamine olenevat eeskätt sellest, et tema neid ei tunneks. Kirikisand ja Cardenio ei tahtnud nendega kaasa minna; Cardenio sellepärast, et don Quijotel meelde ei tuleks tüli, mis tal temaga oli, ja kirikisand sellepärast, et tema juuresolekut esialgu vaja ei olnud. Nad lasksid siis teistel ees minna ja järgnesid neile pikkamisi jala.

Kirikisand andis Doroteale veel nõu, kuidas talitada, aga Dorotea kinnitas, et nad võivat olla muretud, sest kõik pidavat sündima karvapealt, nii nagu rüütlilood nõuavad ja kirjeldavad.

Kui nad olid edasi liikunud umbes kolmveerand penikoormat, silmasid nad kaljuräga vahel don Quijotet, kes oli juba riides, aga ilma raudrüüta. Niipea kui Dorotea teda nägi ja Sancholt kuulis, et see ongi don Quijote, andis ta oma teldrile piitsa ja habemik habemeajaja järgnes talle. Kui nad don Quijote juurde jõudsid, kargas kannupoiss muulalt maha ja ruttas, käed laiali, Dorotead alla aitama. See aga hüppas ise väledasti ratsu seljast maha ja heitis don Quijote ette põlvili, ja kuigi viimane teda vägisi tõsta püüdis, ei tõusnud ta mitte, vaid kõneles talle järgmist:

«Ma ei tõuse siit paigast, oo vapper ning vägev rüütel, enne kui teie headus ja lahkus pole lubanud mulle heldust, mis tuleb auks ning kiituseks teie enda isikule ja kasuks kõige trööstitumale ja teotatumale neitsile, keda päikese all on nähtud. Ja kui teie käsivarre ramm vastab teie surematu kuulsuse kõlale, siis olete kohustatud aitama õnnetut, kes tuleb nii kaugetest maadest teie hiilgava nime kuulsuse peale otsima teilt abi oma hädades.»

«Ma ei vasta teile sõnagi, ilus preili,» ütles don Quijote, «ega kuula enam teie asja, enne kui teie pole maast tõusnud.»

«Ma ei tõuse, auline härra,» vastas vaevatud neitsi, «kui teie oma lahkuses mulle enne ei luba seda heategu, mida ma palun.»

«Ma luban seda teile,» vastas don Quijote, «kui selle täitmisest ei teki kahju ega häbi minu kuningale, minu isamaale või sellele, kelle käes on mu südame ja mu vabaduse võti.»

«See ei tule kahjuks ega häbiks neile, keda te nimetasite, mu härra,» vastas kurb neitsi.

Nüüd tuli Sancho Panza oma isanda juurde ja ütles talle üsna tasa kõrva:

«Armuline härra, te võite talle julgesti lubada seda heategu, mida ta palub, sest see on tühiasi: tuleb ainult üks hiiglasekolakas maha lüüa, ja see paluja on kõrge printsess Micomicona, Etioopia suure Micomicóni kuningriigi kuninganna.»

«Olgu ta kes tahes,» vastas Quijote, «mina teen, mis

minu kohus on ja mida mulle käsib mu südametunnistus vastavalt rüütlitõotusele, mille ma olen andnud.»

Ja neitsi poole pöördudes ütles ta:

«Võtke vaevaks tõusta, mu kaunis preili, sest ma luban teile heldust, mida te heaks arvate minult paluda.»

«Ma palun siis seda,» vastas neitsi, «et teie kõrgemeelne isik tuleks kohe minuga kaasa sinna, kuhu ma ta viin, ja et te mulle tõotaksite mitte ühtegi teise seiklusse ega ettevõttesse astuda, enne kui te pole minu eest kätte maksnud äraandjale, kes on igasuguse jumaliku ja inimliku seaduse vastaselt minu kuningriigi oma võimusesse võtnud.»

«Ütlen veel kord, et tõotan teile seda,» vastas don Quijote. «Ja nii võite teie, auline neitsi, nüüdsest peale jätta kurbuse maha, mis teid rõhub, ning lasta oma nõrkenud lootusel koguda uut julgust ja jõudu, sest jumala ja minu käsivarre abiga saate varsti tagasi oma kuningriigi ja pääsete oma vana ning suure riigi aujärjele, hoolimata kõigist kelmidest, kes tahaksid sellele vastu hakata. Ja nüüd — käed külge, sest hädaoht öeldakse peituvat viivituses.»

Rõhutud neitsi tahtis vägisi ta käsi suudelda, aga don Quijote, kes oli kõigis asjus viisakas ning kombeline rüütel, ei lasknud seda kuidagi sündida, vaid vastupidi, aitas ta jalule ja kaelustas teda kombeliselt ning viisakalt ja käskis siis Sanchot kohendada Rocinante sadulavööd ja talle endale kohe raudriided selga aidata. Sancho võttis puu otsast raudriided, mis seal nagu võidumärk rippusid, korraldas sadulavööd ja aitas oma isandale kähku raudrüü selga. Alles siis, täies varustuses, ütles don Quijote:

«Läki siis jumala nimel seda kõrget neitsit aitama.»

Habemeajaja oli ikka veel põlvili ja nägi suurt vaeva, et naeru pidada ja oma habet mitte kukkuda lasta, sest selle kukkumine oleks võib-olla kogu nende hea kavatsuse nurja ajanud. Nähes nüüd, et palutud heategu oli juba lubatud ja kui agaralt don Quijote seda täitma valmistus, tõusis ta ning haaras oma käskijanna teise käe. Ja nii aitasid nad ta kahekesi muula selga. Don Quijote asus kohe oma Rocinante sadulasse ja habemeajaja istus oma ratsule. Sancho aga jäi jalameheks, mistõttu tal oma halli kaotus uuesti meelde tuli, kuna tal oleks nüüd teda nii

vaja olnud. Aga kõike seda kannatas Sancho heameelega, sest temale näis, et ta isand on juba teel, jah, isegi väga lähedal sellele, et keisriks saada: Sancho ei kahelnud nimelt sugugi, et ta isand selle printsessi naiseks võtab ja vähemalt Micomicóni keisriks saab. Talle tegi muret ainult mõte, et see riik on neegrite maal ja järelikult on kõik tema tulevased alamad paratamatult neegrid. Selle vastu leidis ta aga omas meeles kohe hea abinõu ja ütles endale:

«Mis minul sellest, et mu alamad on neegrid? Mul pole muud tarvis, kui laadin nad laeva, saadan Hispaaniasse, kus ma võin nad maha müüa ja kus mulle makstakse nende eest sularaha ning selle rahaga ostan siis endale mõne aunime või ameti, millest kõik oma elupäevad muretult elada võin. Oleks alles lugu, kui inimene oma õnne maha magaks ja tal nuppu ega osavust poleks asju korraldada ja ühe ropsuga kolmkümmend või vähemalt kümme tuhat alamat ära müüa! Jumala eest, mina lasen nad käiku, olgu kui mustad, küll mina teen nad valgeteks või kollasteks*. Tulge aga lagedale, eks siis näe, kas ma olen toss!» Nii mõeldes sammus ta edasi nõnda toimekalt ja rahul olles, et hoopis unustas jalakäimise raskuse.

Kõike seda vaatasid Cardenio ja kirikisand põõsastikust pealt ega teadnud, kuidas talitada, et teistega ühineda. Aga kirikisand, kes oli suur riukamees, mõtles varsti välja, mis nad peavad tegema, et oma sihile jõuda. Kääridega, mis tal karbikeses kaasas olid, lõikas ta Cardeniol kähku habeme ära, pani talle oma halli kuue selga ja andis talle veel musta mantli ümber, nii et talle endale jäid ainult püksid ja vammus. Ja Cardenio nägi nüüd hoopis teisiti välja kui enne, nii et tema ise poleks end ära tundnud, kui ta oleks peeglisse vaadanud. Ehk küll teised selle ümberriietumise ajal tükk maad ette olid jõudnud, tulid kirikisand ja Cardenio ometi hõlpsasti enne neid maanteele välja, sest rägastikud ja käidamatud kohad ei lubanud ratsanikel nii kiiresti edasi liikuda kui jalakäijail. Nii jäid nad siis lagedale seisma, sinna kohta, kus tee mäestikust välja tuli. Ja niipea kui don Quijote ühes oma kaaslastega sealt nähtavale ilmus, hakkas kirikisand teda teraselt silmitsema, näidates, nagu tunneks ta tema vähehaaval ära. Ja kui ta teda tükk aega oli vaadanud, läks ta laialilaotatud kätega ja valjusti hüüdes tema poole:

«Küll on õnn, et ma leidsin rüütlite ideaali, oma tubli kaasmaalase La Mancha don Quijote, aadliseisuse kauneima ehte, hädaliste kaitsja ja avitaja, kõige ehtsama rändrüütli!»

Nende sõnadega haaras ta don Quijote vasaku põlve ümbert kinni. Rüütel, imestuses selle üle, mis ta nägi ja kuulis seda meest ütlevat ja tegevat, vaatas teda tähelepanelikult, tundis ta viimaks ära, näis nagu kohkuvat, et nägi teda siin ja kippus vägisi hobuse seljast maha. Kirikisand aga ei olnud sellega nõus, mispeale don Quijote ütles:

«Laske mind, härra litsentsiaat, sest see ei ole õige, et mina istun hobuse seljas ja teiesugune kõrgeauline isik käib jala.»

«Sellega ei ole mina mingil tingimusel nõus,» ütles kirikisand. «Jääge aga, teie heldus, hobuse selga, sest hobusel saadate teie korda kõige suuremaid vägitegusid ja seiklusi, mis meie aastasajal nähtud. Minule, tähtsusetule preestrile, on küllalt, kui ma saan istuda mõne teie seltsis rändava isanda selja taha, tema muula laudjale, kui nad seda pahaks ei pane. Ja ma kujutan siis ette, et minu ratsuks on Pegasus või too sebra või tuline täkk, kellel ratsutas kuulus maur Muzaraque, kes veel tänase päevani lamab nõiutult suure Zulema* kingu sisemuses, natuke maad eemal kuulsast Complutumi linnast.»

«Selle peale ma ei tulnud, mu armas härra litsentsiaat,» vastas don Quijote. «Ja ma olen kindel, et armuline printsess lahkusest minu vastu heaks arvab käskida oma kannupoissi jätta oma muula sadul teie tarvitada ja ise tahapoole asuda, kui ilusloom seda kannatab.»

«Mina arvan, et kannatab küll,» vastas printsess. «Ja ma tean ka, et minu auväärt kannupoissi ei ole vaja käskida: ta on nii viisakas ning teenistusvalmis, et ta üht vaimulikku iial ei lase jala käia, kui sel on võimalus ratsutada.»

«Nii see on,» vastas habemeajaja, tuli kiiresti muula seljast maha ja kutsus kirikisandat sadulasse istuma, mida see ka tegi, laskmata end palju paluda. Aga õnnetuseks juhtus nii, et kui habemeajaja siis muula laudjale katsus ronida — olgu tähendatud, et muul oli üüriloom, millega on juba öeldud, et ta oli halb —, kergitas ratsu veidi oma tagumist otsa ja lõi paar korda niiviisi takka üles, et kui need löögid oleksid sattunud meister Nicolásile

rinda või pähe, oleks ta kirunud põrgupõhja kogu selle don Quijote kojuviimiseks ettevõetud teekonna. Nüüdki ehmatas põtkamine teda sel määral, et ta maha kukkus, unustades hoolitsemast oma habeme eest, nii et see samuti maha pudenes. Nähes, et habe läinud, ei leidnud habemeajaja muud nõu, kui kattis näo mõlema käega ja hakkas hädaldama, et tal on kõik hambad välja löödud. Kui don Quijote nägi habemepulsti ilma lõualuuta ja ilma vereta tükk maad eemal kukkunud teenri näost, ütles ta:

«Tule jumal appi, missugune suur ime! Habe on tal näo küljest nii puhtalt lahti tõmmatud ja ära kistud, nagu oleks see meelega ära aetud!»

Nähes, et kogu tema plaani ähvardab ilmsikstuleku hädaoht, võttis kirikisand ruttu habeme üles, läks sellega maas lamava ja ikka veel kaebava meister Nicolási juurde, surus ta pea vastu oma rinda ja pani habeme talle ühe ropsuga jälle ette, pomisedes ise seejuures midagi, mida ta ütles olevat kindla nõidussõna habemete kinnitamiseks, nagu nad varsti pidid näha saama. Seadnud habeme kohale, läks ta eemale, ja kannupoiss oli nüüd jälle niisama habemik ning terve nagu enne. Don Quijote pani seda üliväga imeks ja palus kirikisandat, et ta parajal juhul õpetaks temalegi selle nõidussõna, sest tema arvates pidi selle võim ulatuma kaugemalegi kui habemete külgekinnitamiseks, kuna oli selge, et habeme ärakiskumisel sai vigastada ja haavata ka ihu ja kuna nõidussõna kõike seda parandas, siis kõlbaks seda tarvitada ka millegi muu kui habeme jaoks.

«Nii see on,» vastas kirikisand ja lubas seda talle õpetada esimesel parajal juhul.

Lepiti kokku, et esiteks istub sadulasse kirikisand ja pärast tema ning teised kaks vaheldumisi, kuni nad jõuavad kõrtsi, mis oli sealt umbes kahe penikoorma kaugusel. Kui siis kolm nendest, nimelt don Quijote, printsess ja kirikisand, ratsudel olid ja teised kolm, nimelt Cardenio, habemeajaja ja Sancho Panza, jalgsi teele asusid, ütles don Quijote neiule:

«Teie kõrgus, minu armuline printsess, juhtige meid, kuhu heaks arvate.»

Enne kui Dorotea vastas, ütles litsentsiaat vahele:

«Missugusesse riiki tahab teie kõrgus meid juhtida? Kas ehk Micomicóni? Nii peab see olema, kui ma kuningriikidest üldse midagi mõistan.»

Dorotea, kes oli terase taibuga, mõistis, et ta peab vastama jaatavalt, ning ütles:

«Jah, aus härra, sellesse kuningriiki läheb mu tee.»

«Kui lugu nii on,» ütles kirikisand, «siis peame minu kodukülast läbi minema, ja sealt pöörab teie heldus Cartagena poole, kus te jumala nimel laeva võite asuda. Ja kui on pärituul ning meri rahulik ja tormi ei tule, siis jõuate veidi vähem kui üheksa aasta pärast suure Meona, tahan öelda, Meotise* järve juurde, kust on veidi enam kui sada päevateekonda teie kõrguse kuningriiki.»

«Te eksite, aus härra,» ütles printsess, «sest ei ole veel kahte aastatki möödas sellest, kui ma sealt lahkusin, ja head ilma ei olnud mul õieti kunagi, aga sellest hoolimata jõudsin ometi sihile, see tähendab, sain näha, mida ma nii väga soovisin, nimelt aulist härra La Mancha don Quijotet, kelle kuulsus ulatus kohe mu kõrvu, niipea kui tõstsin jala Hispaania pinnale. Ja selle mõjul, mis ma kuulsin, asusin teda otsima, et pöörduda tema lahkuse poole ning usaldada oma õige asi tema võitmatu käsivarre vahvuse hoolde.»

«Ärge kõnelge edasi, lõpetage need kiitused,» ütles don Quijote seepeale, «sest mina olen igasuguse meelitamise vastane. Ja kuigi see, mis teie räägite, seda ei ole, haavab niisugune kõne siiski mu karskeid kõrvu. Ainult seda võin teile öelda, armuline preili, et olgu mul siis vahvust või mitte, tahan kuni viimse hingetõmbeni teie teenistuseks kasutada kõike seda, mis mul on või ei ole. Jättes selle siis oma aega ootama, palun teid, härra litsentsiaat, mulle öelda, missugune põhjus on teid neisse paikadesse toonud nii üksi, ilma teenijateta ja nii kergetes riietes, et see mulle päris hirmu teeb.»

«Selle peale vastan lühidalt,» ütles kirikisand. «Teadke, auline härra don Quijote, et mina ja meister Nicolás, meie sõber ning habemeajaja, olime teel Sevillasse — raha järele, mille oli mulle saatnud keegi minu sugulane, kes on asunud Indiasse juba paljude aastate eest. Ja ega seda nii vähe olnudki: kuuskümmend tuhat täiekaalulist peesot*, see pole tühiasi! Kui me siis eile neist paikadest siin läbi läksime, tungisid meile neli teerööviit kallale ja riisusid meilt kõik, isegi habemed kaasa arvatud, ja tegid nii puhta töö, et habemeajaja oli sunnitud endale valehabeme ette panema. Ka selle noormehe, keda te siin näete,» ta näitas Cardenio peale, «tegid nad puu-

paljaks. Ja kõige kenam terves loos on see, nagu siin ümbruses üldiselt räägitakse, et meie riisujad olevat mingisugused galeeriorjad, keda vabastanud umbes siinsamas paigas keegi nii vahva mees, et ta nad kõik lahti päästnud, hoolimata komissarist ja valvuritest. See mees oli kindlasti hull või samasugune kelm nagu nemad või mõni südametu ja vastutustundetu inimene, sest ta laskis hundi lammaste sekka, rebase kanakarja hulka, kärbse mee peale. Ta pettis kohut, hakkas vastu oma kuningale ning sünnipärasele isandale, kuna ta rikkus tema õiglasi käske. Ta võttis galeeridelt nende jalad* ja röövis rahu Pühalt Vennaskonnalt, kes palju aastaid on vaikselt puhanud. Lühidalt, ta pani toime teo, mis teeb kahju ta hingele ja ei too mingit kasu ta ihule.»

Sancho oli kirikhärrale ja habemeajajale jutustanud seiklusest galeeriorjadega, mille tema isand nii võidurikkale lõpule oli viinud, ja seepärast rääkis kirikuõpetaja sellest nii pikalt ja laialt, et näha, mis don Quijote teeb või ütleb. Rüütli näojume muutus iga sõna juures ja ta ei julgenud öelda, et tema oli nende tublide poiste vabastaja.

«Need siis riisusidki meid,» ütles kirikisand. «Andku jumal oma helduses sellele andeks, kes ei lasknud neil ärateenitud karistuse osaliseks saada.»

XXX PEATÜKK

Mis jutustab ilusa Dorotea leidlikkusest ja ka muudest meeldivatest ja lõbusatest asjadest

Kirikisand oli vaevalt lõpetanud, kui Sancho hüüdis: «Ausõna, litsentsiaadihärra, see on ju minu peremees, kes selle vägiteo korda saatis! Ma ütlesin ja hoiatasin teda küll enne, et mõtelgu järele, mis ta teeb, ja et on patt neid vabadusse lasta, kuna nad kõik on suured võllaroad ja sellepärast galeeridele saadetaksegi.»

«Lollpea!» ütles don Quijote seepeale. «Ei ole rändrüütlite asi ega kohus järele uurida, kas need vaevatud, aheldatud ja rõhutud, kellega nad teedel kokku satuvad,

lähevad niisuguses olekus või kannatavad säärast vaeva oma süü läbi või süütult. Nende asi on ainult aidata neid nagu kõiki hädalisi, pannes tähele nende piinasid ja mitte nende kelmusi. Mina sattusin kokku terve roosikrantsiga, terve pika rea kurvastatud ja õnnetute inimestega ja tegin nende heaks, mis minu kohus käsib, mingu kõik muu kuidas tahes! Ja kes seal midagi laita leiab, sellele ütlen ma, litsentsiaadi püha ametit ja lugupeetud isikut igapidi austades, et ta rüütliasju halvasti tunneb ja valetab nagu hoorapoeg ning alatu inimene, ja seda õpetan ma talle põhjalikumalt oma mõõga abil.»

Nende sõnadega asetas ta enda kindlamini jalustesse ja tõmbas sügavamalt pähe oma raudmütsi, sest vahukauss, mis tema arvates oli Mambrino kiiver, rippus tal veel sadula esikaare küljes, kuni sel parandatakse galeeriorjade halvast ümberkäimisest tekkinud vead.

Dorotea, kes oli väga nupukas ning teravmeelne ja juba aru saanud, et don Quijote mõistusega pole asi korras ja et kõik peale Sancho teda narrivad, ei tahtnud ka maha jääda, vaid nähes teda nii vihasena, ütles talle:

«Härra rüütel, pidage meeles heategu, mida te mulle tõotasite, ja et vastavalt oma lubadusele ei või teie ühtegi teise seiklusse astuda, olgu see nii tugev kui tahes. Rahustage oma südant, sest kui härra litsentsiaat oleks teadnud, et galeeriorjad olid teie võitmatu käsivarre läbi vabaks saanud, siis oleks ta suu kinni pidanud ja endal veel kolm korda keelde hammustanud, enne kui oleks lausunud sõna, mis teie heldust oleks riivata võinud.»

«Jah, ma vannun seda,» ütles kirikisand. «Ja ma oleksin endal veel ühe vurrugi välja katkunud.»

«Ma jään vait, mu armuline printsess,» ütles don Quijote, «ja surun maha õiglase viha, mis mu südames juba lõkkele on löönud, ja püsin vaiksena ning rahulikuna, seni kui ma teile antud lubaduse olen täitnud. Aga tasuks selle hea kavatsuse eest palun teid tungivalt öelda mulle, kui teil midagi selle vastu pole, milles seisab teie mure ja kui palju on neid inimesi, missugused ja kes nad on, kellele ma teie eest asjakohaselt, rahuldavalt ja täielikult kätte maksma pean.»

«Seda teen ma heameelega,» vastas Dorotea, «kui teid ei tüüta kuulda kannatustest ja õnnetustest.»

«Ei tüüta, auline preili,» vastas don Quijote.

Seepeale ütles Dorotea:

«Kui lugu nii on, siis palun teie tähelepanu, aulised härrad.»

Vaevalt oli ta need sõnad lausunud, kui Cardenio ja habemeajaja tema kõrvale asusid, soovides kuulda, kuidas nupukas Dorotea oma jutustuse välja mõtleb. Sedasama tegi ka Sancho, kes Dorotea kohta samasuguses valearvamises oli nagu tema isandki. Asetanud end hästi sadulasse ja valmistanud end ette köhatamise ja kehitamisega, hakkas neiu järgmisel viisil väga kenasti jutustama:

«Kõigepealt tahan teile, aulised härrad, teatavaks teha, et minu nimi on . . .»

Siis peatus ta veidi, sest ta oli unustanud nime, mille kirikisand oli talle andnud. Aga viimane, saades aru, mille tõttu ta toppama jäi, tuli talle kohe appi ja ütles:

«Ei ole mingi ime, armuline printsess, kui teie kõrgus segadusse ja kohmetusse satub oma õnnetustest jutustades, sest need on üldse seesugused, et tihti viivad mälu nendelt, keda nad rõhuvad, nii et inimesed isegi omaenda nime ei mäleta, nagu nüüd on juhtunud teie kõrgusega, kuna olete unustanud, et olete printsess Micomicona, suure Micomicóni kuningriigi seaduslik pärija. See näpunäide aitab teie kõrgusel kindlasti tuua tagasi oma vaevatud mälusse kõik, mida te soovite jutustada.»

«See on tõsi,» vastas neiu, «ja ma usun, et nüüdsest peale pole mul enam mingit näpunäidet vaja, vaid ma jõuan oma tõestisündinud looga ise õnnelikult lõpule. Asi on nii, et minu isa, kuningas, kelle nimi oli Tinacrio Tark, tundis põhjalikult seda, mida nimetatakse nõiakunstiks, ja uuris oma teaduse abil välja, et minu ema, kelle nimi oli kuninganna Jaramilla, peab enne teda surema ja et vähe aega pärast seda tuleb ka temal endal siit elust lahkuda ja mina pean isatuks ning ematuks vaeslapseks jääma. Aga see tegi talle vähem muret, nagu ta ütles, kui üks teine asjaolu. Nimelt teadis ta kindlasti, et keegi koletu hiiglane, ühe peaaegu meie riigi rajal asuva suure saare valitseja nimega Pandafilando Kõõrdsilm — tal olid küll silmad õigel kohal ja korras, aga ta vahtis alati viltu, nagu oleks ta kõõritaja, ja seda tegi ta kurjusest ja et tekitada kartust ning hirmu nendes, kellele ta vaatas —, niisiis mu isa teadis, et niipea kui see hiiglane minu vaeslapseks jäämisest kuuleb,

tungib ta kohe suure väega minu kuningriigi peale ja võtab minult kõik ära ega jäta mulle väikest külagi, kuhu varjule minna. Kõigest sellest hävitusest ja õnnetusest võiksin ma küll pääseda, kui ma hiiglasele mehele läheksin, aga mu isa arvates oli võimatu mõelda, et mul tahtmine tuleks nii ebavõrdsesse abiellu astuda. Ja selles asjas oli tal sulaõigus, sest mul pole iial mõttesse tulnud sellele ega ühelegi teisele hiiglasele mehele minna, olgu ta nii suur ja koletu kui tahes. Mu isa ütles veel, et ärgu ma pärast tema surma, kui näen Pandafilandot oma riigi peale tungivat, talle vastu hakaku, sest see tähendaks mulle hävitust, vaid andku ma kuningriik vabatahtlikult tema kätte, kui ma oma heade ning ustavate alamate surma ja täielikku hävitust ära hoida tahan, sest ei ole mingit võimalust kaitsta end selle hiiglase kuratliku võimu vastu. Selle asemel pidavat ma kohe mõnede oma inimeste saatel Hispaania poole teele asuma, kus ma oma hädadele abi leian, otsides üles rändrüütli, kelle kuulsus ulatuvat sel ajal üle terve selle riigi ja kelle nimi pidavat olema don Azote* või don Jigote*.»

«Küllap ta ütles don Quijote, armuline preili,» lausus seepeale Sancho Panza, «või teise nimega Kurva Kuju rüütel.»

«Täiesti õige,» vastas Dorotea. «Ta ütles veel, et rüütel olevat pikka kasvu, kuivetanud näoga ja paremal küljel allpool vasakut õlga või kuskil seal olevat tal pruun sünnimärk harjasetaoliste karvakestega.»

Seda kuuldes ütles don Quijote oma kannupoisile:

«Tule siia, Sancho, mu poeg, aita mind riidest lahti võtta, sest ma tahan näha, kas mina olen see rüütel, kellest too tark kuningas ette kuulutas.»

«Aga misjaoks tahab teie heldus riidest lahti võtta?» küsis Dorotea.

«Et vaadata, kus mul on see sünnimärk, millest teie isa rääkis,» vastas don Quijote.

«Pole vaja ühti riidest lahti võtta,» ütles Sancho. «Ma tean ju, et teie heldusel on säärane sünnimärk keset selgroogu, mis näitab, et teie olete kange mees.»

«Sellest aitab,» ütles Dorotea, «sest sõprade hulgas ei maksa pisiasju tähele panna, ja kas see märk nüüd õlal või selgroo kohal on, see pole tähtis, aitab sellest, et märk on olemas, olgu ta siis kus tahes, see kõik on ometi üks ja seesama ihu. Minu isa ennustas kindlasti kõigis

asjus õigesti ja mina talitasin õigesti, kui ma end härra don Quijote hoole alla usaldasin, sest tema on see, kellest mu isa rääkis, kuna ta välimuse tunnusmärgid vastavad kuulsuse märkidele, mis sellel rüütlil on mitte ainult Hispaanias, vaid kogu La Manchas, sest vaevalt olin mina Osunas maale astunud, kui kuulsin nii palju tema vägitegudest jutustavat, et mu süda mulle kohe ütles: tema on seesama, keda ma otsima tulin.»

«Aga kuidas teie, armuline printsess, saite Osunas maale tulla?» küsis don Quijote. «See polegi ju sadamalinn.»

Aga enne kui Dorotea vastata sai, segas kirikisand end vahele ja ütles:

«Armuline preili printsess tahab küll öelda, et pärast seda, kui ta Málagas maale astus, oli Osuna esimene koht, kus ta kuulis teist räägitavat.»

«Jah, seda tahtsin ma öelda,» sõnas Dorotea.

«Sellega on asi korras,» ütles kirikisand, «ja palun Teie Majesteeti jätkata.»

«Mul ei ole midagi jätkata,» vastas Dorotea. «Võiksin ainult seda juurde lisada, et mu saatus on mulle nüüd viimaks armuline olnud, kuna ma leidsin don Quijote, nii et ma end juba kogu oma riigi kuningannaks ning valitsejannaks arvan ja loen, sest et tema oma lahkuses ja suuremeelsuses on mulle tõotanud minna minuga, kuhu ma teda iganes viin, ja mina viin tema nimelt Pandafilando Kõõrdsilma vastu, et ta hiiglase tapaks ja minule selle tagasi annaks, mille Pandafilando minult ilma mingi õiguseta on ära võtnud. Ja see kõik läheb nii, nagu soovitud, sest nii kuulutas seda ette mu hea isa Tinacrio Tark. Ja ta tegi ka teatavaks, nii suusõnaliselt kui kaldea- või kreekakeelses kirjas — ei mina oska neid tähti lugeda —, et kui see ettekuulutuses nimetatud rüütel, pärast seda kui ta on hiiglase tapnud, tahab mind naiseks võtta, siis pean kohe, ilma vastu panemata end temale seaduslikuks abikaasaks lubama ja ühes oma riigiga ka oma isiku tema omandusse andma.»

«Mis sa arvad sellest, sõber Sancho?» küsis don Quijote nüüd. «Kas sa ei kuule, millest on jutt? Kas ma ei öelnud seda sulle? Näed, nüüd on meil juba kuningriik, mida valitseda, ja kuninganna, keda naiseks võtta.»

«Ausõna, nii see on!» ütles Sancho. «Ja lurjus on, kes teda naiseks ei võta, niipea kui isand Pandavilandul on

kael kahekorra käänatud. Mis on meie kuningannal viga, ah? Kui minul niisugused kirbud voodis oleksid!»

Nende sõnade juures hüppas ta paar korda õhku, plaksutades taldu ja ilmutades kõige suuremat heameelt, jooksis siis Dorotea juurde, haaras ta muula ratsmetest, pidas looma kinni ja laskus printsessi ette põlvili, paludes ulatada oma käed suudlemiseks, mis pidi olema märgiks, et tema, Sancho, ta oma kuningannaks ning käskijannaks vastu võtab. Kes juuresolijaist oleks suutnud naeru pidada, nähes isanda hullust ja teenri kohtlust? Dorotea ulataski talle tõesti oma käed ja tõotas teha temast suure härra oma kuningriigis, kui taevas on talle nii armuline, et laseb tal selle jälle tagasi ja oma valitsuse alla saada. Sancho tänas teda sõnadega, mis panid kõik teised uuesti naerma.

«Niisugune, ausad härrad, on minu lugu,» kõneles Dorotea edasi. «Mul jääb ainult juurde lisada, et kõigist minu saatjaskonda kuuluvaist isikutest, keda ma oma kuningriigist kaasa võtsin, on mul järele jäänud ainuüksi see tubli habemik kannupoiss, sest kõik teised said hukka suures tormis, mis meid tabas, kui sadam juba näha oli. Tema ja mina pääsesime kahel lauatükil maale nagu ime läbi, ja nii on kogu mu elukäik, nagu olete tähele pannud, täis imesid ja salapära. Ja kui ma mõnes asjas olen midagi liigset lausunud või ei ole öelnud nii täpipealt nagu tarvis, siis pange süü sellele asjaolule, mida härra litsentsiaat kohe minu jutu alguses nimetas, nimelt et alalised ja iseäralikud õnnetused riisuvad mälu nendelt, keda nad tabavad.»

«Minult nad seda ei riisu, oo kõrge ja vapper käskijanna,» ütles don Quijote, «juhtugu mul neid teie teenistuses nii palju kui tahes ja olgu nad nii suured ja ennenägematud, kui on. Ja nõnda kinnitan ma uuesti lubadust, mille ma teile andsin, ja tõotan minna ühes teiega kas või maailma otsa, kuni ma teie ülbe vaenlasega kokku saan, kelle kõrgi pea ma mõtlen maha raiuda jumala ja oma käsivarre abil selle mõõga teraga, mida ma küll heaks mõõgaks ei saa nimetada, sest et Ginés de Pasamonte viis minu oma ära.»

Seda viimast ta pomises tasakesi omaette ja kõneles siis jälle edasi:

«Kui siis olen ta pea maha võtnud ja teid jälle rahus oma riiki valitsema aidanud, võite teie oma äranägemise

järgi oma isikuga talitada, nagu teie kõige paremaks arvate, sest senikaua kui minu mõtted on temast haaratud, mu tahe tema vangistuses ja mu meel temale kaotatud, kes ... ma ei ütle midagi rohkem — senikaua ei ole võimalik, et ma söandaksin kas või mõttes kedagi naiseks võtta, olgu see või fööniksiind ise.»

See, mis ta isand nüüd viimati naisevõtmise vastu ütles, näis Sanchole nii halb, et ta suure südametäiega hääli tõstis ja lausus:

«Jumala ja kuradi nimel, teie, mu armuline härra don Quijote, olete küll arust lage! Sest kuidas te võiksite muidu veel kahelda selle juures, kas võtta naiseks nii kõrge printsess nagu see. Või arvate, et saatus teile iga nurga taga niisugust õnne pakub, nagu teile nüüd pakutakse? Kas armuline neitsi Dulcinea on ehk ilusam? Kindlasti mitte, mitte sinnapoolegi, ja ma tahaksin peaaegu öelda, et ta ei ole selle suurt varvastki väärt, kes siin meie ees on. Siis, kirevase päralt, ei saa ka mina seda krahvkonda, mida ma loodan, kui teie heldus rusikaga tuult taga ajada mõtleb. Võtke naine, võtke kohe naine, saatana päralt, ja võtke vastu see riik, mis teile nii ilma vaevata sülle kukub. Ja kui te kuningas olete, siis tehke mind markiiks või maavalitsejaks, ja pärast mingu kõik kas või kuradile.»

Kuuldes niisuguseid jõledaid teotusi oma käskijanna Dulcinea kohta, ei suutnud don Quijote seda taluda, vaid tõstis oma piigi ja ilma Sanchole midagi ütlemata või üldse sõna lausumata andis talle kaks seesugust sirakat, et need ta pikali paiskasid. Ja kui Dorotea poleks talle hüüdnud, et ärgu ta Sanchole enam midagi tehku, oleks ta oma kannupoisi sealsamas surnuks löönud.

«Kas arvate teie, alatu mats,» ütles ta veidi aja pärast, «et te alati võite puudutada mind mu kõige õrnemast kohast, et teie muudkui eksite ja mina annan teile kõik andeks? Need mõtted jätke maha, te neetud kelm, sest seda te olete, kuna olete võrratu Dulcinea kohta halba lausunud. Ja kas te ei tea, te lurjus ning närukael, et kui mitte tema mu käsivarrele rammu ei annaks, ei jätkuks mul jõudu kirpugi tappa! Öelge mulle, te rästikukeelega võllaroog, kes on teie arvates võitnud selle kuningriigi, raiunud maha pea sellel hiiglasel ja teinud teid markiiks — seda arvan mina kõik juba tehtud ja otsustatud

asjaks — kui mitte vägev Dulcinea, kes on minu käsivarre oma vägitegude tööriistaks valinud? Tema võitleb minus ja võidab minus, ja mina elan ning hingan temas, ja temas on mu elu ja olemine. Oh te alatu hoorapoeg, kui tänamatu te olete! Teid on põrmust tõstetud kõrgeks isandaks, ja tasuks selle heateo eest laimate te seda, kes seda on teile teinud!»

Sancho ei olnud nii palju viga saanud, et ta poleks kuulnud kõike, mis ta isand ütles. Ta tõusis kaunis nobedasti püsti, läks Dorotea teldri taha varju ja ütles sealt oma isandale:

«Kuulge, härra, kui te olete otsustanud, et te seda kõrget printsessi naiseks ei võta, siis on ju selge, et te kuningriiki endale ei saa, ja kui lugu nii on, mis heategusid võite mulle siis teha? Selle üle ma ju kaebangi. Võtke aga kohe see kuninganna naiseks, teie heldus, nüüd, kus ta meile nagu taevast on maha sadanud, ja pärast võite ju jälle armulise neitsi Dulcinea juurde tagasi pöörduda, sest küllap maailmas on ennegi kuningaid olnud, kes on sohinaisi pidanud. Mis ilusse puutub, siis selles asjas ma vahele ei sega, sest, tõtt-öelda paistavad mõlemad mulle kenad, kuigi ma neitsi Dulcinead iial näinud ei ole.»

«Kuidas võid sa öelda, et sa teda näinud pole, sa laimaja ning äraandja?» ütles don Quijote. «Kas sa ei toonud mulle just natukese aja eest sõnumi temalt?»

«Ma tahtsin ütelda,» vastas Sancho, «et ma pole teda nii hoolega vaadanud, et ma kogu ta ilu ja häid külgi ükshaaval igast kandist oleksin tähele pannud. Aga nii ühes patakas meeldis ta mulle küll.»

«Siis annan sulle andeks,» ütles don Quijote. «Ja anna ka sina minule andeks, et ma sind haavasin, sest inimene ei suuda valitseda oma esimesi tungisid.»

«Seda ma näen,» vastas Sancho, «ja nii on rääkimishimu minus alati esimene tung ja ma ei saa mitte üks kord seda ütlemata jätta, mis mul keele peal on.»

«Aga pane siiski tähele, mis sa räägid, Sancho,» vastas don Quijote, «sest kruusi kantakse nii kaua kaevule ... ma ei ütle sulle rohkem.»

«Olgu peale,» vastas Sancho. «Taevas on jumal, kes näeb kõiki kavalusi ja on kohtumõistjaks selle üle, kes teeb enam kurja — kas mina, kes hästi ei räägi, või teie heldus, kes hästi ei talita.»

«Aitab juba,» ütles Dorotea. «Jookske, Sancho, suudelge mina isandal kätt ja paluge temalt andeks. Edaspidi olge ettevaatlikum oma kiituste ja laitustega ja ärge rääkige halba sellest Toboso daamist, keda ma olen valmis teenima, kuigi ma teda ei tunne, ja pange oma lootus jumala peale, siis saate kindlasti ameti ja koha, millest võite elada nagu vürst.»

Sancho läks noruspäi oma isanda kätt suudlemiseks paluma. Don Quijote ulatas selle talle rahuliku väärikusega, ja kui Sancho oli ta kätt suudelnud, andis rüütel talle oma õnnistuse ning ütles, et nemad kahekesi teistest veidi ette läheksid, kuna tal olevat väga tähtsaid asju temalt küsida ja temaga arutada. Sancho kuulas sõna, nad läksid teistest veidi maad ette ja don Quijote ütles:

«Mul ei ole pärast sinu tagasitulekut veel aega ega mahti olnud pärida sinult paljusid üksikasju minu sõnumi viimise kohta ja vastuse kohta, mille sa mulle tõid. Nüüd siis, kus hea juhus meile paraja aja ja koha andis, ära keela mulle õnne, mida sa mulle nii heade uudistega võid pakkuda.»

«Küsige aga, teie heldus, mis te soovite,» vastas Sancho. «Küll ma kõik niisama hästi edasi annan, nagu ma ta vastu võtsin. Aga palun teid alandlikult, armuline härra, ärge olge edaspidi nii pika vihaga.»

«Miks sa seda ütled, Sancho?» küsis don Quijote.

«Sellepärast,» vastas Sancho, «et need hoobid, mis ma ennist sain, olid küll enam selle riiu pärast, mis kurat hiljuti ühel õhtul meie vahele soetas, kui selle eest, mis ma armulise neitsi Dulcinea kohta ütlesin, keda ma armastan ja austan nagu mõni inimene püha mälestusasja, ehk küll temas midagi seesugust ei ole, vaid ainuüksi sellepärast, et ta on teie helduse oma.»

«Jumalapärast, ära räägi jälle sellest asjast, Sancho,» vastas don Quijote, «sest see teeb mulle tuska. Ma andsin sulle ennist andeks, aga sa tead, et öeldakse: uus patt nõuab uut kahetsust.»

Sel ajal kui nad nii kõnelesid, nägid nad mööda teed üht meest ratsa eesli seljas neile vastu tulevat, ja kui ta lähemale jõudis, näis ta nende arvates mustlane olevat. Aga Sancho Panza, kelle silmad ja hing aina eeslite külge kinni jäid, kus ta neid iganes nägi, oli vaevalt meest sil-

manud, kui ta kohe Ginés de Pasamonte ära tundis, ja nii nagu lõnga järgi kera juurde jõutakse, sai tema mustlaselt oma eesli kätte. Lugu oli tõesti nii, et Pasamonte tema halli seljas ratsutas. Pasamonte tahtis eeslit ära müüa, ja et teda ei tuntaks, oli ta end mustlase riietesse pannud, kelle keelt, nagu paljusid teisigi, ta oskas kõnelda niisama hästi nagu oma emakeelt. Sancho nägi teda ja tundis ta ära, ja vaevalt oli ta teda näinud ning tema ära tundnud, kui ta valju häälega hüüdis:

«Ginesillo, sa röövel! Anna mulle mu varandus tagasi, lase mu silmatera vabaks, ära koorma minu puhkuseandjat, anna tagasi mu eesel, mu rõõm! Põgene, vana patukott, kao, röövel, ja lase lahti see, mis ei ole sinu oma!»

Nii palju sõnu ega sõimu ei oleks tarviski olnud, sest juba esimese sõna juures hüppas Ginés maha ja andis jalgadele nii valu, et ta enam kapakut kui traavi lastes juba ühe silmapilguga neist eemale sai. Sancho ruttas oma halli juurde ja kallistas teda, öeldes:

«Kuidas sa oled elanud, mu kallis hall, mu silmaterake, mu seltsiline?»

Ja ta suudles ning silitas eeslit, nagu oleks see inimene. Eesel vaikis ja laskis Sanchol end suudelda ja paitada, ilma talle sõnagi vastamata. Teised jõudsid juurde ja soovisid talle halli leidmise puhul õnne, iseäranis don Quijote, kes talle ütles, et tema sellepärast veel kolme eeslivarsa peale antud tähte tühjaks ei tunnista. Sancho tänas teda selle eest.

Sel ajal kui nad kahekesi juttu ajasid, ütles kirikisand Doroteale, et tema oli oma loo väga teravmeelselt välja mõelnud ja seda ka lühiduse poolest ning selle poolest, et see oli kõigiti sarnane rüütliromaanides ettetulevate lugudega. Dorotea vastas, et ta oli tihti ajaviiteks neid raamatuid lugenud; kuna ta aga maakondade ega sadamate asukohti ei teadnud, oli ta umbropsu öelnud, et ta Osunas maale tuli.

«Seda ma arvasin,» ütles kirikisand, «ja sellepärast ruttasin kohe seda ütlema, mis ma ütlesin, ja nii sai kõik jälle joonde. Aga kas ei ole imelik näha, kui kergesti see vaene hidalgo kõiki neid väljamõeldusi ja valesid usub ainult sellepärast, et nad on viisilt ja laadilt tema raamatutes ettetulevate narrustega sarnased?»

«Seda küll,» ütles Cardenio, «see on nii iseäralik ja enneolematu, et ma ei tea, kas üldse leiduks nii teravmeelset inimest, kes selle peale tuleks, kui ta tahaks selle kõik omast peast välja mõelda ja kokku sepitseda.»

«Siin on aga veel teine imelik asi,» ütles kirikisand. «Vaadake, kui jätta kõrvale need narrused, mis see tubli hidalgo oma hullusega ühenduses lausub, siis näeme, et ta räägib muudest asjadest nii väga mõistlikult ja näitab nii selget ning peent arusaamist kõigest, et kui mitte tema rüütliasju puudutada, peab igaüks teda väga arukaks meheks arvama.»

Sel ajal kui nad nii juttu vestsid, jätkas don Quijote oma kõnelust Sanchoga ja ütles:

«Jätame oma tülid unustusehõlma, sõber Sancho, ja ütle mulle nüüd, ilma mingile vihale ja vimmale mõtlemata, kus, kuidas ja millal said sa Dulcineaga kokku? Mida ta tegi? Mis sa talle ütlesid? Mis ta sulle vastas? Mis nägu ta tegi, kui ta minu kirja luges? Kes ta sul ümber kirjutas? Lühidalt, ütle mulle kõik, mis sinu arust selles asjas teadmist, küsimist ja vastamist väärt on, ilma et sa midagi juurde lisaksid või luiskaksid, et mulle heameelt teha, või midagi ära jätaksid, mis sinu arust minu meele järgi ei ole.»

«Härra,» vastas Sancho, «tõtt öelda ei kirjutanud mul keegi kirja ümber, sest mul polnudki mingit kirja kaasas.»

«Lugu on nii, nagu sa ütled,» sõnas don Quijote, «sest märkmeteraamatu, kuhu ma ta kirjutasin, leidsin ma kaks päeva pärast sinu lahkumist enda juurest, mis mulle väga suurt muret tegi, sest ma ei teadnud, mis sa peale hakkad, kui leiad enda ilma kirjata olevat, ja ma uskusin kogu aeg, et sa tuled tagasi, niipea kui sa ta puudumist märkad.»

«Seda oleksin ma ka teinud,» vastas Sancho, «kui ma teda mitte selgeks poleks õppinud siis, kui teie heldus ta mulle ette luges, nii et ütlesin ta peast ühele köstrile, kes kirjutas ta paberile nii täielikult, et ta pidi tunnistama, kuigi ta oli lugenud palju kirikuvandekirju, ta ei olevat kogu oma eluajal ühtki nii ilusat kirja näinud ega lugenud nagu see.»

«On see sul veelgi peas, Sancho?» küsis don Quijote.

«Ei, härra,» vastas Sancho, «sest niipea kui ma ta ütel-

nud olin ja nägin, et tema meelespidamisest enam mingit kasu ei võinud olla, unustasin ta ära, ja kui ma veel midagi mäletan, siis seda Jõledat, tahan ütelda Ülevat käskijannat ja lõppu: Kuni surmani teie, Kurva Kuju rüütel. Ja nende kahe vahele pistsin ma enam kui kolmsada hinge ja elu ja silmade valgust.»

XXXI PEATÜKK

Mõnusast jutuajamisest don Quijote ja tema kannupoisi Sancho Panza vahel kui ka muudest sündmustest

«Kõik see on minu meele järgi, kõnele edasi,» ütles don Quijote. «Sa jõudsid pärale ... Ja mida tegi see kauniduse kuninganna? Kindlasti leidsid sa ta helmeid lükkimas või tikkimas kardlõngaga mõnd deviisi selle tema vangistuses oleva rüütli jaoks.»

«Nii ma teda küll ei leidnud,» vastas Sancho, «vaid ta sõelus parajasti kaht *hanega't* nisu oma kodutalu õues.»

«Võid uskuda,» vastas don Quijote, «et need nisuterad tema käte puudutusel selgeteks pärliteks muutusid. Kas panid tähele, sõber, kas see oli kõige peenem valge nisu või pruunikas?»

«See oli hoopis punane,» vastas Sancho.

«Aga ma kinnitan sulle, et sellest tema käega sõelutud nisust sai kahtlemata kõige peenem ja valgem sai. Kuid räägi edasi. Kui sa talle mu kirja andsid, kas ta suudles seda? Pani selle endale pea peale? Või näitas mõnel muul viisil selle kirja vastu austust, mida see vääris? Või mis ta tegi?»

«Kui ma talle kirja andma läksin,» vastas Sancho, «oli ta parajasti täie hooga ühe tubli sõelatäie vilja raputamisega ametis ja ütles mulle: «Pange kiri sinna koti peale, sõber, sest ma ei saa seda enne lugeda, kui mul kogu see vili on sõelutud.»»

«Tark neitsi!» hüüdis don Quijote. «Ta tegi seda muidugi selleks, et saada kirja täies rahus lugeda ja sellest mõnu tunda. Edasi, Sancho. Mis juttu ta sinuga oma tege-

vuse kestel rääkis? Mida küsis ta sinult minu kohta? Ja sina, mis sa talle vastasid? Jutusta oma lugu lõpuni, räägi mulle kõik, ära jäta kõige pisematki asja nimetamata.»

«Ta ei küsinud minult midagi,» ütles Sancho. «Aga mina jutustasin talle, missugusesse olekusse teie heldus tema auks jäi, kuidas teie vööni alasti olles kahetsusteguid teete, siin mäestikus nagu metslane elate: magate maas, linaga kaetud laualt ei söö ega endal habet ei soe, vaid aina nutate ja neate oma saatust.»

«Sa ütlesid halvasti, kui ütlesid mind oma saatust needvat,» ütles don Quijote, «sest ennem õnnistan ma teda kogu oma eluaja, kuna ta on mind teinud vääriliseks armastama nii kõrget daami nagu Toboso Dulcinea.»

«Jah, ta on tõesti nii kõrge,» vastas Sancho, «et ta minust on tublisti vaksa võrra pikem.»

«Kuidas nii, Sancho?» küsis don Quijote. «Oled sa end siis temaga mõõtnud?»

«Ma mõõtsin end sel viisil,» vastas Sancho, «et kui ma tal aitasin üht viljakotti eesli selga tõsta, sattusime teineteisele nii lähedale, et ma selgesti nägin teda tubli kämbla võrra minust üle olevat.»

«Aga eks ole tõsi,» vastas don Quijote, «et selle suurusega käivad kaasas ja ehivad seda tuhanded miljonid hinge meeldivused! Aga ära salga mulle üht asja, Sancho, kui sa tema lähedale jõudsid, eks tundnud sa siis saabalikku lõhna, kõige peenemat aroomi, midagi meeldivat, millele ma nime ei oska anda, võiks öelda, mingit auru või leitset, nagu oleksid mõne peene kindasepa äris?»

«Ei mina oska muud ütelda,» vastas Sancho, «kui et tundsin nagu kerget kaenlaaluste lehka, ja see tuli küll sellest, et ta oli kange tööga palavaks läinud ja higistama hakanud.»

«Nii see asi küll ei olnud,» vastas don Quijote, «vaid sinul oli vist nohu ja sa tundsid iseenda lehka — sest mina tean väga hästi, kuidas lõhnab see roos okaste hulgas, see põlluliilia, see sulaambra.»

«Kõik võib olla,» vastas Sancho, «sest tihti on minul seesama lehk juures, mis mulle nüüd armuliselt neitsi Dulcinealt näis tulevat. Aga siin pole midagi imeks panna, sest üks kurat on teisega sarnane.»

«Hea küll,» jätkas don Quijote. «Ta lõpetas viljapuhas-

tamise ja saatis selle veskile. Mis tegi ta siis, kui ta kirja oli läbi lugenud?»

«Ta ei lugenudki kirja,» vastas Sancho, «sest ta ütles, et ta ei oskavat lugeda ega kirjutada. Selle asemel rebis ta kirja väikesteks tükkideks, öeldes, et ta ei tahtvat seda kellelegi lugeda anda, et külarahvas mitte ta saladusi teada ei saaks, ja et jätkuvat sellest, mis ma talle suusõnal teie armastusest tema vastu ilmutanud olen, samuti ka iseäralikust kahetsusest, mis teie tema pärast olete ette võtnud. Ja lõpuks käskis ta mul teie heldusele ütelda, et ta suudleb teie käsi ja tahaks parema meelega teid näha kui teile kirjutada ja et seepärast ta palub ning käsib teid selle sõnumi kättesaamisel nendest võsastikkudest välja tulla, oma narritembud lõpetada ja kohe Toboso poole teele asuda, kui teil mõni tähtsam asi vahele ei tule, sest tal on nii kange himu teie heldust näha. Ta naeris laginal, kui ma talle ütlesin, et teie end Kurva Kuju rüütliks kutsute. Ma küsisin temalt, kas too viscayalane käis tema juures. Ta ütles, et jah, ja see olevat väga tubli mees. Ma pärisin ka galeeriorjade järele, aga ta ütles, et esialgu polnud ta veel ühtki näinud.»

«See on kõik väga kena,» ütles don Quijote. «Aga ütle mulle nüüd, missuguse väärtasja ta sulle lahkumisel annetas nende sõnumite eest, mis sa temale minu poolt viisid? Sest rändrüütlitel ja nende daamidel on juba muistsest ajast harilikuks kombeks kannupoistele, toaneitsitele või härjapõlvlastele, kes rüütlitelt nende daamidele ja daamidelt nende rüütlitele mingisuguseid teateid viivad, anda mõni kallis ehe väevatasuks ja tänuks nende toodud sõnumi eest.»

«See võib küll nii olla ja minu arust on see hea komme, aga vist oli see ainult vanal ajal nii ja nüüd näib viisiks olevat anda üksnes tükk leiba ja juustu, sest see oli kõik, mis armuline neitsi Dulcinea mulle üle õuetara ulatas, kui ma temaga jumalaga jätsin, ja ma võin veel kindlalt lisada, et see oli lambajuust.»

«Ta on lõpmata helde,» ütles don Quijote. «Ja kui ta sulle kuldehet ei andnud, siis kahtlemata sellepärast, et tal seda seal käepärast ei olnud. Aga kingitused kõlbavad veel pärast pühigi: mina saan temaga kokku ja see asi aetakse joonde. Kas tead, Sancho, mida ma imeks panen? Seda, et sa minu arust selle tee edasi-tagasi nagu lennates ära käisid: sul kulus ainult veidi üle kolme päeva

siit Tobososse minekuks ja tagasitulekuks, kuigi siit sinna on üle kolmekümne penikoorma. Selle järgi arvan ma, et see tark nõid, kes minu asjade üle valvab ja minu sõber on — mul on ja peab ta ju tingimata olema, sest muidu ei oleks ma õige rändrüütel —, see nõid siis, ütlen ma, on sul aidanud teed käia, ilma et sa ise seda oleksid tundnud. Sest vaata, on seesuguseid nõidasid, kes mõne rändrüütli une pealt oma voodist ära viivad, nii et tema, teadmata ise, kuidas või mil viisil, on järgmisel hommikul enam kui tuhande penikoorma kaugusel sellest paigast, kus ta eelmisel õhtul oli. Kui lugu nii ei oleks, ei saaks rändrüütlid üksteist oma hädaohtudes nii aidata, nagu nad nüüd iga sammu peal teevad. Juhtub näiteks, et üks neist võitleb Armeenia mägedes mõne lendmaoga, mõne hirmsa koletisega või mõne teise rüütliga ja jääb võitluses alla ning surm on tal juba suu ees; siis äkki, ja enne kui asjast arugi saad, ilmub sinna pilve peal või tulises vankris teine rüütel, tema sõber, kes veidi aja eest veel Inglismaal oli, aitab teda ja päästab ta surmast ning on samal õhtul jälle oma kodus ja sööb mõnuga õhtust, kuigi ühest paigast teise on oma kaks või kolm tuhat penikoormat. Ja kõik see sünnib nende tarkade nõidade osavuse ja kunsti abil, kes nende vahvate rüütlite eest hoolt kannavad. Niiviisi ei ole mul, sõber Sancho, raske uskuda, et sina nii lühikese ajaga tee siit Tobososse ja tagasi ära käisid, kuna, nagu ma sulle ütlesin, mõni sõbralik nõid sind lennul viis, ilma et sina ise seda oleksid märganud.»

«Nii peab see küll olema,» ütles Sancho, «sest Rocinante punus tõesti, nagu oleks ta mustlase eesel, kellele elavhõbedat kõrvadesse valatud.»

«Seda ma usun, et tal elavhõbedat oli!» ütles don Quijote. «Ja veel terve leegion kuradeid pealekauba, sest see on niisugune rahvas, kes ise rändab ja kõik, mis meelde tuleb, rändama paneb, ilma et väsimusest märkigi oleks. Aga jäägu see nüüd sellega ja ütle mulle, mis ma sinu arvates selles asjas tegema peaksin, et mu valitsejanna mind enda juurde ilmuda käsib? Sest kuigi ma aru saan, et olen kohustatud tema käsku täitma, näen ma ometi, et lubadus, mille ma meiega kaasasolevale printsessile andsin, teeb selle võimatuks ja rüütliseadus sunnib mind täitma oma sõna enne kui oma soovi. Ühelt poolt kihutab ja piinab mind soov oma käskijannat näha, teiselt

poolt ergutab ja kutsub mind antud tõotus ja kuulsus, mis ma selles ettevõttes võitma pean. Aga ma mõtlen nii teha, et asun kiiresti teele ja jõuan varsti sinna, kus see hiiglane on; pärale jõudes raiun tal kohe pea maha ja sean printsessi tema riigis jälle rahulikult valitsema, siis tulen jalamaid tagasi, et näha heledat tähte, mis mu meeli valgustab. Ma astun tema ette seesuguste andekspalumistega, et ta peab mu viivituse heaks kiitma, kuna ta näeb, et see kõik ainult tema kuulsuse ja au suurendamiseks kaasa aitab, sest kõik, mis ma siin maa peal sõjariistade abil olen kätte saanud, nüüd ja edaspidi veel kätte saan — kõik tuleb sellest abist, mis tema mulle pakub, ja sellest, et ma tema oma olen.»

«Oi-oj-oi,» ütles Sancho, «teie heldus on küll peanupust rängalt viga saanud! Ütelge mulle ometi, armuline härra, kas mõtlete selle teekonna siis asjata teha ja lasete mööda ning annate käest säärase hea õnne, selle uhke ja suursuguse abielu, milles teile tuuakse kaasavaraks terve kuningriik. Pealegi veel niisugune, mille ümbermõõt olevat, nagu ma tõesti olen kuulnud, üle kahekümne tuhande penikoorma ja kus leiduvat rikkalikult kõike, mida inimese elu ülalpidamiseks vaja, jah, mis olevat suurem kui Portugal ja Kastiilia kokku. Vaikige jumalapärast ja tundke selle üle häbi, mis te olete öelnud, võtke minu nõu kuulda ja andke mulle andeks ja laske end laulatada esimeses paigas, kus kirikhärra leidub, pealegi on siin ju meie litsentsiaat, see läheb tal nagu määritult. Pange tähele, et ma olen küllalt vana nõu andma ja et nõu, mida ma teile annan, tuleb nagu kutsutud, sest parem varblane peos kui toonekurg katusel, ja kellel hea on ja halva valib, see ärgu pangu pahaks, kui tal halvasti läheb.»

«Kuule, Sancho,» vastas don Quijote, «kui sa mulle ainult sellepärast nõu annad naist võtta, et ma pärast hiiglase tapmist kuningaks saaksin ja mul siis hõlpus oleks sulle heategusid teha ja sulle seda anda, mis ma olen lubanud, siis teatan sulle, et ma saan ka ilma naisevõtmiseta väga kergesti sinu soovi täita. Sest vaata, enne kui ma võitlusesse astun, teen ma tingimuseks, et kui ma võidan, antakse mulle, kuigi ma naist ei võta, üks osa riigist, mille ma siis võin kinkida, kellele ma ise tahan. Ja kui ma selle saan, kellele peaksin ma selle siis andma kui mitte sinule?»

«See on selge,» vastas Sancho. «Aga vaadake, härra, et te merepoolse osa valite, nii et kui mul seal elamine ei meeldi, siis võin ma oma mustad alamad laevale laadida ja teha nendega seda, mis ma olen öelnud. Ja ärge mõtelge nüüd sellele, teie heldus, et armulisele neitsi Dulcineale külaskäiku teha, vaid minge aga kohe seda hiiglast tapma ja viime selle asja lõpule, sest jumala eest, mul on tunne, et meile tuleb sellest palju au ja kasu.»

«Kinnitan sulle, Sancho,» ütles don Quijote, «et sul on õigus ja ma tahan sinu nõu järgi talitada, mis puutub sellesse, et enne printsessiga kaasa minna kui Dulcineale külaskäiku teha. Aga ma hoiatan sind, et sa mitte kellelegi, ka mitte neile, kes meiega kaasas on, sõnagi sellest ei hinga, mis me siin rääkisime ja arutasime. Sest vaata, kuna Dulcinea on nii kombeline neitsi, et ta ei taha kellelegi oma mõtteid teada anda, siis oleks halb, kui mina või mõni teine minu kaudu neid ilmutaks.»

«Kui lugu nii on,» ütles Sancho, «miks käsite siis, härra, kõigil neil, keda te oma käsivarre rammu läbi võidate, neitsi Dulcinea ette end näitama minna, kuna te sellega ju lausa teada annate, et te teda austate ja tema armastaja olete? Ja kuna kõik, kes sinna lähevad, tema ees põlvili peavad langema ja ütlema, et nad teie helduse nimel temale sõnakuulmist tõotavad, kuidas võivad siis tundmused, mis teil teineteise vastu on, saladuseks jääda?»

«Oh kui rumal ja lihtsameelne sa oled!» ütles don Quijote. «Kas sa ei mõista siis, et see kõik temale aina suuremat ülistust toob? Sa pead nimelt teadma, et meie rüütlipruugi järgi on see daamile suureks auks, kui teda paljud rändrüütlid teenivad, ilma et nende soovid seejuures kaugemale ulatuksid kui teenida teda ainult tema enda pärast ja ilma et nad ootaksid muud tasu oma paljude heade püüete eest kui seda, et tema neid lahkesti oma rüütliteks vastu võtaks.»

«Ma olen kuulnud jutlustatavat, et niisuguse armastusega pidavat armastatama meie Issandat: ainult tema enda pärast, ilma et meid selleks kihutaks lootus taevaliku õndsuse peale või hirm põrgutule ees. Mina omalt poolt tahaksin teda küll ka sellepärast armastada ja teenida, mis ta suudab.»

«Võtaks pagan sind talumatsi!» ütles don Quijote. «Mis-

sugust tarka juttu sa mõnikord ajad! Näeb päris nii välja, nagu oleksid sa kõrges koolis õppinud.»

«Ausõna, ma ei oska isegi lugeda,» vastas Sancho.

Nüüd hüüdis neile meister Nicolás, et nad veidi ootaksid, sest neil oli mõte peatust teha ja juua siin voolavast väiksest lättest. Don Quijote pidas kinni ja Sanchol oli selle üle heameel: ta oli juba väsinud suurest valetamisest ja kartis, et ta isand tema kuskilt sõnasabast kinni püüab. Sest kuigi Sancho teadis, et Dulcinea on talutüdruk Tobosos, ei olnud ta teda eluajal silmagagi näinud.

Vahepeal oli Cardenio need riided selga pannud, mida Dorotea oli siis kandnud, kui ta leiti. Ehk küll needki ei olnud kuigi head, olid nad ometi palju paremad nendest, mis Cardenio nüüd seljast võttis. Allika juures tulid kõik ratsudelt maha ja kustutasid veidikese kõiki piinavat suurt nälga selle vähese abil, mis kirikisand kõrtsist kaasa oli võtnud.

Parajasti kui nad sõid, sattus sealt üks teekäija poiss mööda minema, kes jäi lätte juures viibijaid teraselt vaatama ja tormas siis varsti don Quijote juurde, võttis ta jalgade ümbert kinni ja ütles kibedasti nutma hakates:

«Oh, härra, kas te ei tunne mind enam? Vaadake mind hästi! Ma olen ju see poiss Andrés, kelle teie tamme küljest lahti päästsite, kuhu ma olin kinni seotud.»

Don Quijote tundis ta ära, haaras tal käest kinni, pöördus juuresolijate poole ja ütles:

«Et teie, härrased, näeksite, kui tarvilikud on maailmas rändrüütlid, kes peavad parandama kõverusi ja ülekohut, mida jultunud ja halvad inimesed siin teevad, olgu teil teada, et mõne päeva eest, kui ma ühest metsast läbi läksin, kuulsin kisa ja haledat karjumist, nagu oleks seal keegi hädaline ja abitarvitaja inimene. Kohusetunde pärast ruttasin kohe sinnapoole, kust kaebehääl näis kostvat, ja leidsin sealt tamme külge seotuna selle poisi, kes nüüd siin teie ees on, mille üle mu hing suurt rõõmu tunneb, sest tema peab olema tunnistajaks, et ma üheski asjas tõest kõrvale ei kaldu. Ta oli, nagu öeldud, tamme külge seotud, vööst saadik paljas, ja teda piitsutas armutult ohjadega üks talumees, kes, nagu ma hiljem teada sain, oli tema peremees. Niipea kui ma seda nägin, pärisin temalt nii halastamatu piitsutuse põhjuse järele. See

[illegible] inimene vastas, ta peksvat poissi sellepärast, et tema teenistuses olles näidanud poiss hooletust, mis tulevat rohkem kelmusest kui kohtlusest. Seepeale vastas poiss: «Aus härra, ta peksab mind ainult sellepärast, et ma temalt oma palka nõuan.» Peremees vastas seepeale pikkade seletuste ja vabandustega, mis ma küll ära kuulasin, aga vastu ei võtnud. Lühidalt, ma sundisin teda poissi lahti päästma ja võtsin talumehelt vandetõotuse, et ta poisi endaga kaasa viib ja talle palga viimse reaalini välja maksab, ja veel intressidega. Kas see kõik pole tõsi, Andrés, mu poeg? Kas sa ei pannud tähele, kui käskivalt ma talle kõike seda ütlesin ja kui alandlikult tema tõotas kõik täita, mis ma talle ette kirjutasin, määrasin ja temalt nõudsin? Vasta aga ilusti, ära karda ega kõhkle ühti. Jutusta nendele sakstele kõik, mis sündis, nii et nad näeksid ja aru saaksid, et rändrüütlite olemine teedel on tõesti nii kasulik, nagu mina ütlen.»

«Kõik, mis härra ütles, on tõesti õige,» vastas poiss. «Aga asi läks siiski hoopis vastupidiselt, kui teie heldus arvab.»

«Kuidas vastupidiselt?» küsis don Quijote. «Kas see talumats ei maksnud sulle siis palka välja?»

«Vähe sellest, et ta ei maksnud,» vastas poiss, «vaid niipea kui härra oli metsast läinud ja meie kahekesi jäime, sidus ta mu uuesti sellesama tamme külge ja rihmas mind nii hoolega, et ma olin viimaks nülitud nagu püha Pärtel. Ja iga hoobi juures ütles ta mõne nalja või pilke teie kohta, härra, mis oleksid mind kindlasti naerma ajanud, kui mul mitte nii valus poleks olnud. Tõesti, ta parkis mu nii läbi, et ma seniajani hospidalis lamasin ja häda parandasin, mis see õel mees mulle siis tegi. Ja kõik see on teie süü, härra, sest vaadake, kui teie oleksite oma teed edasi läinud ega poleks sinna tulnud, kuhu teid ei kutsutud, ega end teiste asjadesse seganud, siis oleks mu peremees leppinud sellega, et oleks andnud mulle tosina või paar tosinat vurakat ja oleks mu siis lahti lasknud ning maksnud, mis ta mulle võlgu oli. Teie aga häbistasite teda nii passimatult ja sõimasite teda nõnda, et ta viha keema läks. Ja kuna ta ei saanud teile kätte maksta, siis valas ta, niipea kui meie üksi jäime, terve oma viha minu peale välja, ja nii koledasti, et ma tunnen, nagu ei saaks minust enam ilmaski õiget elulooma.»

«Õnnetus oli selles,» ütles don Quijote, «et ma sealt

ära läksin. Ma ei oleks pidanud seda tegema, enne kui ta sulle oli maksnud, sest ma oleksin pidanud pikaajaliste kogemuste põhjal teadma, et ükski alatu inimene ei pea sõna, kui ta näeb, et see sõnapidamine talle kasulik ei ole. Aga sa mäletad ju ometi, Andrés, kuidas ma vandusin, et kui ta sulle ei maksa, siis tulen ma tagasi, otsin ta üles ja ma leian ta, kuigi ta enda kas või valaskala kõhtu peidaks.»

«See on tõsi,» vastas Andrés, «Aga sellest polnud mingit kasu.»

«Saad kohe näha, kas sellest on kasu,» vastas don Quijote.

Nende sõnadega hüppas ta jalule ja käskis Sanchot Rocinantele päitsed pähe panna, kes sel ajal, kui nad kehakinnitust võtsid, rohtu sõi.

Dorotea küsis don Quijotelt, mis ta teha mõtleb. Rüütel vastas, et ta tahab talupoja üles otsida, nuhelda teda ta halva talitusviisi pärast ja sundida teda Andrésile kõik viimse maravediini välja maksma kõigi maailma talumatside kiuste ja neist hoolimata. Seepeale tuletas Dorotea talle meelde, et ta vastavalt oma lubadusele ei või ühtki ettevõtet alustada, enne kui ta tema oma pole lõpule viidud, ja et kuna tema ise seda paremini teab kui keegi teine, siis talitsegu oma meelt, kuni ta tema kuningriigist tagasi tuleb.

«See on tõsi,» vastas don Quijote, «ja ei aita muud, kui et Andrés peab ootama, kuni ma tagasi tulen, nagu teie, armuline neitsi, ütlete. Aga ma vannun ja tõotan uuesti, et ma enne rahule ei jää, kui olen tema eest kätte maksnud ja talle kuuluva palga kätte muretsenud.»

«Mina ei usalda neid vandeid,» ütles Andrés. «Kui mul praegu oleks, millega Sevillasse pääseda, vilistaksin ma kõigi maailma kättemaksude peale. Kui teil on siin midagi, mis süüa kõlbab ja mida saab teele kaasa võtta, siis andke mulle ja jääge jumalaga, härra ning kõik rändrüütlid, ja olgu neil endil oma rändamisest seesama kasu, mis minul on olnud.»

Sancho võttis oma tagavaradest tüki leiba ja teise juustu, andis need poisile ja ütles:

«Sähke, vend Andrés, meid kõiki tabab osa teie õnnetusest.»

«Mis osa siis teid tabab?» küsis Andrés.

«See osa juustu ja leiba, mis ma teile annan,» vastas

Sancho. «Jumal üksi teab, kas mul selle järele puudus tuleb või mitte, sest vaadake, ma ütlen teile, sõber, et meil, rändrüütlite kannupoistel, tuleb palju nälga ja äpardusi kannatada ja veel muudki, mida saab selgemini tunda kui ütelda.»

Andrés võttis leiva ja juustu, ja nähes, et keegi talle enam midagi ei anna, laskis pea norgu ja võttis tee jalge alla, nagu öeldakse. Minnes ütles ta siiski veel don Quijotele:

«Jumala nimel, rändrüütlihärra, kui te veel kord peaksite minuga kokku sattuma, siis ärge aidake ega toetage mind, isegi kui te näete, et mind kas või tükkideks raiutakse, vaid jätke mind mu õnnetuse kätte, sest nii hull see ilma ei või olla kui too, mis siis tuleb, kui teie mind aitate. Jumala needus olgu teiega ja kõigi rändrüütlitega, nii palju kui neid iganes maailma on sündinud.»

Don Quijote tahtis tõusta, et teda nuhelda, aga poiss pani nii kiiresti jooksu, et keegi ei katsunudki talle järele jõuda. Don Quijote oli Andrési jutustusest väga häbistatud ja teised pidid hoolega naeru hoidma, et teda mitte päriselt häbisse ja segadusse viia.

XXXII PEATÜKK

Kus jutustatakse sellest, mis juhtus kõrtsis don Quijotega ja kogu ta seltskonnaga

Kui mõnus söömaaeg oli lõppenud, saduldati kohe ratsud, ja ilma et midagi jutustamisväärset oleks juhtunud, jõudis seltskond järgmisel päeval kõrtsi, mis oli Sancho Panzale hirmu- ja õudusepaigaks. Ta oleks heameelega sinna minemata jätnud, kuid ei olnud mingit pääsu. Nähes don Quijotet ja Sancho Panzat tulevat, ruttasid kõrtsmik, ta naine, nende tütar ja Maritornes neile suurte rõõmuavaldustega vastu. Don Quijote võttis nende teretused tõsise väärikuse ja rahuloluga vastu ja palus, et talle seekord parem voodi antaks kui viimasel korral. Seepeale vastas perenaine, et kui ta paremini maksab kui vii-

mati, siis tehakse talle päris vürstlik ase. Don Quijote lubas maksta, ja nii seati talle korralik säng sellessesamasse pööninguruumi kus eelmisel korral, ja ta läks kohe puhkama, sest ta oli väga väsinud nii ihu kui hinge poolest.

Ta oli vaevalt oma magamisruumi läinud, kui perenaine ruttas habemeaajaja juurde, haaras tal habemest kinni ja ütles:

«Ei, jumala eest, nüüd ei pea te enam minu saba endale habemeks tarvitama! Andke aga mu händ tagasi, sest mu mehe kraam vedeleb igal pool põrandal, nii et häbi vaadata, see tähendab, et kamm vedeleb, mille ma muidu ikka selle hea saba sisse pistsin.»

Kuigi perenaine tugevasti rebis, ei tahtnud habemeajaja härjasabast loobuda, kuni litsentsiaat talle ütles, et ta võib selle siiski ära anda, sest nüüd pole enam vaja seda kavalust tarvitada, vaid ta võib end tunda anda ja oma õigel kujul näidata ning don Quijotele öelda, et pärast seda kui galeeriorjad olid ta paljaks riisunud, on ta põgenedes siia kõrtsi varjule tulnud. Ja kui don Quijote printsessi kannupoisi järele peaks küsima, siis võib talle öelda, et printsess on selle ette saatnud teatega oma kuningriigi elanikkudele, et tema on tulemas ja toob kaasa nende kõigi vabastaja. Nüüd andis habemeajaja saba vabatahtlikult kõrtsiemandale ja samuti anti talle tagasi kõik muud asjad, mis ta don Quijote vabastamise jaoks oli laenanud.

Kõik kõrtsisolijad imestasid väga Dorotea ilu ning samuti karjase Cardenio kena kuju üle. Kirikisand tellis neile sööki neist varudest, mis võõrastemajas leidus, ja peremees valmistas paremat tasu lootes kähku päris mõistliku söömaaja. Don Quijote magas kogu selle aja ja teised arvasid õigemaks teda mitte äratada, sest uni oli talle praegu kasulikum kui toit. Söögiajal vesteldi kõrtsmiku, ta naise, ta tütre, Maritornese ja kõigi külaliste juuresolekul don Quijote imelikust hullusest ja sellest, missuguses olekus nad ta leidsid. Perenaine jutustas, mis rüütli ja muulaajaja vahel oli juhtunud, vaatas siis ringi, et kas ehk Sancho seal on, ja kuna teda ei olnud näha, jutustas ka tema õhkupildumise loo, mis teistele palju nalja tegi. Kui kirikisand siis ütles, et don Quijote olid peast segaseks teinud rüütliromaanid, mida ta lugenud, sõnas peremees:

«Mina ei mõista, kuidas see on võimalik, sest tõepoolest, niipalju kui mina aru saan, ei ole maailmas paremat lugemist kui need raamatud. Mul on neid siin paar-kolm tükki muu kirjavara hulgas, ja nad on tõesti andnud mulle nagu uut elu, ja mitte ainult minule, vaid ka paljudele teistele, sest vaadake, lõikuseajal tuleb siia puhkepäevadel alati kokku palju lõikuserahvast ja hulga peale leidub ikkagi keegi, kes lugeda oskab. See võtab siis ühe neist raamatutest kätte ja meie teised, vahel üle kolmekümne inimese, koguneme ta ümber ja kuulame niisuguse mõnuga, et me tükkis nooremaks muutume. Vähemalt enda kohta võin ütelda, et kui ma kuulen neist metsikutest ja koletutest löökidest, mis rüütlid jagavad, siis tuleb mul himu sedasama teha, ja sääraseid lugusid kuulaksin ma heameelega ööd ja päevad.»

«Ja mina mitte vähem,» ütles perenaine. «Ega mul ju muud rahulikku silmapilku majas pole kui see, millal sina neid jutte kuulad. Siis oled sa nii ihu ja hingega nende juures, et unustad tõrelemise.»

«Nii see on,» ütles Maritornes. «Ja ausõna, ka minule meeldib väga neid lugusid kuulata, sest nad on ju nii kenad, iseäranis kui jutustatakse, et vaat see või teine daam oli apelsinipuu all oma rüütli kaenlas ja neid valvas seltsidaam, ise kadedusest ja hirmust poolsurnud. Tõsijutt, see on nagu mesi moka peale.»

«Noh, ja mis teie arvate, neiukene?» küsis kirikisand peretütrelt.

«Ma ei tea tõesti, härra,» vastas tüdruk. «Mina kuulan ju ka pealt ja pean ütlema, et kuigi ma kõigest aru ei saa, meeldib mulle neid kuulata. Aga mitte need hoobid, mis minu isale nii palju lõbu pakuvad, ei huvita mind, vaid enam rüütlite kaebused, mida nad siis kuuldavale toovad, kui nad oma armsamast eemal peavad viibima, ja mul on neist mõnikord tõesti nii kahju, et ma koguni pisaraid valan.»

«Nii et teie, neitsikene, trööstiksite siis neid,» ütles Dorotea, «kui nad teie pärast nutaksid?»

«Ma ei tea, mis ma teeksin,» vastas tüdruk. «Tean ainult seda, et nende naiste hulgas on mõned nii südametud, et nende rüütlid neid tiigriteks ja lõvideks nimetavad ja neile palju muidki inetuid nimesid annavad. Jessuke, ma ei mõista, mis halastamatud ja südametunnistuseta olevused need on, kes lasevad üht ausat meest

surra või hulluks minna ainult sellepärast, et nad ei taha temale vaadata. Ma ei tea, kellele niisugust alpimist vaja on. Kui nad seda kombekuse pärast teevad, siis mingu neile mehele, sest nende rüütlid ei tahagi ju muud.»

«Vaiki, laps!» ütles perenaine. «Sa näid palju neist asjadest teadvat, aga noortel tüdrukutel ei passi nii palju teada ega rääkida.»

«Ma pidin ju vastama, kui see proua minult küsis,» ütles tüdruk.

«Hea küll,» ütles kirikisand. «Ja nüüd, peremees, tooge need raamatud siia, ma tahaksin neid näha.»

«Heameelega,» vastas kõrtsimees.

Ta läks oma tuppa ja tõi sealt vana kettidega kinnikäiva reisikoti. Avanud selle, võttis ta sealt kolm suurt raamatut ja mõned väga ilusa käekirjaga kirjutatud paberid. Esimene raamat, mille kirikisand avas, oli «Traakia don Cirongilio», teine «Hürkaania Felixmarte» ja kolmas «Suure Pealiku Gonzalo Hernández de Córdoba»* lugu ühes «Diego García de Paredese»* elulooga. Kui kirikisand kahe esimese raamatu pealkirja oli lugenud, pöördus ta habemeajaja poole ja ütles:

«Nüüd puuduvad meil siin meie sõbra pereemand ja õetütar.»

«Neist pole lugu,» vastas habemeajaja, «sest mina oskan neid raamatuid niisama hästi õue või koldesse kanda, seal ongi paras leek.»

«Kas teie heldus mõtleb siis minu raamatud ära põletada?» küsis peremees.

«Ainult need kaks: «Don Cirongilio» ja «Felixmarte».»

«On's minu raamatud mõned ketserid või flegmaatikud, et te neid põletada tahate?» küsis peremees.

«Skismaatikud, mu sõber, tahate vist öelda,» lausus habemeajaja, «mitte flegmaatikud.»

«Olgu nii,» sõnas peremees. «Aga kui te mõnd neist põletada tahate, siis võtke see Suure Pealiku ja Diego García lugu, sest ennem lasen ma oma poja põletada kui ühe neist kahest ülejäänust.»

«Vennas,» ütles kirikisand, «need kaks raamatut on otsast lõpuni valed ja täis rumalusi ning tühja loba, see Suure Pealiku lugu aga on elust võetud ja kirjeldab Gonzalo Hernández de Córdoba tegusid, kes oma suurte ja rohkete kangelastööde eest teenis kogu maailmalt Suure Pealiku nime, kuulsa ja särava nime, mida ainult tema

väärt on. Ja see Diego García de Paredes oli suursugune rüütel, pärit Trujillo linnast Extremaduras, ülivapper sõjamees, kellel oli juba loomu poolest nii palju jõudu, et ta ühe sõrmega pidas kinni täie hooga pöörleva veskiratta. Kord asus ta, mõõk käes, ühe silla juurde ja pidas terve äraarvamata suure sõjaväe kinni ega lasknud seda sillast üle. Ta tegi muidki seesuguseid tegusid, et need — kui mitte tema ise neid ei jutustaks ja kirjeldaks tagasihoidlikkusega, mis on kohane rüütlile ja omaenda eluloo kirjutajale, vaid keegi teine oleks nad vabalt ja erapooletult kirja pannud — oleksid kõik Hektorite, Achilleste ja Rolandite omad unustusse saatnud.»

«Vaat kus lugu!» hüüdis peremees. «Mis see veel ära ei ole — veskiratas kinni pidada! Jumala eest, härra, te peaksite lugema seda, mis mina Hürkaania Felixmartest olen lugenud: tema raius üheainsa hoobiga keskelt pooleks viis hiiglast, nagu oleksid need niisugused ubadest mehikesed, mida lapsed endale mängukanniks teevad. Teine kord tungis ta ühele suurele ja ülivägevale sõjaväele kallale, kus oli enam kui miljon ja kuussada tuhat sõjameest, kõik pealaest jalatallani sõjariistus, ja peksis nad kõik laialt, otsekui oleks see lambakari. Aga mis te ütlete kuhi Traakia don Cirongilio kohta, kes oli nii vahva ja julge, nagu raamatus näha, et kui ta kord üht jõge mööda sõitis ja talle tuldsülitav madu äkki veest vastu tõusis, hüppas tema kohe kaksiratsa mao soomuselisele seljale ja pigistas tal kahe käega kõri nii tugevasti kinni, et madu lämbumist kartes muud abinõu ei leidnud, kui laskus jõepõhja, viies kaasa rüütli, kes ei tahtnud teda mingi hinna eest lahti lasta. Ja kui nad alla jõudsid, leidis rüütel end äkki imeilusates lossides ja aedades olevat, ja madu muutus vanameheks, kes talle niisuguseid asju rääkis, et aina kuula. Olge üsna vait, härra, sest kui te seda kuulekssite, siis läheksite heameelest päris ogaraks. Ma vilistan Suure Pealiku ja selle teie Diego García peale!»

Kui Dorotea seda kuulis, ütles ta tasakesi Cardeniole:

«Ei puudu palju ja meie peremees on teine don Quijote.»

«Nii paistab ka minule,» vastas Cardenio, «sest nagu temast näha, usub ta kindlasti, et kõik, mis neis raamatutes jutustatakse, on karvapealt nii juhtunud, nagu on kirjutatud, ja isegi paljasjalgsed mungad ei saa teda midagi muud uskuma panna.»

«Pange tähele, sõber,» rääkis kirikisand edasi, «et maailmas ei ole iial mingit Hürkaania Felixmartet, Traakia don Cirongiliot ega teisi niisuguseid rüütleid olnud, kellest rüütliromaanid jutustavad: selle kõik on tegevusetud pead välja mõelnud ja kokku sepitsenud just selleks otstarbeks, mis teie ütlesite, nimelt ajaviiteks, nagu nende lugemine pakub ajaviidet ka teie lõikuserahvale. Ma vannun teile tõesti, et iial pole maailmas seesuguseid rüütleid elanud ega pole seesuguseid vägitegusid ja meeletusi juhtunud.»

«Selle kondiga meelitage mõnda teist koera!» vastas peremees. «Just nagu mina ei oskaks kolmeni lugeda ega teaks, kust mul king pigistab! Ärge pakkuge mulle lasteputru, härra, sest jumala eest, ma ei ole täna sündinud. See on ilus lugu, et te tahate mulle selgeks teha, nagu oleks kõik, mis neis kenades raamatutes räägitakse, ainult rumalused ja valed, kuna nende trükkimiseks ometi kuninga nõukogu on loa andnud — egas see pole rahvas, kes lubaks trükkida niisuguse hulga valet nii paljudest võitlustest ja nõidustest, et see pea segi ajab!»

«Ma ütlesin ju teile, sõber,» vastas kirikisand, «et see on määratud ainult ajaviiteks meie jõudetundidel. Ja nii nagu hästi korraldatud riikides on lubatud male-, palli- ja piljardimäng ajaviiteks nendele, kes ei taha, ei tarvitse või ei saa töötada, nii lubatakse ka trükkida ja avaldada sääraseid raamatuid, sest usutakse, nagu ka tõesti on, et maailmas pole nii lihtsameelset inimest, kes ühtki neist juttudest tõestisündinud looks peaks. Ja kui mul oleks nüüd lubatud, ja kuulajad seda sooviksid, siis ütleksin mõndagi selle kohta, mida rüütliromaanid sisaldama peaksid, selleks et head olla, mõnele kasugi tuua ja meeldida. Aga ma loodan, et tuleb aeg, millal saan seda öelda inimestele, kes võivad asja parandada. Seni aga uskuge, peremeheisand, mis ma teile olen öelnud, võtke oma raamatud ja vaadake, kuidas te nende valede ja tõdedega hakkama saate. Olgu nad teile tuluks, ja annaks jumal, et te sedasama jalga lonkama ei hakka, mis teie külaline don Quijote.»

«No ei,» vastas peremees, «nii hull ma ei ole, et hakkaksin rändrüütliks, sest ma mõistan väga hästi, et nüüdsel ajal ei ole see enam kombeks, mis oli ennevanasti, kui need kuulsad rüütlid, nagu räägitakse, maailmas ringi rändasid.»

Selle jutu ajal oli Sancho tuppa tulnud. Ta sattus suurde segadusse ja jäi väga murelikuks, kui kuulis, et nüüdsel ajal rändrüütlid enam moes ei ole ja kõik rüütliromaanid on tühi lori ja vale. Ta võttis oma meeles ette oodata, millega tema isanda teekond lõpeb, ja tegi otsuseks, et kui see nii õnnelikult ei lähe, nagu ta arvas, siis pätsab ta tema maha ja läheb tagasi oma naise ja laste juurde ning asub jälle oma harilikule tööle.

Peremees tahtis juba oma reisikoti ja raamatud ära viia, kui kirikisand talle ütles:

«Oodake, ma tahaksin vaadata, mis paberid need on, mis nii ilusa käekirjaga on kirjutatud.»

Kõrtsimees võttis nad välja ja andis talle lugeda. Seal oli umbes kaheksa käsitsi kirjutatud poognat, ja alguses oli suur pealkiri «Jutustus meeletust uudishimust». Kirikisand luges omaette kolm-neli rida ja ütles:

«Tõesti, selle jutustuse pealkiri meeldib mulle ja mul oleks hinnu tervet seda lugu lugeda.»

Seepeale vastas peremees:

«Te võite seda väga hästi lugeda, kõrgeausus, sest ma pean ütlema, et mõnele mu külalisele, kes on seda siin lugenud, on see väga meeldinud ja nad on seda kangesti tahtnud endale saada. Aga mina ei ole ära andnud, sest olen mõtelnud ta sellele tagasi anda, kes koti nende raamatute ja paberitega siia unustas: nende omanik võib ju kunagi siia tagasi tulla, ja kuigi ma raamatute järele kindlasti suurt puudust tunnen, annan ma nad talle tõesti tagasi, sest ma olen küll kõrtsmik, aga siiski olen ma ristitinimene.»

«Teil on täiesti õigus, sõber,» ütles kirikisand, «aga seltsipärast, kui jutt mulle meeldib, võite lasta mul ta ära kirjutada.»

«Suure heameelega,» vastas peremees.

Sel ajal kui nad nii kõnelesid, oli Cardenio jutu kätte võtnud ja lugema hakanud. Nähtavasti meeldis see talle niisamuti nagu kirikisandale, sest ta palus viimast, et ta selle valjusti ette loeks, nii et kõik seda kuuleksid.

«Ma loeksin küll,» ütles kirikisand, «kui praegu mitte õigem ei oleks aega magamiseks kui lugemiseks tarvitada.»

«Minu jaoks on küllaldaseks puhkuseks,» ütles Dorotea, «kui saan aega viita mõne jutu kuulamisega, sest mu

meel ei ole veel nii rahulik, et ta mind magada laseks, kuigi see oleks vajalik.»

«Kui lugu nii on,» ütles kirikisand, «siis loen juttu kas või ainult uudishimust, ehk leidub seal ka midagi, mis lõbu pakub!»

Meister Nicolás ühines palvega, samuti ka Sancho. Nähes seda ja arvates, et ta lugemisega kõigile lõbu teeb ja seda ka ise saab, ütles kirikhärra:

«Noh, kuulake siis kõik hoolega, jutt algab nii...»

XXXIII PEATÜKK

Jutustus meeletust uudishimust

Rikkas ja kuulsas Itaalia linnas Firenzes, mis asub Toscana-nimelises maakonnas, elasid Anselmo ja Lotario, kaks rikast ja suursugust aadlimeest, kes olid nii suured sõbrad, et kõik nende tuttavad neid ilma nende eneste nimesid nimetamata lihtsalt s õ p r a d e k s kutsusid. Nad olid poissmehed, noored, üheealised ja ka ühesuguste eluviisidega, ja sellest kõigest jätkus, et neid vastastikuses sõpruses teineteise külge kõita. Tõsi küll, Anselmol oli veidi rohkem kalduvust armuseiklustega aega viita kui Lotariol, keda jälle küttimisrõõmud enam huvitasid. Aga kui juhust oli, jättis Anselmo oma huvid kõrvale, et järgneda Lotario omadele, ja Lotario jälle loobus oma lõbudest, et ühineda Anselmo omadega, ja sel viisil käisid nende tahtmised nii ühte, et isegi kõige paremini seatud kell ei oleks võinud nii ühtlaselt käia.

Anselmo hakkas palavalt armastama üht sellessamas linnas elavat suursugust ning ilusat neitsit, kes oli nii auliste vanemate laps ja ise nii heade omadustega ehitud, et noormees otsustas, seejärel kui ta sõber Lotario, ilma kelleta ta midagi ette ei võtnud, oli tema mõtte heaks kiitnud, paluda neiut tema vanematelt endale naiseks, mida ta siis tegigi. Lotario kosis tema nimel ja korraldas asja nii hästi oma sõbra tahtmise järgi, et viimane sai lühikese ajaga selle omanikuks, mida ta oli ihaldanud, ja Camila oli nii rahul ja õnnelik oma Anselmoga,

et ta lõpmatult taevast ja Lotariot tänas, kelle vahetalitusel talle nii suur õnn osaks oli saanud. Esimestel päevadel (pulmapeopäevad on ju harilikult ikka rõõmsad) käis Lotario endiselt oma sõbra Anselmo juures, püüdes talle au pakkuda, teda lõbustada ja rõõmustada nii hästi, nagu oskas. Aga kui pulmad möödas olid ja külaliste ning õnnesoovijate arv oli vähemaks jäänud, hakkas Lotario meelega Anselmo külastamist hooletusse jätma, sest tema arvates (nagu ka kõik arusaajad inimesed peaksid arvama) ei kõlvanud sõbra juures, kes oli naise võtnud, käia niisama vabalt ja niisama sagedasti nagu siis, kui ta veel poissmees oli. Sest kuigi hea ning tõelise sõpruse peale mingisugust kahtlustust langeda ei või ega tohi, on siiski abielumehe au nii õrn, et seda võivad nähtavasti haavata isegi vennad, rääkimata siis sõpradest.

Anselmo pani Lotario kõrvalehoidmist tähele ja kaebas väga tema teguviisi üle, öeldes, et kui ta oleks teadnud, et tema naisevõtmine Lotariole põhjuseks saab temaga mitte enam nii läbi käia nagu enne, siis ei oleks ta iial naist võtnud, ja et kui nemad sel ajal, kui ta poissmees oli, oma hea läbisaamise tõttu olid võitnud selle nii meeldiva nime s õ b r a d, siis ärgu lasku Lotario ainult sellepärast, et ta ilma mingisuguse põhjuseta tahab ettevaatlikku mängida, seda nii kuulsat ning meeldivat nime kaotsi minna, ja tema, Anselmo, paluvat Lotariot tungivalt, kui nende vahel kõlbab niisugust ütlust tarvitada, end tema majas jälle nagu kodus tunda, tulla ja minna nagu ennegi. Ta kinnitas veel Lotariole, et tema naisel Camilal ei olevat teist soovi ega tahtmist kui need, mida tema mees tema juures näha soovib, ja kuna Camila teadvat, kui suured sõbrad nad enne olnud, siis panevat ta väga imeks, nähes Lotariot nii kõrvale hoidvat.

Kõigi nende ja paljude muude põhjenduste peale, millega Anselmo püüdis Lotariot mõjutada tema juures endist viisi käima, vastas Lotario nii targalt, tabavalt ja mõistlikult, et Anselmo oma sõbra head kavatsust kindlasti uskuma jäi, ja nad leppisid kokku, et Lotario hakkab kaks korda nädalas ja pühadel nende juures lõunal käima. Aga sellest kokkuleppest hoolimata võttis Lotario ette ainult nii talitada, nagu tema arvates oli kõige sobivam tema sõbra aule, kelle head nime ta kallimaks pidas kui enda oma. Ta ütles, ja väga õigesti, et abielumees, kellele taevas on ilusa naise andnud, peab niisama hoolega vaa-

tama, missuguseid sõpru ta oma majja kutsub, kui silmas pidama, missuguste sõbrannadega ta naine läbi käib, sest kõike seda, mida ei tehta ega plaanitseta platsidel, kirikutes, avalikkudel pidudel ega palvekäikudel (asjad, mida abielumees mitte alati oma naisele keelata ei saa), seda sepitsetakse ja sobitatakse mõne sõbranna või naissugulase juures, keda kõige kindlamini usaldatakse. Lotario ütles veel, et abielumeestel peaks igaühel mõni sõber olema, kes juhiks nende tähelepanu iga hooletuse peale, mis nende ülevalpidamises ilmsiks tuleb, sest tihti juhtub, et suurest armastusest oma naise vastu ei hoiata mees teda ega käsi tal, et teda mitte pahandada, teha või tegemata jätta mõnd asja, mille tegemine või mittetegemine talle auks või häbiks tuleks. Kui aga sõber selle peale tähelepanu juhiks, saaks kogu asja kergesti parandada. Aga kust leida nii tarka, nii ustavat ja õiglast sõpra, nagu Lotario siin nõuab? Mina ei tea seda tõesti mitte. Lotario üksi oli see, kes niisuguse hoole ja ettevaatlikkusega oma sõbra au silmas pidas ja püüdis harvendada, piirata ja lühendada päevi ja silmapilke, millal ta kokkuleppe järgi tema juurde pidi minema, nii et jõudevahtijate hulk ja hiilivad ning pahasoovlikud silmad ei hakkaks halvasti sellele vaatama, et noor rikas aadlimees, kõrgest soost ja niisuguste heade omadustega, nagu tema ise arvas end olevat, külastab Camila-taolise ilusa naise maja. Sest kuigi Camila voorus ja väärikus võisid igasuguse kurja keele vaikima sundida, ei tahtnud Lotario ometi ei tema ega oma sõbra head nime kahtluse alla saata ja seepärast tarvitas ta suurema osa kokkulepitud päevadest muudeks toimetusteks, mis ta ütles möödapääsmatud olevat, nõnda et niisugusel päeval kulus suurem osa ajast kaebustele ühelt ja vabandustele teiselt poolt.

Juhtus nii, et kui sõbrad ühel päeval kahekesi jalutasid aasal linna taga, ütles Anselmo Lotariole järgmist:

«Sa arvad muidugi, sõber Lotario, et ma jumalat küllalt tänada ei suuda heategude eest, mis ta mulle on teinud, lastes mind sündida niisuguste vanemate pojana, nagu olid minu vanemad, ja jagades mulle helde käega kõiki looduse ja õnne ande, iseäranis aga selle eest, et ta mulle sinu sõbraks ja Camila naiseks andis — kaks kallist varandust, mida ma hindan, kui mitte nii, nagu ma peaksin, siis ometi nii, nagu ma suudan. Aga kõigist nendest hüvedest hoolimata, millest harilikult jätkub, ja

peab jätkuma inimeste õnneks, olen mina kõige rõõmutum ja kibestunum inimene maailmas. Sest vaata, mind vaevab ja rõhub, ma ei tea kui kaua juba, üks niivõrd iseäralik ja kõigest harilikust kõrvalekalduv soov, et ma iseenda üle imestan, end süüdistan ja endaga tõrelen, püüdes seda soovi vaikima panna ja omaenda mõtete eest ära varjata. Aga mul on olnud niisama võimatu sellest saladusest võitu saada, nagu oleks olnud võimatu seda meelega tervele maailmale öelda. Ja kui see juba kord avalikuks peab tulema, siis tahan selle panna sinu vaikimise arhiivi, lootes kindlasti, et selle abil ja sinu agaruse abil, millega sina kui tõeline sõber mind aidata püüad, saan varsti vabaks piinast, mida mu iseäralik soov mulle tekitab, ja et minu rõõm sinu hoole läbi samasugusel määral kasvab kui mu rahulolematus mu enda hulluse läbi.»

Anselmo jutt äratas Lotarios suurt imestust ja ta ei mõistnud, mida niisugune pikk ettevalmistus või sissejuhatus tähendab. Ja kuigi ta oma meeles edasi-tagasi mõtles, et mis soov see võib olla, mis tema sõpra nii vaevab, ei sattunud ta kordagi tõele lähedale. Et kiiremini vabaneda sellest piinavast teadmatusest, ütles ta Anselmole, et viimane ilmselt haavab nende suurt sõprust, kui ta selleks, et öelda talle oma kõige salajasemaid mõtteid, otsib mitmesuguseid kõrvalteid, kuna ta ometi võib kindlalt loota, et saab temalt head nõu nende vaoshoidmiseks või abi nende täideviimiseks.

«See on tõsi,» vastas Anselmo, «ja selles usus ütlen sulle, sõber Lotario, et mind kiusab soov teada saada, kas minu abikaasa Camila on tõesti nii vooruslik ning laitmatu, nagu ma arvan. Ja ma ei või selle kohta muidu selgust saada, kui pean ta proovile panema, nii et proov tooks ilmsiks ta täiuslikkuse kraadi, nagu tuli toob ilmsiks kulla ehtsuse. Sest vaata, mu sõber, mina arvan oma meeles, et naise voorus või ebavoorus tuleb ainult siis nähtavale, kui teda võrgutatakse, ja et tugev on ainult see, kes ei paindu oma agarate armastajate lubaduste, kingituste, pisarate ja alaliste pealekäimiste ees. Sest,» ütles Anselmo, «mis on kiiduväärset selles, et mõni naine on vooruslik, kui keegi pole teda ahvatlenud halb olema? Mis imet, kui see on tagasihoidlik ja arg, kellele ei pakuta juhust kergemeelne olla, või see, kes teab, et tal on mees, kes tema surmab, niipea kui ta tema esimeselt

eksisammult tabab? Niimoodi ei saa mina naisest, kes on vooruslik kartusest või juhuse puudumise pärast, nõnda lugu pidada kui sellest, kes on kiusatustest ja võrgutustest võidupärjaga välja tulnud. Neil ja paljudel teistel põhjustel, mis ma selle oma arvamise kinnituseks ja toeks öelda võiksin, soovin ma, et minu abikaasa Camila neid raskusi tunda saaks ja armuavalduste ning võrgutuste puhastustules proovile pandaks, ja nimelt mehe poolt, kes on küllalt vääriline oma soove tema poole tõstma. Ja kui tema, nagu ma usun, sellest võitlusest võidupalmiga välja tuleb, pean ma oma õnne võrratuks. Siis võin öelda, et kõik mu soovid on täidetud, et mulle on osaks antud vahva naine, kelle kohta Tark* küsib: «Kes tema leiab?» Kui aga asi teisiti läheb, kui ma arvan, siis rahuldus selle üle, et minu arvamine oli õige, aitab mul ilma vaevata kanda seda meeletuska, mida nii kalli hinnaga saadud kogemus võib õigusega tekitada. Kuna nüüd kõik, mis sa mu soovi vastu ette võiksid tuua, on täiesti kasutu ega suuda mind selle teostamisest tagasi hoida, siis palun sind, oo sõber Lotario, et sa oleksid nõus hakkama tööriistaks selle minu tahtmise täideviimises. Mina muretsen sulle võimaluse selle tegemiseks ja sinul ei pea midagi puuduma, mis mina tarvilikuks arvan ühe ausa, lugupeetava, kombeka ning kasupüüdmatu naise võrgutamiseks. Ja seda rasket ülesannet sunnib mind sinu kätte usaldama muuseas see mõte, et kui sa Camila võidad, ei või sa oma võitu mitte täielikult viimse äärmuseni, vaid ainult niikaugele, et saab pidada seda sündinuks, mis sündinud oleks. Ja nii saan ma haavata ainult tema soovist ja mu teotus jääb varjule sinu täielikku vaikimisse, mida ma tean minusse puutuvates asjades olevat igavese nagu surmavaikus. Nii et kui sa tahad, et ma elaksin elu, mida eluks võib nimetada, siis astu kohe sellesse armuvõitlusse, mitte leigelt ja loiult, vaid kogu õhina ja agarusega, mida minu soov nõuab, ja usaldusväärsusega, mida meie sõprus mind kindlasti oodata lubab.»

Nõnda rääkis Anselmo Lotariole, kes kuulas seda kõike tähelepanelikult, et ta, maha arvatud need sõnad, mis eespool on öeldud teda lausuvat, ei paotanud suudki, enne kui teine oli lõpetanud. Nähes, et Anselmo enam ei räägi, vaatas ta teda tükk aega nagu midagi ennenägematut, mis temas imestust ning hämmastust tekitab, ja ütles siis:

«Ma ei saa muud uskuda, sõber Aselmo, kui et see, mis sa mulle rääkisid, on paljas nali, sest kui ma oleksin mõelnud, et sa tõemeeli kõneled, siis ei oleks ma lasknud sind niikaugele jõuda, vaid oleksin su pikka kõnet sellega takistanud, et ma poleks sind enam kuulanud. Mulle näib kindlasti, et kas ei tunne sina mind või mina ei tunne sind. Aga ei, ma tean ju hästi, et sina oled Anselmo, ja sina tead, et mina olen Lotario. Kahjuks pean ma aga mõtlema, et sina ei ole enam see Anselmo, kes sa enne oled, ja sina omalt poolt oled nähtavasti mõelnud, et mina olen sama vähe see Lotario, kes ma olema peaksin, sest see, mis sa minule ütlesid, ei ole minu sõbra Anselmo kõne ega seda, mis sa minult palusid, sobi paluda sellelt Lotariolt, keda sa tunned. Sest head sõbrad peavad üksteist proovile panema ja tarvitama üksteise abi *usque ad aras**, nagu ütleb üks kirjanik, ja mis tähendab, et nad ei pea oma sõprust kasutama asjades, mis oleksid jumala vastu. Kui üks pagan sõprusest nii aru sai, kas ei ole siis palju enam põhjust seesuguseks arusaamiseks kristlasel, kes teab, et ühegi inimliku sõpruse pärast ei tohi kaotada sõprust jumalaga? Ja kui sõber lähebki kunagi niikaugele, et taseb silmist taeva ja mõtleb ainult oma sõbrale, siis ei tohi see sündida tühiste ja tähtsuseta asjade pärast, vaid ainult niisuguste pärast, kus on kaalul ta sõbra au ja elu. Ütle mulle nüüd, Anselmo, kumb neist kahest on sul hädaohus, nii et mina peaksin julgema sinu palvet täita ja teha säärast jäledat asja, nagu sa minult palud? Kindlasti mitte kumbki. Vaid ennem palud sa mind, niipalju kui ma aru saan, et ma kõigi abinõudega püüaksin riisuda au ja elu sinult ja ühes sellega ka iseendalt. Sest vaata, kui ma pean püüdma sinult au riisuda, siis on selge, et ma sinult ka elu riisun, sest autu inimene on halvem kui surnu. Ja kui mina, nagu sina tahad, sinu nii suure õnnetuse tööriistaks olen, siis kaotan ka mina au ja seetõttu järelikult ka elu. Kuula mind, sõber Anselmo, ja tõhe oodata vastusega, kuni ma olen sulle kõik öelnud, mis mul meelde tuleb sinu soovi kohta öelda. Siis jääb sinul veel aega mulle vastata ja minul sind kuulata.»

«Väga hea,» ütles Anselmo. «Lausu, mida soovid.»

Ja Lotario kõneles edasi:

«Mulle näib, oo Anselmo, et sinu praegune meelelaad sarnaneb mauride omaga: neile ei saa nimelt nende usu ekslikkust selgeks teha ei väljavõtetega pühakirjast ega

tõendustega, mis nõuavad mõistuslikku arutlust või põhinevad usudogmadel, vaid neile peab tooma käegakatsutavaid, kergeid, arusaadavaid, ilmseid, kaheldamatuid näiteid ja ümberlükkamatuid matemaatilisi tõendusi, nagu on järgmine: kui kahest võrdsest suurusest võrdsed osad ära võtta, siis on ka ülejäägid võrdsed, ja kui nad seda sõnades ei mõista, nagu lugu ka tõesti on, siis tuleb seda nendele näidata käte abil ja seada see nendele silmade ette. Ja ometi ei saa mitte keegi isegi sel viisil panna neid uskuma meie püha usu tõdesid. Sedasama viisi ja abinõu tuleb mul nüüd sinu juures tarvitada, sest sinu meeles tärganud soov kaldub niivõrd kõrvale ja on nii kaugel kõigest, millel on mõistlikkuse varjugi, et mulle näib raisatud ajana, kui ma püüaksin sulle su lihtsameelsust — ma ei taha sellele esialgu muud nime anda — selgeks teha; ja mul oleks isegi himu sind jätta sinu meeletuse võimusesse — karistuseks sinu halva soovi eest —, aga seda valjust tarvitamast keelab mind sõprus, mida ma sinu vastu tunnen ja mis ei luba mul jätta sind nii ilmsesse hukkumise ohtu. Ja et sa seda selgesti näeksid, ütle mulle, Anselmo, kas sa ei nõudnud minult, et ma viiksin kiusatusse kombeka, võrgutaksin vooruslikku, annaksin kingitusi kasupüüdmatule, meelitaksin mõistlikku? Tõesti, sa nõudsid seda minult. Aga mida sa õieti veel otsid, kui sa ometi tead, et sul on kombekas, vooruslik, kasupüüdmatu ja mõistlik naine? Ja kui sa usud, siis on meeletu panna proovile tõde ennast, sest pärast seda jääb talle seesama lugupidamine mis ennegi. Õigusega öeldakse, et niisuguste tegude ettevõtmine, millest meile pigem kahju kui kasu võib tulla, on mõistmatute ja hulljulgete asi, iseäranis kui neil pähe tuleb midagi seesugust ette võtta, milleks neid miski ei sunni ega vägisi ei aja ja millest juba kaugelt on selgesti näha, et nende ettevõtmine on ilmne hullus. Raskeid asju võetakse ette ainult jumala või maailma pärast või nende mõlema pärast koos: jumala pärast ettevõetavad on need, mida teevad pühakud, püüdes elada inglite elu inimlikus kujus; neid aga, mida maailma pärast ette võetakse, teevad inimesed, kes liiguvad ääretutel meredel, paljudes mitmesugustes maades ja kõiksuguste võõraste rahvaste hulgas, et hankida seda, mida nimetatakse õnne andideks; need teod jälle, mida jumala ja maailma eest koos ette võetakse, on vahvate sõjameeste omad, kes vaevalt silma-

vad vaenlase kaitsemüüris suurtükikuuliaugu suurust avaust, kui kohe, jättes kõrvale igasuguse hirmu, ja mõtlemata ning hoolimata ilmsest hädaohust, mis neid ähvardab, tormavad hulljulgelt otse neid ootava tuhande surma suhu, tiivustatud soovist võidelda oma usu, oma vahva ja oma kuninga eest. Need on asjad, mida harilikult ette võetakse, ja nende ettevõtmine toob au, kuulsust ja kasu, kuigi nad on seotud nii paljude raskuste ja hädaohtudega. See aga, mis sina ütlesid ette võtta ja teoks teha tahtvat, ei too sulle ei au jumala ees, ei õnne ande ega kuulsust inimeste juures. Sest vaata, kui see nii läheb, nagu sina soovid, ei saa sa sellest rõõmsamaks, ei rikkamaks ega lugupeetavamaks, kui praegu oled. Ei lähe see aga sinu soovikohaselt, siis satud kõige suuremasse viletsusse, mida üldse võib ette kujutada, sest mõtlest, et keegi sinu õnnetusest ei tea, pole sul siis mingit abi, kuna sinu kurvastamiseks ja hävitamiseks aitab selleast, et sa ise seda tead. Selle tõe kinnituseks ütlen sulle kuulsa luuletaja Luigi Tansillo* stantsi, mis leidub tema «Püha Peetruse pisarate» esimese jao lõpul:

Ja kasvab nukrus Peetruses ning kasvab häbi,
niipea kui jälle taeva kerkib koidupuna.
Ja kuigi pole kedagi, kes näeks tast läbi,
tal iseendast palgesse lööb patupuna.

Ei tunne suuremeelse süda sellest häbi,
et tema pattu võidaks näha avatuna,
vaid tal on piin ka siis, kui ükski peale taeva
ei aimakski ta häbi ega hingevaeva.

Sa ei pääse siis oma vaevast, kuigi see on salajane, pigem saad lõpmatult pisaraid valada — kui mitte silmapisaraid, siis südameverepisaraid —, nagu nuttis see lihtsameelne doktor, kes meie luuletaja sõnade järgi tegi karikakatse*, millest mõistlik Rinaldo targu hoidus. Sest olgugi see luuletaja väljamõeldus, peitub selles siiski varjatud õpetus, mis on väärt, et seda tähele pandaks, mõistetaks ja selle järgi tehtaks — seda enam, et sellest, mis ma sulle nüüd öelda mõtlen, saab sulle lõplikult selgeks, kui suurt viga sa tahad teha. Ütle mulle, Anselmo, kui taevas või õnnelik juhus oleks sind teinud ülipeene teemandi peremeheks ja seaduslikuks omanikuks ja kõik kalliskivikaupmehed, kes seda oleksid näinud, oleksid kind-

lad ta kõrges väärtuses ja ehtsuses ning kõik ühel häälel ja ühel meelel tunnistaksid ta ehtsuselt, väärtuselt ja puhtuselt nii heaks, nagu säärane kivi üldse olla võib, ja sina ise usuksid sedasama, ilma et teaksid midagi selle vastu öelda, kas oleks siis õige, kui sul himu tuleks see teemant võtta, ta vasara ja alasi vahele panna ning täie jõuga antud hoopide abil proovida, kas ta on tõesti nii kõva ja ehtne, nagu öeldakse? Ja kui arvata, et sa oma kavatsuse täide viid, ega siis see kalliskivi — kui ta ka seesugusele mõttetule proovile vastu paneb — seeläbi suuremat väärtust ega kuulsust saa. Kui ta aga puruneb, mis võib juhtuda, eks ole ta siis täiesti kadunud? Kindlasti. Tema omanikku aga hakkaksid kõik kohtlaseks inimeseks pidama. Mõtle nüüd, sõber Anselmo, et Camila on ülipeen teemant — nii sinu enda kui teiste hindamise järgi — ja et ei ole mõistlik saata teda purunemise ohtu. Sest vaata, kui ta terveks jääb, ei või ta suuremat väärtust omandada, kui tal praegu on. On ta aga liiga nõrk ega suuda vastu panna, siis võid sa juba nüüd arvata, kuidas sul läheb, kui sa temast ilma jääd, ja kui väga sul on põhjust enda peale kaevata, kuna sa oled tema ja enda hukatuses süüdi. Saa aru, et maailmas pole teist nii väärtuslikku kallisasja kui karske ja vooruslik naine ja et naiste au seisab ainult selles heas arvamises, mis inimestel nendest on. Ja kuna sinu abikaasa kuulsus on nii hea, nagu üldse mõelda oskad, miks tahad sa siis selle tõe kahtluse alla saata? Pea silmas, sõber, et naine on ebatäiuslik olevus ja et tema teele ei pea asetama takistusi, millele ta komistaks ning kukuks, vaid et need tuleb kõrvaldada ja tema rada puhastada kõigist tõkkeist, nii et ta ilma vaevata ja kergel käigul võiks sammuda täiuslikkuse poole, mis tal puudub ja mis seisab vooruslikkuses. Looduseuurijad räägivad, et lahits on väike loom, kellel imevalge karv, ja kui jahimehed teda püüda tahavad, tarvitavad nad järgmist kavalust: teades paiku, kus loom harilikult asub ja liigub, panevad nad ta teed mudaga kinni ja ajavad looma siis üles ning kihutavad sinna kohta, ja niipea kui lahits muda juurde jõuab, jääb ta seisma ja laseb end pigem kinni võtta, kui et ta porist läbi läheks ja oma valget kasukat rikuks ning määriks, sest ta hindab selle puhtust kallimaks kui vabadust ja elu. Aus ning karske naine on nagu lahits ja ta aususe voorus on valgem ja puhtam kui lumi. Ja see, kes tahab, et naine seda ei

hoitaks, vaid seda valvaks ja alal hoiaks, peab talitama teisiti kui jahimehed lahitsaga: teda ei tule asetada pealetkäivate armastajate kingituste ja meelituste pori ette, sest võib olla, ja isegi kindlasti, ei ole ta oma loomult nii vooruslik ja tugev, et omal jõul võiks need takistused ületa ja nendest üle saada. Need tuleb siis kõrvaldada ja asetada ta silme ette vooruse puhtus ja ilu, mis sisaldub hea kuulsuses. Hea naine on ka nagu särav ja selge kristallpeegel: seda võib määrida ja tumestada iga sellele sattuv hingus. Voorusliku naisega tuleb nii ümber käia nagu pühakusäilmetega: nende poole tuleb palvetada, aga mitte neid puudutada. Vooruslikku naist tuleb hoida ja hinnata, nagu hoitakse ja hinnatakse ilusat aeda, mis on täis lilli ja roose ja mille omanik ei luba kellelgi seal käia ega lilli puudutada: nad peavad leppima sellega, et nemalt ja läbi raudvõre tunda rõõmu nende lõhnast ja ilust. Lõpuks tahan sulle öelda veel mõned mulle meelde tulnud salmid, mida ma ühe uue näitemängu ettekandmisel kuulsin ja mis minu arust sobivad meil praegu arutlusel oleva asja juurde. Keegi tark vanamees annab nõu teisele, kellel on tütar, et ta teda hoiaks, valvaks ning varjaks, ja muu hulgas ütleb talle järgmist:

Naine on kui habras vaas,
aga siiski ma ei soovi,
et nii kähku tehtaks proovi,
kuivõrd vastu peab see klaas.

Et ta puruneb, see teada,
kui sa tema maha pillud.
Milleks üldse siis need killud,
kui ei saa neid kokku seada?

Küllap kõigil oleks vaja
seda tarkust hoida silmas.
Sest kui Danae* on ilmas,
eks siis kuldset vihma saja.

Kõik, mis ma sulle seni ütlesin, oo Anselmo, puudutab ainult sind, nüüd sobib kuulda ka midagi, mis käib minu kohta. Ja kui mu jutt pikale läheb, siis anna andeks, sest kõike seda nõuab labürint, millesse sa oled eksinud ja kust ma sind, nagu sa soovid, päästma pean. Sa loed mind oma sõbraks ja tahad riisuda minult au — see käib

ju igasuguse sõpruse vastu. Ja mitte ainult seda ei püüa sa, vaid nõuad ka, et ma riisuksin sinu au. Et sa minu au riisuda tahad, on selge, sest kui Camila näeb, et ma tema ümber lipitsen, nagu sina nõuad, siis peab ta mind kindlasti autuks ja häbematuks inimeseks, kuna ma seesugust kavatsen ja teen, mis on niivõrd vastuolus nii minu väärikusega kui ka meie sõprusega. Selles, et sa tahad mind lasta sinult au võtta, ei ole mingit kahtlust, sest kui Camila märkab minu lipitsemist tema ümber, peab ta arvama, et olen märganud temas mingit kergemeelsust, mis mulle julgust andis oma paha himu ilmsiks teha, ja kuna tema end häbistatuks peab, siis puutub tema häbi ka sinusse, kelle oma ta on. Ja sellest tulebki harilik komme, et truuduseta naise mehele, kuigi ta asjast midagi ei tea ega pole andnud põhjust selleks, et ta naine käitub teisiti, kui ta peaks, ja kuigi juhtunud õnnetuse ärahoidmine pole olnud tema võimuses ega pole see sündinud tema hooletuse või ettevaatamatuse tõttu — kõigest sellest hoolimata, ütlen ma, antakse talle teotav ning alandav nimi, ja need, kes tema naise halbusest teavad, vaatavad teda teatud halvakspanuga, selle asemel et vaadata teda kaastundega, kuna tema mitte oma süü läbi, vaid oma halva abielunaise kalduvuse tõttu on seesugusesse õnnetusse sattunud. Aga ma ütlen sulle põhjuse, miks halva naise mees täiesti õigusega häbi peab kandma, ehkki ta oma naise halbusest ei tea, selles süüdi pole, sellest kuidagi osá ei võtnud; ega selleks võimalust pole andnud. Ära väsi mind kuulamast, sest see kõik peab sulle kasuks tulema. Pühakiri ütleb, et kui jumal oli loonud paradiisis meie esiisa Aadama, laskis ta sügava une tema peale tulla, ja sel ajal kui ta magas, võttis tal vasakust küljest ühe luu, millest tegi meie esiema Eeva. Kui Aadam ärkas ja teda nägi, ütles ta: «See on liha minu lihast ja luu minu luust». Ja jumal ütles: «Sellepärast jätab mees oma isa ja ema maha ja läheb oma naise juurde ja nad saavad mõlemad üks liha olema.» Siis seati sisse püha abielusakrament, mille sidemeid ainult surm võib katkestada. Ja sellel imeväärsel sakramendil on säärane jõud ning võim, et ta laseb kahel eri inimesel üheks lihaks saada. Ja heade abikaasade juures on ta mõju veel suurem, sest kuigi neil on kaks hinge, on neil vaid üksainus tahe. Ja kuna siis mees ja naine on üks liha, järgneb siit, et plekid, mis naise peale langevad, või vead, mis tema juures

ilmsiks tulevad, lähevad üle ka mehe ihu peale, kuigi tema, nagu öeldud, ei ole selleks õnnetuseks mingit põhjust andnud. Sest niisama nagu jala või mis tahes teise inimihu liikme valu annab end tunda kogu kehas, kuna see kõik on üks liha, ja pahkluu vigastust tunneb ka pea, kuigi tema ei ole seda põhjustanud, niisama saab abielumees osa oma naise häbist, kuna nemad mõlemad on üks. Ja kuna kõik au ja häbi maailmas lihast ja verest tuleb ning sünnib ja halva naise häbi on sedasama laadi, siis peab mees paratamatult sellest osa saama ja peab häbistatuks loetama, kuigi ta sellest midagi ei teaks. Mõtle siis, Anselmo, missugusesse hädaohtu sa tormad, tahtes segada rahu, milles sinu hea naine elab. Mõtle, missuguse kasutu ja meeletu uudishimu pärast sa tahad ärritada tunge, mis nüüd uinuvad sinu karske naise rinnas. Pea silmas, et seda, mis sa võita võiksid, on üsna vähe, seda aga, mis sa kaotaksid, nii palju, et ma seda lähemalt selgitama ei hakka, kuna mul puuduvad sõnad, et seda tarviliselt kirjeldada. Aga kui kõigest sellest, mis ma olen öelnud, ei jätku, et sind sinu halvast kavatsusest ära pöörata, siis võid otsida teise tööriista oma häbi ja õnnetuse jaoks, sest mina ei mõtle selleks hakata, kuigi ma seeläbi sinu sõpruse kaotaksin, mis on kõige suurem kõigist kaotustest, mida ma oskan ette kujutada.»

Nende sõnade järel vaikis vooruslik ning arukas Lotario, ja Anselmo oli niisuguses segaduses ja nii sügavas mõttes, et ei suutnud tükk aega talle midagi vastata. Lõpuks aga ütles ta:

«Ära nägid, sõber Lotario, kui tähelepanelikult ma kuulasin kõike, mis sa mulle ütlesid, ja sinu sõnadest, näidetest ja võrdlustest märkasin ma sinu suurt tarkust ja sinu tõelise sõpruse erakordset ustavust. Ma näen ja tunnistan ka, et kui ma mitte sinu nõu järgi ei tee, väid oma mõtte juurde kindlaks jään, siis põgenen heast ning ruttan halva järele. Olgugi lugu nii, aga sa pead arvesse võtma, et ma põen praegu haigust, mille all vahel naised kannatavad, kui nad himu tunnevad süüa mulda, kipsi, sütt ja muid veel hullemaid asju, mis on juba jälgid vaadatagi, söömisest rääkimata. Niisiis tuleb minu tervekstegemiseks paratamatult mõnd kunsti tarvitada, ja seda on üsna kerge teha ainult seeläbi, et sa hakkad, kas või loiult ja näiliselt, Camila ümber lipitsema, kes ometi nii nõrk ei või olla, et ta vooruslikkus kohe esimeste

pealetungide all kokku variseb. Mina jään juba ainuüksi selle algusega rahule ja sina oled teinud seda, mis sa meie sõprusele võlgned, kinkides mulle mitte ainult elu, vaid andes mulle kindluse, et mu au püsib. Ja sina oled kohustatud seda tegema juba ühelainsal põhjusel, nimelt sellepärast, et kuna ma nüüd olen kindlasti otsustanud selle katse ette võtta, ei või sa lubada, et ma oma meeletust kellelegi teisele ilmutaksin, sest seeläbi saadaksin hädaohtu oma au, mida sina püüad kaitsta. Ja kuigi sinu au Camila arvates, niikaua kui sa tema ümber lipitsed, nii kõrge ei ole, nagu ta olema peaks, siis ei tähenda see palju või üldse midagi, sest varsti, niipea kui näeme teda nii kindla olevat, nagu loodame, võid sa talle meie kavaluse kohta täit tõtt rääkida, millega sa tema juures jälle endisse lugupidamisse tõused. Ja kuna sul on nii vähe kaalule panna, minule seeläbi aga nii suurt rahuldust võid pakkuda, siis ära jäta seda tegemata, isegi kui sa seal veel rohkem raskusi näeksid, sest nagu ma juba ütlesin, kui sa ainult algustki teed, tahan ma asja lõpule viiduks arvata.»

Kui Lotario nägi Anselmo tahtmise nii kindla olevat ja ta ei osanud enam mingisuguseid näiteid ega põhjendusi ette tuua, et Anselmot tema mõttest loobuma panna, ja kui ta teda nüüd pealegi veel kuulis ähvardavat, et ta oma paha kavatsuse kellelegi teisele avaldab, otsustas ta suurema õnnetuse ärahoidmiseks sõbrale järele anda ja teha, mis ta palub, võttis aga seejuures kindlalt ette asja nii ajada, et Anselmo rahulduse saaks ja Camila meel seejuures kõigutamata jääks. Nii vastas ta siis Anselmole, et ärgu ta oma mõtet kellelegi teisele teatagu, tema, Lotario, võtab ülesande enda peale ja algab sellega, millal Anselmo heaks arvab. Anselmo kaelustas teda õrnalt ja armastavalt ning tänas teda ta lubaduse eest, nagu oleks ta temale teinud mingi suure heateo. Nad leppisid omavahel kokku, et juba järgmisel päeval hakkavad nad oma plaani teoks tegema, ja Anselmo lubas muretseda Lotariole aja ja koha Camilaga nelja silma all rääkimiseks, ning samuti anda talle raha ja kallisasju Camilale pakkumiseks. Ta soovitas veel, et Lotario laseks Camilale serenaade laulda, sepitseks salme tema ülistamiseks, ja lubas neid ise kirjutada, kui Lotario ei taha sellega vaeva näha. Lotario oli kõigega nõus, ehk küll hoopis teise sihiga, kui Anselmo arvas. Ja kui otsus teh-

tud, läksid nad tagasi Anselmo majja, kus leidsid Camila oma meest kartuse ja murega ootamas, kuna see oli sel päeval harilikust kauem välja jäänud.

Lotario läks ära ja Anselmo jäi koju niisama rahul olles, kuivõrd Lotario oli murelik, sest ta ei teadnud, mida ette võtta, et selle raske asjaga õnnelikult hakkama saada. Aga juba samal ööl mõtles ta välja plaani, kuidas Anselmot tüssata ilma Camilat haavamata. Järgmisel päeval läks ta oma sõbra juurde lõunale ja Camila võttis teda hästi vastu ning võõrustas teda väga lahkesti, sest ta teadis, kui suurt poolehoidu ta mees Lotario vastu tunneb. Kui söömaaeg oli lõpetatud ja lauanõud ära koristatud, palus Anselmo Lotariot seniks Camila juurde jääda, kuni ta ühe tungiva asja õiendab, ja lubas poolteise tunni pärast tagasi tulla. Camila palus teda mitte lahkuda ja Lotario pakkus end temaga seltsis minema, aga Anselmo ei võtnud midagi kuulda, vaid käis Lotariole peale, et ta jääks sinna ja ootaks teda, sest tal olevat temaga veel midagi väga tähtsat rääkida. Ta käskis veel Camilal Lotariole seltsiks olla, kuni ta tagasi tuleb. Tõesti, ta oskas oma äramineku väljamõeldud vajadust nii tungivalt tarvilikuna kujutada, et keegi ei võinud seda tühjaks ettekäändeks pidada. Anselmo läks, ja Camila ja Lotario jäid kahekesi laua äärde, sest kõik maja teenijad olid sööma läinud. Lotario nägi end nüüd olevat sellel võitlusväljal, mida ta sõber soovis, ja enda ees vaenlast, kes ainuüksi oma iluga oleks võinud võita terve eskadroni sõjariistus rüütleid. Öeldagu siis, kas Lotariol oli põhjust teda karta! Tema ei võtnud aga midagi ette, vaid pani kõõnarnuki tooli käsitoele, toetas põse peopesale, ja paludes Camilalt vabandust ebaviisakuse pärast, ütles, et ta tahab veidi puhata, seni kuni Anselmo tagasi tuleb. Camila vastas, et tal oleks parem puhata võõrasteruumis patjadel* kui toolil, ja palus teda sinna minna ja magama heita. Lotario ei soovinud, vaid tukkus oma kohal, kuni Anselmo tagasi tuli. Leides Camila oma toas ja Lotario magamas, arvas Anselmo, kes oli kaunis kauaks ära jäänud, et neil oli niisiis olnud aega mitte ainult rääkimiseks, vaid magamisekski, ja ta ei jõudnud Lotario ärkamist ära oodata, et temaga koos välja minna ja järele küsida, kuidas tal õnnestus. Kõik läks nii, nagu ta soovis. Lotario ärkas, nad läksid koos välja. Anselmo küsis, mis ta teada taht̃is, ja Lotario vastas talle, et ta ei olnud

kohaseks pidanud juba esimesel korral end täielikult avaldada ja seepärast oli ta ainult Camila ilu ülistanud, öeldes talle, et terves linnas ei räägita muust kui ainult tema ilust ja arukusest. Tema arvates olevat see algus kõige parem, et Camila poolehoidu võita ja naist ette valmistada teda edaspidi heameelega kuulama. Ja sellega olevat tema, Lotario, sedasama kavalust tarvitanud, mida tarvitab vanapagan, kui ta tahab kedagi petta, kes on enda eest valvel: tema, pimeduseingel, muudab enese valguseingliks, näitab ilusat välist pettekuju ja lõpuks ilmutab end ning jõuab oma eesmärgile, kui ta pettus mitte kohe alguses ilmsiks ei tule. Anselmo oli kõige sellega väga rahul ja ütles, et ta annab Lotariole iga päev samasuguse võimaluse, isegi kui ta kodunt välja ei lähe, sest siis võtab ta endale kodus seesuguseid toimetusi, et Camila ei või tema kavalusest aru saada.

Seejärel kulus palju päevi, ilma et Lotario Camilale sõnagi oleks lausunud, aga ometi vastas ta Anselmo päringutele, et on temaga rääkinud, kuid ilma et kordagi oleks saanud temalt kõige vähematki märki selle kohta, et ta millegi halvaga nõus oleks või annaks talle mingit lootuse varjugi. Otse vastupidi: Camila olevat teda ähvardanud, et kui ta oma halba mõtet ei jäta, teatab ta sellest oma mehele.

«See on hea,» ütles Anselmo. «Seni on Camila sõnadele vastu pannud, nüüd tuleb vaadata, kuidas ta tegudele vastu paneb. Ma annan sulle homme kaks tuhat kuldeskuudot, mis sa pead temale pakkuma ja andmagi, ja teist niisama palju, et osta ehteid, millega teda võrgutada, sest naised, iseäranis ilusad naised, olgu nad nii karsked kui tahes, armastavad alati hästi riides käia ja end ehtida. Ja kui ta sellele kiusatusele vastu paneb, siis jään ma rahule ega tülita sind enam.»

Lotario vastas, et kuna ta oli juba kord alustanud, siis viib ta selle ettevõtte lõpule, kuigi ta arvab, et sellest lööduna ning võidetuna välja tuleb.

Järgmisel päeval sai ta neli tuhat eskuudot ja ühes sellega neli tuhat muret, sest ta ei teadnud, missuguseid uusi valesid välja mõelda. Lõpuks otsustas ta öelda, et kingitused mõjuvad Camilasse niisama vähe kui sõnadki ja et ei ole enam mõtet vaeva näha, sest see on asjatu ajaraiskamine. Aga saatus, mis asju teisiti juhib, korraldas nii, et Anselmo, seejärel kui ta oli Lotario ja Camila nagu

harilikult üksi jätnud, läks kõrvaltuppa ja vaatas ning kirulas läbi lukuaugu, mis nad kahekesi teevad. Ta nägi, et Lotario enam kui poole tunni jooksul mitte üht sõna Camilale ei lausunud ega ühtki poleks lausunud, kui ta ka terve aastasaja oleks seal olnud. Anselmo mõistis nüüd, et kõik, mis sõber talle oli rääkinud Camila vastupanust, oli paljas väljamõeldus ja vale. Et selle kohta kindlust saada, tuli ta toast välja, kutsus Lotario kõrvale ja küsis, mis tal uudist on ja missuguses meeleolus on Camila. Lotario vastas, et tema ei taha selles asjas enam midagi ette võtta, sest Camila olevat talle vastanud nii karmilt ja järsult, et tal enam julgust pole talle veel midagi öelda.

«Ah, Lotario, Lotario,» ütles Anselmo, «kui halvasti täidad sa seda, milleks sa minu vastu oled kohustatud, ja seda, mis ma sinule olen usaldanud! Ma vaatasin sind praegu läbi selle lukuaugu ja nägin, et sa Camilale sõnagi ei lausunud, millest ma kohe aru sain, et sul on veel esimesedki sõnad talle lausumata. Ja kui lugu nii on, nagu ta kahtlemata on, siis ütle: miks petad sa mind või miks tahad sa minult oma kavalusega riisuda võimalused, mis ma oma soovi täitmiseks võiksin leida?»

Anselmo rohkem ei öelnud, aga sellestki jätkus, et sõpra häbisse ning segadusse saata. Pidades seda nagu oma au haavamiseks, et teda oli valelt tabatud, vandus Lotario Anselmole nüüdsest peale tema soovi täielikult rahuldada ja talle mitte valetada, nagu ta ise võib näha, kui ta huvi pärast tema järele luurab, kuigi tal ei tarvitse seesugust vaeva näha, sest hoolsus, millega tema, Lotario, teda rahuldada püüab, vabastab ta igasugustest kahtlustest. Anselmo jäi teda uskuma, ja et talle kindlamat ning segamatumat võimalust pakkuda, otsustas ta nädalaks kodunt lahkuda ja ühe sõbra poole minna, kes elas linna lähedusest maal. Ta leppis selle sõbraga kokku, et saatku see talle tungiv kutse, nii et tal oleks Camilale oma ärasõidu jaoks kaaluv põhjus ette tuua. Sa õnnetu ja meeletu Anselmo! Mis sa ometi teed! Mida kavatsed? Mida valmistad? Mõtle, et sa iseenda kahjuks talitad, valmistades ise oma häbi ja hukatust ette. Sinu naine Camila on vooruslik, rahulikult ning kindlalt kuulub ta sulle, keegi ei sega sinu õnne; tema mõtted ei ulatu üle oma kodu piiride, sina oled tema taevas maa peal, tema soovide eesmärk, tema rõõmude teostus ja see mõõdupuu, mille järgi

ta oma tahtmist mõõdab, seades seda kõigis asjus sinu ja taeva tahtmise järgi. Kui siis tema au, ilu, vooruse ja kombekuse kullakaevandus pakub sulle ilma mingi vaevata kogu seda rikkust, mis seal peitub ja mida sa üldse soovida võid, miks tahad siis kaevata sügavamale ja otsida uue ning ennenägematu aarde sooni, viies end hädaohtu, et kõik kokku variseb, kuna seda kannavad ju lõpuks ainult tema nõdra loomuse nõrgad toed? Pea meeles, et see, kes otsib võimatut, jääb õigusega ilma ka sellest, mis on võimalik, nagu seda on paremini lausunud järgmiselt keegi luuletaja:

Otsin surmast eluhingust,
tõvevoodist tervendust,
vanglamüürest vabadust,
laia orgu kitsast kingust,
reetjast aga ustavust.

Aga endal tulevikku
aiman pahaendelikku,
saatust kuulen armutut:
kuna palud võimatut,
ei siis saa ka võimalikku.

Järgmisel päeval läks Anselmo maale, öeldes enne seda Camilale, et tema äraoleku ajal tuleb Lotario maja järele vaatama ja Camilaga koos sööma, ning kandku tema selle eest hoolt, et ta Lotarioga nagu temaga, Anselmo endaga, ümber käib. Camilat kui tagasihoidlikku ning kombekat naist kurvastas väga mehe käsk ja ta palus Anselmot silmas pidada, kui sobimatu see on, et tema äraolekul keegi täidab tema kohta laua ääres. Ja kui Anselmo teeb seda sellepärast, et ta kahtleb tema, Camila oskuses oma maja valitseda, siis tehku ta seekord proovi, ja küll ta näeb, et Camila kõlbab veel suurematgi ülesannete jaoks. Anselmo vastas, et niisugune on tema tahtmine ja Camilal ei jää muud teha kui vastu rääkimata sõna kuulata. Naine vastas, et ta nii teebki, kuigi täiesti vastu tahtmist. Anselmo sõitis ära ja järgmisel päeval tuli Lotario tema majja, kus Camila ta sõbralikult ning kombekalt vastu võttis. Ta ei andnud aga Lotariole silmapilgukski võimalust temaga üksi jääda, vaid oli kogu aeg oma teenritest ja tüdrukutest ümbritsetud. Iseäranis püsivalt oli ta läheduses üks toaneitsi nimega Leonela,

kellest ta väga hoolis, kuna nad olid lapsest saadik Camila vanematekodus koos kasvanud, ja Anselmoga abielludes oli Camila ta endaga kaasa võtnud.

Kolmel esimesel päeval ei öelnud Lotario Camilale midagi, kuigi tal oleks olnud selleks võimalust siis, kui lauanõud olid ära koristatud ja teenijad kööki sööma läksid, mida nad Camila korraldusel küll väga ruttu tegid.

Leonelal oli isegi käsk enne Camilat süüa ja tema kõrvalt mitte iialgi lahkuda. Aga tüdruk, kellel olid mõttes hoopis muud asjad, mis talle endale lõbu pakkusid, ja kes tarvitas neid silmapilke ning võimalusi omaenda huvides askeldamiseks, ei täitnud alati oma perenaise korraldust, vaid jättis teda üksi Lotario seltskonda, nagu oleks tal nii kästud. Kuid Camila tagasihoidlik olek, ta tõsine ilme ja kogu ta kombekas käitumine talitsesid Lotario keelt. Aga see kasu, mis Camila sai oma paljudest headest omadustest seeläbi, et need Lotariot vaikima sundisid, tuli neile mõlemale ometi enam kahjuks, sest kui keel vaikis, liikus mõte ja leidis võimalust üksikasjaliselt vaadelda kõiki Camila haruldaselt suuri voorusi ja ilu, mis olid küllaldased äratama armastust isegi marmorkujus, rääkimata siis inimsüdamest. Niipalju kui oli aega ja võimalust Camilaga rääkimiseks, vaatles Lotario teda, mõeldes, kui väga ta väärib armastust, ja need mõtted hakkasid vähehaaval kõigutama lugupidamist, mis tal oli Anselmo vastu, nii et tal tuli tuhat korda himu linnast lahkuda ja minna sinna, kus Anselmo teda iial ei näeks ega tema Camilat, aga juba takistas teda ja pidas kinni lõbu, mida talle pakkus Camila nägemine. Ta püüdis endast jagu saada ja võitles endaga, et alla suruda ja mitte tunda seda heameelt, mis ahvatles teda Camilat vaatama. Üksi olles süüdistas ta ennast oma meeletuse pärast, nimetas ennast halvaks sõbraks ja isegi halvaks ristiinimeseks, arutles ning võrdles ennast ja Anselmot, ja kõik lõppes selle mõttega, et Anselmo hullus ja endausaldus on suuremad kui tema, Lotario truudusetus ja et tal ei tarvitseks karta karistust oma patu eest, kui ta oma kavatsetavat tegu jumala ees niisama hästi õigustada oskaks kui inimeste ees. Lühidalt, Camila ilu ja head omadused ühenduses võimalusega, mille mõistmatu abielumees oli talle kätte andnud, said viimaks võitu Lotario ustavusest. Mõtlemata muule kui ainult sellele, milleks ta

kirg teda kihutas, hakkas ta, kui Anselmo ärasõidust oli möödunud kolm päeva, mille kestel ta oli lakkamatult oma himude vastu võidelnud, Camilale niisuguse tulisusega ja nii armunud sõnadega oma poolehoidu ilmutama, et Camila jäi päris kohmetuks ega osanud muud teha kui oma kohalt tõusta ning oma tuppa minna ilma talle sõnagi vastamata. Aga see külmus ei hävitanud Lotario lootust, mis ärkab alati ühes armastusega, vaid ennemini hindas ta Camilat nüüd veel rohkem. Viimane, leides Lotario olevat niisuguse, nagu ta poleks iial arvanud, ei teadnud, mida teha, ja kuna talle näis hädaohtlik ning sündmatu anda Lotariole veel kord juhust ja võimalust kõneluseks, otsustas ta saata selsamal õhtul, nagu ta siis tegigi, teenri Anselmo juurde kirjaga, milles ta kirjutas järgmist.

XXXIV PEATÜKK

Milles jätkub jutustus meeletust uudishimust

«Nagu on viisiks öelda, et sõjavägi ilma pealikuta ja kindlus ilma ülemata on halvas seisukorras, nii ütlen mina, et veel halvem on noorel abielunaisel ilma oma meheta, kui mitte tungivad põhjused tema eemalviibimist ei nõua. Mul on ilma Teieta nii halb ja mul on nii võimatu seda äraolekut kauem kannatada, et kui Te mitte kiiresti tagasi ei tule, olen ma sunnitud oma vanemate juurde minema ja sinna jääma, kuigi Teie maja jääb ilma järelevalveta, sest see inimene, kelle te valvajaks jätsite — kui ta tõesti sellepärast siia jäi —, hoolitseb minu arust enam oma lõbu kui Teie huvide eest. Kuna Te tark mees olete, ei tarvitse mul Teile rohkem öelda ega ole ka sünnis, et ma rohkem ütleksin.»

Anselmo sai selle kirja ja mõistis sellest, et Lotario oli juba tegevusse astunud ja et Camila oli nähtavasti vastanud nii, nagu tema, Anselmo, soovis. Tundes suurt rõõmu selle uudise üle, laskis ta Camilale suusõnal teatada, et ta milgi tingimusel oma kodunt ei lahkuks, sest

tema, Anselmo, tulevat õige pea tagasi. Camila pani Anselmo vastust väga imeks ja see aina suurendas ta segadust, sest ta ei julgenud oma kodus olla ega ka oma vanemate juurde minna: kui ta jääb, siis on ta au hädaohus, kui ta läheb, talitab ta oma mehe käsu vastu. Viimaks tegi ta halvema otsuse: ta jääb koju ja ei hoia Lotario eest kõrvale, et oma teenijatele mitte kõneainet pakkuda. Ja juba kahetses ta, et oli oma mehele niisuguse kirja kirjutanud, sest mees võis arvata, et Lotario oli tema juures märganud mingit kergemeelsust, mis oli teda ergutanud vajalikku aupaklikkust kõrvale jätma. Aga kindel oma vooruses, jäi ta lootma jumala ja oma hea tahtmise peale, millega ta mõtles vaikides kõik tagasi tõrjuda, mis Lotario talle öelda võiks, ja otsustas oma mehele mitte enam teateid saata, et talle mitte tüli ja vaeva teha. Ja ta püüdis isegi midagi välja mõelda, kuidas Lotariot Anselmo ees vabandada, kui mees peaks temalt küsima, mis teda sundis seesugust kirja kirjutama. Nende mõtetega, mis olid enam aulised kui targad ning kasulikud, kuulas ta järgmisel päeval Lotariot, kes oli nüüd nii tungiv, et Camila kindlus kõikuma lõi ja kogu ta vooruslikkus pidi ta silmadele appi ruttama, et need ei ilmutaks õrna kaastunnet, mille Lotario pisarad ja sõnad tema rinnas olid äratanud. Kõike seda märkas Lotario ja see pani ta tunded veel enam leegitsema. Viimaks arvas ta, et tuleb kasutada aega ja võimalust, mida Anselmo äraolek pakub, selle kindluse piiramiseks ja nii juhtis ta oma pealetungi Camila enesearmastusele, ülistades tema ilu, sest miski ei võida kiiremini ja ei heida alla kaunite naiste edevuse kindlustatud tornid kui see edevus ise, kui ta meelituse keelt kuulda võtab. Tõesti, Lotario õõnestas tema kindlameelsuse kalju alust nii agarasti ja niisuguste abinõudega, et Camila oleks langenud, isegi kui ta oleks pronksist olnud. Lotario nuttis, palus, tõotas, meelitas, käis peale ja sepitses põhjendusi seesuguse tulisusega, ja näidates niisugust otsekohesust, et ta sai jagu Camila vooruslikkusest ja saavutas võidu, mida ta kõige vähem uskus ja kõige enam soovis.

Camila andis alla. Jah, ta andis alla, aga kas võis seda paljuks arvata, kui isegi Lotario sõprus vastu ei pidanud? See on selge näide, et armukirge saab võita ainult tema eest põgenedes ja et keegi ei pea nii vägeva vaenlase

vastu võitlusse astuma, sest tema inimliku jõu võitmiseks on tarvis jumalikku võimu.

Leonela oli ainuke, kes oma perenaise nõrkusest teada sai, sest petlikud sõbrad ning vastsed armastajad ei saanud seda tema eest varjata. Lotario ei avaldanud Camilale Anselmo plaani ega seda, et Anselmo talle võimalust oli andnud nii kaugele jõuda, sest ta kartis, et Camila võiks tema armastust väheseks pidada ja arvata, et ta oli tema võrgutanud ainult juhuslikult, mõtlematult ja mitte omal soovil.

Mõne päeva pärast tuli Anselmo koju tagasi ega märganud, mis seal nüüd puudus, nimelt see, millest ta kõige vähem oli hoolinud ja mida kõige rohkem oli hinnanud. Ta läks kohe Lotariot otsima ja leidis ta kodunt. Nad kaelustasid teineteist ja Anselmo päris teiselt teateid oma elu või surma kohta.

«Ma võin teatada sulle, sõber Anselmo, ainult seda,» ütles Lotario, «et sul on naine, kes tõesti on väärt kõigi heade naiste eeskujuks ja krooniks olema. Kõik sõnad, mis ma talle ütlesin, on tuulde läinud, mu pakkumised on halvaks pandud, mu kingitused tagasi lükatud, mõnede minu silmakirjalikkude pisarate üle on armutult pilgatud. Ühesõnaga, nii nagu Camila on kõige ilu kehastus, on ta vooruslikkuse, viisakuse ja kombekuse ning kõigi teiste heade omaduste asupaik, mis ausat naist kiiduväärseks ning õnnelikuks võivad teha. Võta oma raha tagasi, sõber. Siin see on, ilma et ma oleksin tarvitsenud sellesse puutuda, sest Camila vooruslikkust ei saa võita nii madalate asjade abil nagu kingid ja pakkumised. Jää rahule, Anselmo, ja ära taha enam uusi katseid ette võtta. Ja kuna sa oled kord kuiva jalaga sellest raskuste ja kahtlustuste merest läbi pääsenud, milleks naised harilikult põhjust annavad ja võivad anda, siis ära kipu uuesti segaduste sügavale merele ega ära taha mõne teise lootsi juhtimisel proovida selle laeva headust ja tugevust, mille taevas sulle osaks andis selle maailma merel sõitmiseks, vaid mõtle, et sa oled juba kindlas sadamas. Kinnita end sinna mõistliku arutluse ankrutega ja jää sinna, kuni sinult tullakse sisse nõudma võlga, mille maksmisest ei vabasta ükski aadlieesõigus.»

Anselmo oli väga rõõmus selle üle, mis Lotario talle ütles, ja uskus tema sõnu, nagu oleks neid lausunud mõni oraakel. Kuid sellest hoolimata palus ta Lotariot oma ette-

võtet veel jätkata, kas või ainult uudishimu ja nalja pärast, ja ütles, et ta ei tarvitse edaspidi enam seesuguse hoole ja agarusega tegutseda kui seni, vaid ta palub teda ainult kirjutada paar laulu, milles ta Camilat Clori nime all ülistaks. Ta lubas nimelt ise Camilale öelda, et Lotario armastab kedagi daami, kellele ta selle nime on pannud, et võiks teda ülistada viisil, mis sobib daami vooruslikkusega. Ja kui Lotario ei taha vaeva näha laulude kirjutamisega, lubas Anselmo seda ise teha.

«Seda ei ole vaja,» ütles Lotario, «sest muusad ei ole mulle nii vaenulikud, et nad mind mõni kord aastas ei külastaks. Jutusta aga sina Camilale, mis sa minu väljamõeldud armuvahekorra kohta ütlesid, küll mina värsid valmis sepitsen, ja kui nad ei saa nii head, nagu nende põhjus väärt on, siis igatahes kõige paremad, mis mina teha suudan.»

Meeletu sõber ja petlik sõber sõlmisid selle kokkuleppe, ja kui Anselmo koju tagasi jõudis, küsis ta Camilalt seda, mida ta viimase imestuseks ei olnud seni veel küsinud, nimelt: mis põhjusel oli ta kirjutanud selle temale saadetud kirja. Camila vastas, et talle oli paistnud, nagu vaataks Lotario teda veidi julgemate pilkudega kui Anselmo kodusoleku ajal, aga ta olevat oma eksitusest juba aru saanud ja pidavat seda oma ettekujutuseks, sest Lotario hoiduvat nüüd teda nägemast ja temaga üksi jäämast. Anselmo ütles, et ta võib selle kahtlustuse julgesti kõrvale heita, sest tema teadvat, et Lotario armastab üht sellesama linna suursugust neitsit, keda ta ülistab lauludes Clori nime all. Ja isegi kui seda poleks, ei tarvitseks Camila Lotariolt midagi karta Lotario ausameelsuse ja suure sõpruse tõttu, mis nende vahel valitseb. Kui Lotario poleks Camilat aegsasti hoiatanud, et see armastus Clori vastu on väljamõeldus, mille ta ise Anselmole jutustanud selleks, et võida mõnikord ülistada Camilat ennast, oleks Camila kahtlemata armukadeduse lootusetusse võrku langenud. Aga kuna ta asjast juba teadis, siis möödus see üllatus ilma meeletuska tegemata.

Ühekorra, kui nad pärast lõunasööki kolmekesi koos istusid, palus Anselmo Lotariot midagi ette lugeda, mis ta on oma armastatud Clorile luuletanud, sest kuna Camila teda ei tundvat, võivat Lotario julgesti öelda kõik, mis ta tahab.

«Isegi kui ta teda tunneks,» vastas Lotario, «ei varjaks

ma midagi, sest kui üks armastaja oma daami ilusaks kiidab ja ühtlasi südametuses süüdistab, siis ei tee ta tema heale nimele mingit kahju. Aga olgu kuidas tahes, mina võin öelda ainult seda, et eile tegin selle Clori tänamatuse kohta soneti, mis kõlab järgmiselt:

SONETT

Öö langedes, kui kadund päeva kärin
ja magus uni haarand surelikke,
ma veeretelen mõtteid murelikke
ning taevalt, oma Chlorilt vastust pärin.

Kui idataevast läbib hommikvärin,
koit roosatama hakkab mägestikke,
ei suruda saa ohkeid valulikke,
veel ikka samu nukraid mõtteid närin.

Kui päike juba otse pea pealt taevast
on alla saatmas oma loodis kiiri,
tusk kibedust kui ennegi veab suule.

Taas veereb päev, ent veelgi hingevaevast
ei ole pääsu, valul pole piiri,
sest taevas tumm ja Clori — see ei kuule.»

Sonett meeldis Camilale, aga veel enam Anselmole, kes seda kiitis ja ütles, et daam, kes nii otsekohestele ja tõsistele tunnetele ei vasta, peab küll väga südametu olema. Seepeale ütles Camila:

«Kas siis kõik see, mis armunud luuletajad räägivad, on tõsi?»

«Luuletajatena ei räägi nad tõtt,» vastas Lotario, «aga armastajatena tuleb neil küll ennem puudu sõnadest kui tõsistest tundmustest.»

«Selles ei ole kahtlust,» ütles Anselmo — ikka selleks, et Lotario sõnadele Camila ees enam tuge ja kinnitust anda. Camila aga hoolis tema kavalusest niisama vähe, kui väga ta oli juba Lotariosse armunud. Huviga, mida ta kõigi Lotario asjade vastu tundis, ja olles pealegi kindel, et Lotario soovid ja laulud on määratud ainult temale, Camilale, ning et tema ongi see õige Clori, palus ta teda öelda veel mõni sonett või teisi värsse, kui tal neid meeles on.

«On küll,» vastas Lotario, «aga ma ei usu, et see nii hea on kui esimene, või õigemini, et ta on vähem halb. Te võite selle üle ise otsustada, sest see kõlab nii:

SONETT

Ma tean, et surm on jõudnud lähedale,
kui mind sa hülgad, veelgi kindlam ta,
näed surres jalge ees mind hardana,
veel otsavaatavana oma kallimale.

Mind unarus viib üha kaugemale
ja kaovad elu, au ja õnnemaa,
ent see, mis eales kaduda ei saa,
on minu hinges sinu kaunis pale.

See pühaduseks jääb mul raskel tunnil,
mil kipub murduma mu kindel meel,
mis sinu valjusest veel võtab jõudu.

Oo õnnetut, kes sõidab saatussunnil
öist merd, kui tormis praksub mastipeel
ja pole sadamat kesk hirmsat õudu.»

Anselmo kiitis ka seda teist sonetti niisama nagu esimest ja sel viisil lisas lüli lüli järel ketisse, mis tema häbi köitis ja kinnitas, sest mida enam Lotario teda häbistas, seda enam ta rääkis talle, et tema au tõusvat ikka kõrgemale, nii et kõik need astmed, mis Camila oma alanduse sügavuse poole alla laskus, tõusis ta oma mehe meelest oma vooruse ja hea kuulsuse kõrgema tipu poole. Siis juhtus, et Camila, ühekorra oma toaneitsiga üksi olles, talle ütles:

«Mul on häbi, armas Leonela, mõeldes, kui vähe ma endast lugu pidada oskasin, et ma Lotariot mitte aja jooksul oma täielikku armastust ära teenida ei lasknud, vaid selle talle nii ruttu vabatahtlikult kinkisin. Ma kardan, et ta minu kiirust või kergust põlgama hakkab ega mõista, kui võimatu mul oli tema pealekäimisele vastu panna.»

«Ära sellepärast muretse, armas emand,» vastas Leonela. «Ei tähenda midagi ega vähenda asja väärtust, kui seda, mida antakse, kiiresti antakse, kui aga asi ise on tõesti hea ja väärtuslik. Öeldakse ju isegi, et kes kiiresti annab, annab kahekordselt.»

«Niisamuti öeldakse,» sõnas Camila, «et sellest, mis odavasti saadud, vähe lugu peetakse.»

«See sõna ei käi sinu kohta,» vastas Leonela. «Sest armastus, nagu ma olen kuulnud öeldavat, tuleb mõnikord lennates ja mõnikord sammu, ühe juures jookseb ta kiiresti ja teise juures kõnnib aeglaselt, mõnda ta jahutab, teist sütitab, mõnda haavab ja teisi surmab; ühel silmapilgul algab ta soovide tormijooks ja lõpeb ning läheb täide selsamal silmapilgul; hommikul asub ta mõnd kindlust piirama ja õhtuks on see tal juba käes, sest ei ole võimu, mis suudaks talle vastu panna. Ja kuna lugu nii on, mis sa siis imestad või mida kardad? Lotariol on ju ometi niisamuti läinud, kuna armastus minu isanda äraolekut selleks abinõuks tarvitas, millega teid alla heita. Ei saanud ju teisiti, kui et selle aja jooksul pidi kõik täide minema, mis armastus oli määranud, ilma pikemalt ootamata, sest muidu oleks Anselmo võinud tagasi tulla ja tema juuresoleku tõttu oleks asi pooleli jäänud. Armastusel ei ole ju oma soovide täideviimisel paremat abimeest kui juhus: juhust tarvitab ta kõigis oma ettevõtetes, iseäranis alguses. Kõike seda tean ma väga hästi ja palju enam omast käest kui kuulu järgi, ja kunagi jutustan ma sulle sellest, armuline proua, sest minagi olen lihalik inimene ja mul on noor veri. Peale selle ei andnud ega kinkinud sa, proua Camila, end mitte enne, kui sa Lotario pilkudes, ohetes, sõnades, lubadustes ja kingitustes kogu ta hinge tundma polnud õppinud, nähes sellest ja tema headest omadustest, kui väga Lotario armastust ära teenis. Kuna lugu nii on, siis ära vaeva oma meelt nende kõhklevate ja hepikute mõtetega, vaid ole kindel, et Lotario sinust samuti lugu peab nagu sina temast, ja ela rahus ning rõõmus, mõeldes, et kuna sa juba kord armastuse silmusesse langesid, on see, kes su püüdis, väärt ning lugupeetud mees, ja et tal lisaks neile neljale s-ile*, mis, nagu öeldakse, peavad olema igal heal armastajal, on terve tähestik häid omadusi. Kui sa ei usu, siis kuula mind. Sa saad näha, kuidas ma nad sulle peast üles loen. Tema on, nagu ma näen ja arvan, armunud, elav, helde, imetlev, julge, kindel, lahke, mehelik, noor, otsekohene, pikameelne, rikas, siis need nimetatud neli s-i, siis veel tähtis, ustav, vahva, õrn, ärgas, ö jääb välja, sest sellega ei ole paslikku sõna, lõpuks ülev.*»

Camila naeris oma ümmardaja tähestiku üle ja leidis,

et ta on armuasjades vilunum, kui ta ütles. Seda tunnistas ka tüdruk ise ja avaldas Camilale, et ta on armuvahekorras ühe samas linnas asuva peenest perekonnast noorhärraga. Camila ehmus selle üle, sest ta kartis, et seda teed kaudu võib tema oma au hädaohtu sattuda. Ta päris tüdrukult tungivalt, kas tema armuvahekord on sõnadest kaugemale läinud. Tüdruk ei tundnud häbi, vaid vastas väga sundimatult, et on küll. Sest perenaiste eksimised võtavad häbitunde nende teenijailt, kellel oma perenaist komistamas nähes on endal tühiasi kas või lonkama hakata ja nad ei püüagi seda varjata. Camila ei saanud muud teha kui Leonelat paluda, et see ei räägiks tema armuvahekorrast midagi sellele, kelle ta ütles oma armsama olevat, ja et ta ka omaenda asju nii salajas hoiaks, et Anselmo ega Lotario neist märku ei saaks. Leonela lubas nii teha, aga pidas oma lubadust sääraselt, et Camila kartus tema läbi oma hea nimi kaotada õigeks osutus. Sest seejärel kui riivatu ning jultunud Leonela nägi, et ta perenaise käitumine enam endine pole, läks ta nii julgeks, et hakkas oma armsamat majja laskma ja seal enda juures pidama, lootes sellele, et kuigi ta perenaine teda näeks, ei julgeks ta teda välja anda, sest emandate pattude üks halbu tagajärgi on ju muuseas see, et nad saavad omaenda teenijate orjaks ja on sunnitud nende riivatusi ja alatusi varjama. Nii läks nüüd ka Camilal, kes küll mitu korda nägi, et Leonela oli oma armsamaga ühes tema maja toas, aga ta ei julgenud temaga tõrelda, vaid andis talle veel võimalusi oma kallikese varjamiseks ja hoolitses igati selle eest, et Anselmo neid ei näeks. Siiski ei saanud ta ära hoida, et Lotario poleks näinud kord koiduajal meest majast välja tulevat. Ta ei tundnud tulijat ja arvas algul, et see on mingi viirastus. Aga nähes siis, kuidas mees hoolega ja ettevaatlikult oma nägu varjab, end mantlisse mässib ning minema läheb, jättis Lotario oma lihtsameelse mõtte kõrvale ja tuli teisele mõttele, mis oleks saanud kõigile hukatuseks, kui Camila poleks asja parandanud. Lotario ei arvanud, et mees, keda ta oli näinud seesugusel imelikul ajal Anselmo majast välja tulevat, oleks käinud seal Leonela pärast, jah, tal ei olnud Leonela olemasolu üldse meeleski, vaid ta uskus, et Camila, kes temale nii kergesti ja hõlpsasti järele oli andnud, oli ka mõne teise vastu samuti toiminud. Niisuguseid tagajärgi toob nimelt

kaasa naise halb tegu, et tema ausust ei usu enam seegi, kellele ta end palvete ja pealekäimiste mõjul on andnud, vaid see inimene arvab, et naine annab end teistele veel kergemini, ja usub kindlasti iga sellekohast kahtlustust. Ja näis täiesti, nagu oleks Lotario sel silmapilgul kaotanud kogu oma terve mõistuse ja igasuguse selge arutlusvõime, sest ilma et tal ühtki head või vähemalt mõistlikku mõtet oleks tulnud, läks ta ülepeakaela, kihutatuna ja pimestatuna meeletust armukadedusest, mis ta südant näris, ning tundes põlevat iha Camilale kätte maksta, kes teda ometi millegagi haavanud ei olnud, Anselmo juurde, kes ei olnud veel voodist tõusnud, ja ütles talle:

«Tea, Anselmo, et ma olen juba tükk aega endaga võidelnud, vägisi sundides end varjama sinu ees asja, mida ma enam ei või ega tohi sulle salata. Tea, et Camila kindlus on juba võidetud ja alla heidetud ja et mina võin temaga kõik teha, mis ma tahan. Ja kui ma pole sulle seda tõelist asjaolu seni ilmutanud, siis sellepärast, et olen tahtnud näha, kas see oli mõni tema kergemeelne tuju või tahtis ta mind ainult proovile panna ja selgusele jõuda, kas ma kindla mõttega selle armuloo ette võtaksin, mis ma olen temaga sinu loal alustanud. Ma uskusin ka, et kui ta on niisugune, nagu ta olema peaks ja nagu me mõlemad arvasime, siis oleks ta sulle juba minu lipitsustest teatanud. Kuna ta aga sellega viivitab, mõistan ma nüüd, et ta seda tõsiselt mõtles, kui ta mulle lubaduse andis sinu järgmisel äraolekul minuga sinu riietekambris kokku saada, kus sa mitmesuguseid hinnalisi asju alal hoiad (ja tõesti saigi ta Camilaga harilikult seal kokku). Aga ma ei taha, et sa nüüd kohe ägeduses kätte maksma tormaksid, sest patt on esialgu tehtud ainult mõttes ja võib olla, et enne selle täideviimist muudab Camila meelt ja kahetseb oma halba mõtet. Kuna sa seni oled kõigiti või vähemalt osaliselt minu nõuande järgi käinud, siis võta nüüd vastu ja täida see, mis ma sulle annan, et sa võiksid ilma eksimata ja hoolsa kaalumise järel teha otsuse, mis näib sulle kõige õigem. Tee, nagu peaksid sa paariks-kolmeks päevaks ära sõitma nagu varemgi, ja korralda nii, et peidad end oma riietekambrisse, sest vaibad ja muud seal olevad asjad pakuvad sulle head võimalust enda varjamiseks, ja siis näeme niihästi sina kui mina oma silmadega, mis Camila mõtleb. Ja kui ta halbus ilmsiks tuleb, mida ennem kartma kui lootma

peab, siis võid vaikselt, ettevaatlikult ja targalt sulle osaks saanud teotuse eest kätte maksta.»

Anselmo oli jahmunud, ehmunud ja täis imestust Lotario sõnade üle, sest nad tabasid teda niisugusel ajal, millal ta kõige vähem ootas neid kuulda, kuna ta uskus juba, et Camila on jäänud võitjaks kõigis Lotario silmakirjalikkudes pealetungides, ja hakkas juba võiduaust rõõmu tundma. Ta vaikis tükk aega, vaadates silmi pilgutamata põrandale, ja ütles viimaks:

«Sa talitasid nii, Lotario, nagu ma sinu sõprusest oodata võisin. Ma võtan kõigis asjus sinu nõu kuulda. Tee, mis sa õigeks pead, ja hoia asja salajas, sest sa mõistad, et see on kohane säärasel iseäralikul juhul.»

Lotario lubas. Ja juba Anselmo juurest lahkudes kahetses ta kibedasti kõike, mis ta talle oli öelnud, sest ta mõistis, et oli rumalasti talitanud, kuna ta oleks võinud Camilale kätte maksta ilma seesugust julma ning häbistavat viisi tarvitamata. Ta needis oma mõistmatust, tegi endale etteheiteid oma liiga kiire otsuse pärast ega teadnud, missuguse abinõuga saaks tehtut tegematuks teha või olukorrast mingi mõistliku väljapääsu leida. Viimaks otsustas ta kõik Camilale jutustada. Ja kuna tal selleks võimalus ei puudunud, sai ta temaga veel samal päeval nelja silma all kokku. Niipea kui Camila nägi, et ta võib temaga vabalt kõnelda, ütles ta:

«Tead, armas Lotario, üks mure rõhub nii väga mu südant, et ma kardan, et mu rind selle all lõhkeb, ja on tõesti ime, kui seda ei juhtu, sest Leonela häbematus on nüüd niikaugele läinud, et ta laseb igal õhtul oma armsama siia majja ja saadab temaga terve öö kuni hommikuni mööda, mis võib minu heale nimele kahju teha, sest igaüks, kes näeb teda nii ebatavalisel tunnil minu majast lahkuvat, võib asjast kõike arvata. Mind vaevab iseäranis see, et ma ei või teda ei karistada ega temaga tõrelda, sest sellega, et tema meie salajasest vahekorrast teab, sunnib ta mind tema asjadest vaikima ja ma kardan, et sellest tuleb veel mingi õnnetus.»

Kui Camila nii rääkis, arvas Lotario alguses selle olevat ainult kavaluse, millega ta tahab teda uskuma panna, et mees, keda tema oli näinud majast välja tulevat, oli Leonela armsam ja mitte tema, Camila oma. Nähes aga teda nutvat, kurvastavat ja abi paluvat, hakkas ta seda uskuma ja sattus suurde segadusse ning kahetses oma

tegu. Sellest hoolimata vastas ta Camilale, et ärgu ta muretsegu, küll tema, Lotario, abinõu leiab, kuidas Leonela häbematusele piiri panna. Ta tunnistas Camilale ka üles, mis ta pöörase armukadeduse kihutusel Anselmole oli öelnud ja kuidas nad olid kokku leppinud, et Anselmo peidab end riietekambrisse, et seal selgesti näha saada, kui truudusetu on Camila tema vastu. Lotario palus Camilalt seda meeletust andeks ja ühtlasi küsis temalt nõu, kuidas asja parandada ja pääseda sellest keerulisest labürindist, millesse tema mõtlematus oli nad viinud.

Camila kohkus selle üle, mis ta Lotariolt kuulis, ja väga pahasena tõreles temaga rohkete ja mõistlikkude sõnadega ning tegi talle etteheiteid tema inetu mõtte ja rumala ning halva otsuse pärast, mis ta oli teinud. Aga naine on juba loomu poolest mehest terasema vaimuga nii heas kui kurjas, kuigi tal sellest vaimust tõsisemale mõtlemisele asumisel puudu tuleb, ja nii leidis Camila kohe abinõu selle näiliselt parandamatu asja parandamiseks ja käskis Lotariot selle eest hoolitseda, et Anselmo järgmisel päeval end kokkuräägitud paika peidaks, sest tema, Camila, mõtleb mehe peidusolekut just selleks kasutada, et nemad, tema ja Lotario, võiksid edaspidi segamatult teineteisest lõbu tunda. Ta ei seletanud aga Lotariole oma mõtet täiesti, vaid käskis teda ainult valmis olla, et ta pärast Anselmo peituminekut Leonela kutse peale kohe tuleks ja kõigele, mis tema, Camila, talt küsib, vastaks nii, nagu ei teaks ta, et Anselmo teda kuulab. Lotario palus tungivalt, et Camila talle oma plaani täiesti avaldaks, nii et ta oskaks kindlamini ja paremini kõike seda silmas pidada, mida ta vajalikuks arvas.

«Ma ütlen,» vastas Camila, «et seal ei ole midagi muud silmas pidada kui ainult seda, et sa minule nii vastad, nagu ma küsin.»

Camila ei tahtnud talle oma mõtet enneaegu ilmutada, sest ta kartis, et Lotario ei jää nõusse plaaniga, mis näis temale nii hea, vaid hakkab otsima ja kavatsema teisi, mis ei ole nii head.

Siis läks Lotario ära. Järgmisel päeval lahkus Anselmo kodunt, öeldes jälle maale oma sõbra juurde minevat, tuli aga tagasi ja peitis enda ära, mida tal oli kerge teha, kuna Camila ja Leonela andsid talle selleks meelega võimaluse.

Seal siis oli nüüd oma peidupaigas Anselmo, meel nii

ärevil, nagu võib arvata sellest, kes ootab oma silmadega näha saavat, kuidas tema au lõhutakse tükkideks, ja arvates end olevat hädaohus kaotada oma kõige kallim vara, milleks ta pidas oma armastatud Camilat. Saanud täie kindluse selle kohta, et Anselmo on juba peidetud, läksid Camila ja Leonela riietekambrisse. Vaevalt sinna astunud, ohkas Camila sügavasti ja ütles:

«Oh, armas Leonela! Enne kui ma täide viin selle, mida ma ei taha sulle avaldada kartusest, et sa seda takistama hakkad, kas ei oleks parem, et sina võtaksid Anselmo pistoda, mille ma käskisin siia tuua, ja torkaksid läbi selle viletsa südame? Aga ei, ära siiski tee seda, sest ei ole õige, et mina kannaksin karistust teise süü eest. Enne tahaksin ma teada, mis on Lotario jultunud ning häbitud silmad näinud minus niisugust, mille pärast ta on julgenud avaldada säärast kurja soovi, nagu ta mulle on avaldanud, pannes halvaks oma sõpra ja teotades mind. Mine akna juurde, Leonela, ja kutsu teda, sest kahtlemata on ta juba tänaval, lootes, et saab viia täide oma kurja mõtte. Aga enne viin mina täide oma niisama halastamatu kui õiglase kavatsuse.»

«Ah, auline emand!» vastas kaval ja hästi ettevalmistatud Leonela. «Mis mõtled sa selle pistodaga teha? Kas tahad vahest endalt või Lotariolt elu võtta? Kumba sa ka ei teeks, ikka oleks see sinu heale nimele ja kuulsusele hukatuseks. Parem salga oma teotus maha ja ära lase seda halba inimest nüüd meie majja tulla ning meid siit üksi leida. Mõtle, mu emand, et meie oleme nõdrad naised, tema aga julge mees, ja ta tuleb ju kurja kavatsusega, pimestatud oma kihust, nii et ta võib-olla teeb seda, mis on sulle halvem kui surm veel enne, kui sina saad oma plaani täide viia. Oh häda küll, et minu isand Anselmo sellele häbematule inimesele nii suure voli oma majas andis! Ja kui sina, mu emand, tema tapad — ma kardan küll, et see on sul mõttes —, mis meie siis temaga teeme, kui ta on surnud?»

«Mis me teeme, mu sõber?» vastas Camila. «Jätame ta Anselmo matta, sest see vaev peab näima talle puhkusena, kuna ta omaenda häbi maa alla peidab. Kutsu ta kord juba, sest mul on tunne, et kogu aja, mis ma viivitan mulle osaks saanud teotuse eest kättemaksmisega, rikun truudust, mida ma oma abikaasale võlgnen.»

Anselmo kuulis seda kõike, ja iga sõnaga, mis Camila

lausus, muutus tema meel. Kuuldes aga, et naine on otsustanud Lotario tappa, tahtis ta juba välja tulla ja end näidata, et niisugust asja ei juhtuks. Kuid teda hoidis tagasi soov näha, millega see julge ja auline otsus lõpeb. Seejuures võttis ta nõuks õigel ajal välja tulla, et takistada selle täideviimist.

Sel silmapilgul tuli Camilal raske minestus peale ja ta viskus voodisse, mis seal ruumis seisis. Leonela hakkas kibedasti nutma ja hüüdis:

«Oh ma õnnetu, kas mu saatus on tõesti nii vali, et see kogu maailma vooruslikkuse õis, kõigi heade naiste kroon ja karskuse eeskuju siin minu käte vahel sureb!»

Sellele lisas ta veel teisi samasuguseid kaebeid, mis sundisid igaüht, kes neid kuulis, pidama teda kõige osavõtlikumaks ning ustavamaks ümmardajaks maailmas ja tema emandat uueks tagakiusatud Penelopeks. Varsti ärkas Camila minestusest ja ütles:

«Miks sa, Leonela, ei lähe kutsuma kõige truudusetumat sõpra, keda päike on näinud või öö varjanud? Mine juba, jookse, rutta, jõua, et sinu viivitamisest ei kustuks vihatuli, mis mu rinnas põleb, ja õiglane kättemaks, mida ma loodan, ei muutuks tühjadeks ähvardusteks ja needusteks.»

«Ma lähen juba teda kutsuma, armas emand,» ütles Leonela. «Aga sina anna mulle enne see pistoda, et sa minu äraolekul midagi niisugust ei teeks, mille pärast kõik need, kes sind armastavad, eluaja nutta saaksid.»

«Mine julgesti, armas Leonela, ma ei tee midagi niisugust,» vastas Camila. «Sest kuigi ma olen sinu meelest liiga julge ja lihtsameelne, et nii oma au eest välja astun, ei taha ma seda siiski mitte sel määral olla kui too Lucretia*, kellest räägitakse, et ta olevat enese tapnud, ilma et ta oleks mingit eksisammu teinud ja ilma et ta oleks enne surmanud seda, kes oli ta õnnetuses süüdi. Mina suren, kui surra tuleb, aga enne tahan sellele kätte maksta, kelle pärast ma siia tulin, et nutta ta jultumuse üle, milleks mina pole mingit põhjust andnud.»

Leonela laskis end kaua paluda, enne kui ta Lotariot kutsuma läks. Aga viimaks läks ta ometi, ja sel ajal kui ta ära oli, rääkis Camila nagu iseendaga järgmist:

«Oh jumal! Kas ei oleks targem olnud Lotariot tagasi tõrjuda, nagu ma varem palju kordi olen teinud, kui

anda talle põhjust, nagu ma nüüd tegin, pidada mind autuks ning halvaks, olgugi ainult niikaua, kuni ma talle asja selgitan? Kahtlemata oleks see parem olnud. Aga ma ei oleks saanud enese eest kätte maksta ja mu mehe au ei oleks rahuldust saanud, kui ta nii kergesti ja ilma vaevata oleks pääsenud siit, kuhu teda ajasid ta halvad mõtted. Maksku petja oma eluga oma patuse himu eest, teadku maailm (kui ehk juhtub, et ta sellest teada saab), et Camila mitte ainult ei jäänud truuks oma abikaasale, vaid tema eest ka kätte maksis sellele, kes julges teda teotada. Siiski arvan, et oleks parem olnud sellest Anselmole teatada. Aga ma püüdsin seda juba teha kirjas, mille talle maale saatsin, ja arvan, et kui ta selle halbuse parandamiseks, millest talle märku andsin, midagi ette ei võtnud, siis sellepärast, et tema oma headuses ja usalduses ei tahtnud ega võinud uskuda, et nii kindla sõbra põues võiks peituda kõige väiksemgi mõte, mis tema au vastu käiks. Ja mina ise ka ei uskunud seda kaua aega ega oleks iial uskunud, kui ta häbematus niikaugele poleks läinud, et tema valitud kingitused, suured lubadused ja alalised pisarad poleks seda mulle ilmutanud. Aga milleks nüüd need mõtted? Kas julge otsus vajab ehk mingit arupidamist? Kindlasti mitte. Kaduge siis, petlikud mõtted, tule, kättemaks! Astugu see truudusetu sisse, tulgu, surgu, kadugu, ja siis juhtugu, mis juhtuma peab! Puhtana jõudsin ma selle mehe võimusesse, kelle taevas minu omaks andis, ja puhtana lähen ma jälle tema juurest, ja kui mitte muidu, siis pestes end omaenda süütus veres ja kõige petlikuma sõbra ebapuhtas veres, keda sõprus maailmas iial näinud.»

Nõnda rääkides käis ta toas edasi-tagasi, paljas pistoda käes, nii ärritatud ja ägedate sammudega ning säärase ilmega, et ta paistis nagu arust ära olevat ja näis enam metsiku kurjategijana kui õrna naisena.

Kõike seda vaatas Anselmo seinavaipade tagant, kuhu ta oli enese peitnud, imestusega pealt, ja tema arvates jätkus sellest, mis ta oli näinud ja kuulnud, kõige halvemate kahtlustuste kaotamiseks. Ja juba soovis ta, et Lotario jääks tulemata, sest ta kartis, et muidu võiks ehk mingi äkiline õnnetus juhtuda. Tal oli juba mõte oma sealolekut ilmutada, välja tulla, oma naist kaisutada ja talle asi ära seletada, aga ta jäi paigale, sest ta nägi Leonelat tagasi tulevat Lotariot käekõrval talutades. Niipea kui

Camila Lotariot nägi, tõmbas ta pistodaga pika joone enese ette põrandale ja ütles:

«Pane tähele, Lotario, mis ma sulle ütlen: kui sa ehk julged sellest joonest üle astuda, mida sa näed, või isegi selle lähedale tulla, siis, niipea kui näen sinul seda mõtet, torkan samal silmapilgul endale rindu selle pistoda, mida ma käes hoian. Enne kui sa mulle selle peale sõnagi vastad, kuula veel, mis mul on öelda, ja siis vasta, nagu sa heaks arvad. Esiteks tahan ma, et sina, Lotario, mulle ütleksid, kas sa tunned minu meest Anselmot ja mis sa temast arvad. Ja teiseks tahan veel teada, kas sa tunned mind. Vasta mulle selle peale ja ära satu segadusse ega mõtle palju, mis vastata, sest ma ei küsi sinult midagi rasket.»

Lotario ei olnud nii rumal, et ta kohe poleks mõistnud, mis plaan Camilal oli, niipea kui Camila oli tal käskinud nõnda talitada, et Anselmo enese ära peidaks, ja seepärast seadis ta end nii osavalt ja parajasti tema kavatsuse järgi, et nad kahekesi kogu seda valet kõige suurema tõena paista laseksid. Nii vastas ta siis Camilale järgmiselt:

«Ma ei arvanud, kaunis Camila, et sa mind selleks siia kutsusid, et küsida minult asju, mis nii kaugel on kavatsusest, millega ma siia tulin. Kui sa teed seda selleks, et mulle lubatud lahkuseavaldust veel edasi lükata, ei oleks sa pidanud selle lubaduse täitmist mulle nii silme ette seadma, sest seda rohkem vaevab meid ihaldatud õnn, mida lähemal on lootus teda saavutada. Aga et sa ei saaks nuriseda, et ma su küsimused vastamata jätan, ütlen, et tunnen su abikaasat Anselmot ja et me mõlemad tunneme teineteist kõige varasemast noorusest peale. Aga ma ei taha rääkida meie sõprusest, mida sa väga hästi tead, sest ma ei taha ise saada ülekohtu tunnistajaks, mida mind sunnib talle tegema armastus, veel suurematagi eksimiste võimas vabandus. Ma tunnen ka sind ja hindan sind niisama kõrgelt kui tema, sest kui lugu nii ei oleks, siis väiksemate väärtuste pärast kui sinu omad ei astuks ma üle sellest, mida võlgnen iseendale, ega tõelise sõpruse pühadest seadustest, mida nüüd murran ja rikun niisuguse ülivõimsa vaenlase pärast, nagu on armastus.»

«Kui sa seda tunnistad,» vastas Camila, «sina, kõige selle verivaenlane, mis on väärt tõelist armastust, mis-

suguse näoga julged sa siis ilmuda selle ette, keda sa tead olevat peegli, milles vaatleb end see, kelles ka sina end peegeldama peaksid, nii et sa näeksid, kui põhjusetult sa teda haavad? Aga juba ma mõistan, oh ma õnnetu, mis on pannud sind unustama minu poolt, mida ma küll häbituseks nimetada ei taha, sest see ei sündinud ettekavatsetud otsuse järgi, vaid säärasest mõtlematusest, mida naised vahel tahtmatult endale lubavad, kui nad arvavad, et neil end kellegi ees tagasi hoida ei tarvitse. Kui mitte, siis ütle mulle, sa petja, millal vastasin su palvetele ühegi niisuguse sõna või märgiga, mis oleks võinud sinus äratada vähematki lootuse varju, et su häbitud soovid täitmist leiavad? Millal ei tõrjunud ja ei laitnud ma sinu armusõnu valjude ning karmide vastustega? Millal ma uskusin või võtsin vastu sinu rohkeid lubadusi ja veel suuremaid kingitusi? Aga kuna minu arust keegi ei või väga kaua armumõtteid hellitada, kui teda mõni lootus ei toeta, siis tahan ma sinu häbematuse oma süüks võtta, sest kahtlemata on mõni minu ettevaatamatus nii kaua sinu püüdeid toetanud, ja seepärast tahan ma end nuhelda ja endale selle karistuse peale panna, mida sinu süü on ära teeninud. Tahtes sulle näidata, et iseenda vastu nii halastamatu olles ei saa ma teisiti talitada ka sinu vastu, kutsusin su siia selle ohvri tunnistajaks, mida ma mõtlen tuua oma nii aulise mehe haavatud aule — aule, mida sina teotasid kõige suurema hoolega, mis sul võimalik oli, mina aga sellega, et ma küllalt ettevaatlikult ei hoidnud kõrvale juhustest — kui ma sulle neid vahest pakkusin — toetada ja õigustada sinu halbu kavatsusi. Ütlen veel kord: kartus, et mingi minu ettevaatamatus on äratanud sinus nii meeletuid mõtteid, vaevab mind kõige enam, ja peamiselt seda tahan ma omaenda kätega karistada, sest kui mind karistaks keegi teine kohtunik, saaks mu süü võib-olla veel avalikumaks. Aga enne kui ma seda teen, tahan surres tappa ja endaga kaasa viia ka selle, kelle surm mu loodetud kättemaksuiha täiesti rahuldab, nii et ma teisel pool hauda, olgu see kus tahes, näha saan, missuguse karistuse erapooletu ning äraostmatu õiglus määrab sellele, kes viis minu niisugusesse meeleheitlikku seisukorda.»

Nende viimaste sõnadega tormas ta, paljas pistoda käes, uskumatult ägedasti ning väledasti Lotario kallale ja näis nii kindlasti tahtvat seda talle rindu pista, et Lota-

rio peaaegu ise kahtlema hakkas, kas see teguviis on silmakirjalik või tõeline, sest tal tuli tarvitada kogu oma osavust ja jõudu, et takistada Camilat teda löömast. Camila mängis seda imelikku pettuse ja valskuse mängu nii elavalt, et asjale tõeilme andmiseks tahtis seda oma verega märkida, sest nähes, et ta Lotariot tabada ei saa, või nii tehes, nagu ei saaks, ütles ta:

«Kuna saatus ei lase mind mu õiglast soovi täielikult teoks teha, siis ei pea tal ometi võimust olema takistada mind seda osaliselt täide viimast.»

Jõupingutusega vabastas ta pistoda hoidva käe, millest Lotario oli kinni haaranud, pööras tera enda poole, juhtis selle niisugusesse kohta, kus ta sügavasti haavata ei võinud, ja lõi ta endale sisse vasakust kaenlaaugust kõrgemale, õla lähedusse, ning langes seejärel nagu minestuses põrandale.

Leonela ja Lotario olid sündinu üle jahmunud ja segased ning kahtlesid veel siis selle tõepärasuses, kui nägid Camilat oma veres maas lamavat. Ehmunult ja hingetuna ruttas Lotario ta juurde, et pistoda välja tõmmata. Nähes aga siis, kui väike oli haav, toibus ta oma hirmust ja imetles jälle ilusa Camila kavalust, tarkust ja suurt leidlikkust. Et ka oma osa täita, algas ta pikka ning kurba kaeblust Camila keha juures, nagu oleks viimane surnud. Ta kutsus tuhat needust mitte ainult enese peale, vaid ka selle peale, kelle süü läbi ta oli niisugusesse seisukorda jõudnud. Ja kuna ta teadis, et sõber Anselmo teda kuulab, rääkis ta sääraseid asju, et igaühel, kes neid kuulis, oleks tema vastu enam kaastundmust tekkinud kui Camila vastu, isegi kui ta oleks teda surnuks pidanud.

Leonela tõstis Camila üles, asetas ta voodile ja palus Lotariot kellegi järele minna, kes Camila haava salaja kinni seoks. Peale selle küsis ta tema arvamist ja nõu selle kohta, mis nad Anselmole tema naise haava kohta ütlema peaksid, kui ta juhtuks enne tagasi tulema, kui see terveks saab. Lotario vastas, et öelgu nad, mis tahavad, tema ei suutvat mingit mõistlikku nõu anda. Ta käskis Leonelal hoolitseda ainult selle eest, et veri kinni jääks, sest tema ise minevat nüüd sinna, kus inimesed teda enam näha ei saa. Nii lahkus ta majast, näidates end suure valu ja kurvastuse võimuses olevat, aga niipea kui ta üksi jäi ja säärasesse paika jõudis, kus keegi teda ei võinud näha, ei varjanud ta enam oma imetlust ja vaimus-

just Camila kavaluse ja Leonela kohase ülevalpidamise üle. Ta mõtles, kui kindel peab Anselmo nüüd selles olema, et tal on teine Porcia* naiseks, ja igatses temaga kokku saada, et üheskoos rõõmustada kõige peenemini sepitsetud vale ja kõige osavamini varjatud tõe üle, mida üldse võib ette kujutada.

Vahepeal vaigistas Leonela, nagu juba öeldud, oma perenaise verejooksu, mida oli ainult seevõrra, et tema pettusele usutavust anda. Leonela pesi haava veidikese veiniga ja sidus ta siis nii hästi kinni nagu oskas, rääkides seejuures säärasel viisil, et Anselmo, kui ta ka enne midagi samalaadilist poleks kuulnud, oleks kindlasti uskuma hakanud, et tema Camila on vooruslikkuse eeskuju. Leonela sõnadele lisandusid Camila omad, kes nimetas end araks ning pelglikuks, kuna tal kõige vajalikumal silmapilgul olevat puudunud julgus võtta endalt elu, mida ta nii jälestavat. Ta küsis oma ümmardajalt nõu, kas ta peaks kogu sellest juhtumusest oma armsale mehele rääkima või mitte. Leonela soovitas tal mitte rääkida, sest see kohustaks Anselmot Lotariole kätte maksma, mis temale enesele paratamatult suure hädaohu kaasa tooks. Hea naine aga ei peaks oma mehele andma juhust tülideks, vaid vastupidi — kõik seesugused asjad niipalju kui võimalik temast eemale hoidma. Camila vastas, et see arvamine näib talle väga õige ja et ta selle järgi teeb, aga igatahes tulevat välja mõelda, mis Anselmole öelda selle haava põhjusest, mida ta paratamatult peab nägema. Seepeale vastas Leonela, et tema isegi naljapärast valetada ei oskavat.

«Aga mina, mu armas,» vastas Camila, «kuidas pean mina seda oskama? Mina ei julgeks mingit valet välja mõelda ega lausuda, isegi kui sellest oleneks mu elu. Ja kui me sellest asjast mingit pääsu ei leia, on parem talle täit tõtt öelda, kui et ta meid vale pealt tabaks.»

«Ära muretse, auline emand,» vastas Leonela. «Ma mõtlen homseni järele, mis me talle ütleme, ja võib-olla saab haava, kuna see on niisuguses kohas, varjata, nõnda et ta ei näeks, ja loodame, et taevas on armuline ja toetab meie nii õiglasi ja nii aulisi mõtteid. Jää rahule, emand, ja püüa oma segadusest jagu saada, et mu isand sind mitte ärevuses ei leiaks, ning jäta kõik muu minu ja jumala hooleks, kes headele kavatsustele alati abi saadab.»

Anselmo oli kõige suurema tähelepanelikkusega kuulanud ning vaadanud selle kurbmängu esitamist, milles surmati tema au ja mille tegelased mängisid nii haruldase elavuse ja mõjususega, et näis, nagu oleks see väljamõeldus, mida nad kujutasid, muutunud sulatõeks. Ta ootas väga öö tulekut, et majast lahkuda, oma hea sõbra Lotario juurde minna ja ühes temaga rõõmustada kalli pärli üle, mille ta oli leidnud seeläbi, et oli oma abikaasa vooruslikkuse proovile pannud. Mõlemad naised kandsid selle eest hoolt, et anda talle võimalust väljaminekuks, mida ta ka viivitamata tegi ja kohe Lotario juurde läks.

Ei oska lihtsalt kirjeldadagi, kui mitu korda ta sõpra kaelustas, mis ta kõik talle oma heameelest rääkis ja kuidas ta Camilat ülistas. Lotario kuulas seda kõike, ilma et ta mingit rõõmu oleks võinud avaldada, sest ta mõtles oma meeles sellele, kuidas Anselmot oli petetud ja kui ülekohtuselt ta ise teda solvas. Kuigi Anselmo nägi, et Lotario ei olnud rõõmus, uskus ta põhjuseks olevat selle, et sõber oli Camila haavatuna maha jätnud ja oli ise selles õnnetuses süüdi. Seepärast ütles Anselmo talle muu hulgas, et ärgu ta muretsegu selle pärast, mis Camilale oli juhtunud, sest haav on kahtlemata kerge, kuna naised olid otsustanud seda tema eest varjata. Nii ei tarvitsevat siis Lotario midagi karta, vaid ta pidavat nüüdsest peale ühes temaga, Anselmoga, heameelt tundma ja rõõmustama, sest Lotario osavuse ja kaastegevuse läbi olevat Anselmo tõstetud kõige kõrgemasse õnne tippu, mida üldse võib ihaldada. Ja ta ei soovi tulevikus mingit muud ajaviidet kui sepitseda Camila ülistuseks värsse, mis jäädvustaksid mälestuse temast kõigiks tulevasteks aastasadadeks. Lotario kiitis ta head kavatsust ja lubas omalt poolt nii uhke ehituse püstitamisel kaasa aidata.

Nii sai Anselmost kõige peenemal viisil petetud abielumees, missugust maailmas võib leida: ta ise tõi käekõrval oma majja selle, keda ta oma au tööriistaks pidas ja kes ometi oli selle hävitaja, ja Camila võttis teda vastu näiliselt tusase ilmega, kuigi ta oma südames tundis rõõmu. See pettus kestis teatud aja, kuni mõne kuu pärast õnneratas end jälle pööras, seni nii osavasti varjatud pahategu ilmsiks tuli, ja Anselmo pidi eluga tasuma oma meeletu uudishimu eest.

XXXV PEATÜKK

Kus jutustatakse vägevast ning koletust võitlusest, mida don Quijote pidas nahksete veinilähkritega, ja viiakse lõpule jutustus meeletust uudishimust

Jutust ei olnud enam palju lugeda, kui Sancho Panza suures ärevuses sellest kambrist välja tormas, kus don Quijote puhkas, ja valjusti hüüdis:

«Tulge siia, kulla härrad, tulge ruttu appi minu isandale, kellel nüüd on käsil kõige verisem ja ägedam lahing, mida mu silmad iial näinud. Jumala eest, ta on andnud hiiglasele, sellele printsess Micomicona vaenlasele, säärase hoobi, et see on tal pea nii puhtalt kaela küljest viinud, nagu oleks see naeris!»

«Mis te räägite, vennike?» küsis kirikisand, jättes jutu lugemise pooleli. «Kas olete arust ära, Sancho? Kuidas pagan on see võimalik, mis teie räägite, kui hiiglane on siit kaks tuhat penikoormat kaugel.»

Sel silmapilgul kuulsid nad kambrist suurt müra ja don Quijote valju hüüdu:

«Pea, röövel, kelm, argpüks! Nüüd oled sa mul peos ja sinu kõverast mõõgast pole sul mingit abi!»

Ja oli kuulda, et ta andis vägevaid lööke vastu toaseinu. Sancho ütles:

«Ärge enam kuulatage midagi, vaid minge aga sisse ja lahutage võitlejad ära või olge minu isandale abiks, kuigi seda vist enam vaja pole, sest kindlasti on hiiglane juba surnud ja annab nüüd jumalale aru oma möödaläinud halvast elust: ma nägin põrandal verd voolamas ja pea oli ära lõigatud ning ühe külje peal viltu, paraja veinilähkri suurune.»

«Löödagu mind surnuks,» hüüdis peremees seepeale, «kui don Quijote või don Kurat mitte ühele neist punase veini lähkritest* pole virutanud, mis täidetult tema peatsis rippusid, ja mahavoolanud veini on see tubli mees vereks pidanud.»

Nende sõnadega läks ta kambrisse ja kõik teised tema järel, ja nad leidsid don Quijote kõige imelikumas mundris, mida võib ette kujutada. Tal oli seljas särk, mis eestpoolt ei ulatunud ta reisi katma ja tagant oli veel vaksa võrra lühem; sääred olid väga pikad ja kõhnad, üleni

karvased ja mitte sugugi puhtad; peas oli tal määrdunud punane öömüts, mis kuulus kõrtsimehele; vasaku käsivarre ümber oli ta mässinud voodivaiba — sellesama, mille peale Sancho viha kandis, teades hästi, miks — ja paremas käes oli tal paljastatud mõõk, millega ta igale poole hoope jagas, seejuures rääkides nii, nagu võitleks ta tõepoolest mingi hiiglasega. Ja kõige toredam oli veel see, et ta silmad ei olnud lahti, sest ta magas ja nägi und, et võitleb hiiglasega. Ettekujutus seiklusest, mille ta pidi täide viima, oli nii tugev, et ta selle mõjul unes nägi, nagu oleks ta juba Micomicóni kuningriiki jõudnud ja oma vaenlasega taplusse astunud, ja arvates hiiglast löövat, oli ta veinilähkreile niisuguseid hoope virutanud, et tuba lausa ujus veinist. Seda nähes sai peremees hirmus vihaseks, tormas don Quijotele kallale ja hakkas teda rusikatega nii yommima, et oleks võitlusele hiiglasega lõpu teinud, kui mitte Cardenio ja kirikisand poleks vahele astunud. Sellest hoolimata ei ärganud vaene rüütel enne, kui habemeajaja kaevust suure ämbritäie külma vett tõi ja selle talle ühe ropsuga üle keha kallas. Nüüd ärkas don Quijote, aga siiski mitte nii täiesti, et ta oleks suutnud taibata, missuguses olekus ta viibib. Märgates, kui napilt ja kergesti rüütel riides oli, ei tahtnud Dorotea sisse tulla vaatama võitlust oma abimehe ja oma vaenlase vahel.

Sancho otsis igalt poolt põrandalt hiiglase pead, ja kuna ta seda ei leidnud, ütles ta:

«Ma tean juba, et siin majas on kõik puha nõidusevärk, sest viimasel korral — sessamas paigas, kus ma praegu seisan — vommiti ja turjati mind mehemoodi, ilma et ma oleksin teadnud, kes seda teeb, kuna kedagi ei olnud näha. Ja nüüd ei ole siin jälle kuskil seda pead, mida ma ometi oma ihusilmaga nägin maha raiutavat, ja verd voolas kehast nagu purskkaevust.»

«Mis verest ja purskkaevust sa räägid, sa jumala ja tema pühameeste vaenlane?» küsis peremees. «Kas sa, röövel, ei näe, et veri ja purskkaev ei ole muud kui need läbipistetud nahklähkrid ja punane vein, millest see tuba ujub, nii et ma tahaksin näha põrgu poole ujumas selle hinge, kes nad läbi pistis.»

«Mina ei tea midagi muud,» vastas Sancho, «kui ainult seda, et mul läheb räbalasti, sest kuna ma ei leia pead, kaob mu krahvkond nagu sool vette.»

Sancho oli ärkvel hullem kui ta isand magades: nii väga oli ta oma isanda antud lubaduste võimuses. Peremees pidi viha pärast meelt heitma, nähes kannupoisi külmaverelisust ja ta isanda tehtud kahju, ja vandus, et nüüd ei pea nii minema nagu eelmisel korral, millal nad midagi maksmata oma teed läksid, ja et seekord ei pea rüütliõigused vabastama teda vana ja uue arve tasumisest, ühes arvatud isegi see, mis rikutud lähkrite paikamine maksma läheb.

Kirikisand hoidis don Quijote käsi kinni, ja viimane, arvates, et seiklus on nüüd lõppenud ja et ta seisab printsess Micomicona ees, langes kirikhärra ette põlvili ja ütles:

«Teie kõrgus, suur ning kaunis käskijanna, te võite nüüdsest peale rahus elada, ilma et see alatu olevus teile enam midagi halba teha saaks, ja mina olen tänasest päevast peale vaba teile antud tõotusest, sest suure jumala abiga ja selle toetusel, kelle läbi ma elan ja hingan, olen oma lubaduse nii hästi täitnud.»

«Eks ma ütelnud?» hüüdis Sancho seda kuuldes. «Ma ei olnud siiski purjus. Pange tähele, mu isand on hiiglase juba soola pannud. Asi on kindel, krahvkond on mul peos.»

Kes oleks suutnud naeru pidada nende mõlema, isanda ja teenri narruste üle? Ja kõik naersidki, välja arvatud kõrtsimees, kes end põrgu põhja needis. Aga viimaks jõudsid habemeajaja, Cardenio ja kirikisand ometi niikaugele, et nad don Quijote suure vaevaga jälle voodisse said, ja seal ta uinus nähtavasti lõplikult väsinuna. Nad jätsid ta magama ja läksid kõrtsi kangialusesse tröötima Sancho Panzat, et ta hiiglase pead ei olnud leidnud. Rohkem tööd oli neil aga sellega, et rahustada peremeest, kes oma nahklähkrite äkilise kaotuse üle oli tulivihane. Ka perenaine nuttis ja hädaldas:

«Halval ajal ja õnnetul tunnil tuli mu majja see rändrüütel! Oh, kui mu silmad teda ometi iial poleks näinud, ta on mulle nii kalliks maksma läinud! Viimasel korral läks ta minema, jättes maksmata õhtusöögi-, voodi-, põhu-, õlgede- ja otradearve iseenda, oma kannupoisi, ühe hobusekrooni ja ühe eesli eest, öeldes, et ta on rändrüütel — nuhelgu jumal teda ja kõiki rändrüütleid, niipalju kui neid maailmas on! — ja et ta sellepärast ei tarvitsevat midagi maksta, et nii olevat kirjutatud rändrüütlite määrustes. Ja siis tuli tema pärast veel see teine härra ja viis

minult mu saba ja tagasi tõi ta selle poole reaali eest halvemana. See oli päris ära katkutud ja ei kõlvanud enam selleks, milleks mu mees teda tarvitas. Ja kõige lõpuks ning tagatipuks lõhkus ta veel mu lähkrid ja laskis mu veini maha voolata — kui ma ometi ta enda verd nii voolamas näeksin! Aga ärgu ta arvaku! Ma vannun oma isa luude ja ema õndsuse juures, et nad peavad mulle kõik viimse krossini välja maksma, või muidu ei ole mu nimi see, mis ta on, ega ole ma oma ema tütar!»

Seda ja muud säärast tõi perenaine suure vihaga kuuldavale ja ta hea teenija Maritornes oli tal seejuures abiks. Peretütar vaikis ja üksnes naeratas aeg-ajalt omaette. Kirikisand seadis viimaks rahu jalule, lubades nende kahju tasuda nii hästi kui ta vähegi saab nii lähkrite kui veini ja iseäranis saba eest, millest nad nii suurt numbrit tegid. Dorotea trööstis Sancho Panzat, tõotades, et niipea kui ilmsiks tuleb, et tema isand on hiiglase pea maha raiunud ja tema rahulikult oma riiki saab asuda, annab ta temale kõige parema krahvkonna, mis seal olemas. Sancho leidis sellest tröösti ja kinnitas printsessile, et tema on tõesti näinud hiiglase pead, millel veel kindlamaks tunnusmärgiks olnud vööni ulatuv habe, ja kui pead nüüd näha ei ole, siis sellepärast, et kõik, mis siin majas sündis, toimus nõiduseväel, nagu tema oli juba tunda saanud, kui ta eelmisel korral oli siin peatunud. Dorotea ütles, et ta seda usub ja ärgu Sancho muretsegu — küllap kõik läheb hästi ja kujuneb ta soovi järgi. Kui kõik olid rahule jäänud, tahtis kirikisand jutustust lõpuni lugeda, sest ta nägi, et enam palju järel ei olnud. Cardenio, Dorotea ja kõik teised palusid teda seda teha ja tema, soovides teistele heameelt valmistada ning tundes seda lugemisest ka ise, jätkas jutustust, mis käis nii:

Kindel Camila vooruslikkuses, elas Anselmo nüüdsest peale rõõmsat ning rahulikku elu, ja Camila näitas Lotariole meelega kurja nägu, et Anselmo tema tundest Lotario vastu hoopis vastupidi aru saaks. Et asja veel kindlamaks teha, palus Lotario Anselmolt luba tema majast eemale hoida, sest tema nägemine olevat Camilale ilmselt vastumeelt, aga petetud Anselmo käis peale, et ta seda mingil tingimusel ei teeks, ja nõnda sepistas Anselmo ise tuhandel viisil oma häbi, arvates end olevat oma õnne sepa. Vahepeal oli Leonela, nähes, et ta võis kellegi segamata oma armulugu jätkata, niikaugele läinud, et milleski hoolimata teenis talitsemata oma himusid, lootes, et ta perenaine teda varjab, talle isegi nõu annab, kuidas ta oma ihasid ilma suurema mureta kõige paremini täita saab. Viimaks kuulis Anselmo siiski ühel ööl samme Leonela toas, ja kui ta tahtis sisse minna, et järele vaadata, kes seal on, tundis ta ust kinni hoitavat, mis äratas temas veel suuremat tahtmist selle avamiseks. Ta rõhus kõigest jõust peale, sai ukse lahti ja jõudis sisse parajasti õigel ajal, et näha kedagi meest läbi akna tänavale hüppavat. Ta tahtis mehele järele rutata, et teda tabada või vähemalt ära tunda, ei saanud aga üht ega teist teha, sest Leonela hoidis tema ümbert kinni ja ütles talle:

«Jää rahule, isand, ära ärrita end ega ära mine sellele järele, kes siit välja hüppas: see on minu mees.»

Anselmo ei tahtnud seda uskuda, vaid tõmbas pimedas vihas pistoda välja ja tahtis Leonelat sellega lüüa, käskides teda tõtt tunnistada, ja ähvardades teda vastasel korral tappa. Hirmu täis, teadmata õieti, mis ta räägib, ütles Leonela:

«Ära tapa mind, mu isand, ma ütlen sulle tähtsamaid asju, kui sa võid arvata.»

«Ütle siis kohe,» vastas Anselmo, «või muidu oled sa surmalaps.»

«Praegu on see võimatu,» ütles Leonela, «sest ma olen nii segane. Jäta see homseni, siis kuuled minult asju, mis panevad sind imestama. Ja sa võid kindel olla, et see, kes läbi selle akna välja hüppas, oli üks selle linna noormees, kes on tõotanud mind naiseks võtta.»

Sellega jäi Anselmo rahule ja lubas oodata niikaua, kui Leonela palus, sest ta ei arvanud, et kuuleb midagi Camila vastu, kuna ta oli tema vooruses nii kindel ja julge. Ta lahkus toast ja pani Leonela sinna luku taha, öeldes, et ta sealt enne välja ei pääse, kui ta on öelnud, mis tal on öelda. Siis läks Anselmo kohe Camila juurde ja jutustas talle kõik, mis tal tema toaneitsiga olnud ja kuidas viimane lubanud talle teatada suuri ning tähtsaid asju. Ei tarvitse öelda, kas Camila ehmus või mitte. Arvates, nagu ka põhjust oli arvata, et Leonela kavatseb Anselmole jutustada kõik, mis ta tema truudusetusest teab, tundis ta seesugust hirmu ja kohkumust, et ta ei julgenud enam ootama jääda, kas tema kahtlus kinnitust leiab või mitte, vaid veel selsamal ööl, kui ta arvas Anselmot maga-

vat, korjas ta kokku kõik kallimad ehted, mis tal olid, ja veidi raha ning lahkus kellegi märkamata majast. Ta läks Lotario juurde, jutustas talle, mis oli sündinud, ja palus, et Lotario tema ära peidaks või et nad mõlemad kuhugi läheksid, kus nad võiksid Anselmo eest julged olla. Lotario sattus Camila jutust esialgu nii suurde segadusse, et ta ei osanud sõnagi vastata, veel vähem suutis otsustada, mis nüüd peab tegema. Viimaks jäi ta peatuma mõtte juurde, et viib Camila ühte kloostrisse, kus tema õde oli eestseisjanna; Camila oli sellega nõus, ja kiirusega, mida asi nõudis, viis Lotario ta kloostrisse ning jättis sinna. Ta ise aga lahkus kohe linnast, ilma oma minekust kellelegi teatamata.

Märkamata, et Camilat ei ole tema kõrval, ja tundes suurt himu teada saada, mis Leonelal on talle jutustada, tõusis Anselmo koiduajal ja läks tuppa, kuhu ta oli Leonela kinni pannud. Ta avas ukse ja astus sisse, ei leidnud aga sealt Leonelat, vaid leidis ainult akna küljes mõned kokkusõlmitud linad, mis selgesti näitasid ja märku andsid, et tüdruk oli end sealtkaudu alla lasknud ja ära läinud. Anselmo läks väga kurvalt tagasi, et seda Camilale jutustada, jahmus aga tugevasti, kui ta teda ei voodist ega kogu majast ei leidnud. Ta küsis majateenijailt teateid tema kohta, aga keegi ei osanud tema pärimiste peale mingit vastust anda. Camilat otsides sattus ta nägema, et Camila kirstud on lahti ja et seal puudub suurem osa ta ehteid, ja sellest mõistis ta viimaks oma õnnetust ja seda, et mitte Leonela ta kurva saatuse põhjuseks ei ole. Nii nagu ta oli, ilma end täielikult riidesse panemata, kurvana ja murelikuna läks ta sõber Lotario juurde, et talle oma õnnetusest jutustada. Kui ta aga ka Lotariot ei leidnud ja viimase teenijad talle ütlesid, et nende isand oli sel ööl kodunt lahkunud, kaasa võttes kogu oma käepärast oleva raha, arvas Anselmo, et ta kaotab mõistuse. Ja kõige lõpuks ning tipuks leidis ta koju tulles oma maja olevat täiesti tühja ning mahajäetud: kõigist teenreist ja tüdrukuist ei olnud enam ühtki leida.

Ta ei teadnud, mis mõelda, öelda või teha, ja vähehaaval hakkas tal aru segi minema. Ta nägi end ühe silmapilguga naisest, sõbrast ja teenreist ilma jäänud, taeva poolt maha jäetud, nagu ta arvas, ja eeskätt aust ilma olevat, sest Camila kadumises nägi ta oma hukatust.

Täki aja pärast otsustas ta viimaks minna selle sõbra juurde maale, kus ta oli viibinud, kui ta oli kogu selle õnnetuse sepitsemiseks võimalust andnud. Ta lukustas oma maja uksed, istus sadulasse ja asus teele, rinnas rõhuv tunne. Aga vaevalt oli ta pool teed ära käinud, kui ta oma mõtetest piinatuna oli sunnitud sadulast maha tulema ja oma ratsu puu külge siduma, mille tüve najale ta siis ise haledasti ja valusasti ohates vajus. Sinna jäi ta kuni õhtuni, millal ta nägi linnast tulevat ratsameest, keda ta teretas ja kellelt siis küsis, mis Firenzes uudist on. Linnamees vastas:

«Kõige imelikumad uudised, missuguseid seal pika aja kestel on kuulda olnud. Jutustatakse nimelt avalikult, et Lotario, too San Giovanni kiriku lähedal elutseva rikka Anselmo sõber, on täna öösel ta naise Camila ära viinud ja ka ise kadunud. Kõike seda on teada, andnud üks Camila ümmardaja, kelle kuberner täna öösel tabas, kui ta end parajasti lina abil Anselmo maja aknast alla laskis. Noh, mina ei tea just, kuidas see asi täpipealt oli, tean ainult seda, et terve linn on selle sündmuse üle imestust täis, sest niisugust asja ei oleks võinud oodata neist kahest mehest, kelle sõprus, nagu räägitakse, oli nii suur ja südamlik, et neid kutsuti lihtsalt s õ p r a d e k s.»

«Kas on ehk teada,» küsis Anselmo, «kuhupoole Lotario ja Camila on sõitnud?»

«Mitte märkigi ei tea,» vastas mees, «kuigi kuberner on neid suure hoolega otsinud.»

«Jumalaga, härra,» ütles Anselmo.

«Jääge jumalaga,» vastas mees ning jätkas teed.

Niisugust õnnetut uudist kuuldes pidi Anselmo peaaegu mõistuse kaotama, kui mitte hinge jätma. Ta ajas end jalule nii hästi kui sai ja sõitis siis oma sõbra juurde, kes ei olnud veel ta õnnetusest kuulnud, kuid nähes teda nii kahvatuna, väsinuna ja nõrgana, arvas, et teda vaevab mingi raske haigus. Anselmo palus, et ta kohe voodisse pandaks ja talle kirjatarbed antaks. Nii tehti ja ta jäeti voodisse ning üksi, sest nii ta soovis, ja üksedki lukustati tema palvel. Kui ta oli üksi jäänud, hakkas mõte ta õnnetusest nii väga ta meelt rõhuma, et ta oma rinnas ärkavate surmaaimuste järgi selgesti mõistis, et tema elu on lõpule jõudmas. Ja nõnda võttis ta nõuks jätta teade oma iseäraliku surma põhjuse kohta.

Ta hakkas kirjutama, aga enne kui ta jõudis kõik paberile panna, mis ta oli tahtnud, nõrkes ta jõud ja ta heitis hinge selle kurvastuse mõjul, mida talle ta meeletu uudishimu oli tekitanud. Nähes, et on juba hilja ja et Anselmo kedagi ei kutsu, otsustas majaperemees tema tuppa vaatama minna, kas ta haigus on ehk halvemaks läinud. Ta leidis sõbra kummuli lamamas, keha pooleldi voodis ja pooleldi kirjutuslaual, kirjutatud paber lahti ees ja sulg veel käes. Peremees astus ta juurde, hüüdis teda nimepidi, võttis ta käe, ei saanud aga mingit vastust, ja tundes teda külma olevat, mõistis, et ta on surnud. Suures ehmatuses ning kurvastuses kutsus ta majarahva õnnetust vaatama, mis Anselmot oli tabanud. Seejärel luges ta kirjast, mille tundis olevat Anselmo enda käega kirjutatud, järgmist:

«Üks rumal ning meeletu soov võttis minult elu. Kui teade mu surmast Camila kõrvu jõuab, siis teadku ta, et ma talle andeks annan, sest tema ei olnud kohustatud imesid tegema ega olnud minul vajadust nõuda, et ta neid teeks. Kuna ma niisiis ise oma häbis süüdi olen, ei ole põhjust . . .»

Niikaugele oli Anselmo kirjutanud, ja sellest võis näha, et ta oli siinkohal hinge heitnud, ilma et oleks suutnud lauset lõpetada. Järgmisel päeval teatas Anselmo sõber ta surmast ta sugulastele, kes olid õnnetusest juba kuulnud ja teadsid, kus kloostris Camila viibib. Camilagi oli peaaegu valmis järgnema oma mehele viimsel paratamatul teekonnal —; mitte küll sellepärast, et sai teada oma mehe surmast, vaid sellepärast, mis ta kuulis oma eemalolevast sõbrast. Räägitakse, et kuigi ta oli nüüd lesk, et tahtnud ta kloostrist lahkuda ega samuti ka mitte nunnatõotust anda, enne kui jõudis pärale teade — see tuli õige varsti —, et Lotario on saanud surma ühes lahingus, mida sel ajal pidas monsieur de Lautrec Suure Pealiku Gonzalo Fernández de Córdoba vastu Napoli kuningriigis*, kuhu oli viimaks läinud see liiga hilja kahetsev sõber. Seda teada saanud, astus Camila nunnaks ja lõpetas varsti oma elupäevad raske kurbuse ning mure rõhumisel. Säärase lõpu tõi neile kõigile nii meeletu algus.

«See on minu arust päris kena jutustus,» ütles kirikisand. «Ma ei saa ainult uskuda, et see tõsi oleks. Ja kui see on välja mõeldud, siis on selle kirjutaja selle halvasti välja mõelnud, sest ei saa ette kujutada abielumeest,

kes oleks nii rumal, et hakkaks säärast hädaohtlikku katset tegema nagu Anselmo. Kui see juhtumus oleks aset leidnud mõne armastaja ja tema daami vahel, siis võiks see veelgi minna, abielumehe ja tema naise vahel aga näib see võimatu. Mis puutub jutustamisviisisse, siis meeldib see mulle üsna hästi.»

XXXVI PEATÜKK

Kus jutustatakse muudest kõrtsis asetleidnud iseäralikkudest sündmustest

Sel silmapilgul hüüdis kõrtsimees, kes väraval seisis: «Sealt tuleb kena salk külalisi. Kui need siin peatuvad, siis on meil lõbu laialt!»

«Mis inimesed need on?» küsis Cardenio.

«Neli meest,» vastas peremees, «tulevad ratsa, lühikestel jalustel, piikide ja kilpidega, ja kõigil on ees mustad näokatted, ja nendega on kaasas valges riides naine naisesadulas, nägu samuti kaetud, ja peale selle kaks teenrit jala.»

«Kas nad on juba päris lähedal?» küsis kirikisand.

«Nii lähedal,» vastas peremees, «et nad kohe siia jõuavad.»

Seda kuuldes kattis Dorotea oma näo ja Cardenio läks don Quijote tuppa. Ja vaevalt olid nad seda teinud, kui jõudsid kõrtsi kõik need isikud, kellest peremees oli rääkinud. Neli ratsameest, kes kõik olid väga kena kuju ja olekuga, tulid hobuste seljast maha ja läksid siis naist sadulast alla aitama. Üks neist võttis naise sülle ja asetas ta toolile selle toa ukse juures, kuhu oli läinud Cardenio. Kogu selle aja kestel ei olnud ei naine ega mehed näokatteid ära võtnud ega sõnagi rääkinud. Toolile istudes ohkas naine ainult sügavasti ja laskis käsivarred langeda nagu haige ja jõuetu inimene. Jalameestest teenrid viisid hobused talli.

Kirikisand nägi kõike seda, ja kuna ta tahtis teada, kes need seesugustes riietes ja nii vaikivad inimesed on,

läks ta teenrite juurde ja küsis ühe käest seda, mida ta tahtis teada. Mees vastas:

«Jumala eest, härra, mina ei tea teile ütelda, kes need inimesed on. Tean ainult, et nad näivad väga suursuguse mooduga olevat, iseäranis too, kes selle proua sülle võttis, keda te nägite. Arvan nii sellepärast, et kõik teised on tema vastu väga aupaklikud ja teevad ainult seda, mis tema määrab ning käsib.»

«Ja kes on see proua?» küsis kirikisand.

«Seda tean ma niisama vähe ütelda,» vastas mees. «Sest ma ei ole terve tee kestel ta nägu näinud. Olen aga teda küll kuulnud ohkavat ja soiguvat, ja nii sügavasti, et iga kord mõtlesin: nüüd on ta hingekene minemas. Ega ole ka imeks panna, et me rohkem ei tea, kui ütlesime, sest minu seltsimees ja mina oleme alles kaks päeva nende juures, saime nendega teel kokku ja nad palusid ning keelitasid meid endaga Andaluusiasse minema, lubades meile väga hästi tasuda.»

«Ja kas olete ehk kuulnud mõnda neist nimepidi nimetatavat?» küsis kirikisand.

«Mitte ei ole,» vastas teener, «sest kõik rändavad nii vaikides, et päris ime. Ei ole muud kuulda kui vaese proua ohkamist ja nuuksumist, nii et meil on temast päris hale meel ja me üsume kindlasti, et teda vägisi kuhugi viiakse, olgu see kuhu tahes. Riiete järgi otsustades on ta nunn või selleks saamas, mis on küll kõige kindlam; ja võib olla, et tal pole himu nunnaks saada ning sellepärast ta ongi nii kurb.»

«Kõik võib olla,» ütles kirikisand.

Ta läks teenrite juurest ära ning sinna, kus oli Dorotea. Viimane, kuuldes kaetud näoga naist ohkavat, astus loomuliku kaastunde mõjul tema juurde ja küsis:

«Mis teil viga on, auline proua? Teate, kui see on midagi niisugust, mille parandamiseks naistel harilikult oskust ja vilumust jätkub, siis mina omalt poolt pakun teile heameelega oma abi.»

Kõige selle peale ei vastanud kurb daam sõnagi, ja kuigi Dorotea oma abipakkumist veel agaramalt kordas, vaikis teine edasi, kuni see näokattega härra, keda teenri ütluse järgi kõik teised kuulasid, juurde astus ja Doroteale ütles:

«Ärge nähke asjatut vaeva, armuline proua, pakkudes midagi sellele naisele, sest temal ei ole viisiks selle eest

tänada, mis tema heaks tehakse. Ja ärge püüdke temalt vastust saada, kui te ei taha tema suust mõnd valet kuulda.»

«Ma ei ole iial valetanud,» ütles nüüd naine, kes oli seni vaikinud. «Vastupidi, just sellepärast, et ma olen niitõearmastaja ja petlikke kavalusi ei oska, olen nüüd niisugusesse õnnetusse sattunud, ja selle kohta tahan teid ennast tunnistajaks võtta, sest minu täielik otsekohesus teeb teid petjaks ning valelikuks.»

Cardenio kuulis kõiki neid sõnu täitsa selgesti, sest nende lausuja oli talle nii lähedal, et ainult don Quijote toa uks oli nende vahel. Ja niipea kui ta neid kuulis, hüüdis ta valju häälega:

«Mu jumal, mis ma kuulen! Kelle hääl kostis mu kõrvu?»

Neid hüüdeid kuuldes pööras võõras naine päris ehmunult pead, ja kuna ta ei näinud, kes hüüdja oli, tõusis ta ning tahtis kõrvaltuppa minna, aga härra nägi seda ja pidas teda kinni ega lasknud tal sammugi astuda. Selles segaduses ja ärevuses kukkus daami näo eest siidriie, mis oli seda varjanud, ja nii tuli nähtavale võrratu ilu, imetaoline nägu, mis aga oli kahvatu ja ehmunud. Ta silmad pöörlesid igale poole, kuhu ta pilk vähegi ulatus, niisuguse ägedusega, et ta näis nagu arust ära olevat. Doroteas ja kõigis teistes, kes teda nägid, äratasid tema olek ja ilme, mille põhjust nad küll ei teadnud, suurt kaastunnet. Härra hoidis tal tugevasti õlgade ümbert kinni, ja selles tegevuses ta ei saanud tõsta paigale oma näokatet, mis oli langemas ja viimaks tõepoolest langeski. Silmi tõstes nägi Dorotea, kes võõra naise ümbert kinni hoidis, et mees, kes oli samuti naisest kinni haaranud, polnud keegi muu kui tema oma abikaasa don Fernando. Vaevalt oli ta tema ära tundnud, kui ta südame kõige sügavamast põhjast tuli kuuldavale pikk ja valuline ah! ja ta langes minestanult selili ning oleks kukkunud päris põrandale, kui mitte lähedal olev habemeajaja teda oma käte vahele poleks võtnud. Kirikisand ruttas tema juurde, et tal kate eest ära võtta ja vett näole pritsida. Ja niipea kui ta tema näo oli paljastanud, tundis don Fernando — tema oligi see, kes teist naist oma käte vahel hoidis — ta ära ning jäi nagu kangeks tema nägemisest. Aga sellegipärast ei lasknud ta lahti Luscindat — tema oli nimelt too naine, kes püüdis vabaneda don Fernando käte vahelt.

Ta oli Cardenio hääle tema hüüdest ära tundnud, samuti nagu Cardenio ka tema oli hääle järgi ära tundnud. Cardenio kuulis ka ohet, millega Dorotea minestusse langes, ja arvates, et see on tema Luscinda, tormas ehmunult toast välja ning nägi esimeseks don Fernandot, kes Luscindat oma käte vahel hoidis. Don Fernando omalt poolt tundis Cardenio kohe ära ja kõik kolm — Luscinda, Cardenio ja Dorotea — seisid nüüd tummalt ning jahmunult, vaevalt mõistes, mis oli juhtunud. Kõik vaikisid ja vaatasid üksteisele: Dorotea don Fernandole, don Fernando Cardeniole, Cardenio Luscindale ja Luscinda Cardeniole. Aga esimesena katkestas vaikimise Luscinda, öeldes don Fernandole järgmist:

«Laske mind lahti, don Fernando, omaenda väärikuse pärast, kui te seda ka ühelgi muul põhjusel ei teeks. Laske mind pääseda müüri juurde, mille eefeu ma olen, tee juurde, millest mind ei ole saanud lahti kiskuda teie pealekäimised, teie ähvardused, teie lubadused ega kingitused. Pange tähele, kuidas taevas iseäralikkudel ja meie jaoks ärauurimatutel teedel on minu õige abikaasa mu juurde toonud. Ja te teate tuhandest kallilt ostetud kogemusest, et ainult surm suudaks teda minu meelest kustutada. Aidaku siis see eksiarvamusi kõrvaldav seletus selleks kaasa, et teie, kui te juba muud teha ei saa, muudaksite oma armastuse metsikuks vihkamiseks, oma poolehoiu kibedaks vaenuks, ja võtke minult selle tunde mõjul elu, sest kui ma saan selle jätta oma armsa abikaasa silme all, siis olen seda omast meelest hästi tarvitanud: võib-olla usub ta mind suremas nähes, et olen talle viimse hingetõmbeni ustav olnud.»

Vahepeal oli Dorotea jälle meelemärkusele tulnud ja kõik kuulnud, mis Luscinda ütles, millest ta omakorda mõistis, kes Luscinda on. Nähes, et don Fernando Luscindat siiski lahti ei lase ega tema sõnadele midagi ei vasta, võttis ta kogu oma jõu kokku, tõusis, läks don Fernando juurde, langes ta ette põlvili ja rohkesti kauneid ning liigutavaid pisaraid valades hakkas temale järgmiselt rääkima:

«Mu isand, kui selle päikese kiired, mida sa praegu tumenenult oma käte vahel hoiad, su silmade valgust ei pimesta, siis oled ehk märganud, et see, kes su jalge ees põlvitab, on Dorotea, nii kaua vilets ja õnnetu, kui sina heaks arvad. Mina olen see lihtne maatüdruk, keda sina

oma headusest või oma lõbu pärast heaks arvasid nii kõrgele tõsta, et ta end sinu omaks võib nimetada; mina olen see, kes vooruslikkuse piiridesse suletuna elas rahulikku ja õnnelikku elu, kuni ta sinu pealekäimiste ja näiliselt õiglaste ning õrnade tunnete mõjul avas oma tagasihoidlikkuse uksed ja andis sulle oma vabaduse võtmed. Kui halvasti sa mind selle kingituse eest tänasid, näitab selgesti see, et ma olen sunnitud siin olema, kus sa mu leidsid, ja mina pean sind nii nägema, nagu ma näen. Ometi ei taha ma, et sa arvaksid, nagu oleksin ma siia tulnud häbiteed mööda, sest mind on siia toonud üksnes valu ja kurvastus selle üle, et sina oled mu unustanud. Sa tahtsid, et ma sinu omaks saaksin, ja tahtsid seda niisugusel viisil, et sul enam võimalik pole lakata minu oma olemast, isegi kui sa mind enam enda omaks ei taha. Mõtle, mu isand, et seda ilu ja suursugusust, mille pärast sa mind ära põlata tahad, võib tasa teha mu võrratu armastus sinu vastu. Sina ei või ilusale Luscindale kuuluda, sest sa oled minu oma, ega või tema sinu omaks saada, sest ta kuulub Cardeniole. Ja sul on tõesti kergem, kui sa õieti järele mõtled, harjutada oma meel armastama seda, kes sind jumaldab, kui panna end armastama sel, kes sind vihkab. Sina ahvatlesid mind, kes ma polnud küllalt ettevaatlik, sina käisid peale minule, süütule. Minu seisus ei olnud sulle tundmata, sa tead, missugusel viisil ma end täiesti sinu võimusesse andsin: sul ei ole põhjust ega võimalust end petetuks nimetada. Ja kui lugu kord juba nii on, nagu ta on, ja sina oled niisama hea ristiinimene nagu rüütel, miks püüad sa siis nii paljude põigete abil viivitada tegemast mind lõpul niisama õnnelikuks, nagu tegid algul? Ja kui sa mind selleks ei taha, mis ma olen, nimelt oma tõeliseks ja seaduslikuks abikaasaks, siis armasta ja võta mind vastu vähemalt oma orjana, sest ma loen end õnnelikuks, kui ainult kuidagi sinu päralt saan olla. Ära anna seeläbi, et sa mu maha jätad ja ära põlgad, põhjust keelepeksu ja häbistavate juttude tekkimiseks minu kohta; ära tee mu vanematele vanaduspäevi nii kibedaks, sest niisugust palka ei ole ära teeninud see truudus, millega nad kui ustavad alamad sinu vanemaid alati on teeninud. Ja kui sa arvad, et alandad oma verd seda minu omaga segades, siis mõtle, et maailmas on vähe või polegi niisugust aadlisugu, mis sedasama teed poleks käinud, ja et naise aadlikkus ei

ole tähtis järeltulijate suursugususe jaoks. Pealegi seisab tõeline aadlikkus vooruses, ja kuna see puudub sul, kui sa keelad mulle seda, mida sa mulle õigusepärast võlgned, siis olen ma aadlikkuse poolest sinust ees. Ja lõpuks ütlen sulle veel, mu isand, et, kas tahad või mitte, ma olen sinu abikaasa. Tunnistajateks on sinu omad sõnad, mis ei või ega tohi olla valelikud, kui sa juba kord sellega uhkustad, mille pärast sa mind põlgad. Tunnistajaks on ka su oma allkiri ja tunnistajaks on ka taevas, keda sa selle tunnistajaks kutsusid, mida sa mulle tõotasid. Ja isegi kui kõike seda ei oleks, tõstaks sinu oma südametunnistus häält keset sinu rõõmusid, astudes välja selle tõe eest, mis ma sulle nüüd ütlesin, ja segades su kõige paremaid lõbusid ja su rahulolu.»

Seda ja palju muud lausus kahetsusväärne Dorotea nii suure kurbuse ja nii rohkete pisaratega, et ükski juuresolija ja isegi don Fernando kaaslased ei suutnud pisaraid tagasi hoida. Don Fernando kuulas teda sõnagi vastamata, kuni Dorotea lõpetas ja nii raskesti ohkama ning nuuksuma hakkas, et sellel oleks pidanud küll pronksist süda olema, keda nii suure valu väljendused ei oleks liigutanud. Luscinda vaatas Dorotead, tundes niisama sügavasti kaasa tema kurvastusele kui imetledes ta tarkust ja ilu, ja ta oleks heameelega tema juurde läinud, et mõni tröösti sõna öelda, kuid ta ei pääsenud lahti don Fernando käte vahelt, mis teda ikka veel surusid. Suures segaduses ja täis imestust vaatles don Fernando tükk aega teraselt Dorotead, mispeale ta käsivarred Luscinda ümbert ära võttis, ta vabaks laskis ja ütles:

«Sina võitsid, ilus Dorotea, sina võitsid, sest kellelgi ei või olla südant tunnistada valeks nii palju ühendatud tõdesid.»

Nõrkuseseisukorras, milles Luscinda oli, pidi ta peaaegu maha kukkuma, kui don Fernando ta lahti laskis, aga läheduses olev Cardenio, kes oli don Fernando selja taha seisma jäänud, et see teda ära ei tunneks, ruttas nüüd igasugust hirmu kõrvale jättes ja ühestki hädaohust hoolimata Luscindat toetama ja ütles talle, teda oma käte vahele haarates:

«Kui armuline taevas heaks arvab ning soovib, et sina, mu ustav, kindel ja kaunis käskijanna, veidi rahu saaksid, siis usun ma, et sa seda kuskil julgemini ei leia kui nende käte vahel, mis sind hoiavad nüüd ja on hoidnud

varem, kui õnnelik saatus mul lubas sind omaks nimetada.»

Neid sõnu kuuldes tõstis Luscinda pilgu Cardeniole, ja kui ta tema esiteks oli häälest ära tundnud, sai ta nüüd nägemise kaudu kindluse, et see on tõesti tema. Nagu endast ära, ja hoolimata mingisugustest sündsusetõmetest heitis ta käed tema kaela ümber, surus oma näo Cardenio oma vastu ja ütles talle:

«Jah, teie, mu isand, olete selle teie vangistatu õige peremees, takistagu vaenulik saatus seda niipalju kui tahab ja ähvardatagu kuipalju tahes seda elu, mis leiab tuge ainult teie elus.»

See oli iseäralik vaatemäng don Fernandole ja kõigile ümberseisjaile, kes niisugust ennenägematut sündmust imeks panid. Doroteale näis, nagu oleks don Fernando äkki kahvatanud ja nagu oleks tal mõte tulnud Cardeniole kätte maksta, sest ta käsi näis liikuvat mõõgapära poole. Niipea kui Doroteal see mõte läbi pea käis, heitis ta uskumatult väledasti käsivarred don Fernando põlvede ümber, suudles neid ja hoidis neid nii tugevasti kinni, et don Fernando liikuma ei pääsenud, ja lausus pisaraid tagasi hoidmata:

«Mida mõtled teha, sa mu ainuke varjupaik, sellel nii ootamatul otsustamise silmapilgul? Sinu naine on su jalge ees, ja see, keda sa oma naiseks tahad, on oma mehe käte vahel. Mõtle siis, kas sul on hea või on sul võimalik purustada seda, mis taevas on ehitanud, või on sul sobivam tahta enesevõrdseks tõsta seda, kes kõigist takistustest hoolimata, kindlana oma õigluses ja ustavuses, sinu silme ees niisutab oma silmadest voolavate ärmupisaratega oma tõelise abikaasa nägu ja rinda. Jumala ja sinu enda nimel palun sind: ära lase seda nii avalikku seletust oma viha suurendada, vaid vastupidi, lahutagu ta seda nii, et sa rahulikult lubad neil kahel armastajal ilma takistuseta sinu poolt maitsta sedasama rahu, niikaua kui taevas heaks arvab neile seda kinkida. Sellega näitad sa oma suursuguse ja õilsa südame kõrgemeelsust ja maailm saab näha, et mõistusel on sinu üle rohkem võimu kui himul.»

Sel ajal kui Dorotea nii kõneles, hoidis Cardenio Luscindat oma käte vahel, aga ei pööranud sealjuures pilku don Fernandolt. Juhul kui ta oleks näinud don Fernandot mõnd ähvardavat liigutust tegevat, oli ta kindlalt

nõuks võtnud kaitsta end nii hästi nagu ta saab ja kõigile neile vastu hakata, kes tema vastu vaenulikkust üles näitavad, maksku see tal kas või elu. Aga nüüd segasid asjasse don Fernando sõbrad ja kirikisand ning habemeajaja, kes kogu aeg juures olid viibinud, ja teiste hulgas ei puudunud ka tubli Sancho Panza. Nad asusid kõik don Fernando ümber, paludes teda, et ta heaks arvaks näha Dorotea pisaraid ja ei salliks, et ta oma õiglases lootuses petetud saaks, kui kõik, mis ta ütles, oli tõsi, nagu nemad kindlasti uskusid. Pangu ta tähele, et mitte juhuslikult, nagu näis, vaid taeva iseäralikul seadmisel olid nad kõik üksteisega kokku saanud niisuguses kohas, kus seda võis kõige vähem oodata. Pangu ta peale selle tähele, ütles kirikisand, et ainult surm võib Luscindat Cardeniost lahutada ja et nemad, kui neid ka mõõgatera lahutaks, peaksid surma kõige suuremaks õnneks. Niisugustes olukordades, mida ei saa muuta, oli tema meelest kõige ülem tarkus näidata suuremeelset südant, sundides ja võites iseennast, ja nii pidavat ka tema, don Fernando, sellega nõusse jääma, et need kaks armastajat maitseksid õnne, mille taevas neile oli juba kinkinud. Tõstku ta peale selle oma silmad Dorotea ilule; ta peab nägema, et vähesed või ükski end temaga võrrelda ei või, liiatigi temast ilusamad pole. Ja ilule lisaks tuleb veel neiu aländlikkus ja piiritu armastus, mida ta tunneb don Fernando vastu. Kõigepealt aga teadku don Fernando, et kui ta on uhke sellele, et ta on rüütel ning ristiinimene, siis ei või ta muud teha kui antud sõna pidada, ja pidades seda täidab ta oma kohust jumala vastu ning võidab arusaajate inimeste heakskiidu, sest need teavad ja mõistavad, et ilul — isegi kui ta tuleb ilmsiks alama inimese juures, kui temaga aga vooruslikkus seltsib — on eesõigus saada tõstetud ja tehtud võrdseks missuguse kõrgusega tahes, ilma et see tooks mingisugust kahju sellele inimesele, kes teda tõstab ja endaga võrdseks teeb. Kui armastuse käskivaid seadusi täidetakse, ei pea nende täitjale ühtki süüd ette heidetama, kui ta sealjuures mingisse patta ei lange.

Nendele põhjendustele lisasid teised kõik nii palju muid ja nii mõjuvaid, et don Fernando kõrgemeelne süda, mida ju lõpuks suursugune veri toitis, pehmenes ja laskis end võita tõel, mida ta ei oleks salata saanud, isegi kui ta oleks tahtnud. Ja märgiks, et ta on alla andnud ja temale

peitstud arvamisega nõusse jäänud, kummardus ta ning kallistas Dorotead, öeldes:

«Tõuske, mu käskijanna, sest ei ole õige, et see, keda mina oma südames kannan, põlvitab mu jalge ees. Ja kui ma siiani seda, mis ma nüüd ütlen, ei ole ilmutanud, siis sündis see võib-olla taeva tahtmisel — selleks, et ma näeksin, kui ustavalt te mind armastate, ja õpiksin sellest teid siis nii kõrgelt hindama, nagu te väärt olete. Nüüd palun teid, et te mulle mu halba ümberkäimist ja suurt hoolimatust mitte pahaks ei paneks, sest seesama põhjus ja võim, mis sundis mind teid endale võitma, kihutas mind ka teid maha jätma. Et see on tõsi, seda mõistate, kui pöörate pilgu ja vaatate Luscinda silmadesse, kes nüüd on õnnelik — sealt leiate vabanduse kõigile mu ekslemustele. Ja kuna tema on nüüd leidnud ja kätte saanud, mida ta igatses, ja mina olen teis leidnud seda, mis minule vaja on, siis elagu tema rahus ja rõõmus kaua ning õnnelikult oma Cardenioga, ja mina palun põlvili taevast lasta mind niisamuti elada oma Doroteaga.»

Neid sõnu lausudes kaelustas ta teda uuesti ja surus oma põse vastu tema põske nii südamliku õrnusega, et ta ainult suure vaevaga suutis takistada pisaraid esile tungimast armastuse ja kahetsuse vastuvaidlematu märgina. Luscindal ja Cardeniol ja peaaegu kõigil teistel juuresolijail ei õnnestunud aga oma liigutust tagasi hoida, vaid nende pisarad hakkasid nii ohtralt voolama, ühtedel omaenda, teistel võõra õnne pärast, et näis, nagu oleks neile kõigile juhtunud mingi raske õnnetus. Isegi Sancho Panza nuttis, kuigi ta hiljem ütles, et ta nutnud ainult sellepärast, et Dorotea, nagu selgus, ei olnud mitte kuninganna Micomicona, kelleks ta teda oli pidanud ja kellelt oli oodanud nii palju heategusid. Kõik olid veel mõnda aega pisarate ja imestuse võimuses. Siis langesid Cardenio ja Luscinda don Fernando ette põlvili ja tänasid teda neile osutatud helduse eest nii viisakate sõnadega, et don Fernando ei teadnud, mis neile vastata. Nii tõstis ta nad siis üles ja kaelustas neid suure sõbralikkuse ja lahkusega.

Seejärel päris ta Dorotealt, kuidas ta oli sattunud siia paika, nii kaugele oma kodukohast. Dorotea jutustas lühidalt ja arukalt kõike seda, mis ta ennem Cardeniole oli jutustanud, ja see meeldis don Fernandole ja tema saatjaile nii, et nad oleksid heameelega kaueminigi kuulanud:

nii kenasti jutustas Dorotea oma õnnetustest. Kui ta lõpetas, teatas don Fernando, mis temale linnas oli juhtunud, seejärel kui ta oli leidnud Luscinda põuest paberi, milles Luscinda teatas, et ta on Cardenio mõrsja ega või saada tema omaks. Don Fernando ütles, et ta oli tahtnud Luscindat tappa ja oleks seda ka teinud, kui neiu vanemad teda poleks takistanud. Nii oli ta siis vihasena ja häbistatuna majast lahkunud, otsustades kätte maksta, kui kohasem võimalus tuleb. Järgmisel päeval saanud ta teada, et Luscinda oli oma vanematekodust lahkunud, ilma et keegi oleks teadnud öelda, kuhu ta läks. Viimaks, mitu kuud hiljem, kuulnud ta, et Luscinda on kuskil kloostris, kuhu tahab jääda kogu eluks, kui ta ei saa seda ühes Cardenioga mööda saata. Niipea kui don Fernando seda kuulis, valis ta kohe need kolm härrat oma kaaslasteks ja läks sinnä paika, kus Luscinda asus, ei püüdnud aga temaga kokku saada, sest kartis, et kloostrit hakatakse tugevamini valvama, kui tema lähedalolekust teada saadakse. Ta ootas, kuni värav ühel päeval lahti oli, jättis kaks kaaslast sinna valvama ja läks ise ühe saatel kloostrisse Luscindat otsima, kelle nad ristikäigus ühe nunnaga rääkimas leidsid. Nad haarasid ta kinni, ilma et oleksid andnud talle aega midagi ette võtta, ja viisid ta kuhugi külasse, kust müretsesid selle, mis neil tema edasiviimiseks tarvis läks. Kõike seda olid nad võinud ilma hädaohuta täide saata, sest klooster asus maal, kaunis kaugel linnast. Ta ütles, et niipea kui Luscinda oli end tema võimuses leidnud, kaotanud ta meelemärkuse ja pärast toibumist ei olnud ta muud teinud kui nutnud ja ohanud, sõnagi kõnelemata. Nii olid nad vaikuses ja pisarate saatel jõudnud sellesse kõrtsi, mis temale tähendas jõudmist otse taevasse, kus kõik maapealsed õnnetused lõpu leiavad.

XXXVII PEATÜKK

Milles jätkub lugu kuulsast printsessist Micomiconast ja jutustatakse muidki lõbusaid seiklusi

Kõike seda kuulas Sancho suure südamevaluga, sest ta nägi, kuidas ta õnnelootused hajusid nagu sinine suits ja kuidas ilus printsess Micomicona muutus Doroteaks ja hiiglane don Fernandoks, sel ajal kui tema isand don Quijote magas õiglase und, vähematki hoolimata kõigest sellest, mis oli juhtunud. Dorotea ei teadnud veel õieti, kas ta nägi oma õnnest und või oli ta selle ilmsi kätte saanud, Cardenioga oli lugu niisamuti ja ka Luscindal oli samasugune tunne. Don Fernando tänas taevast talle peaks saanud armu ja selle eest, et ta oli tema päästnud keerulisest labürindist, milles ta peaaegu oli kaotamas oma au ja südametunnistust. Ühesõnaga, kõik kõrtsisviibijad olid rahul ja rõõmsad nende segaste ja lootusetuna paistnud asjaolude lahenduse üle. Kirikisand kui arukas mees oskas kõike õigete sõnadega valgustada ja õnnitles kõiki nende saavutatud õnne puhul. Aga kõige enam oli rahul ja rõõmustas perenaine, sest Cardenio ja kirikisand olid lubanud intressidega tasuda talle kõik kahjud, mis tal don Quijote läbi olid tekkinud. Ainult Sancho üksi, nagu juba öeldud, oli murelik, õnnetu ja kurb, ja nii läks ta nukra näoga oma isanda juurde, kes oli parajasti ärganud, ja ütles talle:

«Noh, armuline härra Kurb Kuju, nüüd võite magada, niipalju kui süda kutsub. Pole teil tarvis mingit hiiglast tappa ega printsessi oma riiki tagasi viia — kõik on juba tehtud ja valmis.»

«Seda ma usun,» vastas don Quijote, «sest ma pidasin hiiglasega maha kõige hirmsama ja koledama võitluse, mille sarnast ma kogu oma eluajal enam pidada ei mõtle. Ühe hoobiga lõin tal mauhti pea maha, ja tema kehast tuli nii palju verd, et see voolas ojadena mööda põrandat nagu vesi.»

«Nagu punane vein, võiks härra parem ütelda,» vastas Sancho. «Sest ma võin teile teatada, kui te seda veel ei tea, et surnud hiiglane on läbitorgatud veinilähker ja veri on kuus *arroba*'t punast veini, mis tal vatsas oli, ja maharaiutud pea on lita, kes mu sünnitanud, ja võtku saatan kogu seda krempit!»

«Mis sa, hull inimene, räägid?» küsis don Quijote. «Oled sa arust ära?»

«Tõuske üles, härra,» ütles Sancho, «siis näete, mis kena tembu te olete teinud ja mis meil selle eest maksta tuleb. Siis näete ka, et kuninganna on muutunud päris harilikuks naisterahvaks, kelle nimi on Dorotea, ja veel muudki niisugust, mis teid imestama paneb, kui te seda teada saate.»

«See ei pane mind sugugi imestama,» vastas don Quijote, «sest sa mäletad ju, ma ütlesin sulle, kui me viimati siin olime, et kõik, mis siin juhtub, on puha nõidusevärk ja poleks mingi ime, kui asi nüüd oleks niisamuti.»

«Ma usuksin seda kõike,» vastas Sancho, «kui minu õhkupildumine sedasama laadi asi oleks olnud, aga seda see ei olnud, vaid selge jumalatõsi: ma nägin ju, kuidas kõrtsimees, seesama, kes praegugi veel siin on, tekki ühest nurgast hoidis ja mind suure naeru ja nalja saatel vägevasti taeva poole põrutas. Ja seal, kus võib inimesi ära tunda, ei ole minu arust, kuigi ma olen rumal ja patune inimene, mingit nõidust, vaid ainult kõva nahutamist ja palju äpardusi.»

«Hea, küllap jumal kõik asjad parandab,» ütles don Quijote. «Aita mind riidesse ja las ma lähen sinna välja: ma tahan näha neid sündmusi ja muudatusi, millest sina räägid.»

Sancho oli talle abiks, ja sel ajal kui rüütel end riidesse pani, jutustas kirikisand don Fernandole ja teistele sealolijatele don Quijote hullustest ja sellest kavalusest, mida nemad olid tarvitanud, et ta Vaeselt kaljult tulema saada, kus ta oli kujutlenud end olevat oma daami põlguse pärast. Ta jutustas neile ka peaaegu kõik seiklused, millest Sancho talle oli rääkinud, nii et neil oli imestamist ja naermist küllalt, kuna nende, nagu ka kõigi teiste meelest oli see kõige veidram hullus, mis iial mõnes haiges ajus sündinud. Kirikisand ütles veel, et nüüd, kus proua Dorotea saatuses juhtunud õnnelik pööre takistab endise plaani teostamist, tuleb küll midagi muud välja mõelda, mille abil saaks don Quijote oma koju tagasi viia. Cardenio pakkus oma abi alustatud ettevõtte jätkamisel ja arvas, et Luscinda võiks küllalt hästi Dorotea osa mängida.

«Ei,» ütles don Fernando, «nii ei lähe, mina tahan, et Dorotea jätkaks oma osa mängimist. Kui selle tubli rüütli

kodukoht siit väga kaugel ei ole, siis teeb mulle heameelt tema tervekssaamises kaasa aidata.»

«Tema kodukoht on siit ainult kahe päeva teekond.»

«Isegi kui see kaugemal oleks, käiksin ma selle heameelega ära, et võida nii head tegu korda saata.»

Sel silmapilgul tuli don Quijote oma toast välja täies varustuses, peas Mambrino kiiver, mis oli küll mõlkis, käsivarrel kilp, ja toetudes oma teibale või piigile. Don Fernando ja teised imestasid väga don Quijote veidra kuju üle, nähes ta poole penikoorma pikkust kõhna ning koltunud nägu, ta kokkulapitud varustust ja ta väärikat ilmet, ja nad vaikisid kõik, oodates, mis ta ütleb. Tõstes silmad ilusale Doroteale, sõnas don Quijote väga tõsiselt ja rahulikult:

«Oma kannupoisi kaudu tean ma, kaunis daam, et teie kõrgus on kadunud ja teie olemus eimillekski lahtunud, kuna te olete kuningannast ning suurest valitsejannast, kes te enne olite, muutunud harilikuks neiuks. Kui see sündis teie isa, nõiakunstnikust kuninga käsul ja sel kartusel, et ma teile vajalikku ning nõutavat abi ei anna, siis ütlen, et tema ei teadnud ega tea pooligi asju ja et ta rüütlilugusid halvasti tunneb. Sest kui tema oleks neid nii hoolega ja põhjalikult lugenud ning uurinud, nagu neid lugesin ja uurisin mina, oleks ta igal sammul leidnud, kuidas teised, minust vähem kuulsad rüütlid, on saanud hakkama raskemategi asjadega kui see, et mõni viletsa hiiglane maha lüüa, olgu ta nii ülbe kui tahes. Alles mõne tunni eest olin ma temaga tapluses, ja... kuid ma vaikin, et mitte ei öeldaks, mina valetavat. Aga küllap aeg, mis kõik asjad ilmsiks toob, avaldab ka selle, siis kui me seda kõige vähem ootame.»

«Te olite tapluses kahe nahklähkri, mitte aga hiiglasega,» ütles nüüd peremees.

Kuid don Fernando käskis tal vait olla ja mitte kuidagiviisi don Quijote kõnet katkestada. Ja don Quijote jätkas järgmiselt:

«Ma ütlen siis teile, kõrge daam, kes te olete oma päritolust ilma jäänud, et kui teie isa minu poolt nimetatud põhjusel teie isiku teiseks on muutnud, ärge uskuge teda, sest maailmas pole ühtki hädaohtu, millest minu mõõk teed läbi ei raiuks. See mõõk, millega ma teie vaenlase pea maha lõin ja teile lühikese aja pärast teie krooni jälle pähe panen.»

Don Quijote ei öelnud enam midagi ja ootas, et printsess talle vastaks. Kuna viimane teadis juba don Fernando soovi, et petlik mäng jätkuks, kuni don Quijote oma koju tagasi viiakse, vastas ta väga kenasti ja tõsiselt:

«Kes teile ka iganes on öelnud, vahva Kurva Kuju rüütel, et mina olen oma olemust vahetanud ja teiseks muutunud, see ei ole teile tõtt kõnelnud, sest ma olen täna seesama, mis olin eile. On tõsi, et minus on tekitanud teatud muudatused mõned õnnelikud juhtumused, mis mulle on andnud kõige parema, mida oleksin võinud loota, aga sellegipärast olen ma seesama mis enne ja ma mõtlen niisama nagu enne usaldada end teie vahva ning võitmatu käsivarre vägeva kaitse alla. Palun teid siis nii lahke olla, armuline härra, ja mu isale, kes on mulle elu andnud, jälle seda au üles näidata, et peate teda targaks ning mõistlikuks inimeseks, kuna tema oma teaduse abil leidis nii kerge ja õige tee minu õnnetuse parandamiseks. Sest vaadake, ma usun, et ma poleks iial saanud selle õnne osaliseks, mis mul nüüd on, kui mitte teie, mu härra, mind poleks aidanud. Öeldes seda räägin ma täit tõtt, nagu suurem osa neist juuresolevaist härradest tunnistada võib. Meil ei ole enam muud teha kui homme teele asuda, sest täna ei jõuaks me enam kuigi kaugele, ja mis puutub õnnelikusse lõpusse, mida ma loodan, siis jätan selle jumala ja teie vahvuse hoolde.»

Nii kõneles arukas Dorotea. Kuulnud seda, pöördus don Quijote ilmsesti väga vihasena Sancho poole ja ütles:

«Nüüd ma ütlen sulle, Sanchuelo, et sa oled kõige suurem lurjus kogu Hispaanias. Ütle mulle, sa varas ning hulgus, kas ei rääkinud sa mulle alles praegu, et see printsess on muutunud Dorotea-nimeliseks neiuks, et pea, mille ma arvasin ühel hiiglasel maha raiunud olevat, on lita, kes sinu sünnitanud, ja muud samasugust rumalust, mis mu säärasesse segadusse viis, nagu ma kogu oma eluajal pole olnud? Jumala eest...» ta vaatas taeva poole ja kiristas hambaid, «mul on himu sulle niisugust õpetust anda, et see kõigile rändrüütlite valelikkudele kannupoistele, niipalju kui neid nüüdsest peale maailmas näha saadakse, aru pähe paneb.»

«Jääge rahulikuks, härra,» vastas Sancho. «Võib ju väga hästi olla, et ma eksisin selles printsess Micomicona

muutumise asjas, aga mis puutub hiiglase peasse või vähemalt lähkrite läbipistmisse ja sellesse, et veri oli punane vein, siis jumala eest, seal ma ei eksi, sest lähkrid on ju praegugi veel katkistena härra aseme peatsi juures ja punast veini on toas terve järv. Ja kui te ei usu, noh, küll te siis näete, kui asi käsile võetakse, see tähendab, kui armuline härra kõrtsimees hakkab teilt nõudma kõigi kahjude tasumist. Aga selle üle, et proua kuninganna on seesama mis enne, tunneb mu süda suurt rõõmu, sest eks minu osa kulu mulle niisama marjaks ära kui igale teisele.»

«Nüüd ütlen sulle, Sancho,» lausus don Quijote, «et sina, ära pane pahaks, oled totter, ja aitab sellest.»

«Aitab jah,» ütles don Fernando, «ja sellest asjast ei maksa enam rääkida. Ja kuna armuline printsess ütleb, et homme teele asutakse, sest et täna on juba liiga hilja, siis sündigu nii. Selle öö aga võime mõnusas jutuajamises mööda saata, kuni koidab uus päev, millal me kõik don Quijotet saatma läheme, sest me tahame olla nende vahvate ning ennekuulmatute vägitegude tunnistajateks, mis ta selles temale ülesandeks tehtud suures ettevõttes korda saadab.»

«Minu kohus oleks teid teenida ja saata,» vastas don Quijote, «ja ma tänan teid väga lahkuse eest, mis te minu vastu üles näitate, ja teie hea arvamise eest minu kohta, mida ma püüan tõeks teha, maksku see mul kas või elu, või kui see võimalik oleks, rohkemgi.»

Don Quijote ja don Fernando ütlesid vastastikku veel palju viisakusi ja pakkusid teineteisele oma teeneid. Aga siis jäid kõik vait, kuna kõrtsi tuli uus võõras. Tema riietest oli näha, et see oli ristiinimene, kes hiljuti mauride maalt tagasi tulnud, sest ta kandis sinisest riidest lühikest kuube poolkäistega ja ilma kraeta; linased püksid olid samuti sinised ja mütski oli sedasama värvi; jalas olid tal datlivärvi poolsaapad ja üle rinna käiva mõõgarihma küljes rippus kõver mauri mõõk. Tema järel tuli eeslil ratsa üks mauri riietes naine varjatud näoga, peas linik, millel ta veel brokaatmütsikest kandis. Seljas oli tal mauri mantel, mis kattis teda õlgadest kandadeni. Mees oli tugeva ja meeldiva kehaehitusega, vahest veidi üle neljakümne aasta vana, näost tõmmukas; tal olid pikad vurrud ja ilus habe — lühidalt, kogu ta välimuse järgi võis arvata, et kui ta oleks hästi riides olnud, oleks teda

võinud pidada tähtsaks ning suursuguseks meheks. Sisse astudes küsis ta omaette tuba, ja kui talle öeldi, et kõrtsis seda ei ole, näis see talle tuska tegevat. Ta läks naise juurde, kes riiete poolest näis moorlane olevat, ja tõstis tema maha. Luscinda, Dorotea, perenaine, tema tütar ja Maritornes, tundes uudishimu võõraste ja seninägemata riiete vastu, asusid mauri naise ümber, ja Dorotea, kes oli alati lahke, viisakas ja taiplik, nähes nüüd, et võõras naine ja ta kaaslane olid murelikud toa mittesaamise pärast, ütles talle:

«Ärge olge nii mures, armuline proua, selle üle, et siin igasugune mõnusus puudub, sest see on kõrtsimajades harilik asi. Aga kui te nõus olete meie mõlemaga koos,» ta näitas Luscinda poole, «ööd mööda saatma, siis on võimalik, et te oma teekonna kestel juba halvematki vastuvõttu olete leidnud.»

Looritatud naine ei vastanud seepeale midagi, tõusis ainult oma istmelt, pani mõlemad käed risti rinnale, ja langetades pea, kummardas sügavalt, väljendades sellega tänu nende ettepaneku eest. Tema vaikimise järgi otsustasid teised, et ta peab kahtlemata olema maur ega oska kristlaste keelt. Nüüd tuli sisse vabakssaanud sõjavang, kes seni muude toimetustega ametis oli olnud, ja nähes, et kõik teised naised olid kogunenud tema reisikaaslase ümber ning see kõige peale vaikis, mis talle räägiti, ütles ta:

«Lahked prouad ja preilid, see neiu saab vaevalt meie keelest aru ega oska kõnelda ühtki muud peale oma maa keele, ja sellepärast ei ole ta vist küll vastanud ega vasta selle peale, mis temalt küsitakse.»

«Me ei küsigi temalt midagi,» vastas Luscinda, «vaid pakkusime ainult selleks ööks oma seltskonda ja osa sellest ruumist, kus me ise asume. Me teeme talle seal viibimise nii mõnusaks nagu vähegi võimalik — heasoovlikkusega, mis sunnib teenima kõiki võõraid, kes seda vajavad, iseäranis kui nad on naised.»

«Tema ja iseenda nimel suudlen teie käsi, armuline proua,» vastas vabakssaanud sõjavang, «ja pean nii kõrgeks, nagu see väärt on, seda teie poolt pakutud lahkust, mis kahtlemata on väga suur, kuna ta tuleb niisuguses olukorras ja nii suurtsugu isikute poolt, nagu teie oma väljanägemise järgi paistate olevat.»

«Öelge mulle, härra,» sõnas Dorotea, «kas see proua on ristiinimene või maur? Tema riided ja vaikimine sunnivad meid arvama, et ta on see, kelleks me teda parem pidada ei tahaks.»

«Riiete ja keha poolest on ta maur, aga hinges on ta tõeline ristiinimene, sest ta soovib tungivalt seda olla.»

«Ta ei ole siis ristitud?» küsis Luscinda.

«Selleks ei ole võimalust olnud, sestsaadik kui ta jättis maha Alžeeria, oma sünni- ja kodumaa,» vastas sõjavang. «Ja seni ei ole ta olnud nii tungivas surmahädaohus, mis oleks sundinud teda ristima, enne kui ta on tundma õppinud kõiki kombeid, mida nõuab meie püha ema — kirik. Aga annaks jumal, et ta saaks varsti nii sündsal viisil ristitud, nagu on väärt tema seisus, sest see on kõrgem, kui näitavad tema ja minu riided.»

Need sõnad äratasid kõigis kuulajais soovi teada saada, kes on mauri naine ja vabakssaanud sõjavang, aga keegi ei tahtnud neilt nüüd küsida, sest nad mõistsid, et praegu oli kohasem neile puhkevõimalust muretseda kui nende elusaatuse järele pärida. Dorotea võttis mauri naisel käest kinni, viis ta enese kõrvale istuma ja palus teda katte näo eest ära võtta. Naine vaatas sõjavangile otsa, nagu küsides temalt, mis talle öeldi ja mis ta peab tegema. Mees ütles talle araabia keeles, et teda paluti kate näo eest ära võtta ja ta tehku seda. Naine heitis katte kohe kõrvale ja paljastas nii ilusa näo, et Dorotea pidas teda Luscindast ilusamaks ja Luscinda Doroteast ilusamaks, ja kõik ümberseisjad arvasid, et kui kedagi võis nende kahega võrrelda, siis seda mauri naist, ja leidus isegi neid, kes pidasid teda mõnes tükkis nendest kaunimakski. Ja kuna ilul on eesõigus ja võime mahendada inimeste meeli ning äratada poolehoidu, siis olid kõik nüüd valmis ilusat mauri naist teenima ja hellitama.

Don Fernando küsis sõjavangilt, kuidas on mauri naise nimi, ja see vastas, et Lela Zoraida. Niipea kui võõras naine seda kuulis, mõistis ta, mis kristlaselt oli küsitud, ja ta hüüdis kiiresti, hädaliselt, kuid väga kenasti:

«Ei, ei Zoraida! María, María!»

Sellega andis ta mõista, et ta nimi on María, mitte Zoraida.

Need sõnad ja elav meeleliigutus, millega mauri naine nad lausus, meelitasid enam kui ühe pisara mõne tema kuulaja silmi, iseäranis naistele, kes on loomu poolest

õrnad ja kaastundlikud. Luscinda kaelustas mauri naist hellalt ja ütles talle:

«Jah, jah. María! María!»

Seepeale vastas mauri naine:

«Jah, jah, María. Zoraida *macange*!» Viimane sõna tähendab ei.

Nüüd oli juba õhtu kätte jõudnud ja don Fernando kaaslaste käsul oli kõrtsimees neile õhtusöögi valmistanud nii hästi ja hoolsasti, nagu ta vähegi oskas. Kui siis söögiaeg tuli, istusid kõik seesuguse pika laua taha, nagu suurte härraste teenijate söögilauaks tarvitatakse, sest kõrtsis ei olnud ühtki ümmargust ega ruudukujulist lauda. Don Quijotele anti tema vastuseisust hoolimata kõige tähtsam koht laua otsas, ja tema soovis, et printsess Micomicona, kelle kaitsja ta oli, tema kõrval istet võtaks. Siis istusid Luscinda ja Zoraida, nende vastu don Fernando ja Cardenio ning siis sõjavang ja muud härrad, ja daamide kõrvale kirikisand ja habemeajaja. Nõnda sõid nad väga rõõmsas tujus ja nende heameel aina suurenes, kui nad nägid, et don Quijote söömise katkestas ja sellesama vaimusunni mõjul, mis teda tookord, kui ta oli õhtusöögil kitsekarjaste juures, nii pikalt kõnelema oli ajanud, rääkima hakkas:

«Tõesti, aulised härrad, kui hästi järele mõelda, suuri ja ennekuulmata asju saavad näha need, kes rändrüütliseisusse kuuluvad. Sest öelge mulle, missugune elav olevus, kes iganes praegu selle lossi väravast sisse astuks ja meid siin nii istumas näeks, usuks meid olevat need, kes me oleme? Kes võiks öelda, et see minu kõrval istuv daam on too suur kuninganna, keda me kõik tunneme, ja mina olen Kurva Kuju rüütel, kelle kuulsus suust suhu käib? Nüüd ei ole enam kahtlust, et see kunst ja tegevus kõikidest muudest, mis inimesed on välja mõelnud, kõrgemal seisab ja et temast tuleb seda enam lugu pidada, mida suuremate hädaohtudega ta on seotud. Ärgu tulgu mu silme ette need, kes ütlevad, et teadus* on sõjakunstist kõrgem. Mina ütlen neile, olgu nad kes iganes tahes, et nad ei tea, mis nad räägivad. Põhjendus, mida nad harilikult ette toovad ja kõige enam rõhutavad, on see, et vaimutöö olevat kehalisest tööst väärtuslikum ja et sõjatööd ainult kehaga tehakse, nagu oleks see tegevus ainult mingi koormakandjatöö, milleks muud vaja pole kui suurt jõudu, või nagu ei sisaldaks see, mida meie, kes seda tege-

vust peame, sõjakunstiks nimetame, mingisuguseid vahvusetegusid, mille täidesaatmine suurt au nõuab, või nagu ei töötaks sõjamees, kelle hoolde on usaldatud sõjavägi või mõne piiratud linna kaitse, niisama hästi vaimuga kui kehaga. Sest mõeldagu järele, kas saab ainuüksi kehalise jõu abil välja uurida ja ära arvata vaenlase kavatsusi, plaane ja sõjakavalusi, ette näha raskusi ja ära hoida ähvardavaid hädaohte — kõigis neis asjades on tegevuses mõistus, ja kehal pole siin mingit osa. Kuna siis lugu nii on, et sõjakunst samuti mõistust nõuab nagu teadus, vaatame nüüd, kelle vaim rohkem tööd teeb, kas õpetlase või sõjamehe oma. Seda saame teada selle sihi ja eesmärgi järgi, mille poole kumbki püüab, sest sellest tegevusest, mis on sihitud kõrgema eesmärgi poole, tuleb rohkem lugu pidada. Teaduste sihiks ja otstarbeks on, ma ei kõnele praegu jumalikust teadusest, mille sihiks on juhtida ja viia inimeste hingi taeva poole, sest säärase kõigi sihtide sihiga ei või ühtki teist võrrelda, ma kõnelen inimlikkudest teadustest, ja nende sihiks on kindlustada õiglus hüvede jagamises, anda igaühele, mis talle kuulub, hoolitseda selle eest, et headest seadustest kinni peetakse. See eesmärk on muidugi õilis ja kõrge ning suurt kiitust väärt, kuid siiski mitte sel määral, nagu väärib seda eesmärk, mille poole püüab sõjakunst, sest selle otstarbeks ja sihiks on rahu, see kõige suurem kõigist hüvedest, mida inimesed selles elus soovida võivad. Ja nõnda oli esimene hea sõnum, mille maailm ja inimesed said, see, mille tõid inglid, kui nad ööl, millest meile tuli päev, õhus laulsid: «Au olgu jumalale kõrges ja maa peal rahu, inimestest heameel.» Ja tervitus, mille maa ja taeva kõige suurem õpetaja oma jüngritele ja armsatele järelkäijatele õpetas ja mida nad igasse majja astudes lausuma pidid, oli see: «Rahu tulgu selle koja peale,» ja veel tihti muudel kordadel ütles ta neile: «Rahu jätan mina teile, oma rahu annan ma teile, rahu olgu teiega.» Need sõnad on tõesti nagu kallis vara ja kingitus, mis niisugusest käest saadud, ilma selle varata ei saa ei maal ega taevas mingit õnne olla. Rahu on sõja tõeline eesmärk — on ju ükskõik, kas öelda sõjakunst või sõda. Tunnistades siis tõeks, et sõja eesmärk on rahu ja et tal nõndaviisi on kõrgem eesmärk kui teadustel, vaatleme nüüd teadlase ja sõjamehe kehalist tööd ning otsustame, kumma vaev on suurem.»

Nõndaviisi ja nii mõistlikkude sõnadega kõneles don

Quijote, et keegi tema kuulajaist ei saanud teda sel silmapilgul hulluks pidada. Vastupidi, kuna suurem osa neist olid aadlimehed, kellele peamiselt on omane sõjakunst, kuulasid nad teda suure heameelega, ja tema jätkas:

«Ma ütlen siis, et teaduseõppija vaevad on järgmised: peamiselt vaesus — mitte et kõik vaesed oleksid, vaid ma võtan kõige äärmisema juhu. Ja kui ma juba ütlesin, et ta vaesust kannatab, ei ole minu arvates vaja tema õnnetuse kohta rohkem öelda, sest sellel, kes on vaene, ei ole midagi head. Seda vaesust saab ta mitmel viisil tunda, kannatades kord nälga, kord külma, kord riietepuudust ja vahel kõiki neid hädasid koos. Ometi ei ole ta vaesus nii suur, et ta ei saaks süüa, kuigi see sünniks veidi hiljem tavalisest ajast ja kuigi ta peaks leppima rikaste lauast ülejäänud raasukestega, mis on teaduseõppijate kõige suurem viletsus ja mida nad omavahel nimetavad supilkäimiseks*. Neil ei puudu ka võimalus mõne võõra sütenõu või kolde juures kui mitte end soojendada, siis vähemalt oma külma vähendada, ja ööd magavad ju nemadki ikka nii, et neil on katus pea kohal. Ma ei taha siin muid pisiasju meelde tuletada, näiteks seda, et neil on puudus särkidest ja jalanõusid liiga pole, et neil on vähe riideid ja needki on viledaks kulunud ja et nad suure isuga toitu ahmivad, kui helde saatus on neile kuskil mõne pidulaua katnud. Seda minu poolt kirjeldatud karmi ja rasket teed mööda, siin komistades, seal kukkudes, kord tõustes ja jälle kukkudes, jõuavad nad soovitud auastmele, ja neist sinnajõudnutest oleme paljusidki näinud, pärast seda kui nad on nagu õnneliku saatuse tiibadel neist karidest mööda ja nende Skyllade ja Charybdiste vahelt läbi pääsenud, oleme näinud, ütlen ma, kuidas nad käsivad ja valitsevad maailma oma kõrgelt istmelt ja kuidas nende nälg on muutunud küllastuseks, nende külm liigse soojuse jahutuseks, nende alastiolek uhketeks riieteks, ja kuidas nemad, kes enne magasid matil, puhkavad nüüd peenel linasel ja damastil, mis on nende tubliduse õiglaselt teenitud palgaks. Aga kui seada kõrvuti ja võrrelda nende vaevasid sõjamehe omadega, siis jäävad nad viimastest ometi igapidi kaugele maha, nagu ma kohe seletan.»

XXXVIII PEATÜKK

Kus esitatakse huvipakkuv kõne, mille don Quijote pidas sõjakunstist ja teadustest

Don Quijote kõneles edasi järgmiselt:

«Kuna me teaduseõppijast rääkides tema vaesusest ja selle eri külgedest alustasime, siis vaatame nüüd, kas sõjamees on rikkam. Me näeme peagi, et vaesuse enese piirides ei ole kedagi vaesemat kui tema, sest ta peab leppima ainult oma viletsa palgaga, mis tuleb hilja või üldse mitte, või sellega, mis ta oma kätega kokku riisuda jõuab, ilmse hädaohuga oma elule ja südametunnistusele. Mõnikord on ta nii paljas, et räbalateks käristatud kuub täidab tal nii pidukuue kui särgi aset, ja keset talve lagedatel väljadel saab ta end külma käes soojendada harilikult ainult oma hingeõhuga, mis tühjast kõhust tulles on kindlasti külm, vastupidi igasugusele loomulikule korrale. Aga kannatust, las ta ootab, kuni tuleb õhtu, siis võib ta end toibutada kõigist neist vaevadest teda ootavas sängis, mis iial liiga kitsaks ei jää, või kui jääb, siis ainult tema oma süü läbi, sest ta võib vabalt mõõta endale maast nii suure magamispaiga, nagu süda kutsub, ja seal oma meele järgi väherda, kartmata, et linad sassi lähevad. Kõige selle järel jõuab siis kätte päev ja tund, millal ta omandab kõrge aukraadi oma ametialal — jõuab kätte lahingupäev. Siis pannakse talle pähe lõuendikaapest doktorikübar, nimelt mõne haava kinnisidumiseks, mille on tekitanud kuul võib-olla ta meelekohti läbistades, või jälle vigastatakse ta kätt või jalga. Ja kui seda ei juhtu, vaid armuline taevas hoiab teda elus ja tervena, võib sattuda, et ta jääb niisama vaeseks, nagu ta oli enne, ja et ta peab veel mõnegi tapluse, mõnegi võitluse kaasa tegema ja neist kõigist võitjana välja tulema, et paremasse oludesse jõuda. Aga niisuguseid imesid juhtub väga harva. Öelge mulle, aulised härrad, kui te asja üle järele olete mõelnud: kui palju vähem on neid, kes on sõjategude eest mingit tasu saanud, võrreldes nendega, kes on seal otsa leidnud? Te peate kindlasti vastama, et neid arvusid ei saa võrrelda ega jõua surnute arvu lugeda, ellujääjate ning tasusaanute hulka seevastu võib märkida kolmekohalise arvuga. Kõige selle poolest on õpetatud meestega lugu teisiti, sest nemad saavad kõik kindlat palka —

rääkimata kõrvalistest sissetulekutest* —, millega võib end ülal pidada. Nii et kuigi sõjamehe vaev on suurem, on tema tasu palju väiksem. Sellele võidakse vastata, et on kergem anda tasu kahele tuhandele teadlasele kui kolmekümnele tuhandele sõdurile, sest esimestele tasutakse sellega, et neile antakse kohti, mida paratamatult nende ametisse kuuluvatele isikutele anda tuleb, viimastele aga ei saa anda muud tasu kui ainuüksi selle isanda varast, kelle teenistuses nad on; aga see vastuväide toetab minu mõtet veel enam. Kuid jätame selle kõrvale, sest siin on labürint, millest väga raske on väljapääsu leida, ja tuleme tagasi küsimuse juurde: kumb on kõrgem, kas sõjakunst või teadused? See küsimus on seni otsustamata, sest kummaltki poolt tuuakse ette põhjendusi oma kasuks. Muu hulgas ütleb teadus, et ilma temata ei saa sõjakunst püsida, sest ka sõjal on oma seadused, mille alla ta käib, ja et seadused kuuluvad teaduste ja teadlaste alasse. Selle peale vastab sõjakunst, et ilma temata ei saa seadused püsida, kuna sõjariistadega kaitstakse riike, hoitakse linnu, kindlustatakse teesid ja puhastatakse meresid mereröövlitest — lühidalt, kui ei oleks sõjariistu, siis oleksid riigid, linnad, maa- ja mereteed vägivalla ja korratuste võimuses, mida sõda endaga kaasa toob, niikaua kui ta kestab ja vabalt oma eesõigusi ning võimu tarvitada saab. On peale selle tunnustatud tõsiasi, et seda, mis kõige enam maksab, kõige enam hinnatakse ja kõige enam hindama peab. Kui keegi tahab teaduste alal kaugele jõuda, siis maksab see aega, unetuid öid, nälga, külma, peapööritusi, seedimisrikkeid ja muid nendega ühenduses olevaid asju, mida ma olen osalt juba nimetanud. Kui aga keegi tahab igapidi heaks sõduriks saada, siis nõuab see temalt kõike mis teaduseõppijailtki nii palju suuremal määral, et siin ei saa üldse mingit võrdlust olla, sest sõdur on igal sammul hädaohus oma elu kaotada. Ja mis on vaesuse- ning puudusehirm, mis piinab teaduseõppijat, selle hirmu kõrval, mida tunneb sõdur, kes mõnes piiratud kindluses, seistes postil kuskil eelkantsil või vallil, märkab, et vaenlane kaevab miinikäiku sinnapoole, kus tema seisab, ja ometi ei või ta mingil tingimusel oma kohalt lahkuda ega põgeneda hädaohu eest, mis teda nii lähedalt ähvardab? Ta ei või midagi muud teha kui teatada oma pealikule, mis on tulemas, nii et see parandaks asja mõne vastumiinikäiguga, tema ise aga peab paigal püsima, kartes ja oodates, millal

ja äkki ilma tiibadeta pilvede poole lendab ja ilma enese tahtmata sügavusse vajub. Ja kui see hädaoht näib väikesena, siis vaatame, kas on niisama suur või suurem see, kui lahtisel merel kaks galeeri teineteise peale tormavad. Kui mõlemad laevad on külgepidi teineteisesse kinni haakunud, ei jää sõdurile rohkem ruumi kui kahe jala laiune laevanina. Aga kuigi ta näeb enda ees niisama palju surma tööriistu, nagu vastaspoolelt on tema peale suunatud sihitud, mis temast on ainult piigipikkuse kauguses, ja kuigi ta mõistab, et niipea kui jalg veidi vääratab, kaob ta Neptuni sügavasse sülle — kõigest sellest hoolimata seab ta end kartmatu südamega ja aruande kihutusel kõigi nende tuleriistade märklauaks ja püüab kitsast käiku mööda vaenlase laeva tungida. Ja kõige enam tuleb seda imetleda, et vaevalt on üks langenud sinna, kust ta enam enne maailmalõppu ei tõuse, kui teine otse tema kohale saab, ja kui ka see merre kukub, mis ta järele luurab nagu vaenlane, siis tuleb järgmine ja ikka järgmine, nii kiiresti, et eelmine veel surragi ei jõua — suuremat julgust ja vahvust ei ole üheski sõjaohus leida. Kiidetud olgu need õnnistatud aastasajad, millal polnud veel neid saatanlikke tulirelvi oma metsiku hävitusega! Ma usun, et nende leiutaja saab nüüd juba põrgus tasu oma kuratliku väljamõelduse eest, mille abil on võimalikuks saanud, et mõni alatu argpüks mõnegi vahva rüütli elu kustutab, ja et äkki, ilma et teaksid kuidas ja kust, keset julget vaimustust, mis sütitab ja elustab vapraid südameid, tuleb mõni eksinud kuul, mille laskja ise võib-olla plehku pani, ehmudes tulevälgatusest, mis tekib selle neetud masina lahtilaskmisel, ja ühe silmapilguga lõikab läbi ning lõpetab selle mõtted ja elu, kes oleks väärt elama pikki aastasadasid. Kui ma sellele mõtlen, tahaksin peaaegu õelda, et kahetsen oma südames, et olen hakanud pidama rändrüütliametit niisugusel jäledal aastasajal nagu see, milles me nüüd elame. Sest vaadake, kuigi mina ühtki hädaohtu ei karda, teeb mulle siiski muret mõte, et püssirohi ja tina võib-olla röövivad minult võimaluse teha end oma käsivarre rammu ja oma mõõgatera abil kuulsaks ja tuntuks kogu teadaolevas maailmas. Aga taeva tahtmine sündigu. Kui mu ettevõte õnnestub, siis saan seda suurema lugupidamise osaliseks, mida suuremad hädaohud ma läbi tegin, võrreldes möödunud aastasadade rändrüütlitega.»

Kogu selle pika kõne pidas don Quijote sel ajal, kui tei-

sed sõid, ja unustas ise suutäitki suhu pista, kuigi Sancho Panza talle mitu korda meelde tuletas, et ta nüüd sööks, sest hiljem on tal küllalt võimalust öelda kõik, mis ta iganes tahab. Need, kes teda olid kuulanud, kahetsesid jälle, et mees, kel nähtavasti oli nii selge mõistus ja hea arusaamine kõigist asjadest, millest ta rääkis, selle nii täielikult kaotas, kui jutt läks tema õnnetule ja neetud rüütliasjandusele. Kirikisand ütles talle, te kõiges selles, mis ta sõjakunsti kasuks rääkis, on väga palju tõtt, ja et tema ise, kuigi õpetatud ja teadusliku kraadiga mees, on selsamal arvamisel.

Nad lõpetasid söömise ja lauanõud koristati ära. Nii kaua kui perenaine, tema tütar ja Maritornes La Mancha don Quijote pööninguruumi korda seadsid, kus sel ööl üksnes naised pidid magama, palus don Fernando sõjavangi, et see jutustaks neile oma elukäigu — see olevat kindlasti iseäralik ning huvitav, mida võivat arvata juba selle järgi, et ta oli tulnud Zoraida seltskonnas. Selle peale vastas sõjavang, et ta teeks väga heameelega seda, mis temalt palutakse, kardab aga ainult, et tema jutustus kuulajaile nii suurt huvi ei paku, nagu ta sooviks. Aga sellest hoolimata lubas ta siiski oma loo jutustada, et mitte palvet täitmata jätta. Kirikisand ja kõik teised tänasid teda ja kordasid uuesti sedasama palvet. Nähes end nii paljude poolt palutavat, ütles sõjavang, et palveid ei ole vaja seal, kus on võimu käskida.

«Pange siis tähele, aulised härrased, ja kuulake üht tõepärast lugu, millega väljamõeldud jutustused võib-olla võistelda ei saa, kuigi neid meelega nii hoolsasti ja kunstlikult kokku sepitsetakse.»

Kui ta oli seda öelnud, asetusid kõik mõnusalt oma kohtadele ja jäid sügavas vaikuses kuulama. Nähes siis, et kõik juba vaikisid ja tema juttu ootasid, hakkas ta meeldiva ning rahuliku häälega kõnelema.

XXXIX PEATÜKK

Milles sõjavang jutustab oma elust ja juhtumustest

«Ühest Leóni mäestikus asuvast paikkonnast on pärit minu sugu, kelle vastu loodus on heldem ja lahkem olnud kui õnn, ehkki neis paikades valitsevais kehvades oludes

minu isal oli rikka mehe kuulsus, ja ta oleks seda ka tõepoolest olla võinud, kui ta oleks nii palju vaeva näinud oma vara kokkuhoidmisega kui ta selle raiskamisele kulutas. Tema kalduvus heldusele ja raiskamisele tuli sellest, et ta oma nooruses oli olnud sõdur. Sest vaadake, sõjamehe elu on kool, kus ihne muutub heldeks ja helde pilajaks, ja kuigi on olemas mõni ihne sõdur, siis on see nagu imeloom, mida saab harva näha. Minu isa läks heldusе piiridest üle raiskamisele, mis aga pole sugugi tulus abielus mehele, kellel on lapsi, kes peavad tema nime ja elujärje pärima. Minu isal oli kolm last, kõik pojad ja kõik niisuguses eas, et nad endale mingi ameti pidid valima. Kuna mu isa, nagu ta ise ütles, oma kalduvust talitseda ei suutnud, siis tegi ta otsuseks võtta endalt abinõu ja põhjus, mis tegi teda raiskajaks ja heldeks, nimelt anda ära oma varandus, ilma milleta isegi Makedoonia Aleksander oleks kitsi paistnud. Ta kutsus siis meid kolmekesi ühel päeval enese juurde tuppa ja ütles meile umbes järgmist: «Mu pojad, juba sellest, kui teada ja öelda, et te mu lapsed olete, on selge, et ma teid armastan; et ma teid aga mitte nii ei armasta, nagu on tarvis, mõistate sellest, et ma ei suuda end talitseda teie varandust alal hoidma. Aga et te nüüdsest peale siiski aru saaksite, et ma teid nagu isa armastan ega taha teid varandusest ilma jätta nagu võõrasisa, tahan teiega ühe asja ette võtta, mille üle ma juba kaua olen mõelnud ja mis ma olen küpse kaalumise järel otsustanud. Teie olete nüüd juba selles eas, et valida endale mingi amet või vähemalt niisugune tegevus, mis tooks teile vanemaks saamisel au ja kasu. Ma olen siis mõelnud oma vara neljaks osaks jagada: kolm annan teile, igaühele selle, mis talle kuulub, ilma mingi kõveruseta, ja neljanda jätan enesele, et end sellest elatada ja ülal pidada, niikaua kui taevas heaks arvab mulle veel elupäevi anda. Aga ma tahaksin, et igaüks teist, seejärel kui ta on temale kuuluva osa varandusest kätte saanud, valiks ühe neist teedest, mis mina teile ütlen. Meil Hispaanias on vanasõna, mis minu meelest on väga õige, nagu vanasõnad üldse, sest nad on lühikesed õpetuslaused, mis saadud pikaajalistest kogemustest ja elutarkusest. Ja see, mida mina mõtlen, lausub: «Kirik, meri või kuningakoda», ehk selgemini öeldud: see, kes au ja rikkust tahab saada, valigu mingi kiriklik amet või sõitku kaupmehena meredel või astugu kunin-

gate teenistusse nende kodades, sest öeldakse ka: «Parem raasuke kuninga lauast kui mõne aadlimehe heldus.» Ütlen seda sellepärast, et ma soovin, ja niisugune on minu tahtmine, et üks teist läheks õppima teadust, teine hakkaks kaupmeheks ja kolmas teeniks kuningat sõjas, sest tema kotta teenima pääseda on raske, ja kui sõda ka suuri rikkusi ei anna, toob ta harilikult ometi suurt au ja suurt kuulsust. Ühe nädala jooksul maksan igaühele tema osa puhtas rahas välja, ilma teid krossi võrragi tüssamata, nagu te näha saate. Öelge mulle nüüd, kas tahate teha minu mõtte ja nõuande järgi selles asjas, mis ma teile ette panen.» Minult kui kõige vanemalt pojalt nõudis ta vastust kõigepealt. Ma ütlesin talle, et ärgu ta oma varandust ära andku, vaid tarvitagu seda täiesti oma tahtmise järgi, sest meie oleme nii noored, et jõuame endale ise vara koguda, ja lõpuks tähendasin veel, et ma tema soovi täidan ja et mul enesel himu on sõjateenistusse astuda ning sellel alal teenida jumalat ja oma kuningat. Mu teine vend lubas samuti isa tahtmist täita ja valis meresõidu, otsustades Indiasse minna ja tarvitada kauplemiseks seda osa rahast, mis temale langes. Kõige noorem ja minu meelest kõige targem meist ütles, et tema tahab kirikuteenistusse astuda või läheb Salamancasse alustatud õppimist lõpetama.

Kui me siis olime kokku leppinud ja igaüks oli oma ameti valinud, kaelustas isa meid kõiki ja nimetatud lühikese ajaga tegi teoks kõik, mis ta meile oli lubanud: ta andis igaühele oma osa kätte, mis, niipalju kui ma mäletan, oli kolm tuhat tukatit raha, sest üks meie onu ostis koha endale, et see meie suguvõsa käest ära ei läheks, ja maksis kõik puhtas rahas välja. Ühel ja selsamal päeval jätsime kõik kolmekesi oma hea isaga jumalaga, ja kuna mulle ebainimlik näis oma vana isa nii vähese varandusega maha jätta, siis sain ta samal päeval niikaugele, et ta võttis minu kolmest tuhandest tukatist kaks tuhat, sest minule jätkus ülejäänust kõige selle muretsemiseks, mida sõdur vajab. Minu eeskuju järgi tehes andsid mu mõlemad vennad ka kumbki tuhat tukatit, nii et isale jäi neli tuhat tukatit rahas ja peale selle kolm tuhat, mida, nagu arvata võis, oli väärt see osa kohast, mis temale langes ja mida ta ei tahtnud müüa, vaid kinnisvarana alles jättis. Niisiis me jätsime jumalaga oma isaga ja selle onuga, keda ma nimetasin, kusjuures kõik olid väga

et meie alati, kui vähegi võimalik, teataksime neile heast ja halvast õnnest, mis meid tabab. Me lubasime seda teha, ja seejärel kui nad olid meid kaelustanud ja oma õnnistuse andnud, rändas üks meist Salamancasse, teine Sevillasse ja mina Alicantesse, kus parajasti, nagu ma kuulsin, oli üks Genova laev, mis seal Genova jaoks villa laadis. Sellest on nüüd kakskümmend kaks aastat, kui ma oma isamajast lahkusin, ja kogu selle aja sees ei ole ma isast ega oma vendadest saanud mingit teadet, kuigi ma olen neile mõnegi kirja kirjutanud. Nüüd aga jutustan lühidalt kõik, mis mul selle aja jooksul on juhtunud.

Ma asusin Alicantes laevale ja jõudsin pärast õnnelikku reisi Genovasse. Sealt läksin Milanosse, kus muretsesin endale sõjariistad ja mõned sõduririided, ning siis mõtlesin minna Piemontesse, et seal sõjaväkke astuda. Olles juba teel Alessandria della Pagliasse*, sain kuulda, et suur hertsog Alba oli minemas Flandriasse. Ma muutsin oma plaani, läksin temaga ühes, võtsin osa kõigist tema sõjakäikudest, viibisin krahvide Egmonti ja Horni hukkamise juures ja sain lipnikuks Guadalajarast pärit kuulsa väepealiku Diego Urbina* juhatuse all. Mõni aeg pärast seda, kui olin Flandriasse jõudnud, tuli teade, et tema Pühadus õnnis paavst Pius V oli astunud liitu Veneetsia ja Hispaaniaga nende ühise vaenlase, see on türklase vastu, kes just sel ajal oli oma laevastikuga vallutanud veneetslastelt kuulsa Küprose saare, mis oli kahetsusväärne ja kurb kaotus.

Tuli kindlaid teateid, et selle liidu vägede juhatajaks saab tema hiilgus don Juan d'Austria, meie hea kuninga don Felipe poolvend, ja igal pool liikus kuuldusi määratust ettevalmistustest, mis selleks sõjaks tehti. See kõik valmustas mu meelt ja ergutas mu soovi oodatavast sõjakäigust osa võtta. Ja kuigi mul oli lootust, jah, ma olin isegi kindel, et mind esimesel kohasel võimalusel kapteniks ülendatakse, oli mul himu see kõik maha jätta ja Itaaliasse minna, mida ma siis ka tegin. Minu õnneks oli don Juan d'Austria parajasti Genovasse jõudnud, et sealt Napolisse minna ja Veneetsia laevastikuga ühineda, nagu see hiljem Messinas sündiski. Ühesõnaga, ma võtsin osa kõigest kuulsusrikkast lahingust*, olles juba jalaväekapteniks ülendatud, missugusesse aukraadi oli mind tõstnud enam hea õnn kui mu omad teened. Ja see päev, mis

oli kõigile ristiinimestele nii õnnelik, kuna siis maailm ja kõik rahvad said vabaks senivalitsenud eksiarvamusest, et türklased on merel võitmatud, sel päeval, ütlen ma, millal murti otomani uhkus ja kõrkus, olin mina üksi õnnetu nii paljude õnnelikkude hulgas — veel rohkem õnne oli neil kristlastel, kes seal surma said, kui neil, kes võitjaks ja ellu jäid —, kuna selle asemel et oleksin võinud loota, kui ma roomlaste ajal oleksin elanud, mõnd merepärga* saada, leidsin end ööl, mis järgnes sellele nii kuulsusrikkale päevale, kätest ja jalust raudu panduna. Ja see sündis järgmiselt. Kui Alžeeria kuningas Uchalí, julge ja edukas mereröövel, oli Malta lipulaevale kallale tunginud ja selle nii oma võimusesse saanud, et seal ainult kolm rüütlit veel elus oli, needki raskelt haavatud, ruttas Giovanni Andrea* lipulaev, millel asusin mina oma kompaniiga, Malta laevale appi. Mina, tehes seda, mis niisugusel korral teha tuli, hüppasin vaenlase galeerile, aga samal silmapilgul eemaldus see temale kallale tunginud laevast, nii et mu sõdurid ei saanud mulle järgneda, ja mina leidsin end üksi vaenlaste keskelt, kellele ma ei suutnud vastu panna, sest neid oli nii palju. Viimaks, kui olin üleni haavadega kaetud, jäin neile alla. Ja kuna Uchalí, nagu teie, härrad, muidugi kuulnud olete, tookord kogu oma laevastikuga pääses, pidin ma vangiha tema võimusesse jääma. Ja nõnda olin mina ainuke kurb nii paljude rõõmsate hulgas ja ainuke vang nii paljude vabade hulgas, sest sel päeval said igatsetud vabaduse tagasi viisteist tuhat kristlast, kes kõik olid Türgi laevastikus sõudeorjadeks.

Mind viidi Konstantinoopolisse, kus sultan Selim minu isanda admiraliks tegi, sest et ta oli lahingus oma kohust täitnud ja oma vahvuse tõendusena Malta rüütliordu sõjalipu kaasa toonud. Järgmisel aastal, see oli 1572. aastal, olin ma Navarino juures sõudjana admiralilaevas. Seal nägin ja märkasin, kuidas tookord lasti kaotsi võimalus kogu Türgi laevastik sadamas kinni püüda, sest kõik meresõdurid ja janitšarid, kes seal teenisid, olid täiesti kindlad, et neile sadamas kallale tungitakse, ja hoidsid seepärast oma riided ja oma passamakid, s. o. kingad, igaks juhuks valmis, et kohe maad mööda põgeneda, ilma võitlust ootamata: niisuguse hirmu oli meie laevastik neile peale ajanud. Aga taeva seadmisel läks asi teisiti, mitte meie laevastikuülema süü või hooletuse tõttu, vaid ristiinimeste pattude pärast, ja sellepärast, et jumal tahab ning lubab, et meil alati oleks vits, mis meid nuhtleb. Niisiis Uchalí tõmbus tagasi Modoni, ühe Navarino lähedal asuva saare juurde, viis oma mehed maale, kindlustas sadamasuu ja püsis vaikselt seal, kuni don Giovanni jälle ära läks. Sellel teekonnal püüti kinni galeer, mille nimi oli «Presa» ja millel oli kapteniks kuulsa mereröövli Barbaroja* poeg. Selle võttis kinni Napoli lipulaev «Loba», mida juhatas sõja piksenool, sõdurite isa, edukas ja võitmatu väepealik don Álvaro de Bazán, Santa Cruzi marsi*. Ma ei saa jätta jutustamata, mis juhtus «Presa» pritsikavõtmisel. Barbaroja poeg oli nii õel ja käis oma vangidega nii halvasti ümber, et niipea kui need, kes sõudmas olid, nägid galeeri «Loba» neid taga ajavat ja juba lähedale jõudvat, lasksid nad kõik korraga aerud lahti, haarasid oma kapteni, kes neile sillal seistes karjus, et nad rutemini sõuaksid, ja heitsid teda pingilt pingile taevaninast pära poole, rebides teda seejuures hammastega, nii et ta oli vaevalt mastist mööda jõudnud, kui ta hing oli juba põrgusse sõitnud. Nii halastamatult, nagu ma ütlesin, käis ta oma orjadega ümber ja nii vihkasid nad teda. Me läksime Konstantinoopolisse tagasi ja järgmisel aastal, 1573. aastal, saadi seal veel kuulda, et härra don Juan on vallutanud Tunise, on selle riigi türklastelt ära võtnud ja Muley Hameti tema valitsejaks seadnud ja sellega hävitanud kõik Muley Hamida, maailma kõige halama ja vahvama mauri lootused jälle selle maa valitsejaks pääseda. See kaotus pahandas sultanit väga, ja kavalusega, mis kogu ta suguvõsale omane, sõlmis ta veneetslastega rahu, kes seda palju enam soovisid kui tema, ja hakkas järgmisel, 1574. aastal piirama Goletat ja ühtlasi Tunise lähedal asuvat kantsi, mille härra don Juan oli jõudnud ainult pooleldi üles ehitada. Kõigi nende sõjajuhtumuste ajal istusin mina sõudepingil, ilma vähemagi lootuseta jälle vabadusse pääseda, igatahes ei lootnud ma seda lunaraha abiga, sest olin otsustanud isale oma õnnetusest mitte teatada.

Viimaks langes Goleta ja langes kants, kusjuures mõlemate paikade vastu oli võitlemas türgi palgasõdureid seitsekümmend viis tuhat ja maure ning araablasi kogu Aafrikast üle neljasaja tuhande; sellel suurel sõdalaste hulgal oli nii palju sõjamoona ja sõjatarbeid ja nii suur hulk vallikaevajaid, et nad oleksid võinud paljaste kätega

ja kamaluviisi heita nii palju mulda, et see oleks katnud Goleta ja kantsi. Esimesena langes Goleta, mida seni peeti võitmatuks, ja ta ei langenud mitte oma kaitsjate süü läbi — need tegid tema kaitseks kõik, mis nad pidid ja suutsid —, vaid selle tõttu, et seal tühjas liivakõrbes, nagu kogemus näitas, sai väga kergesti jooksukraave kaevata. Tavaliselt leiti vett juba kahe vaksa sügavuses, türklased aga ei leidnud seda isegi kahe küünra sügavuses ja nii ehitasid nad paljude liivakottide abil nii kõrged vallid, et need kindluse müüridest üle ulatusid. Ja kui nad siis sealt kõrgemalt tulistasid, ei saanud keegi neile vastu panna ega kaitsmist jätkata.

Oli üldine arvamine, et meie omad ei oleks pidanud end Goletasse sulgema, vaid vaenlase maaletulekut lahtisel väljal ootama, aga need, kes seda ütlevad, räägivad umbropsu ja ilma seesuguseid asju tundmata. Sest vaadake, kui Goletas ja kantsis oli vaevalt seitse tuhat sõjameest, kuidas võis siis niisugune väike hulk, olgu nad nii vahvad kui tahes, välja minna ja kaitsta end nii suure ülejõu vastu, nagu oli vaenlasel? Ja kuidas olekski võimalik, et ei langeks kindlus, millele ei anta abi, iseäranis kui seda piiravad nii rohkearvulised ja nii visad vaenlased, kes veel pealegi on omal maal? Aga paljud olid sel arvamisel, ja nii minagi, et taevas näitas Hispaania vastu iseäralikku heldust ja armu sellega, et ta laskis hukka saada selle pahategude asu- ja varjupaiga, selle söödiku või käsna või koi, mis hävitas kõik need lõpmatud rahasummad, mis sinna kasutult raisati ei millekski muuks kui ainult mälestuse alalhoidmiseks sellest, et õnnis võitmatu Karl V oli selle paiga kunagi ära võitnud, just nagu oleks vaja seda kivihunnikut, et teha igaveseks mälestust temast, mis juba ongi igavene ja selleks jääb. Ka kants langes, aga türklased vallutasid selle ainult samm-sammult, sest seda kaitsvad sõdurid võitlesid nii vahvalt ja visalt, et nad surmasid nende vastu ettevõetud kahekümne kahes üldises pealetungis üle kahekümne viie tuhande vaenlase. Nendest kolmesajast meie mehest, kes ellu jäid ja vangi võeti, ei olnud keegi haavamata, mis vastuvaidlematult ning selgesti näitab nende mehisust ja vahvust ja seda, kui hästi nad enese käes olevaid kohti olid kaitsnud ja hoidnud. Siis andis alla ka veel teine väike kants või torn, mis seisis keset laguuni ja oli don Juan Zanoguera, Valenciast pärit oleva aadliku ja kuulsa sõjamehe käsu-

all. Türklased võtsid vangi Goleta komandandi don Pedro Puertocarrero, kes oli oma kindluse kaitseks kõik teinud, mis ta suutis, ja selle kaotuse nii südamesse võtnud, et suri kurvastusest teel Konstantinoopolisse, kuhu teda viidi vangina. Vangi võeti ka kantsi komandant Gabrio Serbelloni, Milano aadlimees, kuulus insener ja iseäranis vahva sõjamees. Neis kahes kindluses sai surma palju tähtsaid isikuid, teiste hulgas Pagano Doria*, Püha Johannese ordu liige ja suuremeelne mees, nagu seda näitas tema haruldane heldus ta venna, kuulsa Giovanni Andrea Doria vastu. Tema surma sunnib iseäranis kahetsema see asjaolu, et ta langes araablaste käe läbi, kelle hoolde ta oli end usaldanud, kui oli näinud kindluse juba kadunud olevat. Need araablased olid nimelt pakkunud, et viivad ta mauri riietuses Tabarcasse, väikesesse sadamakohta seal rannikul, kus genovalased korallipüüdmisega tegelevad. Selle asemel aga raiusid araablased tal pea maha ja viisid selle Türgi laevastiku ülemale, kes nende kallal tõeks tegi meie kastiilia vanasõna, et kuigi äraandmine on meeltmööda, on äraandja vastumeelt. Tutustatakse nimelt, et laevastikuülem lasknud kingitusetoojad võllasse tõmmata selle eest, et nad ei olnud vangi elusana ta kätte toonud.

Kristlaste hulgas, kes kantsis vangi langesid, oli keegi don Pedro de Aguilari nimeline, kes oli pärit Andaluusiast, ma ei tea lähemalt, kust paigast. Ta oli teeninud kantsis lipnikuna, oli väga vahva ja haruldaselt arukas sõjamees, ja iseäranis hea anne oli tal selleks, mida nimetatakse luuleks. Räägin seda sellepärast, et saatus tõi ta minu galeerile ja minu sõudepingile ja minu isanda orjaks. Enne kui me tollest sadamast välja sõitsime, kirjutas see rüütel kaks sonetti nagu hauasalmikuiks: ühe Goleta ja teise kantsi mälestuseks. Ja ma pean nad teile tõesti ütlema, sest tean neid peast ja usun, et nad pakuvad teile ennem lõbu kui igavust.»

Sel silmapilgul, kui sõjavang nimetas don Pedro de Aguilari nime, vaatas don Fernando oma kaaslastele ja kõik kolm naersid. Ja kui ta hakkas sonettidest rääkima, ütles üks nendest:

«Enne kui te edasi jutustate, palun teid öelda mulle, mis sai sellest don Pedro de Aguilarist, keda te nimetasite.»

«Mina tean ainult niipalju,» vastas ori, «et pärast seda, kui ta oli kaks aastat Konstantinoopolis olnud, põgenes

ta arnaudi* riietes ühe kreeka salakuulaja seltsis. Ma ei tea küll, kas ta vabadusse pääses, kuid tahaksin seda uskuda, sest aasta hiljem nägin kreeklast jälle Konstantinoopolis, ei saanud aga temalt küsida, kuidas neil toakordne reis läks.»

«Nii see oli, ta pääses vabaks,» vastas rüütel. «See don Pedro on nimelt minu vend ja elab nüüd meie kodupaigas hea tervise juures ja rikkuses, ta on abielus ja kolme lapse isa.»

«Jumal olgu tänatud,» ütles sõjavang, «selle suure heldu se eest, mis ta tema vastu on üles näidanud, sest minu meelest ei ole maa peal teist nii suurt õnne kui kaotatud vabaduse tagasisaamine.»

«Ja muuseas,» ütles rüütel, «minagi oskan neid mi venna sepitsetud sonette.»

«Siis öelge nad, aus härra,» sõnas sõjavang, «sest teie oskate neid kindlasti paremini ette kanda kui mina.»

«Heameelega,» vastas rüütel. «Goleta mälestuseks tehtud sonett käib nii.»

XL PEATÜKK

Kus jätkub sõjavangi jutustus

SONETT

Te õnnelikud mehed, vabad maisest vaevast,
kes sangarlikus vägiteos langesite
ja orust madalast siit üles lendasite,
et näha kõrgemat ja ülevamat taevast.

Te hõõgusite auväärt innust, võitlusraevust,
kui oma vaenlastele peale tormasite,
te enda, teiste verel ümbrust värvisite,
kui heitlesite maal või langesite laevast.

Teil enne teie voorust te elu väärati,
ja kuigi käsivars teil väsis võideldes,
te võidukalt ta tõstsite veel surmavaevas.

Kui teie maine teekond nõnda määrati,
siis teadke, maa peal kuulsus käib te jälgedes,
aupaiste igavene aga hiilgab taevas.

«Minu teada oli ta just niisamasugune,» ütles sõjavang. «Ja see, mis kantsi kohta käib, kõlab, kui ma õigesti mäletan, järgmiselt.»

SONETT

Las jutustab see mahajäetud nurm,
need varemed, kust tuul käib läbi vinge,
kolm tuhat sõdurit kuis jätsid hinge,
kuis osaks sai neil' taeva õndsushurm.

Kui mittevõrdset võitlust ootas turm,
ei siiski käsivarres lõtvund pinge;
kui väsimusest nõrkes vereringe,
ei kohutanud mõõgast saadud surm.

Siit verre kastetud ja kurvast pinnast
käib tuhat liikvel mälestust veel ringi,
ei nüüdsest, vaid ka sajandeist, mis läinud.

Ent pole eales, muld, su karmist rinnast
veel tõusnud üles nõnda õilsaid hingi,
ei taevas eales nii vapraid näinud.

Sonetid meeldisid kuulajatele ja sõjavang rõõmustas oma endise kaaslase kohta kuuldud uudiste üle ning jätkas oma jutustust järgmiselt:

«Kui siis Goleta ja kants olid vallutatud, andsid türklased käsu Goleta hävitada — kants oli nimelt niisuguses seisukorras, et seal ei olnud enam midagi purustada. Et seda võimalikult lühikese ajaga ja vähese vaevaga teha, mineerisid nad paiga kolmest kohast. Aga ühegi miiniga ei suutnud nad õhku lasta vanu müüre, mida oli ometi peetud kõige nõrgemaks osaks. Seevastu kõik, mis oli jäänud järele Kloostrivenna* poolt ehitatud uuest kindlustusest, varises üsna kergesti kokku. Viimaks sõitis laevastik võidurõõmsalt ja võitjana Konstantinoopolisse tagasi ja mõni kuu pärast seda suri minu peremees Uchali, keda kutsuti Uchali Fartaxiks, mis türgi keeli

tähendab «kärnane ususalgaja». Seda ta nimelt oli, ja türklastel on kombeks panna nimesid mingi vea või mingi hea omaduse järgi, mis inimesel on. See tuleb sellest, et nendel on ainult neli perekonnanime, mis kõik kuuluvad otomani valitseva suguvõsa järeltulijatele. Teised aga, nagu ma juba ütlesin, saavad nime ja liignime kas mõne kehalise puuduse või hinge vooruste järgi. Nimetatud «kärnane» oli neliteist aastat olnud sultani sõudeori ja ta oli üle kolmekümne nelja aasta vana, kui ta oma usu ära salgas — viha ja kättemaksuhimu pärast ühe türklase vastu, kes talle, kui ta sõudepingil istus, kõrvakiilu oli andnud. Ta oli nii vahva, et tarvitamata neid kõlvatuid abinõusid ja teesid, mida tarvitab suurem osa sultani armualustest, sai ta Alžeeria kuningaks ja hiljem admiraliks, mis on kolmas kõige kõrgem auaste selles riigis. Ta oli pärit Calabriast, oli meelelaadilt aus mees ja käis oma orjadega väga inimlikult ümber. Tal oli neid viimaks kolm tuhat ja pärast tema surma jaotati nad, nagu ta oma testamendis oli määranud, sultani ja tema teenistuses olevate ususalgajate vahel (lugu on nii, et sultan on kõigi oma alamate pärija ja saab nende surma korral võrdse osa kõigi surnu lastega). Minu saak üks veneetslasest ususalgaja, kes oli laevapoisina Uchali kätte vangi langenud. Viimasele meeldis ta nii väga, et sellest veneetslasest sai tema kõige suurem armualune, ühtlasi aga ka kõige halastamatum ususalgaja, keda iialgi nähtud. Tema nimi oli Hassan Aga, ta kogus väga suure rikkuse ja sai Alžeeria kuningaks. Mina läksin ühes temaga Konstantinoopolist sinna, rõõmustades selle üle, et ma Hispaaniale nii lähedale pääsen, mitte sellepärast, et ma oleksin mõelnud oma õnnetust saatusest kellelegi kirjutada, vaid selleks, et vaadata, kas õnn mulle Alžeerias lahkem on kui Konstantinoopolis, kust ma tuhandel viisil põgeneda olin katsunud, ilma et see mul kunagi korda või õnneks oleks läinud. Ma mõtlesin otsida Alžeerias uusi abinõusid selle kättesaamiseks, mida ma nii väga igatsesin, sest iial ei olnud ma kaotanud lootust vabaks saada, ja kui selles asjas, mis ma plaanitsesin, mõtlesin ja teoks tegin, tulemus ei vastanud püüetele, ei kaotanud ma ometi julgust, vaid sepitsesin ja otsisin uut lootust, mis mind toetaks, olgu ta siis kui tahes nõrk ja väike. Sellega kergendasin veidi oma elu vangihoones või majas, mida türklased nimetavad banjoks, kus hol-

labse kinni kristlastest sõjavange, nii kuninga kui ka eraisikute omi, samuti ka neid, keda nimetatakse laovangideks, mis tähendab, et nad kuuluvad linnavalitsusele ja neid tarvitatakse linna avalikkude tööde ja muude toimetuste jaoks. Viimati nimetatud vangidel on kõige raskem vabadusse pääseda, sest kuna nad kuuluvad kogukonnale ja neil ei ole üksikut peremeest, siis ei saa nad kellegagi hõõ vabaksostmise üle rääkida, isegi kui neil on selleks raha. Nendesse banjodesse, nagu ma ütlesin, toovad oma orje ka mõned linna eraisikud, iseäranis kui on oodata nende väljaostmist, sest seal saavad nad neid muretult ja julgesti hoida, kuni nende lunaraha kohale jõuab. Ka need kuninga orjad, kelle väljaostmist oodatakse, ei käi mööl ühes muu orjakarjaga, või olgu siis, et nende lunaraha viibib. Niisugusel korral, et neid sundida agaramalt kodunt raha nõutama, saadetakse neid ühes teistega mööle ja põletuspuude järele, mis ei ole just kerge vaev.

Mina olin niisugune lunavang. Sest kuna mind teati kapten olevat, ei aidanud minu rääkimine, et mul on väga väikesed võimalused ja vähe raha, vaid mind loeti aadlimeeste ja lunavangide hulka kuuluvaks. Mind pandi aheldasse, aga rohkem märgiks, et olen lunavang, kui et mind selle abil kindlamini hoida. Ja nii elutsesin ma seal banjos ühes paljude teiste rüütlite ja suursuguste meestega, kellelt arvati ning oodati lunaraha saavat. Ja kuigi meil mõnikord, jah, isegi peaaegu alati, tuli kannatada nälga ja ajastiolekut, ei valmistanud meile ometi miski niisugust piina kui see, et me iga sammu peal pidime kuulma ja nägema neid ennenägemata ja ennekuulmata koorust, mida minu peremees ristiinimeste kallal tarvitas. Iga päev laskis ta mõne puua, mõne teibasse ajada, kolmandal kõrvad ära lõigata, ja kõike seda nii tühisel põhjusel või isegi ilma selleta, et türklasedki tunnistasid, et ta tegevat seda ainult oma lõbuks ja sellepärast, et ta juba loomu poolest oli kogu inimkonna timukas. Temaga oskas hästi hakkama saada ainult üks Saavedra-nimeline hispaania sõdur. Kuigi see mees oli teinud niisuguseid asju, mis veel kauaks sealse rahva meelde jäävad, ja kõik ainult selleks, et vabadusse pääseda, ei löönud Hassan teda iial ega lasknud teda lüüa, jah, ei lausunud talle kurja sõnagi, ja ometi kartsime me kõik, et ta kõige väiksemagi pärast neist paljudest tegudest, mis ta tegi, teibasse aetakse, ja sedasama kartis ka tema ise

enam kui üks kord. Kui aeg nii napp ei oleks, jutustak sin teile mõnda sellest, mis see sõdur tegi, ja see võiks teile küll palju rohkem huvi pakkuda ja imestust äratada kui jutustus minu enda käekäigust.

Lugu oli siis nii, et meie vangihoone õue avanesid ühe rikka ja tähtsa mauri maja aknad, mis olid enam pilud kui aknad, nagu mauride juures harilikult, ja mis see juures olid veel varjatud tugevate ja tihedate varbkar dinatega. Juhtus siis ühel päeval, et mina ühes kolme kaaslasega olin meie vangiõues ühel terrassil, kus me ajaviiteks katsusime hüpata, jalad endal ahelais. Me olime nimelt üksi, sest kõik teised kristlased olid tööle läinud. Mina vaatasin juhuslikult üles ja nägin, et ühest niisugusest varbkardinatega aknast, nagu ma rääkisin, ilmus roogkepp, mille külge oli seotud rätik, ja kepp kõikus ja liikus, nagu andes meile märku, et me teda võtma läheksime. Me vaatasime ja pidasime aru, ja üks neist, kes minuga koos olid, läks ja astus kepi alla, et näha, kas see visatakse alla või mis tehakse. Aga niipea kui tema lähenes, tõmmati kepp üles ja liigutati siis kahele poole, nagu oleks pearaputusega eitav vastus antud. Minu seltsimees tuli tagasi ja keppi hakati jälle üles-alla liigutama nagu enne. Nüüd läks teine minu kaaslastest, ja tema käsi käis samuti nagu esimesel. Viimaks läks kolmas, ja temaga juhtus seesama mis kahe eelmisega. Seda nähes ei tahtnud mina oma õnne katsumata jätta, ja niipea kui ma kepi alla jõudsin, lasti see kukkuda ja see langes õue minu jalgade ette. Mina läksin ruttu rätikut kepi küljest lahti päästma ja leidsin seal sõlme, mille sees oli kümme *cianii*'d, mauride juures tarvitusel olevat madalaproovilisest kullast münti, mis meie rahas on väärt kümme reaali. Kas ma leiu üle rõõmustasin, seda ei tarvitse öelda, aga niisama palju kui rõõmu tekitas see imestust, sest ma ei osanud mõelda, kust võis see raha meile tulla, ja nimelt minule, sest asjaolu, et keppi ei tahetud alla lasta kellelegi muule kui minule, näitas, et see heategu oli just minule määratud. Ma võtsin oma kalli raha, murdsin kepi katki, läksin terrassile tagasi, vaatasin akna poole ja nägin sealt paistvat väga valget kätt, mis akna kiiresti avas ja jälle kinni pani. Sellest mõistsime või arvasime mõistvat, et keegi seal majas elutsev naine oli meile teinud selle heateo, ja tänu märgiks kummardasime mauride moodi, painutades pead

ja keha, käsivarred risti rinnal. Varsti seejärel pisteti tämast aknast välja väike roost tehtud rist ja tõmmati kohe jälle tagasi. See märk kinnitas meie arvamist, et seal majas peab olema keegi kristlannast ori ja et tema oli meile selle heateo teinud. Aga et käsi oli nii valge, ja nagu me nägime, kandis käevõrusid, see rääkis meie arvamise vastu ja nii tulime mõttele, et naine peab olema keegi kristlik ususalgaja. Sääraseid kosisid harilikult nende omad peremehed seaduslikkudeks naisteks ja pidasid seda veel õnnekski, sest nende meelest olid nad paremad kui nende omast rahvusest naised.

Kõik meie mõtted olid siiski asja tõelisest olust üsna kaugel. Aga sellest ajast peale oli meie ainukeseks huviks vaadata akna poole, millest meile oli ilmunud roogkepp nagu lootusetäht, ja pidada seda nagu Põhjanaelaks. Läks siiski mööda kaks nädalat, mille jooksul meie ei näinud ei keppi, kätt ega mingit muud märki. Ja kuigi me selle aja kestel suure hoolega katsusime teada saada, kes seal majas elab ja kas seal on keegi kristlannast ususalgaja, ei leidnud me kedagi, kes oleks võinud meile muud öelda, kui et seal elab Hadži Muradi nimeline tähtis ja rikas maur, endise La Pata kindluse ülem, missugune amet on nende juures väga kõrge. Aga siis, kui me kõige vähem ootasime, et sealtpoolt jälle *cianii*'sid sajaks, nägime äkki ilmuvat roogkeppi selle külge seotud rätikuga, milles oli endisest suurem sõlm. Ja see juhtus ajal, millal banjo oli, nagu eelmiselgi korral, tühi ja inimesteta. Kordasime endist katset: kõik kolm läksid enne mind, aga keppi ei antud kellelegi neist, vaid see lasti kukkuda siis, kui tulin mina. Ma tegin sõlme lahti ja leidsin sealt nelikümmend Hispaania kuldeskuudot ja ühe araabia keeli kirjutatud kirja, mille lõppu oli joonistatud suur rist. Ma suudlesin risti, võtsin eskuudod ja läksin terrassile tagasi. Me tegime kõik oma kummardused, käsi ilmus jälle nähtavale, mina näitasin märkidega, et kavatsen kirja lugeda, ja aken pandi kinni. Me kõik olime täis rõõmu ja imestust juhtunu üle, ja kuna ükski meist ei osanud araabia keelt, lundsime suurt himu teada saada, mis kiri sisaldab, aga veel raskem oli leida kedagi, kes oleks seda meile lugenud. Viimaks otsustasin usaldada üht Murciast pärit ususalgajat, kes end minu vastu hea sõbrana oli näidanud ja täitsa omavahel oli mulle andnud kindlustuse, mis sundis teda pidama temale avaldatud saladust. Lugu on

nimelt nii, et mõned ususalgajad, kui nad kavatsevad kristlaste maale tagasi minna, võtavad tähtsatelt vangidelt kaasa tunnistusi, kus need oma allkirjaga tõendavad, nii hästi kui saavad, et see ja see ususalgaja on aus inimene, et ta on ristiinimestele alati head teinud ja soovib esimesel parajal võimalusel põgeneda. Ühed muretsevad endile neid tunnistusi ausa mõttega, teised aga tarvitavad neid nii, nagu juhtub, ja nii, nagu neile on kasulik, kui nad kristlaste maale röövima lähevad ja võib-olla hätta jäävad ja vangi satuvad, siis toovad nad oma tõendid välja ja ütlevad, et neist paberitest on näha, missuguse sihiga nad on tulnud, nimelt mõttega kristlaste maale jääda, ja et sellepärast on nad tulnud türklastega kaasa nende röövteekonnale. Nõndaviisi pääsevad nad neid ähvardavast vägivallast ja lepivad kirikuga ära, ilma et nad kannataksid mingit kahju, lähevad aga, niipea kui paras võimalus tuleb, Berbeeriasse tagasi ja on jälle seda sama, mis nad olid enne. Teised jälle tarvitavad ja muretsevad endile neid pabereid hea kavatsusega ja jäävadki kristlaste maale. Üks niisugune ususalgaja oli ka see minu sõber, kellest ma rääkisin. Tal olid meilt kõigilt saadud tunnistused, kus me teda jõudumööda soovitasime, ja kui maurid oleksid need paberid tema juurest leidnud, oleksid nad ta elusalt põletanud. Ma teadsin, et ta oskab väga hästi araabia keelt, et ta mitte ainult ei kõnele araabia keeli, vaid ka kirjutab. Aga enne kui ma talle kogu asja täielikult ilmutasin, palusin teda lugeda seda kirja, mille ütlesin juhuslikult leidnud olevat oma magamisruumis kuskilt prao vahelt. Ta võttis kirja lahti, vaatas ja uuris seda omaette pomisedes tükk aega. Mina küsisin temalt, kas ta kirja mõistab. Tema vastas, et väga hästi, ja kui ma soovin, et ta mulle selle sõna-sõnalt ümber paneb, siis andku ma talle tint ja sulg, et ta saaks seda paremini teha. Me andsime talle kohe, mis ta soovis. Ta tõlkis kirja vähehaaval, ja kui ta valmis sai, ütles ta:

«Siin on hispaania keelde tõlgitud kõik, mis see maurikeelne kiri sisaldab, ilma et puuduks ükski täht. Pange ainult tähele, et igal pool, kus on öeldud Lela Márien, tähendab see Neitsi Mariat.»

Me lugesime kirja, mis käis järgmiselt:

«Kui ma olin väike tüdruk, oli mu isal naisori, kes õpetas mulle minu keeli ristiusupalvet ja jutustas mulle palju Lela Márienist. See kristlane suri, ja ma tean, et ta mitte

põrgutulle ei läinud, vaid Allahi juurde, sest ma olen teda pärast seda kaks korda näinud, ja ta on mulle öelnud, et ma läheksin kristlaste maale, et näha Lela Márienit, kes mind väga armastavat. Ma ei tea, kuidas sinna pääseda. Paljusid kristlasi olen ma läbi selle akna näinud, kuid keegi peale sinu ei ole mulle paistnud rüütel olevat. Ma olen väga ilus ning noor ja mul on palju raha, mis ma võin kaasa võtta. Mõtle järele, kas saad nii teha, et me minema pääseme, siis saad seal minu meheks, kui sa tahad. Ja kui sa ei taha, siis ei ole sellest ka midagi, sest küllap Lela Márien mulle juba mehe annab. Mina kirjutasin selle. Vaata ette, kellele sa seda lugeda annad, ära usalda ühtki mauri, sest nad on kõik petjad. Ma olen selle üle väga mures ja tahaksin, et sa seda asja kellelegi ei avaldaks, sest kui minu isa seda teada saab, heidab ta mu kohe mõnda kaevu ja katab mu kividega. Mina soon roogkepi otsa nööri, köida vastus selle külge, ja kui sul ei ole kedagi, kes araabia keeli kirjutaks, siis vasta mulle märkide abil, küllap Lela Márien teeb, et ma sind mõistan. Kaitsku sind tema Allah ja see rist, mida ma palju kordi suudlen, nagu naisori mulle õpetas.»

Te mõistate, ausad härrased, et meil oli põhjust imestada ja rõõmustada selle kirja sisu üle. Ja mõlemad tunded olid nii tugevad, et ususalgaja mõistis, et see kiri ei olnud mitte juhuslikult leitud, vaid oli tõepoolest ühele neist kirjutatud. Ta palus meid, et sel korral, kui tema arvamine on õige, usaldaksime teda ja avaldaksime talle asja, sest tema on nõus oma elu meie vabaduse eest kaalule panema. Seda öeldes võttis ta põuest metallist ristiiõõdukuju ja vandus rohkesti pisaraid valades selle jumala nimel, keda see kuju esitas ja kellesse tema, vilets patune, ometi õiglaselt ning truult uskus, et hoiab kindlasti saladuses kõik, mis me talle avaldame. Sest ta ütles enda arvavat ja peaaegu kindlasti aimavat, et selle kaudu, kes kirja oli kirjutanud, pidime tema ja meie kõik vabadusse pääsema, ja tema jaoks pidi veel see täide minema, mida ta nii väga soovis, nimelt oma ema, püha kiriku rüppe tagasi jõuda, millest ta oli teadmatuse ja patu läbi lahku läinud ja ära lõigatud nagu mädanenud ihuliige. Ususalgaja ütles seda kõike nii rohkete pisarate saatel ja nii suurt kahetsust näidates, et me kõik ühel nõul otsuseks tegime talle kogu tõde teada anda, ja nii jutustasime talle kõik, ilma midagi varjamata. Me näitasime talle väikest

akent, kust harilikult ilmus roogkepp, ja tema pani maja tähele ja lubas erilise hoolega järele uurida, kes seal elab. Peale selle leppisime kokku, et tuleb vastata mauri neiu kirjale, ja kuna meil nüüd oli inimene, kes seda teha oskas, pani ususalgaja kohe kõik paberile, mis ma talle olin ütlesin, ja need olid täpipealt needsamad sõnad, mis ma teile nüüd kordan, sest kõik selle sündmuse tähtsamad punktid on mul veel täiesti meeles ja need ei kao sealt, niikaua kui ma elan. Vastus, mille me mauri neiule kirjutasime, oli siis järgmine:

«Tõeline Allah kaitsku sind, aus neitsi, ja see õnnistatud Maria, kes on tõelise jumala ema ja on sinu südamesse mõtte pannud, et sa kristlaste maale läheksid, sest et ta sind armastab. Palu teda, et ta armulikult sulle näitaks, kuidas sa saad seda teoks teha, mis ta sind käsib, — ta on nii hea, et ta seda kindlasti teeb. Omalt poolt ja kõigi nende kristlaste poolt, kes siin minuga ühes on, tõotan, et me teeme sinu eest kõik ja anname kas või oma elu. Kirjuta mulle ja teata, mis sa mõtled teha. Mina vastan sulle alati, sest suur Allah on meile andnud ühe kristlasest vangi, kes oskab rääkida ja kirjutada sinu keeles nii hästi, nagu sa sellest kirjast näed. Nii võid sa siis ilma kartmata avaldada meile kõik, mis tahad. Mis puutub sellesse, et sa lubad minu naiseks saada, kui sa kristlaste maale jõuad, tõotan sulle seda omalt poolt kui hea kristlane, ja tea, et kristlased peavad paremini oma sõna kui maurid. Allah ja ta ema Márien kaitsku sind, aus neitsi.»

Kui see kiri oli kirjutatud ja kinni pandud, ootasin ma kaks päeva, kuni banjo jälle tühi oli, ja läksin siis oma harilikule jalutuskäigule terrassil, et näha, kas roogkepp nähtavale ilmub. See ei lasknud end kaua oodata. Niipea kui ma seda silmasin, ehk ma küll ei näinud, kes kepi välja pani, näitasin kirja, nagu mõista andes, et nöör kepi külge pandaks. Aga see oligi juba sinna seotud. Ma kinnitasin kirja selle külge ja veidi aja pärast ilmus meie õnnetäht, väike rätikunutsak nagu valge rahulipp küljes. See lasti alla kukkuda, mina võtsin ta üles ja leidsin riide seest üle viiekümne eskuudo mitmesuguses hõbe- ja kuldrahas, mis tegi meie rõõmu enam kui viiekümnekordseks ja kinnitas meie vabakssaamise lootust. Selsamal õhtul tuli meie ususalgaja jälle meie juurde ja ütles olevat teada saanud, et selles majas elab toosama maur, kellest meile

oli räägitud, nimelt Hadži Murad, et ta on ääretu rikas ja tal on üksainus tütar, kes peab pärima terve ta varanduse ja kes kogu linna üksmeelse arvamise järgi on Berberia kõige ilusam naine, ja et mitmed asekuningad, kes sinna olid tulnud, olid teda kosida tahtnud, tema aga ei olnud iial nõus olnud mehele minema. Ususalgaja oli veel teada saanud, et sel neiul oli olnud kristlasest naisõri, kes aga on juba surnud. See kõik oli kooskõlas sellega, mis me kirja kaudu olime teada saanud.

Me hakkasime nüüd kohe ususalgajaga nõu pidama, kuidas seda korraldada, et mauri neiu ja meie kõik kristlaste maale pääseksime, ja viimaks leppisime kokku, et esialgu ootame veel teist teadet Zoraidalt — nii oli tema nimi, kes nüüd tahtis, et teda kutsutakse Mariaks —, sest mõistsime, et tema ja ei keegi muu peab andma meile võimaluse kõigist neist raskustest pääsemiseks. Kui olime nõnda kokku leppinud, palus ususalgaja meid mitte muretseda, sest tema viivat meid vabadusse, kui see ka ta elu maksaks. Neli päeva oli banjo rahvast täis ja sellepärast ei ilmunud roogkepp nähtavale, aga kui see aeg oli möödas ja banjo jälle tühi nagu varem, ilmus kepp nii koguka nutsakuga, et see kõige õnnelikumat mahasaamist tõotas. Kepp ja pundar kaldusid minu poole, ma leidsin sealt jälle kirja ja sada kuldeskuudot ja ei mingit muud raha. Ususalgaja oli sealsamas; andsime oma magamisruumis talle kirja lugeda ja tema sõnade järgi kõlas see järgmiselt:

«Mina ei tea, mu isand, kuidas asja nii seada, et me Hispaaniasse pääseksime, ja ka Lela Márien ei ole mulle seda öelnud, kuigi olen seda temalt küsinud. Ma saan teha ainult seda, et teile selle akna kaudu väga palju kuldraha annan. Ostke ennast ja oma sõbrad sellega vabaks ja üks teist mingu kristlaste maale ja ostku seal laev ning tulgu teistele järele. Mind võib leida minu isa suvemajast, mis asub Babazoni värava juures mere ääres, kuhu ma jään terveks selleks suveks oma isaga ja oma teenijatega. Sinna võite mulle ööajal ilma kartmata järele tulla ja mind laeva viia. Ja pea meeles, et sa pead minu meheks saama, muidu palun ma Márienit, et ta sind nuhtleks. Kui sa ei usalda kedagi teist laeva järele saata, siis osta end ise vabaks ja mine ise, sest ma tean, et sina kindlamini kui ükski teine tagasi tuled, kuna sa oled rüütel ja kristlane. Püüa suvemaja asukoht teada saada, ja

kui sa siin jälle edasi-tagasi kõnnid, siis tean ma, et banjo on tühi, ja annan sulle palju raha. Jumal kaitsku sind, mu isand.»

Seda lausus teine kiri. Vaevalt olime selle sisu kuulnud, kui igaüks soovi avaldas end vabaks osta lasta ja tõotas kohe laeva tooma minna ja täpipealt tagasi tulla. Minagi pakkusin end selleks. Aga ususalgaja oli kõige selle vastu ja ütles, et ta mingil tingimusel nõus ei ole, et üks enne vabadusse pääseks kui kõik teised, sest kogemus oli talle näidanud, kui halvasti vabakssaanud täitsid lubadusi, mis nad vangis olles andsid. Nimelt olid tähtsad vangid juba sagedasti tarvitanud seda abinõu, et olid kellegi vabaks ostnud ja talle raha kaasa andnud ning ta Valenciasse või Mallorcale saatnud, et ta seal feluki muretseks ja sellega oma vabastajaile järele tuleks, aga iial ei olnud niisugused mehed tagasi tulnud, sest tagasisaadud vabadus ja hirm seda uuesti kaotada olid kustutanud nende mälust kõik kohustused. Ja oma sõnade kinnituseks jutustas ta meile lühidalt loo, mis umbes selsamal ajal oli juhtunud mõnede kristlastest rüütlitega; see oli kõige imelikum lugu, mis iganes juhtunud siinmail, kus ometi iga sammu peal juhtub kõige iseärasemaid ja imekspandavamaid asju. Ja lõpuks sai ja pidi tema arvates nüüd talitatama nii, et raha, mis oli määratud ühe kristlase väljaostmiseks, antakse temale, et ta sellega siin Alžeerias feluki ostaks, ettekäändel kaupmeheks hakata ja Tetuaniga ning sealse rannikuga äri pidada, ja kui ta on laeva omanik, võib ta kergesti plaani teha, kuidas meid kõiki vangist päästa ja laeva toimetada. Seda enam, et mauri neiu, nagu ta ise ütles, andis raha meie kõikide vabaksostmiseks, sest kui oleme vabad, on kõige lihtsam asi kas või päise päeva ajal laeva minna. Kõige suurem raskus oli tema arvates see, et maurid ei luba ususalgajaid mingit muud veesõiduriista osta ega pidada kui meriröövimise jaoks mõeldud suurt laeva, sest nad kardavad, et see, kes väiksema sõiduriista ostab, iseäranis kui ta on hispaanlane, tahab seda ainult selleks, et kristlaste maale minna. Aga sellest raskusest lootis ta niiviisi üle saada, et võtab ühe tagarino mauri kaasosanikuks feluki ostmisel ja ärikasu jagamisel, ja sel viisil saab ta feluki peremeheks ning kõik muu tuleb siis iseenesest. Kuigi minu ja mu kaaslaste meelest oleks parem olnud saata keegi feluki järele Mallorcale, nagu

mauri neiu oli öelnud, ei julgenud me ususalgajale vastu rääkida, kartes, et kui me seda ei tee, mis tema ütleb, siis annab ta meid üles ja saadab meie elu hädaohtu, teadtes meie läbikäimisest Zoraidaga, kelle eest meie kõik ülekaine valmis olnud oma elu jätma. Otsustasime siis anda end jumala ja ususalgaja hoolde ja saatsime kohe Zoraidale vastuse, öeldes, et me teeme kõik, mis ta meile soovitab, ja et tema plaan on nii hea, nagu oleks selle Lela Márien ise talle ilmutanud, ja et temast üksi oleneb, kas asjaga veel viivitatakse või see kohe teoks tehakse. Ühtlasi pakkusin ma end uuesti ta abikaasaks. Järgmisel päeval, kui banjo juhtus tühi olema, andis ta meile mitmel eri korral roogkepi ja rätiku abil kaks tuhat kuldeskuudot ja kirja, milles ta teatas, et järgmisel *juma*'l, s. o. reedel, läheb ta oma isa suvemajja ja enne minekut annab meile veel enam raha. Ja kui sellest ei jätku, peame talle teate saatma, siis lubas ta anda meile nii palju, nagu me soovime, sest tema isal olevat nii palju raha, et ta ei märka selle vähenemist, seda enam et tema, Zoraida käes on kõik võtmed.

Me andsime kohe viissada eskuudot ususalgajale feluki ostmiseks, kaheksasajaga ostsin mina enda vabaks sel viisil, et andsin raha ühe Valencia kaupmehe kätte, kes sel ajal Alžiiris oli ja mulle kuningalt oma vastutuse peale vabaduse nõutas, andes sõna, et maksab lunaraha, niipea kui järgmine laev Valenciast järele jõuab. Sest vaadake, kui ta oleks raha kohe maksnud, oleks kuningas kahtlustama hakanud, et mu lunaraha on juba ammu Alžiiris ja et kaupmees on seda salanud, kasutades raha äritegemiseks. Ühesõnga, minu peremees oli nii umbusklik, et ma milgi tingimusel ei julgenud lasta talle raha kohe välja maksta.

Reedel pidi ilus Zoraida oma isa suvemajja minema, enne seda aga, neljapäeval, andis ta meile veel tuhat eskuudot ja teatas oma lahkumisest, paludes mind, et püüaksin kohe, kui olen end vabaks ostnud, tema isa suvemaja asukoha teada saada ja tingimata võimalust otsiksin sinna pääseda ja teda kohata. Ma vastasin lühidalt, et teen nii, ja palusin teda mitte unustada mind Lela Márieni armu hoolde andmast kõigis neis palveis, mis kristlasest naisori talle oli õpetanud. Kui see oli tehtud, korraldasime nii, et minu kolm kaaslast vabaks osteti — selleks, et nad kergemini banjost välja saaksid,

ja ka sellepärast, et nad, kui näevad mind vabana ja ennast veel mitte, kuigi raha selleks oli, rahutuks ei muutuks ja end kuradist ahvatleda ei laseks midagi tegema, mis Zoraidale kahjuks tuleks. Sest kuigi nad olid niisugused mehed, et seda karta ei tarvitsenud, ei tahtnud ma kogu ettevõtet kaalule panna, ja nõnda lasksin ma nad samal viisil vabaks osta, nagu ma olin enese ostnud: kogu rahasumma anti kaupmehe kätte, et tema kindlalt ja julgesti võiks meie eest vastutada, aga me ei avaldanud talle kõige vähematki oma ettevõttest ega saladusest, et asja mitte hädaohtu saata.»

XLI PEATÜKK

milles sõjavang veel jätkab jutustust oma elusündmustest

«Ei olnud veel kaht nädalatki mööda läinud, kui meie ususalgaja oli juba ostnud üpris hea feluki, kuhu mahtus üle kolmekümne inimese. Et asja kindlamaks teha ja talle sündsat nägu anda, otsustas ta teha ja tegigi reisi Sargeli-nimelisse paika, mis asub Alžiirist kakskümmend penikoormat Orani pool ja kus suuresti kaubeldakse kutsatatud viigimarjadega. Kaks-kolm korda tegi ta selle reisi ühes tagarinoga, keda ma juba nimetasin. Tagarinodeks kutsutakse Berbeerias Aragóni maure, Granada oma nimetatakse *mudéjar*'iteks; Fesi kuningriigis kutsutakse *mudéjar*'eid eltšideks, ja sealne kuningas kasutab neid eeskätt sõdades. Niisiis, iga kord oma teekonnal heitis ususalgaja ankru väikeses lahes, mis oli vaevalt kahe vibupüssilasu kaugusel suvemajast, kus Zoraida ootas, ja pidas seal ettekavatsetult oma mauridest sõudjatega vahel muhamediusupalvusi, vahel jälle proovis nagu naljapärast teha seda, mida ta hiljem tõsiselt teha mõtles: ta läks Zoraida aeda ja palus sealt puuvilja ning neile isa andis seda talle, ilma teda tundmata. Ususalgaja oleks heameelega tahtnud Zoraidaga rääkida, nagu ta mulle hiljem ütles, ja talle avaldada, et tema on see, kes

peab minu käsul kristlaste maale peab viima, ning julgustada teda rahulik ja kindel olema. Aga see ei läinud tal kunagi korda, sest mauri naised ei näita end iial ühelegi maurile ega türklasele, kui mitte nende mees või isa neid seda teha ei käsi. Kristlastest vangidega aga räägivad nad ja puutuvad kokku võib-olla isegi enam, kui on sünnis. Ja minule ei oleks ka meeltmööda olnud, kui ususalgaja oleks Zoraidaga rääkinud, sest võib-olla oleks neiu rahutuks muutunud, nähes, et tema asi on ususalgajale teada. Aga jumal, kes asja teisiti seadis, ei lasknud meie ususalgaja head kavatsust täide minna.

Nähes, et ta võib täitsa julgesti Sargeli vahet sõita, et ta võib millal, kuidas ja kus tahes ankru heita, et tema kaaslane tagarino igapidi tema tahtmist täidab, et mina olen juba vabaks ostetud ja on ainult veel vaja mõned kristlastest orjad sõudjateks otsida, palus ta mind kindlaks teha, keda ma enesega veel peale väljaostetute kaasa võtta tahan, ja nendega enne järgnevat reedet läbi rääkida, sest selleks päevaks oli ta määranud meie ärasõidu. Seepeale rääkisin mina kaheteistkümne hispaanlasega, kes kõik olid tublid sõudjad ja kuulusid nende hulka, kes said kõige vabamini linnast lahkuda. Just siis ei olnud kerge nii paljusid leida, sest kakskümmend laeva olid parajasti röövteekonnal ja olid kõik sõudjad kaasa viinud, nii et ma isegi neid ei oleks leidnud, keda ma leidsin, kui mitte poleks juhtunud, et nende peremees sel suvel röövteekonnale minemata jättis, et valmis ehitada galiott, mis tal parajasti ellingul oli. Ma ütlesin meestele ainult, et nad järgmise reede õhtul ükshaaval salaja linnast välja tuleksid, Hadži Muradi suvemaja juurde läheksid ja mind seal ootaksid, kuni ma tulen. Ma ütlesin seda igaühele eraldi ja hoiatasin neid, et kui nad näevad seal veel teisi kristlasi, ärgu öelgu neile midagi muud, kui et mina neid seal kohas oodata olen käskinud. Kui see asi oli korraldatud, jäi mul toimetada veel üks asi, minu jaoks kõige meeldivam — teatada Zoraidale, kui kaugel asjad nüüd on, nii et ta oleks valmis ja valvel ning ei ehmuks, kui me äkki teda üllatame enne seda aega, millal ta võis arvata laeva kristlaste maalt tagasi jõudvat. Ma tegin siis otsuseks suvemajja minna ja vaadata, kas saan temaga rääkida. Ettekäände all mõnesuguseid taimi korjata läksingi päeval enne oma ärasõitu suvemaja aeda, ja esimene inimene, kellega ma kokku

sattusin, oli tema isa. Ta küsis minult keeles, mida kogu Berbeerias ja isegi Konstantinoopolis orjad ja maurid omavahel räägivad ja mis ei ole ei mauri ega kastiilia ega ühegi muu rahvuse keel, vaid kõikide keelte segu, mida me kõik mõistame, — selles keeles siis küsis ta minult, mis ma tema aias otsin ja kellele ma kuulun. Ma vastasin talle, et olen arnaut Mami ori (seda sellepärast, et kindlasti teadsin selle tema suure sõbra olevat) ja et ma otsin mitmesuguseid taimi salati jaoks. Ta küsis minult veel, kas ma olen lunavang või ei ja kui palju mu peremees minu eest nõuab. Nende küsimuste ja vastuste ajal astus suvemajast välja ilus Zoraida, kes oli mind juba ammu märganud. Ja kuna mauri naised, nagu ma juba ütlesin, sugugi ei häbene end kristlastele näitamast ega hoia kõrvale nende eest, ei keelanud miski teda sinna tulemast, kus tema isa minuga oli. Veel enam: niipea kui ta isa nägi teda eemalt tulevat, hüüdis ta teda ja käskis lähemale astuda.

Ma ei suudaks teile siin kirjeldada, kui ilusana, meeldivana ja uhkelt ning rikkalt ehituna mu armas Zoraida mu silmade ette ilmus. Ütlen ainult niipalju, et ta imeilusal kaelal, kõrvade küljes ja juustes rippus rohkem pärleid, kui tal oli juukseid peas. Pahkluude ümber, mis sealse kombe järgi olid paljad, kandis ta kaht *carcaj*'i (nii nimetatakse mauri keeles jalavõrusid) kõige puhtamast kullast ja nendes oli nii palju teemante, et tema isa, nagu ta mulle hiljem ütles, hindas neid kümne tuhande dublooni peale, ja need võrud, mida ta käerandmete ümber kandis, olid väärt teist niipalju. Pärleid oli väga rikkalikult ja nad olid iseäranis ilusad, sest mauri naiste kõige suuremaks toreduseks ja uhkuseks on ehtida end mitmesuguste kallite pärlitega, nii et mauride juures on rohkem pärleid kui kõigil teistel rahvastel kokku. Ja Zoraida isast räägiti, et temal on neid väga palju ja kõige paremaid, mis Alžeerias leiduvad, ja et tal on peale selle enam kui kakssada tuhat Hispaania eskuudot, ning kõige selle valitsejamaks oli see, kes nüüd minu üle valitses. Kas ta kõigi nende ehetega kaunis oli või mitte, seda võite mõista, kui vaatlete ilu, mis on talle jäänud nüüd, pärast nii paljusid vaevasid, ja selle järgi ette kujutate, missugune see pidi olema õnnelikumal ajal. On ju teada, et mõnede naiste ilul on oma päevad ja ajad ja et mitmesugused juhtumused võivad seda vähendada või suurendada, ja

ei loomulik, et hinge kannatused seda tõstavad või kahandavad ja veel kõige sagedamini hoopis hävitavad. Lühidalt öeldes, ta tuli siis ülimalt ehituna ja ülimalt kaunina, või vähemalt minule näis ta kõige uhkemalt ehitud ja kõige ilusam naine, keda seni olin näinud. Ja kuna sellele lisaks tuli veel tänutunne, mis ta oli ära teeninud, siis näis mulle, et minu ees on taevalik jumalus, kes minu rõõmuks ja minu päästmiseks maa peale tulnud. Kui ta meie juurde jõudis, ütles ta isa temale nende oma keeli, et olen tema sõbra arnaut Mami ori ja tulnud otsima taimi salati jaoks. Zoraida võttis kohe jutust osa ja küsis minult selles segakeeles, mida ennist nimetasin, kas ma olen aadlimees ja mis põhjusel ma end vabaks ei osta. Vastasin talle, et olen juba vabaks ostetud ja lunasumma järgi võib ta näha, kui kõrgelt mu peremees mind hindab, sest olin pidanud enese eest maksma tuhat viissada zoltaniid*. Sellepeale vastas tema:

«Tõesti, kui sa oleksid olnud minu isa ori, oleksin ma selle eest hoolt kandnud, et ta poleks sind vabaks lasknud ka mitte kaks korda nii suure summa eest, sest teie, kristlased, aina valetate ja ütlete endid vaesed olevat, et maure petta.»

«See võib vahel nii olla, auline neiu,» vastasin mina, «aga mina rääkisin oma isandale tõesti tõtt ja räägin ning tahan rääkida tõtt ka kõigile teistele inimestele maailmas.»

«Ja millal sa siis ära sõidad?» küsis Zoraida.

«Ma arvan, et homme,» vastasin. «Sest siin on üks prantsuse laev, mis homme purjed tõstab, ja ma mõtlen sellega sõita.»

«Kas ei oleks parem oodata,» ütles Zoraida, «kuni Hispaaniast laevu tuleb, ja minna nendega, mitte aga prantslastega, kes ei ole teie sõbrad?»

«Ei,» vastasin mina. «Ma jääksin ju küll ootama, kui tõesti teada oleks, et mõni Hispaania laev tuleb, aga siiski on kindlam homme ära sõita, sest mu soov jõuda oma kodumaale ja nende inimeste juurde, kes mulle on kallid, on nii suur, et see ei luba mind jääda ootama teist, hilisemat võimalust, kui see ka ei tea kui hea oleks.»

«Sul on kindlasti naine kodumaal,» ütles Zoraida, «ja sa igatsed tema juurde jõuda.»

«Ei,» vastasin ma, «mul ei ole naist, aga olen andnud sõna, et kohe naise võtan, kui kodumaale jõuan.»

«Ja kas naine, kellele sa seda lubasid, on ilus?» küsis Zoraida.

«Nii ilus,» vastasin mina, «et kui ma teda ülistada ja sulle tõtt öelda tahan, siis pean ütlema, et ta on sinuga väga sarnane.»

Selle peale naeris ta isa südamest ja ütles:

«Allahi nimel, kristlane, ta peab väga ilus olema, kui ta on minu tütrega sarnane, sest tema on kõige ilusam tervel sellel maal. Kui sa ei usu, vaata teda hästi ja sa näed, et ma tõtt räägin.»

Selle kõne juures oli Zoraida isa meile suuremalt osalt tõlgiks, sest tema oli parem keeleoskaja. Kuigi ka tema tütar rääkis seda segakeelt, mida, nagu ma ütlesin, seal tarvitatakse, seletas ta oma mõtteid enam märkide kui sõnade abil.

Sel ajal kui meie rääkisime, tuli üks maur joostes ja hüüdis valju häälega, et üle aiamüüri on hüpanud neli türklast ja nopivad nüüd puuvilja, kuigi see ei olnud veel küps. Vanamees ehmus ja Zoraida niisamuti, sest maurid kardavad üldiselt ja nagu loomu poolest türklasi, iseäranis sõdureid, sest need on nii häbematud ja neil on nii palju võimu mauride üle, kes on nende alamad, et käivad nendega ümber nii halvasti, nagu oleksid nad nende orjad, ja veelgi halvemini. Nii ütles siis Zoraida isa oma tütrele:

«Mine sisse, mu tütar, ja pane uksed niikauaks lukku, kui ma nende koertega räägin. Ja sina, kristlane, otsi oma taimed üles ja mine rahuga. Allah aidaku sind õnnelikult kodumaale.»

Mina kummardasin ja tema läks türklasi otsima, jättes mu Zoraidaga üksi, kes algul tegi, nagu läheks ta sinna, kuhu isa käskis. Aga vaevalt oli isa aiapuude varju kadunud, kui Zoraida jälle minu poole pöördus ja pisarsilmi minult küsis:

«*Tameji,* kristlane, *tameji*?» — mis tähendab seda: sa lähed ära, kristlane, sa lähed ära?

Mina vastasin talle:

«Jah, auline neiu, aga ei mingi hinna eest ilma sinuta. Oota mind lähemal reedel ja ära ehmu, kui sa meid näed, sest võid olla kindel, et me läheme kristlaste maale.»

Ma ütlesin seda talle niisugusel viisil, et ta kõike, mis

ma talle kõnelesin, väga hästi mõistis, ja ta pani käsivarre mulle kaela ümber ja hakkas nõrkade sammudega maja poole minema. Aga juhus, mis meie jaoks väga halvaks oleks võinud kujuneda, kui taevas ise ei oleks asja teisiti seadnud, tahtis, et kui meie kahekesi läksime niisiis ja selles asendis, nagu ma ütlesin, Zoraida käsi minu kaela ümber, tuli tema isa türklasi ära ajamast tagasi ja nägi meid nii kõndimas. Ka meie märkasime, et ta oli meid näinud, aga Zoraida, kes oli tark ja leidlik, ei võtnud käsivart minu kaela ümbert ära, vaid vastupidi, toetus tugevamini minu najale ja pani oma pea minu rinnale. Ta põlved nõtkusid ja kõigest oli selgesti näha, et ta on minestamas, ja mina omalt poolt andsin mõista, et toetan teda vastu oma tahtmist. Tema isa tuli joostes meie juurde, ja nähes oma tütart niisuguses olekus, küsis temalt, mis tal viga on. Kui Zoraida ei vastanud, ütles isa:

«Ta nõrkes kindlasti ehmatusest selle üle, et need koerad siia tungisid.»

Ta võttis tütre minu käte vahelt ja surus ta oma rinnale, ja Zoraida hakkas rääkima, ohates ning silmad veel pisaratest märjad:

«*Ameji,* kristlane, *ameji.*» (Mine ära kristlane, mine ära.)

Seepeale vastas tema isa:

«Pole vaja, et kristlane ära läheks, mu tütar, sest ta ei ole ju sulle midagi halba teinud, ja türklased on juba läinud. Ära karda midagi, sulle ei või midagi paha juhtuda, sest türklased, nagu ma juba ütlesin, läksid minu palvel sedasama teed tagasi, kust nad olid tulnud.»

«Nemad jah ehmatasid teda, nagu sa ütlesid, auline isand,» laususin mina ta isale. «Aga kuna ta ütleb, et ma ära läheksin, siis ei taha ma talle pahameelt teha. Ela hästi. Ja sinu loaga tulen ma teine kordki, kui vaja on, siit aiast salati jaoks taimi otsima, sest kuskil ei ole, nagu mu peremees ütleb, paremaid taimi salati jaoks kui siin.»

«Tule nii sagedasti, nagu tahad,» vastas Hadži Murad. «Mu tütar ei öelnud seda mitte sellepärast, et sina või keegi teine kristlane oleks teda pahandanud, vaid kui ta käskis sind ära minna, siis tahtis ta õieti öelda, et türklased ära läheksid või et nüüd oleks sul aeg oma taimi otsima hakata.»

Seepeale jätsin kohe nad mõlemad jumalaga ja Zoraida läks oma isaga eemale nähtavasti nii kurvalt, nagu peaks

ta süda lõhkema. Mina aga, ettekäändel otsida taimi, käisin hoolega ja oma meele järgi terve aia läbi, märkisin ära maja sisse- ja väljapääsud, ta kindlustusabinõud ja kõik võimalused, mida ta pakkus meie ettevõtte kergendamiseks. See tehtud, läksin sealt ära ja jutustasin ususalgajale ja oma kaaslastele kõik, mis oli juhtunud, ja ma ei jõudnud kuidagi ära oodata tundi, millal võin kartmatult rõõmu tunda varanduse üle, mille saatus mulle ilusa ja armastusväärse Zoraida näol oli kinkinud. Ometi läks aeg mööda ja viimaks jõudis kätte meie poolt nii igatsetud päev ja silmapilk. Kuna me kõik käisime selle plaani ja otsuse järgi, mis me pärast ettevaatlikku kaalumist ja pikka mõtlemist olime määranud, siis õnnestuski kõik meie soovi kohaselt. Reedel pärast seda päeva, millal ma Zoraida aias temaga olin rääkinud, heitis meie ususalgaja pimeduse tulekul ankru peaaegu selle koha vastas, kus asus ilus Zoraida.

Kristlased, kes pidid sõudjateks tulema, olid asjast juba teate saanud ja olid mitmes kohas seal ümbruses peidus. Kõik ootasid pineva rõõmuga minu tulekut, väga himulikud feluki kallale tungima, mida nad eneste ees nägid. nemad ei teadnud nimelt ususalgajaga tehtud kokkuleppest, vaid arvasid, et nad peavad võitma vabaduse oma käsivarte jõul ja selleks surmama felukis olevad maurid. Niipea kui mina ja mu kaaslased end näitasime, kogunesid meie juurde ka kõik teised peidusolijad, kes meid ailmasid. See sündis ajal, millal linnaväravad olid juba kinni ja kogu ümbruskonnas polnud näha ühtki inimest. Sel ajal kui meie veel kõhklesime, tuli ususalgaja meie juurde ja küsis, miks me veel viivitame. Nüüd olevat õige aeg, sest kõik tema maurid olevat täiesti hooletud ja suurem osa neist magavat. Ütlesime talle, mida me arutasime, ja tema vastas, et kõige tähtsam on esiteks feluk oma võimusesse saada, mida saavat väga kergesti ja ilma mingi hädaohuta teha, ja et pärast seda võime Zoraidale järele minna. Tema mõte oli meie kõikide arust hea ja nii läksime viivitamata tema juhatusel feluki juurde. Ta hüppas esimesena pardale, haaras kõvera mõõga käite ja ütles mauri keeli:

«Ärgu keegi liikugu paigast, kui talle on elu armas!»

Vahepeal olid juba peaaegu kõik kristlased laeva tulnud. Maurid, kel oli vähe julgust, ehmusid, kui kuulsid oma kaptenit nii rääkivat. Ükski neist ei haaranud sõja-

riista, mida oli vähestel või üldse ei olnudki, vaid nad lasksid kristlastel end sõna lausumata kinni siduda. Need tegid oma töö väga kiiresti, ähvardades maurid kohe tappa, niipea kui nad vähegi häält teevad. Kui see oli valmis, jäid pooled meist neid valvama ja meie, ülejäänud, läksime ususalgaja juhtimisel Hadži Muradi aeda. Meie õnneks läks värav, kui seda avama hakkasime, nii kergesti lahti, nagu ei oleks see lukus olnudki, ja nõnda jõudsime rahulikult ning vaikselt maja juurde, ilma et keegi meid oleks märganud.

Ilikaunis Zoraida ootas meid ühe akna juures, ja niipea kui ta kuulis inimesi tulevat, küsis ta tasase häälega, kas me oleme nizaranid, see tähendab, kristlased. Ma vastasin talle jaatavalt ja palusin teda alla tulla. Kui ta minu ära tundis, ei viivitanud ta silmapilkugi, vaid rutitas ilma sõnagi vastamata kohe alla, avas ukse ja ilmus meie ette nii ilusana ja nii toredas riides, et ma ei oska seda kirjeldada. Niipea kui ma teda nägin, haarasin ta käe ja hakkasin seda suudlema. Ususalgaja ning mu kaks kaaslast tegid sedasama ja teised, kes asjalugu ei teadnud, talitasid meie eeskujul, nii et näis, nagu tänaksime teda ja tunnistaksime ta oma vabaduse käskijannaks. Ususalgaja küsis temalt mauri keeles, kas ta isa on suvemajas. Tema vastas jaatavalt ja ütles, et isa magab.

«Meie peame ta siis äratama,» vastas ususalgaja, «ja kaasa võtma tema ning kõik, mis selles ilusas majas on väärtuslikku.»

«Ei,» vastas Zoraida, «minu isa ei tohi mingi hinna eest puudutada, ja selles majas ei ole muud kui see, mis mina kaasa võtan, aga seda on nii palju, et sellest jätkub teie kõigi rikkuseks ja rahuloluks. Oodake aga veidi, siis saate näha.»

Nende sõnadega läks ta jälle sisse, lubades kohe tagasi tulla, ja käskis meid vaikselt oodata. Ma küsisin ususalgajalt, mis ta oli Zoraidaga rääkinud. Ta ütles mulle seda, ning mina seletasin, et kõigis asjus tuleb Zoraida tahtmist täita. Zoraida tuligi juba tagasi, kandes kuldeskuudodega täidetud kastikest, mis oli nii raske, et ta seda vaevalt kanda jaksas. Õnnetuseks ärkas vahepeal tema isa ja kuulis aiast müra. Ta tuli akna juurde, nägi kohe, et kõik aiasviibijad olid kristlased, ja hakkas kõvasti ning metsiku häälega araabia keeli hüüdma: «Kristlased, kristlased! Vargad, vargad!» Selle kisa peale ehmusime hirm-

sasti ja sattusime suurde segadusse. Aga ususalgaja, mõistes, missuguses hädaohus olime ja kui tähtis oli ette võte õnnelikult lõpule viia, enne kui meid tabatakse, jooksis imekiiresti üles Hadži Muradi juurde ja mõned meie omadest järgnesid talle. Mina aga ei usaldanud Zoraidat maha jätta, kes nagu minestanult minu käte vahele oli langenud. Lühidalt öeldes, need, kes üles läksid, tegid oma töö nii hästi, et silmapilgu pärast jälle alla tulid Hadži Muradi kaasa tuues. Nad olid ta käed kinni sidunud ja talle rätiku suhu toppinud, mis ei lasknud tal sõnagi lausuda, ja ähvardasid veel, et rääkimine võib tal elu maksta. Kui ta tütar teda märkas, kattis ta oma silmad, et teda mitte näha, isa aga oli üpris kohkunud, sest ta ei teadnud, et Zoraida oli end vabatahtlikult meie kätte andnud. Nüüd aga oli jalgade tarvitamine tähtsam kui miski muu ja me läksime nii ruttu kui jõudsime felukki, kus sinnajäänud meid ootasid, kartes juba, et meile oli mingi õnnetus juhtunud.

Ööst ei olnud veel kaht tundigi kulunud, kui me juba kõik felukis olime. Seal vabastati Zoraida isa köidikuist ja võeti tal rätik suust, aga ususalgaja ütles talle veel kord, et ta sõnagi ei räägiks, kui talle elu on armas. Nähes oma tütart seal, hakkas ta ülikurvalt ohkama, iseäranis kui märkas, et mina Zoraidat tugevasti oma kaenlas hoian ja et neiu on täiesti rahulik, ei hakka vastu, ei kaeba ega püüa põgeneda. Aga sellegipärast oli vanamees vait, kartes, et muidu viiakse täide need rohked ähvardused, mis ususalgaja oli lausunud. Nähes end siis felukis ja märgates, et me hakkame aerusid vette laskma, sealsamas aga on kinniseotult tema isa ja teised maurid, laskis Zoraida ususalgaja läbi mind paluda, et ma lahkusest tema vastu need maurid lahti päästaksin ja tema isa vabastaksin, sest pigem heidaks ta end merre, kui näeks oma silmade ees ja enese pärast viidavat vangi isa, kes teda nii väga oli armastanud. Ususalgaja ütles seda mulle ja mina vastasin, et olen sellega heameelega nõus, kuid ususalgaja leidis, et see ei lähe, sest kui jätaksime nad siia, kutsuksid nad kohe kogu ümbruskonna inimesed kokku, ajaksid linna liikvele ja viiksid asja niikaugele, et meid mõnede kergete fregattidega taga ajama tuldaks ja meile maa ning mere poolt tee kinni pandaks, nii et me ei pääseks põgenema. Tema arvates võis teha ainult seda, et vangidele vabadus anda, niipea kui jõuame kõige

lähedasemale kristlaste maale. Selle arvamisega jäime kõik nõusse, ka Zoraida leppis sellega, kui talle ära seletasime, miks me tema soovi kohe täita ei saa. Nüüd haarasid meie tublid sõudjad vaikse ning rõõmsa agarusega oma aerud, ja usaldades end kõigest südamest jumala hoolde, hakkasime sõudma Mallorca poole, sest see oli kõige lähem kristlaste maa. Aga kuna hakkas puhuma põhjatuul ja meri oli veidi kuri, ei saanud me Mallorca sihist kinni pidada, vaid olime sunnitud piki rannikut hoidma Orani poole, mis tegi meile suurt muret, sest kartsime, et meid võidakse märgata Sargelist, mis asus seal rannikul kuuekümne penikoorma kaugusel Alžiirist. Niisamuti kartsime neis vetes kokku sattuda mõne galiotiga, mida seal harilikult liikus, tuues kaupa Tetuanist, ehk me küll igaüks üksikult ja kõik üheskoos julgesime loota, et sattudes kokku mõne kaubagaliotiga, mis mitte röövlaevade hulka ei kuulu, me mitte hukka ei saa, vaid koguni võidame laeva, millega julgemalt võime oma teekonna lõpule viia. Sõidu kestel peitis Zoraida kogu aeg oma pead minu käte vahele, et mitte oma isa näha, ja ma kuulsin teda ühtelugu Lela Márienit appi hüüdvat.

Olime sõitnud umbes kolmkümmend penikoormat, kui korduvalt nägime end olevat kolme arkebuusilasu kaugusel rannast, mis näis täiesti tühi, nii et sealt keegi meid silmata ei saanud. Sellegipärast püüdsime kõigest jõust pääseda veidi kaugemale merele, mis nüüd oli jäänud natuke vaiksemaks, ja kui olime sõitnud peaaegu kaks miili selles suunas, anti käsk vaheldumisi sõudma hakata, seniks kui süüa võetakse (meie laev oli nimelt moonaga hästi varustatud). Aga sõudjad ütlesid, et nüüd ei ole aeg puhkamiseks, et andku neile süüa need, kes ei sõua, ja et nemad ei taha mingi hinna eest aerusid käest panna. Nii tehti, aga nüüd hakkas puhuma kõva tuul, mis sundis meid kohe aerutamist jätma ja purjed üles tõstma ning võtma kursi Orani peale, sest üheski muus sihis ei saanud me minna. Kõik sündis väga kiiresti, ja nõnda sõitsime purjedega üle kaheksa penikoorma tunnis, kartmata midagi muud, kui et võime kokku sattuda mõne röövlaevaga. Andsime mauridest sõudjatele süüa ja ususalgaja trööstis neid, öeldes, et nad ei pea orjadeks jääma, vaid et neile antakse vabadus esimesel parajal juhul. Sedasama öeldi ka Zoraida isale, kes vastas:

«Kõike, mis tahate, võiksin loota ja uskuda teie suure-

meelsusest ja heast ümberkäimisest, oo ristiinimesed, aga ärge pidage mind nii lihtsameelseks, et ma ette kujutaksin, nagu annaksite mulle vabaduse, sest te ei saatnud end ometi selleks minu kinnivõtmisega seotud hädaohtu, et mulle vabadus jälle nii heldesti tagasi anda, iseäranis kus te teate, kes ma olen ja missugust kasu teie võite minu vabakslaskmisest saada. Ja kui te oma nõudmisi nimetada tahaksite, pakuksin teile kohe kõik, mida te soovite, iseenda ja selle oma õnnetu tütre eest, või ka tema eest üksi, sest ta on mu elu kõige suurem ning kallim vara.»

Seda öeldes hakkas ta nii kibedasti nutma, et äratas meis kõigis kaastunnet ja sundis Zoraidat pilku temale pöörama. Kui ta nägi oma isa nutvat, haaras teda niisugune meeleliigutus, et ta tõusis mu jalge eest ja läks oma isa kaelustama. Ta surus oma palge tema näo vastu ja seepeale hakkasid mõlemad nii südantlõhestavalt nutma, et paljud meist, kes me seal juures viibisime, nendega kaasa nutsid. Aga nähes, et ta tütar kannab nii pidulikke riideid ja nii palju ehteid, ütles isa talle nende keeli:

«Mis see tähendab, mu tütar? Eile õhtul, enne kui meile juhtus see hirmus õnnetus, milles nüüd oleme, nägin sind oma harilikkudes kodustes riietes, nüüd aga on sul seljas kõige paremad riided, mis ma sulle tol ajal, kui õnn meile heldem oli, anda oskasin ning suutsin. Millal oli sul aega end riidesse panna või mis rõõmsat uudist on sulle kuulutatud, mida enese ehtimise ja kaunistamisega pühitsema peab? Vasta mulle selle peale, sest see tekitab minus veel suuremat segadust ja imestust kui õnnetus, millesse ma olen sattunud.»

Ususalgaja tõlkis meile kõik, mis maur oma tütrele ütles. Zoraida ei vastanud isale sõnagi, aga kui vana mees nägi feluki parda ääres kastikest, milles ta tütar harilikult oma kallisehteid hoidis ja mille ta tema kindla teadmise järgi oli Alžiiri jätnud, mitte aga suvemajja kaasa võtnud, sattus ta veel suuremasse segadusse ja küsis tütrelt, kuidas see kast meie kätte sattus ja mis seal sees on. Zoraida vastust ootamata võttis nüüd sõna ususalgaja:

«Ära näe vaeva, mu isand, küsides nii palju oma tütrelt Zoraidalt, sest üheainsa teatega annan mina vastuse kõigile neile küsimustele. Tea, et Zoraida on kristlane ja

tema on olnud meie ahelate purustaja ning meie vabastaja orjusest. Tema on siin omast heast tahtmisest, ja nagu ma arvan, nii õnnelik oma olukorra üle nagu see, kes pääseb pimedusest valgusse, surmast elule, piinast rõõmsusse.»

«Kas on tõsi, mis see mees räägib, mu tütar?» küsis maur.

«Jah, see on tõsi,» vastas Zoraida.

«Sina oled siis tõesti kristlane,» ütles vanamees, «ja sa oled andnud oma isa tema vaenlaste võimusesse?»

Sellepeale vastas Zoraida:

«Kristlane olen ma küll, kuid mina ei ole sind niisugusesse olukorda saatnud, sest iial ei ole ma soovinud lasta sulle halba teha või ise seda teha, vaid olen tahtnud ainult enesele head teha.»

«Ja mis head sa siis enesele oled teinud, mu tütar?»

«Seda küsi Lela Márienilt,» vastas Zoraida, «sest tema oskab sulle seda paremini öelda kui mina.»

Vaevalt oli maur seda kuulnud, kui ta uskumatu kiirusega, pea ees, merre hüppas, kus ta oleks kahtlemata uppunud, kui tema pikad ning takistavad riided poleks teda mõnda aega vee peal hoidnud. Zoraida hüüdis, et talle appi mindaks, ja meie ruttasime kohe kõik kohale, ning haarates ta pikast mantlist, tõmbasime ta välja pooleldi lämbununa ning meelemärkusetuna. Zoraida oli ahastuses ja nuttis nii haledalt ja kurvalt oma isa üle, nagu oleks see juba surnud. Me pöörasime mehe kõhuli, ta ajas rohkesti vett välja ja kahe tunni pärast tuli ta meelemärkusele. Vahepeal oli tuul pööranud, kandis meid jälle maa poole, ja me pidime kõigest jõust sõudma, et mitte vastu randa joosta. Õnneks jõudsime lahekesse väikese neeme kõrval, mida maurid kutsuvad *Cava Rumia* neemeks, mis meie keeli tähendab Kõlvatu Kristlasnaise neem. Mauride keskel liigub nimelt jutt, et sinna kohta on maetud Cava, kelle pärast Hispaania kaotati, sest *cava* tähendab nende keeli kõlvatut naist ja *rumia* kristlannat. Peetakse isegi halvaks ettetähenduseks, kui vajaduse sunnil seal tuleb ankrusse heita, sest muidu ei tehta seda iial. Meie jaoks ei olnud see aga mingi kõlvatu naise varjupaik, vaid kindel pääsesadam, sest meri lainetas nüüd vihaselt. Panime maale vahid välja ja ei lasknud aere käest, sõime seda, mis ususalgaja meile oli muretsenud, ja palusime kõigest südamest jumalat ning püha Neitsit,

et nad meid aitaksid ja toetaksid, nõnda et saaksime selle õnnelikult lõpule viia, mida õnnelikult olime alustanud. Zoraida tungival palvel otsustati tema isa ja kõik teised maurid, kes kinniseotult felukis olid, maale viia, sest neiul ei jätkunud jõudu ega olnud südant näha oma silme ees oma isa köidikuis ja oma kaasmaalasi vangidena. Me lubasime teha seda otse enne ärasõitu, sest ei olnud mingit hädaohtu jätta neid sinna täitsa tühja paika. Meie palved ei olnud asjatud, vaid taevas võttis meid kuulda, sest meie õnneks pööras varsti tuul, meri jäi rahulikuks, kutsudes meid niiviisi rõõmsalt jätkama alustatud teekonda. Seda nähes päästsime maurid lahti ja lasksime nad ükshaaval maale, mille üle nad väga imestasid. Kui me aga Zoraida isa, kes oli juba täiesti toibunud, maale hakkasime viima, ütles ta:

«Mis te küll arvate, kristlased, miks see halb naine rõõmustab selle üle, et te mulle vabaduse annate? Kas arvate, et lapseliku armastuse pärast minu vastu? Kindlasti mitte, vaid ta teeb seda sellepärast, et minu juures olek takistab teda, kui ta tahab oma pahu himusid täitma hakata. Ja ärge arvake, et oma usku vahetama sundis teda see, et ta peab teie usku meie omast paremaks, — ei, ainult teadmine, et teie maal saab vabamini kõlvatut elu elada kui meie juures.»

Seepeale pöördus ta Zoraida poole, kusjuures mina ja üks teine kristlane teda käsivartest hoidsime, et ta ei teeks mõnd meeletust, ja ütles:

«Sa häbitu tüdruk ja mõtlematu naine! Kuhu lased sa end, sa sõge ning meeletu, viia nendel koertel, kes on meie loomulikud vaenlased? Neetud olgu silmapilk, millal ma su sigitasin, ja neetud olgu toredus ning mõnud, milles ma sind kasvatasin!»

Aga nähes, et ta ei mõtle veel niipea lõpetada, ruttasin tema maaletoimetamisega, ja seal jätkas ta valju häälega oma needmisi ja kaebusi, hüüdes Muhamedi, et see paluks Allahi meid hävitada, hukka saata ja surmata. Kui me siis jälle olime purjed tõstnud ega võinud enam ta sõnu kuulda, nägime ta tegusid, nimelt kuidas ta oma habet katkus, juukseid rebis ja end maas veeretas. Kuid veel üks kord tõstis ta nii valjusti häält, et kuulsime, mis ta ütles:

«Tule tagasi, mu armas tütar, tule tagasi maale, ma annan sulle kõik andeks! Anna neile inimestele see raha,

mis on juba nende oma, ja tule tagasi trööstima oma kurba isa, kes siin selles tühjas liivakõrbes jätab oma elu, kui sina ta maha jätad.»

Kõike seda kuulis Zoraida, kõik see tegi talle valu ja pani ta nutma, kuid ta ei osanud oma isale muud öelda ega vastata kui ainult:

«Andku Allah, mu isa, et Lela Márien, kes oli selle põhjuseks, et minust sai kristlane, sind su kurvastuses trööstiks. Allah teab väga hästi, et ma ei saanud teisiti teha, kui ma tegin, ja et ma nende kristlastega mitte oma tahtu pärast kaasa ei läinud, sest isegi kui oleksin tahtnud koju jääda ja mitte nendega kaasa minna, oleks see mul olnud võimatu, nii tungivalt sundis mind mu hing seda teoks tegema, mis minu meelest on nii hea, nagu ka sinu meelest, armas isa, on halb.»

Zoraida ütles seda siis, kui ta isa ei võinud teda enam kuulda ja meie mahajäänut enam ei näinud. Mina tröösti Zoraidat ja me kõik mõtlesime nüüd ainult reisile, mis pärituulega edenes nii hästi, et me kindlasti uskusime järgmisel päeval koiduajal Hispaania rannikule jõudvat. Aga õnn tuleb harva või mitte iialgi puhtal ning täielikul kujul, vaid sellega kaasas või selle järel tuleb ikka midagi halba, mis teda segab või rikub, ja nii tahtis ka meie saatus, või olid ehk selles süüdi needused, mis maur oli oma tütrele lausunud ja mida alati kartma peab, tulgu nad ükskõik missuguselt isalt, — nii tahtis siis meie saatus, ütlen ma, et olles juba lahtisel merel — sest oli kulunud umbes kolm tundi ja meie sõitsime üleni paisuvate purjedega ja kinniseotud aerudega, kuna pärituul vabastas meid nende tarvitamise vaevast —, nägime heledas kuupaistes üsna meie lähedal laeva, mis sõitis täies purjes ja tihedalt tuules meile põiki vastu ja tuli nii lähedale, et olime kokkupõrke ärahoidmiseks sunnitud purjed koomale võtma, ja nemadki pidid kõigest jõust rooli pöörama, et meid mööda lasta. Võõra laeva mehed olid tulnud parda äärde ja küsisid meilt, kes me oleme, kuhu me läheme ja kust tuleme. Aga kuna nad seda prantsuse keeli küsisid, ütles meie ususalgaja:

«Ärgu keegi vastaku, sest need on kindlasti prantsuse mereröövlid, kes võtavad, kust ja mis aga kätte saavad.»

Selle hoiatuse pärast ei vastanud keegi sõnagi, aga vaevalt olime veidi edasi liikunud ja teise laeva tuulealusele küljele jätnud, kui sealt äkki tulistati meid kaks korda

suurtükist ja nähtavasti mõlemal korral kaksikkuulidega, mis omavahel ketiga ühendatud, sest üks kuul lõikas meie masti keskelt pooleks ja viis selle ühes purjega merre, ja teine, mis tuli kohe seejärel, tabas meie felukki otse keskele, nii et ta lõi sellesse suure augu, muidu aga mingit kahju ei teinud. Kui me nägime, et meie kõik peame põhja minema, hakkasime suure häälega appi hüüdma, paludes, et teise laeva mehed meid peale võtaksid, kuna oleme uppumas. Nad rehvisid seepeale purjed ja laskesid vette vene või paadi, millesse astus umbes kaksteist-kümmend prantslast, varustatud arkebuuside ja põlevate süütetahtidega, ja tulid nii meie juurde. Nähes, kui vähe meid on, ja et meie felukk on vajumas, päästsid nad meid, öeldes, et seda kõike poleks juhtunud, kui meie poleks nende vastu mitte nii viisakuseta olnud, et nende küsimuse vastamata jätsime. Ilma et keegi oleks märganud, mis ta tegi, võttis meie ususalgaja Zoraida varakastikese ja viskas selle merre. Siis läksime kõik prantslaste laeva, kes meilt enne kõik järele pärisid, mis nad meist teada tahtsid, ja seejärel riisusid meid puupaljaks, nagu oleksime nende verivaenlased. Zoraidalt röövisid nad isegi jalavõrud. Aga see kaotus ei kurvastanud mind nii nagu Zoraidat vaid mulle tegi palju enam muret hirm, et nad pärast seda, kui on röövinud temalt üliuhked ja üli-hinnalised ehted, röövivad temalt ka selle vara, mis on kõige rohkem väärt ja mida tema ise peab kõige kallimaks. Aga nende inimeste himu ei ulatu kaugemale kui raha peale ja selles osas ei saa nende ahnus iial täis. Nüüdki oli nende saagihimu nii suur, et nad oleksid meilt isegi meie vangiriided võtnud, kui neil sellest midagi kasu oleks olnud. Nad pidasid isekeskis aru, kas mitte meid kõiki purje sisse mässida ja merre visata, sest neil oli kavatsus mõnesse Hispaania sadamasse bretoonlate nime all kauplema minna; kui nad oleksid meid elusalt kaasa viinud, oleks nende röövtegu ilmsiks tulnud ja nad oleksid saanud karistada. Aga kapten, kes mu armsa Zoraida oli paljaks riisunud, ütles, et tema lepib juba saadud saagiga ega mõtle enam ühtegi Hispaania sadamasse sisse minna, vaid tahab kohe teele asuda ja öö-ajal või millal saab Gibraltari merekitsusest läbi sõita ja La Rochelle'i minna, kust ta oli välja sõitnud. Nad tegid siis otsuseks anda meile oma laevapaat ja kõik, mida vajasime sellel lühikesel teel, mis meil veel sõita

oli. Ja nõnda nad tegidki järgmisel päeval, kui Hispaania rannik juba paistis. Seda nähes ja selle rõõmuga unustasime täiesti kõik oma kurvastused ja viletsused, nagu ei oleks me neid üldse läbi elanud: nii suurt heameelt teeb kaotatud vabaduse tagasisaamine.

Võis olla umbes keskpäeva paiku, kui nad meid venesse saatsid, andes meile kaasa kaks väikest vaati vett ja veidi kuivikuid. Mingisuguses kaastundmusehoos andis kapten ilusale Zoraidale paati astumisel veel nelikümmend kuldeskuudot ega lubanud oma meestel võtta temalt neid riideid, mida ta veel praegu kannab. Me astusime paati, tänasime neid selle hea eest, mis nad meile olid teinud, näidates end enam tänulikkudena kui nuriseva-tena, ja nemad purjetasid kohe ulgumerele, võttes suuna merekitsuse peale. Meie aga, ilma et meil oleks olnud ühtki muud teenäitajat kui maa, mis ees paistis, sõudsime nii kiiresti, et päikese loojaminekul olime juba üsna ranna lähedal ja omast arust pidime mitte väga hilja öösel maale jõudma. Aga et sel ööl kuu ei paistnud ja taevas oli pilves ja meie pealegi seda kohta ei tundnud, kus olime, siis pidasime kindlamaks mitte maale minna. Paljud meie hulgast arvasid vastupidi, et peaksime seda tegema, olgu siis kas või kaljurannal ja kaugel inimeste asukohtadest, sest sel viisil pääseksime hirmust, mida võis täiesti õigusega tunda, kuna neis vetes liikus sageli mere-röövlite laevu, kes õhtul olid Berbeerias, koiduajal Hispaanias mõne saagi võtsid ja jälle koju magama läksid. Nende vastupidiste arvamiste alusel jõuti viimaks sellele otsusele, et peame vähehaaval rannale lähenema, ja kui meri on küllalt rahulik, seal randa minema, kus saame. Nõnda tehtigi. Ja võis olla veidi enne kesköö, kui jõudsime ühe kole suure ning kõrge mäe jalale, mis siiski ei olnud niivõrd mere ligidal, et ta meile veidi ruumi poleks jätnud lahedasti maale tulla. Ajasime paadi liivarannale, tulime kõik maale, suudlesime maapinda ja suurest rõõmust nuttes tänasime jumalat oma Issandat selle võrratu helduse eest, mis ta meile meie teekonnal oli osaks saada lasknud. Võtsime paadist seal leiduva toidumoona, tõmbasime paadi maale ja läksime suure tüki maad mäe-külge mööda üles, aga kuigi me nüüd siin olime, ei saanud meie süda ometi täit rahu ega võinud me kindlasti uskuda, et see, mis meid nüüd kandis, oli kristlaste maa.

Hommik koitis minu arust palju hiljem, kui oleksime soovinud. Tõusime mäetippu, et vaadata, kas sealt on ehk mõni küla või mõned karjaseonnid näha. Aga nii teraselt, kui me ka vaatasime, ei silmanud me mingit küla, ei ühtegi inimest, ei teed ega rada. Sellest hoolimata otsustasime sisemaa poole minna, sest uskusime varsti leidvat kedagi, kes võis meile teadet anda, kus me oleme. Kõige rohkem piinas mind see, et Zoraida pidi seda vaevalist teed jala käima. Ma võtsin ta küll mõni kord oma õlgadele, aga minu väsimus väsitas teda rohkem, kui tema puhkus teda kosutas, ja nii ei lubanud ta mind iial enam seda vaeva näha, vaid sammus kannatlikult ja rõõmsat nägu näidates minu käekõrval edasi. Võisime olla käinud veidi alla veerand penikoorma, kui meie kõrvu kostis väikese karjakella hääl — selge märk selle kohta, et seal läheduses pidi kari olema. Vaadates teraselt ringi, kas on juba karja näha, silmasime ühe korgipuu all karjapoissi, kes rahulikult ja muretult noaga keppi lõikus. Hüüdsime teda. Ta pööras pead, hüppas siis kiiresti jalule, ja nagu hiljem teada saime, oli ta esimesena näinud ususalgajat ja Zoraidat. Kuna need olid mauri riietes, arvas poiss, et kõik Berbeeria maurid on nüüd temale kallale tungimas, ja pani imeväledasti läbi metsa punuma, karjudes täiest kõrist:

«Maurid, maurid on maal! Maurid, maurid! Sõjariistad! Võtke sõjariistad!»

Need hüüded viisid meid segadusse ja me ei teadnud, mis teha. Arvestades, et karjapoisi kisa ajab kogu ümbruse ärevusse ja ratsa-rannavahid tulevad varsti vaatama, milles on asi, tegime otsuseks, et ususalgaja peab oma türgi riided maha võtma ja orjavammuse selga tõmbama, mille üks meist talle kohe andis, kuigi ta ise jäi särgiväele. Ja nõnda, usaldades end jumala hoolde, läksime sedasama teed, mida olime näinud karjast minevat, oodates iga silmapilk ratsa-rannavalvet meile kallale tungivat. Ja meie mõte ei petnud, sest vaevalt oli kaks tundi mööda läinud, kui me tihnikust välja lagendikule jõudes nägime umbes viitkümmend ratsanikku, kes suure kiirusega lühikeses galopis meile vastu kihutasid. Niipea kui neid nägime, jäime seisma ja neid ootama. Jõudes meie juurde, ja nähes otsitavate mauride asemel ainult mõnd vaevatud kristlast, imestasid nad väga ja üks neist küsis meilt, kas ehk meie olime põhjuseks, et keegi karjane oli üles

ärutsinud sõjariistu haarama. Mina vastasin jaatavalt ja tahtsin hakata talle oma juhtumust seletama ja kust me tulime ning kes oleme, kui üks meiega kaasas olevaist kristlastest tundis ära ratsaniku, kes meile oli küsimuse esitanud, ja ütles minu sõnu katkestades:

«Jumal olgu tänatud, ausad härrad, et ta meid nii hästi on juhtinud, sest kui ma ei eksi, kuulub maa, millel praegu seisame, Vélez Málagale, ja kui mu vangipõlveaastad mu mälu ei ole võtnud, siis olete teie, härra, kes te küsite, kes meie oleme, mu onu Pedro de Bustamante.»

Vaevalt oli kristlasest ori seda lausunud, kui ratsamees hobuse seljast maha hüppas, noormehe oma kaenlasse võttis ja talle ütles:

«Oh mu kallis ja armas õepoeg, nüüd tunnen su ära. Meie oleme sinu järele juba nutnud nagu surnu järele — mina ja mu õde, sinu ema, ning kõik su omaksed, kes on veel elus, ja jumal on nii armuline olnud ja lasknud neil nii kaua elada, et nad sind jälle näha saaksid ja selle üle rõõmu tunda võiksid. Me teadsime küll, et sa Alžeerias oled, ja sinu ja kõigi su kaaslaste riiete järgi mõistan ma, et te olete imelisel kombel vabadusse pääsenud.»

«Nii see on,» vastas noormees, «ja küllap meil jätkub aega teile kõike jutustada.»

Niipea kui ratsanikud kuulsid, et oleme orjuses olnud kristlased, tulid nad hobuste seljast maha ja igaüks neist pakkus meile oma hobust Vélez Málaga linna sõitmiseks, mis oli sealt poolteise penikoorma kaugusel. Mõned neist läksid meie paati linna tooma, kui ütlesime, kuhu olime selle jätnud; teised võtsid meid eneste taha hobuse selga ja Zoraida sõitis sel viisil kristlasest noormehe õnu hobusel. Kõik linna elanikud tulid meid vastu võtma, sest nad olid ühelt, kes oli ette läinud, juba meie tulekust kuulnud. Nad ei imestanud, nähes vabakssaanud sõjavange ja vangilangenud maure, sest kogu selle ranniku rahvas oli juba harjunud nägema nii ühtesid kui teisi, aga nad imestasid Zoraida ilu üle, mis sel ajal ja silmapilgul oli oma kõige kõrgemale tipule jõudnud, nii teekonna vaeva ja väsimuse tõttu kui ka rõõmust, et ta on nüüd kristlaste maal, kus ei tarvitse enam hädaohtu karta. See oli ta põskedele toonud niisuguse jume, et ma julgeksin öelda, kui mitte mu armastus mind siis ei petnud, et kogu maailmas ei olnud ilusamat olevust, vähemalt niipalju kui mina olin näinud.

Läksime otseteed kirikusse — tänama jumalat meie osaks saanud helduse eest, ja niipea kui Zoraida sisse astus, ütles ta kohe, et seal on nägusid, mis on Lela Márieni sarnased. Me ütlesime talle, et need on just tema kujud, ja ususalgaja seletas talle nii hästi kui oskas, mis need kujud tähendavad: et tema peab nende poole palvetama, nagu oleks igaüks neist tõesti see Lela Márien ise, kes oli temaga kõnelnud. Kuna tal on terane mõistus ja loomu poolest kerge ning selge taip, mõistis ta kohe kõik, mis talle piltide kohta öeldi. Kirikust viidi meid linna ja paigutati meid kõiki eraldi mitmesse eri majasse. Aga ususalgaja, Zoraida ja minu viis see kristlane, kes ühes meiega tulnud, kaasa koju, oma vanemate majja, kes elasid keskmises jõukuses ja võõrustasid meid samasuguse armastusega nagu omaenda poega.

Jäime Vélezi kuueks päevaks. Seejärel läks ususalgaja, kes oli enne teateid kogunud, mis tal tuleb teha, Granada linna, et end püha inkvisitsiooni kaudu jälle lasta kiriku pühasse rüppe tagasi võtta. Teised vabakssaanud kristlased läksid igaüks ise kanti, kuhu keegi kõige paremaks arvas. Zoraida ja mina jäime üksi, ja meie ainus vara olid eskuudod, mis prantslane oli viisakusest Zoraidale andnud ja mille eest ma ostsin selle looma, kelle seljas ta ratsutab. Olen senini teeninud teda ainult isana ning saatjana, mitte aga abikaasana, ja nüüd kavatseme minna vaatama, kas minu isa veel elab või kas mõnel mu vendadest on parem õnn olnud kui minul, ehk küll mulle näib, et kuna taevas on mulle Zoraida kaaslaseks andnud, siis ei võiks ma pidada paremaks ühtki teist saatust, mis mulle oleks võinud osaks saada, olgu see nii hea kui tahes. Zoraida kannatab kõiki vaesusega kaasas käivaid raskusi nii pika meelega ja näitab nii suurt ning tungivat soovi võimalikult peatselt kristlaseks saada, et ma selle üle imestan ja seepärast valmis olen teda teenima kogu oma eluaja. Minu rõõmu, et mina tema oma olen ja tema minu oma, segab ning rikub see, et ma ei tea, kas leian oma kodukohas mõne nurgakese, kus võin talle peavarju pakkuda, ja kas mitte aeg ja surm pole pannud toime mu isa ja vendade varanduses ja elus niisugust muutust, et ma vaevalt leian kedagi, kes mind tunneb, kui neid enam pole.

Muud ei ole mul, ausad härrased, oma loole enam juurde lisada. Otsustage ise oma hea arusaamise järgi,

kas ta on meeldiv ja iseäralik. Mina omalt poolt võin teida, et oleksin tahtnud seda teile lühemalt jutustada, kuigi kartus teid tüüdata sundiski mind juba mitu asjaolu vaikuse hõlma jätma.»

XLII PEATÜKK

Kus jutustatakse, mis kõrtsis veel juhtus, kui ka paljudest muudest asjadest, mis on väärt teada

Nende sõnade järel jäi sõjavang vait ja don Fernando ütles temale:

«Tõesti, härra kapten, teie olete jutustanud selle imeliku loo säärasel viisil, et see täiesti vastab asja enda uudsusele ja iseäralikkusele. Kõik on nii võõras ja haruldane ja täis juhtumusi, mis viivad kuulaja imestuse ja põnevuse võimusesse, ja meie oleme teie juttu kuulanud nii hea meelega, et isegi kui koit meid sellesama jutu juures leiaks, kuulaksime seda rõõmuga veel kord algusest peale.»

Nende sõnade järel pakkusid end Cardenio ja kõik teised tegema sõjavangi heaks kõik, mis oli nende võimuses, ja seda nii sõbralikkude ja otsekoheste sõnadega, et kapten pidi nende heatahtlikkust tõesti uskuma. Don Fernando pani veel ette, et kui kapten soovib ühes temaga koju sõita, palub tema oma markiist venda Zoraida ristisaks olla, ja lubas omalt poolt kaptenit nii aidata, et see võib oma kodupaika jõuda säärase väärikuse ja mõnususega, mis on kohane tema seisusele. Sõjavang tänas kõige selle eest üliviisakalt, kuid ei tahtnud ühtki neist suuremeelsetest pakkumistest vastu võtta.

Vahepeal jõudis juba õhtu kätte, ja kui oli läinud täitsa pimedaks, sõitis kõrtsi ette tõld mõnede ratsanikude saatel. Tulijad küsisid ulualust, mispeale perenaine vastas, et terves kõrtsis ei ole enam kämbla võrragi vaba ruumi.

«Isegi kui see nii oleks,» ütles üks ratsameestest, «aga kohtuhärrale, kes siin tõllas on, tuleb ruumi leida.»

Selle aunime juures perenaine kohmetus veidi ja ütles:

«Viga on selles, härra, et mul ei ole voodeid. Kui armulisel kohtuhärral on voodiriided kaasas, nagu tal kindlasti ongi, siis tulgu aga sisse. Mina ja mu mees anname oma toa tema tarvitada.»

«Olgu nii,» ütles teener.

Selle aja sees oli tõllast juba välja astunud mees, kelle riideist oli kohe tema amet ja tegevus näha, sest tema pikk laiade lahtiste varrukatega kuub tunnistas ta kohtunikuks, nagu oli öelnud tema teener. Ta talutas käest pidi noort, umbes kuueteistkümneaastast tüdrukut. Viimane oli reisiriideis ja nii tore, ilus ning meeldiv, et kõik teda imetlema jäid, ja isegi nii, et kui nad ei oleks näinud Dŏrotead, Luscindat ja Zoraidat, kes viibisid kõrtsis, nad oleksid arvanud, et vaevalt võib leida teist nii ilusat olevust kui see neiu. Ka don Quijote oli juures, kui kohtunik ja neiu sisse astusid, ja neid nähes ütles ta:

«Auline härra, teie võite julgesti siia lossi astuda ja siin viibida, sest kuigi see on kitsas ja mõnususteta, ei ole maailmas ometi nii kitsast ega mõnususteta paika, kus ei leiduks ruumi sõjariistadele ja teadusele, iseäranis siis, kui sõjariistadel ja teadusel on juhiks ja teenäitajaks ilu, nagu teil, auline kõrgesti haritud härra, see ilus neitsi, kelle ees mitte ainult lossid ei pea lahti minema ja end näitama, vaid kelle ees peavad isegi kaljud lõhenema ja mäed langema ning alanema, et teda vastu võtta. Astuge aga sisse, teie heldus, ütlen ma veel kord, astuge sellesse paradiisi, sest siin te leiate tähti ja päikesi kaaslastele sellele taevale, mis teie endaga kaasa toote, siin te leiate sõjariistu oma täies hiilguses ja ilu oma ülimas täiuslikkuses.»

Kohtunik pani don Quijote sõnu väga imeks ja hakkas teda teraselt vaatama, ning tema kuju ei imestanud teda mitte vähem kui ta kõne. Enne kui ta leidis sõnu vastamiseks, pidi ta uuesti imestama, nähes Luscindat, Dorotead ja Zoraidat, kes olid saanud teada uute külaliste tulekust ja kuulnud perenaiselt noore tüdruku ilust ning tulid nüüd teda vaatama ja tervitama. Don Fernando, Cardenio ja kirikisand omalt poolt pakkusid tulijale üllalahkete ja viisakate sõnadega oma teeneid. Kohtunik astus sisse, suures segaduses nii selle üle, mis ta nägi, kui selle üle, mis ta kuulis, ja kõrtsis viibivad ilusad naised tervi-

tasid nüüd lahkesti ilusat tütarlast. Kohtunik mõistis küll, et kõik siinolijad olid suursugused inimesed, aga don Quijote imelik kuju, nägu ja olek ajasid ta segadusse. Pärast seda, kui kõik olid vastastikku rohkesti viisakusi lausunud ja kõrtsi mõnususi arutanud, otsustati teha nii, nagu varem oli kavatsetud: kõik naised peavad magama eespool nimetatud pööninguruumis ja mehed peavad jääma välja nagu nende valvureiks. Kohtuhärra oli rahul sellega, et tema tütar, sest seda oli noor tüdruk, nende daamidega koos peab viibima, millega oli heameelega nõus ka neiu ise. Osaga kõrtsimehe viletsaist voodiriideist ja peolega sellest, mis oli kaasas kohtunikul, seadsid daamid end selleks ööks paremini sisse, kui nad olid arvanud.

Sellest silmapilgust peale, mil sõjavang kohtuhärrat oli näinud, oli tema süda kõvasti tuksuma hakanud ja temas oli tärganud aimus, et see on tema vend. Ta küsis nüüd ühelt kohtunikuga kaasas olevalt teenrilt, kuidas on tema isanda nimi, ja kas ta teab, kust ta on pärit. Teener vastas, et tema isand on litsentsiaat Juan Pérez de Viedma ja kuulu järgi olevat pärit kuskilt Leóni mäestikust. Selle teate põhjal ja selle järgi, mis ta oli ise näinud, oli sõjavang nüüd täitsa kindel, et see on tema vend, nimelt too vend, kes isa nõuandel oli läinud teadust õppima. Suures rõõmus ja heameeles kutsus ta don Fernando, Cardenio ja kirikisanda kõrvale ning jutustas neile, kuidas lugu on, kinnitades, et see kohtunik on tema vend. Teener oli talle veel öelnud, et kohtuhärra on teel Indiasse, kus ta on Mehhiko kohtusse ametisse määratud. Peale selle oli ta teada saanud, et noor tüdruk on kohtuniku tütar, kelle sünnitamisel ta ema oli surnud, ja et isa oli üpris rikkaks saanud naise kaasavara läbi, mis talle ühes tütrega majasse jäänud. Ta küsis nendelt nõu, kuidas ta peab talitama: kas end kohe vennale tunda andma või katsuma teada saada, kas tema vend, kui ta end temale tunda annab, häbeneks, nähes teda vaesena, või võtaks ta südamlikult vastu.

«Jätke minu hooleks seda asja selgitada,» ütles kirikisand. «Seda enam et ma ei oska muud mõelda, kui et teie, härra kapten, saate väga hea vastuvõtu osaliseks, sest auväärsus ja tarkus, mida teie vend oma olekus ilmutab, ei näita, et ta oleks kõrk või mõistmatu või ei oskaks saatuse muutlikku käiku õigesti hinnata.»

«Ometi ei tahaks ma,» kostis kapten, «end äkki tunda anda, vaid ääri-veeri mööda.»

«Luban teile,» vastas kirikisand, «et korraldan asja nii, et me kõik rahule jääme.»

Vahepeal oli õhtusöök lauale toodud ja kõik istusid lauda, välja arvatud sõjavang ja naised, kes sõid omaette oma toas. Õhtusöögi ajal ütles kirikisand:

«Minul, härra kohtunik, oli kord Konstantinoopolis, kus ma mõned aastad vangis olin, teienimeline kaaslane, ja see oli üks kõige vahvamaid sõjamehi ning kapteneid kogu Hispaania jalaväes, aga ta oli ka samal määral õnnetu, nagu ta oli vahva ning julge.»

«Kuidas oli selle kapteni nimi, auline härra?» küsis kohtunik.

«Tema nimi,» vastas kirikisand, «oli Ruy Pérez de Viedma ja ta oli pärit kuskilt Leóni mägedest. Ta jutustas mulle ühe juhtumuse, mis oli tema isa ja vendade vahel aset leidnud, ja kui seda mitte poleks jutustanud nii tõearmastaja inimene nagu tema, siis oleksin seda pidanud muinasjutuks, missuguseid jutustavad talvel lee ääres vanad naised. Ta jutustas mulle nimelt, et ta isa oli jaotanud oma vara oma kolme poja vahel ja jaganud neile nõuandeid, mis olid paremad kui Cato omad. Ja ma võin öelda, et teel, millele see poeg isa nõuandel asus, nimelt sõjateenistuses, läks tal nii hästi, et ta väheste aastate jooksul oma vahvuse ja julguse läbi, ilma muude abinõudeta peale oma suure tubliduse, tõusis jalaväekapteniks ja võis varsti koloneliks saada. Aga saatus oli tema vastu, sest seal, kus ta võis loota just kõige paremat, kaotas ta kõik, kaotades vabaduse selles kõige kuulsusrikkamas võitluses, kus nii paljud vabaduse tagasi said, nimelt Lepanto lahingus. Mina kaotasin vabaduse Goletas ja nii saime erisuguste juhtumuste järel kaaslasteks Konstantinoopolis. Sealt sattus ta Alžeeriasse, kus tal, nagu ma tean, on olnud üks kõige imelikumaid seiklusi, mis iial maailmas juhtunud.»

Kirikisand rääkis edasi ja jutustas veel lühidalt seda, mis kohtuniku vennal oli Zoraidaga juhtunud. Kõike seda kuulas kohtunik nii tähelepanelikult, nagu ta ei olnud oma kohtunikuametis veel iial kuulanud. Kirikisand jutustas ainult selle kohani, kus prantslased olid paadis sõitvad kristlased paljaks riisunud, ja nimetas abitust ning viletsust, millesse olid jäänud tema seltsimees ja ilus

pauri neiu. Ta ütles aga mitte teadvat, mis neist oli saanud, kas olid nad pääsenud Hispaaniasse või olid prantslased nad viinud Prantsusmaale.

Kõike, mis kirikisand rääkis, kuulas veidi eemalt kapten, pidades kogu aeg hoolega silmas oma venna ilmet. Nähes, et kirikisand on oma jutustuse lõpetanud, ohkas kohtunik sügavalt, pisarad tulid tal silmi ja ta ütles:

«Oh, aus härra, kui te teaksite, kui lähedalt puudutavad mind need uudised, mis te mulle siin jutustasite — nii lähedalt, et olen sunnitud oma liigutust ilmutama neis pisarais, mis kogu mu endavalitsemise ja tagasihoidmise tõttu mu silmi valguvad! See vahva kapten, kellest te räägite, on minu kõige vanem vend, kel oli julgem vaim ja kõrgemad mõtted kui minul ja meie keskmisel vennal ja kes valis aulise ning lugupidamist vääriva sõjamehetegevuse — see oli nimelt üks neist kolmest teest, mis meie isa meile ette pani, nagu teile jutustas teie seltsimees loos, mida teie pidasite muinasjutuks. Mina valisin õpetatud ameti, milles jumal ja mu usinus on aidanud mind sellele astmele, millel mind näete. Mu noorem vend on Peruus ja ta on nii rikas, et selle rahaga, mis ta isale ja mulle on saatnud, on ta hästi tasunud kaasavõetud pärandusosa ja isegi andnud isale võimaluse rahuldada oma loomulikku kalduvust heldusele. Ja mina ise olen võinud selle abil paremas olukorras ja suurema hõlpusega oma teaduse alal töötada ja sellele kohale jõuda, kus ma nüüd olen. Minu isa elab veel ja ta kõige palavamaks sooviks on saada teateid oma vanemast pojast, ja ta palub järelejätmatult jumalat, et surm enne ta silmi kinni ei vajutaks, kui ta oma poega on elusalt näha saanud. Ma imestan, et see vend, kes muidu oli nii mõistlik, pole hoolinud kõigis neis raskustes ja kurvastustes või ka õnnelikkudes juhtumustes anda teadust oma isale, sest kui tema või keegi meist oleks seda teadnud, ei oleks tal tarvitsenud roogkepi-imet oodata, et lunaraha saada. Nüüd aga teeb mulle muret mõte, kas need prantslased andsid talle vabaduse või surmasid tema, et oma röövi varjata. Kõige selle tõttu ei saa ma oma teekonda nii rõõmsa meelega jätkata, nagu ma seda alustasin, vaid nukrana ja kurvana. Oh, mu hea vend, kui ma teaksin, kus sa nüüd oled, ma läheksin sind otsima ja vabastaksin su vaevadest kas või oma vaevade hinnaga! Oh, kui ma ometi võiksin meie vanale isale viia teate, et sa oled

veel elus, kuigi Berbeeria kõige sügavamais vangikeldreis, sest sealt lunastaks su meie isa, mu venna ja minu vara! Oh, ilus ja helde Zoraida, kui ometi saaksin sulle tasuda selle hea, mis sa meie vennale oled teinud! Kui saaksin olla sinu hinge uuestisünni juures ja laulatuse juures, mis meile kõigile teeks nii suurt rõõmu!»

Kohtuhärra lausus need sõnad ja palju teisi sarnaseid nii liigutatult uudiste üle, mis ta oma vennast oli teada saanud, et kõik, kes teda kuulsid, ilmutasid talle kaasatunnet tema kurvastuses. Nähes nüüd, et tema plaan oli nii hästi õnnestunud ja kõik läks kapteni soovi kohaselt, ei tahtnud kirikisand neid kauem kurbuses hoida. Ta tõusis lauast, läks sinna ruumi, kus oli Zoraida, võttis tema käest kinni, ja Zoraida järel tulid Luscinda, Dorotea ja kohtuniku tütar. Kapten ootas, tahtes näha, mis kirikisand nüüd ette võtab. See aga haaras teise käega kapteni käe, viis Zoraida ja tema kohtuniku ja teiste härrade juurde ning ütles:

«Kuivatage oma pisarad, härra kohtunik, ja saagu teile kuhjaga osaks kogu see õnn, mida te endale soovite, sest vaadake, siin on teie armas vend ja teie armas vennanaine. See siin on kapten Viedma ja see on ilus mauri neiu, kes talle nii palju head tegi. Prantslased, kellest ma teile rääkisin, tõukasid nad sellesse viletsusse, milles neid praegu näete, et teie saaksite ilmutada oma suuremeelse südame heldust.»

Kapten ruttas oma venda kaelustama, ja see pani talle käed vastu rindu, et teda veidi kaugemalt vaadata. Kui ta aga tema oli ära tundnud, kaelustas ta teda nii südamlikult, valades nii õrnu rõõmupisaraid, et suurem osa juuresolijaid pidi temaga kaasa nutma. Ma usun vaevalt, et keegi oskab ette kujutada, veel vähem kirjeldada sõnu, mis mõlemad vennad teineteisele laususid, ja neid tundeid, mida nad näitasid. Pea jutustasid nad teineteisele lühidalt oma elukäigust, pea avaldasid kõige õrnemat vennalikku sõprust; kord kaelustas kohtunik Zoraidat, kord pakkus ta oma varandust tema käsutusse, kord viis ta oma tütart teda kaelustama, kord tõid ilus kristlanna ja üli kaunis mauri neiu jälle kõigile pisarad silmi. Siin seisis don Quijote, ilma sõnagi rääkimata, mõeldes nende imelikkude juhtumuste üle, viies nad kõik ühendusse oma meelekujutustega rändrüütlitest. Seal otsustati, et kapten ja Zoraida ühes kapteni vennaga lähevad tagasi

Sevillasse ja teadustavad tema isale ta leidmisest ja vabakssaamisest, nõnda et vanake, kui suudab, tuleks Zoraida laulatusele ja ristimisele — kohtunikul oli nimelt võimatu oma teekonda pooleli jätta, sest ta oli teada saanud, et kuu aja pärast läheb laevastik Sevillast Uus-Hispaaniasse, ja talle oleks väga tülikas olnud seda juhust kasutamata jätta. Lühidalt, kõik olid rahul ning rõõmsad ning kohtuniku pöörde üle sõjavangi saatuses; ja kuna ööst oli kulunud juba peaaegu kaks kolmandikku, otsustati nüüd rahule minna ja ülejäänud ööaeg puhkusele pühendada. Don Quijote pakkus end lossi valvama, et ükski hiiglane ega mõni muu pahasoovlik olevus neile kallale ei tungiks, himustades seda suurt iluaaret, mis nüüd lossis varjul oli. Need, kes teda tundsid, tänasid teda selle eest, ja jutustasid kohtunikule don Quijote imelikust meeleseisundist, mis tollele suurt lõbu valmistas. Sancho Panza üksi oli ahastuses selle üle, et nii hilja puhkama mindi, aga tema üksi sai endale ka parema aseme kui kõik teised, sest ta heitis oma eesli rakmete peale, mis talle pärast õpris kalliks maksma läksid, nagu edaspidi näha saame. Kui siis naised oma tuppa olid läinud ja kõik teised end sinna seadnud nii hästi-halvasti kui nad said, läks don Quijote kõrtsist välja, et lossi ees valvet pidada, nagu ta oli lubanud.

Juhtus siis, et vähe aega enne koidu tulekut kostis daamide kõrvu nii kõlav ja ilus hääl, et see sundis neid kõiki kuulatama, iseäranis Dorotead, kes oli ärkvel ja kelle kõrval magas donja Clara de Viedma — nõnda oli kohtuniku tütre nimi. Keegi ei osanud arvata, kes see küll võis olla, kes nii hästi laulis; ja hääl kostis üksi, ilma mingi muusikariista saateta. Kord näis neile, et lauldi õues, kord jälle, et tallis; ja kuna nad arusaamatuses ning väga teraselt kuulatasid, tuli Cardenio toa ukse juurde ja ütles:

«Kes ei maga, see kuulaku: te saate kuulda muulapoisi häält, kes laulab otse nõiduslikult.»

«Me kuuleme seda juba, härra,» vastas Dorotea.

Cardenio läks ära ja Dorotea, kuulatades nii teraselt nagu suutis, kuulis järgnevat laulu.

XLIII PEATÜKK

Kus jutustatakse muulapoisi meeldivat lugu ühes teiste iseäralikkude sündmustega, mis kõrtsis aset leidsid

Armus meremees ma olen,
vetel eemal kõigist rannust
purjetan ma, lootuseta
jõuda eales sadamasse.

Kaugel tähe avastasin,
selle jälgedes nüüd lähen,
see veel kaunimana särab
kui kõik Palinuro* tähed.

Kuhu viib mind, ükstapuha,
olen purjetamas huupi
muretult ja murelikult,
hing on imetlusest tulvil.

Imelikud saladused,
ausameelsus ülemäära
on kui pilved, peidutavad
pilgu eest ta võlusära.

Oo, mu selge täht ja särav,
mille valgusest ma hingan!
Hetkel, mil sa mulle kustud,
samal hetkel kustun mina.

Kui laulja oli niikaugele jõudnud, arvas Dorotea, et oleks kahju, kui Clara nii ilusat häält kuulda ei saaks, seepärast raputas ta tütarlapse ärkvele ja ütles talle:

«Anna andeks, laps, et sind äratan, aga teen seda selleks, et sa saaksid tunda lõbu kõige ilusamast häälest, mida sa võib-olla iganes oma elus oled kuulnud.»

Clara ärkas, kuid oli veel nii unine, et ei mõistnud, mis Dorotea talle ütles. Ta küsis temalt uuesti järele ja Dorotea kordas oma sõnu, mispeale Clara jäi tähelepanelikult kuulatama. Aga vaevalt oli ta paar värssi kuulnud, kui ta hakkas nii tugevasti värisema, nagu oleks teda

tabanud raske palavikuhoog. Heites end Dorotea kaenlasse, ütles ta talle:

«Oh, mu kallis, armas preili, misjaoks te mind äratasite? Kõige suurem heategu, mida saatus mulle praegu võis teha, oli see, et ta mu silmad ja kõrvad suletuna hoidis, et ma seda õnnetut lauljat näha ega kuulda ei tarvitsenud.»

«Mis sa räägid, laps? Pea meeles, et see, kes laulab, on üks muulapoiss.»

«Sugugi mitte,» vastas Clara, «vaid ta on maakohtade isand ja minu südames on tal nii kindel koht, et kui ta end ise sellest lahti ei ütle, ei võta seda temalt keegi ilma peal ära.»

Dorotea imestas tüdruku tundmusrohkete sõnade üle, sest need ilmutasid tema meelest palju suuremat arukust, kui oleks võinud oodata tema noorelt ealt. Ja ta ütles tütarlapsele:

«Te räägite nii, neiu Clara, et ma teist aru ei saa. Seletage mulle ja öelge, mis te mõtlete, kõneldes südamest ja maakohtadest ja sellest lauljast, kelle hääl teeb teid nii rahutuks. Aga ei, ärge öelge mulle praegu midagi, sest ma ei taha teie ärevuse rahustamisega kaotada mõnu, mida mulle pakub laulu kuulamine. Mulle näib, et ta alustab nüüd uut laulu ja uuel viisil.»

«Minugipoolest,» vastas Clara.

Et mitte kuulda, hoidis ta kätega kõrvu kinni, ja see üllatas väga Dorotead, kes hoolega tähele pannes kuulis laulu jätkuvat järgmiselt:

Oo, minu lootus mahe,
sa julgelt takistusi murdes tead,
et kui sul kindel tahe
on minna teed, mis enesele sead,
siis ära eales kurda,
kui surm sind katsub igal sammul murda.

Ei sellele, kes väeti,
triumfe ega võite saatus anna.
Need õnnest ilma jäeti,
kes löögile ei suutnud vastu panna
ja meeli loidu lastes
vaid kõtvust lohistasid igas astes.

Et armastus võiks müüa
vaid kallilt oma au, see hea ja õige.
Eks inimene püüa
ta maitse järgi käia üle kõige.
Kes seda siis ei tea,
et see, mis odav, pole kuigi hea?

Kel armastus on kange,
sel võimatuski muutub võimalikuks.
Ja kuigi armu range
ja raske katsumine tuju rikuks,
ei siiski lootus kao,
et silman taevast läbi pilveprao.

Siis hääl vaikis ja Clara hakkas uuesti nuuksuma. Kõik see aina suurendas Dorotea soovi teada saada, mis oli nii meeldiva laulu ja nii kurva nutu põhjuseks, ja seepärast küsis ta uuesti, mis Clara oli tahtnud talle enne öelda. Nüüd surus Clara, kartusest, et Luscinda võiks teda kuulda, end tugevamini Dorotea vastu, pani oma suu nii ta kõrva juurde, et võis julgesti kellegi kuulmata rääkida, ja ütles talle järgmist:

«See laulja, mu preili, on Aragóni kuningriigist pärit oleva aadlimehe poeg. Tema isal on kaks maakohta ja ta elab pealinnas otse minu isa maja vastas. Ja kuigi mu isa varjas oma maja aknaid talvel eesriiete ja suvel varbkardinatega, juhtus ometi, ma ei tea kuidas, et see noormees, kes on alles õpilane, nägi mind, ei tea kas kirikus või kuskil mujal. Lühidalt, ta hakkas mind armastama ja andis seda mulle oma maja aknast nii paljude märkide ja nii rohkete pisaratega mõista, et ma teda uskuma pidin ja isegi armastama hakkasin, kuigi ma ei teadnud, mis ta minult õieti tahtis. Märkide hulgas, mis ta mulle tegi, oli ka see, et ta ühe käega teisest kinni võttis, andes sellega mulle mõista, et ta mind naiseks tahaks. Kuigi mul oli selle üle suur heameel, ei teadnud mina, kes ma ema poolest vaenelaps olen, kellega sellest rääkida, ja selle pärast jätsin asja niisama ega andnud talle muud poolehoiumärki kui see, et ajal, mil tema ja minu isa kodunt ära olid, kergitasin veidi eesriiet või varbkardinat, nii et ta võis mind täielikult näha, ja see oli talle nii suureks rõõmuks, et ta näis nagu mõistuse kaotavat. Siis jõudis kätte minu isa ärasõiduaeg ja tema sai seda teada,

ega mitte minult, sest mina ei saanud seda talle kuidagi öelda. Ta jäi haigeks — kurvastusest, nagu ma arvan — ja nõnda ei saanud ma teda meie ärasõidupäeval näha, ei temaga kas või ainult pilkude abil jumalaga jätta. Aga kui me siis kaks päeva olime teel olnud ja jõudsime kuhugi võõrastemajja, mis asub siit umbes päevateekonna kaugusel, nägin teda võõrastemaja uksel seisvat muulapoisiks riietatuna ja nii loomulikult, et ma poleks teda ära tundnud, kui ma tema pilti nii kindlalt oma südames ei kannaks. Ma tundsin ta ära, imestasin ja rõõmustasin. Tema vaatas mind vargsi, kui seda ei näinud mu isa, kelle eest ta alati kõrvale hoiab, kui ta teel või võõrastemajades, kus me peatume, minu lähedusse püüab ilmuda. Ja mina, teades, kes ta on, ning seejuures mõeldes, et ta armastusest minu vastu teeb jalgsi nii vaevalist reisi, otse suren kurvastusest ja mu pilk käib aina tema sammude kannul. Ma ei tea, mis mõttega ta on tulnud või kuidas ta on saanud põgeneda oma isa juurest, kes teda ootamatult armastab, kuna tal pole teist pärijat ja kasupärast, et poiss on seda väärt, nagu te mõistate, kui teda näha saate. Ja ma võin veel öelda, et kõik, mis ta räägib, tuleb tema omast peast; ja ma olen kuulnud räägitavat, et ta on väga tubli õpilane ning suur luuletaja. Ja lugu on veel nii, et iga kord, kui ma teda kuulen laulvat, värisen ma üleni ja kardan, et mu isa ta ära tunneb ja meie armastusest teada saab. Ma ei ole temaga elu sees veel sõnagi rääkinud ja ometi armastan teda nõnda, et ma ei suuda ilma temata elada. See, aus preili, on kõik, mis võin teile öelda sellest lauljast, kelle hääl teile nii väga meeldib, ja juba üksnes hääle järgi te mõistate, et ta ei ole mitte muulapoiss, nagu teie ütlete, vaid südamete ja maakohtade isand, nagu ma teile juba ütlesin.»

«Ärge lausuge enam midagi, donja Clara,» ütles nüüd Dorotea, suudeldes teda tuhat korda, «ärge lausuge enam midagi, ütlen ma, oodake ainult, kuni tuleb uus päev, sest mina loodan jumala abiga korraldada teie asja nii, et see jõuab õnnelikule lõpule, nagu on väärt säärane auline algus.»

«Ah, armas preili,» ütles donja Clara, «mis lõppu võib loota, kui tema isa on nii tähtis ja rikas, et mina ei kõlba tema meelest isegi ta poja ümmardajaks, veel vähem siis abikaasaks? Ja mingi hinna eest maailmas ei ole ma

nõus oma isa teadmata mehele minema. Ma tahaksin ainult, et see noormees koju tagasi pöörduks ja mind rahule jätaks. Kui ma teda ei näe ja nii pikale teekonnale lähen, kergeneb võib-olla see piin, mida nüüd tunnen, kuigi ma pean ütlema, et ka see mõeldud abinõu mind vist kuigi palju ei aita. Ma ei tea, mis pagana lugu see on või kuidas see armastus minu sisse on läinud, kuna olen ometi nii noor ja tema niisamuti, — ma usun nimelt tõesti, et oleme ühevanused, ja mina ei ole veel kuusteist aastat täis, sest mu isa ütleb, et saan nii vanaks alles järgmisel San Migueli päeval.»

Dorotea ei saanud naeru pidada, kuuldes, kui lapselikult donja Clara räägib, ja ütles temale:

«Puhkame nüüd, preili, selle lühikese aja, mis minu arvates ööst veel järel on. Ja kui jumal meile uue päeva annab, siis ajame asja joonde, või muidu ei peaks enam õigust maa peal olema.»

Seepeale jäid mõlemad jälle magama ja kõrtsis valitses nüüd sügav vaikus. Ainult peretütar ja teenija Maritornes ei maganud. Kuna nad teadsid, missugune hullus don Quijotet vaevab ja et ta väljas kõrtsi ees täies varustuses ja ratsa valvet peab, siis võtsid nad nõuks mängida talle mõne vembu või vähemalt kuulata ajaviiteks veidi tema narrusi.

Lugu oli nii, et kogu kõrtsis ei olnud ühtki akent vaimu poole, vaid ainult üks lakaluuk, kust harilikult põhku alla lasti. Selle luugi juurde seadsid end meie poolneitsid ja nägid, kuidas don Quijote oma hobuse seljas istus, nõjatades piigile ja aeg-ajalt nii ülikurvalt ning sügavalt ohates, et näis, nagu peaks tal iga ohkega hing ihust lahkuma. Ka kuulsid nad teda maheda, õrna ja armunud häälega lausuvat:

«Oo, mu käskijanna Toboso Dulcinea, sina kõige ilu täiuslikkus, kõige tarkuse tipp ja kroon, kõige suurema kenaduse varaait, kombekuse hoiupaik — lühidalt, kõige selle headuse, vooruslikkuse ja meeldivuse algkuju, mis maailmas on olemas! Mida teed sa küll praegu, armuline käskijanna? Kas on su mõtted ehk pööratud selle sinu vangistuses oleva rüütli peale, kes ainult selleks, et sind teenida, on vabatahtlikult heitnud end nii paljudesse hädaohtudesse? Anna mulle teateid temast, oo kolmepalgeline taevavalgus*! Võib-olla vaatad sa teda nüüd, tema palge kaunidust kadestades, kuidas ta, jalutades mõnel

mõne toreda lossi rõdul või rinnuli kuskil palkoniäärel, mõtiskleb selle üle, kuidas saaks ilma oma vooruslikkust ja väärikust rikkumata vaigistada piina, mida minu kurb süda tema pärast kannatab, missuguse õndsusega tasuda mu valu, missugust tröösti anda mu murele — lühidalt, kuidas viia mind surmast ellu ja missugune palk anda mu ustava teenimise eest. Ja sina, päike, kes arvatavasti juba tõttad oma hobuseid rakkesse panema, et varakult välja tulla ja minu käskijannat vaatama minna, palun sind tervitada teda minu poolt, niipea kui sa teda näed. Aga teda nähes ja tervitades hoia end teda näole suudlemast, sest siis saan sinu peale armukadedamaks, kui sina selle kergejalgse tänamatu* peale, kes sind nii palju higistada ja joosta laskis Tessaalia lagendikkudel või Peneiose jõe kallastel — mul ei ole enam hästi meeles, kus sa tookord armukadedana ja armununa ringi jooksid.»

Nii kaugele oli don Quijote oma kaebliku kõnega jõudnud, kui kõrtsiemanda tütar teda tasakesi hüüdis ja talle ütles:

«Olge nii hea, härra, ja tulge veidi siiapoole.»

Neid märguandeid ja sõnu kuuldes pööras don Quijote pead ja nägi heledasti paistvas kuuvalguses, kuidas teda hutsuti luugist, mis tema meelest oli aken, ja veel kuldvõrega varustatud aken, nagu kõlbab säärastele uhketele lossidele, missuguseks tema kõrtsi pidas. Ja kohe tärkas tema hullus kujutluses mõte, et nüüd jälle, nagu eelmiselgi korral, tuli ilus neitsi, selle lossiproua tütar, armastusest võidetuna paluma temalt oma soovide täitmist. Ja selle mõtte juures, et mitte viisakusetuna ja tänamatuna näida, pööras ta Rocinante ümber, sõitis luugi juurde ja ütles tüdrukuid nähes:

«Kahetsen teid, ilus neiu, et olete oma armumõtted juhtinud sinna, kus neile ei võida vastata nii, nagu teie kõrge väärtus ja kenadus on ära teeninud. Aga ärge pange seda süüks vaesele rändrüütlile, kellele armastus võimatuks teeb kinkida oma südame õrnemaid tundmusi kellelegi muule kui tollele, kelle ta tegi oma südame piiramatuks valitsejannaks esimesest silmapilgust peale, mil ta teda nägi. Andke mulle andeks, aus neitsi, minge oma tuppa tagasi ja ärge sundige mind sellega, et oma soove veel selgemini ilmutate, näitama veel suuremat tänamatust. Aga kui armastus, mida tunnete minu vastu, laseb

teid minus leida midagi muud, millega teid rahuldada ja mis mitte armastus ise pole, siis nõudke ainult, ja ma vannun oma eemalviibiva magusa vaenlanna nimel, et annan selle teile viivitamata, isegi kui te nõuaksite minult kihvarat Medusa juustest, mis olid selged ussid, või päikese enda kiiri pudelisse kogutult.»

«Minu preilil ei ole tarvis midagi niisugust, rüütli härra,» ütles nüüd Maritornes.

«Mis teie preilil siis tarvis on, tark kammerneitsi?» küsis don Quijote.

«Ta tahab ainult üht teie ilusatest kätest,» vastas Maritornes, «et vaigistada selle abil suurt igatsust, mis ta siia luugi juurde on toonud nii suureks hädaohuks tema aule, sest kui tema isa oleks seda märganud, siis oleks ta tal vähemalt kõrva ära lõiganud.»

«Seda tahaksin ma näha!» vastas don Quijote. «Aga küll ta juba hoiab end seda tegemast, kui ta mitte ei taha leida kõige õnnetumat otsa, mis iial ühele isale maailmas on osaks saanud selle eest, et ta on käed pannud oma armunud tütre õrna ihu külge.»

Maritornes oli kindel, et don Quijote annab talle käe, mida ta oli palunud. Ta otsustas mõttes, mis teha, ronis lakast alla, läks talli, kust võttis Sancho Panza eesli päitseoheliku, ja ruttas luugi juurde tagasi parajasti siis, kui don Quijote oli Rocinante sadulal püsti tõusnud, et ulatuda võretatud aknani, kus ta kujutles olevat armuhaige neiu. Talle kätt sirutades ütles ta:

«Võtke, armuline neitsi, see käsi, või õigemini öeldes, see kõigi maailma pahategijate karistusvits. Võtke see käsi, ütlen ma, mida ei ole puudutanud ühegi teise naise käsi, isegi mitte selle oma, kes täielikult valitseb kogu mu keha üle. Ma ei anna seda teile mitte selleks, et te seda suudleksite, vaid selleks, et te vaataksite ta kõõluste kude, ta musklite põimumist, ta suuri ja võimsaid soone, mille järgi te võite mõista, missugune ramm peab olema sellel käsivarrel, mille juurde säärane käsi kuulub.»

«Seda saame kohe näha,» ütles Maritornes. Ta tõi päitseohelikusse jooksva sõlme, pistis selle don Quijote randme ümber, tuli luugi juurest ära ja kinnitas oheliku teise otsa üpris tugevasti laka ukseriivi külge. Don Quijote tundis köie karedust oma randmel ja ütles:

«Mul on tunne, et teie, armuline neitsi, mu kätt ennem kraabite kui silitate. Ärge käige temaga nii halvasti ümber,

sest tema ei ole ju selles tusas süüdi, mis minu meel teile teeb, ega ole hea, et teie nii väikese kehaosa peale kogu oma viha välja valate. Mõtelge, et see, kes õigesti armastab, ei või nii valusasti kätte maksta.»

Aga kõiki neid don Quijote sõnu ei kuulnud enam keegi, sest niipea kui Maritornes oli ta kinni sidunud, läksid mõlemad tüdrukud minema, ise peaaegu lõhkemas naerust, ja jätsid ta nii kinniköidetult, et tal võimatu oli tahti pääseda.

Seal ta siis seisis, nagu öeldud, püsti Rocinantel, terve käsivars luugist sisse pistetud ja rannetpidi ukseriivi külge kinni seotud, tundes ise suurt hirmu ja muret, et Rocinante ehk äkki ühele või teisele poole ära pöörab, nii et tema kättpidi rippuma jääb. Ta ei julgenud ühtki liigutust teha, ehkki Rocinante kannatlikkuse ja rahulikkuse järgi võis loota, et ta jääb kas või terveks aastasajaks liikumatult paigale seisma. Igatahes, kui don Quijote nägi, et ta oli kinni seotud ja et naised olid ära läinud, hakkas ta kujutlema, et see kõik sündis nõiduse väel, nagu eelmiselgi korral, millal sessamas lossis oli teda tümitanud too nõiutud muulaajajast maur. Ja ta kirus endamisi oma mõistmatust ja mõtlematust, et seejärel kui tal siin lossis oli esimest korda läinud nii halvasti, oli ta usaldanud teist korda siia tulla, kuigi rändrüütlitel oli säärane reegel, et kui nad kord olid mingit seiklust proovinud ja see polnud neil hästi õnnestunud, siis oli see märgiks, et too seiklus ei olnud määratud mitte neile, vaid teistele, nii et neil polnud tarvis teist korda proovida. Kõigest hoolimata rebis ta oma käsivart, et näha, kas ta saab selle vabaks. Aga see oli nii hästi kinni köidetud, et kõik ta katsed jäid asjatuks. Tõsi küll, ta tõmbas ettevaatlikult, et Rocinante end ei liigutaks, ja kuigi ta oleks heameelega korralikult sadulasse istunud, ei saanud ta muud teha kui püsti seista, kui ta ei tahtnud oma käsivart keha küljest ära tõmmata.

Kord soovis ta endale Amadísi mõõka, millele ükski nõidus peale ei hakka, kord needis ta oma saatust, kord jälle kujutles liialdades, missugust puudust maailm tema järele tunneb, niikaua kui tema nõiutult siin peab olema — ta uskus nimelt kindlasti, et ta oli nõiutud —, kord tuli tal jälle oma armastatud Toboso Dulcinea meelde, kord hüüdis ta oma tublit kannupoissi Sancho Panzat, kes oli end oma eesli sadulale sirukile tõmma-

nud ja magas nagu kott, nii et ta sel silmapilgul isegi ema ei mäletanud, kes oli ta sünnitanud; kord kutsus ta appi tarku Lirgandeod ja Alquifet, kord hüüdis ta oma head sõbrannat Urgandat, et see teda päästma tuleks, ja viimaks leidis koit ta siitsamast niisuguses meeleheites ja segaduses, et ta möirgas nagu härg, sest ta ei lootnud et päev ta hädale abi toob; ta arvas nimelt, et see kestab igavesti, kuna ta pidas end nõiutuks. Seda arvamist kinnitas veel asjaolu, et Rocinante end põrmugi ei liigutanud, ja rüütel uskus, et nõndaviisi — söömata, joomata ja magamata — peavad tema ja ta hobune seisma niikaua, kuni tähtede halb mõju mööda läheb või mõni teine targem nõid nad nõidusest päästab.

Aga selles arvamises eksis ta väga, sest hommik oli vaevalt koitma hakanud, kui kõrtsi juurde jõudsid neli ratsameest, kõik hästi riides ja varustatud, püssid sadulakaarel. Nad tagusid kõvasti vastu kõrtsiust, mis oli veel kinni. Kui don Quijote nägi seda oma kohalt, kus ta ikka veel valvet pidas, hüüdis ta neile kõrgi ning valju häälega:

«Rüütlid või kannupoisid või kes te iganes olete, teil pole mingit põhjust selle lossi väravale kloppida, sest on ju täitsa selge, et niisugusel kellaajal inimesed lossis magavad või pole neil viisiks avada linnust, enne kui päikesekiired kogu maad valgustavad. Minge siis eemale ja oodake, kuni valgeks läheb, siis saame näha, kas on õige teile ust avada või mitte.»

«Mis kuradi linnus või loss see on, et meilt niisugust tembutamist nõutakse?» ütles üks tulijaist. «Kui te kõrtsiperemees olete, siis käskige meile uks lahti teha, sest oleme reisijad, kes ei taha muud kui otri oma hobustele ja siis edasi sõita, sest meil on rutt.»

«Kas mina olen teie arust, rüütlid, kõrtsiperemehe moodi?» küsis don Quijote.

«Ma ei tea, kelle moodi te olete,» vastas teine, «aga seda ma tean, et te räägite lollusi, nimetades seda kõrtsi lossiks.»

«See on loss,» vastas don Quijote, «ja isegi üks kõige parematest selles maakonnas. Ja seal sees on inimesi, kel on valitsuskepp käes ja kroon peas olnud.»

«Parem oleks ümberpöördult,» ütles reisija, «valitsuskepp peas ja kroon käes*. Lugu on vahest nii, et seal sees on mõni komejantide salk, kellel on sagedasti neid

kroone ja valitsuskeppe, millest teie räägite, sest mina ei usu, et nii väikeses kõrtsis ja kus niisugune vaikus valitseb nagu selles, otsiksid ulualust isikud, kes on krooni ja valitsuskeppi väärt.»

«Te teate vähe maailma asjadest,» vastas don Quijote, «sest te ei tunne juhtumusi, mis rändrüütlitel ette tulla võivad.»

Küsija kaaslased tüdisid tema jutuajamisest don Quijotega ja hakkasid seepärast uuesti ning väga ägedasti hõikima, nõnda et kõrtsimees ja kõik teised kõrtsisolijad ärkasid. Peremees tõusis ja läks küsima, kes seal klopib. Sel ajal juhtus, et üks nelja reisija hobustest läks nuusutama Rocinantet, kes seisis seal nukralt ja kurvalt ning longus kõrvadega, kandes liikumatult oma venitatud jalandat, ja kuna ta lõpuks oli siiski lihast, ehk ta küll näis puust olevat, ei võinud temagi päris tundetuks jääda, vaid nuusutas ka omakorda seda, kes tema vastu õrnust üles näitas. Vaevalt oli Rocinante end liigutanud, kui don Quijotel jalad laiali läksid ja libisesid sadulalt ära, nii et ta oleks maha kukkunud, kui ta poleks kättpidi rippuma jäänud. See tegi talle niisugust valu, et talle tundus, nagu oleigataks tal ranne läbi või kistaks ta käsivars keha küljest ära: ta oli nimelt maapinnale nii lähedal, et ta ulatus varbaotstega seda puudutama, mis oli talle ainult kahjuks, sest märgates, kui vähe tal puudub, et jalataldu maha panna, pingutas ja sirutas ta end niipalju kui jaksas, et maha ulatuda, — just niisama nagu need, kes kannavad venituspiinutust ja on nii riputatud, et nende jalad peaaegu maad puudutavad: ka nemad suurendavad ise oma valu, püüdes end kõigest väest sirutada, petetud loodusest, et kui nad end veel veidi-veidi venitavad, ulatuvad nad maha.

XLIV PEATÜKK

Milles jätkuvad kõrtsis asetleidnud ennekuulmatud juhtumused

Don Quijote karjus nii koledasti, et peremees kiiresti kõrtsivärava avas ja ehmunult vaatama jooksis, kes niimoodi kisendab; ka väljas olijad astusid ligi. Maritornes, kes oli sellesama kisa peale ärganud ja juba aimas, milles asi seisab, jooksis lakka ja päästis kellegi nägemata oheliku lahti, mis don Quijotet kandis, ja nii langeski viimane kohe maha peremehe ja reisijate silme all, kes temale juurde astusid ja küsisid, mis tal viga on, et ta nii hirmsasti karjub. Sõnagi vastamata tõmbas don Quijote endal köie randme ümbert, tõusis püsti, asus Rocinante selga, võttis kilbi käsivarde, seadis piigi torkevalmis, sõitis tükk maad vainule välja, laskis siis lühikest galoppi kõrtsi juurde tagasi ning ütles:

«Kes iganes ütleb, et mind on täie õigusega nõiutud, selle tunnistan ma valetajaks ja kutsun ta kahevõitlusele, kui mu armuline printsess Micomicona selleks loa annab.»

Uued külalised imestasid don Quijote üle, aga peremees tegi lõpu nende imestusele, öeldes neile, kes don Quijote on ja et temast ei maksa hoolida, kuna ta pole mõistuse juures.

Reisijad küsisid peremehelt, kas on ehk sellesse kõrtsi tulnud umbes viieteistkümneaastane noormees, kes on mululapoisiriietes ja kellel on nii- ja niisugused tunnusmärgid — nad nimetasid just neid, mis käisid kokku don Clara armastajaga. Peremees ütles kõrtsis nii palju rahvast olevat, et tema ei ole seda isikut tähele pannud, kelle järele nemad pärivad. Aga nüüd silmas üks nendest tõlda, milles kohtunik oli tulnud, ja ütles:

«Ta peab kindlasti siin olema, sest see on see tõld, millele ta, nagu räägitakse, pidavat järgnema. Üks meist jäägu väravasse, teised mingu sisse teda otsima, ja oleks veel hea, kui keegi meist kõrtsi ümber ringi käiks, nii et ta üle õuemüüri ära ei põgeneks.»

«Tehkem nii,» vastas üks neist.

Kaks tulijatest läksid siis majja, üks jäi väravasse ja neljas hakkas väljas kõrtsi ümber ringi käima. Peremees nägi seda kõike ega osanud mõista, misjaoks niisugused abinõud tarvitusele võeti, kuigi ta arvas, et nad otsivad noormeest, kelle tunnusmärke nad olid talle nimetanud.

Nüüd oli juba suur valge väljas, ja sellepärast kui ka don Quijote tehtud kära pärast olid kõik ärkvel ja tõusmas, kõigepealt donja Clara ja Dorotea, kes olid sel ööl väga halvasti maganud — üks ärevusest, et teadis oma armastajat läheduses olevat, teine soovist teda näha saada. Don Quijote, kes märkas, et ükski neljast reisijast temast ei hooli ega tema väljakutsele ei vasta, oli pahameelest ja vihast otse pöörane. Ja kui ta oleks rüütliseadustest teadnud, et rändrüütlil on õigus ette võtta ja alustada uut seiklust, kuigi ta on andnud sõna ning lubaduse, et ta seda ei tee, enne kui ta selle, mis juba ette võetud, on lõpule viinud, oleks ta kõigile kallale tunginud ja neid ka endale vastama sundinud, tahtku nad või mitte. Aga nüüd ei olnud tema meelest sünnis ega hea alustada uut ettevõtet, enne kui ta Micomiconale tema riiki tagasi pole muretsenud, ja seepärast pidi ta vait olema ja rahulikult ootama, missuguseid tagajärgi annavad nende reisijate poolt tarvitusele võetud abinõud. Üks neist leidiski viimäks otsitava noormehe magamas ühe muulapoisi kõrval, aimamata, et keegi teda otsib või veel vähem leiab. Mees haaras tal käsivarrest kinni ja ütles:

«Tõepoolest, härra don Luis, kui hästi kõlbab teie seisusele riie, mida te kannate, kui hästi vastab ase, millelt teid leian, hoolitsusele, millega teie ema teid on kasvatanud.»

Poiss hõõrus uniseid silmi ja vaatas tükk aega meest, kes temast kinni hoidis. Siis tundis ta temas ära oma isa teenri ja ehmus sellest nii, et ta hulk aega sõnagi lausuda ei osanud või ei saanud. Teener rääkis edasi:

«Siin pole muud teha, härra don Luis, kui pikameelne olla ja koju tagasi pöörata, kui te ei taha, et teie isa ning minu peremees teise ilma läheb, sest muud ei või oodata pärast seda kurvastust, mis teie äraminek talle on valmistanud.»

«Aga kuidas mu isa teada sai, et läksin seda teed ja niisugustes riietes?» küsis don Luis.

«Üks õpilane,» vastas teener, «kellele te olite oma mõtte avaldanud, ütles seda talle kaastundest, nähes, kuidas ta teie kadumise üle kurvastas. Teie isa saatis kohe neli teenrit teid otsima, ja siin me nüüd oleme, valmis teid teenima, ja ütlemata rõõmsad selle üle, et oma ülesandega

nii hästi valmis saime, kuna võime teid viia nende silmade ette, mis teid nii väga armastavad.»

«Läheb nii, nagu mina tahan või nagu taevas määrab,» vastas don Luis.

«Mis on siin teil tahta või taeval määrata muud, kui et te tagasi tulete? Teisiti ei saa ollagi.»

Kogu nende jutuajamist kuulis pealt muulapoiss, kelle kõrval don Luis lamas. Ta tõusis üles ja läks don Fernando, Cardenio ja teiste juurde, kes olid juba riides, ja jutustas neile, mis oli juhtunud, kuidas võõras mees nimetas poissi doniks ja mis nad omavahel rääkisid ja kuidas mees tahtis poissi tagasi koju isa juurde viia, poiss aga ei tahtnud minna. Kõige selle ja ilusa hääle pärast, mille taevas, nagu nad kuulnud, oli talle andnud, tuli kõigil kange himu lähemalt teada saada, kes ta on, ja isegi teda aidata, kui tema vastu mingit vägivalda tahetakse tarvitada. Ja nii läksid nad sinna, kus noormees ikka veel oma teenriga rääkis ja vaidles. Nüüd tuli ka Dorotea oma toast ja ühes temaga donja Clara, kes oli suures ärevuses. Dorotea kutsus Cardenio kõrvale ning jutustas talle lühidalt laulja ja donja Clara loo. Cardenio omalt poolt ütles talle, kuidas noormehe isa teenrid olid teda otsima tulnud, ja ta ei öelnud seda mitte nii vaikselt, et donja Clara poleks kuulnud. Ja see viis noore neiu nii endast ära, et ta oleks maha kukkunud, kui Dorotea poleks teda toetama tõtanud. Cardenio soovitas Doroteal ühes Claraga jälle tuppa tagasi minna ja lubas ise püüda asja korraldada, ja mõlemad naised tegidki nii.

Need neli meest, kes olid don Luisi otsima tulnud, olid juba kõik kõrtsis koos noormehe ümber ning käisid talle peale, et ta kohe, silmapilkugi viivitamata koju tagasi tuleks, et oma isa trööstida. Tema aga vastas, et ta ei või mingil tingimusel seda teha, enne kui pole lõpule viinud üht asja, millest olenevat tema elu, au ja hing. Nüüd muutusid teenrid veel tungivamaks ja ütlesid, et nad mingi hinna eest ilma temata tagasi ei lähe, vaid viivad ta kaasa, tahtku ta või mitte.

«Seda te ei tee,» vastas don Luis, «või te viite mu surnult, aga õieti ükskõik, mil viisil te mu viite, ikka viite mu elutult.»

Vahepeal olid vaidlejate juurde kogunenud ka kõik teised kõrtsis olijad, nimelt Cardenio, don Fernando, tema kaaslased, kohtuhärra, kirikisand, habemeajaja ja don

Quijote, sest tema meelest ei olnud nüüd enam vaja lossi valvata. Cardenio teadis juba poisi lugu ja küsis teenritelt, kes teda kaasa viia tahtsid, mis põhjusel tahavad nad noormeest vastu tema tahtmist ära viia.

«Sel põhjusel,» vastas üks neljast, «et tahame elu tagasi anda tema isale, kes selle noorhärra äraoleku tõttu võib selle kaotada.»

Seepeale vastas don Luis:

«Siin ei ole koht minu asja arutada. Mina olen vaba ja lähen siis koju tagasi, kui mul selleks on himu, ja kui mul himu ei ole, siis ei saa keegi teist mind selleks sundida.»

«Mõistus sunnib teie heldust,» vastas mees, «ja kui teie heldusel seda ei jätku, siis jätkub seda ometi meil, et sundida meid tegema seda, milleks oleme tulnud ja milleks oleme kohustatud.»

«Katsume ometi selgitada, milles siis asi õieti seisab,» ütles nüüd kohtunik.

Aga mees, kes temas oma isanda naabri ära tundis, vastas:

«Kas teie, armuline kohtuhärra, ei tunne seda noort härrat? See on ju teie naabri poeg, kes on põgenenud oma kodunt nendes riietes, mis on tema seisusele nii sündmatud, nagu teie ise näha võite.»

Kohtunik vaatas noormeest nüüd terasemalt, tundis ta ära, kaelustas teda ja ütles:

«Mis lapsetembud need on, härra don Luis, või missugused tähtsad põhjused on teid sundinud tulema siia niisugusel viisil ja nendes riietes, mis nii halvasti kokku sobivad teie seisusega?»

Noormehele tulid pisarad silmi ja ta ei suutnud kohtunikule sõnagi vastata. See aga käskis teenritel rahule jääda, öeldes, et küllap kõik lõpeb hästi, võttis siis don Luisi käest kinni, viis ta kõrvale ja küsis temalt, mida see siiatulek peab tähendama. Sel ajal kui tema esitas selle ja muid küsimusi, kuuldus kõrtsi värava juurest kisa. Põhjuseks oli see, et kaks külalist, kes olid öö kõrtsis mööda saatnud, nähes nüüd kõiki sellega ametis olevat, et teada saada, mida neli võõrast otsivad, olid mõelnud kaduda, jättes maksmata selle, mis nad võlgu olid. Aga peremees, kes pidas rohkem silmas oma kui teiste asju, püüdis nad kinni, kui nad parajasti väravast olid välja minemas, nõudis neilt oma raha ja heitis neile nende

kurja mõtet ette niisuguste sõnadega, et nad vastasid rusikatega ja hakkasid teda säärasel viisil klohmima, et vaene peremees oli sunnitud kisa tõstma ja appi karjuma. Perenaise ja ta tütre meelest oli don Quijote kõige vabam, et peremehele appi minna, ja tütar ütles temale:

«Aidake, armuline rüütlihärra, vahvuse nimel, mille jumal teile on andnud, minu vaest isa, keda kaks kurja inimest jahvatavad nagu teri!»

Seepeale vastas don Quijote väga rahulikult ja külmavereliselt:

«Mu ilus neitsi, teie palve ei saa praegu täitmist leida, sest mul on keelatud segada end mõnda teise seiklusse, seni kui ma ei ole lõpule viinud seda, milleks mind kohustab mu antud sõna. Aga ma ütlen teile, mis ma võin teie heaks teha: jookske ja öelge oma isale, et ta selles võitluses nii hästi, nagu ta vähegi suudab, vastu paneks ja ei laseks end milgi tingimusel võita, senikaua kui mina printsess Micomiconalt luba palun talle tema hädas appi minna. Ja kui printsess mulle loa annab, siis võite olla kindel, et ma teie isa kimbatusest päästan.»

«Oh ma õnnetu!» hüüdis nüüd Maritornes, kes ka juures oli. «Enne kui teie heldus selle loa kätte saab, on mu isand juba teises ilmas.»

«Lubage, armuline preili, et ma selle loa muretsen,» vastas don Quijote. «Sest kui see mul käes on, siis pole sellel mingit tähtsust, kui teie isand ka teises ilmas juba on; mina toon ta sealt välja, seisku kas või kogu see teine ilm sellele vastu, või vähemalt maksan nendele, kes ta sinna on saatnud, nii kätte, et te saate enam kui keskpärase rahulduse.»

Midagi rohkem lausumata läks ta Dorotea juurde, langes tema ette põlvili ja palus rändrüütlitele kohaste sõnadega, et tema kõrgus lahkesti lubaks tal appi minna lossihärrale, kes on sattunud raskesse kimbatusse. Printsess andis talle heameelega loa, mispeale don Quijote võttis kohe oma kilbi käsivarde, pani käe mõõgapidemele ja ruttas kõrtsi-värava juurde, kus mõlemad võõrad veel ikka peremehele liiga tegid. Aga niipea kui ta sinna jõudis, peatus ta äkki ja jäi paigale, kuigi Maritornes ja perenaine talle hüüdsid, et miks ta viivitab, mingu aga nende isandale ja mehele appi.

«Mina viivitan sellepärast,» ütles don Quijote, «et mul ei ole luba tõmmata mõõka alamast seisusest isikute

vastu. Aga kutsuge minu kannupoiss Sancho siia: see kaitsmine ja kättemaks on tema asi ja ülesanne.»

Kõik see sündis kõrtsi värava juures, lööke sadas peremehe selga ja näkku nagu rahet — Maritornese, perenaise ja ta tütre tuliseks vihaks, kes olid ahastuses, nähes, kui arg on don Quijote ja kui halvasti käib nende mehe, isanda ning isa käsi. Aga jätame ta sinna, küllap tal juba mõni aitaja leidub, või kui mitte, siis vaikigu ja kannatagu see, kes on endale rohkem ette võtnud, kui ta jõud lubab, ja astume jälle poolsada sammu tagasi, et kuulda, mis don Luis vastas kohtunikule, kellest lahkusime sel silmapilgul, kui ta oli noormehe kõrvale kutsunud ja temalt küsis, mis põhjusel ta on jala ja nii viletsais riideis reisi ette võtnud. Seepeale surus noormees tugevasti ta käsi, nagu selle märgiks, et mingi suur vaev ta südant rõhub, ja rohkesti pisaraid valades ütles talle:

«Lugupeetud härra, ma võin teile öelda ainult seda, et sellest silmapilgust peale, mida taevas tahtis ja mille mele naabrus mulle võimalikuks tegi, kui ma nägin donja Clarat, teie tütart ja minu käskijannat —, sellest silmapilgust peale sai ta mu südame valitsejannaks, ja kui teie tahtmine, mu tõeline isand ning isa, selle vastu ei ole, siis peab ta veel täna mu abikaasaks saama. Tema pärast lahkusin ma kodunt, tema pärast panin endale selga need riided, et talle järgneda kuhu tahes, nii nagu nool lendab sihi poole või nagu meremees peab silmas Põhjanaela. Tema ei tea minu soovidest rohkem kui seda, mis ta on võinud mõista, nähes mõnikord eemalt, kuidas mu silmist pisaraid voolab. Te teate, mu härra, kui rikkad ja suursugused on mu vanemad ja et olen nende ainuke pärija. Kui teie meelest need asjaolud on selleks küllaldased, et teie julgeksite mind täiesti õnnelikuks teha, võtke mind kohe oma pojaks vastu. Sest kuigi minu isal peaksid olema mõningad teistsugused kavatsused ja ta ei kiida seepärast heaks aaret, mille ma olen endale osanud leida, siis on ajal ometi rohkem võimu asju ümber seada ning muuta kui inimeste tahtel.»

Seepeale armunud noormees vaikis, ja kohtunik oli tema jutu üle nõutuses, segaduses ja täis imestust, osalt sellepärast, et ta ei teadnud, missugune otsus teha nii äkilises ja ootamatus asjas. Nii ei vastanud ta siis muud, kui soovitas noormehel esialgu rahule jääda ja oma teenreid kinni pidada, et nad veel sel päeval tagasi ei pöör-

duks, nii et saaks aega arutada, mis oleks neile kõigile kõige parem. Don Luis suudles vägisi ta käsi ja niisutas neid pisaratega, nii et see oleks võinud liigutada isegi marmorsüdant, kohtuniku omast rääkimata. Tema kui arukas mees oli juba mõistnud, kui hea abielu see oleks tema tütre jaoks, aga ta tahtis, et see võimaluse korral don Luisi isa nõusolekul teoks tehtaks, keda ta teadis oma poja jaoks kõrgemat seisust ja au püüdvat.

Vahepeal olid võõrad peremehega rahu teinud, olid talle maksnud, mis ta nõudis — enam don Quijote soovituse ja heade sõnade tõttu kui ähvarduste mõjul; don Luisi teenrid aga ootasid, millal lõpeb kohtuniku jutuajamine nende isandaga ja mis otsuse viimane teeb. Aga paharet, kes iial ei maga, korraldas nii, et just sel silmapilgul tuli kõrtsi too habemeajaja, kellelt don Quijote oli ära võtnud Mambrino kiivri ja Sancho Panza eesliriistad, vahetades need oma eesliriistade vastu. Oma eeslit talli viies silmas too habemeajaja Sancho Panzat, kes parajasti midagi sadula juures korraldas, ja niipea kui ta selle ära tundis, tormas ta kartmatult Sancho kallale, hüüdes:

«Ah sa varganägu, siin sa mul oled! Anna tagasi mu kauss, mu sadul ja kõik muud riistad, mis sa mult röövisid!»

Nähes endale nii ootamatult kallale tungitavat, ja kuuldes sõimu, mis talle öeldi, haaras Sancho ühe käega sadulast kinni ja teisega andis habemeajajale niisuguse võraka näkku, et sel suu verd täis valgus. Aga sellepärast ei lasknud habemeajaja veel sadulast lahti, millest ka tema kinni oli haaranud, vaid tõstis nii valjusti häält, et kõik kõrtsis olijad müra ja rüsina peale sinna ruttasid. Habemeajaja hüüdis:

«Appi, kuninga ja õiguse nimel! Vähe sellest, et see varas ning teeröövel mu varanduse riisus, nüüd tahab ta pealekauba mind ka veel maha tappa!»

«Sa valetad!» vastas Sancho. «Mina ei ole mingi teeröövel, vaid selle saagi võitis mu isand don Quijote ausas võitluses.»

Don Quijote oli juba juurde tulnud ja vaatas suure rahuloluga, kui hästi tema kannupoiss end kaitseb ja peale tungib. Ta pidas teda sellest silmapilgust peale tubliks meheks ja otsustas omas meeles, et esimesel ettejuhtuval võimalusel pühitseb ta tema rüütliks, sest tema

arvates kõlbas ta hästi rüütliordusse. Tüli kestel ütles habemeajaja muu hulgas järgmist:

«Vaadake, härrad, see koormasadul on minu niisama kindlalt, nagu ma kord surema pean, ja ma tunnen seda nii hästi, nagu oleksin selle ise sünnitanud. Seal tallis on mu eesel, kes ei laseks mul valetada: kui te mind ei usu, proovige talle sadulat, ja kui see ei istu tema seljas nagu valatud, siis võite mind nimetada autuks ja kelmiks. Aga see pole veel kõik: selsamal päeval, kui minult sadul riisuti, võeti mult ära ka täitsa uus messingist vahukauss, mida ei olnud veel kordagi tarvitatud ja mis maksis mul terve eskuudo.»

Siin ei saanud don Quijote enam vastamata jätta. Ta astus mõlema tülitseja vahele ja lahutas nad, asetas seejärel sadula põrandale, et ta seal nähtaval oleks, kuni tõde ilmsiks tuleb, ja ütles:

«Ausad härrad, teile saab kohe selgeks ja ilmsiks, kuidas see tubli mees ilma ühegi kahtluseta eksib, nimetades vahukausiks seda, mis oli, on ja jääb Mambrino kiiveriks, mille ma temalt ausas võitluses ära võtsin ja seega saan selle seaduslikuks ning õiguslikuks omanikuks. Sadula asjasse ma end ei sega; selle kohta tean öelda ainult niipalju, et mu kannupoiss Sancho palus minult luba selle võidetud argpüksi hobuseriistad ära võtta, et nendega oma ratsut ehtida, ja mina lubasin nad talle, ja tema võttis nad. Selle kohta aga, et hobuse sadularakmetest on koormasadul saanud, ei tea ma muud põhjust nimetada kui seda kõige harilikumat: et niisuguseid asju tuleb ette rändrüütlite juhtumustes. Kõige selle tõenduseks mine jookse, poeg Sancho, ja too siia kiiver, mida see tubli mees ütleb olevat vahukausi.»

«Jumala eest, härra,» ütles Sancho, «kui meil oma asjas muud tõendust pole kui see, mis teie ütlete, siis on Mambrino kiiver niisama kindlasti vahukauss, nagu selle tubli mehe sadularakmed on eesli koormasadul.»

«Tee, mis ma käsin,» vastas don Quijote. «Kõik asjad siin lossis ei saa ometi nõiduse võimuses olla.»

Sancho läks vahukausi järele ja tõi selle. Niipea kui don Quijote seda nägi, võttis ta selle kätte ja ütles:

«Vaadake nüüd, teie heldused, missuguse näoga julgeb see mees kinnitada, et see on vahukauss ja mitte kiiver, nagu mina ütlesin? Vannun selle rüütelkonna nimel, kuhu ma kuulun, et see on toosama kiiver, mille ma temalt

võtsin, ja mina ei ole sellele midagi juurde lisanud ega ära võtnud.»

«See on täitsa kindel,» ütles nüüd Sancho, «sest sellest ajast peale, millal mu isand selle võitis, on ta sellega ühesainsas võitluses olnud — siis, kui ta vabastas need õnnetud ahelasse pandud vangid, ja kui tal tookord seda kausskiivrit poleks olnud, oleks ta käsi väga halvasti käinud, sest selles tapluses sadas kive nii et aitas.»

XLV PEATÜKK

Milles lõplikult selgitatakse kahtlus Mambrino kiivri ja koormasadula asjas ja jutustatakse muudki tõepäraseid juhtumusi

«Mis te selle kohta ütlete, ausad härrad,» sõnas habemeajaja, «et need kenad mehed ikka veel ja üsna kangekaelselt kinnitavad, et see pole vahukauss, vaid kiiver?»

«Ja kes vastupidist ütleb,» lausus don Quijote, «sellele õpetan ma, et ta valetab, kui ta on rüütel, ja et ta veel tuhat korda enam valetab, kui ta on kannupoiss.»

Meie habemeajaja meister Nicolás, kes kõige selle juures viibis ja don Quijote meelelaadi hästi tundis, tahtis ta hullust julgustada ja nalja jätkata, et kõik naerda saaksid, ja ütles teisele habemeajajale:

«Habemeajaja-härra, või mis te olete, teadke, et ka mina pean sedasama ametit mis teie, ja et ma juba enam kui kahekümne aasta eest meistripaberid kätte sain ja tunnen ka kõiki habemeajamisriistu, viimast kui üht. Peale selle olin ma noores eas mõnda aega sõduriks ja tean ka, mis on kiiver, raudmüts, ja mis on näovarjuga kiiver, ning tunnen samuti muud sõjaväekraami, see tähendab sõdurite sõjariistade liike. Ja ma ütlen, andes täielikku au paremale asjatundmisele ja alistudes alati teisele paremale arusaamisele, et see riistapuu, mis siin meie ees on ja mida see aus härra käes hoiab, mitte ainult ei ole mingi vahukauss, vaid on sellest nii kaugel nagu

valge mustast ja tõde valest. Ma ütlen ka, et kuigi see on kiiver, ei ole see mitte täielik kiiver.»

«Kindlasti mitte,» ütles don Quijote, «sest tal puudub teine pool, nimelt lõuaosa.»

«Nii see on,» sõnas kirikisand, kes oli juba oma sõbra, habemeajaja plaanist aru saanud.

Sedasama kinnitasid ka Cardenio, don Fernando ja tema kaaslased. Ja isegi kohtunik oleks omalt poolt naljale kaasa aidanud, kui tal mitte don Luisi asjas nii palju mõtlemist poleks olnud. Nüüd aga täitsid need tõsised mõtted nii ta meelt, et ta sellest naljast suuremat ei hoolinud.

«Tule jumal appi!» hüüdis nüüd narritatav habemeajaja. «Kuidas see on võimalik, et nii paljud ausad inimesed ütlevad: see ei olevat mitte vahukauss, vaid kiiver? Niisugune asi võib küll terve kõrge suurkooli kogu oma tarkuses imestama panna. Noh, kui see vahukauss on kiiver, eks siis pea ka see eesli koormasadul olema hobuse sõidusadul, nagu too isand ütles.»

«Minule näib see küll rohkem koormasadulana,» sõnas don Quijote. «Aga ma ütlesin juba, et ma ei sega end sellesse asjasse.»

«Kas see on koormasadul või sõidusadul,» lausus kirikisand, «seda peab härra don Quijote otsustama, sest rüütliasjades annavad kõik need härrad ja ka mina eesõiguse temale.»

«Jumala eest, ausad härrad,» ütles don Quijote. «Neil kahel korral, mis ma siin lossis olen viibinud, on mulle nii palju ja nii imelikke asju juhtunud, et ma ei julge midagi kindlat öelda üheski küsimuses, mis mulle siin esinevate asjade kohta ette pannakse, sest mulle näib, et kõik, mis siin sünnib, läheb lausa nõiduse väel. Esimesel korral vintsutas mind tublisti üks nõiutud maur, kes siin asub, ja Sancholgi ei läinud palju paremini tema abilistega, täna öösel jälle rippusin ma seda käsivart pidi peaaegu kaks tundi, ilma et teaksin, kuidas ma sellesse õnnetusse sattusin. Nii et kui ma säärases segases asjas oma arvamist hakkaksin ütlema, tähendaks see küll liiga julget otsustamist. Mis sellesse puutub, et see öeldakse olevat vahukauss ja mitte kiiver, siis selles asjas olen ma juba vastuse andnud. Kui aga küsitakse, kas see on koorma- või sõidusadul, siis ei julge ma mingit kindlat otsust

lausuda, vaid jätan selle teie äranägemisele, ausad härrad. Sest kuna teie ei ole rüütliks pühitsetud nagu mina, siis võib-olla ei mõju teisse selle paiga nõidused, nii et teie arusaamine on selge ja teie saate otsustada selle lossi asjade üle, võttes neid niisugustena, nagu nad tõesti ja tõeliselt on, mitte aga niisugustena, nagu nad mulle paistavad.»

«Härra don Quijote ütles praegu kahtlemata väga õigesti,» sõnas don Fernando, «et otsustamine selles asjas kuulub meile. Et nüüd kõike hästi põhjalikult teha, lasen ma esiteks neil härradel salaja hääletada ja avaldan siis tagajärjed täielikult ja selgesti.»

Nendele, kes don Quijote meelelaadi juba tundsid, tegi kogu see asi pöörast nalja, neile aga, kes seda ei tundnud, näis see maailma kõige suurema narrusena, iseäranis don Luisi neljale teenrile, samuti don Luisile endale ja veel kolmele rändajale, kes olid sattunud kõrtsi tulema ja nägid välja Püha Vennaskonna korravalvurite moodi, kes nad ka tõepoolest olid. Kõige enam ahastuses oli aga võõras habemeajaja, kelle vahukauss oli otse tema silme all moondunud Mambrino kiivriks ja kes arvas, et tema eesli sadul muutub kahtlemata uhkeks hobuse sõidusadulaks. Kõik pidid naerma, nähes, kuidas don Fernando ühe juurest teise juurde käib ja hääli kogub, rääkides neile kõrva, et nad salaja ütleksid, kas see varandus, mille üle nii palju on vaieldud, on eesli- või hobusesadul. Kogunud kõigi nende hääled, kes don Quijotet tundsid, ütles ta valjusti:

«Lugu on nii, armas mees, et ma olen juba tüdinud nii palju arvamisi kuulmast, sest igaüks, kellelt ma seda küsin, mida teada tahan, ütleb, et on meeletus kinnitada, nagu oleks see eesli koormasadul, kuna see olevat hobuse sõidusadul, ja veel puhtatõulise hobuse oma. Te peate siis leppima, sest teist ja teie eeslist hoolimata on see sõidusadul ja mitte koormasadul, ja teie olete oma asja halvasti kaitsnud ning tõendanud.»

«Jäägu ma täevaõndsusest ilma,» ütles vaene habemeajaja, «kui teie heldused kõik ei eksi. Ja nii tõesti kui mu hing kord jumala ette peab ilmuma, on see riistapuu minu silmis koormasadul ja mitte sõidusadul. Aga seadused lähevad sinna...* ja ma ei ütle rohkem. Ometi ei ole ma tõesti mitte purjus, sest ma ei ole täna veel midagi suhu saanud peale patuste sõnade.»

Habemeajaja rumal jutt ei tekitanud mitte vähem naeru kui don Quijote hullused, kes nüüd ütles:

«Siin pole enam muud, kui igaüks võtku oma, ja mis jumal on kellelegi andnud, seda õnnistagu püha Peetrus omalt poolt.»

Üks don Luisi neljast teenrist ütles:

«Kui see mitte kokkuräägitud nali ei ole, siis ei mõista ma, kuidas nii arusaajad inimesed, nagu need siin kõik on või näivad olevat, julgevad ütelda ja kinnitada, et see ei ole mitte vahukauss ega too mitte koormasadul. Aga kuna nad seda kinnitavad ja ütlevad, siis arvan mina, et selle taga peab olema mingi saladus, kui nii kangekaelselt kinnitatakse midagi, mis käib tõele ja kogemustele nii ilmsesti vastu, sest ma vannun selle ja teise nimel... (ta vandus täie suuga), et mind ei pane kõik maa peal elavad inimesed uskuma, et see ei ole mitte vahukauss ega too eesli koormasadul.»

«Võib ka emaeesli oma olla,» ütles kirikisand.

«See on ükstapuha,» ütles teener, «sest mitte selles ei seisa küsimus, vaid selles, kas ta on eesli koormasadul, nagu härrad siin ütlevad.»

Seda kuuldes ütles üks kõrtsi tulnud korravalvureist, kes oli viibinud kogu tüli ja vaidluse juures, täis viha ja pahameelt:

«See on nii tõesti eesli koormasadul, nagu mina olen oma isa poeg, ja kes midagi muud ütleb või on öelnud, see peab küll purjus olema.»

«Te valetate nagu alatu kelm,» ütles don Quijote selle peale.

Ta tõstis piigi, mida ta iial käest ei lasknud, ja tahtis korravalvurile säärase obaduse pähe valada, et kui mees ei oleks kõrvale karanud, oleks see ta siruli maha paisanud. Piik purunes vastu põrandat tükkideks, ja teised korravalvurid, nähes oma kaaslasega nii halvasti ümber käidavat, tõstsid häält, paludes abi Pühale Vennaskonnale.

Kõrtsimees, kes kuulus ka sellesse vennaskonda, läks kohe oma ametisaua ja mõõga järele ning asus oma seltsimeeste kõrvale; don Luisi teenrid asusid oma härra ümber, et ta selles segaduses käest ära ei põgeneks; habemeajaja, nähes, et kogu maja oli pilla-palla, haaras jälle oma sadulast kinni, ja sedasama tegi ka Sancho; don Quijote tõmbas oma mõõga ja tungis korravalvureile

kallale; don Luis hüüdis oma teenritele, et nad jätaksid tema ja läheksid appi don Quijotele kui ka Cardeniole ja don Fernandole, kes mõlemad toetasid don Quijotet; kirikisand hüüdis, perenaine kiljus, ta tütar hädaldas, Maritornes nuttis, Dorotea oli segaduses, Luscinda kohkunud ja donja Clara minestuses. Habemeajaja klohmis Sanchot, Sancho tümitas habemeajajat, don Luis, kelle käsivarrest üks ta teenreist oli julgenud kinni hakata, et ta ära ei põgeneks, andis mehele rusikaga näkku, nii et sel suu verd täis tuli; kohtunik kaitses don Luisi, don Fernando oli saanud enese alla ühe korravalvuri ja mõõtis jalgadega ta keha nii nagu süda kutsus; peremees tõstis uuesti ja kõvemini häält, paludes abi Pühale Vennaskonnale; nii oli siis kogu maja täis nuttu, kisa, kiljumist, segadust, hirmu, kohkumist, häda, mõõgalööke, vopse, vemmeldamist, jalahoope ja verevoolamist. Ja keset seda segadust, märulit ja möllu tekkis don Quijote meeles äkki ettekujutus, nagu oleks ta sattunud Agramante leeris asetleidva tüli* keskele, ja nii ütles ta häälega, mis kajas läbi kogu maja:

«Pidagu kõik, pistku kõik mõõgad tuppe, jäägu kõik rahule ja kuulaku mind kõik, kellele elu on armas!»

Selle valju hüüu peale peatusid kõik, ja tema jätkas:

«Kas ma ei öelnud teile, ausad härrased, et see loss on nõiutud ja et siin peab asuma terve leegion kuradeid? Sellè kinnituseks näete nüüd oma silmaga, kuidas Agramante leeris valitsev leppimatus siia meie hulka on üle tulnud. Vaadake, kuidas siin võideldakse mõõga pärast, seal hobuse pärast, seal kotka pärast ja seal eemal kiivri pärast, ja nii me kõik võitleme ega ükski mõista teist. Tulge siia, auline härra kohtunik, ja teie, auline õpetajahärra. Üks teist olgu kuningas Agramante ja teine kuningas Sobrino, ja tehke rahu meie keskel, sest kõikvõimsa jumala nimel, see on suur häbi, et nii palju lugupeetavaid isikuid, nagu meie siin oleme, üksteist nii tühistel põhjustel tapavad.»

Korravalvurid, kes ei mõistnud don Quijote kõrget kõnet, ja olid don Fernando, Cardenio ja tema kaaslaste poolt saanud rängalt vintsutada, ei tahtnud rahule jääda, habemeajaja aga küll, sest tapluses olid kannatada saanud nii ta habe kui ta sadul; Sancho kui hea teener täitis oma isanda käsu kohe esimese sõna pealt; ka don Luisi neli teenrit jäid rahule, mõistes, kui vähe puutus neisse

lerve see lööming; ainult kõrtsimees üksi nõudis tungivalt, et seda hullu, kes ühtelugu tõi segadust tema majja, ta häbematute tegude eest karistataks. Lõpuks vaikis kära selleks korraks ja don Quijote ettekujutuses jäi koormasadul sõidusadulaks, vahukauss kiivriks ja kõrts lossiks kuni viimsepäevani.

Kui siis kohtuniku ja kirikisanda mõjutusel kõik olid rahule jäänud ja ära leppinud, hakkasid don Luisi teenrid talle jälle peale käima, et ta kohe nendega kaasa tuleks. Ja niikaua kui tema nendega nõu pidas, arutas kohtunik don Fernando, Cardenio ja kirikisandaga, kellele ta oli kogu don Luisi jutu ära rääkinud, mis ta peaks selles asjas tegema. Lõpuks lepiti kokku, et don Fernando ütleb don Luisi teenritele, kes ta on, ja et tema tahab don Luisi endaga Andaluusiasse kaasa võtta, kus tema markiist vend võtab noormehe nii austavalt vastu, nagu ta seisus nõuab, sest don Luisi meelest ja mõttest olevat näha, et seekord ei ole ta nõus oma isa silma alla minema, raiutagu ta kas või tükkideks. Kui siis teenrid olid teada saanud don Fernando kõrgest soost ja don Luisi tahtmisest, tegid nad isekeskis otsuseks, et kolm nendest lähevad koju teatama tema isale, kuidas on lugu, neljas aga jääb don Luisi teenima ja püsib tema juures, kuni teised talle järele tulevad või kuni selgub, mis tema isa käsib neil teha. Nõndaviisi vaikis tüli ja riid Agramante mõjuvõimu ja kuningas Sobrino tarkuse läbi. Aga kui üksmeele vaenlane ja rahu segaja nägi, et teda oli halvaks pandud ja tüssatud, ja kui vähe vilja see oli kandnud, et ta oli nad kõik läbisegi tülli ajanud, otsustas ta veel kord õnne katsuda ja tekitada uusi riide ning rahutusi.

Lugu oli nii, et korravalvurid olid sellepärast rahule jäänud, et nad olid märku saanud, kui kõrgest soost olid need isikud, kellega nad kaklesid, ja nad tõmbusid võitlusest kõrvale, sest nende arvates pidi see neile ikkagi halvasti lõppema, mingu see siis kuidas tahes. Aga ühel nendest, nimelt sellel, keda don Fernando oli tümitanud ja sõtkunud, tuli meelde, et temal kaasasolevate kinnivõtmiskäskude hulgas, mis olid sihitud mitmesuguste kurjategijate vastu, oli ka üks, mis käis don Quijote kohta, keda Püha Vennaskond oli käskinud vangistada galeeriorjade vabastamise pärast, nagu Sancho täie õigusega oli kartnud. Kui see nüüd valvurile meelde tuli, tahtis ta

selle kohta kindlust saada, kas tunnusmärgid, mis tema paberil on nimetatud, don Quijotega kokku lähevad. Ta võttis põuest pärgamendi, leidis otsitava määruse ja hakkas väga aeglaselt lugema, sest ta ei olnud kuigi hea lugeja. Iga sõna juures, mis ta luges, tõstis ta silmad don Quijotele, võrdles käsus ülesantud tunnusmärke don Quijote välimusega ja leidis, et see oli kahtlemata toosama mees, kelle kohta käsk käis. Ja vaevalt oli ta selle kindluse saanud, kui ta oma pärgamendi kokku keeras, vangistamiskäsu vasakusse kätte võttis ja paremaga don Quijotel nii tugevasti kraest kinni haaras, et ta temal hingatagi ei lasknud, ja hüüdis valju häälega:

«Püha Vennaskonna nimel! Ja kui te näha tahate, et mul õigus on nii talitada, lugege seda määrust, kus käskitakse see teeröövel kinni võtta.»

Kirikisand võttis vangistamiskäsu ja nägi, et korravalvur rääkis tõtt ja tunnusmärgid don Quijotega kokku käisid. Viimane aga, nähes, et see alatu mats temaga nii halvasti ümber käib, sattus hirmsasse vihahoogu ja haaras tervet oma jõudu kokku võttes korravalvuril nii hästi kui sai kahe käega kõrist kinni, ja kui mehele ta kaaslased poleks appi tulnud, oleks tema enne elu jätnud kui don Quijote oma pigistamise.

Peremees, kes oli kohustatud oma ametivenda aitama, ruttas talle kohe appi. Kõrtsiemand, nähes oma meest uuesti taplusse segatuna, tõstis jälle häält ja sellega ühinesid kohe tema tütar ning Maritornes, hüüdes appi taevast ja juuresolijaid. Nähes, mis sünnib, ütles Sancho:

«Nii tõesti kui jumal elab, see on õige, mis mu peremees selle lossi nõidustest räägib, sest siin ei saa ju silmapilkugi rahu!»

Don Fernando lahutas korravalvuri ja don Quijote, ja mõlemal oli heameel, et ta tõmbas lahti nende käed, millega üks teise kuue kraest ja teine jälle esimese kõrist tugevasti kinni hoidis. Aga sellegipärast nõudsid korravalvurid oma vangi kätte ja palusid teisi neile abiks olla ja mees kinniseotult ning allaheidetult nende kätte toimetada, sest nii nõudis kuninga ja Püha Vennaskonna teenistus, mille nimel nad uuesti abi ning toetust palusid selle riisuja ja teeröövli kinnivõtmiseks. Seda kuuldes naeris don Quijote ja ütles väga rahulikult:

«Kuulge, madal ning alatu rahvas! Ah teie nimetate teeröövliks seda, kes annab vabaduse aheldatutele, pääs-

tab lahti vangid, ruttab appi õnnetutele, aitab tõusta langenutel, parandab hädaliste saatust? Ah, autu rahvarämps, oma viletsa vapruse ja nõrga arusaamisega olete te seda ära teeninud, et taevas ei anna teile teada, millist väärtust kätkeb endas rändrüütlus ja missuguses patus ja teadmatuses te end süüdlaseks teete, kui te sügavasti ei austa iga rändrüütli varju, seda enam veel mis tahes rändrüütlit ennast! Öelge mulle, röövlisalk, sest te ei ole mingid korravalvurid, vaid teeröövlid Püha Vennaskonna loal, öelge mulle, kes oli see mõistmatu inimene, kes kirjutas alla minusuguse rüütli vangistamiskäsule? Kes oli see, kes ei teadnud, et rändrüütlid ei käi mingisuguse kohtuvõimu alla, vaid nende seaduseks on nende mõõk, nende õigusteks nende vahvus, nende määrusteks nende tahe? Kes oli see sõge, küsin ma veel kord, kes ei teadnud, et pole olemas ühtki aadlikirja, mis annaks selle saajale nii palju ees- ja auõigusi, nagu neid saab rändrüütel sel päeval, millal ta rüütliks lüüakse ja ta end raskele rüütliametile pühendab? Missugune rändrüütel on iial maksnud riigi-, äri-, mõrsjamaksu*, seitsmeaastamaksu*, tee- või jõemaksu? Missugune rätsep on võtnud temalt tööraha talle tehtud riiete eest? Kas on mõni lossihärra teda oma lossis võõrustades nõudnud arve tasumist? Kas ei ole kõik kuningad teda oma lauda kutsunud? Kas ei ole iga neitsi teda armastama hakanud ja end täiesti tema tahtmise ja meelevalla alla andnud? Ja lõpuks: kus on maailmas iial olnud, on nüüd või tuleb edaspidi mõni rändrüütel, kel ei jätkuks vahvust anda üksi nelisada malakahoopi neljasajale korravalvurile, kes talle teele ette astuvad?»

XLVI PEATÜKK

Tähelepandavast seiklusest korravalvuritega ja meie tubli rüütli don Quijote suurest vihast

Sel ajal kui don Quijote nii rääkis, püüdis kirikisand korravalvuritele selgeks teha, et don Quijote mõistus pole korras, nagu nad ise tema tegudest ja sõnadest võivad

näha, ja et neil ei ole mõtet seda asja edasi ajada, sest kuigi nad võtaksid ta kinni ja viiksid kaasa, peaksid nad ta kui hullu ometi kohe jälle vabaks laskma. Seepeale vastas mees, kellel oli kinnivõtmiskäsk, et pole tema asi don Quijote hulluse üle otsustada, vaid ta peab tegema seda, mis ta ülemus käskinud, ja kui don Quijote on kord kinni viidud, siis lastagu ta kas või kolmsada korda jälle lahti.

«Siiski,» ütles kirikisand, «te ei pea seekord teda kaasa viima ja ega ta lasegi end viia, niipalju kui mina asjast aru saan.»

Lühidalt, kirikisand oskas neile nii mõjusalt rääkida ja don Quijote nii palju hullusi teha, et korravalvurid oleksid pidanud veel hullumad olema kui don Quijote, kui nad poleks aru saanud, mis tal viga on. Nii pidasid nad siis kõige õigemaks rahule jääda ja hakkasid isegi lepitajateks habemeajaja ja Sancho Panza vahel, kes ikka veel õige vihaselt oma tüli jätkasid. Viimaks ajasidki nemad kui õiguseteenrid asja joonde ja tegid selles niisuguse otsuse, et mõlemad pooled rahule jäid, kui mitte täiesti, siis igatahes teatud määral: vahetati nimelt sadulad, mitte aga sadulavöid ega päitseid. Mambrino kiivri asi korraldati nii, et kirikisand andis salaja ja ilma don Quijote teadmata habemeajajale kausi eest kaheksa reaali ja mees andis talle vastu kviitungi, lubades selles asjas mitte ühtki nõudmist enam tõsta, ei nüüd ega iial edaspidi, igavesest ajast igavesti, aamen. Kui siis need kaks kõige tähtsamat ja raskemat tüliasja olid lahendatud, jäi veel saada don Luisi teenrid niikaugele, et kolm nendest koju tagasi pöörduksid ja üks don Luisiga kaasa läheks sinna, kuhu don Fernando mõtles teda viia. Ja kuna lahkem saatus ning heldem õnn oli juba korra hakanud kõrvaldama takistusi ja kaotama raskusi kõrtsis viibivate armastajate ja vaprate meeste teelt, siis tahtis ta oma töö nähtavasti täielikuks teha ja kõigele õnneliku lõpu anda, sest teenrid leppisid igapidi don Luisi tahtmisega, mille üle donja Clara tundis nii suurt heameelt, et igaüks, kes talle näkku vaatas, pidi nägema, kuidas ta südä rõõmustas. Kuigi Zoraida ei olnud kõigist nähtud sündmustest hästi aru saanud, kurvastas ja rõõmustas ta ometi vaheldumisi, vastavalt sellele, missugust ilmet ta nägi ja märkas teiste nägudel, iseäranis oma hispaanlase näol, kelle küljes ta silmad ja ta südame mõtted ala-

tasa rippusid. Peremees, kellele kirikisanda poolt habemeajajale antud tasu ja kingitus ei olnud märkamata jäänud, nõudis don Quijote kõrtsiarve maksmist kui ka kahjutasu oma lähkrite ja mahavalatud veini eest, vandudes, et ei Rocinante ega Sancho eesel pääse kõrtsist välja, enne kui temale pole kõik viimse veeringuni välja makstud. Kirikisand korraldas asja ja don Fernando maksis kogu arve, kuigi kohtunik ka ennast heameelega seda tasuma pakkus. Nõndaviisi leppisid kõik ja jäid rahule, nii et kõrts ei paistnud mitte enam Agramante tülitseva leerina, nagu don Quijote oli öelnud, vaid seal valitses päris Octavianuse-aegne rahu ja vaikus. Ja üldine arvamine oli, et kõige selle eest tuleb tänada kirikisanda heasoovlikkust ja suurt kõneosavust kui ka don Fernando võrratut heldekäelisust.

Kui don Quijote nüüd nägi, et ta on vaba ja lahti kõigist tülidest, millesse olid sattunud tema ise ja ta kannupoiss, näis talle õige oma alustatud teekonda jätkata ja viia lõpule see suur seiklus, milleks ta oli kutsutud ja valitud. Nii läks ta siis kindlalt ja otsustavalt Dorotea juurde ja laskis ta ette põlvili. Viimane aga ei lubanud tal sõnagi rääkida, enne kui ta pole üles tõusnud. Don Quijote kuulas sõna, tõusis püsti ja ütles:

«On tuntud kõnekäänd, ilus proua, et usinus on hea õnne ema, ja paljudes rasketes asjades on meile kogemus näidanud, et asjaõiendaja agarus viib mõnegi kahtlase asja õnnelikule lõpule. Aga see tõde ei tule kuskil selgemalt ilmsiks kui sõjaasjades, kus kiiruse ja väledusega talitades võib vaenlase plaanidest ette jõuda ja võidu saada, enne kui vastane jõuab end kaitseks valmis seada. Seda kõike räägin ma sellepärast, kõrge ja auväärne käskijanna, et minu arust pole meie viibimisest siin lossis enam mingit kasu, vaid see võib meile tulla nii suureks kahjuks, et me seda ühel päeval rängalt tunda saame. Sest kes teab, võib-olla on teie hiiglasest vaenlane oma salakuulajate ja kiirkäskjalgade kaudu juba teada saanud, et mina teda hävitama lähen, ja kindlustab end, kui aeg lubab, kuhugi äravõitmatusse lossi ja kantsi, mille vastu on võimetud minu agarus ja mu väsimatu käsivarre ramm? Nõnda et püüame, nagu ma ütlesin, armuline käskijanna, teha oma agarusega tühjaks tema plaanid ja astume kohe teele hea õnne peale, mida teie

kõrgusel tuleb ainult veel niikaua oodata, kuni ma olen teie vaenlasega kokku saanud.»

Don Quijote vaikis ega lausunud enam midagi ja ootas rahulikult ilusa printsessi vastust. See vastaski talle härrandliku ilmega ja kohandades oma sõnu don Quijote kõne laadiga:

«Tänan teid, härra rüütel, teie soovi eest aidata mind minu suures mures, nagu on kohane rüütlile, kes peab oma kohuseks ning ülesandeks aidata vaeseidlapsi ja hädalisi, ja andku taevas, et teie ja minu soov täide läheks, sest siis saate näha, et maailmas on tänulikke naisi. Ja teeleasumise kohta ütlen niipalju, et minu poolest võib see kohe sündida, sest minul pole teist tahtmist kui teie oma. Käsutage mind täiesti oma soovi ja heaksarvamise järgi, sest see, kes juba kord on oma isiku kaitse teie hooleks andnud ja oma riigi tagasivõtmise teie kätte usaldanud, ei või tahta sellele vastu panna, mis teie oma tarkuses määrate.»

«Jumala nimel siis!» ütles don Quijote. «Kuna niisugune kõrge daam end minu ees alandab, ei taha ma kaotada juhust teda ülendada ja teda jälle tema päritud aujärjele tõsta. Asugem kohe teele, sest mind kannustab oma ettevõtte täideviimisele ja kiirele minekule ütlus, et viivituses peitub hädaoht. Ja kuna taevas pole loonud ega põrgu näinud kedagi niisugust, kes mind kohutaks või araks teeks, siis, Sancho, sadulda Rocinante, valjasta oma eesel ja kuninganna telder, jätame lossihärra ja nende härrastega jumalaga ja lahkume siit jalamaid.»

Sancho, kes kõike seda kuulis, vangutas pead ja ütles:

«Ah, härra, härra, külas on asjad halvemini kui kuulukse. Ärgu aulised naised pangu seda pahaks, mis ma ütlen!»

«Mis halba võib olla mingis külas või kõigis maailma külades kokku, mis võiks minule kahjuks tulla, sa loru?»

«Kui härra vihaseks saab,» vastas Sancho, «siis ma vaikin ja jätan ütlemata selle, mida ma kui ustav kannupoiss olen kohustatud teile teatama ja mida iga hea teener oma isandale teatama peab.»

«Räägi, mis sa tahad,» vastas don Quijote, «kui sa oma sõnadega mulle ainult hirmu ei taha teha. Sest kui sa ise hirmu tunned, siis talitad nii, nagu käsib sinu loomus, ja kui mina seda ei tunne, siis talitan nii, nagu käsib minu loomus.»

«Jumal olgu mulle armuline, ei, asi pole selles,» vastas Sancho, «vaid ma tahan öelda, et minu arust on päris kindel, et see proua, kes ütleb end olevat suure Micomicóni riigi kuninganna, ei ole seda rohkem kui minu ema. Sest kui ta seda oleks, mis ta ütleb, siis ei oleks ta iga silmapilk nokkapidi koos ühega neist isandatest siin, kui aga teised juhtuvad silmad ära pöörama.»

Dorotea punastas Sancho sõnade üle, sest tema abikaasa don Fernando oli tõesti mõnikord, salaja teiste eest, noppinud ta huultelt veidi seda palka, mida ta armastus oli ära teeninud. Sancho oli aga seda näinud ja tema meelest sobis niisugune vaba käitumine pigem mõnele kihutüdrukule kui nii suure riigi kuningannale. Nii ei saanud ega tahtnud Dorotea Sanchole sõnagi vastata, vaid laskis tal oma juttu jätkata, mida ta tegi järgmiste sõnadega:

«Ma ütlen seda sellepärast, härra, et vaadake, kui meie oleme siis hulkunud mööda jumal teab missuguseid teesid ja radu, oleme elanud läbi halbu öid ja veel halvemaid päevi, tuleb ilusti see, kes nüüd siin kõrtsis lusti peab, ja korjab meie vaevade vilja — einoh, siis pole mul sugugi himu rutata Rocinantet saduldama, eeslit koormama ja teldrit valjastama, vaid on parem paigale jääda, ja iga lita kedraku enda eest, ja meie läheme sööma.»

Jumal hoidku, kui hirmus vihaseks sai don Quijote oma kannupoisi häbematuid sõnu kuuldes! Ta viha oli nii suur, et ta tõttava häälega ja kogeleva keelega, silmist lausa elavat tuld heites, talle ütles:

«Oh, sa alatu lurjus, sa mõistmatu, häbematu, rumal, valimatu, suuresuine, jultunud keelekoer ja laimaja! Niisuguseid sõnu julgesid sa lausuda minu ja nende kõrgeauliste daamide juuresolekul ja niisuguseid häbituid ja jultunud mõtteid lased sa oma segases meeles tärgata? Kasi mu silmist, sa looduse värdjas, sa valekott, sa pettuse ladupaik, kelmuste salv, häbitegude väljamõtleja, rumaluste laialilaotaja ja kõige selle austuse vaenlane, mida peab üles näitama kuninglikkude isikute vastu! Kasi siit ja ära ilmu mu silmade ette, kui sa ei taha mu viha tunda saada!»

Seda rääkides tõmbas ta otsaesise kortsu, ajas põsed pungi, pööritas silmi ja lõi paremat jalga kõvasti vastu maad, ilmutades selle kõigega oma sisimas keevat viha.

Neid sõnu kuuldes ja oma härra metsikut ilmet nähes lõi Sancho nii araks ja ehmus nii väga, et ta oleks rõõmustanud, kui maa oleks sel silmapilgul ta ees avanenud ja tema ära neelanud, ja ta ei teadnud muud teha kui ümber pöörata ja oma vihase isanda silmade alt kaduda. Aga tark Dorotea, kes tundis don Quijote meelelaadi juba täielikult, püüdis tema viha vaigistada järgmiste sõnadega:

«Ärge vihastage, härra Kurva Kuju rüütel, nende rumaluste üle, mis teie tubli kannupoiss lausus, sest võib-olla ei lausunud ta neid ilma põhjuseta, ja tema selget arusaamist ning kristlikku südametunnistust silmas pidades ei või teda selles kahtlustada, et ta kellegi vastu valetunnistust annaks. Ja nõnda võib ilma kahtlemata uskuda, et siin lossis, nagu ütlete teie, härra rüütel, on kõik puha nõidus ja sünnib nõiduse väel. Võib siis olla, ütlen ma, et Sancho nägi sel kuratlikul teel midagi niisugust, mida ta ütleb näinud olevat ja mis on minu aule nii haavav.»

«Vannun kõige vägevama jumala nimel,» ütles nüüd don Quijote, «et teie kõrgus on märki tabanud ja et sellele patusele Sanchole on ilmunud mingi halb nägemus, mis laskis teda näha niisugust asja, mida teisiti kui nõiduse jõul oleks võimatu näha, sest ma tunnen selle vaese mehe headust ja õiglast meelt ja tean, et ta kellegi vastu valetunnistust tõstma ei hakkaks.»

«Nii on ja nii jääb,» ütles don Fernando, «ja sellepärast peate teie, härra don Quijote, talle andeks andma ja ta jälle oma armurüppe tagasi võtma, *sicut erat in principio**, enne kui niisugused nägemused ta pea segi ajasid.»

Don Quijote vastas, et ta talle andeks annab, ja kirikisand läks Sancho järele, kes tuli väga alandlikult, langes oma isanda ette põlvili ja palus ta kätt suudlemiseks. Don Quijote ulatas talle käe, ja seejärel kui Sancho oli seda suudelnud, andis talle oma õnnistuse, öeldes:

«Nüüd sa näed, poeg Sancho, et see on tõsi, mis ma sulle nii mitu korda olen öelnud, nimelt, et siin lossis sünnib kõik nõiduse väel.»

«Ma usun seda,» vastas Sancho, «välja arvatud too lennutamine vaibal, mis sündis tõesti päris loomulikul viisil.»

«Ära seda usu,» vastas don Quijote, «sest kui lugu nii oleks, siis oleksin ma sinu eest tookord või isegi nüüd

kätte maksnud. Aga ei tookord ega nüüd pole ma suutnud seda teha ega pole ka näinud kedagi, kellele sinu teotüse eest kätte maksta.»

Kõik tahtsid teada, mis lennutamine see oli, ja peremees jutustas neile üksikasjaliselt Sancho Panza õhulendudest, mis tegid kõigile palju nalja ja poleks Sancholе teinud mitte vähem viha, kui ta isand poleks talle uuesti kinnitanud, et see kõik oli nõidus. Sancho lihtsameelsus ei läinud aga iial niikaugele, et ta poleks pidanud selgeks ja kindlaks tõeks ja millesse polnud segatud mingit nõidust, et teda olid pildunud lihast ja luust inimesed, mitte aga mõned pettekujud või viirastused, nagu tema isand uskus ja kinnitas.

Kaks päeva oli juba kogu see auline seltskond kõrtsis viibinud, ja kuna nende arust oli nüüd aeg lahkuda, püüti korraldada nii, et Doroteal ja don Fernandol ei tarvitseks vaevata end don Quijotega tema kodukülasse minemisega ja kuninganna Micomicona vabastamise pettemängu jätkamisega, vaid et kirikisand ja habemeajaja ise viiksid ta sinna, nagu nad soovisid, ja katsuksid teda seal huflusest terveks teha. Selleks lepiti kokku voorimehega, kes sattus oma härjavankriga sealt mööda minema, et ta don Quijote oma vankril järgmisel viisil koju toimetab: võreks kokkulöödud varbadest tehti nii avar puur, et don Quijote vabalt sinna sisse mahtus; ja siis don Fernando ja ta kaaslased, samuti ka don Luisi teenrid ja korravalvurid ühes kõrtsimehega varjasid kõik kirikisanda määramise ja arvamise järgi oma näod ja moonutasid end valeriiete abil, kes nii, kes naa, et don Quijote ei tunneks nendes ära inimesi, keda ta seal lossis oli näinud. Kui see oli valmis, läksid nad tasakesi sinna, kus don Quijote magas, puhates läbitehtud võitlustest.

Nad astusid rüütli juurde, kes magas muretult ja rahulikult, oskamata karta säärast kallaletungi, haarasid ta ja sidusid tal käed ja jalad nii tugevasti kinni, et kui ta äkki ehmudes ärkas, ei saanud ta end liigutadagi ega üldse muud teha kui imestuses ja hämmastuses vaadata enese ees olevaid veidraid nägusid. Aga kohe haaras teda see mõte, mis oli esikohal tema alati elavas ja hullunud kujutluses, ja ta hakkas uskuma, et kõik need kujud on selles nõiutud lossis asuvad vaimud ja ka tema ise on juba kahtlemata nõiutud, kuna ta ei saa end liigutada ega

kaitsta. Kõik läks siis täpipealt nii, nagu oli arvanud kogu selle plaani sepitsenud kirikisand. Ainult Sancho üksi kõigist juuresolijatest oli alal hoidnud oma arusaamise ja omaenda kuju. Kuigi ei puudunud palju, et ka teda oleks vaevanud seesama tõbi mis ta isandatki, tundis ta ometi kõik need moonutatud kujud ära, ei julgenud aga suud paotada, enne kui nägi, millega lõppes see kallaletung tema isandale ja tema vangistamine. Ka don Quijote ei rääkinud sõnagi, oodates oma õnnetuse lõppu. See tuli niisugune, et puur toodi sisse, don Quijote asetati sinna ja seejärel naelutati latid nii kõvasti kinni, et neid kerge vaevaga lahti ei saanud. Siis tõsteti puur õlgadele, ja sel ajal kui seda toast välja kanti, kostis nii kohutav hääl, nagu habemeajaja seda vähegi teha oskas — mitte koormasadula-habemeajaja, vaid too teine. Hääl lausus:

«Oh, Kurva Kuju rüütel! Ära muretse selle vangistuse pärast, milles sa viibid, sest seda on vaja, et kiiremini lõpetada seiklus, millesse sinu suur vahvus on sind viinud. See jõuab täielikule lõpule siis, kui La Mancha hirmus lõukoer Toboso valge tuviga ühte heidab ja mõlemad painutavad oma uhked kaelad abielu lahke ikke alla, missugusest ennekuulmatust ühendusest sünnivad maailmavalgusse julged lõvikutsikad, kellel on samasugused kiskjaküüned nagu nende vahval isal. Ja see sünnib veel enne, kui põgeneva nümfi jälgija* oma kiirel ja loomulikul käigul jõuab taeva säravaid kujusid kaks korda tervitamas käia. Ja sina, sa kõige kõrgemeelsem ning sõnakuulelikum kõigist kannupoistest, kel iganes mõõk vööl, habe lõua otsas ja haistmine ninas olnud, ära kaota julgust ega tunne pahameelt, nähes, kuidas sinu silme all rändrüütluse õis säärasel viisil ära viiakse. Sest peagi, kui maailma looja lubab, näed end nii kõrgena ja nii ülendatuna, et sa ise end ära ei tunne, ja ei jää täitmata need lubadused, mis su hea isand on sulle andnud. Ja mina kinnitan sulle targa Mentironiana* poolt, et su palk sulle täielikult välja makstakse, nagu sa ise näha saad. Käi aga vahva ning nõiutud rüütli jalajälgedes, sest sa pead ühes temaga sinna minema, kus teie mõlema siht on. Ja kuna mul ei ole lubatud rahkem öelda, siis jääge nüüd jumalaga, ja mina lähen tagasi sinna, kuhu ma ise tean.»

Ettekuulutust lõpetades tõstis ta häält nii palju kui suutis ja tasandas selle siis jälle nii mahedaks, et isegi need, kes naljast teadsid, peaaegu uskusid, et see, mis nad kuulsid, oli tõsi.

Don Quijote leidis suurt tröösti talle lausutud ettekuulutusest, sest ta mõistis kohe selle täit tähendust ja sai aru, et talle tõotati püha ja seaduslikku abieluühendust oma armsa Toboso Dulcineaga, kelle õnnistatud rüpest peavad sündima lõvikutsikad, tema pojad, La Mancha igaveseks auks. Uskudes kõike seda tõsiselt ja kindlalt, tõstis ta häält ja ütles sügavasti ohates:

«Oo sina, kes sa iganes oled, kes sa mulle nii palju head oled ette kuulutanud! Ole nõnda lahke ja palu minu poolt tarka nõida, kes minu asjade eest hoolt kannab, et ta mind selles vangistuses, milles ma praegu viibin, hukka ei laseks saada, enne kui need rõõmsad ja võrratud lubadused, mis mulle siin anti, täide pole läinud. Sest kui need teoks saavad, siis pean oma vangistusepiina õndsuseks, neid kõidikuid, mis mind seovad, kosutuseks, ja seda aset, kuhu mind pandi, mitte karmiks võitlusväljaks, vaid pehmeks voodiks ja õnnelikuks mõrsjasängiks. Minu kannupoisi Sancho Panza trööstimise asjas ütlen, et ma usun tema ausameelsusse ja tublidusse ning loodan, et ta mind ei headel ega halbadel päevadel maha ei jäta. Ja kui ka peaks nii minema, et tema või minu halva õnne tõttu ma ei saaks talle anda saart või midagi muud samaväärset, mis ma talle olen lubanud, siis vähemalt palk ei või tal saamata jääda, sest oma testamendis, mis juba tehtud, olen määranud, mis talle anda tuleb mitte tema kestva ja hea teenistuse järgi, vaid minu varanduslike võimaluste kohaselt.»

Sancho Panza kummardas tema ees väga viisakalt ja suudles tal mõlemaid käsi — ühte ta nimelt suudelda ei saanud, kuna nad olid mõlemad kokku köidetud.

Siis võtsid tondid puuri õlgadele ja tõstsid härjavankrile.

XLVII PEATÜKK

Sellest imelikust viisist, kuidas La Mancha don Quijote ära nõiuti, ja teistest suurepärastest juhtumustest

Kui don Quijote nägi end olevat sel viisil puuri pistetud ja vankrile asetatud, ütles ta:

«Palju ja väga tähelepanuväärseid lugusid olen ma rändrüütlitest lugenud, aga iialgi pole ma lugenud, näinud ega kuulnud, et nõiutud rüütleid veetaks sel viisil ja nii aeglaselt, nagu neist laiskadest ja pikaldastest loomadest võib oodata, vaid harilikult kantakse neid tihedasse ja tumedasse pilve mässitult imelise kiirusega läbi õhu mõnel tulisel vankril või mõne hipogrüüfi või muu säärase elaja seljas. Mind aga viiakse nüüd härjavankril, ja jumala eest, see teeb mu päris segaseks! Aga võib olla, et rüütliasjad ja nõidused käivad sel uuemal ajal teist rada kui vanasti. Ja võib ka olla, kuna mina olen uut laadi rüütel maailmas ja esimene, kes juba unustusehõlma vajunud rändrüütliameti jälle ellu on äratanud, et uuemal ajal on ka teist laadi nõidusi ja teistsuguseid viise nõiutute vedamiseks välja mõeldud. Mis sa arvad sellest, poeg Sancho?»

«Ma ei tea selle kohta midagi arvata,» vastas Sancho, «sest ma ei ole rüütlilugudega nii tuttav nagu härra. Aga niipalju julgen ma küll kinnitada ja vanduda, et nende viirastustega, kes siin kõnnivad, ei ole õige asi.»

«Õige asi? Issakene!» vastas don Quijote. «Kuidas võiks siis nendega õige asi olla, kui nad kõik viimseni on kuradid, kes on võtnud endile viirastuste kuju, et tulla siia seda tegema ja mind sellesse seisukorda viima? Kui sa teada tahad, kas see on tõsi, siis puuduta ja katsu neid, ja sa saad näha, et nende kehad on ainult õhk ja nad on ainult näiliselt olemas.»

«Jumala eest, härra,» vastas Sancho, «ma katsusin neid juba. Ja see kurat, kes siin nii agarasti sekeldab, on päris priske poiss, ja veel ühes asjas on ta hoopis teistmoodi, kui olen kuulnud kuradeid olevat, sest, nagu räägitakse, haisevad nad kõik väävli ja muude halbade lehkade järele, see siin aga lõhnab ambra järele poole penikoorma peale.»

Sancho mõtles don Fernandot, kes suursuguse härrana tõesti nii pidi lõhnama, nagu Sancho ütles.

«Ära pane seda imeks, sõber Sancho,» vastas don Quijote. «Sa pead nimelt teadma, et kuradid oskavad palju kunste, ja kuigi neil lõhnu kaasas on, ei lehka nad ise millegi järele, sest nad on vaimud. Kui nad aga lehkaksid, siis mitte millegi hea, vaid ainult halbade ja haisvate asjade järele. Selle põhjuseks on asjaolu, et kus nad igaühes liiguvad, kannavad nad põrgut endaga kaasas ega või saada mingit kergendust oma piinadele, ja kuna hea lõhn on asi, mis pakub mõnu ja teeb rõõmu, siis pole võimalik, et nemad hästi lõhnaksid. Ja kui sinule tundub, et see kurat, kellest sa räägid, ambra järele lõhnab, siis üks kahest: kas sina eksid või tema püüab sind petta, tehes nii, et sina ei saaks teda kuradiks pidada.»

Nõnda vestlesid isand ja teener. Aga kuna don Fernando ja Cardenio kartsid, et Sancho saab lõplikult aru nende plaanist, millest ta juba nüüd oli veidi haisu ninasse saanud, tegid nad otsuseks äraminekut kiirendada, kutsusid peremehe kõrvale ja käskisid tal saduldada Rocinante ja Sancho eesli, mida peremees ka kiiresti tegi. Vahepeal oli kirikisand korravalvuritega kokku leppinud, et nad don Quijote teatud päevatasu eest tema koduküla saadavad. Cardenio riputas Rocinante sadulakaare külge ühele poole kilbi ja teisele vahukausi, andis Sanchole märku asuda oma eesli selga ja võtta Rocinante ratsmeidpidi järele, ning asetas kummalegi poole vankrit kaks korravalvurit püssidega. Aga enne kui vanker liikuma hakkas, tulid perenaine, ta tütar ja Maritornes don Quijotega jumalaga jätma, näidates, nagu nutaksid nad kurvastusest tema õnnetuse üle. Don Quijote ütles neile:

«Ärge nutke, mu head daamid. Kõik need õnnetused on möödapääsmatud neile, kes peavad seda ametit, mida mina pean, ja kui mind säärased hädad ei tabaks, siis ei peaks ma end kuulsaks rändrüütliks, sest tähtsusetu nime ja vähese kuulsusega rüütlitele ei juhtu iial midagi säärast, kuna keegi maailmas neid meeles ei pea, küll aga vahvatele rüütlitele, kelle vapruse ja mehisuse peale on kadedad paljud vürstid ja paljud teised rüütlid, kes siis halbade abinõudega häid rüütleid hävitada püüavad. Aga siiski on voorus nii võimas, et ta ainuüksi iseenda läbi, hoolimata kõigest mustkunstist, mida oskas selle esimene leiutaja Zoroaster, kõikidest hädaohtudest võitjana välja

tuleb ja oma valgust maailmale annab, nagu päike seda taevas välja valab. Andke mulle andeks, ilusad daamid, kui ma kogemata teile midagi kurja olen teinud, tahtlikult ja teadlikult ei ole ma seda iial kellelegi teinud, ja paluge jumalat, et ta vabastaks mu sellest vangistusest, millesse keegi pahasoovlik nõid on mu saatnud. Kui ma vangistusest pääsen, ei unusta ma kindlasti iial lahkust, mida te minu vastu selles lossis olete üles näidanud, vaid ma tahan teid selle eest tänada, teenida ja teile seda nii tasuda, nagu see väärt on.»

Sel ajal kui lossidaamide ja don Quijote vahel see jutuajamine aset leidis, jätsid kirikisand ja habemeajaja jumalaga don Fernando ja tema kaaslastega, kapteni ja tema vennaga ja daamidega, kes nüüd kõik olid väga rahul, iseäranis aga Dorotea ja Luscinda. Kõik kaelustasid üksteist ja lubasid üksteisele teadustada oma edaspidisest elukäigust. Don Fernando ütles kirikisandale, kuhu ta peab kirjutama, et teatada, kuidas don Quijotel läheb, ja kinnitas, et miski ei või talle suuremat heameelt teha kui selle teadasaamine; omalt poolt lubas ta kirjutada kirikisandale kõigest, mis arvas talle huvi pakkuvat: nii oma naisevõtmisest kui Zoraida ristimisest, don Luisi saatusest ja Luscinda tagasiminekust oma koju. Kirikisand lubas punktipealt täita kõik, mis talt paluti. Nad kaelustasid teineteist uuesti ja kordasid jälle oma sõbralikke lubadusi. Kõrtsimees tuli kirikisanda juurde ja andis talle mingid paberid, öeldes, et oli need leidnud selle reisikoti kõrvaltaskust, kus oli olnud «Jutustus meeletust uudishimust». Ta pakkus neid kõiki kirikisandale, sest nende omanik ei olnud nende järele ilmunud, tema ise aga ei hoolinud neist, kuna ta ei osanud lugeda. Kirikisand tänas teda, hakkas kohe pabereid sorima ja nägi, et algusse oli kirjutatud «Jutustus Rinconetest ja Cortadillost»*, nii pidi see siis mingi jutt olema. Mäletades, et «Jutustus meeletust uudishimust» oli hea, lootis kirikisand ka selle samasuguse olevat, kuna nad olid võib-olla ühe ja sellesama autori kirjutatud. Ta võttis siis paberid enese kätte, kavatsedes neid lugeda, kui selleks tuleb kohane võimalus.

Seejärel asus ta hobuse selga, samuti tema sõber habemeajaja. Mõlemal olid näokatted ees, et don Quijote neid ära ei tunneks, ja nii hakkasid nad vankri järel liikuma. Järjekord oli järgmine: ees läks vanker, mida juhtis selle

omanik, mõlemal küljel ratsutasid, nagu öeldud, korravalvurid püssidega, siis järgnes Sancho Panza oma eesli seljas, talutades ratsmeidpidi Rocinantet, ja kõige viimaks tulid kirikisand ja habemeajaja oma tugevatel muuladel, näod kaetud, nagu juba öeldud, ja tõsise ning rahuliku olekuga, liikudes edasi ainult niipalju, kuivõrd lubas härgade aeglane samm. Don Quijote istus puuris, käed kinni seotud, jalad välja sirutatud, nõjatades võrevarbade vastu, nii vaikselt ja kannatlikult, nagu ei oleks ta lihast ja luust inimene, vaid kivikuju. Nii rändasid nad aeglaselt ja vaikides umbes kaks penikoormat edasi, kuni jõudsid ühte orgu, kus härjaajaja arvates oli kohane paik veidi puhata ja härgadel süüa lasta, aga habemeajaja, pidanud kirikisandaga nõu, soovitas veel veidi edasi rännata, sest tema teadis lähedase künka taga, mis siit paistis, olevat oru, kus kasvas palju rohkem ja palju paremat rohtu kui selles, kus nüüd taheti peatuda. Teised jäid habemeajaja ettepanekuga nõusse ja nii asuti teed jätkama.

Sel ajal vaatas kirikisand tagasi ja nägi, et nende järel tuli kuus või seitse ratsameest, hästi riides ja kenas korras. Nad pidid meie seltskonnale varsti järele jõudma, sest nad ei liikunud mitte härgade laisal ja pikaldasel sammul, vaid nagu mehed, kes ratsutavad toomhärra muuladel ja soovivad kiiresti jõuda lõunapuhkusele kõrtsis, mis paistis sealt vähem kui penikoorma kaugusel. Väledad jõudsid pikaldastele järele ja mõlemalt poolt teretati viisakalt. Nähes seda hästikorraldatud voori: vankrit, korravalvureid, Sanchot, Rocinantet, kirikisandat ja habemeajajat ning iseäranis veel puuripandud ja kinnisseotud don Quijotet, ei saanud üks tulijatest, kes lühidalt öeldes oli Toledo toomhärra ja teiste temaga kaasasolevate reisijate isand, küsimata jätta, mis see tähendab, et seda meest niimoodi veetakse, kuigi ta korravalvurite ametimärke nähes oli juba arvanud, et see peab olema mõni suur teeröövel või muu kurjategija, kelle karistamine oli Püha Vennaskonna ülesandeks. Üks korravalvureist, kellelt küsiti, vastas nõnda:

«Auline härra, mis see tähendab, et seda isandat niiviisi viiakse, seda seletagu tema teile ise, sest meie ei tea seda.»

Don Quijote kuulis nende juttu ja ütles:

«Võib-olla olete teie, lugupeetud härrad rüütlid, tutta-

vad rändrüütluse asjadega? Kui see nii on, siis jutustan teile oma õnnetustest, kui mitte, siis ei tasu vaeva sellest rääkida.»

Vahepeal olid nendele lähenenud kirikisand ja habemeajaja, kes olid näinud rändajaid vestlemas La Mancha don Quijotega ja tahtsid nii vastata, et nende kavalus avalikuks ei tuleks.

Selle peale, mis don Quijote oli öelnud, vastas toomhärra:

«Tõesti, mu sõber, ma tean rüütliromaanidest rohkem kui Villalpando «Summulatest»*. Nii et kui asi seisab ainult selles, siis võite julgesti mulle jutustada kõik, mis te soovite.»

«Jumala nimel siis,» vastas don Quijote. «Kuna lugu nii on, siis teadke, härra rüütel, et ma kurjade nõidade kadeduse ja kavaluse pärast nõiutult selles puuris pean viibima, sest vaadake, voorusele saab alati osaks enam tagakiusamist kurjade poolt kui armastust heade poolt. Mina olen rändrüütel, ja mitte nende hulgast, kelle nimi Kuulsusel iial meelde pole tulnud, et seda igaveseks ajaks oma mälestusraamatutesse üles märkida, vaid nende hulgast, kes kadeduse enda, kõigi Pärsia nõidade, India brahmaanide ja Etioopia gümnosofistide kiuste ja neist hoolimata oma nime surematuse templisse märgivad, eeskujuks ja näiteks tulevastele aegadele, kust rändrüütlid võivad näha, missugustes jalajälgedes nad peavad käima, kui nad tahavad jõuda sõjakunsti tippu ja selle austavale kõrgusele.»

«Härra don Quijote La Manchast räägib tõtt,» ütles nüüd kirikisand, «et ta nõiutult sellel vankril viibib mitte oma süü ega pattude pärast, vaid nende olevuste kurjuse pärast, keda voorus pahandab ja vahvus vihastab. See, aus härra, on Kurva Kuju rüütel, kelle nime te vahest juba olete kuulnud ja kelle vägitööd ning suured kangelasteod kestvasse vaske lõigatakse ja igavesse marmorisse raiutakse, püüdku kadedus niipalju kui tahab neid tumestada ja kurjus neid varjata.»

Kui toomhärra kuulis nii vangistatud kui ka vaba inimest ühesuguses kõnelaadis rääkivat, oli ta valmis imestuse pärast ristimärki tegema, sest ta ei saanud aru, milles on asi, ja sedasama imestust tundsid kõik, kes olid temaga kaasas. Vahepeal oli ka Sancho Panza juurde

tulnud jutuajamist kuulama, ja et kogu asja õiendada, ütles ta:

«Võtke heaks või pange pahaks, mis ma teile nüüd ütlen, härrad, aga asjalugu on nii, et minu isand don Quijote on niisama palju nõiutud nagu minu ema. Ta on täie mõistuse juures, ta sööb ja joob ja käib oma asjal nagu kõik teised inimesed ja nagu ta tegi eile, enne kui ta puuri pisteti. Ja kui lugu kord nii on, kuidas tahavad nad mind siis uskuma panna, et ta on nõiutud? Sest ma olen paljudelt inimestelt kuulnud, et nõiutud ei söö, ei maga ega kõnele, minu isand aga räägib rohkem kui kolmkümmend advokaati, kui teda tagasi ei hoita.»

Nüüd pööras Sancho pilgu kirikisandale ja jätkas:

«Ai, õpetajahärra, õpetajahärra! Kas teie kõrgeausus arvab, et ma teid ei tunne? Ja kas te mõtlete, et ma ei taipa ega aima, kuhu need uued nõidused sihivad? Teadke siis, et ma teid tunnen, kuigi te oma nägu ei tea kuidas peidaksite, ja et ma saan teie mõttest aru, kuigi te igapidi oma kavalust varjata püüate. Ühesõnaga, headus ei saa seal elada, kus valitseb kadedus, ega heldus seal, kus ihnsus on võimul. Kuradi pihta, kui ei oleks olnud teie kõrgeausust, oleks minu isand nüüd juba printsess Micomiconaga abielus ja mina oleksin vähemalt krahv, sest muud ei võiks ma oodata oma isanda, Kurva Kuju rüütli headuse kui ka minu teenete suuruse järgi. Aga ma näen nüüd, et see on tõsi, mis öeldakse, et õnneratas käib kiiremini kui veskiratas, ja et need, kes eile olid kõige kõrgemal tipul, on täna maas. Mul on oma lastest ja oma naisest kahju: nad võisid ja pidid ju lootma, et näevad oma isa mõne saare või riigi valitsejana või asekuningana koju tulevat, nüüd aga näevad nad teda hobusepoisina üksest sisse astuvat. Kõige sellega, mis ma ütlesin, õpetajahärra, tahtsin ma ainult teie kõrgeaususe südametunnistuse pihta koputada selle halva ümberkäimise pärast, mis te minu isandale lasete osaks saada. Ja vaadake ette, et jumal teilt teises elus minu isanda vangistamise pärast aru ei päri ja ei pane teile süüks kõiki neid heategusid ja abiandmisi, mis don Quijote sel ajal, kui ta vangis oli, tegemata jättis.»

«No nüüd on valge väljas!» hüüdis seepeale habemeajaja. «Kas siis teiega, Sancho, on seesama lugu mis teie isandaga? Jumala eest, ma näen, et teid tuleks ühes temaga puuri pista ja niisamuti ära nõiduda nagu teda,

sest tema hullus ja rüütliasjandus on teile külge haka-
nud! Õnnetu silmapilk, millal te tema lubadustest rase-
daks jäite ja see ihaldatav saar teie pealuusse kinni jäi!»

«Mina pole millegagi rase,» vastas Sancho, «ega ole
ka niisugune mees, kes laseb end kellestki rasedaks teha,
olgu see või kuningas ise. Ja kuigi ma olen vaene, olen
ma vana kristlane ega ole kellelegi midagi võlgu. Ja kui
ma saari ihaldan, siis ihaldavad teised muid palju halve-
maid asju, ja igaüks on oma tegude poeg, ja kuna ma
olen mees, võin ma kas või paavstiks saada, seda enam
siis mõne saare valitsejaks, liiatigi kuna mu isand võib
neid nii palju võita, et ta ei tea, kellele need kõik jagada.
Vaadake ette, mis te räägite, habemeajaja-härra, sest
habemeajamine ei ole veel kõik, ja tuleb ikka veidi vahet
teha Pedro ja Pedro vahel. Ma ütlen seda sellepärast, et
meie oleme omavahel kõik tuttavad ja mind ei maksa kat-
sudagi haneks püüda. Ja selles minu isanda nõidumise
asjas teab jumal üksi tõtt, ja jäägu sellega: on parem
seda mitte puudutada.»

Habemeajaja ei tahtnud Sanchole vastata, et see oma
lihtsameelsuses ei tooks kõike seda ilmsiks, mida tema
ja kirikisand nii hoolega varjata püüdsid. Sellesama
kartuse pärast oli kirikisand toomhärrat palunud temaga
veidi ette ratsutada, lubades jutustada talle puuripandud
mehe saladuse ja ka muud, mis talle peaks nalja tegema.
Toomhärra oli nõus, ratsutas ühes temaga ja oma teen-
ritega ette ja kuulas teraselt kõike, mis teine talle don
Quijotę elust-olust, hullusest ja harjumustest jutustas.
Kirikisand teatas lühidalt, kuidas ja millest oli don Qui-
jote meelehaigus tekkinud ja mis kõik temaga oli
juhtunud kuni selle ajani, millal ta sesse puuri kinni
pandi, ja et nad kavatsevad ta koju tagasi viia ja seal
vaadata, kas leidub mingit abinõu tema hulluse paranda-
miseks. Toomhärra ja teenrid imestasid jälle, kuuldes
don Quijote iseäralikku lugu. Kuulanud selle lõpuni, ütles
toomhärra:

«Tõesti, õpetajahärra, mina omalt poolt leian, et need-
nõndanimetatud rüütliromaanid on riigis kahjulikud.
Kuigi olen tühja ning väära huvi sunnil lugenud algusest
peaaegu kõigist, mis trükis on ilmunud, ei ole ma iial
sellega hakkama saanud, et mõni neist algusest lõpuni
läbi lugeda, sest mulle näib, et nad kõik on enam-vähem
üks ja seesama, et ühel pole rohkem sisu kui teisel ega

sellel rohkem kui tollel. Minu arvates kuuluvad need
lood ja sepitsused sellessesamasse kirjutuste liiki kui
«Miletose jutud»*; need on mõttetud lood, mis püüavad
ainult lõbustada, mitte aga õpetada, vastupidi õpetlik-
kudele juttudele, mis ühteaegu lõbustavad ning õpeta-
vad. Ja kuigi niisuguste raamatute peamine siht on lõbus-
tada, ei mõista ma, kuidas nad saavad seda teha, kui nad
sisaldavad nii palju pööraseid rumalusi. Sest lõbu, mida
meie hing tunneb, peab sündima ilust ja kooskõlast, mis
tuleb ilmsiks asjades, mida nägemine või kujutlus meie
hinge ette seab. Ükski asi aga, mis sisaldab inetust või
korratust, ei või meile mingit lõbu pakkuda. Mis ilu või
missugust kooskõla üksikute osade ja terviku ning ter-
viku ja üksikute osade vahel võib leiduda raamatus või
jutus, kus kuueteistkümneaastane poiss raiub tornikõr-
guse hiiglase ühe hoobiga pooleks, nagu oleks see või-
taignast? Või kui meile tahetakse kirjeldada lahin-
gut, mille kohta on enne öeldud, et vaenlaste poolel on
terve miljon sõjameest? Kuna raamatu kangelane neile
vastu astub, siis oleme sunnitud tahes-tahtmata uskuma,
et see rüütel sai võidu ainuüksi oma tugeva käsivarre
rammu läbi. Või mis öelda selle kohta, kui kergesti mõni
keisri- või kuningriigi pärijanna end mõne rändava ja
tundmatu rüütli kaenlasse heidab? Või missugune ini-
mene, kelle vaim pole mitte täiesti toores ja harimatu,
võib leppida sellega, kui ta loeb, et suur torn täis rüüt-
leid liigub merd mööda nagu laev pärituulega ja et see
on täna õhtul Lombardias, homme hommikul India preestri
Johannese mail või muudes niisugustes paikades, mida
Ptolemaios pole kirjeldanud ega Marco Polo näinud? Ja
kui mulle seepeale vastatakse, et need, kes sääraseid raa-
matuid sepitsevad, esitavad neid väljamõeldustena ja
pole niisiis kohustatud tõepärasuse asjas liiga õrnatun-
delised olema, tahaksin ma omalt poolt vastu öelda, et
väljamõeldus on seda parem, mida tõepärasemana ta
näib, ja meeldib seda enam, mida enam ta sisaldab tõe-
näolist ja võimalikku. Väljamõeldud jutud peavad olema
kooskõlas lugejate arusaamisega ja peavad olema nii
kirjutatud, et nad võimatut mõistetavaks tehes, liigset
suurust tasandades, meelt põnevuses hoides lugejat ime-
tavad, üllatavad, rõõmustavad ja lõbustavad — ikka sel
viisil, et imestus ja heameel teineteisega sammu peavad.
Kõike seda aga ei suuda teha kirjanik, kes hoiab kõr-

vale tõenäosusest ja tõe järeleaimamisest, millel just põhjeneb kirjutatava täiuslikkus. Mina ei ole näinud veel ühtki rüütlilugu, mis moodustaks tervikliku jutukeha kõigi oma liikmetega, nii et keskosa vastaks algusele ja lõpp algusele ja keskosale, vaid need pannakse ikka kokku nii paljudest liikmetest, nagu oleks pigem kavatsus moodustada mingit koletist või värdjat kui luua kooskõlalist kuju. Peale selle on nende stiil jäme, nende vägiteod uskumatud, nende armulood rõvedad, nende viisakused kohmakad, nende lahingukirjeldused liiga pikad, nende kõned rumalad, nende reisid pöörased — ühesõnaga, neil puudub vaimukus ja kunstipärasus ja seepärast peaks nad kristlikust riigist välja aetama nagu kasutud olevused.»

Kirikisand kuulas teda väga tähelepanelikult ja talle näis, et toomhärra on mõistlik mees ja kõik, mis ta räägib, on täiesti õige. Ta ütles siis toomhärrale, et on temaga täiesti ühel meelel ja kannab rüütliromaanide peale viha, mispärast ta on kõik don Quijotele kuulunud rüütliromaanid, mida oli kenake hulk, ära põletanud. Ta jutustas, kuidas nad tema raamatukogu läbi uurisid ja missugused raamatud nad tulesurma määrasid ja missugused ellu jätsid. Selle üle sai toomhärra palju naerda ja ütles, et hoolimata kõigest, mis ta niisuguste raamatute kohta halba lausus, leiab ta neis ometi ühe külje, nimelt selle, et nad annavad leidlikule vaimule võimalust end näidata, kuna nad pakuvad laia ning avarat välja, millel sulg võib takistamatult liikuda: võib kirjeldada laevaõnnetusi, torme, kokkupõrkeid ja võitlusi, kujutada vahvat sõjapealikut kõigi nende omadustega, mida sääraselt nõutakse, nii et ta esineb targana oma vaenlaste kavalusi tühjaks tehes, osava kõnelejana, õhutades või hoides tagasi oma sõjamehi, ettevaatliku kaalujana, kiire otsustajana, niisama vahvana kallaletungi oodates kui ise kallale tungides; kirjeldada kord kahetsemisväärset ja kurba sündmust, kord jälle rõõmsat ja ootamatut juhtumust, siin ülikaunist, vooruslikku, tarka ning kombekat daami, seal kristlikku, vahvat ja siivast rüütlit, pea jultunud jõhkrat hooplejat, pea viisakat, vaprat ja lahket vürsti; jutustada vasallide tublidusest ja ustavusest, isandate toredusest ja heldusest. Kirjanik võib näidata end siin pea astroloogina, pea suure kosmograafina, pea muusikamehena, pea riigimehena, jah, võib-olla tuleb tal isegi

juhus end mustkunstnikuna tutvustada, kui ta tahab. Ta võib kujutada Odysseuse kavalust, Aenease vagadust, Achillese mehisust, Hektori õnnetut saatust, Sinoni äraandlikkust, Euryalose sõprust, Aleksandri heldust, Caesari julgust, Trajanuse armulikkust ja tõearmastust, Zopyrose ustavust, Cato tarkust — ühesõnaga, kõiki neid omadusi, mis võivad mehe kuulsaks ja täiuslikuks teha, kord nii, et ta mahutab nad kõik ühteainsasse isikusse, või jälle nii, et jagab nad mitmete vahel. Ja kui ta teeb seda mõnusas stiilis ning meeldiva leidlikkusega, toetudes niipalju kui võimalik tõele, loob ta kindlasti kanga, mis on kootud mitmekesistest ja ilusatest lõngadest ja mis näitab valmis saades niisugust täiuslikkust ja ilu, et ta jõuab kõige kõrgemale sihile, mille poole kirjandus võib püüda ja mis seisab selles, et samaaegselt õpetada ja lõbustada, nagu juba öeldud. Sest nende teoste vaba laad annab nende kirjutajale võimaluse näidata end eepilise, lüürilise, traagilise, koomilise kirjanikuna, ühendades eneses kõiki neid omadusi, mis sisalduvad luule ja kõnekunsti kaunites ja meeldivates oskustes: eepilisi teoseid võib nimelt kirjutada niihästi proosas kui ka värssides.

XLVIII PEATÜKK

Kus toomhärra jätkab kõnet rüütliromaanidest ja muudest tema tarkuse väärilistest asjadest

«Asi on nii, nagu armuline toomhärra ütleb,» sõnas kirikisand, «ja sellepärast väärivad veel enam laitust need, kes seni on sepitsenud sääraseid raamatuid, ilma et nad oleksid hoolinud mingisugustest mõistuse nõuetest või kunstist ja reeglitest, millest kinni pidades nad oleksid võinud saada niisama kuulsaks proosa alal, nagu on värsside alal kreeka ja ladina luule mõlemad vürstid.»

«Vähemalt olen mina,» ütles toomhärra, «tundnud mõnesugust kiusatust kirjutada ise rüütliromaani, pidades selles kinni kõigist punktidest, mida siin nimetasin. Tõtt-öelda on mul sellest juba üle saja lehekülje valmis,

ja et järele proovida, kas nad vastavad minu enda hinnangule, tutvustasin neid mõningaile õpetatud ning arukatele inimestele, kes kirgliku huviga niisuguseid raamatuid loevad, ja ka teistele, harimatutele, kellele pakub lõbu ainult rumalusi kuulata, ja kõik andsid mu kirjutuse kohta hea otsuse. Aga sellest hoolimata ei ole ma oma tööd jätkanud, esiteks sellepärast, et minu meelest ei käi see tegevus kokku mu ametiga, teiseks, ma mõistan väga hästi, et kohtlaste lugejate arv on palju suurem kui arukate oma. Ja kuigi on tähtsam saada kiitust vähestelt tarkadelt kui pilget paljudelt rumalatelt, ei taha ma end siiski tühimeelse pööbli segase otsuse alla anda, kes just suuremalt jaolt ongi sääraste raamatute lugeja. Aga kõige suurem põhjus, miks ma tööd edasi ei kirjutanud ega pole enam mõtelnudki seda lõpetada, oli üks arutlus, mille tegin oma meeles näitemängude kohta, mida nüüdsel ajal ette kantakse. Ma mõtlesin nimelt järgmist: need nüüdsed näitemängud, olgu nad väljamõeldud või ajaloolised, on kõik või suuremalt osalt selge rumalus, sepitsused, millel ei ole kätt ega jalga, ja ometi kuulab rahvahulk neid heameelega, kiidab neid ja peab neid headeks, kuigi nad on sellest väga kaugel; ja kirjanikud, kes neid sepitsevad, ja näitlejad, kes neid ette kannavad, ütlevad, et niisugused peavad nad olema, sest rahvas tahab just niisuguseid ja mitte teistsuguseid, ja et need, mis on kunstinõuete järgi kavatsetud ja üles ehitatud, meeldivad ainult paarile-kolmele targale inimesele, kes neist aru saavad, kõik teised aga ei mõista nende kunstipärasusest midagi; ja et kirjanikkudel ja näitlejatel on tähtsam teenida leiba paljudelt kui kiitust vähestelt, nõndasamuti läheks ka minu raamatul, seejärel kui olen tema peale kulutanud mõnegi uneta öö, püüdes nimetatud eeskirjadest kinni pidada, ja mina oleksin siis nagu rätsep, kes inimestele ilma rahata tööd teeb ja veel niidi omalt poolt juurde annab. Ma olen mõnikord katsunud näitlejaid uskuma panna, et nad eksivad, olles sel arvamisel, millel nad praegu on, ja et nad tõmbaksid ligi rohkem rahvast ja teeniksid rohkem kuulsust, kandes ette näitemänge, mis käivad kunstireeglite järgi, kui nende praeguste rumalustega, aga nad on oma arvamises nii kinni ja kindlad, et mingid tõendused ega silmanähtavuski ei sunni neid seda muutma. Mul on meeles, et ütlesin kord ühele niisugusele kangekaelsele mehele: «Kas te ei mäleta,

et siin Hispaanias kanti ette mõne aasta eest kolm kurbmängu*, mis oli kirjutanud üks meie maa kuulus kirjanik ja mis olid niisugused, et nad kõiki kuulajaid, nii lihtsameelseid kui arukaid, nii rahva suurt hulka kui üksikuid väljavalituid, imestasid, rõõmustasid ja vaimustasid, ja et need kolm üksi tõid ettekandjaile rohkem raha kui kolmkümmend kõige paremat, mis on kirjutatud pärast seda?» — «Kahtlemata,» vastas nimetatud näitleja, «räägite te «Isabelast», «Phyllisest» ja «Aleksandrast», mu härra.» — «Just nendest,» vastasin mina, «ja ütelge nüüd ise, kas nendes ei ole hästi kinni peetud kunstinõuetest ja kas nad sellepärast, et neist on kinni peetud, halvemaks muutusid või kõigile ei meeldinud. Nii et viga ei ole mitte rahvahulgas, kes rumalusi nõuab, vaid nendes, kes ei oska muud pakkuda. Mingit rumalust ei olnud ka «Armunud kaupmehes» ega samuti «Healtahtlikus vaenlannas»* ega mitmes teises, mis on toonud nende osavaile autoreile kuulsust ja au, nende ettekandjaile aga tulu.» Lisasin sellele veel teisi põhjendusi, mis teda nähtavasti veidi segadusse viisid, aga teda ei rahuldanud ega talle täit kindlust ei andnud, nii et ta oleks oma eksliku mõtte maha jätnud.»

«Armuline toomhärra puudutas siin küsimust,» ütles nüüd kirikisand, «mis äratab minus vana vimma, mida tunnen praeguse aja näitemängude vastu peaaegu samal määral nagu rüütliromaanide vastu, sest selle asemel et näitemäng oleks, nagu Cicero ütleb, inimese elu peegel, kommete eeskuju ja tõe kujutus, on need, mida nüüdsel ajal ette kantakse, meeletuste peegel, rumaluste eeskuju ja kõlvatuse kujutus. Sest kas võib olla suuremat rumalust alal, millest meie räägime, kui see, et esimese vaatuse esimeses pildis tuuakse lavale mähkmeis laps, ja teises pildis lastakse tal esineda juba habemiku mehena? Ja kas võib olla midagi rumalamat kui kujutada meile rauka kangelasena, noormeest argpüksina, toapoissi suure kõnekunstnikuna, paaži nõunikuna, kuningat päevatöölisena ja printsessi nõudepesijana? Ja mis pean ma ütlema selle kohta, kuidas peetakse silmas aega, mille jooksul esitatavad sündmused võivad või võisid aset leida? Olen näinud näitemänge, mille esimene vaatus algas Euroopas, teine Aasias ja kolmas lõppes Aafrikas, ja kui oleks neli vaatust, siis lõpeks viimane Ameerikas, nii et sündmuste paigaks oleksid kõik neli maailmajagu.

Ja kui lugu nii on, et tõsielu järeleaimamine on näitemängus kõige tähtsam, kuidas on siis võimalik rahuldada kõige keskpärasematki mõistust sellega, et kujutades tegevust, mis sünnib kuningas Pippini ja Karl Suure ajal, öeldakse isik, kes on näidendi peategelaseks, olevat keiser Heraklios, kes risti kandes Jeruusalemma astus ja võitis Püha Haua nagu Godefroi de Bouillon, kuigi neid isikuid lahutab teineteisest lõpmata pikk rida aastaid? Või kui näitemängule, mis põhjeneb ainuüksi väljamõeldusel, lisatakse ajaloolisi tõsiasju ja segatakse temasse katkeid kõige mitmekesisemate isikutega ja kõige erinevamatel aegadel juhtunud sündmustest, ja mitte nii, et nad paistaksid tõenäolised, vaid ilmsete eksitustega, mida ei saa kuidagi vabandada? Ja kõige halvem on see, et leidub rumalaid, kes ütlevad, et just see on täiuslik kunst ja kõik muu on tühi peenutsemine. Ja mis öelda veel siis, kui vaatleme vaimulikke näitemänge? Kui palju imesid seal sepitsetakse, kui palju võltse ja valesti mõistetud asjaolusid ette tuuakse, kujutades ühe pühaku imetegusid teise omadena! Ja isegi ilmalikkudes näitemängudes julgetakse teha imesid, ilma midagi hoolimata või muud mõtlemata, kui et nende arust üks või teine ime ehk ilmutus, nagu nemad seda nimetavad, passiks hästi näitemängu, nii et harimata rahvas saaks imestada ja teatrisse jopkseks. See kõik on patt tõe vastu, tuleb kahjuks ajaloole ja häbiks hispaania kirjanikkudele, sest välismaalased, kes väga valjult näitemängureeglitest kinni peavad, arvavad meid barbariteks või harimatuteks, nähes meie teoste mõttetusi ja rumalusi. Ja selle vabanduseks ei ole küllaldane, kui öeldakse, et hästikorrastatud ühiskonna kõige tähtsamaks eesmärgiks selle juures, kui lubatakse näitemängu avalikult ette kanda, on pakkuda rahvale viisipärast meelelahutust ja mõnikord juhtida ta mõtted kõrvale nendest halbadest himudest, mida jõudeolek harilikult tekitab. Ja kuna see eesmärk saadakse kätte igasuguse näitemänguga, olgu see hea või halb, siis pole põhjust määrata nende kirjutajaile ja ettekandjaile reegleid ja kitsendusi, mille järgi nad neid tegema peaksid, sest soovitud eesmärgile jõutakse, nagu öeldud, igasuguse näitemänguga. Selle peale vastaksin mina, et sellele eesmärgile jõutaks võrratult paremini heade näitemängudega kui niisugustega, mis seda pole, sest kunstipärane ja hästiehitatud näitemäng pakub kuulajaile ja vaatajale lõbu oma naljadega, õpetust tõdedega, äratab neis imestust oma sündmustega, teritab nende vaimu kõnedega, õpetab ettevaatust pettuste kujutamisega, teravapilgulisust eeskujude abil, tekitab viha pahede ja armastust vooruse vastu. Kõiki neid tundmusi peab hea näitemäng äratama kuulaja hinges, olgu see nii toores ja tuim kui tahes, ja on võimatum kui võimatu, et see näitemäng, millel on kõik need omadused, ei lõbustaks ja huvitaks, rahuldaks ja rõõmustaks palju rohkem kui see, millel nad puuduvad, nagu nad suuremalt osalt puuduvad nendel, mida tänapäeval harilikult ette kantakse. Aga see ei ole näitemänge koostavate kirjanikkude süü, sest nende hulgas on mõningaid, kes väga hästi teavad, milles nad eksivad, ja kellele on täiesti selge, mis neil teha tuleks; aga näidendid on muutunud ostukaubaks ja seepärast öeldakse, ning täie õigusega, et ettekandjad neid ei ostaks, kui nad ei oleks tehtud selle lõike järgi, ja nõnda püüab kirjanik seada end selle järgi, mida temalt nõuab ettekandja, kes tema töö eest maksma peab. Et see on tõsi, seda võib näha paljudest näitemängudest, mis on kirjutanud üks meie maa kõige andekamaid kirjanikke* ja mis on nii meeldivad, teravmeelsed, värsilaadilt nii peened, täis nii vaimukaid kõnesid ja nii tuumakaid ütlusi ja lõpuks ka keelelt nii kaunid ja stiililt kõrged, et maailm on täis nende kuulsust. Aga kuna ka see kirjanik on tahtnud end ettekandjate maitse järgi seada, ei ole mitte kõik ta tükid, vaid ainult mõned neist jõudnud niisuguse täiuslikkuseni, nagu on nõutav. Teised jälle sepitsevad näitemänge nii vähe mõeldes, mis nad teevad, et seejärel kui tükid on ette kantud, peavad näitlejad põgenema ja kaduma, kartes karistuse alla langeda, nagu nendega on mitu korda juhtunud, kuna nad on kandnud ette asju, mis on haavanud mõnd kuningat või teotanud mõnd tähtsat suguvõsa. Aga kõik need halbused ja lisaks veel paljud muud, millest ma ei räägi, lõpeksid, kui pealinnas oleks keegi asjatundlik ning tark isik, kes kõik näitemängud läbi vaataks, enne kui nad ette kantakse, — mitte ainult need, mida pealinnas mängitakse, vaid kõik, mida Hispaanias ette kanda tahetakse, ja kuskil ei tohiks kohapealsed võimud lasta ühtki näitemängu ette kanda, millel pole niisugust läbivaataja heakskiitu, pitserit ja allkirja. Nii kannaksid näitlejad selle eest hoolt, et tükid pealinna saata, ja võiksid neid seejärel julgesti ette anda; ja näite-

mängude kirjutajad teeksid oma tööd hoolikamalt ning põhjalikumalt, kartes seda, et nende teosed lähevad asjatundja valju järelevaatuse alla. Sel viisil kirjutataks häid näitemänge, mis täiel määral täidaksid oma otstarbe; nad lõbustaksid rahvast, võidaksid Hispaania arukamate peade heakskiidu ja tooksid näitemängude ettekandjatele kasu ning julgeoleku, nii et ei tarvitseks näha vaeva nende karistamisega. Ja kui mõnele teisele isikule või sellelesamale tehtaks ülesandeks läbi vaadata rüütliromaanid, mis kirjutatakse, siis kahtlemata võiks nendegi hulgas ilmuda mõningaid nii täiuslikke, nagu teie, aus härra, nimetasite, niisuguseid, mis rikastaksid meie keelt ilukõneluse meeldivate ja hinnaliste aaretega ja sunniksid vanade raamatute kuulsuse tumenema uute sära ees, mis ilmuksid selleks, et pakkuda viisipärast ajaviidet mitte ainult tegevusetuile, vaid ka neile, kes on kõige tõsisemalt tegevuses, sest ei ole võimalik, et vibunöör oleks alati pingul, ja niisamuti ei suuda inimese nõder loomus jõus püsida ilma mõne sündsa meelelahutuseta.»

Niikaugele olid toomhärra ja kirikisand oma jutuajamises jõudnud, kui habemeajaja nendele järele sõitis nende juurde jõudis ja kirikisandale ütles:

«Siin, litsentsiaadihärra, on see koht, millest ma rääkisin, kus meil oleks paras puhata ja kus härjad leiaksid rohkesti rammusat rohtu.»

«Seda arvan mina ka,» vastas kirikisand.

Ta seletas toomhärrale, mis ta teha mõtles, ja ka see, meelitatud vaatest ilusale orule, mis nende pilkude ees avanes, otsustas ühes nendega peatuse teha, et lõbu tunda nii maastikust kui ka kirikisanda jutust, kelle vastu ta juba suurt poolehoidu tundis, ja saada rohkem teada don Quijote vägitegudest. Nii käskis ta siis mõnel oma teenijatest kõrtsi minna, mis ei olnud siit kaugel, ja muretseda sealt kogu seltskonna jaoks midagi söödavat, sest ta mõtles siin paigas lõunapuhkust pidada. Seepeale vastas üks teener, et nende moonamuulal, kes peab olema juba kõrtsi jõudnud, on kaasas küllaldaselt toiduvarusid, nii et neil pole tarvis kõrtsist muud võtta kui aihult otri loomadele.

«Kui lugu nii on,» ütles toomhärra, «siis viige kõik muulad sinna ja tooge moonamuul tagasi.»

Vahepeal märkas Sancho võimalust rääkida oma isandaga, ilma et kirikhärra ja habemeajaja, keda ta umbusaldas, nende juttu kuuleks. Ta läks puuri juurde, milles tema isandat veeti, ja ütles talle:

«Härra, et oma südametunnistust kergendada, tahan teile ütelda, kuidas lugu teie nõidumisega õieti on. Asi on nii, et need kaks seal, need kaetud nägudega, on meie küla kirikisand ja habemeajaja, ja mina arvan, et miks nad kogu selle plaani välja mõtlesid ja teid nii veavad, tuleb ainult selgest kadedusest selle üle, et teie, härra, oma kuulsate vägitegudega nendest nii palju üle olete. Ja kui see tõsi on, siis tähendab see, et teie pole mitte nõiutud, vaid petetud ja tüssatud. Et selle kohta kindlust saada, tahaksin teilt midagi küsida, ja kui te mulle nii vastate, nagu ma usun, et vastama peate, siis on teil kohe käega katsuda, et see kõik on puhas pettus ja teie pole mitte nõiutud, vaid teie mõistus on segi läinud.»

«Küsi, mis sa tahad, poeg Sancho,» vastas don Quijote, «mina annan sulle vastust kõige kohta, mis sa soovid. Mis puutub aga sellesse, et need, kes siin meie ümber liiguvad, olevat, nagu sa ütled, meie küla mehed ja meie tuttavad — kirikisand ja habemeajaja —, siis võib ju küll paista, nagu oleksid need nemad, aga ära sa sugugi usu, et need tõesti ja tegelikult nemad on, vaid usu ja saa aru, et kui nad nende isikutena näivad, keda sa nimetad, siis peab lugu nii olema, et need, kes mind on nõidunud, on endale nende välimuse võtnud ja end nende sarnaseks moonutanud, sest nõidadel on kerge asi võtta endale missugune kuju tahes, ja nad on võtnud meie sõprade kuju, et panna sind mõtlema seda, mis sa mõtled, ja ahvatleda sind valearvamiste labürinti, millest sa enam välja ei pääse, isegi kui sul Theseuse lõng oleks. Võibolla on nad seda teinud ka selleks, et minu meelt segi ajada ja et ma ei oskaks arvata, kust kandist see õnnetus mulle tuleb. Sest vaata, kui sina, ühelt poolt, mulle ütled, et minu saatjateks on meie oma küla kirikisand ja habemeajaja, ja kui ma, teiselt poolt, näen end puuris olevat ja tean, et mingid inimlikud jõud, kui nad mitte üleloomulikud ei ole, poleks suutnud mind puuri kinni panna, mis võin ma siis muud öelda või mõelda, kui et nõidus, mis mind on tabanud, ulatub üle kõigest sellest, mis ma iganes nõiutud rändrüütlite kohta käivatest juttudest olen lugenud? Sa võid siis rahulikult selle mõtte kõrvale jätta, et nemad need on, keda sa nad ütled ole-

vat, sest nad on niisama vähe nemad, nagu mina olen türklane. Mis aga sellesse puutub, et sa minult midagi küsida tahad, siis küsi aga, ja mina vastan sulle, isegi kui sa kas või homme hommikuni küsiksid.»

«Püha jumalaema!» hüüdis Sancho valju häälega. «Kas teil, härra, on tõesti nii kõva pea ja nii nõrk aju, et te ei mõista, et kõik see, mis ma räägin, on sulaselge tõsi ja et selles teie vangisolekus ja õnnetuses on rohkem süüdi õelus kui nõidus? Aga kui lugu nii on, siis tahan teile selgesti tõestada, et te sugugi nõiutud ei ole. Öelge siis mulle, nii tõesti kui te loodate, et jumal teid sellest piinast päästab, ja nii tõesti kui te soovite armulise neitsi Dulcinea kaenlasse jõuda siis, kui te seda kõige väiem aimate . . .»

«Jäta see keerutamine,» ütles don Quijote, «ja küsi, mis sa soovid, sest ma ütlesin sulle juba, et vastan sulle täpipealt.»

«Seda ma palun küll,» vastas Sancho. «Ma tahaksin siis, et te vastaksite mulle ilma midagi juurde lisamata või ära jätmata ainult täit tõtt, nii nagu võib loota rääkivat ja nagu räägivad kõik, kes sõjakunsti-ametit peavad, nagu teie heldus seda peab rändrüütli nime all . . .»

«Ma ütlen ju, et ma sulle midagi ei valeta,» vastas don Quijote. «Küsi juba viimaks, sest tõesti, Sancho, sa väsitad mind kõigi nende sissejuhatuste, palvete ja eeskõnedega.»

«Ma olen siis täitsa julge oma isanda otsekohesuse ja tõearmastuse peale, ja nõndaviisi, kuna see asjaolu on meile tähtis, küsin täie lugupidamisega, kas härral, sestsaadik kui te selles puuris ja omast arust nõiutud olete, on tulnud himu või tahtmine suurele või väikesele asjale minna, nagu on viisiks ütelda?»

«Mina ei mõista, mis tähendab see suurele või väikesele asjale minemine, Sancho. Ütle selgemini, mis sa mõtled, kui sa tahad, et ma sulle õigesti vastaksin.»

«Kas on võimalik, et härra ei tea, mis tähendab suurele või väikesele asjale minna? Seda õpetatakse lastele juba maast-madalast koolis. Noh, teate, ma tahan ütelda, kas teil ei ole himu tulnud teha seda, mida keegi teine teie eest teha ei saa?»

«Nii, nii, nüüd ma mõistan, Sancho. Jah, juba mitu korda on mul see himu tulnud ja on praegugi. Päästa mind sellest hädast või muidu ei ole asi siin enam täitsa puhas!»

XLIX PEATÜKK

Kus räägitakse sellest targast jutuajamisest, mis Sancho Panzal oli oma isanda don Quijotega

«Ahaa!» ütles Sancho, «nüüd olete mul peos, sest just seda tahtsin ma kõigest hingest ja kogu südamest teada saada. Kuulge, härra, kas te võite salata, et inimese kohta, kes ennast pahasti tunneb, harilikult öeldakse: «Ei tea, mis tal viga on: ta ei söö, ei joo, ei maga ega vasta mõistlikult küsimustele, mis talle ette pannakse. Ta peab vist küll nõiutud olema!» Selle järgi tuleb siis aru saada, et need, kes ei söö, ei joo, ei maga ega neid loomulikke tarvidusi ei täida, millest ma rääkisin, need on nõiutud, mitte aga need, kellel on niisugused soovid, nagu härral on, kes joovad, kui neile juua antakse, söövad, kui neil midagi söödavat on, ja vastavad kõige peale, mis nende käest küsitakse.»

«Sul on õigus, Sancho,» vastas don Quijote. «Aga ma olen sulle juba öelnud, et on olemas mitmesuguseid nõiduse liike, ja võib olla, et aja jooksul on nad kõik muutunud, ja nüüd on kombeks, et nõiutud kõike seda teevad, mis mina teen, kuigi nad varem seda ei teinud. Eri aegade kommete ja viiside vastu ei kõlba vaielda ega sellest mingisuguseid järeldusi teha. Mina tean ja olen täiel selgusel selle üle, et ma olen nõiutud, ja sellest jätkub mulle oma südametunnistuse rahustamiseks. Muidu peaks see mulle ju hirmus suurt piina tegema, kui ma mõtleksin, et ma ei ole nõiutud, ja sellest hoolimata istun laisana ja argpüksina selles puuris, jättes oma abist ilma kõik need paljud hädalised ja õnnetud, kes kindlasti praeguselgi silmapilgul tunnevad kõige kibedamat puudust minu abist ja toetusest.»

«Aga sellegipärast,» ütles Sancho, «arvan ma, et suuremaks kindluseks ja teie suuremaks rahustuseks oleks hea, kui härra katsuks sellest vangikongist pääseda. Ja mina töötan teid selle juures kõigest jõust aidata, jah, teid isegi välja tuua. Siis võiksite katsuda uuesti oma tubli Rocinante selga istuda, kes on nii nukker ja kurb, et temagi näib nõiutud olevat, ja me läheksime veel kord õnne katsuma ja uusi seiklusi otsima. Ja kui meil ei peakski hästi minema, eks me jõua siis igal ajal puuri

tagasi tulla, ja mina tõotan teile hea ning ustava kannupoisina, et lasen end ühes teiega sinna kinni panna, kui teie heldus nii õnnetu või mina nii kohtlane peaksin olema, et me sellega hakkama ei saa, millest ma räägin.»

«Mina teen heameelega seda, mis sa ütled, vend Sancho,» vastas don Quijote. «Ja kui sa näed mingit juhust minu vabastamiseks, siis tahan kõikepidi sinu sõna kuulda. Aga küll sa saad näha, Sancho, kuidas sa eksid oma arvamises minu õnnetuse kohta.»

Nõnda vestlesid rändrüütel ja tema kannupoiss, kuni nad jõudsid sinna, kus neid ootasid kirikisand, toomhärra ja habemeajaja, kes olid juba ratsude seljast maha tulnud. Voorimees võttis kohe härjad ikkest lahti ja laskis nad vabalt liikuma selles haljendavas ja ilusas paigas, mille värskus meelitas sellest mõnu tundma, mitte küll niisuguseid nõiutud inimesi nagu don Quijote, vaid tema kannupoisi taolisi arusaajaid ning mõistlikke inimesi. Sancho palus kirikhärrat, et see lubaks tema isandal veidikeseks puurist välja tulla, sest kui teda välja ei lasta, ei jää see vangikong nii puhtaks, nagu tema isanda taolisele rüütlile sünnis on. Kirikhärra mõistis teda ja ütles, et ta heameelega tema palvet täidaks, kui ta ei kardaks, et Sancho isand, nähes end vabaduses, hakkab jälle oma tempe tegema ja läheb sinna, kust keegi teda enam üles ei leia.

«Mina vastutan selle eest, et ta ei põgene,» ütles Sancho.

«Mina samuti,» ütles toomhärra, «iseäranis kui ta annab mulle oma rüütlisõna, et ta ilma meie nõusolekuta meie juurest ära ei lähe.»

«Ma annan selle,» ütles don Quijote, kes kõike oli kuulnud, «seda parema meelega, et inimesel, kes on nõiutud nagu mina, pole vabadust teha oma isikuga, mis ta tahab, sest nõiduja võib nii teha, et nõiutu end kolmel aastasajal paigast liigutada ei saa, ja kui ta peaks põgenema, toob tema lennul jälle tagasi.» Ja kuna lugu nii olevat, võivad nad tema väga hästi välja lasta, seda enam, et see kõigile kasuks tulevat, sest mitteväljalaskmise korral pidavat ta paratamatult teiste haistmismeelt haavama, kui nad sealt eemale ei lähe.

Toomhärra võttis tema käe, kuigi need olid tal mõlemad kokku seotud, ja tema ausõna ning lubaduse peale lasti ta puurist välja, mis teda ütlematult ja üliväga rõõ-

mustas. Esimene asi, mis ta tegi, oli, et ta kõiki oma ihuliikmeid sirutas, siis läks Rocinante juurde, patsutas teda paar korda laudjale ja ütles:

«Jumala ja ta õnnistatud ema nimel loodan ma ikka veel, sa kõigi hobuste õis ja ideaal, et me varsti seda teha saame, mis me soovime: sina kanda oma isandat seljas ja mina ratsutada sinu turjal, täites seda ametit, mille jaoks jumal mu maailma on saatnud.»

Pärast neid sõnu läks don Quijote ühes Sanchoga eemale, kõrvalisse paika, ja tuli sealt tagasi väga kergendatult, ning soovides endisest tugevamini seda teoks teha, mis tema kannupoiss plaanitses.

Toomhärra vaatas teda ja imestas tema suure hulluse iseäraliku laadi ning selle üle, et ta ilmutas muidu kõigis oma kõnedes ja vastustes üliväga selget mõistust ja kaotas pideme, nagu juba varem öeldud, ainult siis, kui jutt läks rüütliasjadele. Kui siis kõik olid istunud haljale rohule ootama toomhärra moonatagavara, ütles viimane kaastunde sunnil don Quijotele:

«Kas on võimalik, härra hidalgo, et nende viletsate ja tühiste rüütliromaanide lugemine on võinud teie aru nii segi ajada, et teie usute end nõiutud olevat ja muid seda laadi asju, mis on niisama kaugel tõelikkusest kui vale ise tõest? Ja kuidas võib ükski mõistlik inimene uskuda, et maailmas on olnud see lugematu hulk Amadíse, see musttuhat kuulsaid rüütleid, nii rohkesti Trapezundi keisreid, nii palju Hürkaania Felixmartesid, nii palju teldreid, nii suur hulk rändajaid neitseid, nii palju madusid, lohesid, hiiglasi, nii arvutu hulk ennekuulmatuid seiklusi, nii mitut laadi nõidusi, nii palju lahinguid, nii palju pööraseid kahevõitlusi, niisugust riiete toredust, nii palju armunud printsesse, kõiki neid krahvideks saanud kannupoisse, naljakaid päkapikumehi, nii palju armastuskirju, õrnutsemist, nii rohkesti vapraid naisi, ühesõnaga, nii palju kõiksuguseid pöörasusi, nagu rüütliromaanid sisaldavad? Enese kohta pean ütlema, et kui ma neid loen, pakuvad nad mulle veidi lõbu, kuni ma sellele ei mõtle, et see kõik on lausa vale ja tühi loba, aga kui mul meelde tuleb, mis nad õieti on, siis viskan kõige parema nendest vastu seina ja viskaksin ta kas või tulle, kui see satuks lähedal olema, sest nad teenivad tõesti niisugust karistust, kuna nad on võltsid ja petlikud ja kujutavad asju viisil, mis käib looduse üldise

korra vastu, sest et nad uusi õpetusi ja uusi eluviise välja mõtlevad ja ahvatlevad inimeste pimedat hulka uskuma ning pidama tõeks kõiki neid rumalusi, mis neis sisalduvad. Nad on isegi nii häbematud, et julgevad ajada segi tarkade ja kõrgestisündinud hidalgode päid, nagu võib hästi näha selle järgi, mis nad teie heldusega on teinud, kuna nad on teid niikaugele viinud, et oldi sunnitud teid puuri kinni panema ja teid härjavankril vedama, nagu veetakse paigast paika mõnd lõvi või tiigrit, et teda raha eest näidata. Auline härra don Quijote, halastage iseenda peale, tulge tagasi mõistuse rüppe, õppige õigesti kasutama seda teravat aru, mis taevas teile lahkesti on kinkinud, ja arendage oma rikkaid vaimuandeid teistsuguse kirjanduse lugemisega, mis teie hingele kasuks tuleb ja teile suuremat au toob! Kui teie aga siiski loomuliku kalduvuse tõttu tahate lugeda raamatuid, kus jutustatakse kangelastegudest ja rüütliasjadest, siis lugege pühakirjast Kohtumõistjate raamatut: seal leiate suurepäraseid tõelisi sündmusi ja niisama tõelisi kui kangelaslikke tegusid. Lusitaanial oli Viriatus*, Roomal Caesar, Kartaagol Hannibal, Kreekal Aleksander, Kastiilial krahv Fernán González, Valencial Cid, Andaluusial Gonzalo Fernández, Extremadural Diego García de Paredes, Jerezil Garcí Pérez de Vargas, Toledol Garcilaso, Sevillal don Manuel de León, ja nende kangelastegudega tutvumine võib huvitada, õpetada, pakkuda lõbu ja äratada imestust ka kõige kõrgema vaimuga inimestes, kes neid loevad. See lugemine oleks tõesti teie peene mõistuse vääriline, mu armas härra don Quijote, ja niisuguse lugemise läbi saaksite teadmisi ajaloost, õpiksite armastama voorust, tundma headust, õilistaksite oma kombeid, saaksite vahvaks ilma hulljulguseta, ettevaatlikuks ilma arguseta — ja kõike seda jumalale auks, endale kasuks ja La Manchale kuulsuseks, kust teie kuuldavasti pärit olete.»

Don Quijote oli väga teraselt kuulanud toomhärra kõnet. Nähes, et ta nüüd oli lõpetanud, vaatas ta teda tükk aega ning ütles siis:

«Armuline härra hidalgo näib tahtvat mulle oma kõnega selgeks teha, et maailmas ei ole olnud rändrüütleid, et kõik rüütliromaanid on võltsid, valelikud, ühiskonnale kasutud ja kahjutoovad, ja et mina olen teinud halvasti neid lugedes, veel halvemini neid uskudes, ja hoopis halvasti sellega, et olen neid järele aimates pühendanud end rändrüütli üliraskele ametile, mida neis õpetatakse. Teie eitate, et maailmas oleks iial olnud Gallia või Kreekamaa Amadísi või ühtki kõigist neist teistest rüütlitest, kellest need raamatud jutustavad.»

«Kõik on täpipealt nii, nagu teie heldus ütleb,» sõnas nüüd toomhärra.

Seepeale vastas don Quijote:

«Teie lisasite veel juurde, et raamatud on minule palju kahju teinud, kuna nad on mu mõistuse segi ajanud ja mind puuri viinud, ja et mulle oleks hea end parandada ja vahetada lugemisvara, hakates lugema teisi, tõepärasemaid raamatuid, mis rohkem lõbu ja õpetust pakuvad.»

«Täitsa õige,» ütles toomhärra.

«Noh,» ütles don Quijote, «mina omalt poolt leian, et hull ja nõiutud olete just teie, mu härra, kuna te olete julgenud lausuda nii palju laimu asja vastu, mis maailmas on nii heaks kiidetud ja nii tõeks peetud, et see, kes seda eitab, nagu seda eitate teie, teenib sedasama karistust, mis teie tahate määrata raamatutele, kui te neid loete ja nad teid pahandavad ning tüütavad. Sest vaadake, tahta kellelegi selgeks teha, et Amadísi ei ole iial maailmas olnud, nagu polevat olnud ka kõiki teisi seiklejaid rüütleid, kellest need lood kubisevad, tähendab sedasama kui tahta kedagi uskuma panna, et päike ei valgusta, pakane ei pane külmetama ja maa ei kanna meid. Sest missugune mõistlik inimene maailmas saab teist uskuma panna, et ei ole tõsi, mis jutustatakse printsess Floripesist ja Burgundia Guidost, samuti Fierabrásist ja Mantible sillast, mis juhtus Karl Suure ajal? Vannun selle ja teise juures, et see on niisama tõsi nagu see, et praegu on päev! Ja kui see on vale, siis peab samuti vale olema, et on olnud Hektor, Achilles, Trooja sõda, Prantsusmaa kaksteistkümmend peeri ja Inglismaa kuningas Arthur, kes veel tänini elab kaarnaks moondatult ja keda tema riiki iga silmapilk tagasi oodatakse. Võib-olla julgetakse valeks tunnistada ka Guarino Mezquino lugu, samuti Püha Graali otsimine ja leitakse olevat võltsid don Tristani ja kuninganna Isolde, samuti Ginevra ja Lancelote armulood, kuigi on olemas inimesi, kes peaaegu mäletavad olevat näinud duenja Quintañonat, kes oli kõige parem naissoost joogiülem kogu Suurbritannias. See on nii kindel, et ma veel ise mäletan, kuidas mu isapoolne vanaema mulle harilikult ütles, kui ta nägi mõnd

auväärset tanuga daami: «Vaata, pojapoeg, see on täitsa duenja Quintañona moodi.» Selle põhjal arvan mina, et ta pidi teda tundma või vähemalt oli näinud mõnd tema pilti. Ja kes võib öelda, et lugu Pierre'ist ja ilusast Magalone'ist pole tõsi, kuna ometi tänase päevani on näha kuninglikus sõjariistahoones puupulk, mille abil pöörati puuhobu, kellel vahva Pierre sõitis läbi õhu, ja missugune puupulk on veidi suurem kui vankritiisel? Ja selle pulga kõrval on Babieca sadul, ja Roncesvalleses on Rolandi pasun, umbes jämeda palgi suurune. Sellest järgneb, et on olnud kaksteist peeri, et on olnud Pierre, on olnud Cid ja teised niisugused rüütlid, kelle kohta öeldakse, et nad rändavad seikluste otsingul. Kui seda ei usuta, siis võidakse ka see valeks tunnistada, et vahva lusitaanlane Juan de Merlo* oli rändrüütel, kes Burgundiasse läks ja Arrasi linnas võitles Charny kuulsa isanda vastu, keda härra Pierre'iks kutsuti, ja hiljem Baseli linnas härra Heinrich von Rabensteini vastu, tulles mõlemast võitlusest võitjana välja ja teenides sellega suurt kuulsust; ja niisama oleksid siis võltsid need seiklused ja võitlused, mis vahvad hispaanlased Pedro Barba ja Gutierre Quijada (kelle soost mina otseses meesliinis põlvnen) Burgundias läbi tegid, võites krahv Saint-Poli pojad. Eitatagu samuti, et don Fernando de Guevara läks Saksamaale seiklusi otsima, kus ta võitles härra Georgiga, rüütliga Austria hertsogi õukonnast; öeldagu, et Suero de Quiñonese turniirid olid paljas nali, samuti härra Luis de Falcese võitlus Kastiilia aadlimehe don Gonzalo de Guzmáni vastu ja veel paljud teised vägiteod, mida nii meie maa kui teiste võõraste maade kristlikud rüütlid korda saatsid ja mis on nii ehtsad ja tõelised, et ma veel kord ütlen, et sellel, kes neid salgab, puudub küll täiesti mõistus ja selge aru.»

Toomhärra oli täis imestust, kuuldes seda tõdede ja valede segu, mis don Quijote ette tõi, ja nähes, kui hästi ta teadis kõike seda, mis tema rändrüütelkonna asjadesse puutus. Ta vastas temale:

«Ma ei eita, härra don Quijote, et selles, mis te ütlesite, on osalt tõtt, iseäranis mis puutub Hispaania rändrüütlitesse, ja samuti tunnistan heameelega, et Prantsusmaa kaksteist peeri on olemas olnud, aga ma ei taha uskuda, et nad panid toime kõik need teod, mis peapiiskop Turpin neist kirjutab. Tõeliselt on asi nimelt nii,

et nad olid rüütlid, keda Prantsusmaa kuningad välja valisid ja keda nimetati peerideks*, kuna nad olid julguselt, suursugususelt ja vahvuselt kõik võrdsed, või kui nad ei olnud, siis vähemalt oleksid pidanud olema. Nad moodustasid siis nagu ordu, mida võib võrrelda nüüdse Santiago või Calatrava orduga, kus oletatakse, et need, kes sinna kuuluvad, peavad olema julged, vahvad ja suursugused rüütlid. Ja samuti nagu tänapäeval räägitakse Püha Johannese või Alcántara ordu rüütlitest, räägiti tol ajal kaheteistkümnest peerist, sest sellesse sõjalisse ordusse valiti kaksteist nimetatud omaduste poolest võrdset rüütlit. Selles, et Cid on elanud, ei ole mingit kahtlust, samuti ka Bernardo del Carpio, aga selles, et nad tegid niisuguseid vägitegusid, nagu räägitakse, kahtlen ma väga. Selle pulga asjas, mis teie sõnade järgi kuulub krahv Pierre'ile ja mis on kuninglikus sõjariistahoones Babieca sadula kõrval, tunnistan küll oma pattu, et olen nii taipamatu või lühinägelik, et kuigi ma nägin sadulat, ei märganud ma pulka, mis ometi teie sõnade järgi nii suur olevat.»

«Aga siiski on ta seal, täitsa kindlasti,» vastas don Quijote. «Räägitakse isegi veel, ta olevat pandud nahkkatlesse, et ta ei hallitaks.»

«Kõik võib olla,» vastas toomhärra, «aga vannun teile, nii tõesti kui ma olen preestriks pühitsetud, et ma ei mäleta teda näinud olevat. Ja isegi kui ta seal oleks, ei sunni see mind ometi uskuma kõiki lugusid neist rohkearvulistest Amadísidest ja musttuhandest rüütlist, mida meile jutustatakse, ega ole see veel põhjuseks, et teietaoline auline ja niisuguste heade loomuomaduste ning selge aruga mees hakkaks pidama tõelisteks kõiki pööraseid hullusi, mis neis rumalates rüütliromaanides on kirjutatud.»

L PEATÜKK

Don Quijote ja toomhärra teravmeelsest vaidlusest ja teistest sündmustest

«See on alles tore lugu!» vastas don Quijote. «Raamatud, mis on trükitud kuninga loal ja nende heakskiidul, kellele nad läbi vaadata anti, ja mida heameelega loevad ja ülistavad nii suured kui väikesed, vaesed kui rikkad, haritud kui harimatud, alamrahvas kui aadlikud — ühesõnaga, kõiksugused inimesed, olgu nad mis seisusest ja oludest tahes, need raamatud peaksid olema vale, kuigi nad kannavad ilmset tõepitserit, kuna nad nimetavad meile kõnesoleva rüütli või kõnesolevate rüütlite isa, ema, kodukoha, sugulased, ea, vägiteod ja paigad, kus need sündisid, punkt-punktlit ja päev-päevalt? Vaikige, mu härra, ärge rääkige niisuguseid laimdusi, vaid uskuge mind, kui ma teile nõu annan talitada nii, nagu on aruka mehe kohane: lugege neid, ja te näete, missugust heameelt see teile pakub. Või kui te ei usu, öelge mulle, kas on olemas näiteks suuremat lõbu kui näha, kuidas meie ette ilmub äkki suur pigijärv, mis keeb mulinal, ja kuidas seal ujub ja roomab läbisegi arvutu hulk usse, madusid, sisalikke ja palju muid metsikuid ning kohutavaid elukaid ja kuidas järve keskelt kostab ülikurb hääl, mis lausub: «Oo rüütel, kes sa iganes oled, sina, kes vaatad seda hirmsat järve, kui tahad võita aaret, mis on varjul nende mustade vete all, näita oma julge südame vahvust ja heida end otse nendesse mustadesse ja keevatesse voogudesse; sest kui sa seda ei tee, ei ole sa väärt nägema neid suuri imesid, mida sisaldavad ja varjavad eneses selles mustas sügavuses asuvad seitsme haldja seitse lossi.» Ja vaevalt on rüütel kuulnud seda kartlikku häält, kui ta ilma pikema kaalumiseta ja mõtlemata hädaohule, millesse ta tormab, ja isegi vabastamata end oma raskest raudrüüst, annab end jumala ja oma daami hoolde ja heidab end otse keevasse järve; ja enne kui ta midagi märkab või aimab, kuhu ta õieti satub, leiab ta end õitsvatelt väljadelt, millega Elüüsiumi väljad end ei saa kaugeltki võrrelda. Seal näib talle taevas läbipaistvam ja päikesevalgus heledam kui kunagi varem, seal ilmub ta silmade ette kena mets, mis seisab koos nii haljastest ja leherikastest puudest, et nende rohelus

rõõmustab silma, ja kõrvale pakuvad lõbu oma magusa loomuliku lauluga lugematud väikesed kirjud linnud, kes lendlevad läbipõimunud okste vahel. Siin silmab ta väikest oja, mille selge vesi voolab nagu sulakristall peenel kuldteraliselt sätendaval liival ja valgetel kivikestel, mis sarnanevad ehtsate pärlitega. Seal näeb ta kunstipärast purskkaevu, mis on ehitatud mitmevärvilisest jaspisest ja läikivast marmorist, eemal aga teist, iseäraliku plaani järgi ehitatud purskkaevu, kus väikesed merikarbid ja valged ning kollased keerdunud teokojad, asetatud meeldivas korratuses ja segatud helkivate kristallitükkidega ning järeletehtud smaragdidega, loovad nii vaheldusrikka terviku, et siin näib loodust järeleaimav kunst loodust võitvat. Siis silmab ta äkki kuskil kaugemal tugevat linnust või toredat lossi, mille müürid on raskest kullast, harjad teemantidest, väravad hüatsintidest, ja ehituselt on see nii imeväärne, et selle juures tehtud tööd tuleb veel kallimaks hinnata kui selle jaoks tarvitatud materjali, kuigi see seisab koos selgetest teemantidest, karbunklitest, rubiinidest, pärlitest, kullast ja smaragdidest. Aga veel enam: seejärel kui rüütel seda on silmanud, näeb ta lossiväravast tervet hulka noori neiusid välja tulevat, kelle riided on nii uhked ja ilusad, et kui ma neid praegu nii kirjeldama hakkaksin, nagu neist juttudes räägitakse, ei jõuaks ma iial lõpule. Siis see neiu, kes neist näib kõige suursugusem, võtab käest kinni julgel rüütlil, kes keevasse järve oli hüpanud, ja talutab ta sõnagi lausumata uhkesse lossi või linnusesse, laseb tal end täiesti alasti võtta, nii nagu ta ilmale on tulnud, ja peseb teda leige veega, võiab teda üleni healõhnaliste võietega ja paneb talle selga kõige peenemast siidist särgi, mis on lõhnastatud üliheade lõhnadega; siis ruttab juurde teine neiu ja heidab talle õlgadele mantli, mis öeldakse maksvat vähemalt terve linna hinna, ennem veel rohkemgi. Ja kas pole tore, kui — nagu meile siis jutustatakse — rüütel pärast kõike seda teise saali juhitakse, kust ta leiab nii ilusti kaetud lauad, et ta otse üllatub ja imetlema jääb? Või kui ta kätele kallatakse vett, mis on aetud lausa ambrast ja lõhnavaist lilledest? Või kui ta asetatakse istuma elevandiluust toolile? Või kui teda teenivad kõik neiud imelises vaikuses? Või kui talle tuuakse ette nii palju erisuguseid ja maitsvalt valmistatud roogasid, et ta ei tea, mille järele kätt sirutada? Ja kui imelina

on kuulda muusikat, mis kostab tema söömise ajal, ilma et ta teaks, kes laulab või kus mängitakse. Ja kui söömine on lõppenud ning sööginõud laualt koristatud, ja rüütel siis oma tugitooli seljale nõjatab ja võib-olla hambaid urgitseb, nagu on viisiks, kuidas siis ootamatult astub saaliuksest sisse veel üks neiu, palju ilusam kui kõik eelmised, istub rüütli kõrvale ja hakkab talle jutustama, mis loss see on ja kuidas tema on seal nõiutud ja palju muud, mis rüütlit suuresti üllatab ja nendes imetlust äratab, kes tema lugu loevad! Ma ei taha siin pikemalt rääkida, sest juba sellest, mis ma jutustasin, võib mõista, et iga lugu mis tahes rändrüütlist, loetagu seda kust kohast tahes, pakub lõbu ja paneb imestama igaüht, kes seda loeb. Uskuge mind, teie heldus, ja lugege, nagu ma juba kord ütlesin, neid raamatuid, siis näete, kuidas nad peletavad nukruse, mis teid võib-olla rõhub, ja parandavad meeleolu, kui see teil satub halb olema. Enese kohta võin öelda, et sestsaadik kui olen rändrüütel, olen vahva, viisakas, helde, kombekas, suuremeelne, lahke, julge, leplik, kannatlik, talun nurisemata raskusi, vangistust ja nõidusi, ja kuigi ma veel hiljuti olin puuris kinni nagu mõni hullumeelne, loodan ma ometi, kui taevas mind aitab ja õnn mitte täiesti minu vastu ei ole, jõuda oma käsivarre rammu abil mõne päeva pärast kuningaks kuskil riigis, kus ma siis oma rinnas peituvat tänulikkust ja heldemeelsust saan näidata. Sest tõesti, auline härra, vaene on võimetu ilmutama heldust kellegi vastu, isegi kui tal oleks seda omadust kõige kõrgemal määral, ja tänulikkus, mis ainult soovis seisab, on surnud asi, nagu on surnud usk ilma tegudeta. Seepärast sooviksin mina, et saatus mulle varsti võimaluse pakuks keisriks tõusta, nii et ma saaksin näidata oma südame tõelisi tundmusi, tehes head oma sõpradele, iseäranis sellele vaesele Sancho Panzale, minu kannupoisile, kes on kõige parem inimene maailmas: ma tahaksin talle nimelt krahvkonna anda, mille ma talle juba ammu olen lubanud, kui ma ainult ei kardaks, et tal osavust ei jätku oma maad valitseda.»

Vaevalt oli Sancho neid oma isanda viimaseid sõnu kuulnud, kui ta talle ütles:

«Teie mureks, härra don Quijote, olgu anda mulle see krahvkond, mida te mulle niisama kindlasti lubasite, nagu mina seda saada loodan, ja ma tõotan teile, et mul ei tule puudu osavusest seda valitseda. Aga isegi kui tuleks,

poleks ka häda midagi, sest olen kuulnud, et maailmas leidub inimesi, kes oma isandate maid rendile võtavad, neile iga aasta kindla summa maksavad ja siis valitsemise eest hoolt kannavad, isandal aga pole muud, kui paneb jalad seinale ja raiskab mõnuga rendiraha, mis talle maksetakse, ega hooli tühjagi millestki muust. Nii teen ka mina: ei hakka pikka nõu pidama, vaid annan kohe valitsemise käest ära ja elan uhkelt oma rendist nagu mõni hertsog, ja asi sellega.»

«See, vend Sancho,» ütles toomhärra, «võib küll õige olla rendiraha raiskamise kohta, aga mis puutub õigusemõistmisse, siis on see maa isanda asi, ja selleks on vaja oskust ning teravat mõistust, kõigepealt aga head tahtmist õigesti talitada, sest kui alus on puudulik, siis on alati ka abinõud ja tulemused valed, ja jumal toetab harilikult lihtsameelse inimese head tahet, niisama nagu ta teeb tühjaks targa halva mõtte.»

«Ei mina mõista seda ilmatarkust,» vastas Sancho Panza, «tean ainult, et ma oskaksin krahvkonda valitseda, kui ta aga kätte saaksin, sest mul on niisama palju hinge nagu igal teisel, ja keha poolest olen mõnestki ees, ja ma oleksin oma riigis niisama hea kuningas nagu iga teine omas; ja kui ma seda juba oleksin, siis teeksin, mis ma tahaksin; ja kui ma teeksin, mis ma tahaksin, siis teeksin seda, mis mulle meeldib; ja kui ma teeksin seda, mis mulle meeldib, siis oleksin rahul; ja kui inimene on rahul, siis pole tal enam midagi soovida, siis on lool lõpp; ja andke aga krahvkond siia, ja jumalaga ning nägemiseni, nagu üks pime ütles teisele.»

«See ilmatarkus, nagu sina ütled, Sancho, pole halb,» sõnas toomhärra, «aga siiski võiks veel paljugi öelda selle krahvkondade asja kohta.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Ma ei tea, mis siin veel öelda oleks. Mina teen nende paljude ja mitmekesiste eeskujude järgi, mis ma sel puhul ette tuua võiksin, eeskujude järgi, mida ma saan oma ordu rüütlitelt, kes tasuks oma kannupoiste ustava ja silmapaistva teenistuse eest näitasid nende vastu üles suurt heldust, tehes neid linnade ja saarte piiramatuteks isandateks; ja mõne teened olid isegi nii suured, et tal auahnus oli kuningaks saada. Aga milleks ma sellega nii palju aega raiskan, kui mulle nii hiilgavat eeskuju pakub suur ja mitte iial küllaldaselt kiidetud Gallia Ama-

dis, kes tegi oma kannupoisi Kindlamaa saare krahviks! Ja niisamuti võin mina ilma oma südametunnistust vaevamata teha krahviks Sancho Panza — kõige parema kannupoisi, kes ühelgi rändrüütlil on olnud.»

Toomhärrat panid imestama need kooskõlastatud hullused (kui hullustes saab olla kooskõla), mis don Quijote oli kuuldavale toonud, viis, kuidas ta oli kirjeldanud Järve Rüütli seiklust, mõju, mida temasse olid avaldanud loetud raamatuis leiduvad meelega sepitsetud valed, ja samuti pani teda imestama Sancho rumalus, kes nii kangesti soovis saada krahvkonda, mille ta isand oli talle lubanud. Nüüd tulid tagasi toomhärra teenrid, kes olid käinud kõrtsis moonamuula järel. Haljale nurmele laotatud vaibale kaeti laud ja seltskond istus puude varju ning pidas söömaaega, et härjaajajal selle koha kasulikkus kaotsi ei läheks, nagu juba öeldud. Süües kuulsid nad äkki seal lähedal kasvavaist okaspõõsaist ja tihedast võsastikust kõva raginat ja kellakõlinat ning selsamal silmapilgul nägid padrikust ilusat musta-, valge- ja hallikirju kitse välja tulevat; tema järel tuli karjane, hüüdes ja meelitades looma karjaste viisi, et ta seisma jääks või tagasi tuleks. Põgenev kits aga, ehmunud ning kartlik, jooksis inimeste juurde ja jäi seal seisma, nagu nendelt kaitset otsides. Karjane tuli, haaras tal sarvedest kinni ja ütles talle, nagu oleks loomal mõistust ja arusaamist:

«Ah, Kirju, Kirju, sa igavene hulkuja, mis sa mul ometi viimasel ajal ringi kepsled? Missugused hundid sind hirmutavad, mu tütar? Kas sa ei ütleks mulle, mis see tähendab, mu kaunike? Aga mida see muud võib tähendada, kui et sa oled emane ja ei või paigal püsida. Võtaks pagan sinu rahutut loomust ja kõigi nende oma, kellele sa järele teed! Tule tagasi, tule tagasi, sõbrake, sest kuigi sul karjataras lõbus ei ole, oled sa seal oma kaaslaste juures vähemalt kindlas kohas. Kui sina, kes sa pead teisi valvama ja juhtima, nii omapead ja uisapäisa ringi jooksed, mis peab siis veel teistest saama?»

Karjase sõnad pakkusid lõbu neile, kes teda kuulsid, iseäranis toomhärrale, kes talle ütles:

«Kuulge sõber, jääge ometi rahulikumaks ja ärge nii rutake selle kitse karja juurde tagasiajamisega. Sest kuna ta on emane, nagu te ütlesite, peab ta oma loomusunnijärgi tegema, kuigi teie seda takistada püüaksite. Võtke

see pala ja jooge lonks veini, siis lahtub teie viha, ja kits saab niikaua puhata.»

Nende sõnadega ulatas ta mehele noa otsas tüki külma kodujänese praadi. Kitsekarjane võttis selle ja tänas, jõi veini, rahunes ja ütles siis:

«Ma ei tahaks, et aulised härrad peaksid mind sellepärast narriks, et ma selle loomaga rääkisin, nagu oleks tal mõistust. Minu sõnadel on tõepoolest salajane mõte. Ma olen lihtne ja harimatu, aga siiski mitte sel määral, et ma ei teaks, kuidas inimeste ja loomadega tuleb ümber käia.»

«Seda usun ma heameelega,» vastas kirikisand, «sest tean juba kogemustest, et metsades kasvab õpetatud mehi ja karjaseonnides leidub mõttetarku.»

«Vähemalt asub seal inimesi, keda häda on targaks õpetanud, auline härra,» vastas kitsekarjane. «Et te seda usuksite ja see tõde saaks teile nagu käegakatsutavaks, tahaksin mina, kuigi ma tulen teie seltskonda nagu kontvõõras ja ilma kellegi kutsumata, jutustada teile, kui see teid ei tüüta ja te mind natuke aega tähelepanelikult kuulata tahate, ühe tõelise loo, mis selle härra (ta näitas õpetaja peale) ja minu sõnad õigeks tunnistab.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Kuna selle asja juures on minu arust nagu veidi rüütliseikluse maiku, siis mina omalt poolt kuulan teid suure heameelega, vennas, ja sedasama teevad ka kõik need teised härrad siin, kuna nad on väga arukad inimesed ja peavad lugu huvitavatest jutustustest, mis imestust äratavad, meelt rõõmustavad ja lõbustavad, nagu ma kindlasti loodan teie juttu tegevat. Hakake siis peale, sõber, me kuulame kõik.»

«Peale minu,» vastas Sancho. «Mina võtan selle lihapiruka, lähen istun sinna ojakaldale ja söön seal kolme päeva kõhutäie: minu isand don Quijote on ju ütelnud, et rändrüütli kannupoiss peab sööma, kus ta aga saab, niipalju kui sisse mahub, sest ta juhtub nii mõnigi kord sattuma säherdusse tihedasse metsa, kust ta kuue päeva jooksul välja ei pääse, ja kui inimene siis kõhtu täis pole söönud või kui tal prisket moonapauna kaasas pole, võib ta sinnapaika jääda, nagu tihti jääbki, ja luukereks kuivada.»

«Sul on õigus, Sancho,» vastas don Quijote. «Mine, kuhu tahad, ja söö nii palju, nagu jaksad. Minule ei ole

enam midagi muud vaja kui veidi vaimukosutust, mida ma saan, kuulates selle tubli mehe juttu.»

«Niisamuti loodame meie kõik oma vaimule kosutust,» ütles toomhärra.

Seejärel palus ta kitsekarjast teha algust lubatud jutustusega. Karjane patsutas paar korda oma kitse seljale, hoides teda seejuures sarvedest, ja ütles talle:

«Asu siia minu kõrvale maha, Kirju, meil on veel aega küllalt koju minna.»

Kits näis teda mõistvat, sest kui ta peremees oli istet võtnud, heitis ta rahulikult tema kõrvale ja vaatas talle näkku, andes mõista, et temagi tahab kuulata, mis karjasel on jutustada, ja see algas oma lugu.

LI PEATÜKK

Kus räägitakse sellest, mis kitsekarjane jutustas kõigile neile, kes don Quijotet küütisid

«Kolme penikoorma kaugusel sellest orust asub küla, mis on küll väike, aga siiski üks rikkamaid siinses ümbruskonnas. Seal külas elas keegi väga lugupeetud talupoeg; ja lugupidamine, mis küll harilikult käib kaasas rikkusega, sai temale rohkem osaks tema voorusliku elu kui ta rikkuse pärast. Tema ise aga ütles end kõige õnnelikuma olevat selle üle, et tal oli nii üliväga kaunis, haruldaselt tark, meeldiv ja vooruslik tütar, et kõik, kes teda tundsid ja nägid, imetlesid neid harukordselt rikkaid andeid, mis taevas ja loodus olid talle kinkinud. Juba lapsena oli ta ilus ja läks ikka ilusamaks ja ilusamaks ning kuueteistkümneaastaselt oli ta lausa iludus ise. Tema ilu kuulsus hakkas ulatuma kõigisse ümberkaudsetesse küladesse, ei, mis ma ütlen, mitte ainult ümberkaudsetesse küladesse, vaid ka kaugetesse linnadesse, isegi kuningalossidesse ja kõiksuguste inimeste kõrvu, kes igalt poolt tulid teda vaatama nagu mingit haruldast asja või imet tegevat pühakuju. Tema isa hoidis teda hoolega ja tema ise hoidis ennast, sest ei ole lukkusid, valvureid ega riive,

mis hoiaksid noort neiut paremini kui tema oma kombekus.

Isa rikkus ja tütre ilu meelitasid paljusid, nii sellesama küla elanikke kui väljastpoolt tulijaid, teda enesele naiseks paluma, aga isa, kes oli määraja selle nii kalli varanduse üle, kõhkles ega jõudnud otsustada, kellele kõigist neist lugemata paljudest, kes teda kosimistega tüütasid, oma tütar anda. Nende paljude hulka, kellel oli see õiglane soov, kuulusin ka mina, ja mulle andis palju ning suuri lootusi edule teadmine, et neiu isa mind tunneb, et olen pärit sellestsamast külast, puhtast kristlikust soost, kõige paremas eas, väga jõukas ja heade vaimuannetega. Tüdrukut kosis veel üks teine sellesama küla noormees, kellel olid kõik needsamad omadused mis minul, ja selle pärast kõhkles isa ning oli kahevahel, sest talle näis, et me mõlemad kõlbame ühteviisi hästi tema tütrele. Et sellest kõhklemisest pääseda, tegi ta otsuseks ilmutada asi Leandrale (nii oli selle rikka neiu nimi, kes minu niisugusesse viletsusse saatis), sest kuna meie mõlemad olime tema meelest võrdsed, tahtis ta oma armsal tütrel lasta valida meest oma meele järgi — teguviis, mis on väärt, et seda järele aimaksid kõik vanemad, kes oma lapsi mehele panevad või neile naisi võtavad. Ma ei ütle, et nad peaksid laskma oma lastel valida halvad ja viletsad eluseltsilised, vaid nad peaksid soovitama neile häid, ja nende hulgast peaksid siis lapsed oma meele järgi valima. Mina ei tea, mis meelt Leandra oli, tean ainult, et tema isa venitas asja, tuues meile mõlemale ette oma tütre liiga noort iga ja muid sõnakõlkse, mis teda millekski ei kohustanud, aga ka otsekohest äraütlemist ei tähendanud. Minu võistleja nimi oli Anselmo ja minu oma on Eugenio, et te teaksite ka tegelaste nimesid selles kurbmängus, mis ei ole veel lõpule jõudnud, aga mille lõpp, nagu juba arvata võib, tuleb õnnetu.

Sel ajal tuli meie külasse keegi Vicente de la Roca, ühe sellessamas külas asuva kehva talumehe poeg. See Vicente tuli Itaaliast ja mitmesugustest muudest maadest, kus ta oli sõdurina teeninud. Kui ta oli olnud umbes kaheteistkümneaastane poiss, oli üks kapten, kes oma kompaniiga meie külast sattus läbi minema, ta kaasa võtnud, ja nüüd, teise kaheteistkümne aasta järel, tuli ta tagasi noore mehena, sõduririietes, uhkustades tuhande eri värviga, ehitud lugematute klaashelmestega ja peeni-

keste teraskettidega. Täna mukkis ta end ühteviisi, homme teisiti, aga see kõik oli tühine, kirev, vähese kaaluga ja veel vähema väärtusega. Maainimesed, kes on iseendast õelad, ja kui aeg neile mahti annab, päris õelused ise, panid seda tähele, lugesid ta ehted ja kallisasjad ükshaaval üles ja leidsid, et tal on üldse kolm ülikonda ühes sinna juurde kuuluvate säärekatete ja säärepaeltega; aga ta seadis ja ühendas neid nii mitut-setut moodi, et kui neid poleks ära loetud, oleks mõni inimene vandunud, et tal on üle kümne ülikonna ja üle kahekümne suletuti. Ärge pange pahaks ega arvake liiaks, et ma räägin nii palju tema riietest, need mängivad selles loos tähtsat osa.

Ta istus tihti pingil meie külaplatsil suure papli all ja pajatas meile oma vägitegudest, nii et kuulasime teda hinge kinni pidades ja suud ammuli. Ei olnud terves maailmas maad, mida ta ei oleks näinud, ega lahingut, millest ta ei oleks osa võtnud. Ta oli surmanud rohkem maure, kui neid oli kogu Marokos ja Tunises, oli pidanud, nagu ta ütles, rohkem kahevõitlusi kui Gante ja Luna, Diego García de Paredes ja tuhat teist, keda ta nimetas, ja kõigist oli ta võitjana välja tulnud, ilma et ta oleks tilkagi verd kaotanud. Teiselt poolt aga näitas ta meile haavaarme, millest küll vaevalt midagi märgata oli, ja seletas, et need olevat saadud püssikuulidest mitmesugustes kokkupõrgetes ja taplustes. Ta rääkis ütlemata upsakalt omasugustega, isegi nendega, kes olid tema tuttavad, ja ütles, et tema käsivars on ta isa, tema teod ta suguvõsa, ja et sõdurina ei ole ta halvem isegi kuningast. Kõigele sellele kiitusele lisaks tuli veel, et ta oli veidi pillimees ja oskas kitarri põristada, nii et mõned leidsid, kitarr rääkivat tema käes. Aga sellega ei lõppenud veel ta kunstid, vaid tal oli ka luuletajaannet, ja nõnda sepitses ta iga kõige väiksema asja kohta, mis külas juhtus, poolteise penikoorma pikkuse laulu.

Seda sõdurit siis, keda ma teile nüüd kirjeldasin, seda Vicente de la Rocat, seda kangelast, seda tutserit, seda pillimeest ning luuletajat nägi ja vaatas Leandra palju kordi ühest oma kodu aknast, mis oli turu poole. Tüdruk armus ta silmatorkavate riiete kassikulda, teda võlusid ta laulud, mida mees igaüht kahekümnes ärakirjas laiali jagas; ta kõrvu ulatusid tema jutud oma vägitegudest, lühidalt — kuna kurat nähtavasti oli asja nii seadnud —, tüdruk armus, enne kui teisel oli tekkinud ülbe mõte teda

kosida. Ja kuna armuasjades läheb kõige kergemini täide see, mille poolt on naine, siis jõudsid Leandra ja Vicente kergesti üksmeelele ja Leandra viis oma tahtmise täide, enne kui ükski neiu paljudest kosilastest tema südame mõtet aimatagi võis: ta lahkus oma armsa isa majast (ema tal enam ei olnud) ja põgenes külast sõduriga, kes tuli sellest ettevõttest välja suurema võiduga kui kõigist nendest paljudest, millega ta oli hoobelnud. Kogu külarahvas pani seda lugu väga imeks ja samuti ka kõik teised, kes sellest kuulda said. Mina olin jahmunud, Anselmo rabatud, Leandra isa kurb, ta sugulased tundsid end häbistatud olevat, õiguseteenrid võtsid asja käsile, korravalvurid pandi liikvele, kõik teed võeti valve alla, kõik metsad ja muud paigad otsiti läbi ja kolme päeva pärast leiti kergemeelne Leandra kuskilt mäestikukoopast palja särgi väel ja ilma selle rohke rahata ning paljude ülikallite eheteta, mis ta kodunt kaasa oli võtnud. Ta viidi oma mureliku isa juurde tagasi ja päriti temalt ta õnnetuse järele. Ta tunnistas ilma sundimata, et Vicente de la Roca oli teda petnud ja ahvatlenud teda isamajast lahkuma, tõotades teda naiseks võtta, ja oli lubanud viia ta kõige rikkamasse ning toredamasse linna maailmas — Napolisse. Tema, Leandra, oli oma teadmatuses uskunud teise pettust, oli oma isa järelt raha varastanud, tema kätte andnud, ja selsamal ööl, kui ta leiti kadunud olevat, temaga ära läinud. Mees oli ta mägedes tihnikusse viinud ning ta seal sellesse koopasse kinni pannud, kust ta hiljem leiti. Leandra jutustas veel, et sõdur oli ilma tema au röövimata riisunud talt kõik, mis tal oli, jätnud ta sinna koopasse ning läinud ise minema — see oli asi, mis jälle kõiki väga imestama pani. Sest vaadake, raske oli uskuda, et poiss oleks end kõige halvemast tagasi hoidnud, aga Leandra kinnitas seda nii tõsiselt, et ta tröösti matu isa leidis sellest teatud tröösti, sest ta ei hoolinud kaotatud rahast ja kallisasjadest, kui ta tütrele oli see varandus alles jäetud, mida ei ole lootust enam iial tagasi saada, kui see on kord kaotatud. Selsamal päeval, mil Leandra leiti, viis ta isa tema jälle meie silmade eest ära ühe lähedal asuva linna kloostrisse, loodetes, et aja jooksul kaob osalt see halb kuulsus, millesse tema tütar oli sattunud. Leandra noorus oli tema süü vabanduseks, vähemalt nende meelest, kellele oli ükskõik, kas ta oli hea või halb. Need aga, kes ta tarkust ja selget

aru tundsid, ei pidanud ta eksimise põhjuseks mitte teadmatust, vaid kergemeelsust ja naiste üldist loomulaadi, mis harilikult on mõtlematu ning kindlusetu.

Kui Leandra oli kloostrisse kinni pandud, kaotas Anselmo nagu silmavalguse, igatahes ei näinud ta silmad midagi, mis neile rõõmu oleks teinud. Ka minu silmade valgus tumenes, ei ükski valgusesäde juhtinud neid enam millelegi meeldivale. Leandra äraolekul suurenes meie kurbus, vähenes meie kannatlikkus, needsime sõduri kirjusid hilpe ja kirusime Leandra isa vähest hoolt. Viimaks otsustasime, Anselmo ja mina, külast lahkuda ja tulla siia orgu, kus tema karjatab suurt hulka oma lambaid ja mina oma arvukat kitsekarja, ja nii saadame oma elu mööda siin puude vahel, andes vaba voli oma tunnetele: kord lauldes üheskoos kiitust või laitust ilusale Leandrale, kord ohates üksi ja omaette, usaldades taevale oma kaebeid. Meie eeskujul on mitmed teised Leandra austajad tulnud sellesse paika, kus nad elavad niisama nagu meie, ja meid on siin nii palju, et see koht näib olevat muutunud karjaste Arkaadiaks — nii täis on ta karjaseid ja karjatarasid, ja ei ole ühtegi kohta, kus ei kuuleks ilusa Leandra nime. Üks neab teda ja nimetab teda tujukaks, püsivusetuks ning autuks, teine mõistab teda hukka kergemeelsuse ja kindlusetuse pärast; siin tunnistab üks ta süüst vabaks ja annab talle andeks, ja teine mõistab ta üle kohut ning laidab teda; mõni ülistab ta ilu, mõni neab ta loomust, ja nii teotavad teda kõik ja jumaldavad teda kõik, ja kõikide hullus on nii suur, et leidub sääraseid, kes kaebavad, et ta on nad ära põlanud, kuigi nad temaga iial sõnagi pole rääkinud, ja sääraseid, kes kaebavad ja kannatavad metsikut armukadedusevalu, milleks Leandra ometi kellelegi põhjust ei ole andnud, sest enne, nagu ma juba ütlesin, saadi teada tema eksisammust kui tema südame mõttest. Siin ei ole kaljulõhet, ei ojakallast, et ühtki paika kuskil puu varjus, kus ei viibiks mõni karjane, kes oma õnnetust tuultele kaebab; igal pool, kus kaja kostab, kordab see Leandra nime: Leandra kajab vastu mägedest, Leandra sosistavad ojad, ja Leandra hoiab meid kõiki niisuguses põnevuses ja lummuses, et me loodame, ilma et lootust oleks, ja kardame, ilma et teaksime, mida karta. Nende meeletute hulgas on mu võistleja Anselmo see, kes näitab, et tal on kõige vähem ja kõige rohkem mõistust, sest kuigi tal on nii

palju muid põhjusi, mille üle kaevata, kurdab ta ainult Leandra eemaloleku üle ja laulab karjaseviiuli saatel, mida ta väga hästi mängib, kaebelaule, milles näitab oma teravat vaimu. Mina omalt poolt käin kergemat ja minu arust õigemat teed: ma siunan nimelt naiste kergemeelsust, nende heitlikkust, nende kahekeelsust, sõnamurdmist, truudusetust ja lõpuks veel nende mõistmatust selle valikul, kellele oma tunded ja mõtted pühendada. Ja see oligi nende sõnade põhjuseks, aulised härrad, mis ma oma kitsele siia tulles ütlesin ja rääkisin, sest kuna ta on emane, pean ma temast vähe lugu, kuigi ta on kõige parem kits kogu mu karjas. See on lugu, mida teile jutustada lubasin. Kui ma seejuures sõnadega liiga helde olen olnud, siis ei taha ma ka teie teenimises kitsi olla: siin lähedal on mu onn ja seal on mul rõõska piima, ülimaitsvat juustu ja mitmesugust küpset puuvilja, mis pakub lõbu nii silmale kui keelele.»

LII PEATÜKK

Don Quijote ja kitsekarjase tülist ja iseäralikust seiklusest patukahetsejatega, mille meie rüütel viis palehigis õnnelikult lõpule

Kitsekarjase jutustus meeldis kõigile kuulajaile, iseäranis toomhärrale, kes uudishimuliku huviga pani tähele, et viis, kuidas ta jutustas, sugugi mitte harimatu kitsekarjase oma ei paistnud, vaid ennem näis kohane peenele pealinlasele. Ja nii lausus ta siis, et kirikisandal oli täiesti õigus olnud, öeldes, et metsades kasvab õpetatud mehi. Kõik tänasid Eugeniot viisakalt ja kinnitasid talle oma valmisolekut tema teenimiseks, aga kõige heldem oli selle poolest don Quijote, kes ütles:

«Tõesti, vend kitsekarjane, kui mul võimalik oleks mingit seiklust alustada, siis asuksin jalamaid teele, et teie asi õnnelikule lõpule viia. Ma tooksin Leandra kloostrist ära (kus ta kahtlemata vastu oma tahtmist viibib), hoolimata abtissist ja kõigist, kes teda iganes takistada tahaksid, ja annaksin ta teie võimusesse, nii et teie võiksite temaga talitada oma äranägemise ja heaksarvamise

järgi, aga pidades siiski kinni rüütluseseadustest, mis nõuavad, et ühelegi daamile mingit ülekohut ei tehtaks. Aga ma loodan issanda, meie jumala peale, et ta ei lase kurja nõia võimu minna niikaugele, et teise, heasoovlikuma nõia võim sellest jagu ei saaks, ja seks puhuks luban teile oma toetust ja abi, nagu mind selleks kohustab mu amet, mis seisab just selles, et nõtru ja hädalisi aidata.»

Kitsekarjane vaatles teda ja imestas väga, nähes tema viletsaid riideid ja veidrat ilmet, ning küsis habemeajajalt, kes oli tema kõrval:

«Kes on see mees, aus härra, kes nii välja näeb ja nõndaviisi räägib?»

«Kes siis muu,» vastas habemeajaja, «kui kuulus don Quijote La Manchast, teotuste eest kättetasuja, ülekohtu heakstegija, neitsite kaitse, hiiglaste hirm ja lahingute võitja.»

«See tunnukse ju olevat midagi niisugust,» ütles kitsekarjane, «nagu on lugeda raamatutest, mis jutustavad rändrüütlitest, sest need tegid kõike seda, mis teie sellest inimesest ütlete, aga mina arvan, et teie teete nalja, härra, või on selle tubli mehe mäetares palju tühja ruumi.»

«Teie olete lurjuste lurjus,» ütles nüüd don Quijote. «Teil endal on tühi pea ja arust puudu, sest minu pea on paremas korras, kui oli kunagi sellel lital, kes teid sünnitas.»

Nende sõnadega haaras ta leivakäntsaka, mis tal käepärast sattus olema, ja viskas selle kitsekarjasele otse vastu nägu, ja nii vihaselt, et ta mehel nina lössi lõi. Aga kitsekarjane, kes nalja ei mõistnud ja nägi, et temaga tõsiselt halvasti ümber käidi, ei hoolinud vaibast ega laudlinast ega sööjatest, vaid kargas don Quijotele kallale ja haaras tal mõlema käega nii kõvasti kõrist kinni, et ta oleks tema kahtlemata kägistanud, kui Sancho Panza sel silmapilgul poleks juurde rutanud, karjasel õlgadest kinni kahmanud ja tema keset söögilauda maha paisanud, nii et taldrikud ja tassid kildudeks lendasid ja söök ning jook aina voolas ja ujus. Niipea kui don Quijote tundis, et ta on vabaks pääsenud, tormas ta jälle karjase kallale, kes üleni verise näoga ja Sancho jalahoopide saatel neljakäpakil ringi roomas, otsides mõnd lauanuga, et veriselt kätte maksta, milles teda aga toomhärra ja kirikisand takistasid. Habemeajaja korraldas ometi nii, et kitsekar-

jane don Quijote jälle enese alla sai ja teda säärase vommiderahega kostitas, et vaese rüütli näost voolas niisama palju verd nagu tema omast. Toomhärra ja kirikisand olid naerust lõhkemas, korravalvurid lõid rõõmu pärast kepsu ja kõik ässitasid kaklejaid teineteise kallale nagu kisklevaid koeri. Sancho üksi oli ahastuses, sest ta ei saanud lahti ühest toomhärra teenrist, kes takistas teda oma isandale appi minemast.

Sel ajal kui kõik rõõmu ja lõbu tundsid peale mõlema kakleja, kes teineteist vastastikku tümitasid, kuuldus äkki pasunahääl, mis kõlas nii kurvalt, et kõik pöördusid sinnapoole, kust see kostis. Kõige enam mõju aga avaldas see heli don Quijotele, kes oli küll ikka veel vastu oma tahtmist kitsekarjase all ja oli juba enam kui keskmiselt kupatada saanud, aga siiski talle ütles:

«Vend kurat, sest keegi muu ei või sa olla, kuna sul on jätkunud julgust ja jõudu mind alla heita, palun sind, teeme kas või üheks tunniks vaherahu, sest mulle näib, et see kurb pasunahääl, mis meie kõrvu kostab, kutsub mind mingisse uude seiklusse.»

Kitsekarjane, kes oli juba väsinud kähmimast ja ise kähmakaid saamast, jättis kohe järele. Don Quijote tõusis püsti, pööras näo sinnapoole, kust hääl kostis, ja nägi ootamatult, et ühest nõlvakust tuli alla salkkond inimesi valgeis riideis nagu patukahetsejad.

Lugu oli nii, et sel aastal olid taeva pilved oma niiskust maale keelanud, ja igal pool seal ümbruskonnas korraldati rongkäike, palvusi ja patukahetsejate enesepiitsutusi, paludes jumalat, et ta avaks oma halastuse käed ja laseks sadada. Selle eesmärgiga oli nüüd ka ühe lähedal oleva küla rahvas rongkäigus minemas püha kabeli juurde, mis oli siin orus ühel kingul. Don Quijotel, kes nägi patukahetsejate iseäralikke riideid, ei tulnud meelde, et ta oli säärast pilti juba tihti varem näinud, vaid kujutles, et siin on jälle tulemas mingi seiklus ja et ainuüksi tema kui rändrüütli asi on see ette võtta. Seda tema ettekujutust toetas veel ta arvamine, et leinalooriga kaetud pühakuju, mida tulijad kandsid, on keegi suursugune daam, keda need lurjused ja häbematud kelmid vägisi kaasa veavad. Niipea kui see mõte talle pähe pistis, rutas ta Rocinante juurde, kes siin lähedal rohtu sõi, võttis sadulakaarelt valjad ja kilbi ning pani viivitamata valjad talle pähe. Siis küsis ta Sancholt oma mõõga, asus

Rocinante selga, võttis kilbi käsivarde ja ütles valju häälega kõigile juuresolijatele:

«Nüüd, auväärt seltskond, saate näha, kui tähtis on, et maailmas on rüütleid, kes kuuluvad rändrüütlite ordusse. Nüüd, ütlen ma, te saate näha selle vangistatud suursuguse daami vabastamisest, kas rändrüütlitest tuleb lugu pidada või mitte.»

Nende sõnadega vajutas ta reitega Rocinante külgi, sest kannuseid tal ei olnud, ja laskis nelja (sest kogu selles tõepärases loos ei ole kuskil lugeda, et Rocinante oleks kihutanud tuhatnelja) patukahetsejatele vastu. Toomhärra, kirikisand ja habemeajaja püüdsid teda küll kinni pidada, aga see oli võimatu, ja niisama vähe pidas teda kinni Sancho kisa, kes talle suure häälega hüüdis:

«Kuhu te lähete, härra don Quijote? Missugune kurat teil nüüd kukil istub ja teid meie katoliku usu vastu kihutab? Vaadake ometi, tulise pihta, et see on patukahetsejate rongkäik ja see proua, keda nad seal alusel kannavad, on puutumatu Neitsi kõige püham kuju. Mõtelge järele, härra, mis te teete, sest seekord võib tõesti ütelda, et te seda ise ei tea.»

Aga Sancho vaev oli asjatu, sest tema isand ruttas säärase hooga patukahetsusrüüsid kandva salga kallale ja leinaloorjga varjatud daami vabastama, et ta ei kuulnud sõnagi, ja kuigi ta oleks kuulnud, ei oleks ta isegi kuninga käsul tagasi pööranud. Ta jõudis rongkäigu juurde, peatas Rocinante, kes juba tundiski soovi veidi puhata, ja ütles ärritatud ning kareda häälega:

«Teie, kes te võib-olla ainult sellepärast oma nägusid varjate, et teie südametunnistus puhas pole, oodake ja kuulake, mis mul on teile öelda.»

Esimestena jäid seisma need, kes kuju kandsid, ja üks neljast vaimulikust, kes palvelaulu laulsid, nähes don Quijote veidrat välimust, Rocinante kõhnust ja muid naeruväärseid asjaolusid, mis don Quijote juures ilmsiks tulid ja märgata olid, vastas talle ja ütles:

«Armas härra, kui teil on meile midagi öelda, siis öelge ruttu, sest need vennad piitsutavad oma ihu ja mè ei või ega kõlba meil peatuda, et kuulama jääda mingit juttu, kui see pole nii lühike, et seda saab öelda paari sõnaga.»

«Mina ütlen seda ühe sõnaga,» vastas don Quijote, «ja see on järgmine: laske jalamaid vabaks see ilus proua,

kelle pisarad ja kurb olek selgesti näitavad, et te vastu tema tahtmist teda kaasa viite ja et te olete talle mingit ilmset ülekohut teinud. Mina, kes olen maailma sündinud selleks, et säärast kõverust kaotada, ei lase teil sammugi edasi astuda, enne kui te pole andnud talle tagasi igatsetud vabaduse, mida ta on väärt.»

Neist sõnadest märkasid kõik kuulajad, et don Quijote peab üks hull inimene olema, ja nad naersid südamest tema üle. See naer aga oli nagu püssirohuks don Quijote rinnas süttinud vihale. Ta ei lausunud enam sõnagi, vaid haaras mõõga ja tormas kanderaami kallale. Üks kandjaist, jättes koorma oma kaaslaste hoolde, tuli don Quijotele vastu, viibutades harki või kaigast, mis oli kanderaami toeks, kui kandja puhkas. Don Quijote virutas mõõgaga nii tugevasti vastu kaigast, et lõi selle tükkideks, aga viimase kätte jäänud jupiga andis mees niisuguse hoobi don Quijote mõõgapoolsele õlale, mida kilp ei saanud kaitsta säärase toore vägivalla vastu, et vaene don Quijote väga viletsas olekus maha langes. Sancho Panza, kes oli talle hingeldades järele jooksnud ja nüüd nägi, et ta oli hobuse seljast maha kukkunud, hüüdis tema tümitajale, et ta teda enam ei rohmiks, sest see olevat vaene nõiutud rüütel, kes ei ole kogu oma eluaja kellelegi halba teinud. Aga meest ei talitsenud mitte Sancho hüüded, vaid see, et don Quijote, nagu ta nägi, ei liigutanud kätt ega jalga. Ja nõnda, arvates, et ta on tema tapnud, pistis mees oma rüü hõlmad vöö vahele ja pani jooksu üle välja nagu põder.

Vahepeal olid kõik don Quijote kaaslased tema juurde jõudnud, aga rongkäigust osavõtjad, nähes neid joostes tulevat ja nende hulgas korravalvureid vibupüssidega, ning kartes, et asi lõpeb halvasti, kogunesid kõik salka pühakuju ümber, tõstsid oma kõrged teravad mütsid üles, haarasid kõvasti pihku piitsad ja preestrid oma küünlad, ning jäid nõnda kallaletungi ootama, olles otsustanud end kaitsta, ja kui võimalik, asuda isegi pealetungile oma kimbutajate vastu. Aga õnn oli lahkem kui nad arvasid, sest Sancho heitis vaid oma isanda keha peale ja tõstis kõige haledamat ning naeruväärsemat nutukisa, mida igaüks on kuuldud, kuna ta arvas, et tema isand on surnud.

Üks rongikäigus olev kirikisand tundis ära meie kirikisanda ja see asjaolu tegi lõpu mõlema seltskonna hirmule. Meie kirikisand seletas teisele paari sõnaga, kes on

don Quijote, ja nad läksid ühes kõigi patukahetsejatega vaatama, kas vaene rüütel on surnud. Nad kuulsid Sancho pisarsilmil rääkivat:

«Oh sa rüütliseisuse õis, üksainus kaikahoop tegi sinu lõpu su nii hästi tarvitatud aastate reale. Oh sina, oma suguvõsa uhkus, kes sa tõid au ja kuulsust kogu maailmale, mis nüüd tulevikus sinu puudumise tõttu kubiseb pahategijatest, kuna neil ei tarvitse enam karta karistust oma pahade tegude eest! Oh sina, kõigist Aleksandritest kõige heldem, sest paljalt kaheksakuise teenistuse eest oled sa mulle kinkinud kõige parema saare, mida meri piirab ning ümbritseb! Oh sina, alandlik uhkete hulgas ja kõrk alandlikkude hulgas, sina, kes tungisid julgesti hädaohtudesse, kannatasid teotusi, armastasid ilma põhjuseta, aimasid järele häid, nuhtlesid halbu ja olid kõigi alatute vaenlane — ühesõnaga, rändrüütel —, see ongi kõik, mis võib ütelda.»

Sancho hüüded ja kaebed tõid don Quijote ellu tagasi ja kõigepealt ütles ta nii:

«Teist eemalviibimine, mu ülimagus Dulcinea, on veel suurem piin kui need. Aita mind, sõber Sancho, jälle sinna nõiutud vankri peale, Rocinante sadulat ma küll koormata ei saa, sest terve mu õlg on puruks löödud.»

«Seda teen ma heameelega, härra,» vastas Sancho. «Ja lähme nüüd ühes nende isandatega, kes teile head soovivad, kodukülasse tagasi. Ja seal peame nõu uue teekonna ettevõtmise üle, mis tooks meile rohkem kasu ja kuulsust.»

«Sul on õigus, Sancho,» vastas don Quijote. «On kõige targem lasta mööda minna see tähtede halb mõju, mis praegu valitseb.»

Toomhärra, kirikisand ja habemeajaja ütlesid talle, et ta teeks väga hästi, kui ta nii talitaks. Ja nõnda, tundes suurt lõbu Sancho Panza lihtsameelsest kõnest, asetasid nad don Quijote vankrile, nagu ta oli enne olnud. Patukahetsejate rongkäik korraldas end jälle ja jätkas oma teed; kitsekarjane jättis kõikidega jumalaga; korravalvurid ei tahtnud kaugemale minna ja kirikisand maksis neile, mis neil oli saada. Toomhärra palus kirikisandat teatada talle, kuidas don Quijotel edaspidi läheb, kas ta paraneb oma hullusest või jääbki seda põdema, ja siis jättis ka tema jumalaga ning jätkas oma teed. Ühesõnaga, kõik läksid lahku ja igaüks oma kanti, järele jäid ainult

kirikisand ja habemeajaja, don Quijote ja Panza ja tubli Rocinante, kes talus kõike, mis ta iganes läbi pidi tegema, niisama kannatlikult nagu tema peremees.

Härjaajaja rakendas oma härjad jälle ette, asetas don Quijote heinakoo peale ja sõitis oma harilikku aeglast käiku seda teed, mis kirikisand juhatas. Kuue päeva pärast jõudsid nad don Quijote külasse, kuhu nad keskpäeval sisse sõitsid, ja see juhtus olema nimelt pühapäev, nii et kogu külarahvas oli platsil, kust vanker don Quijotega läbi läks. Kõik jooksid kokku vaatama, mis on vankril, ja kui nad oma küla mehe ära tundsid, imestasid nad väga. Üks poisike jooksis teatama don Quijote pereemandale ja õetütrele, et nende onu ja isand on koju jõudnud, et ta on kõhn, koltunud ja lamab heintel härjavankris. Oli päris kurb kuulda ja näha, missugust hädakisa mõlemad head naised tõstsid, kuidas nad enestele vastu nägu lõid ja neetud rüütliraamatuid jälle needsid. Ja see kõik algas uuesti otsast peale, kui nad nägid don Quijotet väravast sisse sõitvat.

Kuuldes don Quijote tulekust, jooksis kohale ka Sancho Panza naine, kuna ta oli juba varem teada saanud, et Sancho oli kannupoisina rüütliga kaasa läinud. Niipea kui ta Sanchot nägi, oli tema esimene küsimus, kuidas läheb eeslil. Sancho vastas, et paremini kui eesli peremehel.

«Jumal olgu tänatud,» ütles naine, «et ta on minu vastu olnud nii armuline. Aga jutusta nüüd mulle, sõber, mis su kannupoisiamet sulle sisse on toonud? Missuguse kleidi sa mulle kaasa tõid? Ja missugused kingad oma lastele?»

«Ei ma too midagi niisugust, eit,» vastas Sancho. «Aga mul on teisi, paremaid ja tähtsamaid asju.»

«See on tore,» ütles naine. «Näita mulle neid tähtsamaid ja paremaid asju, mu sõber; ma tahaksin neid näha, et mu süda ka veidi rõõmu tunneks, sest kogu see õnnis aeg, mis sa ära olid, oli ta kurb ja murelik.»

«Ma näitan neid sulle kodus, eit,» ütles Panza. «Nüüd aga jää rahule, sest kui see on jumala tahtmine, et me veel kord välja läheme seiklusi otsima, siis näed mind varsti krahvina või mõne saare valitsejana, ja see pole mitte mõni igapäevane saar, vaid kõige parem, mis maailmas olla võib.»

«Annaks taevas, armas mees, sest meil oleks seda küll

väja. Aga ütle mulle, mis asi see nende saartega on? Ei mina seda mõista.»

«Mesi ei ole eesli suu jaoks,» vastas Sancho. «Küll sa õigel ajal kõike näha saad, eit, ja siis on sul imestamist, kui sa kuuled, et alamad sind armuliseks prouaks nimetavad.»

«Mis sa räägid, Sancho, armulisest prouast, saartest ja alamatest?» küsis Juana Panza. (Nii oli nimelt Sancho naise nimi, kuigi nad ei olnud sugulased, sest La Manchas oli viisiks, et naised said oma meeste liignimed.*)

«Ära taha nüüd kõike nii tulisi jalu teada saada, Juana. Aitab, et ma sulle tõtt ütlen, ja nüüd pea suu. Ma võin sulle ainult nii möödaminnes ütelda, et maailmas pole ausa mehe jaoks midagi meeldivamat kui olla kannupoisiks rändrüütli juures, kes otsib seiklusi. Tõsi küll, suurem osa neid seiklusi ei kuku nii välja, nagu inimene tahaks, sest sajast läheb üheksakümmend üheksa ikka viltu ja kõveriti. Ma tean seda omast käest, sest mõnes olen ma pilduda ja mõnes tümitada saanud. Aga mis sellest, on siiski kena oodata seiklusi ja rännata mööda metsi ja mägesid, ronida kaljudel, külastada losse ja elada kõrtsides niipalju kui süda kutsub ja ilma kristuse pennigi maksmata.»

Nõnda vestlesid Sancho Panza ja tema naine Juana Panza sel ajal, kui don Quijote pereemand ja õetütar oma isandat ning onu vastu võtsid, riietest vabastasid ja ta oma sängi asetasid. Ta vaatas neid kõõrdi ega suutnud mõista, kus ta on. Kirikisand pani õetütrele südamele, et ta oma onu eest hästi hoolt kannaks ja ka selle järele valvaks, et ta nende käest uuesti ära ei põgeneks, ning jutustas, missugust vaeva oli tulnud näha, et ta koju tagasi saada. Nüüd tõstsid mõlemad naised jälle hädakisa, pea needes rüütliraamatuid, pea paludes taevast heita põrgu sügavaimasse põhja kõik niisuguste valede ja hulluste sepitsejad. Viimaks jäid nad suure rahutuse ja kartuse valda, et nad jälle oma isandast ja onust ilma jäävad, niipea kui ta vähegi paraneb. Ja läkski nõnda, nagu nad arvasid.

Aga kuigi selle loo kirjutaja on agaruse ja hoolega otsinud teateid vägitegude kohta, mis don Quijote oma kolmandal teekonnal korda saatis, ei ole ta nende kohta midagi leidnud, vähemalt mitte usaldusväärsetes kirjutustes. Ainult La Mancha rahva mälestuses on alal hoidu-

nud kuulujutt, et kolmandat korda oma kodunt lahkudes läks don Quijote Zaragozasse, kus ta seal peetaval kuulsal turniiril viibis, ja et talle juhtus seal asju, mis olid tema vahvuse ja tema terava mõistuse väärilised.

Tema elulõpu ja otsa kohta ei saanud selle loo kirjutaja samuti mingisuguseid teateid ega poleks neist midagi teada saanudki, kui tema hea õnn ei oleks teda ühe vana arstiga kokku juhatanud, kellel oli tinakast, mis tema sõnade järgi oli leitud ühe vana erakla parandamisel selle lagunenud alusmüürist. Selles kastis oli leidnud pärgamendilehti, täis gooti tähtedega kirjutatud kasiliakeelseid värsse, mis kirjeldasid mitmeid don Quijote vägitegusid ja jutustasid Toboso Dulcinea ilust, Rocinante väljanägemisest, Sancho Panza ustavusest ja don Quijote enda matusest ning sisaldasid mitmesuguseid hauakirju ja ülistuslaule tema elu ja kommete kohta. Need, mida võis lugeda ja millest aru saada, lisas selle uuelaadse ja enneolematu loo usaldusväärne autor siia juurde. Ja see autor ei palu lugejatelt — tasuks määratu vaeva eest, mida ta nägi, uurides ja otsides läbi kõik La Mancha arhiivid, et seda lugu päevavalgele tuua — muud, kui et temale osaks saaks seesama usaldus, mida targad inimesed harilikult rüütliromaanide vastu üles näitavad ja millel on maailmas nii palju poolehoidu. Siis peab ta oma vaeva tasutuks, jääb täiesti rahule ning saab ergutust selleks, et otsida ja päevavalgele tuua veel teisigi lugusid, mis ehk ei ole niisama tõepärased, küll aga vähemalt niisama leidlikult sepitsetud ja pakuvad niisama head ajaviidet.

Esimesed sõnad, mis olid kirjutatud tinakastist leitud pärgamendile, olid järgmised:

LA MANCHAS ASUVA ARGAMASILLA LINNA
AKADEEMIA LIIKMED VAHVA RÜÜTLI LA MANCHA
DON QUIJOTE ELU JA SURMA KOHTA
HOC SCRIPSERUNT*

MURJAN, ARGAMASILLA AKADEEMIA LIIGE,
DON QUIJOTE HAUALE

Hauakiri

See ogar, kel La Manchas oli avaram
trofeede hulk, kui oli Kreetas Iasonil;
see mõistus, mis ehk liiga kerge näis ja mil
vast laiem silmavaade olnuks sobivam;

see nõnda võimas paistev käsivarre ramm,
Gaetast Catayni et oldi ärevil;
pronkstahvli kohal värssi luues kummargil
see muusa, kõigist õudsem, kõigist vaikivam;

mees, kelle taha kaugele jäid Amadísid,
kes Galaore üpris madalasti hindas,
vaid omast vahvusest ja lembest tundes uhkust,

see mees, kes pani vaikima Belianísid,
kes Rocinante seljas seiklustesse rändas,
siin külma kivi all on leidnud viimset puhkust.

SABARAKULT, ARGAMASILLA AKADEEMIA LIIKMELT IN LAUDEM DULCINEAE DE TOBOSO*

Sonett

On see, kel vaprus näha hoiakus,
rind kõrge, paksud põsed, tõmmu pea,
Toboso kuninganna Dulcinea
ning suure don Quijote armastus.

Ta tema pärast läbis rännakus
Montieli väljad, mägestikke rea,
Aranjuezi, viljakuselt hea.
Ei peatand teda muu kui roidumus.

Kõik Rocinante süü. Oo, saatus vilu,
mis tabas rüütlit, samuti kui daami
nii rängasti kesk kaunist õitsemist!

Sulm riisus daamilt võrdlematu ilu,
ja rüütel, kelle nimi marmorraamis,
sai tunda pettumust ja vihkamist.

JONNPÕRAKALT, ARGAMASILLA AKADEEMIA ÜLITARGALT LIIKMELT, LA MANCHA DON QUIJOTE HOBUSE ROCINANTE KIITUSEKS

Sonett

Sel uhkel troonil, kuhu ennast asetanud
Mars oma veres jalgadega, üles tippu
hulljulge manchalane oma võidulipu
on imeväärse julgusega kinnitanud.

Ta mõõk, mis raiund, laastanud ja purustanud,
on sinna ühes raudse rüüga pandud rippu.
Ei vana moega võitlema me rüütel kipu,
uut laadi vägitegusid ta sooritanud.

Kui Galliale uhkust lisas Amadís,
kui võitudest, mis toond ta järeltulija,
ja kuulsusest võiks Kreekal olla hüva meel,
siis don Quijote saanud võidupärja, mis
Bellona* otsustand. La Mancha uhkem veel
on tast kui oma kangelastest Gallia.

Ei unarus ta kuulsust eales varjuta.
Sest Rocinante — seegi tundub tulvil noorust
ja tragimana näib Bayardost, Brilladorost*.

IRVHAMBALT, ARGAMASILLA AKADEEMIA LIIKMELT, SANCHO PANZALE

Sonett

See siin on Sancho Panza, kehalt lühike,
ent seda kangem on ta vahvuselt, ennäe!
See kannupoiss — ma selle vandeks tõstan käe —
on kui ei ükski siin maailmas kohtlane.

Tast oleks saanud krahv, jah, puudus raasuke —
me vilets sajand, häbematust täis, ei näe
ju voorust ega ülekohut muutma läe,
kui see on tehtud kas või ainult eeslile.

Tol eeslil sõrkis (vabandatagu mu sõnu)
see vaga kannupoiss, ees aga Rocinante astus,
ja selle seljas isand kurvakujuline.

Kuis möödub lootus, tõotades puhkust, mõnu;
mis tulemata jääb, on ootustele vastus,
ning viimaks kõik vaid uni, vari, suitsuvine.

KURADINÄOLT, ARGAMASILLA AKADEEMIA LIIKMELT, DON QUIJOTE HAUALE

Hauakiri

Õilsa rüütli haud on see.
Näind ta päevi häid ja sante.
Kandnud teda Rocinante
üle hea ja halva tee.

Sancho Panza aga see
oma härra kõrval magab,
ustavana saatust jagab
kannupoiss see kohtlane.

TIK-TAKILT, ARGAMASILLA AKADEEMIA LIIKMELT, TOBOSO DULCINEA HAUALE

Hauakiri

Dulcineal siin mullas puhkus.
Oli kehalt rõõsk ja rammus,
aga surm tast üle sammus,
kõik, mis veetles, põrmuks tuhkus.

Tema tõugu kandis puhtus,
daami kombeid aga karmus.
Suur Quijote tasse armus.
Oli koduküla uhkus.

Neid värsse sai lugeda; muudes oli kiri nii kulunud, et need anti ühe akadeemiku kätte, kes pidi katsuma neid seletada ligikaudse arvamise järgi. Räägitakse, ta olevat paljude uneta ööde hinnaga ja suurt vaeva nähes sellega hakkama saanud ja mõtlevat need välja anda don Quijote kolmandat teekonda oodates.

*Forse altri canterà con miglior plettro.**

SELGITAVAID MÄRKUSI

Lk. 5

Béjari hertsog — oli üks tolle aja rikkamaid, ent kesiste vaimsete võimetega Hispaania aristokraate, kes olevat kaua keeldunud andmast nõusolekut «Don Quijote» pühendamiseks temale. Tolleaegsetes oludes oli aga sääraste tähtsate isikute «kaitse» hädavajalik eeldus raamatu väljaandmiseks.

Lk. 6

... kes on sigitatud vangimajas ... — Vihje autori viibimisele Sevilla vanglas.

... kuid olen ainult tema võõrasisa ... — Nagu paljude rüütliromaanide autorid väitsid oma raamatud olevat tõlgitud kreeka keelest, nii vihjab ka Cervantes siin oletatavale araabia autorile, kelle teose järgi ta olevat tõlkinud «Don Quijote» hispaania keelde.

Lk. 7

... kiidusalmidega, mis harilikult raamatu algusse pannakse. — See komme oli tol ajal väga levinud nii Hispaanias kui ka mujal.

... unustusevaikuses olen uinunud ... — Cervantes andis «Galatea» välja 1584. a. (sel aastal sai trükkimisloa, teos ilmus 1585. a.) ja seejärel ei olnud ta midagi trükis avaldanud 21 aasta kestel.

... kogu oma aastatekoorem turjal ... — Cervantes oli viiskümmend seitse ja pool aastat vana, kui ilmus «Don Quijote» I osa.

Lk. 9

... preester Johannes ... — Legendaarne valitseja, keda keskajal peeti ajalooliseks isikuks ja kelle riiki arvati asuvat kord Kesk-Aasias, kord Etioopias, kord Indias jne.

Non bene pro toto libertas venditur auro. — 'Vabadust ei kõlba müüa kas või kogu maailma kulla eest'. Seda ei öelnud Horatius, vaid see väljend pärineb Aisopose valmidest.

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres. — 'Kahvatu surm koputab ühtviisi nii vaeste onnidele kui kuningate lossidele' (Horatius «Carmina»).

Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros. — 'Mina aga ütlen teile, armastage oma vaenlasi'.

De corde exeunt cogitationes malae. — 'Kurjad mõtted tulevad südamest'.

Donec eris felix multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris. — 'Niikaua kui oled õnnelik, on sul palju sõpru; kui aga taevas pilve läheb, jääd üksi'. Seda ei öelnud Cato, vaid Ovidius («Tristia»).

Lk. 10

... pakun teile Cacuse loo ... — See lugu esineb Vergiliuse «Aeneises». Cacus oli gigant Vulcanuse poeg, kelle Hercules kägistas, sest Cacus oli varastanud tema härjad, sel ajal kui tema ise magas. Cacus on varaste võrdkuju.

... Mondoñedo piiskop ... — oli kirjanik don Antonio de Guevara (1480—1545), kes kirjutas oma raamatus «Igapäevased kirjad» («Epistolas familiares») muu hulgas loo vanaaja kolmest kuulsast kurtisaanist: Lamiast, Laïsist ja Florast.

... León Hebreo ... — 15.—16. sajandi kirjanik, kes elas Itaalias ja kirjutas itaaliakeelse raamatu «Kahekõned armastusest» («Dialoghi d'amore»).

Augustiinlane Cristóbal de Fonseca kirjutas teose «Jumala armastusest» («Del amor de Dios»), mis ilmus Barcelonas 1594. a.

Lk. 10

... A-st kuni Z-ni ... — Siin vihjab Cervantes arvatavasti eeskätt Lope de Vegale, kes armastas oma raamatutele lisada sääraseid pikki nimede loetelusid. Nii näiteks tema poeemi «Isidro» puhul väidetakse see loetelu sisaldavat 227 autori nime.

Lk. 12

Vale (lad. k) — 'hüvasti'.

Lk. 13

Urganda Tundmatu. — Urganda on rüütliromaanides, eeskätt «Gallia Amadísis» esinev hea nõid, kes toetas rändrüütleid. Tundmatuks nimetatakse teda sellepärast, et ta esines mitmesugusel kujul. — Selles kui ka mõnes järgnevas luuletuses kasutab Cervantes nn. *cabo roto* värsse, s. t. murtud otsaga värsse, s. o. sääraseid, millel viimane silp on ära jäetud ja sel viisil kujunenud poolikud sõnad riimuvad omavahel.

... Béjaris ... kuningliku puu võid saada ... — Béjari hertsogit arvati põlvnevat muistsetest Navarra kuningatest.

Lk. 14

... kel käes on aina pildid, selle mäng võib minna luhta. — See arvatakse olevat vihje ühele tolleaegsele kaardimängule Hispaanias, kus pildid olid kõige väiksema väärtusega kaardid.

Don Alvaro de Luna — Juan II soosik, oli kõikvõimas riigimees, kuni ta langes põlu alla ja 1453. a. Valladolidis hukati.

... kuningas François Hispaanias ... — Prantsuse kuningas François I sattus Pavia lahingus 1525. a. hispaanlaste kätte ja viidi vangina Madridi.

Juan Latino (16. saj.). — Aafrikas sündinud neeger, kes kasvas üles Hispaanias ja sai kuulsaks latinistiks.

Lk. 16

«Gallia Amadís» («Amadís de Gaula») — kuulus rüütliromaan, mille kangelane Amadís on täiusliku rüütli, luulelise armastaja ja vasalli ideaalkuju.

... Vaesel kaljul elutsesin ... — Vaene kalju (*Peña Pobre*) sai oma nime, nagu üksiklane Amadísile ütles, sellest «et seal sai elada ainult kõige suuremas vaesuses». Sellel kaljul anduski Amadís Belnebrose (Tumekauni) nime all kahetsusele pärast tüli Orianaga.

Lk. 17

«Kreekamaa don Belianís» («Don Belianís de Grecia») — populaarse rüütliromaani kangelane.

Lk. 18

Oriana — kuningas Lisuartese tütar, oli Amadísi armastatu. Oma haruldase ilu tõttu sai ta hüüdnime Võrratu.

Miraflores — Londoni läheduses olev loss, kus Oriana harilikult elas.

... õnnestuks mul säilitada sama süütust mu armsa Amadísi juurest põgenedes ... — Orianal oli Amadísiga poeg, kes hiljem sai kuulsaks Esplandiáni nime all ja kelle vägitegusid kirjeldatakse «Amadísi» 4. raamatus.

Lk. 19

... kes lihtsamaid vaid kombeid tunneb ... — Kõigis rüütlilugudes on kannupoisteks suursuguste isandate pojad, ainult don Quijote kannupoiss on alamast seisusest.

Lk. 20

Mitmekülgne luuletaja naljahammas. — Pole teada, keda Cervantes sellega on mõelnud.

... vaikival Villadiegol ... — Pole teada, keda Cervantes sellega on mõelnud.

«(*La*) *Celestina*» ehk teise nimega «Tragicomedia de Calisto y Melibea» — hispaania kirjanduse silmapaistvaid teoseid, mis ilmus

15. saj. lõpus ja mida on rohkesti jäljendatud. Selle autoriks peetakse Fernando de Rojast.

Babieca — Cidi hobune.

Lazarillo — kuulsa kelmiromaani «Tormese Lazarillo» («Vida de Lazarillo de Tormes», ilm. 1554, eesti k. 1983) peategelane. Siin vihjatakse juhtumusele, kus kelm Lazarillo oma pimeda peremehe veini sel viisil ära näppab, et pistab kruusi, mida pime käes hoiab, õlekõrre ja imeb selle kaudu ära kogu veini.

Lk. 21

Peer küll sa pole, aga olla seda võid,
sest pole võrdset sulle tuhandete seas. — Originaalis esineb siin sõnamäng kahesuguse tähenduse alusel, mis on hispaaniakeelsel sõnal *par* — 1) 'võrdne' 2) 'peer'. Teatavasti oli Roland üks kaheteistkümnest peerist Karl Suure õukonnas.

Angelica — Ariosto poeemi «Raevunud Orlando» kangelanna.

Lk. 22

Päikeserüütel — rüütliromaani «Vürstide ja rüütlite ideaal» («Espejo de príncipes y caballeros») kangelane.

Claridiana — üks kangelannasid Päikeserüütli kohta käivas rüütliromaanis; ta oli Trapezundi keisri Theodori ja amatsoonide kuninganna Diana tütar.

Lk. 23

Solisdán — arvatavasti Lassindo, ühe «Gallia Amadísis» esineva kannupoisi nime anagramm.

Lk. 25

Olla — hispaania rahvuslik toit *olla padrida*, valmistatud pekist, lihast ja mitmesugusest aedviljast.

Hanega, (ka *fanega*) — hispaania pinnamõõt, võrdub 400 ruutsüllaga.

Lk. 26

Feliciano de Silva (1492?—1558?) — tol ajal väga populaarse rüütliromaani «Don Florisel de Niquea» autor, kes oma väljamõeldustes läheb otse pöörasusteni ja keda pilkasid juba mõned autorid enne Cervantest.

...Sigüenzas teadusliku kraadi omandanud mees... — Väikese linna Sigüenza ülikool oli Cervantese ajal üks viletsamaid.

Lk. 27

Cid Ruy Díaz (Rodrigo Díaz de Vivar, 1040?—1099) — ajalooline isik, Hispaania kuulus rahvuskangelane, ülistatud rahvaluules, inspireerinud paljusid kirjanikke.

Bernardo del Carpio — rahvalauludes esinev legendaarne Hispaania kangelane.

Roland — «Rolandi laulu» ja paljude keskaegsete legendide kangelane, Ariosto, Boiardo jt. poeemide peategelane.

Galalón (Ganelon) — «Rolandi laulu» tegelasi, Rolandi vaenlane, kes selleks, et talle kätte maksta, reedab oma kuninga.

Lk. 28

Gonella — Ferrara hertsogi õuenarr, kes elas 15. sajandil; tema hobune oli kuulus oma kõhnuse poolest.

...tantum pellis et ossa fuit... — 'oli ainult luu ja nahk'.

Rocinante — *rocín* 'kronu'; *antes* 'enne, ees'.

Quijote — 'rauast säärekaitse', *quijada* 'lõualuu'.

Lk. 29

Toboso — vana La Mancha küla, kus juba 1500. a. paiku valmistati savinõusid.

Lk. 33

...sest minu ehteks on relvad ja mu puhkuseks on võitlus... — katkend vanast hispaania romansist.

...pidas teda tubliks kastiillaseks... — Siin on kahekordne sõnamäng: *castellano* tähendab ühteaegu kastellaani (linnuse või lossi vardjat) ja kastiillast; ütlus *sano de Castilla*, mida Cervantes tarvitab, tähendab hispaania varastekeeles 'moondriietuses varas'.

Sanlúcar — Andaluusias asuv sadamalinn, mis tol ajal oli kelmide eelistatud asupaik.

Lk. 34

...ja printsessid tema ratsut. — Vana hispaania romanss, esineb ka XIII ptk.

Reede — paastupäev.

Lk. 35

Reaal — vanaaegne Hispaania hõbe- või vaskraha. Üks hõbereaal võrdub kahe vaskreaaliga.

Lk. 36

...Málaga kalarannas... — See ja järgnevad mainitud kohad olid tüntud kui varaste ja kelmide viibimispaigad.

Lk. 41

Tolosa — 'toledolanna'.

Molinero — 'mölder', *molinera* 'möldriemand',

Lk. 48

Vana rahvalaul jutustab, et Carloto, Karl Suure poeg, olevat meelitanud krahv Balduini üksildasse kohta sihiga ta seal tappa, et ise

abielluda tema lesega. Raskesti haavatud Balduini kaebeid kuulis Mantova markii, kes siis oma õepoja eest kätte maksis.

Lk. 50

Abindarráez — 15. saj. kuulsa mauri suguvõsa Abencerraje de liige; ta sattus teel oma mõrsja Jarifa juurde Rodrigo de Narváezi kätte vangi. Kuulnud asjalugu, vabastas aga viimane Abindarráezi kolmeks päevaks, et neiu asjatult ei ootaks. Abindarráez tuli lubaduse kohaselt tagasi, tuues kaasa Jarifa; Rodrigo laskis ta vabaks ning isegi lepitas Jarifa isa armastajatega.

Rodrigo de Narváez — ajalooline isik, kuulus sõjamees (surn 1424. a.).

«(La) Diana» — kuulus lamburiromaan 16. saj. keskpaigast; selle autor on portugali päritolu kirjanik, luuletaja ning muusik Jorge de Montemayor (1520—1561).

Üheksäks Kuulsuse vägilaseks nimetati: kolme paganat — Aleksandrit, Hektorit ja Julius Caesarit; kolme juuti — Josuat, Taavetit ja Juudas Makabeust; kolme kristlast — Arthurit, Karl Suurt, Godefroi de Bouilloni.

Lk. 54

«Las Sergas de Esplandián» — «Gallia Amadísi» järg, milles räägitakse Amadísi poja Esplandiáni vägitegudest. Ilmus 1510.

«Florismarte de Hircania» — antud välja Melchior de Ortega poolt 1556. a.

... vaatamata tema iseäralikule sündimisele ... — Tema ema Marcelina, Misia vürsti Floresáni abikaasa, sünnitas ta metsas ja andis ühe metsnaise hoole alla, kes tema vanemate ühendatud nimede järgi pani talle nimeks Florismarte (tema ema soovil nimetati teda hiljem ka Felixmarteks).

Lk. 55

Turpin — Reims'i peapiiskop 800. a. paiku, keda arvatakse Karl Suure «ajaloo» autoriks; see on nii täis valesid, et Cervantes teda siin pilkavalt, «tõearmastajaks» nimetab.

Matteo Boiardo (1434—1494) — itaalia kirjanik, kirjutas rüütlieepose «Armunud Orlando» («Orlando innamorato»), mille ainet jätkas L. G. Ariosto (1475—1533) oma romantilises eeposes «Raevunud Orlando» («Orlando furioso»).

... siis panen ta endale pea peale. — Raamatut, kirja või mõnd muud eset pea peale panna tähendab vanaaegse idamaa kombe järgi suurima lugupidamise ja austuse osutamist sellele asjale.

... ei paneks pahaks ka ühele teatud kaptenihärrale ... — See kapten oli don Gerónimo Ximénez de Urrea, kes väga halvasti tõlkis Ariosto teose hispaania keelde.

Lk. 56

«Õlipuu Palmerin» — tundmatu autori rüütliromaan (1511).

«Inglismaa Palmerin» — kuulus 16. saj. rüütliromaan, mille autori kohta puuduvad kindlad andmed, aga seda omistatakse (vähemalt osaliselt) portugali autoritele.

Lk. 59

... mida ta lubab. — Cervantes lubas korduvalt, et kirjutab «Galatea» teise osa, kuid see jäi tegemata.

Raamatu «Angélica pisarad» («Las lágrimas de Angélica») autor oli Luis Barahona de Soto. (surn. 1595. a.).

Lk. 60

Roldán — nime Roland hispaaniapärane kuju.

Lk. 63

Panza — 'kõht, vats'.

Lk. 64

Mari Qutiérrez — Sancho naist nimetab Cervantes jutu kestel mitme eri nimega.

Maravedii (hisp. *maravedí*) — algselt kuldmünt, 13. saj-st peale hakati Kastiilias lööma ka hõbemünte ja 16. saj. tulid käibele puhtad vaskmündid. 34 maravediid = 1 reaal.

Lk. 66

Briareos — saja käega titaan, kes esineb Vergiliuse «Aeneises».

Lk. 69

... keda taheti saata Indiasse ... — Indiaks (Las Indias) nimetati tol ajal Lääne-India saarestikku ja hispaanlaste poolt vallutatud Ameerika mandri osa.

Lk. 71

... kudamoodi kassi vette viin. — Hispaanias tarvitatav kõnekäänd, mis tähendab mõnd rasket või võimatut asja ette võtma.

Agrages (*Agrajes*) — «Gallia Amadísis» esinev isik, Amadísi sugulane ja sõber, kes alati ähvardas oma vaenlasi, kui need teda välja kutsusid, lausega: «Nüüd saate näha!» Lause on saanud kõnekäänuks.

Lk. 72

Cervantes jagas «Don Quijote» I osa neljaks, suuruselt väga erinevaks jaoks. «Don Quijote» II osas loobus ta sellest jaotusest, jäädes ainult peatükkide juurde.

Lk. 74

Alcaná — tähendab kohta, kus asuvad kaubapoed; Toledo Alcaná oli tänav, mis 16. saj. lõpul oli täielikult hõivatud juudikaupmeeste riide- ja pudupoodidest.

Morisk — moriskideks nimetati mauride ja araablaste järeltulijaid, kes pärast Granada langemist Hispaaniasse jäid ja seal katoliku usku pöörati.

...isegi kui ma teda mõne parema ja vanema keele jaoks oleksin otsinud... — Cervantes mõtleb siin juudi keelt, tahtes seega öelda, et Toledos leidus ka juute.

Cide (araabia k. *sidi*) — tähendab 'isand, härra'.

Lk. 75

Arroba — hispaania raskusmõõt, võrdub 11,5 kg.

Fanega (ka *hanega*) — (siin) õõnesmõõt, võrdub 5,5 l.

Zanca — 'pikk peenike säär, koib'.

Lk. 78

Vennaskond (*Hermandad*) — linnade ja külakogukondade liit feodaalide omavoli vastu võitlemiseks ning oma privileegide kaitsmiseks keskaja Hispaanias. Vennaskonnad tekkisid 13. saj. lõpul Kastiilias ja Aragónis. Püha Vennaskond (*Santa Hermandad*) oli Kastiilia, Leóni ja Astuuria linnade liit, mille lõi 1486 kuninganna Isabel. Alalise sõjaväe asutamise järel kaotas Püha Vennaskond oma tähtsuse ja kujunes 16. saj. keskpaiku maanteede julgeoleku järele valvavaks politseiväeosaks.

Lk. 79

Fierabrás — 12. saj-st pärineva samanimelise poeemi tegelane, Egiptuse emiiri poeg, kes legendi järgi olevat saanud oma võimusesse imettegeva palsami. Tema vihamees Olivier haavanud teda surmavalt, aga Fierabrás rüübanud palsamit ja jäänud ellu.

Azumbre — vedelikumõõt, võrdub 1/8 *arroba*'t (umbes kaks liitrit).

Lk. 80

Mambrino kiivrist ja Sacripantest jutustab Ariosto oma «Raevunud Orlandos».

Viide Boiardo eeposele «Armunud Orlando», kus tatarlaste keiser Agrican piirab tugevat Albraca kindlust kahe miljoni sõduriga, et saada oma võimusesse ilus Angelica, kuningas Galafreni tütar.

Lk. 81

Sobradisa — fantastiline kuningriik, mida mainitakse «Gallia Amadísis.»

Lk. 86

...nii hästi viiulit mängib... — Mõeldud on siin kolme keelega kärjaste viiulit *rabel*'i.

Lk. 96

...nagu ükskord Lanzarotet,
kes Bretañast koju jõudis. — Nime Lancelote hispaaniakeelne

paralleelkuju; Bretaña — Bretagne'i hispaaniakeelne kuju.

Lk. 100

Zerbino — Ariosto «Raevunud Orlando» kangelasi.

Cachopín (*cachupín, gachupín*) — nii nimetati hispaanlasi, kes asusid Ameerikasse, et seal rikastuda; üldiselt tähistati selle nimega kõiki, kes olid rikkaks saanud ja siis kiitlesid olevat vanast ning kuulsast soost.

Lk. 102

Jumalik Mantualane — mõeldud on Mantuas sündinud Vergiliust. Siin on vihje Pliniuse jutustatud loole sellest, et keiser Augustus keelas Vergiliuse poeemide põletamise, mida luuletaja oli oma testamendis käskinud teha.

Lk. 104

Baetis — Guadalquiviri jõe endisaegne nimi.

Lk. 106

Öeksed — s. t. danaiidid.

Lk. 107

Mitte Tarquiniuse, vaid Servius Tulliuse.

Lk. 112

Yanguaslased — Segovia provintsi Yanguase küla elanikud.

Lk. 117

Sajaväravaline linn on Egiptuses asunud Teeba. Don Quijote räägib Boiootia Teebast, vahetades selle ära eelmainituga.

Lk. 118

...kes Tumekauni nime all... — Hispaania keeles Beltenebros: *bello* 'kaunis', *tenebroso* 'tume'.

Lk. 119

Palmo — mõõtühik (21 cm).

Lk. 121

Astuurlased ja galiislased pidasid endid kõik gootide järeltulijaiks ja seepärast aadlikeks.

Lk. 122

Arévalo — küla Vana-Kastiilias.

Lk. 136

Trapobana (*Taprobana*) — Sri Lanka (Tseiloni) saare endine nimi.

Garamantideks nimetasid vanaaja kirjanikud neid Aafrika päriselanikke, kes asusid praeguse Fezzani alal.

Lk. 142
Andrés de Laguna — Karl V ihuarst, tõlkis kreeka loodusuurija ja arsti Dioskoridese teose hispaania keelde ja kommenteeris selle.

Lk. 144
...kui te ei võta kiivrit Malandrinolt... — Sancho moonutab nime Mambrino. Malandrino tuleb sõnast *malandrin,* mis tähendab 'kelm, teeröövel, pahategija'.

Lk. 150
...iuxta illud, si quis suadente diabolo jne. — Trento kirikukogu üks otsuslauseid: «Kui keegi kuradi võrgutusel...» jne.
...mis juhtus Cid Ruy Diazile... — Seda lugu jutustab üks vana hispaania romanss.

Lk. 153
Sarv — hispaania keeles *Bocina,* s. o. Väike Vanker.

Lk. 155
Cato Zonzorino — s. o. Cato Censorius ehk Cato Vanem.

Lk. 160
...et ta pidi olema heast soost või vähemalt vana kristlane. — Vanadeks kristlasteks nimetati Hispaanias neid, kelle esivanemate hulgas ei olnud juute või maure.

Lk. 162
...more turquesco — 'türgi kombe järgi'.

Lk. 163
...ikka on hädа potil. — Vihje kõnekäänule: «Kas kukub kivi vastu potti või pott vastu kivi, ikka on hädа potil».

Lk. 164
Mambrino — rüütliilugudes esinev mauri kuningas, kellel oli nõiutud kiiver, mis kaitses teda haavamise vastu. Kuulsal Rinaldol õnnestus röövida ta talisman ja ta surmata.

Lk. 168
...võttis ta kohe mutatio capparum'i ette... — tähendab 'mantlite vahetust'; nimelt vahetasid Rooma piiskopid ja kardinalid igal aastal lihavõtte ajal oma talvised rüüd suviste vastu.

Lk. 172
...mul on õigus viiesaja sueldo peale... — Vana Hispaania seaduse järgi maksti hidalgole tema isikule või tema varandusele osaks saanud ülekohtu või kahju eest, kui selle eest polnud karistuseks ihunuhtlust määratud, viissada sueldot süüdlase varandusest, kuna lihtinimene sai väiksema summa.

Lk. 177
Non santa — 'jumalavallatu'.

Lk. 180
...mitte Parapilla... — see nimi ei meeldinud Pasamontele, sest see viitas liiga selgesti ta ametile: *pillar* 'riisuma, röövima'.

Lk. 186
...nagu vinguksid juba ta nooled mu kõrvade ümber. — Püha Vennaskond hukkas surmamõistetud kurjategijad sel viisil, et laskis nad posti külge siduda ja nooltega surmata.

Lk. 188
...et Sancho pidi eesli seljast maha tulema... — Cervantesel esineb järjekindlusetust Sancho eesli varguse loos: kord on Sancho eesliga, kord ilma. Ta selgitab seda arusaamatust «Don Quijote» II osas.
Eskuudo, kuldeskuudo (hisp. *escudo, escudo de oro*) — Hispaanias 16.—19. saj. vermitud kuldmünt.

Lk. 206
...et loomad räägiksid nagu Aisapussi ajal... — Sellega on mõeldud Aisopost, kuulsat kreeka valmikirjanikku (6. saj. e m. a.).

Lk. 209
...et ilus Angelica oli Medoroga häbitööd teinud... — Medoro ja Angelica armuloost ja Orlando pöörastest tegudest räägib Ariosto oma «Raevunud Orlandos».

Lk. 213
Hipogrüüf — imeloom, pooleldi hobune, pooleldi greif (lind), etendab tähtsat osa Ariosto «Raevunud Orlandos». Samas teoses esineb ka hobune Frontino, kelle võitis endale raskes heitluses naiskangelane Bradamante.

Lk. 214
Nulla est retentio (lad.) — 'ei ole mingit kinnipidamist'; Sancho tahab öelda: *nulla est redemptio* (lad.) — 'ei ole mingit lunastust'.

Lk. 229
...et don Quijote ei käsiks tal näokatet eest võtta... — Tol ajal kanti reisides näo ees kaitseks päikese, tolmu ja tuule vastu mitmesuguseid kergest riidest, väga sagedasti mustast siidist näokatteid.

Lk. 230
Wamba — Läänegootide kuningas Hispaanias 672—680.

Lk. 236
Vellido — Kastiilia kuninga Sancho II tapja.
Oo kättemaksuhimuline Julián! — Krahv Juliáni tütre (või naise) oli võrgutanud viimane gootide kuningas Roderich. Kättemaksuks kutsus Julián maurid Hispaaniasse.

Lk. 263

... suure Micomicóni kuningriigi... — Nimede Micomicón ja Micomicona tüvisõnaks on *mico,* mis tähistab teatavat pikasabalist ahvi.

Lk. 267

... küll mina teen nad valgeteks või kollasteks. — s. t. hõbe- või kuldrahadeks.

Lk. 268

Zulema kink — asub edela pool Ptolemaiose poolt mainitud Complutumi linna, mille kohal nüüd asub Alcalá de Henares, Cervantese sünnilinn.

Lk. 270

Meotise järv — nüüdne Aasovi meri, roomlastel Maeotis.

Peeso (hisp. *peso*) — hõbemünt, mis kaalus üks unts ja võrdus väärtuselt 8 hõbereaaliga.

Lk. 271

Ta võttis galeeridelt nende jalad... — Galeeride jalad tähendab muidugi sõudjaid, kelle jõul galeerid edasi liikusid.

Lk. 274

... ja kelle nimi pidavat olema don Azote või don Jigote. — *Azote* 'piits', *jigote* 'hakkliha'.

Lk. 294

Gonzalo Hernández (*Fernández*) *de Córdoba* (1443—1515) — kuulus Hispaania väepealik, kelle hüüdnimi oli Suur Pealik (Gran Capitán).

Diego García de Paredes (1469—1533) — kuulus Hispaania väepealik; oli rahva hulgas populaarne iseäranis oma suure kogu ja erakordse kehajõu poolest.

Lk. 302

... kelle kohta Tark küsib... — Targa all on mõeldud Saalomoni, kes olevat küsinud: «Kes leiab vahva naise?»

Lk. 303

... usque ad aras (lad. k.) — 'kuni altariteni', s. t. seni kui ei puudutata mõnd pühadust. Oletatavasti ütles seda Plutarchos Periklese kõnes sõbrale.

Lk. 305

Luigi Tansillo (1510—1570) — omal ajal kuulus itaalia luuletaja. «Püha Peetruse pisarad» oli tõlkinud kastiilia keelde Luis Gálvez de Montalvo, Cervantese hea sõber.

Karikakatse — episood Ariosto «Raevunud Orlandost». XLIII laulus

jutustab keegi rüütel imekarikast, mis pidavat mehele ilmutama, kas ta naine on truu või mitte: kui on, siis saab mees karikast hästi juua, kui ei, siis voolab vein ta rinnale.

Lk. 307

Danae — kreeka müüdi järgi Argose kuninga Akrisiose tütar, kelle ta isa sulges torni, et takistada kurjade ennustuste täideminekut. Zeus langes kuldse vihmana vangistatud neiu rüppe ja sellest sündis Perseus.

Lk. 311

... oleks parem puhata võõrasteruumis patjadel... — kas tuba või põrandast kõrgemal asuv toaosa (hisp. k. *estrado*), kus daamid külalisi vastu võtavad; on tavaliselt kaetud vaibaga ning seal on ka madalaid istmeid ja patju.

Lk. 322

Luis Barahona de Soto poeemis «Angélica pisarad» leidub seletus selle kohta, mis need neli s-i tähendavad, nimelt: *sabio* 'tark', *solo* 'ainuke', siin 'ühteainust armastav', *solicito* 'agar, hoolas', *secreto* 'vaikija'.

Leonela «tähestikku» ei saa muidugi täpselt eesti keelde tõlkida, vaid ainult umbkaudselt, vastavalt meie tähestikule.

Lk. 328

Lucretia — Titus Liviuse järgi eeskujulik rooma naine, Tarquinius Collatinuse abikaasa, kes olevat enda tapnud pärast seda, kui kuninga poeg Sextus Tarquinius oli röövinud tema au.

Lk. 333

Porcia — Caesari mõrtsuka Brutuse naine, Cato Noorema (Cato Uticensis) tütar; ta tappis enese, kui sai teada oma mehe surmast.

Lk. 335

... ühele neist punase veini lähkritest pole virutanud... — Säärased lähkrid olid terved loomanahad, mis ühes tükis looma seljast maha tõmmatud ja mida pärast parkimist tarvitati veini, oliiviõli ja muude vedelikkude säilitamiseks.

Lk. 342

... mida sel ajal pidas monsieur de Lautrec... Napoli kuningriigis... — Siin Cervantes eksib: sel ajal kui Lautrec tuli Napoli kuningriiki, oli Suur Pealik ammu Hispaaniasse tagasi läinud ja seal isegi juba surnud (1515).

Lk. 360

... kes ütlevad, et teadus on sõjakunstist kõrgem. — Selles kõnes, kus don Quijote kogu aeg seab vastamisi teadust (*letras*) ja teadlasi (*letrados*) sõjakunsti (*armas*) ja sõjameestega (*guerreros*), mõtleb ta

teaduse all eeskätt õigusteadust ja õigusteadlasi, s. t. advokaate, kohtunikke, seaduseandjaid jne. Sõna *letrado* tähendabki peale teadlase üldises mõttes veel õigusteadlast.

Lk. 362

... mida nad omavahel nimetavad supilkäimiseks. — Tol ajal oli kehvikute ja vaeste üliõpilaste hulgas levinud komme käia kerjamas sööki kloostrist kloostrisse ja majast majja. Niisuguseid supilkäijaid nimetati *sopón*'ideks e. *sopista*'deks (*sopa* 'supp').

Lk. 364

... rääkimata kõrvalistest sissetulekutest ... — Originaalis on siin lause, mis täpselt tõlgituna kõlab nii: «... nad kõik saavad hõlmadega, ma ei taha öelda, et varrukatega seda, millest end ülal pidada.» Hõlmad tähendab siin kindlat palka, varrukad — kingitusi, altkäemaksu. Cervantese ajal oli ametnikele meelehea andmine väga levinud nähtus, kusjuures kingitused pandi nende ametikuubede käistesse, mis tehti väga laiad.

Lk. 369

Alessandria della Paglia — kindlus Põhja-Itaalias.

Diego Urbina — väepealik, kelle kompaniis Cervantes Lepanto lahingus võitles.

... võtsin osa tollest kuulsusrikkast lahingust ... — Mõeldud on Lepanto lahingut.

Lk. 370

... et oleksin võinud loota ... mõnd merepärga saada ... — Mereehk laevapärja (*corona navalis*) andsid roomlased merel tehtud kangelastegude eest.

Giovanni (Juan) Andrea — Genova väeülem, kelle juhatuse alla oli ühendatud Lepanto lahingus eskaadri parem tiib.

Lk. 371

Barbaroja — 'Punahabe'.

Don Álvaro de Bazán, Santa Cruzi markii (1526—1588) — kuulus Hispaania mere- ja sõjamees.

Lk. 373

Pagano Doria — Andrea Doria vend; võttis osa Lepanto lahingust, langes Goleta kaitsmisel. Ta loobus oma suurest varandusest oma venna kasuks.

Lk. 374

Arnaut — albaanlane.

Lk. 375

Kloostrivend (el Fratin) — itaalia päritolu kindluseehitaja Giovanni Paleazzo hüüdnimi.

Lk. 389

Zoltanii e. soltanii ('sultani raha') — Türgi kuldmünt, mille väärtus oli 125 asperit (asper = 1/8 reaali).

Lk. 412

Palinuro (lad. *Palinurus*), Aenease laeva tüürimees Vergiliuse eeposes «Aeneis».

Lk. 416

... oo kolmepalgeline taevavalgus! — s. o. kuu (noorkuu, täiskuu, vanakuu), Horatiuse *diva triformis* ('kolmepalgeline jumalanna').

Lk. 417

... saan sinu peale armukadedamaks, kui olid sina selle kergejalgse tänamatu peale ... — Vihje Apolloni Daphne loole mütoloogias.

Lk. 420

... ja kroon käes ... — Vihje ühele tolleaegsele karistusvõttele: kurjategijale põletati käele kroonikujuline märk.

Lk. 432

Aga seadused lähevad sinna ... Kõnekäänd kõlab nii: «Seadused lähevad (kalduvad) sinna, kuhu kuningad tahavad.»

Lk. 434

... oleks ta sattunud Agramante leeris asetleidva tüli keskele ... — Seda lugu jutustab Ariosto oma «Raevunud Orlandos»: kui pagana-kuningas Agramante Pariisi piiras, saatis peaingel Miikael Agramante leeri tülijumalanna, et sel viisil aidata Pariisis viibivat Keiser Karli.

Lk. 437

Mõrsjamaks — maks kuninga abiellumise puhul.

Seitsmeaastamaks — maamaks, mida tuli maksta kuningale iga seitsme aasta tagant ja millest olid vabastatud hidalgod ja muud eesõigustatud.

Lk. 442

... sicut erat in principio ... — 'nagu alguses oli'.

Lk. 444

... kui põgeneva nümfi jälgija ... — Jälgija = Appolon, nümf = Daphne.

Mentironiana — selle sõna tüvisõna on *mentir* 'valetama'.

Lk. 448

«Jutustus Rinconetest ja Cortadillost» — üks Cervantese novelle, mille ta hiljem avaldas kogus «Õpetlikud novellid» («Novelas ejemplares»).

Lk. 450

Gaspar Cardille Villalpando (1527—1582) — kuulus teoloog ja

Alcalá ülikooli õpetaja, andis 1557. a. välja teose «Summula summularum», mis sai nimetatud õppeasutuses dialektikaõpingute ametlikuks tekstiks.

Lk. 453

«Mileetose jutud» — pikantse sisuga armastuslood antiikkirjanduses. Nende autoreist on tuntuim kreeka kirjanik Aristeides Mileetoselt (u. 100. e. m. a.), kelle elukoha järgi need jutud on oma nime saanud.

Lk. 457

...kanti ette mõne aasta eest kolm kurbmängu... — Nende kolme kurbmängu autori Lupercio Leonardo de Argensola (1562—1613) teosed on nõrgavõitu ja ei vääri Cervantese poolt jagatavat kiitust; õnnestunum on ta luule.

Mingit rumalust ei olnud ka... «Heatahtlikus vaenlannas» ega mitmes teises. — «Karistatud tänamatuse» autor on Lope de Vega, «Numancia» («La Numancia») autor Cervantes ise, «Armunud kaupmehe» («El mercador amante») autor Gaspar de Aguilar ja «Heatahtliku vaenlanna» («La enemiga favorable») autor toomhärra Francisco Tárrega.

Lk. 459

...üks meie maa kõige andekamaid kirjanikke... — Vihje Lope de Vegale.

Lk. 466

Viriatus — kuulus Lusitaania rahvajuht iseseisvusvõitluses roomlaste vastu aastail 150—140 e. m. a. (Lusitaania on muistsete lusitaanide järgi nimetatud Pürenee poolsaare lääneosa, endine Rooma provints, nüüdne Portugal).

Lk. 468

...et vahva lusitaanlane Juan de Merlo... — Don Quijote mainib siin ja edaspidi nii legendaarseid kui ka tõeliselt elanud isikuid. Juan de Merlo, Pedro Barbo, Gutierre Quijada, Fernando de Guevara, Suero de Quiñones, Luis de Falces ja Gonzalo de Guzmán kuuluvad viimaste hulka.

Lk. 469

...ja keda nimetati peerideks... — *Pair* (pr. k.)' võrdne, samaväärne, omataoline'.

Lk. 488

...et naised said oma meeste liignimed. — Mujal Hispaanias oli kombeks, et naine säilitas oma perekonnanime, millele ta võis lisada oma mehe nime. — Cervantes annab «Don Quijotes» Sancho naisele

mitu nime: I osa algupoolel nimetab teda Juana Gutiérrezeks, Mari Gutiérrezeks, nüüd Juana Panzaks; II osas nimetab ta teda Teresa Cascajoks, siis veel kord Mari Gutiérrezeks ning siis Teresa Panzaks.

Lk. 489

Hoc scripserunt (lad. k.) — 'nõnda kirjutasid'.

Lk. 490

In laudem Dulcineae de Toboso — 'Toboso Dulcinea kiituseks'.

Lk. 491

Bellona — rooma sõjajumalanna.

Bayardo, Brilladoro — Bayardo oli Montalbano Rinaldo hobune, Brilladoro Orlando hobune (Ariosto «Raevunud Orlando» järgi).

Lk. 493

Forse altri canterà con miglior plettro. — 'Võib-olla helistab mõni teine paremini kannelt' — värss Ariosto «Raevunud Orlandost».

SISUKORD

Bèjari hertsogile 5
Eessõna 6
I PEATÜKK. Mis kõneleb kuulsa hidalgo La Mancha don Quijote meelelaadist ja tegevusest 25
II PEATÜKK. Mis jutustab teravmeelse don Quijote esimesest väljasõidust oma kodunt 30
III PEATÜKK. Kus jutustatakse, missugusel naljakal viisil don Quijote rüütliks löödi 36
IV PEATÜKK. Sellest, mis meie rüütliga juhtus, kui ta kõrtsist lahkus 42
V PEATÜKK. Kus jätkub jutustus meie rüütli ebaõnnest. 48
VI PEATÜKK. Suurest ja lõbusast uurimisest, mis kirikisand ja habemeajaja meie teravmeelse rüütli raamatukogus toime panid 55
VII PEATÜKK. Meie tubli rüütli La Mancha don Quijote teisest väljasõidust 60
VIII PEATÜKK. Sellest, kui hea edu oli vapral don Quijotel hirmsas ja ennenägematus seikluses tuuleveskitega, ja ka teistest sündmustest, mida kõlbab mõnuga mäletada 65
IX PEATÜKK. Kus otsustatakse ja lõpule viiakse südi biscayalase ja vapra manchalase imestamisväärne võitlus 72
X PEATÜKK. Don Quijote ja ta kannupoisi Sancho Panza vahelistest naljakatest kõnelustest 77
XI PEATÜKK. Sellest, mis don Quijotel kitsekarjastega juhtus 82
XII PEATÜKK. Sellest, mis üks kitsekarjane jutustas neile, kelle juures don Quijote oli 89

XIII PEATÜKK. Kus lõpeb lugu karjaneiust Marcelast ja jutustatakse veel teisigi sündmusi 94

XIV PEATÜKK. Mis sisaldab surnud karjase ahastuslaulu ja muid ootamatuid sündmusi. 103

XV PEATÜKK. Kus jutustatakse õnnetust seiklusest, millesse don Quijote sattus kokkupuutel salga jõhkrate yanguaslastega 112

XVI PEATÜKK. Sellest, mis juhtus teravmeelse hidalgoga kõrtsis, mida tema lossiks pidas 119

XVII PEATÜKK. Kus jätkuvad need äraarvamata paljud raskused, mis vapper don Quijote ja ta tubli kannupoiss Sancho Panza läbi tegid kõrtsis, mida rüütel oma õnnetuseks lossiks pidas 126

XVIII PEATÜKK. Kus kirjeldatakse Sancho Panza ja tema isanda vahelist vestlust kui ka muid jutustamisväärseid seiklusi 134

XIX PEATÜKK. Teravmeelsest jutuajamisest Sancho ja tema isanda vahel, nende seiklusest surnukehaga ja muudest toredatest juhtumustest 144

XX PEATÜKK. Ennenägematust ja ennekuulmatust seiklusest, mille vahva don Quijote La Manchast vähema hädaohuga lõpule viis, kui oleks teinud maailma kõige kuulsamgi rüütel 151

XXI PEATÜKK. Kus jutustatakse Mambrino kiivri pärast tekkinud suurepärasest seiklusest ja selle kallihinnalise kiivri võitmisest, samuti ka muudest sündmustest, mis juhtusid meie võitmatu rüütliga 164

XXII PEATÜKK. Sellest, kuidas don Quijote andis vabaduse paljudele õnnetutele, keda vägisi viidi sinna, kuhu nad minna ei tahtnud 175

XXIII PEATÜKK. Sellest, mis juhtus kuulsa don Quijotega Sierra Morenas — üks selle tõepärase loo kõige haruldasemaid seiklusi 185

XXIV PEATÜKK. Kus jätkub Sierra Morena seiklus 197

XXV PEATÜKK. Kus jutustatakse imelikkudest sündmustest, mis juhtusid vahva La Mancha rüütliga Sierra Morenas, ja sellest, kuidas ta Tumekauni kahetsustegusid järele aimas 205

XXVI PEATÜKK. Kus jätkuvad toredad armastajatembud, mida don Quijote tegi Sierra Morenas 222

XXVII PEATÜKK. Sellest, kuidas kirikisand ja habemeajaja oma kavatsuse täide viisid, ja muid seiklusi, mis on jutuajamist väärt selles tähtsas loos 230

XXVIII PEATÜKK. Kus jutustatakse uuest ning meeldivast seiklusest, mis juhtus kirikisanda ja habemeajajaga sessamas mäestikus 246

XXIX PEATÜKK. Kus jutustatakse lõbusast ja kavalast abinõust, mida tarvitati, et vabastada meie armunud rüütel ülikarmist patukahetsusest, mille ta oli endale peale pannud 260

XXX PEATÜKK. Mis jutustab ilusa Dorotea leidlikkusest ja ka muudest meeldivatest ja lõbusatest asjadest 271

XXXI PEATÜKK. Mõnusast jutuajamisest don Quijote ja tema kannupoisi Sancho Panza vahel kui ka muudest sündmustest 282

XXXII PEATÜKK. Kus jutustatakse sellest, mis juhtus kõrtsis don Quijotega ja kogu ta seltskonnaga 291

XXXIII PEATÜKK. Jutustus meeletust uudishimust 298

XXXIV PEATÜKK. Milles jätkub jutustus meeletust uudishirmust 316

XXXV PEATÜKK. Kus jutustatakse vägevast ning koletust võitlusest, mida don Quijote pidas nahksete veinilähkritega, ja viiakse lõpule jutustus meeletust uudishimust 335

XXXVI PEATÜKK. Kus jutustatakse muudest kõrtsis asetleidnud iseäralikkudest sündmustest 343

XXXVII PEATÜKK. Milles jätkub lugu kuulsast printsessist Micomiconast ja jutustatakse muidki lõbusaid seiklusi 353

XXXVIII PEATÜKK. Kus esitatakse huvipakkuv kõne, mille don Quijote pidas sõjakunstist ja teadusest 363

XXXIX PEATÜKK. Milles sõjavang jutustab oma elust ja juhtumustest 366

XL PEATÜKK. Kus jätkub sõjavangi jutustus 374

XLI PEATÜKK. Milles sõjavang veel jätkab jutustust oma elusündmustest 386

XLII PEATÜKK. Kus jutustatakse, mis kõrtsis veel juhtus, kui ka paljudest muudest asjadest, mis on väärt teada. 405

XLIII PEATÜKK. Kus jutustatakse muulapoisi meeldivat lugu ühes teiste iseäralikkude sündmustega, mis kõrtsis aset leidsid. 412

XLIV PEATÜKK. Milles jätkuvad kõrtsis asetleidnud ennekuulmatud juhtumused. 422

XLV PEATÜKK. Milles lõplikult selgitatakse kahtlus Mambrino kiivri ja koormasadula asjas ja jutustatakse muidki tõepäraseid juhtumusi 430

XLVI PEATÜKK. Tähelepandavast seiklusest korravalvuritega ja meie tubli rüütli don Quijote suurest vihast .. 437

XLVII PEATÜKK. Sellest imelikust viisist, kuidas La Mancha don Quijote ära nõiuti, ja teistest suurepärastest juhtumustest. 446

XLVIII PEATÜKK. Kus toomhärra jätkab kõnet rüütliromaanidest ja muudest tema tarkuse väärilistest asjadest.. 455

XLIX PEATÜKK. Kus räägitakse sellest targast jutuajamisest, mis Sancho Panzal oli oma isanda don Quijotega 463

L PEATÜKK. Don Quijote ja toomhärra teravmeelsest vaidlusest ja teistest sündmustest 470

LI PEATÜKK. Kus räägitakse sellest, mis kitsekarjane jutustas kõigile neile, kes don Quijotet küütisid 476

LII PEATÜKK. Don Quijote ja kitsekarjase tülist ja iseäralikust seiklusest patukahetsejatega, mille meie rüütel viis palehigis õnnelikult lõpule 481

Selgitavaid märkusi 493

Cervantes Saavedra, M. de

C32 Don Quijote, 1. kd. — Tln.: Eesti Raamat, 1987. — 515 lk.

Hispaania klassiku Miguel de Cervantes Saavedra (1547—1616) maailmakuulus rüütliromaani paroodia «Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchast» annab laiahaardelise pildi 16.—17. sajandi Hispaania elust.

C $\frac{4703000000—512}{901(15)—87}$ 238—88 **84.34Hisp.**

Сервантес. ДОН КИХОТ, т. I. 3-е издание. На эстонском языке. Перевод с испанского: А. Курфельд. Художник-оформитель М. Эйнер. Таллин, изд-во «Ээсти раамат».
Toimetaja T. Hallap. Kunstiline toimetaja E. Loopere. Tehniline toimetaja H. Sandla. Korrektorid M. Kivilo ja T. Laats.

ИБ № 3390.

Laduda antud 06. 11. 86. Trükkida antud 17. 09. 87. Formaat 84×108/32. Trükipaber nr. 2. Kiri: literaturnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 16,125. Tingtrükipoognaid 27,09. Tingvärvitõmmiseid 27,19. Arvestuspoognaid 28,81. Trükiarv 42 000. Tellimus nr. 2612. Hind rbl. 2.50. Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Ühiselu», 200001 Tallinn, Pikk 40/42.